KİTÂBU'S SÜNNE

كِتَابُ السُّنَّةِ

مِنْ مَسَائِلِ

حَرْبِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْحَنْظَلِيِّ الْكِرْمَانِيِّ

Harb b. ismâîl el-Kirmânî

neda YAYINLARI

2021

NEDÂ

Yayın No: 80

Kitabın Özgün Adı: كتاب السنة

Kitabın Adı: Kitâbu's-Sünne

Kitabın Yazarı: *Harb b. İsmâil el-Kirmânî*

Tercüme: *Mustafa Özenli*

Tashih&Redakte: *Abdullah YILDIRIM*

Kapak Tasarım: *Ebyar TURAB*

Baskı: *Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe mah. Bosna cd. No:11*

Bağcılar/İSTANBUL Tel: 0 212 446 88 46

Matbaa Sertifika No: *45522*

Baskı Tarihi: *Aralık/2021*

Isbn: *978-605-74172-1-3*

Yayıncı Sertifika No: *43189*

Genel Dağıtım

İlm-i Hâl Kitabevi

Şükran Mh. Başarali Cad. No:6

Rampalı Çarşı No:12 Meram/KONYA

Tel: 0 332 350 4687

0 541 834 0273

www.ilmihalkitabevi.com

كِتَابُ السُّنَّةِ

مِنْ مَسَائِلِ

حَرْبِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْحَنْظَلِيِّ الْكِرْمَانِيِّ

KİTÂBU'S SÜNNE

HARB B. İSMÂİL EL-KİRMÂNÎ

neda
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

İkinci Baskıya Ön söz 9
Musannifin Tercemesi 15
Sünnet ve İttibâ Ehlini Müdâfaa 21
El Yazmasının Niteliği 25
El Yazmasının Senedi 26
Tahkikte İzlenen Yol 27
Mezhebin Ne Olduğunu Beyân Bâbı 31
İman Hakkında Bab 82
İmanda İstisnâ Babı 92
"Ben Hakîkaten Müminim" Diyen Kimse Hakkında Bab 101
Mürciînin Arkasında Namaz Babı 111
Kader Hakkında Bab 123
Bazı Kimselerin Cennetlik Olduklarına Şehâdette Bulunmak Hakkında Bab 153
İnsanlardan İki Kişi Kaldığı SüreceEmirlik Kureyş'tedir Babı 156
[İmama İtaat ve Raiyye Hususunda Ona Vacip Olanlar Hakkında Kapsayıcı Bir Bab] 159

[Fitne Zamanında (Eli ve Dili) Tutma Emri Hakkında Bab] 174
Cehmînin ve Râfızînin Arkasında Namaz Babı 182
Deccâl Hakkında Bab 186
Kabir Fitnesi Hakkında Bab 189
Havz Hakkında Bab 191
Sırat Hakkında Bab 193
Mîzân Hakkında Bab 195
Sûr Hakkında Bab 197
Kalem Hakkında Bab 199
Şefaat Hakkında Bab 202
Ölüm Hakkında Bab 204
Cennet ve Hûr-u În Hakkında Bab 206
Allah'ın Kelâmı Hakkında Bab 210
Allah *azze ve celle*'nin *"Üç Kişinin Gizlice Konuşması Olmaz Ki Dördüncüleri O Olmasın"* (*Mücâdile, 7*) Buyruğu Hakkında Bab 219
Arş Hakkında Bab 223
İstivâ Hakkında Bab 227
Hicablar Hakkında Bab 231
Nüzûl/İnme Hakkında Bab 234
Kur'ân Hakkında Bab 237
Allah'ın "Gökler ve Yer Var Olduğu Sürece Orada Ebedîdirler" (Hûd, 107) Buyruğu Hakkında Bab 276
Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ne Zaman Nebî Olarak Yazıldın?" Diye Sorulması Babı 282
Rüya Hakkında Bab 284
Ravâfıza Hakkında Bab 290
Muhammed *Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*'in Ashâbının Fazîlet Sıralaması Babı 304
Arapların Fazîleti Hakkında Bab 317
Mevâlînin Fazîleti Babı 322
Allah'ın Salavâtı Üzerlerine Olsun, Nebîler Hakkında Bab 325
Sünnet'e Yapışmanın ve Onu Öğretmenin Fazîleti Hakkında Bab 329
Rey Ashabı Meselesi Babı 332
Ebû Hanîfe Hakkındaki Babın Kalanı 343

KİTABIN EKİ 349
İmanda İstisnâ Hakkında Bab 351
Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Bizi Aldatan Bizden Değildir" Hadisinin Tefsîri Babı 353
Kur'ân Hakkında Bab 355
Kur'ân İçerikli Temîmeler ve Rukyeler Hakkında Gelenler Babı 358
Sıfatların İsbâtı ve Cehmiyye'ye Reddiye Hakkında Bab 360
Sahâbe Hakkında Gelenler Babı 364
Sultana Nasihat Hakkında Bab 366
Havâric'in Zemmi, Gerek Onlara Gerekse Hırsızlara ve Yol Kesicilere Karşı Nasıl Bir Muâmelede Bulunulması Gerektiği Hakkında Bab 367
Sünnet'in ve Sünnet'e İttibânın Fazîleti Hakkında Bab 371
Rey ve Rey Ehlinin Zemmine Dâir Bab 373
Hevâların ve Bidatlerin Zemmine, Hevâ ve Bidat Ehlinden ve Onların Kitaplarından Sakındırmaya Dâir Bab 374
Kaderiyye'nin ve Diğer Bidat Ehlinin Arkasında Namaz Hakkında Bab ... 381
Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'in Önüne Geçirenin Arkasında Namaz Hakkında Bab 383
Yine Bidat Ehli Hakkında Bir Bab 384
Bidat Ehlinin Gıybeti Hakkında Bab 386
Fâsıklarla ve Hevâ Ehliyle Nikâhlanmak Hakkında Bab 390
Allah Teâlâ'ya ve Nebîsi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Hakâret Eden Hakkında Bab 391
Müşriğin Velâyeti Olur Mu Babı 392
Şirk Ehlinin Talâkı 394
Müşriklerin Çocukları Hakkında Bab 395
Kalplerin Vesvesesi Hakkında Bab 397

İkinci Baskıya Ön söz

Hamd; Kerîm, Mennân (Lütfu Bol), nimet ve ihsan sahibi Allah'a mahsustur. O ki bizi imana hidâyet etti. Bizden olan, âyetlerini okuyan, bize kitabı ve hikmeti öğreten, bizi arındıran ve izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkaran bir resûlü aramızdan çıkararak bize lütufta bulundu.

Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir, ortağı yoktur. Muhammed de O'nun kulu ve resûlüdür. Allah onu müjdeleyici, uyarıcı, izniyle kendisine davetçi ve ışık saçan bir kandil olarak göndermiştir. Allah'ın salât ve selâmı onun ve âlinin üzerine olsun.

Bundan sonra: Bu, "Harb b. İsmâîl el-Kirmânî'nin 'el-Mesâil' kitabından alınmış es-Sünne" kitabıdır.

Bu kitap, hazırladığım sünnet ve i'tikâd kitapları silsilesinde ikinci sırada yer almaktadır. Bu kitaplardan daha önce Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"-si, İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sı, İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sı, ed-Deştî'nin "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ"sı, bunlara ilâve olarak "el-İhticâcu bi'l Âsâri's Selefiyye alâ İsbâti's Sıfâti'l İlâhiyye ve'r Reddu ale'l Mufevvidati ve'l Müşebbiheti ve'l Cehmiyye" basılmıştır. Bunlar haricinde başka sünnet kitapları da bunları takip edecektir. Allah'tan bunu kolaylaştırmasını ve tamama erdirmesini niyaz ediyorum.

Bu baskı, bazı meseleler ve eserler hakkında önemli ta'likleri içermektedir. Buna ilâve olarak birinci baskıda yer alan ve bazı dostların bana gönderdiği birçok baskı hatası bu baskıda düzeltilmiştir.

Yine bu baskıya bidat ehlinin imamlarının arkasında namaz kılmakla ilgili üç önemli bab ekledim. Bu bablara, "Dâru Rayyân" tarafından neşredilen "el-Mesâil" kitabının tahâret ve namaz ile ilgili sonradan neşredilen babları içerisinde vâkıf olmuştum.

Allah'tan dileğim bizi sünnet ve eser ehlinin akîdesine yapışmakla rızıklandırması, kalplerimizi bizi hidâyet ettikten sonra saptırmamasıdır. Şüphesiz O Semî'dir (İşitendir), duâlara icâbet edendir.

Sözümüzün sonu "Hamd Âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur" demektir. Allah'ın salâtı ve selâmı nebîsinin, onun âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Ebû Abdullah Âdil Âlu Hamdân

h. 15/9/1434

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ister ve O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötüsünden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidâyet ettiğini saptıracak, O'nun saptırdığını hidâyet edecek yoktur. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir, ortağı yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür. Allah'ın salâtı ve selâmı onun, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Bundan sonra: "Mesâilu Harb b. İsmâîl el-Kirmânî" kitabı değeri büyük ve faydası bol bir kitaptır. Musannifi bu kitapta iki imamdan yani Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'den işittiği meseleleri bir araya getirmiştir. Allah onlara rahmet etsin. Sonra o bu derlemeye; Sahâbe'den, Tâbiîn'den ve onlardan sonra gelenlerden olan diğer sünnet ve hadis imamlarından yaptığı rivâyetleri eklemiştir. Allah hepsine rahmet etsin.

Görüldüğü üzere bu; akâid, ibâdât, muamelât, âdâb, tefsîr, cerh ve ta'dîl bablarında, ayrıca diğer ilim bablarında toplayıcı bir kitaptır.

İbn Teymiyye *rahimehullah* "Der'u't Teârud"da (2/22) şöyle demiştir: "Onun Ahmed'den, İshâk'tan ve başkalarından naklettiği, ayrıca beraberinde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Sahâbe'den ve başkalarından bazı eserler zikrettiği meşhûr meseleleri ki bu büyük bir kitaptır. Musannif bu kitabı el-Muvatta'da ve benzeri kitaplarda takip edilen metoda göre kaleme almıştır."

"Sünnet ve itikad babları" da musannifin bu kitabında itina gösterdiği hususlardandır. Harb *rahimehullah* bu bablara olağanüstü bir itina göstermiştir.

Kitaba her bir beldede kendilerini gördüğü ve kendilerinden ilim aldığı Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Saîd b. Mansûr ve el-Humeydî gibi sünnet ve eser ehli imamların itikâdının özetiyle başlamış, onların itikâdının özetini sünnet ve itikâd bablarında en güzel şekilde aktarmıştır.

Bu özetten sonra mücmel olarak zikrettiği ve kendisi hakkında icmâ naklettiği akîdelerden her biri hususunda ayrı bir bab açmış, sonra bunlara işittiği müsned hadisleri, Sahâbe *radiyallahu anhum*'dan, Tâbiîn'den, onlardan sonra gelip de görmüş olduğu sünnet ve ilim ehli kimselerden rivâyet edilen eserleri delil getirmiştir. Kitabın adının akıllara getirdiğinin aksine bu kitapta iki imam Ahmed ve İshâk'tan işittikleriyle yetinmemiştir.

Böylece onun bu kitabı; merfû rivâyetlerden, mevkûf eserlerden ve sünnet imamlarının itikâd bablarında söylemiş oldukları sözlerden birçoğunu bir araya getiren bir kitap olmuştur. Bunlardan bir kısmını bu kitaptan başka bir yerde göremezsin.

Sünnet ile alâkalı olan bu bablar; bu büyük kitabın içerisinde ibâdetler, muâmeleler, âdâb, cerh-ta'dîl ile ilgili meseleler ve başka meseleler arasında yer aldığından dolayı, bulunması gereken yerden başka bir yerde bulunması sebebiyle ilim ehlinden birçoğu tarafından ilgiden yoksun kalmıştır. Ben de sünnet ve eser ehlinin faydalanması için bu babları müstakil bir kitap hâline getirmeyi uygun gördüm.

Sonra bu kitaba zeyil olarak musannif tarîkinden rivâyet edilip sünnet ve itikâd bablarıyla alâkası olan rivâyetleri ve eserleri ekledim. Bu zeyil iki kısımdan oluşmaktadır:

1) Birinci kısım Harb *rahimehullah*'ın "el-Mesâil" kitabında zikretmiş olduğu, itikâd ile ilgili olan fakat itikâd ile ilgili bablarda yer almayan rivâyet ve eserlerden oluşmaktadır.

2) İkinci kısım ise ilim ehlinin kitaplarında dağınık hâlde bulunan ve musannif tarîkinden rivâyet edilmiş olan rivâyet ve eserlerden oluşmaktadır.

Bu kitaba "Kitâbu's Sünne" (Sünnet Kitabı) adını verdim. Bunu yaparken akâid kitaplarına bu ismi veren önceki selefin yolunu takip ettim. Değilse

kitaba bu ismi veren Harb *rahimehullah* değildir. O ancak "el-Mesâil" kitabındaki bu bablara "Mezhebin Ne Olduğunu Beyân Babı" diye başlamıştır.

Allah seni Sünnet'e uymaya muvaffak eylesin, bil ki musannif *rahimehullah* Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in akîdesi, ayrıca Cehmiyye'ye, Mürcie'ye, Havâric'e ve diğer dalâlet fırkalarına reddiye hususunda müstakil bir kitap kaleme almış ve bu kitabı "Kitâbu's Sünneti ve'l Cemâa" diye isimlendirmiştir. Fakat bu kayıp bir kitaptır. Büyük ihtimâl bu kitap önümüzdeki kitaptan farklıdır. Bunun ayrıntılı tarifi az ileride gelecektir.

İşte böyle. Allah'tan bizi ve seni İslâm ve Sünnet üzere sâbit kılmasını, amellerimizin sırf O'nun vechi için yapılan ve Nebîsi'nin sünnetine muvâfık olan ameller olmasını niyaz ediyorum.

Allah maksadımızı en iyi bilendir. O bize yeter ve O ne güzel vekildir! Güç ve kuvvet ancak Allah Teâlâ iledir.

Ebû Abdullah Âdil Âlu Hamdân

Musannifin Tercemesi

İsmi Harb b. İsmâîl b. Halef'tir. Burada şuraya dikkat çekmekte yarar vardır: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Harb isminden hoşlanmadığı, bir defasında Harb ismini değiştirdiği, bir defasında da ismi Harb olan birinin devesini sağmasını istemediği rivâyet edilmiştir. Müellif ise ismini değiştirmemiştir. Büyük şeyhleri de onun ismini değiştirmemiştir. Herhâlde bu, bu babdaki farklı kavillerden dolayıdır.

Lakabı yoktur.

El-Hanzâlî es-Sîrcânî. es-Sîrcânî, Kermân'ın en büyük bölgelerinden biri olan Sîrcân'a nisbettir. (Mu'cemu'l Buldân, 3/295) el-Kermânî, önce fetha, sonra sükûn, sonda da nûn olmak üzere Kermân'a nisbettir. Başının (Kirmân şeklinde) kesralanması da mümkündür. Fethalı hâlinin sahih olduğu daha meşhurdur... Kirmân meşhûr bir vilâyet, büyük ve bayındır bir bölgedir. Beldeleri, kasabaları ve geniş şehirleri vardır. Fâris, Mekrân, Sicistan ve Horasan arasında yer alır. (Mu'cemu'l Buldân, 4/454)

Künyesi Ebû Muhammed'dir.

Hicrî yaklaşık 190 yılında doğmuştur.

Zamanındaki birçok âlimden hadis dinlemiştir. Öne çıkanları şunlardır: Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (v. 204), Ebû Bekr el-Humeydî Abdullah b. ez-Zubeyr (v. 219), Süleymân b. Harb (v. 224), Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (v. 224), Saîd b. Mansûr (v. 227), Alî b. el-Medînî (v. 234), İshâk b. Râhûye (v. 238), Ebû Sevr (v. 240), Abbâs b. Abdulazîm el-Anberî (v. 240), Ahmed b. Hanbel

(v. 241), Ahmed b. Nasr en-Neysâbûrî (v. 245), Ebû Dâvûd es-Sicistânî (v. 275), Ebû Hâtim er-Râzî (v. 277), Ebû Zur'a ed-Dımeşkî (v. 281) Allah Teâlâ hepsine rahmet etsin.

Öğrencileri arasında da şunlar vardır: "es-Sünne" kitabının müellifi Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hallâl (v. 311), "el-Cerhu ve't Ta'dîl" kitabının müellifi Ebû Muhammed b. Ebî Hâtim el-Mervezî (v. 327), el-Kâsım b. Muhammed el-Kirmânî, Tarsûs'a yerleşen Îsâ b. Muhammed b. Saîd, Abdullah b. İshâk en-Nihâvendî, Abdullah b. Ya'kûb el-Kirmânî, Ömer b. el-Huseyn b. Abdullah b. Ahmed Ebu'l Kâsım el-Hırakî.

İlmî eserleri şöyle sıralanabilir:

1) Bu "es-Sünne" kitabını içerisinden çıkardığım "el-Mesâîl" kitabı.

İbn Teymiyye *rahimehullah* "Der'u't Teârud"da (2/22) şöyle demiştir: "Onun Ahmed'den, İshâk'tan ve başkalarından naklettiği, ayrıca beraberinde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Sahâbe'den ve başkalarından bazı eserler zikrettiği meşhûr meseleleri ki bu büyük bir kitaptır. Musannif bu kitabı el-Muvatta'da ve benzeri kitaplarda takip edilen metoda göre kaleme almıştır."

İbnu'l Kayyım *rahimehullah* "İctimâu'l Cuyûş"ta (s. 352) şöyle demiştir: "Ahmed'in ve İshâk'ın ashabından olan Harb el-Kirmânî ki onun bunlardan rivâyet etmiş olduğu çok değerli meseleleri vardır."

Yine o "Hâdi'l Ervâh"ta (2/827) şöyle demiştir: "Bu Harb, Ahmed'in ve İshâk'ın ashâbındandır. Bunlardan rivâyet etmiş olduğu değerli meseleler vardır. Saîd b. Mansûr'dan, Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî'den ve bu tabakadan ilim almıştır. Bu mezhebleri onlardan aktarmış ve bunlar üzerinde ittifak ettiklerini nakletmiştir."

ez-Zehebî "Harb'in 'el-Mesâil'i Hanbelîler'in en nefis kitaplarındandır ve iki ciltte yer alan büyük bir kitaptır" demiştir.

Yûsuf b. Abdulhâdî şöyle demiştir: "Onun 'el-Mesâil'i çok güzeldi. Ashâbından farklı şeyler ortaya koydu. Ondan -yani Ahmed'den- başkasından rivâyet etmediklerini rivâyet etti."

Ebû Bekr el-Hallâl şunları söylemiştir: "Çok değerli bir adam. Ebû Bekr el-Merrûzî beni onun yanına yolculuk etmeye teşvik etti ve bana şöyle dedi: 'Ebû Abdullah'a geldiği zaman buraya benim yanımda bir odada kalmıştı.

Benim için kendi el yazısıyla Ebû Abdullah'tan işittiği meseleleri yazıyordu.' Sonra Ebû Bekr el-Merrûzî benim için Harb'e bazı şeyler ve onun bildiği bazı alâmetler yazdı. Ben de mektubunu Harb'e verdim. Harb bundan dolayı çok sevindi. Mektubu beldesinde bulunanlara gösterdi. Bana da ikramda bulundu. Söz konusu meseleleri ondan işittim. Büyük bir adamdı. Onda Ebu'l Velîd'den, Süleymân b. Harb'den ve başkalarından gelen rivâyetler de vardı. Hatta yaşı (daha eski şeyhlerden hadis işitebileceği kadar) daha büyüktü. Fakat bana 'Önceleri tasavvufla iştigâl ediyordum, bundan dolayı hadis işitmeye yönelmedim' dedi. Yine bana 'Ben bu meseleleri Ebû Abdullah'a ve İshâk b. Râhûye'ye gitmeden önce belledim' dedi. Yine bana 'Burada Ebû Abdullah ve İshâk b. Râhûye'den dört bin mesele vardır' dedi. Ama ben saymadım. Bulunduğu beldenin fakihi olan bir adamdı. Sultan onu beldenin kadılığına ve başka işlerine tayin etmişti."

Bugün bu büyük kitabın yalnız iki parçası bilinmektedir.

Birincisi: Bu parça tahâret ile ilgili bablardan başlamakta ve namaz ile ilgili bablarda sona ermektedir. Bu parçadan eksik bir kısım el-Velîd el-Fureyyân'ın tahkîkiyle "Dâru İbn Esîr" tarafından hicrî 1431 yılında neşredilmiştir. Sonra Muhammed es-Serî' bu parçayı tam olarak hicrî 1434 yılında "Dâru'r Rayyân"dan neşretmiştir.

İkincisi: Bu parça ise "Nikâh Kitabı"ndan başlamakta ve kitabın sonunda sona ermektedir. Bu parça "Ümmü'l Kurâ Üniversitesi"nde doktora tezi olarak tahkîk edilmiş, ancak basılmamıştır. Tahkîkini Fâiz b. Ahmed Hâbis yapmıştır. Sonra Nâsır es-Selâme bu parçayı hicrî 1425 yılında Riyâd'daki "Dâru'r Rüşd"den neşretmiştir.

2) Harb el-Kirmânî *rahimehullah*'ın ilmî eserlerinin ikincisi "es-Sünnetu ve'l Cemâa" kitabıdır. O bu kitabı sünnet ve itikâd alanında müstakil bir kitap olarak kaleme almıştır. Bu kitap, onun "el-Mesâil" kitabının içerdiklerinden farklıdır.

Bu kitaptan söz edenlere gelince:

1) es-Siczî *rahimehullah* "er-Risâle ilâ Ehli Zebîd fi'l Harfi ve's Savt"ta (s. 231) şunları söylemiştir: "Yine o Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr el-Esram, Harb b. İsmâîl es-Sîrcânî, Huşeyş b. Esram en-Nesâî, Urve b. Mervân er-Rakkî ve Osmân b. Saîd ed-Dârimî es-Sicistânî

gibi önceki kimselerin kaleme aldığı sünnet kitaplarına bakmalıdır."

2) er-Râmehurmuzî "el-Muhaddisu'l Fâsıl" kitabında (s. 309) "O 'es-Sünnetu ve'l Cemâa' ismini verdiği bir risâle yazmıştır" demiştir.

3) Yâkût el-Hamevî "Mu'cemu'l Buldân"da (3/296) şöyle demiştir: "er-Ruhenî dedi ki: 'Harb b. İsmâîl, Ahmed b. Hanbel'le görüşmüş ve onun yanında bulunmuştur. Fıkıh alanında (!) kaleme alınmış eserleri vardır ki "es-Sünne ve'l Cemâa" kitabı bunlardandır.'"

4) Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm er-Râzî "Meşyeha"-sında (s. 167) şeyhi Ebu'l Hasen Alî b. Ubeydullah b. Muhammed el-Hemzânî'den rivâyetlerinden söz ederken şöyle demiştir: "Ondan aktardığım ve -Allah ona rahmet etsin- babamın hattıyla yazılan fihristimde Harb b. İsmâîl es-Sîrcânî'nin 'es-Sünne' kitabı da vardır. Fakat babam rivâyeti beyân etmemiştir."

5) İbn Hacer el-Buhârî'nin "Sahîh"ine yazdığı şerhte (5/183) şunları söylemiştir: "Harb el-Kirmânî 'es-Sünne' kitabında 'İshâk b. Râhûye'yi "Allah'ın Âdem'i Rahmân sûretinde yarattığı sahih olarak gelmiştir" derken işittim' demiştir. İshâk el-Kevsec de 'Ahmed'i "Bu sahih bir hadistir" derken işittim' demiştir."

Derim ki: Bu nakil önümüzde duran "el-Mesâil" kitabının içerisinde yer almamaktadır.

Harb *rahimehullah*'ın Sünnet'e dâir müstakil bir kitabı olduğunu söylediklerine vâkıf olabildiğim kimseler bunlardır. Bunun yanında Harb'in tercemesini kaleme alanların çoğunluğu "el-Mesâil" dışında ona ait herhangi bir kitabı söz konusu etmemiştir.

İbn Teymiyye, İbnu'l Kayyım ve İbn Receb gibi ondan sık sık nakilde bulunan kimselerin kitaplarını taramama rağmen bu "es-Sünne ve'l Cemâa" kitabından yaptıkları bir nakle rastlayamadım. Yaptıkları nakillerin tamamı "el-Mesâil" kitabında yer almaktadır.

İlim ehlinin Harb *rahimehullah* hakkında söylediklerine gelince:

el-Hallâl "Çok değerli bir adamdı, Ebû Bekr el-Merrûzî beni onun yanına yolculuk etmeye teşvik etti" demiştir.

ez-Zehebî "el-Uluv"da (2/1179) şöyle demiştir: "Harb ilim kaplarındandı. Ahmed'den ve İshâk'tan ilim aldı. Zamanında Kirmân'ın âlimiydi. el-Esram ve el-Merrûzî ile birlikte anılırdı. el-Hallâl yolculuk edip onun yanına gelmiş ve ondan çokça rivâyette bulunmuştur."

Harb *rahimehullah* hicrî 280 yılında vefat etmiştir.

Tercemenin kaynakları: Tabakâtu'l Hanâbile, 1/388; el-Cerhu ve't Ta'dîl, 3/253; es-Siyer, 13/244; Tezkiratu'l Huffâz, ez-Zehebî, 2/613; el-Ensâb, es-Sem'ânî, 10/404

Sünnet ve İttibâ Ehlini Müdâfaa

Harb *rahimehullah* bidat ehline karşı giriştiği harpteki sertliğinden dolayı kendisine harp açılmasından selâmette olamamıştır. Nitekim diğer Ehli Sünnet imamları da bidat ve hevâ ehlinin, ayrıca onların etkisinde kalıp sözlerine aldananların saldırılarından selâmette olamamıştır. Örneğin:

1) er-Râmehurmuzî "el-Muhaddisu'l Fâsıl" (s. 309) isimli kitabında şunları söylemiştir: "Kendisi için tamam olmayan şeye girişmesi, yaptığı şey rivâyette bulunmaktan ibâret olan kimsenin haddine değildir. Zira kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi onun için evlâ olandır. Bu mazeretli kabul edilmesi için de daha uygundur. Nitekim her bir ilim sahibinin yolu bu idi. Harb b. İsmâîl es-Sîrcânî ise çok işitmiş ama basîretli olmayı ihmâl etmiştir. 'es-Sünne ve'l Cemâa' ismini verdiği bir risâle kaleme almış ve bu risâlede küstahlık etmiştir. Horasan'ın yerlilerinden kelâm ile uğraşan, Horasan'da riyâseti ve öne çıkmışlığıyla anılan (!) bir yazar bu risâleye itiraz etmiş ve hadis ravilerini karalama hususunda bir kitap tasnif etmiştir..."

Derim ki: Sonra bu kitabın özelliklerinden söz etmiş ve bu kitabı yermiş, sonra şöyle demiştir: "Şayet Harb rivâyetin yanında anlayışla da desteklenmiş olsaydı yularını tutar ve dilinden neyin çıktığını bilirdi. Fakat o daha önemli olanını terk etmiştir. Böylece başkaları ona yetişmiştir. Allah'tan bizi ilimle faydalandırmasını, yaptıkları ilim kitaplarını taşımaktan ibâret olanlardan ve ilimle şekâvete duçar olanlardan eylememesini niyaz ederiz. Şüphesiz O kudret ve lütuf sâhibidir. Yakın olan ve duâlara icâbet edendir."

Derim ki: Allah Harb'e rahmet etsin! O, er-Ramehurmuzî'nin söylediği

gibi rivâyet ehli bir kimseydi. Zaten din; Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun ashâbı *radiyallahu anhum*'dan ve onlardan sonra gelen selef ulemâsından, hadis ve eser ehlinden gelen rivâyetlere yapışmaktan başka bir şey midir?

Sonra Harb hadisleri ve eserleri rivâyet etmesinin yanında rivâyet ettiğini ve işittiğini bilen ve anlayan bir kimseydi. Nitekim ilim ve sünnet ehlinden onu görenler onun hakkında bu yönde şehâdet etmişlerdir. Bunu; önümüzde duran, Harb'in gördüğü ve kendilerinden ilim ve rivâyet aldığı ilim ve sünnet ehli kimselerden yaptığı rivâyetleri bir araya getirerek oluşturduğu "el-Mesâil" kitabının bir bölümü olan bu kitaptan daha iyi gösterebilecek bir şey yoktur! O bu kitapta ilmini, kitap tasnif etme kâbiliyetini, hadisleri ve eserleri bir araya getirme hususundaki güzel anlayışını, bunları güzelce bablandırma ve tertib etme yeteneğini gözler önüne sermiştir.

Ona ta'n edende onun fıkhının, ilminin, sünnet, itikâd ve ahkâm konularında güzelce kitap tasnif etme kâbiliyetinin yüzde biri bile yoktur!

Ona ta'n etmek onun kendilerinden ilim aldığı ve kendilerinden rivâyet işittiği kimselere ta'n etmektir. Harb ona reddiye veren gibi rey ehli veya hevâ sahibi bir kimse değildi.

Abdulvehhâb el-Verrâk *rahimehullah* şöyle demiştir: "Kişi Ahmed'in ashâbı hakkında konuştuğu zaman kötü bir şey sakladığından kuşkulan! O sünnet ehli değildir."

"Çok işitmiş ama basîretli olmayı ihmâl etmiştir" sözüne gelince bu nereden çıktığı belli olmayan katıksız bir iftirâdan ibârettir. Bunu imamların onun hakkındaki övgülerinden daha iyi gösterebilecek bir şey yoktur. Eğer onda yerilmesini gerektirecek bir haslet olsaydı ondan daha değerli ve daha büyük kimseler hakkında konuştukları gibi bunu da mutlaka söz konusu ederlerdi.

"Bu risâlede küstahlık etmiştir" sözüne gelince, ah bir bilsem sünnet ve itikâda dâir hadisleri, eserleri ve Selef-i Sâlihîn'in sözlerini bir araya getirmekte, bunlara muhâlefet eden bidat ve hevâ ehline ta'n etmekte ne gibi bir küstahlık vardır? Gerek Harb'in gerek onun haricinde sünnet ve itikâd konularında kitap tasnif eden önceki Ehli Sünnet imamlarının takip ettiği metot tam da budur.

"Horasan'ın yerlilerinden kelâm ile uğraşan, Horasan'da riyâseti ve öne

çıkmışlığıyla anılan (!) bir yazar bu risâleye itiraz etmiş..." sözüne gelince derim ki: Bu itirazcı; kelâm, dalâlet ve rey imamlarından bir imam olan Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd el-Ka'bî el-Belhî'dir. Onun Harb'e yönelttiği itiraza itibar edilmez. Ona ancak onun gibi olanlar ya da onun etkisinde kalanlar itibar eder. Çünkü o Sünnet ve Hadis Ehli'nin düşmanları olan sapık Cehmiyye'nin ve Mutezile'nin başlarından biridir. Buna ilâve olarak bu şahıs Hadis ve Eser Ehli'nin düşmanları olan rey ehlinin mutaassıp savunucularındandır! Onun "Tabakâtu'l Hanefiyye"de (2/342) yer alan bir tercemesi vardır.

es-Sem'ânî "el-Ensâb"da (5/80) onun hakkında "Mutezile'nin başı ve reisi" demiştir.

Ebu'l Abbâs el-Müstağfirî onu "Târîhu Nesef"te zikretmiş ve şunları söylemiştir: "Ebû Osmân Saîd b. İbrâhîm'in vâlilik günlerinde Nesef'e girdi... Ondan Muhammed b. Zekeriyyâ b. el-Huseyn en-Nesefî rivâyette bulunmuştur. Katı bir cehmî ve mutezilî olmasından, ayrıca sapıklığına davet eden biri olmasından dolayı bu kitabımda söz konusu edilmeyi hak etmesi sebebiyle zikredilmiş olmasaydı ondan ve benzerlerinden rivâyette bulunmayı istemezdim. Ka'biyye fırkası kendisini ona nisbet eder. Bunlar Mutezile'den bir topluluktur. Allah *azze ve celle*'nin bir irâdesi olmadığını savunurlardı. Yine bunlar Allah'ın bütün fiillerinin O'ndan bir irade olmaksızın meydana geldiğini, Allah'ın bu fiillerin meydana gelmesini dilemediğini savunmuşlardır."

Derim ki: Böylesi bir adam ancak kendisine reddiye vermek ve kendisinden sakındırmak maksadıyla söz konusu edilebilir.

2) Harb *rahimehullah*'ı kötü bir şekilde ananlardan biri de Yâkût el-Hamevî'dir. O "Mu'cemu'l Buldân"da (3/296) şunları söylemiştir: "er-Ruhenî dedi ki: 'Harb b. İsmâîl, Ahmed b. Hanbel'le görüşmüş ve onun yanında bulunmuştur. Fıkıh alanında (!) kaleme alınmış eserleri vardır ki "es-Sünne ve'l Cemâa" kitabı bunlardandır.' Yine er-Ruhenî dedi ki: 'Bu kitapta ehl-i salâta (namaz kılanlara) dil uzatmıştır!' Ebu'l Kâsım Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd el-Ka'bî el-Belhî ona reddiye vermiştir."

Derim ki: "Bu kitapta ehl-i salâta (namaz kılanlara) dil uzatmıştır!" sözüne gelince bu hususta doğru söylemiştir. Zira Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz kılanlar hakkında onların yetmiş üç fırkaya ayrılacaklarını bildirmiş, bunlardan biri dışında tamamının cehennemlik olduğunu beyân etmiştir. Bu biri de Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve ashâbı *radiyallahu anhum*'a uyup onun

dininde bidat çıkarmayan Sünnet ve Eser Ehli'dir.

Şu hâlde Harb *rahimehullah*'ın yaptığı sadece selef imamlarının Cemaat'in dışına çıkan, Kitab'a ve Sünnet'e muhâlefet eden, Sahâbe *radiyallahu anhum*'dan başkasının yoluna uyan Mürcie, Cehmiyye, Râfıza, Havâric, Kaderiyye ve rey ehli gibi fırkaların, ayrıca bidat imamlarının ve dalâlet önderlerinin zemmi hususundaki sözlerini aktarmaktan ibârettir.

Allah'tan; ümmetin selefinden ve âlimlerinden hevâ ve bidat ehlinden sakındırma hususunda işittiklerine, bellediklerine ve aktardıklarına karşılık mükâfâtını bol eylemesini diliyoruz. Belhli el-Ka'bî'nin Harb'in kitabına yazdığı reddiyeye gelince daha önce söylendiği gibi buna itibar edilmez.

Allah her çağda ve her yerde Sünnet'i ve eserleri yaymalarına, bidati ve hevâları yok etmelerine karşılık dinin koruyucuları olan sünnet imamlarına rahmet etsin!

El Yazmasının Niteliği

Kitabın, sûreti Ümmü'l Kurâ Üniversitesi'nden (no. 32) alınan tek bir el yazması nüshasına vâkıf oldum. Bu sûretin aslı Türkiye'deki Yusuf Ağa Kütüphanesi'nden (5054/7-402) alınmıştır.

Harb'in "el-Mesâîl" kitabının nikâh ile ilgili bablarla başlayıp kitabın sonunda sona eren bu kısmı bir parça sayılmaktadır. Levhalarının sayısı 163'tür. Sünnet ve itikâd bablarıyla ilgili levhalarının sayısı 53'tür. Her levhada iki sayfa vardır. Her bir sayfadaki satır sayısı yaklaşık olarak 25'tir.

Nüsha; iyi, açık ve anlaşılır bir hatla yazılmış olan okunaklı bir nüshadır. Ayrıca nüsha tashih edilmiş ve diğer nüshalarla karşılaştırılmıştır. Varaklarından sonuncusuna şöyle yazılmıştır: "Asıl ile karşılaştırılmış ve tashih edilmiştir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun!"

Şu kadar var ki el yazmasının Sünnet ile alâkalı son kısmı rey ehlinin mutaassıplarından birinin lüzumsuzluğuna maruz kalmıştır! Bu şahıs seleften Ebû Hanîfe'nin zemmi hususunda varid olan bazı eserlerden Ebû Hanîfe'nin ismini silmeye gayret etmiştir. Onun ismini sile sile bitiremeyince, belki de onun hakkındaki eserlerin sertliğinden dolayı kendisine hâkim olamayıp asıl nüshadan bazı sayfaları yırtmıştır. Bu sayfaların sayısını en iyi Allah bilir!

El Yazmasının Senedi

Kitaba ait bir senede vâkıf olamadım. Zira kitabın baş tarafı daha önce söylendiği üzere kayıp durumdadır. Şu kadar var ki "Mezhebin ne olduğunu beyân bâbı"nda "Ebu'l Kâsım dedi ki: Bize Harb el-Kirmânî tahdis etti" diye başlanmıştır. Aynı şekilde 346. fıkrada "Ebu'l Kâsım dedi ki: Onun ismi Abde'dir" denmiştir.

Künyesi Ebu'l Kâsım olup da Harb'den ilim alan üç kişi vardır:

1) Abdullah b. Ya'kûb b. İshâk Ebu'l Kâsım el-Kirmânî

2) Ömer b. el-Huseyn b. Abdullah Ebu'l Kâsım el-Hırakî (v. 334)

3) Îsâ b. Muhammed b. Saîd Ebu'l Kâsım

"el-Mesâil" kitabının muhakkiki Fâiz b. Ahmed Hâbis, Ebu'l Kâsım ile kastedilenin birincisi olduğu görüşüne meyletmiş fakat neden bu görüşe meylettiğini söz konusu etmemiştir. Allah en iyi bilendir.

Tahkikte İzlenen Yol

1) Müellifin kısa bir tercemesi

2) Kitabın birinci babının tahkîki ki bu bab "Mezhebin ne olduğunu beyân babı" sözüyle başlamakta ve Harb *rahimehullah*'ın özet itikâdını içermektedir. Bu babın zabtını yaparken aşağıdakilere itimâd ettim:

a) El yazmasının aslı ki bunu asıl kıldım.

b) İbnu'l Kayyım'ın "Hâdi'l Ervâh" kitabında Harb el-Kirmânî'nin akîdesi kapsamında zikrettikleri ki o el-Kirmânî'nin akîdesini 88. fıkraya kadar tam olarak aktarmıştır. Bu kitabın "Âlemu'l Fevâid" baskısına itimâd ettim. Bu baskı beş nüsha gözden geçirilerek tahkik edilmiştir. Bu kitaba "h" rumuzuyla işâret ettim.

c) el-Istahrî'nin İmam Ahmed *rahimehullah*'a nispet ettiği risâlesi

Doğru olan şudur ki bu risâle İmam Ahmed'den sâbit değildir. Bu ancak lafzı lafzına Harb'in akîdesidir. Nitekim İbn Teymiyye *rahimehullah* "el-İstikâme" kitabında (1/73) buna dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir: "Bu akîde barındırdığı lafızlarla İmam Ahmed'den sâbit değildir. Ben bu risâleye ait meçhul râvilerden oluşan üç karanlık isnadın olduğunu gördüm. Lafızlar da İmam Ahmed'in değil Harb b. İsmâîl'in lafızlarıdır. İmam Ahmed'in sözlerini toplamakla ilgilenen kimseler de bu risâleyi söz konusu etmemişlerdir. Örneğin Ebû Bekr el-Hallâl 'es-Sünne' kitabında bu risâleden söz etmemiştir. Onun haricinde Iraklılardan Ahmed'in kitaplarını bilenler de bu risâleyi zikretmemiştir. İmamın sözlerini nakletmesiyle bilinenler de risâleyi rivâyet

etmemiştir. Hem de böylesine büyük bir risâleyi! Risâle müteahhirînden birçoğunun nezdinde revaç bulmuş olsa da durum budur."

Derim ki: el-Istahrî'nin risâlesini Harb'in risâlesiyle karşılaştırdığım süreçte iki hususu iyice anladım:

• İbn Teymiyye'nin söylediği doğrudur. el-Istahrî, Harb'in risâlesini harfi harfine aktarmış ve risâleyi İmam Ahmed'e nispet etmiştir.

• Harb'in akîdesi ile el-Istahrî'nin risâlesi arasındaki farklılıklara gelince, ben İbnu'l Kayyım'ın naklettiği Harb'in akîdesinin birçok yerde el-Istahrî'nin risâlesine muvâfık olduğunu gördüm.

el-Istahrî'nin risâlesine "s" rumuzuyla işâret ettim.

Hem "Hâdi'l Ervâh"ta hem de el-Istahrî'nin risâlesinde ortak olarak yer alan ziyâdeleri iki köşeli parantez arasına yerleştirdim. Dipnotların sayısını az tutmak maksadıyla bunlara dipnotlarda ayrıca işârette bulunmadım.

3) Kitabın kalan kısmının tahkîki. Konulması kaçınılmaz olan ziyâdeler iki köşeli parantez arasına yerleştirilmiştir.

4) Muhtasar tahrîcine vâkıf olduğum hadis ve eserlerin tahrîci. Tahrîcini daha önce Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"si, "el-İbânetu's Suğrâ" ve "er-Reddu ale'l Mubtedia" gibi sünnet kitaplarında yapmış olduğum hadis ve eserlerin tahrîcini bir daha yapmadım. Kitaptaki dipnotları az tutmak adına o kitaplarda yaptığım tahriçlerle yetindim.

5) Kitapta geçen ilmî ve itikâdî meselelerin birçoğuna ta'likte bulunmadım. Çünkü bahislerin çoğuna İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sında ve İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sında ta'likte bulunmuştum.

6) Fihristler:

a) Âyetler fihristi

b) Hadisler fihristi

c) Eserler fihristi

d) İtikâdî fâideler fihristi

e) Fıhkî bablar fihristi

f) Meşhûr kimselerin akîdeleri fihristi

g) Fırkalar fihristi

h) İmam Ahmed'in sözleri fihristi

i) İmam İshâk b. Râhûye'nin sözleri fihristi

j) Kitabın bablarının fihristi

1

Mezhebin Ne Olduğunu Beyân Bâbı

Ebu'l Kâsım[1] dedi ki: Bize Ebû Muhammed Harb b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki:

١) هذا مَذْهَبُ أَئِمَّةِ العِلْمِ وَأَصْحَابِ الْأَثَرِ وَأَهْلِ السُّنَّةِ المَعْرُوفِينَ بِهَا الْمُقْتَدَى بِهِمْ فِيهَا] مِنْ لَدُنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى يَوْمِنَا هذا[، وَأَدْرَكْتُ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ عُلَمَاءِ أَهْلِ العِرَاقِ وَالحِجَازِ وَالشَّامِ وَغَيْرِهِمْ عَلَيْهَا فَمَنْ خَالَفَ شَيْئًا مِنْ هذِهِ المَذَاهِبِ، أَوْ طَعَنَ فِيهَا، أَوْعَابَ قَائِلَهَا فَهُوَ [مُخَالِفٌ] مُبْتَدِعٌ خَارِجٌ مِنَ الْجَمَاعَةِ زَائِلٌ عَنْ مَنْهَجِ السُّنَّةِ وَسَبِيلِ الْحَقِّ،

وَهُوَ مَذْهَبُ أَحْمَدَ وَإِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَخْلَدٍ، وَعَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ الْحُمَيْدِيِّ وَسَعِيدِ بْنِ مَنْصُورٍ، وَغَيْرِهِمْ مِمَّنْ جَالَسْنَا وَأَخَذْنَا عَنْهُمُ الْعِلْمَ فَكَانَ مِنْ قَوْلِهِمْ :

1- Bu, [Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının zamanından günümüze kadar] ilimde önder kimselerin, eser ashâbının, sünnet ehlinin -ki onlar sünnet ile bilinirler, sünnet hususunda kendilerine uyulur-[2] mezhebidir. Irak ehlinin, Hicâz ehlinin, Şâm ehlinin ve diğer beldelerin ehlinin âlimlerinden

---

1) El yazması tanıtılırken bu şahıs hakkında bazı şeyler söylenmişti.

2) "s"de şöyle geçmektedir: "Sünnet ehlinin ki onlar Sünnet'in asıllarına tutunanlardır, onunla bilinirler..."

"h"de ise şöyle geçmektedir: "Ki onlar Sünnet'e tutunanlardır, kendilerine uyulanlardır..."

gördüklerimi bu mezhep üzerinde buldum.[3]

Kim bu görüşlerden birine muhâlefet ederse, ta'n ederse, bu görüşlerden birini söyleyeni ayıplarsa; o kimse [sünnete muhâlif] bir bidatçidir. Cemâatin dışındadır. Sünnet'in menhecinin ve hakkın yolunun dışına çıkmıştır.[4]

Bu; Ahmed'in,[5] İshâk b. İbrâhîm b. Mahled'in,[6] Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî'nin,[7] Saîd b. Mansûr'un[8] ve meclislerinde bulunup kendilerinden ilim aldığımız diğer zâtların mezhebidir. Onların sözleri arasında şunlar vardı:

٢) اَلْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ وَتَمَسُّكٌ بِالسُّنَّةِ،

2- İman; söz, amel, niyet ve Sünnet'e sıkıca tutunmaktır.[9]

---

3) Harb *rahimehullah* kendilerine uyulan bu kimselerin özelliğinden bahsetmiş (90), şöyle demiştir: "Bilinen ve sika imamlardı. Doğru ve güvenilir kimselerdi. Kendilerine uyulurdu. İlim kendilerinden alınırdı. Bidat ortaya atmazlar, sünnete muhâlefet etmezler ve meseleleri birbirine karıştırmazlardı."

4) Harb *rahimehullah* akîdenin sonunda da (111) böyle söylemiştir: "Kim bu görüşlerden birini söylerse, doğru görürse, severse veya ondan râzı olursa Sünnet'e muhâlefet etmiş, cemaatin dışına çıkmış, eseri terk etmiş, muhâlif bir söz söylemiş, bidatin içine girmiş ve doğru yoldan sapmış olur."

Derim ki: Bunda, kişinin Sünnet'ten çıkıp bidatçi olması olması için kendisinde bidatin hâkim olması gerektiğini söyleyenlere en belîğ şekilde reddiye vardır!

5) Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Ebû Abdullah. Hicrî 241 yılında vefat etmiştir. Allah ona rahmet etsin. Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in imamıdır. eş-Şâfiî "Ahmed Sünnet'te imamdır" demiştir.

6) İbn Râhûye olarak bilinen Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî... Hicrî 238 yılında vefât etmiştir. Allah ona rahmet etsin. İmam Ahmed *rahimehullah* onun hakkında "Bu İshâk gibisine sorulur, İshâk bizim nezdimizde müslümanların imamlarından bir imamdır!" demiştir. Yine o "Irak'ta İshâk gibisini bilmiyorum" demiştir.

7) Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî el-Kuraşî el-Esedî... Hicrî 219 yılında vefât etmiştir. Allah ona rahmet etsin. Ahmed *rahimehullah* "el-Humeydî bizim nezdimizde imamdır" demiştir. İshâk b. Râhûye "Zamanımızdaki imamlar üçtür: eş-Şâfiî, el-Humeydî ve Ebû Ubeyd" demiştir. el-Buhârî de "el-Humeydî hadiste imamdır" demiştir.

8) Hicrî 227 yılında vefât etmiştir. Allah ona rahmet etsin. Harb şunları söylemiştir: "Ahmed'i Saîd b. Mansûr'dan övgüyle söz ederken işittim. Ahmed'e o soruldu da 'Fazîletli ve doğru sözlü kimselerdendir' dedi. Mekke'de (hayırlı kimselerden) kim olduğu soruldu. 'Saîd b. Mansûr' diye cevap verdi."

9) Bu, Harb el-Kirmânî *rahimehullah*'ın görmüş olduğu âlimlerden naklettiği bir icmâdır. İmanın üç rüknünün olduğu ve imanın ancak bunlar bir araya geldiği takdirde sahih olacağı hususunda Harb'den başka eş-Şâfiî, el-Âcurrî ve İbn Batta gibi birçok âlim de icma naklet-miştir. Allah onlara rahmet etsin.

٣) وَالْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ

3- İman artar ve azalır.

٤) وَيُسْتَثْنَى فِي الْايمَانِ [غَيْرَ أَنْ لا يَكُونُ الْاِسْتِثْنَاءُ شَكًّا إِنَّمَا هِيَ] سُنَّةٌ مَاضِيَةٌ عَنِ الْعُلَمَاءِ،

4- İmanda istisnâ yapılır. [Fakat istisnâ şüphe değildir. Ancak] âlimlerden duyulagelen bir sünnettir.

---

el-Lâlekâî'nin (1593) eş-Şâfiî'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Sahâbe'nin, Tâbiîn'in ve onlardan sonra gelenlerden gördüklerimizin icmâsı; imanın söz, amel ve niyet olduğu, üçünden birinin ancak diğerleriyle birlikte fayda sağlayacağı yönünde idi."

İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sına (236) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sına (241) yazdığım ta'liklerde ilim ehlinin bu hususlaki kavillerini aktardım. Musannif *rahimehullah* da "İman Hakkında Bab"da selefin bu çok önemli mesele hakkındaki kavillerini aktaracak, bu meselede muhâlefet edip de amelin imanın bir rüknü olmadığı görüşüne zâhib olan kimsenin sapık Mürcie'den sayılacağına dâir sözlerini nakledecektir.

Ayrıca bakınız: eş-Şerîa, el-Âcurrî, (2/611/İmanın Kalple Tasdik, Dille İkrar ve Uzuvlarla Amel Olduğunun, Kişinin Ancak Bu Üç Hasletin Kendisinde Bir Araya Gelmesiye Mümin Olacağının Zikri Babı); el-İbânetu'l Kubrâ, İbn Batta, (2/193/İmanın, İmanın Farzının, Onun Kalple Tasdik, Dille İkrar, Uzuvlarla ve Hareketlerle Amel Olduğunun, Kulun Ancak Bu Üçüyle Mümin Olacağının Beyanı Babı)

Fâide: Selefin imanın rükünlerini beyan ederken kullandıkları ibâreler farklılık arz etmektedir. Fakat içerdikleri mana birdir. Onlar bu ibârelerle ameli imanın dışına çıkaran Mürcie'ye reddiye vermek istemişlerdir.

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (7/170) şunları söylemiştir: "Selefin ve Sünnet imamlarının imanın tanımını yaparken söyledikleri de bu baptandır. Onlar bazen 'O söz ve ameldir' demişler, bazen 'Söz, amel ve niyettir' demişler, bazen 'Söz, amel, niyet ve Sünnet'e uygunluktur' demişler, bazen de 'Dil ile söyleme, kalp ile inanma ve uzuvlarla amel etme' demişlerdir. Bunların hepsi doğrudur... Burada kastedilen, seleften 'İman söz ve ameldir' diyen kimselerin maksadının kalbin ve dilin sözü, kalbin ve uzuvların ameli olduğudur. Tanıma itikâdı dâhil edenler 'söz' lafzından ancak duyulan sözün anlaşılacağını düşünmüş ya da böyle anlaşılacağından korkmuş, bundan dolayı 'kalp ile itikâd' maddesini ilâve etmiştir. 'Söz, amel ve niyettir' diyenler ise 'Söz, itikâdı ve dilin söylediğini içine alır, amelden ise niyet anlaşılmayabilir' diyerek niyeti ilâve etmişlerdir. Sünnet'e uygunluğu ilâve edenlerin bunu ilâve etmesinin sebebi ise zikredilenlerden herhangi birinin Sünnet'e uygunluk olmadan Allah'a sevimli olmayacağıdır. Onlar her sözü ve her ameli kastetmemişlerdir. Ancak meşrû olan sözleri ve amelleri kastetmişlerdir. Bununla birlikte onların gâyesi imanı sözden ibâret sayan Mürcie'ye reddiye vermekti. İşte onlar bu yüzden 'İman söz ve ameldir' demişlerdir. İmanı dört kısım sayanlar ise onların maksadını açıklamışlardır. Nitekim Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'ye imanın ne olduğu sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: 'O; söz, amel, niyet ve sünnettir. Çünkü iman amel olmadan söz olduğu zaman küfür olur. Niyet olmadan söz ve amel olduğu zaman nifak olur. Sünnet olmadan söz, amel ve niyet olduğu zaman da bidat olur.'"

٥) وَإِذَا سُئِلَ الرَجُلُ أمُؤْمِنٌ أنْتَ؟ فإنَّهُ يَقُولُ أنَا مُؤْمِنٌ إنْ شَاءَ اللهُ، أوْ مُؤْمِنٌ أرْجُو، أوْ يَقُولُ :آمَنْتُ باللهِ وَمَلائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ

5- Kişiye "Sen mümin misin?" diye sorulduğu zaman; ya "Ben inşâallah müminim", ya "Mümin olduğumu umarım", ya da "Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman ettim" der.

٦) وَمَنْ زَعَمَ أنَّ الْإيمَانَ قَوْلٌ بِلا عَمَلٍ فَهُوَ مُرْجِئٌ

6- Kim imanın amel olmaksızın söz olduğunu söylerse mürciîdir.

٧) وَمَنْ زَعَمَ أنَّ الْإيمَانَ هُوَ الْقَوْلُ وَالْأعْمَالَ شَرَائِعُ فَهُوَ مُرْجِئٌ

7- Kim imanın söz olduğunu, amellerin ise şerîatler/dînî buyruklar olduğunu söylerse mürciîdir.

٨) وَإنْ زَعَمَ أنَّ الْإيمَانَ لا يَزِيدُ وَلا يَنْقُصُ فَهُوَ مُرْجِئٌ

8- Kişi imanın artmayacağını ve azalmayacağını söylerse mürciîdir.[10]

٩) وَإنْ قَالَ :إنَّ الْإيمَانَ يَزِيدُ وَلا يَنْقُصُ فَقَدْ قَالَ بِقَوْلِ الْمُرْجِئَةِ،

9- Kişi "İman artar fakat azalmaz" derse Mürcie'nin sözünü söylemiş olur.[11]

١٠) وَمَنْ لَمْ يرَ الْإسْتِثْنَاءَ فِي الْإيمَانِ فَهُوَ مُرْجِئٌ،

10- Kim imanda istisnâ yapmayı doğru görmezse mürciîdir.

١١) وَمَنْ زَعَمَ أنَّ إيمَانَهُ كَإيمَانِ جِبْرِيلَ أوِ الْمَلائكَةِ فَهُوَ مُرْجِئٌ وَأخْبَثُ مِنَ الْمُرْجِئِ فَهُوَ كَاذِبٌ،

11- Kim imanının Cibrîl'in ya da meleklerin[12] imanı gibi olduğunu söylerse

---

10) Bu madde "h"de ve "s"de bulunmamaktadır.

11) Bazı sünnet imamları imanın azaldığını söylemekten geri durmuşlardır. Bunun sebebi onların nezdinde buna dâir bir nassın varid olmamasıdır. Değilse onlar Mürcie'nin hilâfına bu sözün manasını inkâr etmiyorlar ve bu sözü söyleyenlere karşı çıkmıyorlardı. Zira Mürcie'nin imanın azaldığını inkâr etmesinin sebebi onların nezdinde imanın bir kısmı gittiği zaman tamamının gitmesi ve ondan geriye bir şeyin kalmamasıdır!

12) "s"de şöyle geçmektedir: "Cibrîl'in, Mikâîl'in ve meleklerin imanı gibi olduğunu söyler-

mürciîdir. Mürciîden daha habistir, yalancıdır.

١٢) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ النَّاسَ لا يَتَفَاضَلُونَ فِي الْإِيمَانِ فَقَدْ كَذَبَ

12- Kim insanların imanlarının farklı derecelerde olmadığını söylerse yalan söylemiş olur.

١٣) وَمَنْ زَعَمَ إِنَّ الْمَعْرِفَةَ تَنْفَعُ فِي الْقَلْبِ وَإِنْ لَمْ يَتَكَلَّمْ بِهَا فَهُوَ جَهْمِيٌّ،

13- Kim marifetin -kişi onu dile getirmese bile- kalpte fayda vereceğini[13] söylerse cehmîdir.[14]

١٤) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللهِ مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ فَهذا مِنْ أَشْنَعِ قَوْلِ الْمُرْجِئَةِ وَأَقْبَحِهِ،

14- Kim kendisinin Allah katında imanı kâmil bir mümin olduğunu söylerse, şüphesiz bu Mürcie'nin sözlerinin en çirkinlerindendir.[15]

١٥) وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّه، وَقَلِيلُهُ، وَكَثِيرُهُ، وَظَاهِرُهُ وَبَاطِنُهُ، وَحُلْوُهُ وَمُرُّهُ، وَمَحْبُوبُهُ وَمَكْرُوهُهُ، وَحَسَنُهُ وَسَيِّئُهُ، وَأَوَّلُهُ وَآخِرُهُ مِنَ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَضَاءٌ قَضَاهُ عَلَى عِبَادِهِ، وَقَدَرٌ قَدَّرَهُ عَلَيْهِمْ لا يَعْدُو أَحَدٌ مِنْهُمْ مَشِيئَةَ اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ وَ] لا يُجَاوِزُ قَضَاءَهُ، بَلْ هُمْ كُلُّهُمْ صَائِرُونَ إِلَى مَا خَلَقَهُمْ لَهُ وَوَاقِعُونَ فِي مَا قَدَّرَ عَلَيْهِمْ لا مَحَالَةَ، وَهُوَ عَدْلٌ مِنْهُ عَزَّ رَبُّنَا وَجَلَّ.

وَالزِّنَا، وَالسِّرْقَةُ، وَشُرْبُ الْخَمْرِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَأَكْلُ الْمَالِ الْحَرَامِ، وَالشِّرْكُ بِاللهِ، وَالذُّنُوبُ وَالْمَعَاصِي كُلُّهَا بِقَضَاءٍ وَقَدَرٍ مِنَ اللهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ لِأَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَلْ للهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ عَلَى خَلْقِهِ، لا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ

15- Hayrıyla ve şerriyle, azıyla ve çoğuyla, gizlisiyle ve açığıyla, acısıyla ve tatlısıyla, sevileniyle ve hoşlanılmayanıyla, iyisiyle ve kötüsüyle, başıyla ve sonuyla; kader Allah tebâreke ve teâlâ'dandır. Her şey O'nun kullar için

---

se mürciîdir." "Mürciîden daha habistir, yalancıdır" kısmı "h"de ve "s"de bulunmamaktadır.

13) Asılda ve "s"de bu şekildedir. "h"de ise "vâki olacağını" diye geçmektedir.

14) "h"de "mürciîdir" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır.

15) Bu fıkra "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

belirlediği bir kazânın ve onlar üzerinde takdîr ettiği bir kaderin sonucudur. Onların hiçbiri Allah [azze ve celle'nin] meşîetini aşamaz ve kazâsının önüne geçemez. Bilakis onların hepsi Allah kendilerini ne için yaratmışsa ona doğru giderler, kaçınılmaz olarak[16] O'nun kendileri hakkında takdîr ettiği şeyin içine düşerler. Bu O'nun bir adâletidir. Rabbimiz izzet sâhibidir, çok büyüktür.

Zinâ etmek, hırsızlık yapmak, içki içmek, cana kıymak, haram mal yemek,[17] Allah'a şirk koşmak, günahların ve masiyetlerin tamamı Allah tarafından bir kazâ ve kader iledir. Bununla birlikte mahlûkâttan hiç kimsenin Allah'a karşı bir hücceti olamaz. Aksine mahlûkâtı üzerinde en üstün hüccet Allah'a âittir. *O[18] yaptıklarından sorguya çekilmez ama onlar sorgulanırlar. (Enbiyâ, 23)*

١٦) وَعِلْمُ اللهِ مَاضٍ فِي خَلْقِهِ بِمَشِيئَةٍ مِنْهُ، قَدْ عَلِمَ مِنْ إبْلِيسَ وَمِنْ غَيْرِهِ مِمَّنْ عَصَاهُ مِنْ لَدُنْ أنْ عُصِيَ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى إلَى أنْ تَقُومَ السَّاعَةُ الْمَعْصِيَةَ وَخَلَقَهُمْ لَهَا. وَعَلِمَ الطَّاعَةَ مِنْ أهْلِ طَاعَتِهِ وَخَلَقَهُمْ لَهَا، فَكُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا خُلِقَ لَهُ وَصَائِرٌ إلَى مَا قُضِيَ عَلَيْهِ وَعُلِمَ مِنْهُ، لا يَعْدُو أحَدٌ مِنْهُمْ قَدَرَ اللهِ وَمَشِيئَتَهُ وَاللهُ الفَعَّالُ لِمَا يُرِيدُ.

16- Allah'ın ilmi O'ndan bir meşîet ile mahlûkâtı üzerinde yürürlüktedir. Gerek İblis'in gerekse -Rabbimiz tebâreke ve teâlâ'ya isyân edildiği andan kıyâmet kopana kadar- kendisine isyân etmiş ve edecek diğer kimselerin isyânını bilmiştir ve onları bunun için yaratmıştır.

Kendisine itaat edenlerin itaat edeceklerini bilmiş[19] ve onları bunun için yaratmıştır.

Şu hâlde herkes ne için yaratıldıysa onun için amel eder.[20] Kendisi için ne kazâ buyrulmuşsa ve kendisi hakkında ne bilinmişse ona gider. Onlardan hiçbiri Allah'ın kaderini ve meşîetini geçemez. Allah dilediği her şeyi yapan-

---

16) Asılda bu şekildedir. "s"de ise "Onun fiillerinden dolayı" diye geçmektedir. "h"de ise bu kısım yoktur.

17) Asılda (mal harf-i tarifsiz olarak) "haram mal" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"den alınmıştır.

18) Asılda "ve O" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"den alınmıştır.

19) "h"de ve "s"de "İtaat ehlinin itaat edeceklerini bilmiş..." diye geçmektedir.

20) Asılda "kendisi için yaratılanı işler" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"den alınmıştır.

dır.[21]

١٧) فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى شَاءَ لِعِبَادِهِ الَّذِينَ عَصَوْهُ الْخَيْرَ وَالطَّاعَةَ، وَأَنَّ الْعِبَادَ شَاءُوا لِأَنْفُسِهِمُ الشَّرَّ وَالْمَعْصِيَةَ فَعَمِلُوا عَلَى مَشِيئَتِهِمْ، فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ مَشِيئَةَ الْعِبَادِ أَغْلَبُ مِنْ مَشِيئَةِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرُهُ فَأَيُّ افْتِرَاءٍ عَلَى اللهِ أَكْثَرُ مِنْ هذا؟!

17- Kim Allah tebâreke ve teâlâ'nın kendisine isyân eden kulları hakkında hayrı ve taati dilediğini, kulların da kendileri için şerri ve masiyeti dilediklerini ve bu meşîetleri doğrultusunda amel ettiklerini söylerse, kulların meşîetinin zikri yüce ve ulu Allah'ın meşîetinden daha üstün[22] olduğunu söylemiş olur. Allah'a atılan hangi iftira bundan daha ileridir?[23]

١٨) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ أَحَدًا مِنَ الْخَلْقِ صَائِرٌ إِلَى غَيْرِ مَا خُلِقَ لَهُ فَقَدْ نَفَى قُدْرَةَ اللهِ عَنْ خَلْقِهِ، وَهذا إِفْكٌ عَلَى اللهِ وَكَذِبٌ عَلَيْهِ.

18- Kim mahlûkâttan birinin kendisi için yaratıldığı şeyden başkasına gideceğini söylerse Allah'ın mahlûkâtı üzerindeki kudretini yok saymış olur. Bu Allah'a atılan bir iftirâ ve O'nun hakkında söylenen bir yalandır.[24]

١٩) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الزِّنَا لَيْسَ بِقَدَرٍ قِيلَ لَهُ :أَرَأَيْتَ هذِهِ الْمَرْأَةَ الَّتِي حَمَلَتْ مِنَ الزِّنَا وَجَاءَتْ بِوَلَدٍ، هَلْ شَاءَ اللهُ [عَزَّ وَجَلَّ] أَنْ يُخْلَقَ هذا الْوَلَدُ، وَهَلْ مَضَى هذا فِي سَابِقِ عِلْمِهِ؟ فَإِنْ قَالَ :لا. فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ مَعَ اللهِ خَالِقًا، وَهذا قَوْلٌ يُضَارِعُ الشِّرْكَ بَلْ هُوَ الشِّرْكُ،

19- Zinânın kader ile olmadığını iddia eden kimseye sorulur: "Zinâ sonucunda hâmile kalan kadın bir çocuk dünyâya getirse Allah [azze ve celle] o çocuğun yaratılmasını dilemiş midir? Bu O'nun ezelî ilminde geçmiş midir?"

"Hayır" derse Allah ile beraber bir yaratıcının olduğunu söylemiş olur. Bu şirke benzer bir sözdür. Hatta şirkin ta kendisidir.[25]

---

21) "s"de "Meşîet ettiği her şeyi yapandır" ziyâdesi vardır.

22) "s"de "daha galîz" diye geçmektedir.

23) "h"de "Allah'a atılan hangi iftira bundan daha büyüktür?" diye geçmektedir. "s"de ise "Allah'a atılan hangi iftira bundan daha çoktur?" diye geçmektedir.

24) Bu fıkra "h"de de "s"de de yer almamaktadır.

25) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "...Allah ile beraber bir yaratıcının olduğunu söyle-

٢٠) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ السِّرْقَةَ، وَشُرْبَ الْخَمْرِ، وَأَكْلَ الْمَالِ الْحَرَامِ لَيْسَ بِقَضَاءٍ وَقَدَرٍ مِنَ اللهِ فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ هذا الْإِنْسَانَ قَادِرٌ عَلَى أن يَأْكُلَ بِرِزْقِ غَيْرِهِ، وَهذا الْقَوْلُ يُضَارِعُ قَوْلَ الْمَجُوسِيَّةِ وَالنَّصْرَانِيَّةِ، بَلْ أَكَلَ رِزْقَهُ وَقَضَى اللهُ لَهُ أَنْ يَأْكُلَهُ مِنَ الوَجْهِ الَّذِي أَكَلَهُ.

20- Kim hırsızlık yapmanın, içki içmenin ve haram mal yemenin Allah'tan bir kazâ ve kader ile olmadığını söylerse (bunları yapan) o insanın başkasının rızkını[26] yemeye kâdir olduğunu söylemiş olur. Şüphesiz bu mecûsilerin ve hristiyanların sözlerine benzemektedir.[27]

Hayır, o kendi rızkını yemiştir. Kişi onu hangi şekilde yemişse Allah onun onu o şekilde yemesini takdîr etmiştir.

٢١) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ قَتْلَ النَّفْسِ لَيْسَ بِقَدَرٍ مِنَ اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ] فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ الْمَقْتُولَ مَاتَ بِغَيْرِ أَجَلِهِ فَأَيُّ كُفْرٍ بِاللهِ أَوْضَحُ مِنْ هذا، بَلْ ذلِكَ كُلُّهُ بِقَضَاءٍ مِنَ اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ] وَقَدَرٍ، وَكُلُّ ذلِكَ بِمَشِيئَتِهِ فِي خَلْقِهِ وَتَدْبِيرِهِ فِيهِمْ، وَمَا جَرَى فِي سَابِقِ عِلْمِهِ لَهُمْ، وَهُوَ الْعَدْلُ الحَقُّ [الَّذِي] يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

21- Kim cana kıymanın Allah [azze ve celle] tarafından bir kader ile olmadığını[28] iddia ederse öldürülen kimsenin eceli gelmeden öldüğünü söylemiş olur. Allah'a hangi küfür bundan daha açıktır?

Bilakis bunların tamamı Allah [azze ve celle] tarafından bir kazâ ve kader iledir. Bunların hepsi O'nun mahlûkâtı üzerindeki meşîeti, tedbîri[29] ve ezelî ilminde onlar hakkında cereyân eden ilmi iledir. O dilediğini yapan gerçek adâlet sâhibidir.

٢٢) وَمَنْ أَقَرَّ بِالْعِلْمِ لَزِمَهُ الْإِقْرَارُ بِالْقَدَرِ وَالْمَشِيئَةِ عَلَى الصِّغَرِ وَالْقَمَاءَةِ، وَاللهُ

---

miş olur. Bu ise apaçık şirktir."

26) Asılda (harf-i cerli olarak) "başkasının rızkını" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"den alınmıştır.

27) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Bu ise apaçık mecûsîlerin sözüdür..."

28) "s"de "ve bunun O'nun mahlûkât üzerindeki meşîetiyle olmadığını..." ziyadesi vardır.

29) Asılda mahlûkâta dönen zamir "hum" yerine "hû"dur. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"den alınmıştır.

الضَّارُّ النَّافِعُ الْمُضِلُّ الْهَادِي فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ.

22- Allah'ın ilmini ikrâr eden kimseye, küçülerek ve alçalarak kaderi ve meşîeti de ikrâr etmesi gerekir. Zarar veren, fayda veren,[30] saptıran ve hidâyete ileten Allah'tır. Yaratanların en güzeli Allah ne yücedir!

٢٣) وَلا نَشْهَدُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ أَنَّهُ فِي النَّارِ لِذَنْبٍ عَمِلَهُ وَلِكَبِيرَةٍ أَتَى بِهَا، إلا أَنْ يَكُونَ فِي ذلِكَ حَدِيثٌ فَيُرْوَى الْحَدِيثُ كَمَا جَاءَ عَلَى مَا رُوِيَ وَيُصَدَّقُ بِهِ وَيُقْبَلُ وَيُعْلَمُ أَنَّهُ كَمَا جَاءَ، وَلا يُنْصَبُ الشَّهَادَةُ

23- Kıble ehlinden hiçbirinin işlediği bir günahtan ya da irtikâb ettiği büyük bir masiyetten dolayı cehennemlik olduğuna şehâdet etmeyiz. Ancak bu konuda bir hadisin olması durumu başka... Bu durumda hadis rivâyet edildiği üzere nasıl geldiyse o şekilde rivâyet edilir.[31] Hadis doğrulanır, kabul edilir ve nasıl gelmişse öyle olduğu bilinir. Şehâdette bulunulmaz.[32]

٢٤) وَلا يَشْهَدُ عَلَى أَحَدٍ أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ لِصَلاحٍ عَمِلَهُ أَوْ لِخَيْرٍ أَتَى بِهِ إلا أَنْ يَكُونَ فِي ذلِكَ حَدِيثٌ فَيُرْوَى الْحَدِيثُ كَمَا جَاءَ عَلَى مَا رُوِيَ، يُصَدَّقُ بِهِ، وَيُقْبَلُ وَيُعْلَمُ أَنَّهُ كَمَا جَاءَ وَلا يَنْصِبُ الشَّهَادَةَ.

24- Yine kişi, işlediği sâlih amellerden veya yaptığı hayırlardan ötürü bir kimsenin cennetlik olduğuna da şâhitlik etmez. Ancak bu konuda bir hadisin olması durumu başka... Bu durumda hadis rivâyet edildiği üzere nasıl geldiyse o şekilde rivâyet edilir. Hadis doğrulanır, kabul edilir, nasıl gelmişse öyle olduğu bilinir. Kişi şehâdette bulunmaz.[33]

٢٥) والْخِلافَةُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنَ النَّاسِ اثْنَانِ، لَيْسَ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ أَنْ يُنَازِعَهُمْ

30) "Zarar veren, fayda veren..." kısmı "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

31) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Ancak bu konuda bir hadisin olması durumu başka... (Bu takdirde) rivâyet edildiği üzere geldiği gibi (kabul edilir)."

Ayrıca "s"de "(Bu takdirde) onu tasdik ederiz ve onun geldiği gibi olduğunu biliriz" ziyâdesi vardır.

32) Asılda böyledir. "h"de ve "s"de ise "Şehâdeti dile getirmeyiz" diye geçmektedir.

33) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Hiç kimsenin işlediği sâlih amellerden ya da yaptığı hayırlardan dolayı cennetlik olduğuna şâhitlik etmeyiz. Ancak bu konuda bir hadisin olması durumu başka... Bu durumda hadis rivâyet edildiği üzere nasıl geldiyse (o şekilde) rivâyet edilir. Açık bir şekilde şâhitlik edilmez."

فِيهَا، وَلا يَخْرُجَ عَلَيْهِمْ، وَلا يُقِرَّ لِغَيْرِهِمْ بِهَا إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ.

25- İnsanlardan iki kişi kaldığı sürece hilâfet Kureyş'tedir.[34] İnsanlardan herhangi birinin hilâfet konusunda onlarla çekişmesi, onlara isyân etmesi ve onlardan başkasını halîfe olarak tanıması kıyâmet saatine kadar câiz değildir.

٢٦) وَالْجِهَادُ مَاضٍ قَائِمٌ مَعَ الْأَئِمَّةِ بَرُّوا أَوْ فَجَرُوا، وَلا يُبْطِلُهُ جَوْرُ جَائِرٍ، وَلا عَدْلُ عَادِلٍ.

26- Cihâd, iyi de olsalar fâcir de olsalar imamlarla birlikte (kıyâmete kadar) geçerlidir. Onu ne zâlimin zulmü ne de âdilin adâleti geçersiz kılar.

٢٧) وَالْجُمُعَةُ وَالْعِيدَانِ وَالْحَجُّ مَعَ السُّلْطَانِ وَإِنْ لَمْ يَكُونُوا بَرَرَةً عُدُولًا، وَلا أَتْقِيَاءَ.

27- Cuma namazı, bayram namazları[35] ve hac; sâlih, âdil ve takvâ sâhibi kimseler olmasa bile sultânlar ile birlikte edâ edilir.

٢٨) وَدَفْعُ الْخَرَاجِ وَالصَّدَقَاتِ وَالْأَعْشَارِ وَالْفَيْءِ وَالْغَنِيمَةِ إِلَى الْأُمَرَاءِ عَدَلُوا فِيهَا أَمْ جَارُوا.

28- Haraçlar, zekâtlar, öşürler, fey' ve ganîmet[36]; bunlar hususunda âdil de davransalar haksızlık da etseler yöneticilere verilir.

٢٩) والْإِنْقِيَادُ لِمَنْ وَلَّاهُ اللهُ أَمْرَكَ لا تَنْزِعْ يَدَكَ مِنْ طَاعَةٍ، وَلا تَخْرُجْ عَلَيْهِ بِسَيْفِكَ حَتَّى يَجْعَلَ اللهَ لَكَ فَرَجًا وَمَخْرَجًا

29- Allah'ın işinin başına getirdiği kimseye boyun eğmen gerekir. Allah senin için bir kurtuluş ve çıkış kapısı var edene kadar elini itaatten çekme,[37]

---

34) Hilâfet, müslümanların tamamı üzerindeki en büyük imâmettir. Bu söz, haber olarak değil hüküm olarak anlaşılmalıdır. (Yani insanlardan iki kişi kaldığı sürece hilâfet Kureyş'te olmalıdır.)

35) Asılda (mansûb olarak) "el-îdeyn" diye geçmektedir. Düzeltme "s"dendir.

36) "h"de ve "s"de "ganîmetler" diye geçmektedir.

37) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Allah'ın işinizin başına getirdiği kimseye boyun eğmen gerekir. Allah senin için bir kurtuluş ve çıkış kapısı var edene kadar ona itaatten el çekme."

ona karşı kılıcınla isyân etme.[38]

٣٠) وأنْ لا تَخْرُجَ عَلَى السُّلْطَانِ وَتَسْمَعَ وَتُطِيعَ [وَ]لا تَنْكُثَ بَيْعَةً فَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ مُخَارِقٌ مُفَارِقٌ لِلْجَمَاعَةِ.

30- Sultâna isyân etmemen, söylediğini dinleyip ona itaat etmen, bir bey'ati bozmaman gerekir. Kim bunu yaparsa; o kimse bidatçidir, (sünneti) yarıp geçmiştir[39], cemaatten ayrılmıştır.

٣١) وإنْ أمَرَكَ السُّلْطَانُ بِأمْرٍ هُوَ للهِ مَعْصِيَةٌ فَلَيْسَ لَكَ أنْ تُطِيعَهُ الْبَتَّةَ، وَلَيْسَ لَكَ أنَ تَخْرُجَ عَلَيْهِ وَلا تَمْنَعَهُ حَقَّهُ.

31- Eğer sultân sana Allah'a mâsiyet olan bir şey emrederse ona itaat etmen kesinlikle câiz değildir. Bununla birlikte ona isyân etmen ve hakkını ondan esirgemen de câiz değildir.

٣٢) وَالْإمْسَاكُ فِي الْفِتْنَةِ سُنَّةٌ مَاضِيَةٌ وَاجِبٌ لُزُومُهَا، فَإنِ ابْتُلِيتَ فَقَدِّمْ نَفْسَكَ وَمَالَكَ دُونَ دِينِكَ، وَلا تُعِنْ عَلَى الْفِتْنَةِ بِيَدٍ وَلا لِسَانٍ وَلكِنِ اكْفُفْ يَدَكَ وَلِسَانَكَ وَهَوَاكَ وَاللهُ الْمُفتِنُ.

32- Fitne zamanında bir şey yapmamak, önceden beri süregelen ve riâyet edilmesi gereken bir sünnettir. İmtihana mâruz kalırsan canını ve malını[40] sun, dînini sunma. Fitne için elinle ve dilinle yardım etme.[41] Elini, dilini ve kalbini fitneden uzak tut. Allah imtihan etmektedir.[42]

٣٣) وَالْكَفُّ عَنْ أهْلِ الْقِبْلَةِ [وَ]لا تُكَفِّرْ أحَدًا مِنْهُمْ بِذَنْبٍ، وَلا تُخْرِجْهُ مِنَ الْإسْلامِ بِعَمَلٍ، إلا أنْ يَكُونَ فِي ذلِكَ حَدِيثٌ فَيُرْوَى الْحَدِيثُ كَمَا جَاءَ وَكَمَا رُوِيَ وَتُصَدِّقُ بِهِ وَتَقْبَلُهُ وَتَعْلَمُ أنَّهُ كَمَا رُوِيَ نَحْوُ تَرْكِ الصَّلاةِ، وَشُرْبِ الْخَمْرِ، وَمَا أشْبَهَ ذلِكَ، أوْ يَبْتَدِعُ بِدْعَةً يُنْسَبُ صَاحِبُهَا إلَى الْكُفْرِ وَالْخُرُوجِ مِنَ الْإسْلامِ، وَاتَّبِعِ الْأثَرَ

38) Aynı şekilde ona dilinle de isyân etme. Zira bu da ileride geleceği üzere fitnedir.

39) "h"de ve "s"de "(sünnete) muhâliftir" diye geçmektedir.

40) "Malını" kelimesi "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

41) Asılda "yardım etmezsin" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"dendir.

42) "h"de ve "s"de "Allah yardım edendir" diye geçmektedir.

فِي ذٰلِكَ وَلا تُجَاوِزْهُ.

33- Kıble ehli[43] ile uğraşmamak gerekir. Onlardan herhangi birini işlediği bir günahtan dolayı tekfir etme, herhangi bir amel sebebiyle onu İslâm'ın dışına çıkarma. Ancak bu konuda bir hadisin olması durumu başka... Bu durumda hadis nasıl geldiyse ve nasıl rivâyet edildiyse o şekilde rivâyet edilir. Onu doğrularsın,[44] kabul edersin, onun geldiği gibi olduğunu bilirsin. Namazın terki[45] ve

---

43) Kıble ehli; el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (141) İmam Ahmed *rahimehullah*'tan rivâyet edildiği üzere tevhid ehli olup namaz kılan kimselerdir.

44) "h"de "onu doğrularız" diye geçmektedir.

45) Namazı terk eden kimsenin tekfîri konusundaki hadisler çok ve meşhûrdur.

Tenbih: Harb el-Kirmânî *rahimehullah* böylece ilim ehlinden gördüğü kimselerin namazı terk eden kimsenin tekfîri hususundaki icmâsını aktarmaktadır. Aynı şekilde ondan önce hocası İshâk b. Râhûye *rahimehullah* da bu icmânın aynısını aktarmış, söyle demiştir: "Namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahih olarak rivâyet edilmiştir. Aynı şekilde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanından günümüze kadar gelip geçmiş ilim ehlinin görüşü de budur: Namazı, kasıtlı olarak, özrü olmaksızın, vakti çıkana kadar terk eden kimse kâfirdir." (Ta'zîmu Kadri's Salât, 990)

Aynı şekilde Tâbiîn'in büyüklerinden olan Eyyûb es-Sahtiyânî (v. 131) rahimehullah'tan gördüğü kimselerin bu hususta icmasını aktardığı ve "Namazın terki küfürdür, bu hususta ihtilâf edilmez" dediği rivâyet edilmiştir. (Ta'zîmu Kadri's Salât, 978)

İşte bunlar Ehli Sünnet içerisinde kabulle karşılanan sahih icmâlardır. İlim ehli bu icmâları görmüş oldukları Sahâbe'nin Tâbiîn'in ve onlardan sonra gelenlerin âlimlerinden aktarmaktadırlar.

Yine bu icmâlar Sahâbe'nin namazı terk eden kimsenin tekfîri hususundaki icmâsına muvâfıktır. Nitekim bu icmâyı gerek öncekilerden gerek sonrakilerden birçok kimse Sahâbe'den nakletmiştir. Örneğin:

1) Câbir b. Abdullah *radiyallahu anhuma* kendisine "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında sizin nezdinizde amellerden hangisi küfürle imanı birbirinden ayırıyordu?" diye sorulması üzerine "Namaz" demiştir. Bunu "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (893) Muhammed b. Nasr ve el-Lâlekâî (1538) rivâyet etmiştir. Câbir'den sahih bir eserdir.

2) Abdullah b. Şakîk *rahimehullah* "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı namaz dışında amellerden birinin terkini küfür görmezdi" demiştir. Bunu et-Tirmizî (2622) ve "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (948) Muhammed b. Nasr rivâyet etmiştir. Abdullah b. Şakîk'ten sâbit ve sahih bir eserdir.

3) el-Hasen el-Basrî *rahimehullah* şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı 'Kulla şirke girip de kâfir olması arasında mazereti olmaksızın namazı terk etmesi vardır' dermiş." Bunu Ahmed "el-Îmân"da (tahkîkimle, 210) ve İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (888) rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir.

el-Hasen *rahimehullah* Tâbiîn'in Sahâbe'den birçoğunu görmüş olan büyüklerindendir. İlim ehli birçok meselede; ilmi, hıfzı ve sıdkı el-Hasen'den daha az olan kimselerin naklettiği icmaları kabul etmiştir. Şayet bu el-Hasen'in nezdinde Sahâbe'den sahih olarak aktarılmış olmasaydı bunu onlardan nakletmez ve buna razı olmazdı.

4) Muhammed b. Nasr el-Mervezî *rahimehullah* "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/925) Sahâbe'nin

bu konudaki icmâsını nakletmiş, şöyle demiştir: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onu -yani namazı- terk eden kimsenin tekfîrine, dînin dışına çıkarılacağına, namaz kılmaktan imtinâ eden kimselerle savaşmanın mübâh olduğuna dâir rivâyet edilen haberleri zikrettik. Ayrıca bize Sahâbe'den de bunun aynısı ulaşmıştır. Bize onlardan hiçbirinin buna aykırı bir sözü gelmemiştir..."

5) İbn Teymiyye *rahimehullah* "Şerhu'l Umde"de (4/74) bu konuda icma nakletmiştir.

6) İbnu'l Kayyım *rahimehullah* "es-Salât" kitabında bu konuda icma nakletmiştir.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının -inkâr ederek terk edenle gevşekliğinden dolayı terk eden arasında ayrıma gitmeksizin- namazı terk eden kimsenin tekfîri hususundaki icmasına dâir bu nakiller sahihtir ve her asırda Ehli Sünnet arasında kabulle karşılanmıştır. Âlimler bu nakilleri delil getiregelmişler, Mürcie'den ve diğer fırkalardan kendilerine muhâlefet edenlere karşı bu nakillerle ihticac edegelmişlerdir.

Bu nakillerin, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının namazı terk eden kimsenin tekfîri hususundaki sözlerinden birçok şahidi vardır ve bunlar "İman ve Mürcie'ye Reddiye" kitaplarında dağınık hâlde bulunmaktadır. Bu konuda Ömer *radiyallahu anh*'ın sahih olarak rivâyet edilen "Namazı terk edenin İslâm'dan nasîbi yoktur!" sözünden ve minberin üzerinde söylediği "Namaz kılmayanın islâmı yoktur!" sözünden başkası gelmeseydi bile bu icmanın naklinin sıhhati hususunda şüphesiz yeterli gelirdi.

İbn Teymiyye *rahimehullah* "Şerhu'l Umde"de (4/74) şunları söylemiştir: "Bir diğer sebep de bunun Sahâbe'nin icması olmasıdır. Ömer kendisine namaz hatırlatılması üzerine namaza çıktığı zaman 'Evet, namazı terk edenin İslâm'da nasîbi yoktur' demiştir. Kıssası sahihte yer almaktadır. Ondan gelen bir rivâyette de 'Namaz kılmayanın islâmı yoktur' demiştir. Bunu en-Neccâd rivâyet etmiştir. O bunu Sahâbe'nin huzûrunda söylemiştir."

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (s. 67) şöyle demiştir: "(Ömer) bunu Sahâbe'nin huzurunda söylemiştir. Sahâbe de ona karşı çıkmamıştır. Bunun benzeri Muâz b. Cebel'den, Abdurrahmân b. Avf'tan ve Ebû Hureyre'den de zikredilmiş bulunmaktadır. Herhangi bir sahâbîden bunlara muhâlefet ettikleri bilinmemektedir..."

Bil ki bu önemli meseledeki ihtilâf ancak Sahâbe zamanından sonra meydana gelmiştir. Şu hâlde ilim ehlinin şehâdetiyle hakkında icmaları mün'akid olmuş bir meselede Sahâbe'ye muhâlefet etme cüretini kim gösterebilir?

İmam el-Evzâî *rahimehullah* şöyle demiştir: "Ben sana yalnız bir şeyi tavsiye edeceğim. Bu senden şüpheyi giderecektir. Bu tavsiyeye yapışarak doğru yolu tutacaksın Allah Teâlâ'nın dilemesiyle: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının bu hususta ne üzere olduklarına bak... Eğer onlar bu hususta bir şey üzerinde birleşmişlerse ve onlardan hiçbiri bunun dışına çıkmamışsa onları bırakıp da nereye gidilecektir? Zira helâk onlara muhâlefettedir. Onlar bir şey üzerinde birleşmemişlerdir ki hidâyet o şeyden başkasında olsun." (el-İbânetu'l Kubrâ, 1870)

Allah İmam Ahmed'e rahmet etsin! O, kendisine Sahâbe *radiyallahu anhum* bir şey üzerinde icma ettiği takdirde kişinin onların kavillerinin dışına çıkıp çıkamayacağı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Bu habis bir sözdür. Bidat ehlinin kavlidir. Herhangi bir kimsenin -ihtilâf etmeleri durumunda bile- Sahâbe'nin kavillerinin dışına çıkması doğru değildir." (el-Müsvedde, s. 283)

Derim ki: Biri çıkıp Sahâbe'nin namazı terk eden kimsenin tekfîrinde icma etmediğini iddia eder, Sünnet ve Eser Ehli'nin imamlarının bu önemli meselede naklettikleri icma hususundaki sözlerine razı olup kanaat etmezse iddiasını delillerle savunmalıdır. Namazı terk eden kimseyi tekfir etmediklerine dâir Sahâbe'nin kavillerini getirsin bakalım! Bunu yapa-

mıyorsa söylediği ve iddia ettiği şey hususunda yalancı olur.

ed-Deştî *rahimehullah* "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabında (3) şunları söylemiştir: "İlim ehli nezdinde isnad ile rivâyet edilmiş bir haberin kendisiyle amel edilmesi câiz olmayan bir hata olduğunu iddia eden kimsenin bu sözü reddedilir. Açık bir delil olmadığı sürece doğrulanmaz. Bunun yanında sika bir raviden gelen ve diğerinin sahih olmadığını ortaya koyan diğerinden daha sahih bir isnad olmalıdır. Bunu getiremezse sözü reddedilir. Çünkü onun sözü yalan ve iftiradan ibârettir. Bizim söylediğimiz daha sahih ve doğrulanmaya daha uygundur. İşte Allah hak karşısında ayak direten, hevâ, rey ve kıyas ile bâtılın peşinden giden kimseyi böyle rezil eder. Allah Teâlâ 'De ki: Doğru söyleyenler iseniz delilinizi getirin!' (Bakara, 111) buyurmuştur. Böylece söylediği bir şeyin ya da yaptığı bir işin doğruluğuna Kitab'dan, Sünnet'ten ya da Sahâbe'nin icmasından delil getirmeyen kimsenin sözünün ya da işinin doğru olmadığı, bu kimsenin söylediği ya da yaptığı hususunda sâdık olmadığı, hatta onun Allah *azze ve celle*'ye ve Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iftira attığı ortaya çıkmış olmaktadır. Şu câhillerin önderlerine hiçbir delil ve burhan olmaksızın kulak veren, müslümanların imamlarından ve âlimlerinden Kitab'dan ve Sünnet'ten delil ve burhanlarla sahih bir şekilde aktarılan hakkı reddeden kimseden daha câhil, daha kıt akıllı, daha kötü hâlli ve daha sapık yollu kim vardır? İşte biz müslümanların hadis ashâbından olan imamlarından ve âlimlerinden isnadlarla ve delillerle rivâyette bulunuyoruz. Bu isnadları ve delilleri müslümanların kitap tasnif eden, sika, bilinen, adâlet sâhibi ve sâlih hadis ehli imamlarının nezdinde bilinen ve tanınan kitaplarından aktarıyoruz. Peki onlar Allah *azze ve celle*'nin, Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, müslümanların hadis ehlinden olan imamlarının ve âlimlerinin sözlerini kendisiyle reddedecekleri uzmanlığı ve felsefeyi nereden buluyorlar? Zaten müslümanların hadis ehlinden başka imamları yoktur."

Derim ki: Özel olarak namazı terk edenin tekfîri meselesinde, genel olarak da güç yetirebildiği hâlde ameli terk edenin tekfîri meselesinde muhâlefet edenlerin çoğunluğu ve en meşhurları dini -avreti örtmeyen elbise manasına gelen- sâbirî elbisesinden daha ince hâle getiren Mürcie'dir. Onların nezdinde şehâdeteyni telaffuz edip ameli külliyen terk eden, buna ilâve olarak bütün münkerleri ve fuhşiyatı işleyen kimse cennet ehlindendir! Bundan dolayı sünnet imamları ve eser ehli namazı terk edenin tekfîri ve umûmen ameli terk edenin tekfîri ile ilgili babları "İman ve Mürcie'ye reddiye" bablarının altında zikretmiştir.

İmam Ahmed *rahimehullah* Mürcie'ye reddiye konusundaki bir mektubunda namazı terk edenin tekfîri ve umûmen ameli terk edenin tekfîri hususundaki delilleri zikrettikten sonra şunları söylemiştir: "Bunlar bize, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ve Nebî'nin ashâbından -Allah onlardan râzı olsun- namazı terk eden, zekâtı, haccı ve umreyi terk eden kimse hakkında ve münâfığın sıfatı hakkında gelen zikri uzun sürecek birçok eserin bir kısmıdır. Hepsi de ircâ ehlinin söylediğinin hilâfını ifâde etmektedir. Belki (bunlardan) tek bir emir hakkında şu kadar hadis vardır. Şu hâlde siz Mürcie'nin dîniniz hususunda ayaklarınızı kaydırmasına karşı dikkatli olun! Bunu yaparken yumuşak olun, onlarla tartışmaya girmeyin ki bu hususta istediğinize ulaşasınız." (es-Sünne, el-Hallâl, 1101)

İşte İmam Ebû Dâvûd *rahimehullah*! O "Sünen"inde "Mürcie'ye Reddiye Hususunda Bab" demiş ve bu babın altında namazı terk edenin tekfîri hakkında bir hadisi zikretmiştir. İşte İmam el-Âcurrî *rahimehullah*! O "eş-Şerîa" kitabında (2/644) "İman ve Mürcie'ye Reddiye Kitabı"nda "Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir Olduğunun Zikri Babı" diye bab açmıştır. Aynı şekilde İmam İbn Batta *rahimehullah* "el-İbânetu'l Kubrâ" kitabında (2/117) "İman ve Mürcie'ye Reddiye Kitabı"nın altında "Namazı Terk Edenin ve Zekâtı Vermeyenin Kâfir Olduğu, Bunu Yaptıkları Takdirde Onlarla Savaşmanın ve Onları Öldürmenin Mübah Olduğu Babı"

içki içmek[46] konularında gelen hadisler gibi... Kişinin, sâhibinin küfre ve İs-

diye bab açmıştır. Burada bu zatlar hâricinde saymakla bitmeyecek birçok sünnet imamı zikredilebilir.

İbn Receb *rahimehullah* "Fethu'l Bârî"de (1/21) namazı terk edenin tekfiri meselesinden söz ederken şunları söylemiştir: "Ehli Hadîs ulemâsının birçoğu namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu görüşündedir. İshâk b. Râhûye bunu alimlerin bir icması olarak nakletmiştir. Öyle ki o 'Kişi bu rükünleri ikrar ettikten sonra bunları terk etmesi sebebiyle kâfir olmaz' diyenlerin sözlerini Mürcie'nin sözlerinden saymıştır. Süfyân b. Uyeyne de aynısını söylemiştir: 'Mürcie farzların terkini haram işleme mesâbesinde olan günahlar olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki bu ikisi bir değildir. Çünkü haramları kasıtlı olarak helâl saymadan işlemek masiyettir. Cehâlet ve mazeret söz konusu olmadığı hâlde farzları terk etmek ise küfürdür.' Bu, Âdem'in ve İblîs'in kıssasına ve Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah tarafından gönderildiğini dilleriyle ikrar ettikleri hâlde onun şeriatı ile amel etmeyen yahudilerin durumuna bakıldığında açıklığa kavuşmaktadır. Atâ'dan ve İbn Ömer'in azatlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre onlara 'Namaz farzdır ama ben namaz kılmayacağım' diyen kimse hakkında sorulmuş, onlar da 'Bu kimse kâfirdir' diye cevap vermiştir. Ahmed de böyle söylemiştir. Harb el-Kirmânî İshâk'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: 'Mürcie o kadar ileri gitti ki şu onların sözleri arasına girdi, evet bir topluluk şöyle demektedir: "Farz namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve farzların tamamını inkâr etmeden terk eden kimseyi biz tekfir etmeyiz. Onun hükmü Allah'a havâle edilir. Çünkü o bunları ikrar etmektedir." İşte bunlar kendileri hakkında -yani Mürcie oldukları hususunda- şüphe olmayan kimselerdir.' İshâk'ın bu sözünün zâhiri onun kişiyi farzları terk etmesi sebebiyle tekfir ettiğini göstermektedir."

Derim ki: İşte bunlar sünnet imamlarıdır ve görüldüğü üzere namazı terk edenin ve gücü yettiği hâlde rükünleri terk edenin kâfir olmayacağı sözünü ğulât Mürcie'nin sözlerinden saymışlardır.

Yine derim ki: Keşke bu Mürcie amelleri külliyen terk eden kimseyi tekfir etmemekle kalsaydı! Onlar aşırı ircânın daha ileri seviyelerine ulaşmış, şehâdeteyni telaffuz eden kimsenin -şehâdeteyni bozan büyük şirki işlese bile, örneğin Allah Teâlâ'ya hakâret etse, Allah Teâlâ'dan başkasına secde etse, O'ndan başkasına duâ etse ya da O'ndan başkasına kurban kesse bile- cennet ehlinden ve kendilerine şefaat edilecek kimselerden olduğunu savunmuşlardır. Evet, onların nezdinde bu kimse kâfir olmayı dilemedikçe bu yaptıklarından dolayı kâfir olmaz! Allah bundan çok çok yücedir!

46) İçki içen kimsede imanın olmadığını bildiren, onu Lât'a ve Uzzâ'ya ibâdet eden kimseye benzeten, içki içip de ölen kimsenin müşrik ve kâfir olarak öleceğini haber veren hadisler ve eserler çoktur. Bu hadisleri ve eserleri İmam Ahmed'in "el-İman" kitabında tahriç ettim.

Derim ki: Âlimlerin birçoğu içki içen kimse meselesini namazı terk eden kimse meselesine bağlamaktadır. Şöyle ki: İçki içen kimse namazı terk edecektir. Namazı terk eden kimse de kâfir olur.

Abdullah b. Amr *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Zinâ etmek bana içki içmekten daha sevimlidir. Çünkü ben içki içtiğim zaman namazı terk ederim. Namazı terk eden kimsenin ise dîni yoktur." (Ahmed, el-İman, 233)

Yine Abdullah b. Amr *radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Kim akşam içki içerse sabaha müşrik olarak çıkar. Kim de sabah içki içerse akşama müşrik olarak çıkar."

İbrâhîm en-Neha'î'ye "Bu nasıl olur?" diye sorulduğunda o "Çünkü o namazı terk eder" diye cevap vermiştir. (Mecmû'u'l Fetâvâ, 7/303)

Mesrûk *rahimehullah* şöyle demiştir: Kim içki içerse kâfir olur. Onun küfrü, namazının olma-

lâm dışında olmaya nisbet edileceği bir bidat ortaya atmış olması durumu[47] da bunun dışındadır. Sen bu konuda esere uy ve ötesine geçme.

٣٤) وَلا أُحِبُّ الصَّلاةَ خَلْفَ أَهْلِ الْبِدَعِ، وَلا الصَّلاةَ عَلَى مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ.

34- Bidat ehlinin arkasında namaz kılmayı hoş görmüyorum. Onlardan ölen kimsenin cenâze namazını kılmayı da hoş görmüyorum.[48]

٣٥) والْأَعْوَرُ [الدَّجَّالُ] خَارِجٌ لا شَكَّ فِي ذلِكَ وَلا ارْتِيَابَ وَهُوَ أَكْذَبُ الْكَاذِبِينَ.

---

masından dolayıdır." (Sünen-i Nesâî, 5665)

Ebû Abdullah el-Ahnes *rahimehullah* da şöyle demiştir: "Kim sarhoşluk veren bir içki içerse namazı terk etmeye yönelmiş olur. Namazı terk eden kimse de imanın dışına çıkmış olur." (Mecmû'u'l Fetâvâ, 7/303)

Derim ki: Harb *rahimehullah*'ın burada tekfir hususunda namazın terkiyle içki içmeyi bir arada zikretmesinin sebebi budur.

Tenbih: "Hâdi'l Ervâh"ın bazı baskılarında Harb *rahimehullah*'ın İbnu'l Kayyım'ın naklettiği akîdesinde bir ziyâde vardır ki şudur: "Namazı terk etmek ve içki içmek gibi şeyleri helâl sayanın küfrü gibi..."

Görüldüğü üzere "helâl sayma" kelimesi eklenmiştir! Bu lafız Harb'in akîdesinin içine sokuşturulmuştur! Benim itimâd ettiğim asılda yer almamaktadır. Yine bu, "Âlemu'l Fevâid" Yayınevi tarafından basılan "Hâdi'l Ervâh" kitabının kendilerine itimâd edilerek tahkîk edildiği el yazması asıllarda da yer almamaktadır. Yayınevi bu kitabı ortaya çıkarırken beş farklı sağlam el yazması nüshaya itimâd etmiştir. Buna rağmen muhakkik bu kelimenin bu el yazması nüshalardan birinde geçtiğine işârette bulunmamıştır.

Ayrıca bu ibâre buraya uygun düşmemektedir. Çünkü namazı terk etmeyi ve içki içmeyi helâl saymayı diğer (kat'î haram olan) amelleri helâl saymaktan ayırmak doğru değildir. Zira kişi İslâm'ın farzlarından herhangi bir farzı terk etmeyi helâl saysa ya da haram kılınan şeylerden birini işlemeyi helâl saysa sırf bu helâl saymasından dolayı kâfir olur.

Muhtemelen bu kelimeyi ekleyen kimse, tekfir hususunda namazın terkiyle içki içmeyi bir araya getirmesi hususunda Harb *rahimehullah*'ın sözünü nasıl yorumlayacağını bilememiştir. Bundan dolayı bu kelimeyi eklemiştir ki mana istikâmet kazansın!

Tekfir hususunda namazın terkiyle içki içmeyi bir araya getirmesi hususunda Harb *rahimehullah*'ın sözünün nasıl yorumlanacağı selefin sözlerinden örneklerle beyan edilmişti. Muvaffak kıldığından dolayı Allah'a hamd olsun! Allah en iyi bilendir.

47) Kaderiyye'nin Allah Teâlâ'nın ilmini nefyetmesi, Cehmiyye'nin Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylemesi, hulûl ehli Cehmiyye'nin Allah Teâlâ'nın yücelerde oluşunu inkârı, Râfızîler'in Sahâbe'ye sövüp onlara lânet etmeleri ve diğer küfrî bidatler gibi...

48) Müellif bu görüşü kendisine nispet etmektedir. Fakat bunu hocalarından da birçok kimse söylemiştir. O, sahibinin kesinlikle tekfîr edilmeyeceği bidati kastetmektedir. Cehmiyye, Allah Teâlâ'nın ilmini nefyeden Kaderiyye, Râfızîler'in gulâtı ve bunların dışında selefin kâfir olduklarını açıkça söylediği ve kendilerini İslâm dîninin dışına çıkardığı bidat ehline gelince, bunların ve benzerlerinin arkasında namaz kılınmaz. Bunların cenâze namazı da kılınmaz.

Bu fıkra "h"de ve "s"de bulunmamaktadır.

35- Bir gözü kör [Deccâl] çıkacaktır. Bunda hiçbir şek ve şüphe yoktur. O yalancıların en yalancısıdır.

٣٦) وَعَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ، يُسْأَلُ الْعَبْدُ عَنْ رَبِّهِ، وَعَنْ نَبِيِّهِ، وَعَنْ دِينِهِ، وَيُرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ أَوِ النَّارِ.

36- Kabir azâbı haktır. Kul; Rabbinden, nebîsinden ve dîninden sorguya çekilecektir. Cennette veya cehennemde oturacağı yer ona gösterilecektir.[49]

٣٧) وَمُنْكَرٌ وَنَكِيرٌ حَقٌّ، وَهُمَا فَتَّانَا الْقُبُورِ نَسْأَلُ اللهَ الثَّبَاتَ.

37- Münker ve Nekîr haktır. Bu ikisi kabirlerdeki sorgulayıcılardır. Allah'tan sebât niyâz ederiz.

٣٨) وَحَوْضُ مُحَمَّدٍ - صلى الله عليه وسلم - حَقٌّ، [حَوْضٌ] تَرِدُ عَلَيْهِ أُمَّتُهُ وَلَهُ آنِيَةٌ يَشْرَبُونَ بِهَا مِنْهُ.

38- Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in havzı haktır. [O bir havzdır ki][50] ümmeti ona gelir. Onun kapları vardır ki onlarla kendisinden içerler.

٣٩) وَالصِّرَاطُ حَقٌّ يُوضَعُ فِي سَوَاءِ جَهَنَّمَ فَيَمُرُّ النَّاسُ عَلَيْهِ، وَالْجَنَّةُ مِنْ وَرَاءِ ذلِكَ نَسْأَلُ اللهَ السَّلامَةَ وَالْجَوَازَ.

39- Sırât haktır. Cehennemin ortasına kurulacaktır. İnsanlar onun üzerinden geçeceklerdir. Cennet de onun ötesinde olacaktır. Allah'tan bizi sağ-sâlim geçirmesini niyâz ederiz.

٤٠) والْمِيزَانُ حَقٌّ يُوزَنُ بِهِ الْحَسَنَاتُ وَالسَّيِّئَاتُ كَمَا شَاءَ اللهُ أَنْ يُوزَنَ بِهِ.

40- Mîzân haktır. Haseneler ve seyyieler Allah nasıl tartılmalarını dilemişse o şekilde onunla tartılacaktır.

٤١) وَالصُّورُ حَقٌّ يَنْفُخُ فِيه إِسْرَافِيلُ فَيَمُوتُ الْخَلْقُ، ثُمَّ يَنْفُخُ فِيهِ [الْأُخْرَى] فَيَقُومُونَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ لِلْحِسَابِ وَالْقَضَاءِ، وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ.

---

49) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "...dîninden, Rabbinden, cennetten ve cehennemden (sorguya çekilecektir)"

50) İki köşeli parantez arası "h"dendir.

41- Sûr haktır. Ona İsrâfîl üfürecektir. Bunun üzerine bütün mahlûkât ölecektir. Sonra ona [bir kez daha] üfürecektir. Bunun üzerine Âlemlerin Rabbi'nin huzûrunda hesap, hüküm[51], mükâfât, cezâ, cennet ve cehennem için kıyâma geçeceklerdir.

٤٢) وَاللَّوْحُ الْمَحْفُوظُ حَقٌّ تُسْتَنْسَخُ مِنْهُ أَعْمَالُ الْعِبَادِ لِمَا سَبَقَتْ فِيهِ مِنَ الْمَقَادِيرِ وَالْقَضَاءِ.

42- Levh-i Mahfûz haktır.[52] Kulların amelleri, içerisinde önceden belirlenmiş kaderlerde ve kazâda olduğu şekliyle ondan istinsah edilir/kopyalanır.

٤٣) وَالْقَلَمُ حَقٌّ كَتَبَ اللهُ بِهِ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ وَأَحْصَاهُ فِي الذِّكْرِ فَتَبَارَكَ رَبُّنَا وَتَعَالَى.

43- Kalem haktır. Allah onunla her bir şeyin kaderini yazmış, her şeyi Zikir'de kayıt altına almıştır. Rabbimiz ne kadar büyük, ne kadar yücedir!

٤٤) وَالشَّفَاعَةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَقٌّ يَشْفَعُ قَوْمٌ فِي قَوْمٍ فَلا يِصِيرُونَ إِلَى النَّارِ وَيَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ، بَعْدَمَا دَخَلُوهَا بِشَفَاعَةِ الشَّافِعِينَ، وَيَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِرَحْمَةِ اللهِ بَعْدَمَا يُلْبِثُهُمْ فِيهَا مَا شَاءَ اللهُ،

44- Kıyâmet günündeki şefaat haktır. Bir topluluk başka bir topluluk için şefaat edecektir de bu sebeple onlar cehenneme girmeyecektir. Bir topluluk da cehenneme girdikten sonra şefaatçilerin şefaatiyle oradan çıkacaktır.[53] Yine bir topluluk Allah kendilerini dilediği kadar orada bıraktıktan sonra O'nun rahmetiyle cehennemden çıkacaktır.[54]

٤٥) وَقَوْمٌ يُخَلَّدُونَ فِي النَّارِ أَبَدًا وَهُمْ أَهْلُ الشِّرْكِ وَالتَّكْذِيبِ وَالْجُحُودِ وَالْكُفْرِ بِاللهِ.

---

51) "h"de "hükmün verilmesi..." diye geçmektedir.

52) "haktır" kelimesi "h"de ve "s"de geçmemektedir.

53) "Bir topluluk cehenneme girdikten sonra şefaatçilerin şefaatiyle oradan çıkacaktır" sözü "h"de bulunmamaktadır. "s"de ise "Bir topluluk cehennemden şefaatçilerin şefaatiyle çıkacaktır" diye geçmektedir.

54) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Bir topluluk cehenneme girdikten ve orada Allah'ın dilediği kadar kaldıktan sonra cehennemden çıkacaktır. Allah onları sonra cehennemden çıkaracaktır."

45- Bir topluluk da ebedî olarak cehennemde bırakılacaktır. Onlar şirk koşanlar, yalanlayanlar, inkâr edenler ve Allah'a küfredenlerdir.

٤٦) وَيُذْبَحُ الْمَوْتُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ،

46- Ölüm kıyâmet günü cennet ile cehennem arasında boğazlanacaktır.

٤٧) وَقَدْ خُلِقَتِ الْجَنَّةُ وَمَا فِيهَا، وَخُلِقَتِ النَّارُ وَمَا فِيهَا خَلَقَهُمَا اللهُ [عَزَّ وَجَلَّ] ثُمَّ خَلَقَ الْخَلْقَ لَهُمَا لا يَفْنَيَانِ وَلا يَفْنَى مَنْ فِيهِمَا أَبَدًا

47- Cennet ve içindekiler şu anda yaratılmış durumdadır. Cehennem ve içindekiler de şu anda yaratılmış durumdadır. Allah [azze ve celle] onları yaratmış, sonra mahlûkâtı da onlar için yaratmıştır. İkisi de ikisinin içinde bulunanlar da asla yok olmayacaktır.

٤٨) فَإِنِ احْتَجَّ مُبْتَدِعٌ [أَوْ] زِنْدِيقٌ بِقَوْلِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ وَبِنَحْوِ هذا [مِنْ مُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ] فَقُلْ لَهُ: كُلُّ شَيْءٍ مَا كَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ الْفَنَاءَ وَالْهَلاكَ هَالِكٌ، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ خُلِقَتَا لِلْبَقَاءِ لا لِلْفَنَاءِ وَلا لِلْهَلاكِ وَهُمَا مِنَ الْآخِرَةِ لا مِنَ الدُّنْيَا، وَالْحُورُ الْعِينُ لا يَمُتْنَ عِنْدَ قِيَامِ السَّاعَةِ، وَلا عِنْدَ النَّفْخَةِ، وَلا أَبَدًا لِأَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى خَلَقَهُنَّ لِلْبَقَاءِ لا لِلْفَنَاءِ وَلَمْ يَكْتُبْ عَلَيْهِنَّ الْمَوْتَ، فَمَنْ قَالَ بِخِلافِ ذلِكَ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ مُخَالِفٌ وَقَدْ ضَلَّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ.

48- Eğer bidatçinin [ya da] zındığın biri Allah tebâreke ve teâlâ'nın *"O'nun vechinden başka her şey yok olacaktır" (Kasas, 88)* buyruğunu ve [Kur'ân'ın müteşâbihlerinden] bunun benzerlerini hüccet olarak ileri sürerse ona de ki:[55] "Allah'ın kendisi hakkında yokluğu yazdığı her şey yok olacaktır."

Cennet ve cehennem son bulmaları ve yok olmaları için değil, sonsuzluk için yaratılmıştır. Onlar dünyâdan değil, âhirettendir.

İri gözlü hûrîler kıyâmetin koptuğu esnâda da Sûr'a üfürüldüğü esnâda da ölmezler. Onlar ebediyen ölmezler. Çünkü Allah tebâreke ve teâlâ onları yokluk için değil sonsuzluk için yaratmıştır. Onlar için ölümü takdir etmemiştir. Kim bunun aksini söylerse (Sünnet'e) muhâlif[56] bir bidatçidir. Doğru yoldan

55) "h"de ve "s"de "ona şöyle denir" diye geçmektedir.

56) "Muhâlif" "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

sapmıştır.

٤٩) وَخَلَقَ اللهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ، وَسَبْعَ أَرَضِينَ بَعْضُهَا أَسْفَلَ مِنْ بَعْضٍ وَبَيْنَ الْأَرْضِ الْعُلْيَا وَالسَّمَاءِ الدُّنْيَا مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ، وَبَيْنَ كُلِّ سَمَاءٍ [إِلَى سَمَاءٍ] مَسِيرَةُ خَمْسِ[مِائَةِ] عَامٍ،

49- Allah birbirlerinin üzerinde yedi gök ve birbirlerinin altında yedi yer yaratmıştır. En üstteki yer ile en alttaki gök arasında beş yüz yıllık yürüme mesâfesi vardır. Aynı şekilde bir gökten diğerine beş [yüz] yıllık yürüme mesâfesi vardır.

٥٠) وَالْمَاءُ فَوْقَ السَّمَاءِ [الْعُلْيَا] السَّابِعَةِ، وَعَرْشُ الرَّحْمنِ [عَزَّ وَجَلَّ] فَوْقَ الْمَاءِ، وَاللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْعَرْشِ،

50- Su, yedinci ve en üstteki göğün üzerindedir. Rahmân [azze ve celle'nin] Arş'ı suyun üzerindedir. Allah tebâreke ve teâlâ da Arş'ın üzerindedir.

٥١) وَالْكُرْسِيُّ مَوْضِعُ قَدَمَيْهِ،

51- Kürsî O'nun iki ayağını koyduğu yerdir.[57]

٥٢) وَهُوَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ السَّبعِ، وَمَا فِي الْأَرَضِينَ السَّبْعِ، وَمَا بَيْنَهُنَّ، وَمَا تَحْتَهُنَّ، وَمَا تَحْتَ الثَّرَى، وَمَا فِي قَعْرِ الْبِحَارِ، وَمَنْبِتَ كُلِّ شَعْرَةٍ، وَكُلِّ شَجَرَةٍ، وَكُلِّ زَرْعٍ، وَكُلِّ نَبْتٍ، وَمَسْقِطَ كُلِّ وَرَقَةٍ، وَعَدَدَ ذلِكَ كُلِّهِ، وَعَدَدَ الْحَصَا، وَالرَّمْلِ وَالتُّرَابِ، وَمَثَاقِيلَ الجِبَالِ، وَقَطْرَ الْأَمْطَارِ، وَأَعْمَالَ الْعِبَادِ، وَآثَارَهُمْ، وَكَلامَهُمْ وَأَنْفَاسَهُمْ، وَتَمْتَمَتَهُمْ، وَمَا تُوَسْوِسُ بِهِ صُدُورُهُمْ [وَ]يَعْلَمُ كُلَّ شَيْءٍ لا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنْ ذلِكَ،

52- O; yedi göğün içindekileri, yedi yerin içindekileri, bunların arasındakileri, bunların altındakileri,[58] toprağın altındakileri, denizlerin derinliklerin-

---

57) Nitekim bu İbn Abbâs ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiyallahu anhum*'dan sâbittir. Onlardan gelen eserlerin tahrîcini ed-Deştî *rahimehullah*'ın "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabında (41) yaptım.

İbn Abbâs *radiyallahu anhuma*'dan Kürsî'yi ilim olarak tefsir ettiğine dâir rivâyet edilen esere gelince bu eser Ehli Sünnet imamlarının söylediği üzere sahih değildir. Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sine (1133) yazdığım ta'lîke bakınız.

58) "h"de ve "s"de "O göklerdekileri, yerdekileri ve ikisinin arasındakileri... bilir" diye geç-

dekileri, her bir tüyün, her bir ağacın, her bir ekinin ve her bir bitkinin bittiği yeri, her bir yaprağın düştüğü yeri, bütün bunların adedini,[59] çakıl taşlarının, kum tanelerinin ve toprak zerrelerinin sayısını, dağların ağırlığını, yağmurların damlalarını, kulların amellerini, eserlerini, konuştuklarını, nefeslerini, gevelemelerini ve göğüslerinin onlara fısıldadıklarını bilir.[60] O her şeyi bilir. Bunlardan hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

٥٣) وَهُوَ عَلَى الْعَرْشِ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، وَدُونَهُ حُجُبٌ مِنْ نَارٍ وَنُورٍ وَظُلْمَةٍ وَمَا هُوَ أَعْلَمُ بِهَا،

53- O yedinci göğün üstünde, Arş'ın üzerindedir. Altında ateşten, nurdan, karanlıktan ve kendisinin daha iyi bildiği şeylerden perdeler vardır.

٥٤) فَإِنِ احْتَجَّ مُبْتَدِعٌ أَوْ مُخَالِفٌ أَوْ زِنْدِيقٌ بِقَوْلِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اسْمُهُ: «وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» وَبِقَوْلِهِ : «وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» وَبِقَوْلِهِ: «مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ» [إِلَى قَوْلِهِ «هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا»] وَنَحْوِ ذَلِكَ مِنْ مُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ فَقُلْ: إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ الْعِلْمَ؛ لِأَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْعَرْشِ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ الْعُلْيَا يَعْلَمُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَهُوَ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ لا يَخْلُو مِنْ عِلْمِهِ مَكَانٌ،

54- Bir bidatçi ya da (Sünnet'e) muhâlif bir kimse ya da bir zındık[61] ismi yüce ve ulu Allah'ın *"Biz ona şah damarından daha yakınız" (Kâf, 16)* buyruğunu, yine O'nun *"Nerede olursanız olun O sizinle berâberdir, Allah yaptıklarınızı görmektedir" (Hadîd, 4)* buyruğunu, yine O'nun *"Üç kişi aralarında gizlice konuşmaz ki dördüncüleri O olmasın... Nerede olurlarsa olsunlar O onlarla beraberdir" (Mücâdile, 7)* buyruğunu ve Kur'ân'ın buna benzer müteşâbihlerini hüccet olarak ileri sürerse şöyle de: "O bununla ancak ilmi kastetmektedir. Çünkü Allah tebâreke ve teâlâ yedinci ve en üstteki göğün üstünde, Arş'ın üzerindedir. Bunların hepsini bilir. Bununla beraber O mahlûkâtından ayrıdır. O'nun ilminden ise hiçbir yer boş kalmaz."

---

mektedir.

59) "h"de ve "s"de "bütün kelimelerin adedini" diye geçmektedir.

60) "Yağmurların damlalarını" ve "gevelemelerini ve göğüslerinin onlara fısıldadıklarını" "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

61) "h"de ve "s"de "bidatçi ve muhâlif biri..." diye geçmektedir.

٥٥) وَللهِ [عَزَّ وَجَلَّ] عَرْشٌ، وَلِلْعَرْشِ حَمَلَةٌ يَحْمِلُونَهُ،

55- Allah [azze ve celle'nin] bir Arş'ı vardır. Arş'ın da kendisini taşıyan taşıyıcıları vardır.

٥٦) وَلَهُ حَدٌّ اللهُ أعْلَمُ بِحَدِّهِ،

56- O'nun bir haddi/sınırı vardır.[62] Haddini/sınırını en iyi O bilir.[63]

٥٧) وَاللهُ عَلَى عَرْشِهِ عَزَّ ذِكْرُهُ، وَتَعَالَى جَدُّهُ، وَلا إلهَ غَيْرُهُ.

57- Allah -azze zikruhû ve teâlâ cedduhû- Arş'ının üzerindedir. O'ndan başka ilâh yoktur.

٥٨) واللهُ تَبَارَكَ سَمِيعٌ لا يَشُكُّ، بَصِيرٌ لا يَرْتَابُ، عَلِيمٌ لا يَجْهَلُ، جَوَادٌ لا يَبْخَلُ، حَلِيمٌ لا يَعْجَلُ، حَفِيظٌ لا يَنْسَى، يَقْظَانُ لا يَسْهُو، رَقِيبٌ لا يَغْفَلُ، يَتَكَلَّمُ وَيَتَحَرَّكُ، وَيَسْمَعُ وَيُبْصِرُ وَيَنْظُرُ، وَيَقْبِضُ وَيَبْسُطُ، [وَيَضْحَكُ] وَيَفْرَحُ، وَيُحِبُّ وَيَكْرَهُ وَيُبْغِضُ وَيَرْضَى، وَيَسْخَطُ وَيَغْضَبُ، وَيَرْحَمُ وَيَعْفُو وَيَغْفِرُ، وَيُعْطِي وَيَمْنَعُ، وَيَنْزِلُ كُلَّ لَيْلَةٍ إلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كَيْفَ شَاءَ وَكَمَا شَاءَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ،

58- Allah tebâreke işitendir, şüphe etmez. Görendir, kuşku duymaz. Bilendir, câhil kalmaz. Cömerttir, cimrilik etmez. Halîmdir, acele etmez. Ko-

62) "h"de "Allah Arş'ının üzerindedir ve O'nun bir haddi yoktur" diye geçmektedir. "s"de ise "Allah azze ve celle Arş'ının üzerindedir ve O'nun bir haddi yoktur, haddini en iyi Allah bilir" diye geçmektedir. Bunların hepsi yanlıştır. Doğru olan asılda da geçtiği üzere benim yukarıda yazdığımdır. Allah azze ve celle hakkında haddin isbâtı meselesinde Harb *rahimehullah*'tan meşhûr olan görüş de budur.

63) Hicrî 665 yılında vefât eden Ebû Muhammed Mahmûd b. Ebi'l Kâsım ed-Deştî *rahimehullah* Allah Teâlâ hakkında haddin isbâtı hususunda müstakil bir kitap kaleme almış, bu kitabı "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ ve bi-ennehû Kâidun ve Câlisun alâ Arşihî" (Allah Teâlâ hakkında haddin ve O'nun arşı üzerinde oturduğunun isbâtı) diye isimlendirmiştir. Allah bana ve kardeşim Musellit et-Uteybî'ye bu kitabı hicrî 1431 yılında tahkik ve tahriç ettirerek lütufta bulundu. Bu kitabın mukaddimesinde Allah *azze ve celle* hakkında haddin ve oturmanın isbâtı ile ilgili meseleleri zikrettim.

ruyandır, unutmaz. Uyanıktır[64], yanılmaz. Gözetleyendir[65], gaflete düşmez. Konuşur, hareket eder[66], işitir, görür,[67] bakar, daraltır, genişletir, [güler,] sevinir, sever, hoşlanmaz, buğzeder, râzı olur, hoşnutsuzluk gösterir, gazaplanır, merhamet eder, affeder, bağışlar, verir, esirger, her gece en yakın göğe dilediği gibi dilediği keyfiyette iner.

*O'na benzer hiçbir şey yoktur. O Semî'dir (*İşiten'dir*), Basîr'dir (Gören'dir).* (Şûrâ, *11*)

٥٩) وَقُلُوبُ الْعِبَادِ بَيْنَ [إِصْبَعَيْنِ مِنْ] أَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ، وَيُوعِيهَا مَا أَرَادَ.

59- Kulların kalpleri Rahmân'ın parmaklarından [iki parmak] arasındadır. Onları dilediği gibi çevirir ve onlara dilediğini doldurur.

٦٠) وَخَلَقَ آدَمَ بِيَدِهِ عَلَى صُورَتِهِ،

60- O Âdem'i eliyle kendi sûretinde yaratmıştır.[68]

---

64) Bu kullanım (yani yakzân/uyanık kullanımı) Allah Teâlâ hakkında haber verme bâbındandır, O'nu isimlendirme bâbından değildir. Çünkü haber verme bâbı isimlendirme ve sıfatlandırma bâbından daha geniştir. Nitekim bunu "el-İhticâcu bi'l Âsâri's Selefiyye alâ İsbâti's Sıfâti'l İlâhiyye ve'r Reddu ale'l Mufevvidati ve'l Müşebbiheti ve'l Cehmiyye/Selefin Eserleriyle Allah'ın Sıfatlarının İsbâtı ve Müfevvida'ya, Müşebbihe'ye ve Cehmiyye'ye Reddiye" kitabında açıkladım.

65) "h"de "yakındır" diye geçmektedir.

66) "Hareket eder" kısmı "h"de bulunmamaktadır.

Derim ki: Hareket Allah Teâlâ'nın mecî'/gelme ve nüzûl/inme sıfatlarının gereklerindendir. Sünnet ve Hadis Ehli'nden bir çok kimse bunu Allah Teâlâ hakkında isbât etmiştir. Nitekim ben bunu bu akîdeye yazdığım tahkîkin aslında ve ed-Deştî *rahimehullah*'ın "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabındaki (s. 120) tahkîkimde de zikrettim.

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (5/577) şunları söylemiştir: "Osmân b. Saîd ed-Dârimî 'en-Nakdu alâ Bişr el-Merîsî' kitabında hareket lafzını isbât etmiştir. Sünnet ve hadis ehlinin kavli olduğunu söyleyerek bunu savunmuştur. Harb b. İsmâîl el-Kirmânî de Sünnet ve Eser Ehli'nin mezhebini Sünnet ve Hadis Ehli'nin tamamından aktarırken bunu dile getirmiştir. Kendilerini bu görüş üzerinde bulduğu kimseler arasında Ahmed b. Hanbel'i, İshâk b. Râhûye'yi, Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî'yi ve Saîd b. Mansûr'u zikretmiştir. Bu aynı zamanda Ebû Abdullah b. Hâmid'in ve başkalarının kavlidir. Hadis ve Sünnet Ehli'nin birçoğu ise bunun manasının doğru olduğunu fakat eserde varid olmaması sebebiyle bu lafzın kullanılmayacağını söylemektedir..."

67) "İşitir, görür" sözü "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

68) İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'nın hadisine işâret etmektedir. Onun rivâyet ettiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* "Allah Âdem'i Rahmân'ın sûretinde yaratmıştır" buyurmuştur. Bu

٦١) وَالسَّمَاوَاتُ وَالْأَرَضُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كَفِّهِ وَقَبْضَتِهِ،

61- Gökler ve yerler kıyâmet günü O'nun avucunda ve kabzasındadır.

٦٢) وَيَضَعُ قَدَمَهُ فِي جَهَنَّمَ فَتُزْوَى،

62- Ayağını cehenneme[69] koyar da o büzülür.

٦٣) وَيُخْرِجُ قَوْمًا مِنَ النَّارِ بِيَدِهِ،

63- Yine O bir topluluğu cehennemden eliyle çıkarır.

٦٤) وَيَنْظُرُ أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى وَجْهِهِ يَزُورُونَهُ فَيُكْرِمُهُمْ، وَيَتَجَلَّى لَهُمْ فَيُعْطِيهِمْ،

64- Cennet ehli O'nun yüzüne bakar ve O'nu ziyâret eder. O da onlara ikramda bulunur, onlara tecellî eder ve onlara ihsanda bulunur.[70]

٦٥) ويُعْرَضُ عَلَيْهِ الْعِبَادُ يَوْمَ الْفَصْلِ وَالدِّينِ فَيَتَوَلَّى حِسَابَهُمْ بِنَفْسِهِ لا يُوَلِّي ذلِكَ غَيْرَهُ عَزَّ رَبُّنَا وَجَلَّ وَهُوَ عَلَى مَا يَشَاءُ قَدِيرٌ.

---

sahih bir hadistir. İmam Ahmed, İmam İshâk b. Râhûye ve başka sünnet imamları bu hadisi sahihlemiştir.

İbn Hacer "el-Feth"te (5/183) Harb el-Kirmânî'nin "es-Sünne" kitabından nakilde bulunmuş ve şöyle demiştir: "Harb el-Kirmânî 'es-Sünne' kitabında şunları söylemiştir: 'İshâk b. Râhûye'yi "Allah'ın Âdem'i Rahmân'ın sûretinde yarattığı sahih olarak rivâyet edilmiştir" derken işittim.' İshâk el-Kevsec de 'Ahmed'i "Bu sahih bir hadistir" derken işittim' demiştir."

et-Taberânî "es-Sünne" kitabında şöyle demiştir: Bize Abdullah b. Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bir adam babama "Bir adam 'Allah Âdem'i sûreti üzere yani adamın sûreti üzere yaratmıştır' dedi" dedi. Bunun üzerine babam "Yalan söylemiş, bu Cehmiyye'nin sözüdür" dedi.

Derim ki: Selef tevilci Cehmiyye'nin ve onlara muvâfakat edenlerin hilâfına bu hadisteki zamîrin Allah Teâlâ'ya döndürüleceği hususunda icma etmiştir.

Bu mesele hakkında ed-Deştî'nin "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabındaki (54) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ" kitabındaki (285) ta'liklerimde uzun uzun konuştum.

69) "h"de "ateşe koyar da o büzüşür" diye, "s"de ise "ateşe koyar da o büzülür" diye geçmektedir.

70) "h"de şöyle geçmektedir: "Cennet ehli O'nun yüzüne bakar ve O'nu görür. O da onlara ikramda bulunur ve onlara görünür."

"s"de ise şöyle geçmektedir: "Cennet ehli O'nun yüzüne bakarlar ve O'nu görürler. O da onlara ikramda bulunur, onlara görünür ve onlara bağışta bulunur."

65- Fasl/hüküm ve dîn gününde[71] kullar O'na arz edilir. Onların hesâbını görme işini kendisi üstlenir. Bunun için başkasını görevlendirmez. Azîz ve celîldir Rabbimiz, dilediğini yapmaya kâdirdir.[72]

٦٦) وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ تَكَلَّمَ بِهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ جَهْمِيٌّ كَافِرٌ،

66- Kur'ân, Allah'ın kendisiyle konuştuğu yaratılmamış kelâmıdır. Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse kâfir bir cehmîdir.

٦٧) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ وَوَقَفَ وَلَمْ يَقُلْ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ فَهُوَ أَكْفَرُ مِنَ الْأَوَّلِ وَأَخْبَثُ قَوْلًا،

67- Kim Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu söyler, sonra duraksar ve "O yaratılmamıştır" demezse bu kimse birinciden daha kâfirdir ve sözü ondan daha pistir.[73]

٦٨) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ أَلْفَاظَنَا بِالْقُرْآنِ وَتِلَاوَتَنَا لَهُ مَخْلُوقَةٌ وَالْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ فَهُوَ جَهْمِيٌّ خَبِيثٌ مُبْتَدِعٌ.

68- Kim Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu söylemekle beraber Kur'ân'ı telaffuz etmemizin ve onu okumamızın yaratılmış olduğunu söylerse bidatçi habis bir cehmîdir.[74]

---

71) "h"de ve "s"de "kıyâmet günü" diye geçmektedir.

72) "h"de ve "s"de "Bunu O'ndan başkası üstlenemez" diye geçmektedir.

"O dilediğini yapmaya kâdirdir" kısmı Müslim'in Sahîh'inde İbn Mes'ûd *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği hadiste (381) vârid olmuştur. Hadiste şunlar geçmektedir: "'Neye gülüyorsun ey Allah'ın Resûlü?' (diye sordular). Buyurdu ki: 'Adam "Alemlerin Rabbi olduğun hâlde benimle alay mı ediyorsun?" dediği zaman Alemlerin Rabbinin gülüp "Ben seninle alay etmiyorum fakat Ben dilediğimi yapmaya kâdirim" diyeceğine gülüyorum.'"

Derim ki: Bidat ehli bunu bâtıl bir manaya yormuştur.

Kur'ân'da ve Sünnet'te "O her şeye kâdirdir" ifâdesi daha çok geçmektedir.

73) "h"de "Bu birinci sözden daha pistir" diye geçmekteyken "s"de "bu birincinin sözünden daha pistir" diye geçmektedir.

74) "bidatçi habis" sözü "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

el-Lâlekâî (594) İbn Ebî Hâtim'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Harb bana şunları yazdı: "İlim ehlini üzerinde bulduğumuz doğru, dosdoğru ve apaçık hak şudur ki Kur'ân'ı telaffuzlarımızın ve tilâvetimizin yaratılmış olduğunu söyleyen kimse bidatçi habis bir cehmîdir."

٦٩) وَمَنْ لَمْ يُكَفِّرْ هؤلاءِ الْقَوْمَ وَلا الْجَهْمِيَّةَ كُلَّهُمْ فَهُوَ مِثْلُهُمْ

69- Kim bunların ve Cehmiyye'nin[75] tamamını tekfir etmezse onlar gibidir.

٧٠) وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى [تَكْلِيمًا] وَنَاوَلَهُ التَّوْرَاةَ مِنْ يَدِهِ إِلَى يَدِهِ، وَلَمْ يَزَلِ اللهُ مُتَكَلِّمًا عَالِمًا فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ.

70- Allah Mûsâ ile [gerçekten] konuşmuştur.[76] Tevrât'ı kendi elinden onun eline vermiştir.[77] Allah ezelden beri mütekellim ve âlimdir. Yaratanların en güzeli Allah ne yücedir!

٧١) وَالرُّؤيَا مِنَ اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ] وَهِيَ حَقٌّ إِذَا رَأى صَاحِبُهَا شَيْئًا فِي مَنَامِهِ مِمَّا لَيْسَ هُوَ ضِغْثٌ فَقَصَّهَا عَلَى عَالِمٍ وَصَدَقَ فِيهَا وَأَوَّلَهَا الْعَالِمُ عَلَى أَصْلِ تَأْوِيلِهَا الصَّحِيحِ وَلَمْ يُحَرِّفْ فَالرُّؤيَا وَتَأْوِيلُهَا حِينَئِذٍ حَقٌّ، وَقَدْ كَانَتِ الرُّؤيَا مِنَ النَّبِيِّينَ وَحْيًا فَأَيُّ جَاهِلٍ أَجْهَلُ مِمَّنْ يَطْعَنُ فِي الرُّؤيَا، وَيَزْعُمُ أَنَّهَا لَيْسَتْ بِشَيْءٍ،

---

75) "Cehmiyye" lafzı "s"de geçmemektedir. "h"de ise bu fıkradan hiçbir şey yoktur.

76) "h"de şöyle geçmektedir: "Allah Mûsâ ile kendisinden ona bir konuşma ile konuşmuştur."

"s"de şöyle geçmektedir: "Allah Mûsâ ile kendisinden, ağzından bir konuşma ile konuşmuştur."

77) "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (12/532) geçtiği üzere İbn Teymiyye'ye "Allah Mûsâ ile gerçekten konuşmuş, Allah'ın kelâmını Mûsâ'nın kulakları işitmiş ve kalbi bellemiş, Allah Tevrât'ı eliyle yazmış ve onu kendi elinden Mûsâ'nın eline vermiştir" diyen kimse ile "Allah Mûsâ ile ancak bir vâsıtayla konuşmuştur" diyen bir başkası hakkında sorulmuş o da şöyle cevap vermiştir: "Allah'ın kitabında bildirdiği üzere Mûsâ ile gerçekten konuştuğunu söyleyen kimse doğruya isâbet etmiştir. 'Allah Mûsâ ile vâsıtayla konuşmuştur' diyen kimse ise hataya düşmüş olan bir sapıktır. Hatta imamlar bunu söyleyen kimsenin tevbeye davet edileceğini, tevbe ettiği takdirde bırakılacağını, aksi takdirde öldürüleceğini açıkça ifâde etmiştir. Çünkü bu söz İslâm dininden zarûrî olarak bilinen; Kitab, Sünnet ve icmâda da sâbit olan bir şeyi inkâr etmektir... Ayrıca Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilen mahfuz bir hadiste o şöyle buyurmuştur: 'Âdem ile Mûsâ karşılaştı. Âdem "Sen Allah'ın kendisiyle arasında yarattıklarından bir elçi kılmaksızın kendisiyle gerçekten konuştuğu Mûsâ'sın" dedi.'

Ümmetin selefi ve imamları da "Allah bazı cisimlerde bir kelâm yaratmış, Mûsâ da o kelâmı işitmiştir"deyip konuşmayı bu şekilde açıklayan Cehmiyye'yi tekfir etmiştir.

'Onu kendi elinden Mûsâ'nın eline vermiştir' sözüne gelince, bu Tâbiîn'den bir topluluktan rivâyet edilmiştir. Ehli Kitap nezdinde de bu böyledir. Fakat ben Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu lafızdan başka rivâyet edilen bir eser bilmiyorum. Onu dile getiren kimse buna muhâlif olanı kastediyorsa hata ediyor demektir. Allah en doğrusunu bilir."

[وَبَلَغَنِي أَنَّ مَنْ قَالَ هذا الْقَوْلَ لا يَرَى الْإِغْتِسَالَ مِنَ الْإِحْتِلامِ]

71- Rüya, [azîz ve celîl olan] Allah'tandır ve haktır. Sâhibi uykusunda saçma sapan şeylerin dışında bir şey görmüş ve bunu bir âlime doğru sözlülükle anlatmış, âlim de onu yorumlanması gereken asıl üzere yorumlayıp tahrif etmemişse; işte o zaman rüya ve gerçekleşmesi haktır. Nitekim rüya nebîler için vahiydi. Şu hâlde hangi câhil rüya hakkında olumsuz sözler söyleyen ve onun bir şey olmadığını iddia eden kimseden daha câhildir?

[Bana ulaştığına göre bunu söyleyen kimse ihtilâmdan dolayı gusletmeyi gerekli görmüyormuş.]

٧٢) وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - أَنَّ رُؤيَا الْمُؤْمِنِ كَلامٌ يُكَلِّمُ [بِهِ] الرَّبُّ عَبْدَهُ

72- Ayrıca Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den *müminin rüyasının Rabb'in [kendisiyle] kuluyla konuştuğu bir söz olduğu* rivâyet edilmiştir.[78]

٧٣) وَقَالَ «الرُّؤيَا مِنَ اللهِ» وَباللهِ التَّوْفِيقُ.

73- Yine O *"Rüya Allah'tandır"*[79] buyurmuştur. Tevfîk Allah'tandır.

وَمِنَ السُّنَّةِ الْوَاضِحَةِ الْبَيِّنَةِ الثَّابِتَةِ الْمَعْرُوفَةِ:

Şunlar da apaçık, besbelli, sâbit ve bilinen Sünnet'tendir[80]:

٧٤) ذِكْرُ مَحَاسِنِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كُلِّهِمْ أَجْمَعِينَ، وَالْكَفُّ عَنْ ذِكْرِ مَسَاوِئِهِمْ وَالَّذِي شَجَرَ بَيْنَهُمْ،

74- Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının tamamının iyilikleri anılır. Kötülükleri ve aralarında meydana gelen anlaşmazlıklar hakkında konuşulmaz.[81]

---

78) Hadis isnâdıyla ileride (448) gelecektir. İki köşeli parantez arası "h"dendir.

79) Buhârî (5747) ve Müslim (5959) Ebû Katâde el-Ensârî *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir.

80) "s"de "hüccettendir" diye geçmektedir.

81) "h"de ve "s"de "aralarında meydana gelen kötülükler..." diye geçmektedir.

٧٥) فَمَنْ سَبَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، أَوْ أَحَدًا مِنْهُمْ، [أَوْ تَنَقَّصَهُ] أَوْ طَعَنَ عَلَيْهِمْ، أَوْ عَرَّضَ بِعَيْبِهِمْ أَوْ عَابَ أَحَدًا مِنْهُمْ بِقَلِيلٍ أَوْ كَثِيرٍ، أَوْ دِقٍّ أَوْ جِلٍّ مِمَّا يُتَطَرَّقُ بِهِ إِلَى الْوَقِيعَةِ فِي أَحَدٍ مِنْهُمْ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ رَافِضِيٌّ خَبِيثٌ مُخَالِفٌ لا قَبِلَ اللهُ صَرْفَهُ وَلا عَدْلَهُ بَلْ حُبُّهُمْ سُنَّةٌ، وَالدُّعَاءُ لَهُمْ قُرْبَةٌ، وَالْاِقْتِدَاءُ بِهِمْ وَسِيلَةٌ، وَالْأَخْذُ بِآثَارِهِمْ فَضِيلَةٌ.

75- Kim Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı ya da onlardan biri hakkında kötü konuşursa [ya da onu küçümserse] ya da onlara ta'n ederse, üstü kapalı şekilde kusurlarını dile getirirse; onlardan birini az veya çok, küçük veya büyük, ta'n edilmesine yol açacak şekilde ayıplarsa;[82] işte o (Sünnet'e) muhâlif, bidatçi, pis bir râfizîdir. Allah onun hiçbir farzını ve nâfilesini kabul etmesin![83] Bilakis onları sevmek sünnettir. Onlar için duâ etmek Allah'a yaklaşma aracıdır. Onlara uymak (Allah'ın rızasına) bir vesîledir. Onların izlerini takip etmek fazîlettir.

٧٦) وَخَيْرُ الْأُمَّةِ بَعْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَبُو بَكْرٍ، وَخَيْرُهُمْ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ عُمَرُ، وَخَيْرُهُمْ بَعْدَ عُمَرَ عُثْمَانُ.

76- Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir'dir. Ebû Bekir'den sonra onların en hayırlısı Ömer'dir. Ömer'den sonra onların en hayırlısı Osmân'dır.

٧٧) وَقَالَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ وَأَهْلِ السُّنَّةِ :وَخَيْرُهُمْ بَعْدَ عُثْمَانَ عَلِيٌّ

77- Sünnet ehli âlimlerden bir topluluk "Osmân'dan sonra en hayırlıları Alî'dir" demiştir.[84]

٧٨) وَوَقَفَ قَوْمٌ عَلَى عُثْمَانَ

78- Bir topluluk Osmân'dan sonra durmuştur.

---

82) "az veya çok"tan "ayıplarsa"ya kadar olan kısım "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

83) "h"de ve "s"de "Allah ondan hiçbir farzı ve nâfileyi kabul etmesin/etmeyecektir" diye geçmektedir.

84) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Ebû Bekir'den sonra Ömer, Ömer'den sonra Osmân, Osmân'dan sonra Alî... Bir topluluk Osmân'dan sonra durmuştur."

٧٩) وَهُمْ خُلَفَاءُ رَاشِدُونَ مَهْدِيُّونَ،

79- Onlar doğruya iletilmiş râşid halîfelerdir.

٨٠) ثُمَّ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعْدَ هؤلاءِ الْأَرْبَعَةِ خَيْرُ النَّاسِ.

80- Bu dördünden sonra Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (diğer) ashâbı insanların en hayırlılarıdır.

٨١) لا يَجُوزُ لِأَحَدٍ أَنْ يَذْكُرَ شَيْئًا مِنْ مَسَاوِئِهِمْ، وَلا يَطْعَنُ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ بِعَيْبٍ، وَلا بِنَقْصٍ وَلا وَقِيعَةٍ، فَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ فَالْوَاجِبُ عَلَى السُّلْطَانِ تَأْدِيبُهُ وَعُقُوبَتُهُ لَيْسَ لَهُ أَنْ يَعْفُوَ [عَنْهُ] بَلْ يُعَاقِبُهُ ثُمَّ يَسْتَتِيبُهُ، فَإِنْ تَابَ قَبِلَ مِنْهُ، وَإِنْ لَمْ يَتُبْ أَعَادَ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةَ ثُمَّ خَلَّدَهُ الْحَبْسَ حَتَّى يَتُوبَ وَيُرَاجِعَ فَهذا السُّنَّةُ فِي أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -.

81- Hiç kimsenin onların kötülüklerinden birini anması câiz değildir. Kişi onlardan hiçbirine kusuru, eksiği ya da hatası sebebiyle ta'n edemez.

Kim bunları yaparsa, sultânın üzerine vâcip olan o kimseyi edeplendirmesi ve onu cezâlandırmasıdır. Sultânın onu affetme seçeneği yoktur. Bilakis onu cezâlandırır. Sonra ondan tevbe etmesini ister.[85] Tevbe ederse bunu ondan kabul eder. Tevbe etmezse aynı cezâyı ona yeniden verir.[86] Sonra tevbe edip görüşünden dönene kadar onu sürekli hapiste tutar.[87]

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı hakkında sünnet budur.[88]

---

85) "h"de ve "s"de "Bilakis onu cezâlandırır ve ondan tevbe etmesini ister" diye geçmektedir.

86) "s"de "(Dönmediği) sâbit olursa (ya da görüşünden caymazsa) aynı cezâyı ona yeniden verir" diye geçmektedir.

87) "h"de ve "s"de "ölene ya da dönene kadar..." diye geçmektedir.

88) Sultan üzerine vacip olanı yapmaz, bu kimseyi tevbeye davet etmez ve edeplendirmezse senin ona küsmen ve onunla bağlarını koparman gerekir. Nitekim el-Âcurrî *rahimehullah* "eş-Şerîa"da (3/1109) Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyen kimsenin hükmü hakkında şöyle demiştir: "Bu kimse kâfirdir. Tevbeye davet edilir. Tevbe edip çirkin mezhebinden dönerse ne âlâ. Aksi takdirde imam onu öldürür. İmam onu öldürmez ve onu tevbeye davet etmezse, mezhebinin bu olduğu bilindiği takdirde ona küsülür, onunla konuşulmaz, ona selâm verilmez, arkasında namaz kılınmaz, şehâdeti kabul edilmez ve müslüman onu kızıyla evlendirmez."

٨٢) وَيَعْرِفُ لِلْعَرَبِ حَقَّهَا وَفَضْلَهَا وَسَابِقَتَهَا وَيُحِبُّهُمْ

82- Kişi Arapların hakkını, fazîletini, önceliğini bilir ve onları sever.[89]

٨٣) لِحَدِيثِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :حُبُّ الْعَرَبِ إِيمَانٌ وَبُغْضُهُمْ نِفَاقٌ

83- Çünkü Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisinde şöyle buyrulmuştur: *"Arapları sevmek imandır. Onlara buğzetmek ise nifaktır."*[90]

"Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı hakkında sünnet budur" sözü "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

89) İbn Teymiyye *rahimehullah* "İktidâu's Sırât"ta (1/379) şunları söylemiştir: "Zira Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in üzerinde olduğu şey Arap cinsinin İbrânîsiyle, Süryânîsiyle, Rumuyla, Fârisîsiyle ve başkalarıyla acem cinsinden daha fazîletli olduğu, Kureyş'in Arapların en fazîletlisi olduğu, Benî Hâşim'in Kureyş'in en fazîletlisi olduğu, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de Benî Hâşim'in en fazîletlisi olduğudur. Şu hâlde Rasulullah hem zat itibariyle hem de nesep itibariyle yaratılmışların en fazîletlisidir. Önce Arapların, sonra Kureyş'in, sonra da Benî Hâşim'in daha fazîletli olması sırf Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendilerinden olduğundan dolayı değildir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onlardan olması ayrı bir fazîlettir. Fakat onlar zatları itibariyle daha fazîletlidirler. Bununla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zat ve nesep yönünden en fazîletli olduğu sâbit olmaktadır. Aksi takdirde bir kısır döngünün meydana gelmesi gerekir..."

İbn Teymiyye sonra Harb *rahimehullah*'ın Arapların fazîleti ve Şuûbiyye'nin zemmi ile ilgili bu sözünü zikretmiş ve bu mesele hakkında uzun uzun konuşmuştur. Sonra Arap cinsinin fazîletine dâir delilleri söz konusu etmiştir.

Yine o "Mecmûu'l Fetâvâ"da (19/29) şunları söylemiştir: "Ulemânın cumhûru, Kureyş cinsinin başkalarından hayırlı olduğu ve Benî Hâşim cinsinin başkalarından hayırlı olduğu gibi Arap cinsinin de başkalarından daha hayırlı olduğu görüşündedir. Sahîhte Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğu sâbittir: 'İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibi madenlerdir. Câhiliyede en hayırlıları fıkıh sahibi oldukları takdirde İslâm'da da en hayırlılarıdır.' Fakat bir topluluğun diğer bir topluluktan fazîletli kılınması bir topluluktaki her bir ferdin öteki topluluktaki her bir ferdden fazîletli kılınmış olmasını gerektirmez. Zira Araplar dışında öyle topluluklar vardır ki Arapların çoğundan daha hayırlıdır. Aynı şekilde Muhâcirler'den ve Ensâr'dan Kureyş'e mensup olmayan öyleleri vardır ki Kureyşlilerin çoğundan daha hayırlıdır..."

Ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin "Musannef"ine (Arapların Fazîleti Hakkında Bab), el-Irâkî'nin "Mehaccetu'l Kurab fî Fadli'l Arab" olarak isimlendirdiği kitabına ve "Meblağu'l Erab fî Fahri'l Arab" isimli kitaba bakınız.

90) Hâkim rivâyet etmiş (4/87) ve "İsnâdı sahihtir" demiştir. Buna karşılık Zehebî "el-Heysem metrûktur ve Ma'kil zayıftır" demiştir.

"Keşfu'l Hafâ" (1/370 sâhibi de şöyle demiştir: "Arapları sevmek husûsunda birçok haber vârid olmuştur ki bunların toplamı ile hadis hasen derecesine yükselmektedir. Bazıları bu hadisleri müstakil bir kitapta bir araya getirmiştir. Hâfız el-Irâkî onlardandır."

İbn Teymiyye de "İktidâu's Sırât"ta (1/387) bu hadisi zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Harb el-Kirmânî ve başkaları bu hadisi hüccet getirmişler, 'Arapları sevmek imandır, onlara

٨٤) وَلا نَقُولُ بِقَوْلِ الشُّعُوبِيَّةِ وَأَرَاذِلِ الْمَوَالِي الَّذِينَ لا يُحِبُّونَ الْعَرَبَ وَلا يُقِرُّونَ لَهَا بِالْفَضْلِ، فَإِنَّ قَوْلَهُمْ بِدْعَةٌ وَخِلافٌ.

84- Biz Şuûbiyye'nin[91] ve mevâlînin ayaktakımının[92] görüşünü dillendirmeyiz. Onlar ki Arapları sevmezler. Onların fazîletini ikrâr etmezler. Şüphesiz onların sözleri bidat ve (Sünnet'e) muhâlefettir.[93]

٨٥) وَمَنْ حَرَّمَ الْمَكَاسِبَ وَالتِّجَارَاتِ وَطَلَبَ الْمَالِ مِنْ وُجُوهِهَا فَقَدْ جَهِلَ وَأَخْطَأَ وَخَالَفَ، بَلِ الْمَكَاسِبُ مِنْ وُجُوهِهَا حَلالٌ قَدْ أَحَلَّهَ[ـا] اللهُ [عَزَّ وَجَلَّ] وَرَسُولُهُ [صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] وَالْعُلَمَاءُ مِنَ الْأُمَّةِ، فَالرَّجُلُ يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَسْعَى عَلَى نَفْسِهِ وَعِيَالِهِ، وَيَبْتَغِيَ مِنْ فَضْلِ رَبِّهِ، فَإِنْ تَرَكَ ذلِكَ عَلَى أَنَّهُ لا يَرَى الْكَسْبَ فَهُوَ مُخَالِفٌ،

85- Kim kazançların, ticâretlerin ve olması gereken şekilde mal talebinin haram olduğunu söylerse câhillik etmiş, hata yapmış ve (Sünnet'e) muhâlefet etmiş olur. Aksine, elde edilmesi gereken şekilde elde edilen kazanç helâldir. Allah [azze ve celle] ve Resûlü [sallallâhu aleyhi ve sellem] bunu helal kılmış-

---

buğzetmek ise nifaktır' diye de lafzını zikretmişlerdir. Bu isnâd tek başına değerlendirildiği zaman tartışmaya açık bir isnaddır. Ama bunun başka bir vecihten rivâyet edilmiş olması da mümkündür. Belki de bu hadisi Selmân hadisine muvâfık olduğu için yazmıştır. Zira o Selmân hadisinde onlara buğzetmenin bir çeşit küfür olduğunu açıkça ifâde etmiştir. Bunun gereği de onları sevmenin bir çeşit iman olmasıdır. Böylece bu ona muvâfık olmaktadır."

Derim ki: Bunun benzeri Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Ensâr gibi bazı Araplar hakkında da sahih olarak rivâyet edilmiştir. Örneğin el-Buhârî (3783) el-Berâ *radiyallahu anh*'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Ensâr'ı ancak mümin sever ve onlara ancak münâfık buğzeder."

91) Musannif Şuûbiyye'yi 108. fıkrada tanıtacaktır.

İbn Teymiyye *rahimehullah* "İktidâu's Sırât"ta (1/372) şunları söylemiştir: "İnsanlardan bir fırka Arap cinsinin Acem cinsine herhangi bir fazîletinin olmadığını savunmuştur. Bunlar Şuûbiyye diye isimlendirilirler. Bunun sebebi kabîlelerin gayrı olan şuûbu (yani halkları) desteklemeleridir. Nitekim 'Kabîleler Arapların, şuûb Acemlerindir' denir. İnsanlardan bazıları da Acemlerin bazı kısımlarını Araplardan fazîletli görürler. Genellikle böylesi bir söz (ya da görüş) ancak bir tür nifaktan sâdır olur. Bu nifak itikâdî bir nifak da olabilir, bunu gerektiren şüphelerle birlikte nefsin arzusundan doğan amelî bir nifak da olabilir. Bundan dolayı hadiste 'Arapları sevmek iman, onlara buğzetmek nifaktır' buyrulmuştur..."

92) Asılda "ayaktakımı dilencilerin..." diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "İktidâu's Sırât"tan ve "h"dendir.

93) "h"de "Şüphesiz onların sözleri bidattir" diye geçmekteyken "s"de "Şüphesiz onlarda bir bidat, nifak ve (Sünnet'e) muhâlefet vardır" diye geçmektedir.

tır. Ümmetin âlimleri de bunun helâl olduğunu söylemiştir.[94]

Şu hâlde kişinin kendisi ve âilesi için çalışması, Rabbinin fazlından araması gerekir.[95] Kazancı helâl görmediğinden dolayı bunu terk ederse (Sünnet'e) muhâlefet etmiş olur.[96]

---

94) "Ümmetin âlimleri de bunun helâl olduğunu söylemiştir" sözü "h"de ve "s"de geçmemektedir.

Hicrî 371 yılında vefat eden Ebû Abdullah Muhammed b. Hafîf *rahimehullah* şunları söylemiştir: "İtikâd ettiğimiz şeylerden biri de şudur ki Allah kazançları, ticâretleri ve zanaatleri mübah kılmıştır. Allah ancak aldatmayı ve zulmü haram kılmıştır. Bu kazançların haram olduğunu söyleyen kimse sapık, saptırıcı ve bidatçi bir kimsedir. Zira fesâdın, zulmün ve aldatmanın ticâretlerle ve zanaatlerle bir alâkası yoktur. Allah'ın ve Resûlü'nün haram kıldığı, kazanç ve ticâret değil ancak fesaddır. Zira kazanç ve ticâret Kitab'ın ve Sünnet'in aslı üzere kıyâmet gününe dek câizdir. Allah'ın helâl yemeyi emrettikten sonra helâle ulaştıran yolları her bir yönden kapatmış olmadığı da bizim itikâd ettiğimiz hususlardandır. Çünkü Allah'ın onlardan istediği şey kıyâmete dek bulunacaktır. Yeryüzünde helâl bir şey kalmayacağına ve insanların haram içerisinde dönüp dolaşacağına itikâd eden kimse sapık bir bidatçidir. Şu kadar var ki helâl bir yerde az bulunurken bir yerde çok bulunur. Helâlin yeryüzünün hiçbir yerinde bulunmaması söz konusu değildir." el-Hameviyye kitabından (s. 457-458) yapılan alıntı burada sona ermektedir.

95) "h"de ve "s"de "Şu hâlde kişinin kendisi ve âilesi için Rabbinin fazlından (arayarak) çalışması gerekir" diye geçmektedir.

96) Zira Vehb b. Câbir rivâyet ettiği hadiste şöyle demiştir: Bir azatlısı Abdullah b. Amr'a "Ben bu ay burada Beyt-i Makdis'te ikâmet etmek istiyorum" dedi. Abdullah ona "Âilene bu ay kendilerine yetecek gıdayı bıraktın mı?" diye sordu. Azatlısı "Hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Abdullah "O zaman âilene dön de onlara kendilerine yetecek gıdayı bırak" dedi. "Zira ben Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: 'Geçimini sağladığı kimseleri ihmâl etmesi kişiye günah olarak yeter.'" Bunu Ahmed (6842) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir.

"el-Câmiu li-Ahlâki'r Râvî"de (50) Abdurrahîm b. Süleymân er-Râzî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Süfyân es-Sevrî'nin yanındaydık. Yanına ilim talep etmeye gelen bir adam geldiğinde ona 'Kendisiyle geçimini sağladığın bir şey var mı?' diye sorardı. Adam ona ilim talep etmek için durumunun yeterli olduğunu söylerse adama ilim talep etmesini emrederdi. Adamın durumu yeterli olmazsa ona geçimini sağlamasını emrederdi."

el-Hallâl'ın "el-Hassu ale't Ticâra" kitabında (115) rivâyet edildiğine göre İmam Ahmed şöyle demiştir: "Hiç kimse çalışmayı bırakıp da oturup insanların elindekini bekleyemez! Ben çalışmayı tercih ederim. Çalışmak bana daha sevimlidir. İnsan oturup da kazanç elde etmediği zaman nefsi onu insanların elindekini almaya sevk eder. (İstediğini) verseler de vermeseler de kendisini çalışmaya ve kazanmaya verirse (insanlardan) ummayı bırakır. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: 'Kişinin bir ip taşıyıp odun toplaması, sonra onu pazarda satması, bu şekilde insanlardan müstağnî olması onun için -verseler de vermeseler de- insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır.' Görüldüğü gibi Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* çalışmanın dilenmekten hayırlı olduğunu bildirmiştir. Allah Teâlâ da '...Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın!' (Cuma, 9) buyurmuştur. O'nun bu buyruğu alışverişe bir izindir. Ben kişi için rızık talebi yolunda çalışmasını ve insanların elindekinden müstağnî olmasını tercih ederim. Bu benim nezdimde daha fazîletlidir."

٨٦) وَكُلُّ أحَدٍ أحَقُّ بِمَالِهِ الَّذِي وَرِثَهُ أوْ اسْتَفَادَهُ، أوْ أصَابَهُ أوِ اكْتَسَبَهُ لا كَمَا يَقُولُ الْمُتَكَلِّمُونَ الْمُخَالِفُونَ.

86- Her bir kimse miras olarak aldığı ya da istifâde ettiği[97] ya da bulduğu ya da kazandığı malı hususunda en fazla hak sâhibi kimsedir. (Sünnet'e) muhâlefet eden kelâmcıların dediği gibi değil...[98]

٨٧) وَالدِّينُ إنَّمَا هُوَ كِتَابُ اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ] وَآثَارٌ وَسُنَنٌ وَرِوَايَاتٌ صِحَاحٌ عَنِ الثِّقَاتِ بِالْأخْبَارِ الصَّحِيحَةِ الْقَوِيَّةِ الْمَعْرُوفَةِ الْمَشْهُورَةِ، يَرْوِيهَا الثِّقَةُ الْأوَّلُ الْمَعْرُوفُ عَنِ الثَّانِي الثِّقَةِ الْمَعْرُوفِ، يُصَدِّقُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتَّى يَنْتَهِيَ ذلِكَ إلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أوْ أصْحَابِ النَّبِيِّ، أوِ التَّابِعِينَ، أوْ تَابِعِ التَّابِعِينَ، أوْ مَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْأئِمَّةِ الْمَعْرُوفِينَ الْمُقْتَدَى بِهِمُ، الْمُتَمَسِّكِينَ بِالسُّنَّةِ، وَالْمُتَعَلِّقِينَ بِالْأثَرِ، الَّذِينَ لا يُعْرَفُونَ بِبِدْعَةٍ، وَلا يُطعَنُ عَلَيْهِمْ بِكَذِبٍ، وَلا يُرْمَوْنَ بِخِلافٍ، وَلَيْسُوا أصْحَابَ قِيَاسٍ وَلا رَأيٍ؛ لِأنَّ الْقِيَاسَ فِي الدِّينِ بَاطِلٌ، وَالرَّأيُ كَذلِكَ وَأبْطَلُ مِنْهُ،

87- Din ancak [azîz ve celîl olan] Allah'ın kitabı, eserler, sünnetler, sika râvilerden aktarılan sahih rivâyetler; sahih, sağlam, bilinen ve meşhûr olan haberlerdir. Bu haberleri; bilinen ve sika olan kimse, yine bilinen ve sika olan kimseden rivâyet eder.[99] Zincir Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, onun ashâbına,

---

(el-Hallâl dedi ki:) "Burada 'Biz tevekkül edicileriz, çalışmayı ancak zâlimlerin ve kâdıların olmadığı durumda câiz görüyoruz ve ben zâlim olmayan kimseyi bilmiyorum' diyen bazı kimseler var" dedim. Ebû Abdullah dedi ki: "Allah *azze ve celle*'ye tevekkül etmek ne güzeldir! Fakat oturup bir iş yapmamak, şundan bundan bir şeyler beklemek kimseye yaraşmaz. Biz çalışmayı tercih ediyor, rızkı talep ediyor ve dilenmekten müstağnî oluyoruz. Çalışarak insanlardan müstağnî olmak bana dilenmekten daha sevimlidir."

Ayrıca "el-Câmiu li-Ahlâki'r Râvî"ye (1/142/Hadis tâlibinin âilesi için kazanç elde etmesi ve helâl kazanması gerektiğinin zikri) ve el-Hallâl'ın "el-Hassu ale't Ticâra" kitabına bakınız.

97) "miras olarak aldığı ya da istifâde ettiği" "s"de geçmemektedir. "h"de ise fıkradan hiçbir şey yer almamaktadır.

98) Bunlar Mazdekiyye'den bir tâifedir. Bu kimseler hiç kimsenin mal ve âile hususunda bir ayrıcalığının olmadığını, insanların elindekini almaya gücü yeten kimseye onu almasının mübah olduğunu söyleyen zındıklardır. Bu şekilde isimlendirilmelerinin nedeni kisralar döneminde Mazdek denen bir adamın ortaya çıkması ve bu görüşü dile getirmesidir. (et-Tenbîh ve'r Redd, el-Melatî, s. 92)

Derim ki: Bugün komünistler aynı görüşü savunmaktadırlar.

99) Bu cümle ve önceki cümledeki "meşhur" lafzı "h"de ve "s"de yer almamaktadır.

Tâbiîn'e, Tebe-i Tâbiîn'e veya onlardan sonra gelip de kendilerine uyulan, Sünnet'e yapışan, esere sımsıkı tutunan, bidati bilinmeyen, yalanla itham edilmeyen, Sünnet'e muhâlif olmakla suçlanmayan imamlara varıncaya kadar birbirlerini doğrularlar.[100] Bu imamlar kıyas ve rey ehli de değillerdir. Çünkü dinde kıyas bâtıldır. Aynı şekilde rey de bâtıldır. Hatta kıyastan daha bâtıldır.[101]

٨٨) وَأَصْحَابُ الرَّأْيِ وَالْقِيَاسِ فِي الدِّينِ مُبْتَدِعَةٌ جَهَلَةٌ ضُلَّالٌ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي ذَلِكَ أَثَرٌ عَمَّنْ سَلَفَ مِنَ الْأَئِمَّةِ الثِّقَاتِ، فَالْأَخْذُ بِالْأَثَرِ أَوْلَى

88- Din hususunda reye başvuranlar ve kıyas yapanlar bidatçidirler, câhildirler, sapıktırlar. Ancak bir konuda önceki sika imamlardan gelen bir eserin olması durumu başka... Bu durumda esere göre amel etmek evlâ olandır.

٨٩) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ لا يَرَى التَّقْلِيدَ، وَلا يُقَلِّدُ دِينَهُ أَحَدًا فَهذا قَوْلُ فَاسِقٍ مُبْتَدِعٍ

---

100) "h"de ve "s"de şöyle geçmektedir: "Zincir Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, ashâbı *radiyallahu anhum*'a, Tâbiîn'e, Tebe-i Tâbiîn'e ve onlardan sonra gelen... imamlara varıncaya kadar..."

İbnu'l Kayyım'ın "Hâdi'l Ervâh" kitabında Harb el-Kirmânî'nin akîdesinden yaptığı nakil burada sona ermektedir. O yaptığı nakli 90 numaralı fıkrayla sonlandırmıştır.

Derim ki: Bu fıkradan sonra iki köşeli parantez arasında ne varsa el-Istahrî'nin risâlesindendir.

101) el-Berbehârî *rahimehullah* "Şerhu's Sünne"de (110) şunları söylemiştir: "Bil ki -Allah sana rahmet etsin- kim Allah'ın dîni hakkında kendi görüşüne ve kıyâsına uyarak konuşursa, Allah'ın dînini Sünnet'ten ve Cemaat'ten herhangi bir hüccet olmadan yorumlarsa Allah hakkında bilmediği bir söz söylemiş olur. Allah hakkında bilmediği bir söz söyleyen kimse ise kendisini ağır bir yükün altına sokanlardandır."

Muhammed b. Abdulazîz (v. 241) şöyle demiştir: "Dinde rey ortaya atanlar ve kıyasta bulunanlar sapık bidatçilerdir. Ümmetin dininden çıkmışlardır. Çünkü dinde rey ortaya atanlar ve kıyasta bulunanlar bununla Kitab'ı ve Sünnet'i işlevsiz kılmayı, ilmi ve eserleri geçersizleştirmeyi, reyleri ve kıyaslarıyla tek kalmayı amaçlarlar." (er-Risâletu'l Vâdıha, 2/629)

İmam Ahmed *rahimehullah* "Reye bakıp da kalbinde şüphe olmayan neredeyse hiç kimseyi göremezsin" demiştir. Yine o şunları söylemiştir: "İnsanlara düşen ancak Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilen eserlere uymak, ve bunların sahihini sakîminden ayırt etmektir. Bundan sonra -bir kısmının kavli diğerlerinin kavline muhâlif değilse- Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının kavli gelir. İhtilaf söz konusuysa Kitab'a bakılır. Kavillerinden hangisi Kitab'a ya da Rasulullah'ın buyruğuna daha yakınsa o alınır. Ne Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ne de Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından birinden bir şey gelmemişse Tâbiîn'in kavillerine bakılır. Kavillerinden hangisi Kitab'a ve Sünnet'e daha yakınsa o alınır. İnsanların onlardan sonra ihdâs ettikleri bırakılır." (Bedâiu'l Fevâid, 5/1428)

Musannifin 109 numaralı fıkrada söyleyeceklerinde daha fazla açıklama yer almaktadır.

عَدُوٌّ للهِ وَلِرَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلِدِينِهِ، وَلِكِتَابِهِ، وَلِسُنَّةِ نَبِيِّهِ عَلَيْهِ [الصَّلاةُ وَ] السَّلامُ، إِنَّمَا يُرِيدُ بِذلِكَ إِبْطَالَ الْأَثَرِ، وَتَعْطِيلَ الْعِلْمِ، وَإِطْفَاءَ السُّنَّةِ، وَالتَّفَرُّدَ بِالرَّأْيِ، وَالْكَلامِ، وَالْبِدْعَةِ وَالْخِلافِ. فَعَلَى قَائِلِ هذا الْقَوْلِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ. فَهذا مِنْ أَخْبَثِ قَوْلِ الْمُبْتَدِعَةِ، وَأَقْرَبِهَا إِلَى الضَّلالَةِ وَالرَّدَى، بَلْ هُوَ ضَلالَةٌ، زَعَمَ أَنَّهُ لا يَرَى التَّقْلِيدَ وَقَدْ قَلَّدَ دِينَهُ أَبَا حَنِيفَةَ وَبِشْرًا الْمَرِيسِيّ، وَأَصْحَابَهُ، فَأَيُّ عَدُوٍّ لِدِينِ اللهِ أَعْدَى مِمَّنْ يُرِيدُ أَنْ يُطْفِئَ السُّنَنَ، وَيُبْطِلَ الْآثَارَ وَالرِّوَايَاتِ، وَيَزْعُمُ أَنَّهُ لا يَرَى التَّقْلِيدَ وَقَدْ قَلَّدَ دِينَهُ مَنْ قَدْ سَمَّيْتُ لَكَ، وَهُمْ أَئِمَّةُ الضَّلالِ، وَرُءُوسُ الْبِدَعِ، وَقَادَةُ الْمُخَالِفِينَ فَعَلَى قَائِلِ هذا الْقَوْلِ غَضَبُ اللهِ

89- Kim taklîdi[102] doğru görmediğini ve dîni hususunda kimseyi taklîd

102) Muhaddislerin mutekaddimîni ve sünnet imamları nezdinde taklid ile kastedilen şey eserlere, Sahâbe'ye ve onların izinden giden selef ulemâsına uymaktan ibârettir. Övülmüş olan taklid budur. Müteahhirîn nezdindeki yerilmiş taklide gelince bu kendisiyle ihticac edilmeyecek bir kimsenin kavlini hiçbir hüccet, delil ve eser olmaksızın taklid etmektir.

İshâk b. Râhûye *rahimehullah* şöyle demiştir: "Biz ancak imamlarımıza ve geçmiş selefimize uyan ve onları taklid eden kimseleriz. Allah onlara rahmet etsin! Biz Allah'ın kitabında ya da Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetinde bulunmayan veya bir imamın söylemediği bir şeyi ihdâs etmeyiz." (es-Sünne, el-Hallâl, 9712)

el-Berbehârî *rahimehullah* "Şerhu's Sünne"de (93) şöyle demiştir: "Bil ki din taklid iledir. Taklid edilecek kişiler ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbıdır."

Yine o (144) şöyle demiştir: "Kendin için Allah'tan kork Allah'tan! Esere, eser ehline ve taklîde sarıl. Zira din taklitten ibârettir. Yani din Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve ashâbını taklit etmekten ibârettir. Bizden öncekiler bizi bir karışıklık içinde bırakmadılar. Öyleyse onları taklit et ve rahat et. Eserin ve eser ehlinin ötesine geçme."

ed-Dârimî *rahimehullah* "en-Nakd"da (s. 298) şunları söylemiştir: "Şurayh b. Sîrîn 'Esere yapıştığımız sürece sapmayız' demiştir. İbrâhîm 'Yol ancak ilk yoldur, şâyet bize (Sahâbe'nin) tırnaktan başkasını yıkamadıkları ulaşsaydı tırnağı geçmezdik, onların amellerine muhâlefet etmeleri bir kavme küçüklük olarak yeter' demiştir. Şu hâlde eserlere uymak takliddir. el-Merîsî'nin iddiasına göre kişinin kendisinden önceki fukahâya uyması câiz değilse Allah Teâlâ'nın kendisi hakkında '...onlara güzellikle tâbi olanlar...' (Tevbe, 100) buyurduğu ittibâ nereye konacaktır? Kişi Sahâbe'nin ve onlardan sonraki Tâbiîn'in eserlerinden -aklıyla eserin hilâfına çıkarsadığı haricinde- hiçbir şey ile amel etmedikten sonra bunlar ne yapılacaktır? Bu durumda eserler geçersizleşir. Haberler gider. İlim ehlinin ilim talep etmesi haram olur. İnsanlara el-Merîsî'nin ve ashabının apaçık küfrü ile imkânsız açıklamaları kalır..."

İşte Ehli Sünnet muhaddislerinin nezdindeki bu taklid kavliyle ihticac edilen kimseye uymaktır. Bu güzel bir manadır. Bu Ehli Sünnet ile "Onlar da adamdı, biz de adamız" diyen bidat ehlinin tamamını birbirinden ayıran alâmettir. İmam Ahmed *rahimehullah*'ın dediği gibi: "Kendisi hususunda imamın olmayan bir mesele hakkında konuşmaktan sakın!"

Buna binaen ez-Zehebî'nin "Siyer"inde (11/303) Ahmed'in el-Istahrî'nin rivâyetiyle gelen

etmediğini söylerse, bu; Allah'a, O'nun Resûlü'ne, dînine, kitabına ve Nebî-si'nin -[salât ve] selâm onun üzerine olsun- sünnetine düşman[103] olan bidatçi bir fâsığın sözüdür.[104]

O kimse bununla ancak eserleri geçersiz hâle getirmek, ilmi işlevsiz kılmak, Sünnet'in ateşini söndürmek; rey, kelâm, bidat ve Sünnet'e muhâlefet ile tek başına hareket etmek istemektedir.

Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti bu sözü söyleyenin üzerine olsun! Bu bidatçilerin en habis, dalâlete ve helâke en yakın sözlerindendir. Hatta bu söz dalâletin ta kendisidir. Dîni hususunda Ebû Hanîfe'yi,[105] Bişr el-Merîsî'yi[106] ve ashâbını taklîd ettiği hâlde taklîdi doğru görmediğini söylemektedir!

Allah'ın dîninin hangi düşmanı sünnetlerin ateşini söndürmek, eserleri ve rivâyetleri geçersiz kılmak isteyen ve dîni hususunda sana isimlerini zikrettiğim kimseleri -ki onlar dalâlet önderleri, bidatçilerin başları ve Sünnet muhâliflerinin komutanlarıdır- taklîd ettiği hâlde taklîdi doğru görmediğini

---

akîdesindeki bu ibâreyi kabul etmeleri sebebiyle muhaddislere saldırırken söylediği şu sözlere itibâr edilmez: "Bu akîdede yer alan en çirkin şeylerden biri de onun şu sözüdür: 'Kim taklîdi doğru görmediğini ve dîni hususunda kimseyi taklîd etmediğini söylerse, bu Allah'a düşman olan bir fâsığın sözüdür.' Muhaddislerin cehâletine bak sen! Bu hurâfeyi nasıl da rivâyet ediyorlar ve hakkında ağızlarını açmıyorlar?"

Derim ki: Sünnet'in imamları ve dinin koca dağları olan muhaddisler bunu anlamış, kabul etmiş ve doğru manasına hamletmişse fakat sen bunun manasını bilememişsen onların ne suçu var? Basîret sahibi hiç kimseye gizli kalmayacağı üzere bu muhaddisler insanlar arasında bâtılı da hurâfeleri de bunları çürütmeyi de insanları bunlardan sakındırmayı da en iyi bilen kimselerdi. Vallahu'l Müsteân!

103) Asılda "Allah'ın düşmanı" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır.

104) "s"de ise "Bu Allah ve Resûlü nezdinde bir fâsığın sözüdür" diye geçmektedir.

105) en-Nu'mân b. Sâbit. Rey ehlinin imamı. Hicrî 150 yılında vefât etmiştir. Musannif onun hakkında kitabın sonunda müstakil bir bab açacaktır. Daha fazla açıklama için oraya bakınız.

106) Bişr b. Ğıyâs el-Adevî el-Merîsî el-Cehmî. Hicrî 218 yılında vefât etmiştir. Bu şahıs Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu açıktan söylemiş, buna davet etmiş, öyle ki zamanında Cehmiyye'nin imamı olmuştur. İlim ehli de ona nefret beslemiş, onu tekfir etmiş ve ölümüyle sevinmiştir.

el-Lâlekâî'nin (644) rivâyet ettiğine göre Hişâm b. Ubeydullah şöyle demiştir: "el-Merîsî bizim nezdimizde sapık Cehm b. Safvân'ın halîfesidir. O Cehm'in veliahtıdır."

Ayrıca bakınız: Kitâbu's Sünne, el-Hallâl, 5/99/Bişr el-Merîsî'nin Zikri; el-Lâlekâî, 3/16/el-Ca'd b. Dirhem ile el-Merîsî'nin Haberleri. Musannif de bu kitapta onun zemmi ve tekfîri ile ilgili birçok eser zikredecektir.

söyleyen kimseden daha yamandır? Allah'ın gazabı bu sözü söyleyen kimsenin üzerine olsun!

٩٠) فَهذِهِ الْأَقَاوِيلُ الَّتِي وَصَفْتُ مَذَاهِبُ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ، وَالْأَثَرِ، وَالْجَمَاعَةِ، وَأَصْحَابِ الرِّوَايَاتِ، وَحَمَلَةِ الْعِلْمِ الَّذِينَ أَدْرَكْنَاهُمْ وَأَخَذْنَا عَنْهُمُ الْحَدِيثَ وَتَعَلَّمْنَا مِنْهُمُ السُّنَنَ، وَكَانُوا أَئِمَّةً مَعْرُوفِينَ ثِقَاتٍ أَهْلَ صِدْقٍ وَأَمَانَةٍ يُقْتَدَى بِهِمْ وَيُؤْخَذُ عَنْهُمْ، وَلَمْ يَكُونُوا أَصْحَابَ بِدَعٍ وَلا خِلافٍ، وَلا تَخْلِيطٍ وَهُوَ قَوْلُ أَئِمَّتِهِمْ وَعُلَمَائِهِمُ الَّذِينَ كَانُوا قَبْلَهُمْ، فَتَمَسَّكُوا بِذَلِكَ رَحِمَكُمُ اللهُ، وَتَعَلَّمُوهُ وَعَلِّمُوهُ وَبِاللهِ التَّوْفِيقُ.

90- İşte sana zikretmiş olduğum bu görüşler; sünnet, cemaat ve eser ehlinden[107], rivâyet ashâbından, ilmin taşıyıcılarından; gördüğümüz, kendilerinden hadis aldığımız ve sünnetleri öğrendiğimiz kimselerin görüşleridir. Onlar bilinen, sika, doğru sözlü, güvenilir, kendilerine uyulan ve kendilerinden ilim alınan imamlar idi. Onlar bidat, hilâf ve tahlît ehli (yani meseleleri birbirine karıştıran kimseler) değillerdi. Bu görüşler ayrıca onlardan önceki imamlarının ve âlimlerinin de görüşleridir.[108]

Şu hâlde -Allah rahmet edesiceler- bunlara sımsıkı tutunun, bunları öğrenin ve öğretin. Tevfîk ancak Allah'tandır.

٩١) وَلِأَصْحَابِ الْبِدَعِ نَبَزٌ وَأَلْقَابٌ وَأَسْمَاءٌ لا تُشْبِهُ أَسْمَاءَ الصَّالِحِينَ وَلا الْأَئِمَّةِ وَلا الْعُلَمَاءِ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمِنْ أَسْمَائِهِمْ:

91- Bidat ehlinin bazı lakapları ve isimleri vardır ki bunlar Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmeti arasındaki sâlihlerin, imamların ve âlimlerin isimlerine benzemez. İsimlerinden bazıları şunlardır:

---

107) Asılda şöyle geçmektedir: "Sünnet, cemaat, eser ve cemaat ehlinin görüşüdür..." diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "h"den ve "s"dendir. "s"de ayrıca (eser yerine) "eserler" geçmektedir.

108) İşte kendilerine uyulan ve ilmin kendilerinden alındığı imamların ölçütleri bunlardır. Âlimlerin ölçütü câhillerin birçoğunun sandığı gibi çok kitap yazmak, çok eser telif etmek, rivâyetleri, isnadları ve icâzetleri toplamak değildir.

el-Berbehârî "Şerhu's Sünne"de (109) şunları söylemiştir: "Bil ki -Allah sana rahmet etsin- ilim çokça rivâyette bulunmak ve çokça kitaba sâhip olmak değildir. Âlim ancak -ilmi ve kitapları az olsa da- ilme ve sünnetlere tâbi olan kimsedir. Kim de Kitâb'a ve Sünnet'e muhâlefet ederse -ilmi rivâyetleri ve kitapları çok olsa bile- bidat ehlidir."

٩٢) الْمُرْجِئَةُ :وَهُمُ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ بِلا عَمَلٍ، وَأَنَّ الْإِيمَانَ هُوَ الْقَوْلُ، وَالْأَعْمَالَ شَرَائِعُ، وأَنَّ الْإِيمَانَ مُجَرَّدٌ، وَأَنَّ النَّاسَ لا يَتَفَاضَلُونَ فِي الْإِيمَانِ، وَأَنَّ إِيمَانَهُمْ وَإِيمَانَ الْمَلائِكَةِ وَالْأَنْبِيَاءِ وَاحِدٌ، وَأَنَّ الْإِيمَانَ لا يَزِيدُ وَلا يَنْقُصُ، وَأَنَّ الْإِيمَانَ لَيْسَ فِيهِ اسْتِثْنَاءٌ، وَأَنَّ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَعْمَلْ فَهُوَ مُؤْمِنٌ حَقًّا، وَأَنَّهُمْ مُؤْمِنُونَ عِنْدَ اللهِ بِلا اسْتِثْنَاءٍ. هذا كُلُّهُ قَوْلُ الْمُرْجِئَةِ وَهُوَ أَخْبَثُ الْأَقَاوِيلِ وَأَضَلُّهُ وَأَبْعَدُهُ مِنَ الْهُدَى.

92- Mürcie: Bunlar imanın amel olmaksızın sözden ibâret olduğunu söyleyenlerdir. Yine bunlar imanın söz olduğunu, amellerin ise şerîatler/dînî buyruklar olduğunu, imanın mücerred (amellerden soyutlanmış) olduğunu, insanların iman yönünden birbirlerinden farklı derecelerde olamayacaklarını, kendi imanlarıyla meleklerin ve nebîlerin imanının bir olduğunu, imanın artmayacağını ve azalmayacağını söylerler, imanda istisnâ yapılmayacağını, diliyle iman eden fakat hiçbir amel işlemeyen kimsenin hakîkî bir mümin olduğunu, kendilerinin Allah katında -istisnâ yapmaksızın- mümin olduklarını söylerler. İşte bunların tamamı Mürcie'nin görüşleridir. Bunlar en habis, en sapık ve hidâyetten en uzak sözlerdir.[109]

---

109) Harb *rahimehullah*'ın bu sözünde Ehli Sünnet ile Mürcie arasında iman ile ilgili meselelerde vâki olan ihtilâfın sadece lafzî bir ihtilâf olduğunu söyleyenlere karşı en büyük delil vardır. Örneğin ez-Zehebî "Siyer"inde (5/233) şöyle demiştir: "İrcâu'l Fukahâ. Şöyle ki onlar namazı ve zekâtı imandan saymıyorlardı. 'İman dille ikrar, kalple inançtır' diyorlardı. Bu meseledeki çekişme lafzî bir çekişmedir inşâallah."

Derim ki: Lâzımları çok ve büyük olduğu hâlde bu ihtilâf nasıl lafzî bir ihtilâf olabilir? Nitekim İmam İshâk b. Râhûye *rahimehullah* şöyle demiştir: "Mürcie o kadar ileri gitti ki şu onların sözleri arasına girdi, evet bir topluluk şöyle demektedir: 'Farz namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve farzların tamamını inkâr etmeden terk eden kimseyi biz tekfir etmeyiz. Onun hükmü Allah'a havâle edilir. Çünkü o bunları ikrar etmektedir.' İşte bunlar kendileri hakkında -yani Mürcie oldukları hususunda- şüphe olmayan kimselerdir." Bu nakil 189. fıkrada tekrar gelecektir.

İmam Ahmed *rahimehullah* iman hakkındaki risâlesinde şunları söylemiştir: "Yine bu kimsenin şöyle demesi gerekir: 'Kişi ikrarda bulunduktan sonra beline zünnar bağlasa, haça doğru namaz kılsa, kiliselere ve manastırlara gitse, kitap ehlinin yaptığı her şeyi yapsa, bununla birlikte Allah'ı ikrar ediyor olsa...' Bu kişinin onun nezdinde mümin olması gerekir. Bunlar onların söylemeleri gereken en çirkin şeylerdendir." (es-Sünne, el-Hallâl, 1101)

İmam el-Humeydî *rahimehullah* şöyle demiştir: "Bana bir topluluğun 'Kim namazı, zekâtı, orucu ve haccı ikrar eder fakat bunlardan birini ölene kadar yapmazsa ya da ölene kadar sırtı kıbleye dönük hâlde namaz kılarsa, inkârcı olmadığı, bunları terk ederken imanı içerisinde olduğu bilindiği, farzları ve kıbleye yönelme hükmü ikrar ettiği sürece mümindir' dediği bildirildi. Derim ki: Bu Allah'a apaçık küfürdür. Allah'ın kitabına, resûlünün sünnetine ve müslümanların uygulamasına muhâlefettir."

Ahmed *rahimehullah* da şöyle demiştir: "Kim bunu derse Allah'a küfretmiş, O'nun emrini ve

٩٣) وَالْقَدَرِيَّةُ هُمُ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ إِلَيْهِمُ الْاِسْتِطَاعَةَ وَالْمَشِيئَةَ وَالْقُدْرَةَ، وَأَنَّهُمْ يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمُ الْخَيْرَ وَالشَّرَّ وَالضَّرَّ وَالنَّفْعَ وَالطَّاعَةَ وَالْمَعْصِيَةَ، وَالْهُدَى وَالضَّلالَةَ، وَأَنَّ الْعِبَادَ يَعْمَلُونَ بِدْءًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ سَبَقَ لَهُمْ ذلِكَ فِي عِلْمِ اللهِ، وَقَوْلُهُمْ يُضَارِعُ قَوْلَ الْمَجُوسِيَّةِ وَالنَّصْرَانِيَّةِ وَهُوَ أَصْلُ الزَّنْدَقَةِ.

93- Kaderiyye: Bunlar istitâ'anın/yapabilirliğin, meşîetin ve kudretin kendilerine âit olduğunu iddia edenlerdir. Yine onlar kendileri için hayra ve şerre, zarara ve faydaya, taate ve masiyete, hidâyete ve dalâlete mâlik olduklarını, kulların kendiliklerinden amel ettiklerini, yaptıklarının önceden Allah'ın ilminde olmadığını söylerler. Onların sözleri mecûsîlerin ve hristiyanların sözlerine benzemektedir. Bu zındıklığın aslıdır.

٩٤) وَالْمُعْتَزِلَةُ :وَهُمْ يَقُولُونَ قَوْلَ الْقَدَرِيَّةِ وَيَدِينُونَ بِدِينِهِمْ، وَيُكَذِّبُونَ بِعَذَابِ الْقَبْرِ، وَالشَّفَاعَةِ، وَالْحَوْضِ، وَلا يَرَوْنَ الصَّلاةَ خَلْفَ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ، وَلا الْجُمُعَةَ إِلا مَنْ كَانَ عَلَى مِثْلِ رَأْيِهِمْ وَهَوَائِهِمْ وَيَزْعُمُونَ أَنَّ أَعْمَالَ الْعِبَادِ لَيْسَتْ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ.

94- Mu'tezile: Bunlar da Kaderiyye'nin söylediğini söyleyip dîn edindiği şeyi dîn edinenlerdir. Kabir azâbını, şefaati ve Havz'ı yalanlarlar. Görüşlerini benimseyip hevâlarına uyan kimselerin dışında kıble ehlinden hiçbir kimsenin arkasında namaz kılmayı ve cumâyı câiz görmezler. Kulların amellerinin Levh-i Mahfûz'da olmadığını iddia ederler.

٩٥) وَالْبَكْرِيَّةُ :وَهُمْ قَدَرِيَّةٌ، وَهُمْ أَصْحَابُ الْحَبَّةِ وَالْقِيرَاطِ، وَالدَّانِقِ، [الَّذِينَ] يَزْعُمُونَ أَنَّ مَنْ أَخَذَ حَبَّةً، أَوْ قِيرَاطًا، أَوْ دَانِقًا حَرَامًا فَهُوَ كَافِرٌ، وَقَوْلُهُمْ يُضَاهِي قَوْلَ الْخَوَارِجِ.

95- Bekriyye:[110] Bunlar da Kaderiyye'dir. Yine bunlar habbeciler, kîrâtçılar[111] ve dânıkçılardır.[112] [Bunlar ki] haram olan bir habbe/tane ya da bir kîrât ya da bir dânık alan kimsenin kâfir olduğunu söylerler. Sözleri Hâricîler'in

---

Resûl'ün getirdiğini reddetmiş olur." (es-Sünne, el-Hallâl, 1027)

110) "s"de "Nusayriyye" diye geçmektedir. İki köşeli parantez arası da "s"dendir. Doğru olan 106. maddede de geleceği üzere benim yukarıda yazdığımdır.

111) Kîrât madenlerin ağırlığını ölçmekte kullanılan bir ölçü birimidir. Zaman değiştikçe miktarı da değişmiştir. (ç.n)

112) Dânık bir dirhemin altıda biridir. (ç.n)

sözlerine benzemektedir.

٩٦) وَالْجَهْمِيَّةُ أَعْدَاءُ اللهِ :وَهُمُ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ وَأَنَّ اللهَ [عَزَّ وَجَلَّ] لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى، وَأَنَّ اللهَ لا يَتَكَلَّمُ، وَلا يُرَى، وَلا يُعْرَفُ للهِ مَكَانٌ، وَلَيْسَ للهِ عَرْشٌ، وَلا كُرْسِيٌّ وَكَلامٌ كَثِيرٌ أَكْرَه حِكَايَتَهُ، وَهُمْ كُفَّارٌ زَنَادِقَةُ أَعْدَاءُ اللهِ فَاحْذَرُوهُمْ

96- Allah'ın düşmanları Cehmiyye: Bunlar Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu, Allah *azze ve celle*'nin Mûsâ ile konuşmadığını, Allah'ın konuşmayacağını ve görülmeyeceğini, Allah'ın hakkında bir mekânın bilinemeyeceğini, Allah'ın bir arşının ve kürsîsinin olmadığını ve aktarmak istemediğim birçok sözü söyleyen kimselerdir. Onlar kâfirdir, zındıktır, Allah düşmanıdır. Onlardan uzak durun![113]

٩٧) وَالْوَاقِفَةُ :وَهُمُ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ إِنَّا نَقُولُ إِنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللهِ وَلا نَقُولُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ وَهُمْ شَرُّ الْأَصْنَافِ وَأَخْبَثِهَا.

97- Vâkıfe: Bunlar "Biz Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu söyleriz ama 'O yaratılmamıştır' demeyiz" diyenlerdir. Bunlar en şerli ve en habis sınıftır.

٩٨) وَاللَّفْظِيَّةُ :وَهُمُ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ إِنَّا نَقُولُ: إِنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللهِ وَلَكِنَّ أَلْفَاظَنَا بِالْقُرْآنِ وَتِلاوَتَنَا وَقِرَاءَتَنَا لَهُ مَخْلُوقَةٌ، وَهُمْ جَهْمِيَّةٌ فُسَّاقٌ.

98- Lafziyye: Bunlar "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır fakat Kur'ân'ı telaffuzumuz, onu tilâvet etmemiz ve okumamız yaratılmıştır" diyenlerdir. Bunlar da fâsık cehmîlerdir.

٩٩) وَالرَّافِضَةُ :[وَهُمُ] الَّذِينَ يَتَبَرَّؤُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَسُبُّونَهُمْ وَيَنْتَقِصُونَهُمْ، وَيُكَفِّرُونَ الْأُمَّةَ إِلّا نَفَرًا يَسِيرًا، وَلَيْسَتِ الرَّافِضَةُ مِنَ الْإِسْلامِ فِي شَيْءٍ.

99- Râfıza [ki onlar] Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından teberrî eden, onlara kötü söz söyleyen, onları küçük gören, birkaç kişi hâricinde üm-

---

113) "s"de şöyle geçmektedir: "...Allah'ın mütekellim olmadığını, konuşmadığını ve naklet-mek istemediğim birçok sözü söyleyen kimselerdir. Onlar kâfirdir, zındıktır, Allah düşmanıdır."

metin tamamını tekfir eden kimselerdir.[114] Râfızîlerin İslâm ile bir alâkaları yoktur.

١٠٠) وَالْمَنْصُورِيَّةُ :وَهُمْ رَافِضَةٌ أَخْبَثُ الرَّوَافِضِ، وَهُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ مَنْ قَتَلَ أَرْبَعِينَ رَجُلًا مِمَّنْ خَالَفَ هَوَاهُمْ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَهُمُ الَّذِينَ يَخْنِقُونَ النَّاسَ وَيَسْتَحِلُّونَ أَمْوَالَهُمْ، وَهُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ أَخْطَأَ جِبْرِيلُ [عَلَيْهِ السَّلامُ بِ]الرِّسَالَةِ، وَهذا الْكُفْرُ الْوَاضِحُ الَّذِي لا يَشُوبُهُ إِيمَانٌ فَنَعُوذُ بِاللهِ وَنَعُوذُ بِاللهِ.

100- Mansûriyye: Bunlar Râfızâ'dır. Hem de Râfızîlerin en habisidir. Bunlar hevâlarına muhâlefet eden[115] kırk kişiyi öldüren kimsenin cennete gireceğini söylerler. Yine bunlar insanların boğazına yapışıp[116] mallarını helâl sayarlar. Yine bunlar "Cibrîl [aleyhisselâm] risâleti yanlış kişiye getirdi" derler. Bu, kendisine iman adına hiçbir şeyin karışmadığı apaçık küfürdür. Allah'a sığınırız, Allah'a sığınırız![117]

١٠١) وَالسَّبَائِيَّةُ وَهُمْ رَافِضَةٌ كَذَّابُونَ، وَهُمْ قَرِيبٌ مِمَّنْ ذَكَرْتُ مُخَالِفُونَ لِلْأَئِمَّةِ.

وَالرَّافِضَةُ أَسْوَأُ أَثَرًا فِي الْإِسْلامِ مِنْ أَهْلِ الْكُفْرِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ

101- Sebâiyye: Bunlar yalancı râfızîlerdir. Söz konusu ettiklerime yakındırlar. İmamlara muhâliftirler.[118]

Râfızîlerin İslâm üzerindeki etkisi muhârib kâfirlerin etkisinden daha kötüdür.

١٠٢) وَصِنْفٌ مِنَ الرَّافِضَةِ يَقُولُونَ عَلِيٌّ فِي السَّحَابِ، وَيَقُولُونَ عَلِيٌّ يُبْعَثُ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهذا كُلُّهُ كَذِبٌ وَزُورٌ وَبُهْتَانٌ.

102- Râfızîlerden bir sınıf "Ali bulutun içindedir" der, Alî'nin kıyâmet gününden önce diriltileceğini/gönderileceğini söyler. Bunların tamamı birer

---

114) "s"de şöyle geçmektedir: "Dört kişi, yani Alî, Ammâr, el-Mikdâd ve Selmân dışında bütün imamları tekfîr eden kimselerdir."

115) Asılda "kendilerine muhâlefet eden..." diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "s"dendir.

116) "s"de "insanları korkutup..." diye geçmektedir.

117) "s"de "Bundan Allah'a sığınırız!" diye geçmektedir.

118) "s"de şöyle geçmektedir: "...imamlara muhâliftirler ve yalancıdırlar."

yalan ve iftirâdır.

١٠٣) وَالزَّيْدِيَّةُ :وَهُمْ رَافِضَةٌ، وَهُمُ الَّذِينَ يَتَبَرَّؤُونَ مِنْ عُثْمَانَ وَطَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ وَعَائِشَةَ، وَيَرَوْنَ الْقِتَالَ مَعَ كُلِّ مَنْ خَرَجَ مِنْ وَلَدِ عَلِيٍّ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا حَتَّى يَغْلِبَ أَوْ يُغْلَبَ.

103- Zeydiyye: Bunlar da Râfıza'dır. Bunlar Osmân'dan, Talha'dan, Zubeyr'den ve Âişe'den teberrî ederler. İyi olsun fâcir olsun, Alî evlâdından isyân eden her bir kimsenin arkasında, o gâlip gelene ya da yenilene kadar savaşmak gerektiğine inanırlar.

١٠٤) وَالْخَشَبِيَّةُ :وَهُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ قَوْلَ الزَّيْدِيَّةِ.

104- Haşebiyye:[119] Bunlar da Zeydiyye'nin söylediğini söyleyenlerdir.

١٠٥) وَالشِّيعَةُ :وَهُمْ فِي مَا زَعَمُوا يَنْتَحِلُونَ حُبَّ آلِ مُحَمَّدٍ دُونَ النَّاسِ، وَكَذَبُوا، بَلْ هُمْ خَاصَّةً الْمُبْغِضُونَ لِآلِ مُحَمَّدٍ دُونَ النَّاسِ، إِنَّمَا شِيعَةُ آلِ مُحَمَّدٍ الْمُتَّقُونَ أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْأَثَرِ، مَنْ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا الَّذِينَ يُحِبُّونَ آلَ مُحَمَّدٍ وَجَمِيعَ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ، وَلا يَذْكُرُونَ أَحَدًا مِنْهُمْ بِسُوءٍ، وَلا عَيْبٍ، وَلا مَنْقَصَةٍ، فَمَنْ ذَكَرَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ [الصَّلاةُ وَ]السَّلامُ بِسُوءٍ أَوْ طَعَنَ عَلَيْهِ بِعَيْبٍ أَوْ تَبَرَّأَ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ، أَوْ سَبَّهُمْ، أَوْ عَرَّضَ بِسَبِّهِمْ وَشَتْمِهِمْ فَهُوَ رَافِضِيٌّ مُخَالِفٌ خَبِيثٌ ضَالٌّ.

105- Şîa: Bunlar iddia ettiklerine göre diğer insanların hâricinde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* âlinin sevgisini din edinmektedirler. Yalan söylemişlerdir! Bilakis onlar diğer insanların hâricinde Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* âline buğzedenlerdir.

Muhammed âlinin şîası (taraftarları) ancak -kim olurlarsa olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar- takva sahibi, sünnet ve eser ehli, Muhammed'in âlini ve ashâbının tamamını seven, onlardan herhangi birini herhangi bir kötülükle, kusurla ve eksiklikle anmayan kimselerdir.

Kim Muhammed'in -[salât ve] selâm onun üzerine olsun- ashâbından bi-

---

119) Tahkîkli ve matbû iki nüshada "Haseniyye" olarak geçmektedir! Doğru olan ise inşâllah benim yukarıda yazdığımdır. "s"de de benim yazdığım gibi geçmektedir.

rini kötülükle anarsa, bir kusurundan dolayı ona ta'n ederse ya da onlardan herhangi birinden teberrî ederse, onlara kötü söz söylerse, haklarında üstü kapalı şekilde kötü konuşursa; işte o (Sünnet'e) muhâlif, habis ve sapık bir râfızîdir.[120]

١٠٦) وَأَمَّا الْخَوَارِجُ فَمَرَقُوا مِنَ الدِّينِ، وَفَارَقُوا الْمِلَّةَ، وَشَرَدُوا عَلَى الْإِسْلَامِ، وَشَذُّوا عَنِ الْجَمَاعَةِ، وَضَلُّوا عَنْ سَبِيلِ الْهُدَى، وَخَرَجُوا عَلَى السُّلْطَانِ وَالْأَئِمَّةِ، وَسَلُّوا السَّيْفَ عَلَى الْأُمَّةِ، وَاسْتَحَلُّوا دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، وَأَكْفَرُوا مَنْ خَالَفَهُمْ إِلَّا مَنْ قَالَ بِقَوْلِهِمْ وَكَانَ عَلَى مِثْلِ رَأْيِهِمْ، وَثَبَتَ مَعَهُمْ فِي دَارِ ضَلَالَتِهِمْ، وَهُمْ يَشْتُمُونَ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ وَأَصْهَارَهُ وَأَخْتَانَهُ، وَيَتَبَرَّؤُونَ مِنْهُمْ، وَيَرْمُونَهُمْ بِالْكُفْرِ وَالْعَظَائِمِ وَيَرَوْنَ خِلَافَهُمْ فِي شَرَائِعِ الدِّينِ وَسُنَنِ الْإِسْلَامِ، وَلَا يُؤْمِنُونَ بِعَذَابِ الْقَبْرِ، وَلَا الْحَوْضِ، وَلَا الشَّفَاعَةِ، وَلَا يُخْرِجُونَ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَهُمْ يَقُولُونَ مَنْ كَذَبَ كِذْبَةً، أَوْ أَتَى صَغِيرَةً أَوْ كَبِيرَةً مِنَ الذُّنُوبِ فَمَاتَ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ فَهُوَ كَافِرٌ فَهُوَ فِي النَّارِ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا، وَهُمْ يَقُولُونَ بِقَوْلِ الْبَكْرِيَّةِ فِي الْحُبَّةِ وَالْقِيرَاطِ، وَهُمْ قَدَرِيَّةٌ جَهْمِيَّةٌ مُرْجِئَةٌ رَافِضَةٌ، وَلَا يَرَوْنَ جَمَاعَةً إِلَّا خَلْفَ إِمَامِهِمْ، وَهُمْ يَرَوْنَ تَأْخِيرَ الصَّلَاةِ عَنْ وَقْتِهَا، وَيَرَوْنَ الصَّوْمَ قَبْلَ رُؤْيَتِهِ، وَالْفِطْرَ قَبْلَ رُؤْيَتِهِ، وَهُمْ يَرَوْنَ النِّكَاحَ بِغَيْرِ وَلِيٍّ وَلَا سُلْطَانٍ، وَيَرَوْنَ الْمُتْعَةَ فِي دِينِهِمْ، وَيَرَوْنَ الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ يَدًا بِيَدٍ حَلَالًا، وَهُمْ لَا يَرَوْنَ الصَّلَاةَ فِي الْخِفَافِ، وَلَا الْمَسْحَ عَلَيْهَا، وَهُمْ لَا يَرَوْنَ لِلسُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ طَاعَةً، وَلَا لِقُرَيْشٍ خِلَافَةً، وَأَشْيَاءَ كَثِيرَةً يُخَالِفُونَ فِيهَا الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ، فَكَفَى بِقَوْمٍ ضَلَالَةً يَكُونُ هذا رَأْيُهُمْ وَمَذْهَبُهُمْ وَدِينُهُمْ وَلَيْسُوا مِنَ الْإِسْلَامِ فِي شَيْءٍ، وَهُمُ الْمَارِقَةُ،

106- Hâricîlere gelince, onlar dinden sıyrılıp çıkmışlardır. Milletten (dinden) ayrılmışlardır. İslâm'dan sapmışlardır. Cemaat'ten uzaklaşmışlardır. Hidâyet yolunu şaşırmışlardır. Sultânlara ve imamlara isyân etmişler, ümmete kılıç çekmişler, onların kanlarını ve mallarını helâl saymışlar, kendi söylediklerini söyleyen, kendi görüşlerini benimseyen ve bulundukları dalâlet yurdunda kendileriyle beraber yaşayan kimselerin dışında kendilerine muhâlefet edenleri tekfir etmişlerdir.[121]

120) "s"de şöyle geçmektedir: "...pis ve etrâfa pislik saçan bir râfızîdir."

121) "s"de "(Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırmışlardır" diye geçmektedir.

Yine bunlar Muhammed'in -[salât ve] selâm onun üzerine olsun- ashâbına, akrabalarına ve damatlarına hakâret ederler. Onlardan teberrî ederler. Onların kâfir olduklarını söylerler ve onlar hakkında büyük suçlamalarda bulunurlar. Dinin şeriatleri ve İslâm'ın sünnetleri hususunda onlara muhâlif görüşlere sahiptirler.

Kabir azâbına, Havz'a ve şefaate inanmazlar. Cehennem ehlinden herhangi birinin cehennemden çıkamayacağını söylerler.[122]

Yine bunlar der ki: "Kim bir yalan söylerse ya da küçük olsun büyük olsun bir günah işlerse, tevbe etmeden öldüğü takdirde kâfirdir ve sonsuza kadar cehennemde bırakılacaktır." Yine bunlar Bekriyye'nin[123] habbe ve kîrât konusunda söylediğini söylerler.

İşte bunlar; Kaderiyye, Cehmiyye, Mürcie ve Râfıza'dır.

Ancak imamları arkasında cemaatle namaz kılmayı câiz görürler.

Namazı vaktinden sonrasına geciktirmeyi, görmeden[124] oruç tutmayı, yine görmeden orucu bırakmayı doğru görürler.

Velî veya sultân olmadan nikâhı geçerli sayarlar. Dinlerinde mut'ayı câiz görürler. Peşin olarak bir dirhem karşılığındaki iki dirhemi helâl görürler.

Mestler ile namaz kılmayı ve mestler üzerine mesh etmeyi câiz görmezler.

Kendilerini sultâna itaat etmekle sorumlu görmezler. Kureyş'in hilâfet hakkını tanımazlar.

Onların İslâma ve müslümanlara muhâlefet ettikleri daha birçok mesele vardır. Görüşlerinin, mezheplerinin ve dinlerinin bu olması bir topluluğa dalâlet olarak yeter. Onların İslâm ile hiçbir alâkaları yoktur. Onlar Mârika'dır. (Dinden sıyrılıp çıkmışlardır.)[125]

---

122) Asılda bu şekildedir. "s"de "...ve bir kimsenin cehennemden çıkacağına inanmazlar." diye geçmektedir.

123) Bekriyye 95. fıkrada tanıtılmıştı.

124) "s"de "hilâli görmeden" diye geçmektedir.

125) el-Hallâl "el-Müntehabu mine'l İlel"de (164) Harb el-Kirmânî'nin tarîkinden şunu rivâyet etmiştir: Ahmed'e Havâric'i sordum. Dedi: "En şerli topluluk! Yeryüzünde onlardan şerli bir topluluk bilmiyorum. Onlar hakkındaki hadis Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den on vecihle sahih olarak rivâyet edilmiştir."

١٠٧) وَمِنْ أَسْمَاءِ الْخَوَارِجِ الْحَرُوْرِيَّةُ، وَهُمْ أَهْلُ حَرُوْرَاءَ

وَالْأَزَارِقَةُ وَهُمْ أَصْحَابُ نَافِعِ بْنِ الْأَزْرَقِ، وَقَوْلُهُمْ أَخْبَثُ الْأَقَاوِيلِ وَأَبْعَدُهَا مِنَ الْإِسْلَامِ وَالسُّنَّةِ.

وَالنَّجْدِيَّةُ، وَهُمْ أَصْحَابُ نَجْدَةَ بْنِ عَامِرٍ [الْحَرُوْرِيّ]،

وَالْإِبَاضِيَّةُ، وَهُمْ أَصْحَابُ عَبْدِ اللهِ بْنِ إِبَاضٍ،

وَالصِّفْرِيَّةُ، وَهُمْ أَصْحَابُ دَاوُدَ بْنِ النُّعْمَانِ حِينَ قِيلَ لَهُ :إِنَّكَ صِفْرٌ مِنَ الْعِلْمِ،

وَالْبَيْهَسِيَّةُ، وَالْمَيْمُونِيَّةُ، وَالْخَازِمِيَّة كُلُّ هؤلاءِ خَوَارِجُ فُسَّاقٌ مُخَالِفُونَ لِلسُّنَّةِ خَارِجُونَ مِنَ الْمِلَّةِ أَهْلُ بِدْعَةٍ وَضَلَالَةٍ، وَهُمْ لُصُوصٌ قُطَّاعٌ قَدْ عَرَفْنَاهُمْ بِذلِكَ.

107- Hâricîlerin isimlerinden bâzıları şunlardır:

Haravriyye: Bunlar Haravrâ[126] ehlidir.

Ezârika: Bunlar Nâfi' b. Ezrak'ın ashâbıdır. Bunların sözleri en habis, İslâm'a ve Sünnet'e en uzak sözlerdir.

Necdiyye: Bunlar [Haravrâlı] Necde b. Âmir'in ashâbıdır.

İbâziyye: Bunlar Abdullah b. İbâz'ın ashâbıdır.

Sıfriyye: Bunlar Dâvûd b. en-Nu'mân'ın ashâbıdır. Çünkü ona "Sen ilim yönünden sıfırsın" denilmiştir.

Beyhesiyye, Meymûniyye ve Hâzimiyye (de Hâricîlerin isimlerindendir).[127]

Bunların tamamı fâsık, Sünnet'e muhâlefet eden, dinden çıkan, bidat ve dalâlet ehli hâricilerdir. Yine bunlar hırsız ve yol kesicidir. Onları bunlarla tanımış bulunuyoruz.

---

126) "Mu'cemu'l Buldân"da (2/245) şöyle denmektedir: "İki fetha, daha sonra sâkin bir vâv, sonra başka bir râ ve elif-i memdûde ile Haravrâ..."

Ezherî de "Tehzîbu'l Luğat"te (3/277) şöyle demiştir: "Haravrâ Kûfe'nin üzerinde bir yerdir. Hâricîlerden Haravriyye oraya nisbet edilmiştir. Alî *radiyallahu anh*'a karşı geldikten sonra ilk tahkimleri ve toplanmaları burada olmuştur."

127) "s"de "Mühellebiyye, Hârisiyye ve Hâzimiyye" diye geçmektedir.

١٠٨) وَالشُّعُوبِيَّةُ :وَهُمْ أصْحَابُ بِدْعَةٍ [وَضَلَالَةٍ وَهُمْ] يَقُولُونَ: الْعَرَبُ وَالْمَوَالِي عِنْدَنَا وَاحِدٌ لَا يَرَوْنَ لِلْعَرَبِ حَقًّا وَلَا يَعْرِفُونَ لَهُمْ فَضْلًا، وَلا يُحِبُّونَهُمْ، بَلْ يُبْغِضُونَ الْعَرَبَ، وَيُضْمِرُونَ لَهُمُ الْغِلَّ وَالْحَسَدَ وَالْبُغْضَةَ فِي قُلُوبِهِمْ. [وَ]هذا قَوْلٌ قَبِيحٌ ابْتَدَعَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَتَابَعَهُ [عَلَيْهِ] نَفَرٌ يَسِيرٌ فَقُتِلَ عَلَيْهِ.

108- Şuûbiyye: Bunlar da bidat [ve dalâlet] ehlidir. [Onlar] "Araplar ve mevâlî bizim nezdimizde birdir" derler. Arapların hiçbir hakkını tanımazlar. Onların herhangi bir fazîletini bilmezler. Onları sevmezler. Hatta Araplara buğz ederler. Kalplerinde onlara karşı kin, haset ve nefret beslerler.

Bu çirkin bir görüştür. Bunu Iraklı bir adam ortaya atmıştır. [Bu hususta] kendisine birkaç kişi tâbi olmuş ve bu sebeple öldürülmüştür.[128]

١٠٩) وَأصْحَابُ الرَّأيِ :وَهُمْ مُبْتَدِعَةٌ ضُلَّالٌ أعْدَاءُ السُّنَّةِ وَالْأثَرِ يَرَوْنَ الدِّينَ رَأيًا وَقِيَاسًا وَاسْتِحْسَانًا، وَهُمْ يُخَالِفُونَ الْآثَارَ، وَيُبْطِلُونَ الْحَدِيثَ، وَيَرُدُّونَ عَلَى الرَّسُولِ [عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ]، وَيَتَّخِذُونَ أبَا حَنِيفَةَ وَمَنْ قَالَ بِقَوْلِهِ إمَامًا يَدِينُونَ بِدِينِهِمْ، وَيَقُولُونَ بِقَوْلِهِمْ فَأيُّ ضَلَالَةٍ بِأبْيَنَ مِمَّنْ قَالَ بِهذا أوْ كَانَ عَلَى مِثْلِ هذا، يَتْرُكُ قَوْلَ الرَّسُولِ وَأصْحَابِهِ وَيَتَّبِعُ رَأيَ أبِي حَنِيفَةَ وَأصْحَابِهِ، فَكَفَى بِهذا غَيًّا [مُرْدِيًا] وَطُغْيَانًا وَرَدًّا.

109- Rey ashâbı: Bunlar; sapık, Sünnet'in ve eserlerin düşmanı bidatçilerdir. Dîni reyden, kıyastan ve istihsandan ibâret görürler.

Yine bunlar eserlere muhâlefet ederler, hadisleri geçersiz kılarlar, Resûl'e [salât ve selâm üzerine olsun] karşı çıkarlar. Ebû Hanîfe'yi ve onun görüşünü savunanları imam edinirler. Onların dinlerini din edinir, söylediklerini söylerler.

Hangi dalâlet bu görüşü benimseyen ya da böylesi bir hâl üzere olan kimsenin dalâletinden daha açıktır? Adam Resûl'ün ve ashâbının sözlerini bırakıp Ebû Hanîfe'nin ve ashâbının görüşüne uymaktadır!

[Helâka sürükleyen] bir sapıklık, bir azgınlık ve bir red olarak bu ye-

128) Onlardan 84. fıkrada söz edilmişti.

ter![129]

١١٠) وَالْوَلَايَةُ بِدْعَةٌ، وَالْبَرَاءَةُ بِدْعَةٌ، وَهُمْ [الَّذِينَ] يَقُولُونَ: نَتَوَلَّى فُلَانًا وَنَتَبَرَّأُ مِنْ فُلَانٍ. وَهذا الْقَوْلُ بِدْعَةٌ فَاحْذَرُوهُ.

110- Velâyet bidattir. Berâet de bidattir.

Onlar [ki] "Falanı dost ediniriz, falancadan da teberrî ederiz" derler. Bu söz bidattir. Bundan uzak durun.[130]

١١١) وَمَنْ قَالَ بِشَيْءٍ مِنْ هذِهِ الْأَقَاوِيلِ، أَوْ رَآهَا، أَوْ هَوِيَهَا، أَوْ رَضِيَهَا، أَوْ أَحَبَّهَا فَقَدْ خَالَفَ السُّنَّةَ، وَخَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ، وَتَرَكَ الْأَثَرَ، وَقَالَ بِالْخِلَافِ، وَدَخَلَ فِي الْبِدْعَةِ، وَزَالَ عَنِ الطَّرِيقِ، وَمَا تَوْفِيقُنَا إِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا، وَبِهِ اسْتَعَنَّا وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ.

111- Kim bu sözlerden birini söylerse, benimserse, severse[131] ya da bu sözlerden birinden râzı olursa Sünnet'e muhâlefet etmiş, Cemaat'in dışına çıkmış, eseri terk etmiş, muhâlif bir söz söylemiş, bidatin içine girmiş ve yoldan ayrılmış olur.

Bizi başarıya ulaştıracak ancak Allah'tır. Yalnız O'na tevekkül ettik ve yalnız O'ndan yardım istedik. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.

---

129) Musannifin dinin beyanı, onun Allah'ın kitabından, nebîsinin sünnetinden ve selefin eserlerinden ibâret olduğu hususundaki sözleri daha önce geçmişti. 87. fıkraya bakınız. Kitab'ı, Sünnet'i ve selefi taklid etmenin bâtıl olduğunu söyleyenleri zemmi için de 89. fıkraya bakınız.

130) el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (763) rivâyet edildiğine göre Ebû Tâlib şöyle demiştir: Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e "Berâet bidattir, velâyet bidattir, şehâdet bidattir" sözünü sordum. Dedi ki: "Berâet Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından birinden teberrî etmendir. Velâyet onlardan bazılarını velî edinip bazılarını edinmemendir. Şehâdet ise bir kimsenin cehennemlik olduğuna dâir şehâdette bulunmandır."

İbn Batta "el-İbânetu's Suğrâ"da (529) şöyle demiştir: "Şehâdet kendisi hakkında herhangi bir haber gelmemiş biri hakkında onun cennetlik ya da cehennemlik olduğuna dâir şehâdette bulunmandır. Velâyet bir topluluğu velî edinip ötekilerden teberrî etmendir. Berâet ise İslâm ve Sünnet üzere olan bir topluluktan teberrî etmendir."

Derim ki: "Berâet bidattir..." sözü seleften birçok kimseden rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerin tahricini Abdullah'ın "es-Sünne"sindeki (621, 622, 647) ta'liklerimde yaptım.

131) "s"de "doğru görürse" diye geçmektedir.

١١٢) وَقَدْ أَحْدَثَ أَهْلُ الْأَهْوَاءِ وَالْبِدَعِ وَالْخِلَافِ أَسْمَاءَ شَنِيعَةً قَبِيحَةً فَسَمَّوْا بِهَا أَهْلَ السُّنَّةِ يُرِيدُونَ بِذلِكَ عَيْبَهُمْ وَالطَّعْنَ عَلَيْهِمْ وَالْوَقِيعَةَ فِيهِمْ وَالْإِزْرَاءَ بِهِمْ عِنْدَ السُّفَهَاءِ وَالْجُهَّالِ،

112- Hevâ, bidat ve hilâf ehli bâzı çirkin isimler ortaya atmış ve Ehli Sünnet'i bunlarla isimlendirmişlerdir. Böylece onları kınamak, onlara ta'n etmek, saldırmak, beyinsizler ve câhiller karşısında onları küçük göstermek istemişlerdir.[132]

١١٣) فَأَمَّا الْمُرْجِئَةُ فَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَ أَهْلَ السُّنَّةِ شُكَّاكًا وَكَذَبَتِ الْمُرْجِئَةُ بَلْ هُمْ أَوْلَى بِالشَّكِّ وَبِالتَّكْذِيبِ.

113- Mürcie'ye gelince onlar Ehli Sünnet'i şükkâk/şüpheciler olarak isimlendirirler. Mürcie yalan söylemiştir. Aksine onlar şüphe etmeye ve yalanlamaya daha yakındırlar![133]

١١٤) وَأَمَّا الْقَدَرِيَّةُ فَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْإِثْبَاتِ مُجْبِرَةً، وَكَذَبَتِ الْقَدَرِيَّةُ، بَلْ هُمْ أَوْلَى بِالْكَذِبِ وَالْخِلَافِ أَنْقَوْا قُدْرَةَ اللهِ عَنْ خَلْقِهِ، وَقَالُوا لَهُ مَا لَيْسَ بِأَهْلٍ لَهُ

---

132) es-Sabûnî *rahimehullah* "Akîdetu Ashâbi'l Hadîs"te (s. 306) şunları söylemiştir: "Ehli Sünnet'e tek bir isimden başkası ilişmez. Bu isim de hadis ashâbıdır. Derim ki: Ben bidat ehlinin Ehli Sünnet'e lakap olarak taktığı bu isimler hususunda, müşriklerin Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı takındıkları tavrın aynısını onlara karşı takındığını gördüm. Zira müşrikler onun hakkında farklı şeyler söylemişlerdi. Ona bazıları sihirbaz, bazıları kâhin, bazıları şâir, bazıları mecnûn, bazıları meftûn, bazıları da iftirâcı, uydurmacı ve yalancı demişlerdi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ise bütün bu ayıplamalardan uzak ve berî idi. O ancak seçilmiş bir resûl ve nebî idi. Allah *azze ve celle* şöyle buyurmuştur: 'Bak, sana nasıl misâller getirdiler de saptılar! Artık bir yol bulamazlar.' (İsrâ, 48)

Allah onları yardımsız bıraksın, bidatçilerin durumu da böyledir. Onlar Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haberlerini taşıyan, eserlerini aktaran, hadislerini rivâyet eden, ona uyan, sünnetiyle doğru yol üzere olan kimseler hakkında farklı sözler söylemişlerdir. Onlara bazıları Haşviyye, bazıları Müşebbihe, bazıları Nâbite, bazıları Nâsıbe, bazıları da Cebriyye demiştir. Hadis ashâbı ise bütün bu ayıplamalardan berîdir, temizdir, paktır, korunmuştur. Onlar ancak aydınlatıcı sünnetin ve kendisinden razı olunan sîretin ehlidirler... Allah (cc) onları kitabına, vahyine ve hitabına tâbi olmaya, haberleri hususunda resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymaya muvaffak kılmıştır. O haberler ki resûlü bunlarda ümmetine marufu söylemeyi ve yapmayı emretmiş, onları münkeri söylemekten ve yapmaktan sakındırmıştır. Yine Allah, resûlünün sîretine yapışma ve onun sünnetinden ayrılmayarak doğru yol üzere olma hususunda onlara yardım etmiştir."

133) "s"de şöyle geçmektedir: "Aksine onlar şüphe etmeye daha lâyıktırlar ve yalanlamaya daha yakındırlar."

تَبَارَكَ وَتَعَالَى.

114- Kaderiyye'ye gelince onlar (kaderi) isbât eden Ehli Sünnet'i Mücbira olarak isimlendirirler. Kaderiyye yalan söylemiştir. Aksine onlar yalan söylemeye ve muhâlefet etmeye daha yakındırlar. Allah'ın mahlûkâtı üzerinde bir kudretinin olmadığını iddiâ etmişler, Allah tebâreke ve teâlâ hakkında O'nun lâyık olmadığı şeyler söylemişlerdir.[134]

١١٥) وَأَمَّا الْجَهْمِيَّةُ :فَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَ أَهْلَ السُّنَّةِ مُشَبِّهَةً وَكَذَبَتِ الْجَهْمِيَّةُ أَعْدَاءُ اللهِ بَلْ هُمْ أَوْلَى بِالتَّشْبِيهِ وَالتَّكْذِيبِ افْتَرَوْا عَلَى اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ] الْكَذِبَ وَقَالُوا عَلَى اللهِ الزُّورَ وَالْإِفْكَ وَكَفَرُوا فِي قَوْلِهِمْ.

115- Cehmiyye'ye gelince onlar Ehli Sünnet'i Müşebbihe olarak isimlendirirler. Allah'ın düşmanları cehmîler yalan söylemişlerdir. Onlar teşbîhe ve yalanlamaya daha yakındırlar!

[Azîz ve celîl olan] Allah'a iftirâ atmışlardır. Allah hakkında yanlış sözler ve yalanlar uydurmuşlardır. Sözlerinde küfre düşmüşlerdir.[135]

١١٦) وَأَمَّا الرَّافِضَةُ :فَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَ أَهْلَ السُّنَّةِ نَاصِبَةً، وَكَذَبَتِ الرَّافِضَةُ، بَلْ هُمْ أَوْلَى بِهذا الْاسْمِ إِذْ نَاصَبُوا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّبَّ وَالشَّتْمَ وَقَالُوا فِيهِمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَنَسَبُوهُمْ إِلَى غَيْرِ الْعَدْلِ كَذِبًا وَظُلْمًا، وَجُرْأَةً عَلَى اللهِ [عَزَّ وَجَلَّ]

---

134) "s"de şöyle geçmektedir: "Allah'ın mahlûkâtı üzerindeki kudretini ilgâ etmişlerdir. Allah tebâreke ve teâlâ hakkında O'nun lâyık olmadığı şeyler söylemişlerdir."

135) Nitekim ed-Dârimî *rahimehullah* "en-Nakdu ale'l Merîsî" kitabında (s. 129) şunları söylemiştir: "Sen ilâhını elleri, işitmesi ve görmesi hususunda köre ve çolağa benzetmişken, ibâdet ettiğin varlık hakkında kör ve çolak hakkında düşündüklerini düşünmüşken; Allah'ın mukaddes sıfatlarını bilen sünnet ehlini Allah'ı O'nun kendisini kitabında vasıflandırdıklarıyla, yani isimleri âdemoğullarında bulunan bazı şeylerle keyfiyet tayin etmeden vasıflandırdılar diye müşebbihe (yani Allah'ı yaratılanlara benzetenler) diye isimlendirmeyi nasıl mümkün görebilirsin? Zira senin iddiana göre ibâdet ettiğin varlık; çolak, eksik, görme yetisine sahip olmayan bir kör, sözü olmayan bir dilsiz, işitme yetisi olmayan bir sağır, elleri olmayan bir çolak ve hâreket etmeyen bir kötürüm olmaktadır! Bu namaz kılanların ilâhının sıfatı değildir. Şu hâlde kimin mezhebi daha korkunç olmaktadır? İlâhını şu körlere ve çolaklara benzeten senin mezhebin mi yoksa kendilerini O'nu kendisini vasıflandırdıklarıyla -benzetme yapmaksızın- vasıflandırdılar diye müşebbihe diye isimlendirdiklerinin mezhebi mi? Bu söz Cehmiyye'nin müminleri kendisiyle lakaplandırdığı bir mihnet olmasaydı benzetmenin ve misâllendirmenin çirkinliğinden dolayı senden başkasına müşebbih demezdik!"

وَاسْتِخْفَافًا لِحَقِّ الرَّسُولِ [صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمْ] وَاللهِ أَوْلَى بِالتَّعْيِيرِ وَالْاِنْتِقَامِ مِنْهُمْ.

116- Râfıza'ya gelince onlar Ehli Sünnet'i Nâsıbe olarak isimlendirirler. Râfızîler yalan söylemişlerdir. Aksine onlar bu ismi daha çok hak etmektedir. Çünkü onlar Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbına açıktan sövüp saymışlar[136], onlar hakkında haksız ithamlarda bulunmuşlar, onların âdil olmadıklarını söylemişlerdir. Bunları yalancılıklarından, zâlimliklerinden[137], [azîz ve celîl olan] Allah'a karşı cüretkârlıklarından, Resûl'ün hakkını [sallallâhu aleyhi ve sellem] hafife almalarından dolayı yapmışlardır. Vallâhi [onlar] kınanmaya[138] ve kendilerinden intikâm alınmasına daha lâyıktırlar.

١١٧) وَأَمَّا الْخَوَارِجُ فَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ مُرْجِئَةً، وَكَذَبَتِ الْخَوَارِجُ [فِي قَوْلِهِمْ]، بَلْ هُمُ الْمُرْجِئَةُ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ عَلَى إِيمَانٍ [وَحَقٍّ] دُونَ النَّاسِ وَمَنْ خَالَفَهُمْ كُفَّارٌ.

117- Hâricîlere gelince onlar Ehli Sünnet ve'l Cemaat'i Mürcie olarak isimlendirirler. Hâricîler [sözlerinde] yalan söylemişlerdir. Asıl Mürcie onlardır. Diğer insanların değil, yalnız kendilerinin iman [ve hak] üzere olduklarını iddia ederler ve kendilerine muhâlefet edenlerin kâfir olduklarını söylerler.

١١٨) وَأَمَّا أَصْحَابُ الرَّأْيِ وَالْقِيَاسِ فَإِنَّهُمْ يُسَمُّونَ أَصْحَابَ السُّنَّةِ نَابِتَةً [وَحَشْوِيَّةً] وَكَذَبَ أَصْحَابُ الرَّأْيِ أَعْدَاءُ اللهِ، بَلْ هُمُ النَّابِتَةُ [وَالْحَشْوِيَّةُ] تَرَكُوا أَثَرَ الرَّسُولِ [صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] وَحَدِيثَهُ وَقَالُوا بِالرَّأْيِ، وَقَاسُوا الدِّينَ بِالْاِسْتِحْسَانِ، وَحَكَمُوا بِخِلَافِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، وَهُمْ أَصْحَابُ بِدْعَةٍ جَهَلَةٌ ضُلَّالٌ طُلَّابُ دُنْيَا بِالْكَذِبِ وَالْبُهْتَانِ.

118- Rey ve kıyas ashâbına gelince onlar Ehli Sünnet'i Nâbite [ve Haşviyye] olarak isimlendirirler.[139]

---

136) Metinde "ناصبوا/nâsabû" kelimesi geçmektedir. "Açığa vurdular" ve "ortaya koydular" manasına gelmektedir. Râfızîler Sahâbe'ye açıktan sövüp saydıkları için bu "Nâsıbe" ismine daha lâyıktırlar. (ç.n)

137) "s"de "kâfirliklerinden, zâlimliklerinden..." diye geçmektedir.

138) Asılda "değiştirilmeye" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "s"den alınmıştır.

139) Nâbit: Küçük görülen küçük şeydir. Yani "Onlar küçük kimselerdir, bir şey değildirler" demek isterler.

Haşviyye: Haşv olan söz, kendisine itimâd edilmeyen fazla sözdür. İnsanların da haşvı vardır. İnsanların haşvı onların ayak takımıdır. (Lisânu'l Arab, 14/180)

Allah düşmanı reyciler yalan söylemişlerdir. Asıl Nâbite [ve Haşviyye] onlardır! Resûl'ün [sallallâhu aleyhi ve sellem] eserlerini ve hadislerini terk etmişler, reyi dile getirmişlerdir. Dîni istihsanla kıyâslamışlardır. Kitab ve Sünnet'in hilâfına hüküm vermişlerdir. Onlar câhil ve sapık bidatçilerdir. Yalan ve iftirâ ile dünyâlık arayan kimselerdir.[140]

فَرَحِمَ اللهُ عَبْدًا قَالَ بِالْحَقِّ، وَاتَّبَعَ الْأَثَرَ، وَتَمَسَّكَ بِالسُّنَّةِ، وَاقْتَدَى بِالصَّالِحِينَ، وَجَانَبَ أَهْلَ الْبِدَعِ وَتَرَكَ مُجَالَسَتَهُمْ وَمُحَادَثَتَهُمُ احْتِسَابًا وَطَلَبًا لِلْقُرْبَةِ مِنَ اللهِ وَإِعْزَازَ دِينِهِ، وَمَا تَوْفِيقُنَا إِلّا بِاللهِ.

Allah hakkı söyleyen, esere tâbi olan, Sünnet'e yapışan, sâlihlerin peşinden giden, bidat ehlinden uzak duran, onlarla oturmayı ve konuşmayı terk eden, bunları karşılığını Allah'tan bekleyerek, O'na yakınlaşmayı umarak ve dînini yüceltmeyi amaçlayarak yapan kimseye rahmet etsin!

Bizi başarıya iletecek ancak Allah'tır![141]

---

140) Buna rağmen rey ehlinin mezhebi birçok beldede yayılmıştır. Yayılmasının birçok sebebi vardır. Bunları el-Muallimî "et-Tenkîl"de (1/260) zikretmiş, şunları söylemiştir:

"Mezhebinizin nasıl yayıldığını biliyoruz:

Birincisi: İnsanlar; hadisleri talep etmek, dinlemek, bellemek, râvilerini ve illetlerini araştırmak ve benzeri hususlar için çaba sarf etmeden riyâsete yaklaştırması sebebiyle mezhebinizi sevmişlerdir. Zira insanlar bunlardan az bir şey elde etmesinin, sonra reyiyle tasarrufta bulunmasının kişiye yettiğini görmüşlerdir. Sonra bir bakmışsın ki adam yüksek bir makama gelmiş!

İkincisi: Ashâbınız kâdılkudâtlığa (kadılar kadılığına) tayin edilmiştir. Onlar da İslâm beldelerinden herhangi birinde kendi görüşlerini benimsemeyen bir kadı tayin etmemeye özen göstermişlerdir. İnsanlar da kadılık makamını elde edebilmek için mezhebinize rağbet etmişlerdir. Sonra kadılar her bir beldede mezhebinizi yaymaya gayret etmişlerdir.

Üçüncüsü: Mihne, ashabınızın eli altında gerçekleşti. el-Me'mûn'un, el-Mu'tasım'ın ve el-Vâsık'ın hilâfetleri devam etti. Devlerin bütün kuvvetleri ashabınızın işâretine bakıyordu. Onlar da hem itikâdda hem de fıkıhta mezheplerini her bir bölgede yaymaya çalıştılar. Fıkıhta kendilerine muhâlefet edenleri hedef alıp onları çeşitli eziyetlere maruz bıraktılar...

Dördüncüsü: Acemler devlette hâkim duruma geldiler ve hem ırktan hem de ruhsatlar ve hileler hususundaki genişlikten dolayı mezhebinize taassup gösterdiler.

Beşincisi: Bu mezhep üzere olan birçok acem devleti birbiri ardınca kurulmuştur.

Altıncısı: Ashabınız eşi benzeri görülmemiş bir davetçilik ortaya koymuş, bu yolda Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* adına bile yalan söylemeyi helâl saymışlardır. Nitekim bunu menâkıb kitaplarında görmekteyiz.

Yedincisi: Bunu muğâlatalarla tamamlamışlardır..."

141) "s"de şöyle geçmektedir: "Tevfîk ancak Allah'tandır. Ya Allah! Mürcie'nin bâtıllarını çürüt! Kaderiyye'nin tuzağını boşa çıkar! Râfıza'nın devletini ortadan kaldır! Rey ehlinin

2

İman Hakkında Bab[142]

١١٩) سُئِلَ أَحْمَدُ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ :قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

قِيلَ وَيُسْتَثْنَى فِيهِ؟ قَالَ :نَعَمْ .قُلْتُ :مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ أَلَيْسَ هُوَ مُرْجِئٌ؟ قَالَ :نَعَمْ.

119) Ahmed'e iman soruldu. "Söz ve ameldir, artar ve azalır" dedi. "İmanda istisnâ yapılır mı?" denildi. "Yapılır" dedi. "İmanın söz olduğunu söyleyen kimse mürciî değil midir?" dedim. "Öyledir" dedi.[143]

١٢٠) وَسَأَلْتُ إِسْحَاقَ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ :قَوْلٌ وَعَمَلٌ، وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

120) İshâk'a imanı sordum. "Söz ve ameldir, artar ve azalır" dedi.[144]

١٢١) وَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ اللهِ قُلْتُ :مَا قَوْلُكَ فِي الْإِيمَانِ؟ قَالَ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ، عَلَى هذا أَدْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ.

şüphelerini yok et! Hâricîlere karşı bize yardım et! Bir an önce Cehmiyye'den intikâm al! Risâle sona erdi."

142) Harb el-Kirmânî *rahimehullah*'ın ilim ehlinin imanla ilgili meselelerdeki icmasını nakli daha önce geçmişti. 1. ve 14. fıkralar arasına bakınız.

143) Benzerini el-Hallâl (959-964, 1010) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

144) es-Sünne, el-Hallâl, 1011

121) Alî b. Abdullah'a[145] "İman hakkında ne diyorsun?" diye sordum. Dedi ki: "İman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Âlimleri bunun üzerine bulduk."

١٢٢) وَسَأَلْتُ يَحْيَى بْنَ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ أَدْرَكْتُ الْمَشَايِخَ فَذَكَرَ شَرِيكًا وَأَبَا الْأَحْوَصِ، وَحَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ، وَقَيْسَ يَقُولُونَ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ .قُلْتُ أَنَا لَهُ :وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ؟ قَالَ :نَعَمْ وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

122) Yahyâ b. Abdulhamîd'e imanı sordum. Şerîk'i, Ebu'l Ahvas'ı, Hammâd b. Zeyd'i ve Kays'ı zikredip "Şeyhleri 'İman söz ve ameldir' derlerken gördük" dedi. "Peki, iman artıp azalır mı?" dedim. "Evet, artar ve azalır" dedi.

١٢٣) وَسَمِعْتُ عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْعَظِيمِ قَالَ :سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ دَاوُدَ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ .وَقَالَ :عَلَى هذا أَدْرَكْنَا أَهْلَ الْعِلْمِ .قَالَ عَبَّاسٌ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ، وَأَقُولُ مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ وَلَيْسَ بِشَكٍّ.

123) Abbâs b. Abdulazîm'in şöyle dediğini işittim: Abdullah b. Dâvûd'u "İman söz, amel ve niyettir" derken işittim. Yine o "İlim ehlini bunun üzerine bulduk" dedi.

Yine Abbâs şöyle dedi: "İman söz, amel ve niyettir. Artar ve azalır. Ben 'İnşâallah mümin(im)' derim. Bu şüphe değildir."

١٢٤) حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ قَالَ :سَمِعْتُ أَبَا الْوَلِيدِ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

124) Bize Abbâs tahdis etti, dedi ki: Ebu'l Velîd'i[146] şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir. Artar ve azalır."

١٢٥) وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيَّ[يَقُولُ] :وَأَنَا أَقُولُ الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

125) Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî'yi şöyle derken işittim: "Ben

145) Bu zât İbnu'l Medînî *rahimehullah*'tır. İçerisinde gerek iman hususundaki gerek diğer meselelerdeki itikâdını zikrettiği bir akîdesi vardır. Bakınız: el-Lâlekâî, 318.

146) Ebu'l Velîd, Hişâm b. Abdulmelik et-Tayâlisî'dir. Hicrî 227 yılında vefat etmiştir. Allah ona rahmet etsin.

de 'İman söz, amel ve niyettir, artar ve azalır' diyorum."

١٢٦) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ قَالَ :حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَسْبَاطٍ قَالَ: كَانَ سُفْيَانُ يَقُولُ: الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ .قُلْتُ :وَكَيْفَ يَزِيدُ؟ وَكَيْفَ يَنْقُصُ؟ قَالَ يَزِيدُ بِأَدَاءِ الْفَرَائِضِ وَيَنْقُصُ بِتَرْكِ الْفَرَائِضِ.

126) Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize Yûsuf b. Esbât tahdis etti, dedi ki: Süfyân "İman artar ve azalır" derdi. Ona "Nasıl artar ve nasıl azalır?" diye sordum. Dedi ki: "Farzların edâsıyla artar. Farzların terkiyle azalır."[147]

١٢٧) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ قَالَ :حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ

127) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Sureyc[148] b. en-Nu'mân tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Nâfi' tahdis etti, dedi ki: Mâlik b. Enes derdi ki: "İman söz ve ameldir. Artar ve azalır."[149]

١٢٨) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرَ السُّوَيْدِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ.

128) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ca'fer es-Suveydî, Yahyâ b. Suleym- Hişâm kanalıyla el-Hasen'den onun "İman söz ve ameldir" dediğini tahdis etti.[150]

١٢٩) وَقَالَ أَحْمَدُ :بَلَغَنِي أَنَّ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ، وَابْنَ جُرَيْجٍ، وَشَرِيكًا، وَفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ قَالُوا :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ.

129) Ahmed dedi ki: "Bana Mâlik b. Enes'in, İbn Cureyc'in, Şerîk'in ve

---

147) Buradaki Süfyân, Süfyân es-Sevrî'dir. Allah ona rahmet etsin.

"Farzların edâsıyla artar, farzların terkiyle azalır" sözüne gelince bu hasr manası içermediği takdirde doğru bir sözdür. Zira iman -farz olsun nâfile olsun- bütün taatlerle artar.

148) Asılda "Şurayh" diye geçmektedir. Doğrusu yukarıda yazdığımdır. Tercemesi "Tehzîbu'l Kemâl"de (10/218) yer almaktadır.

149) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (517) rivâyet etmiştir. Tahrîci için "es-Sünne" kitabındaki ta'lîkime bakınız.

150) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (45), Abdullah "es-Sünne"de (616) rivâyet etmiştir.

Fudayl b. Iyâd'ın 'İman söz ve ameldir' dedikleri ulaştı."[151]

١٣٠) حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ يَقُولُ: أَدْرَكْتُ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ صَدْرِ هذِهِ الْأُمَّةِ وَلَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ، وَلَا يَعُدُّونَ الذُّنُوبَ كُفْرًا وَلَا شِرْكًا.

قَالَ :وَسَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ يَقُولُ: الْإِيمَانُ وَالْعَمَلُ كَهَاتَيْنِ وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ لَا إِيمَانَ إِلَّا بِعَمَلٍ، وَلَا عَمَلَ إِلَّا بِإِيمَانٍ.

130) Bize İmrân b. Yezîd b. Hâlid tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulmelik b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: el-Evzâî'yi şöyle derken işittim: "Bu ümmetin başından gördüklerimi gördüm: İman ile ameli birbirlerinden ayırmıyorlardı. Günahları da küfür ve şirk saymıyorlardı."

(Abdulmelik b. Muhammed) dedi ki: Yine ben el-Evzâî'yi -iki parmağını göstererek- şöyle derken işittim: "İman ile amel şu ikisi gibidir. Amelsiz iman, imansız amel olmaz!"[152]

١٣١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ :سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ شُمَيْلٍ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

131) Bize Ahmed b. Saîd tahdis etti, dedi ki: en-Nadr b. Şumeyl'i şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir. Artar ve azalır."[153]

١٣٢) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :ثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيُّ قَالَ: سَأَلْتُ هِشَامَ بْنَ حَسَّانَ مَا كَانَ قَوْلُ الْحَسَنِ فِي الْإِيمَانِ؟ قَالَ :كَانَ يَقُولُ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ. قُلْتُ فَمَا قَوْلُكَ أَنْتَ؟ قَالَ :قَوْلٌ وَعَمَلٌ .قَالَ :وَقَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ .وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ .

قَالَ :وَحَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ يُقَالُ لَهُ أَبُو حَيَّانَ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ

151) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (48), Abdullah "es-Sünne"de (617) rivâyet etmiştir.

152) el-Lâlekâî'nin (1586) rivâyet ettiğine göre el-Velîd b. Müslim şöyle demiştir: "el-Evzâî'yi, Mâlik b. Enes'i ve Saîd b. Abdulazîz'i 'İman amel olmaksızın sözdür' diyenlere karşı çıkıp 'Amelsiz iman, imansız amel olmaz!' derken işittim."

153) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (616) rivâyet etmiştir.

لَا يَصْلُحُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ، وَلَا يَصْلُحُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ، وَلَا يَصْلُحُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ إِلَّا بِسُنَّةٍ .قَالَ :وَقَالَ الْفُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ .قَالَ :وَكَانَ الْمُثَنَّى بْنُ الصَّبَّاحِ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ. قَالَ :وَكَانَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيَّ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ.

132) Bize Alî b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Suleym et-Tâifi tahdis etti, dedi ki: Hişâm b. Hassân'a "Hasen'in iman hakkındaki kavli neydi?" diye sordum. "'Söz ve ameldir' diyordu" dedi. "Peki, sen ne diyorsun?" diye sordum. "Söz ve ameldir" dedi.

(Yahyâ) dedi ki: Mâlik de "İman söz ve ameldir" demiştir. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân da "İman söz ve ameldir" demiştir.[154]

(Yahyâ) dedi ki: Bana Basra ehlinden Ebû Hayyân denen bir adam tahdis etti, dedi ki: Hasen'i şöyle derken işittim: "Söz ancak amelle sahih olur. Söz ve amel ancak niyetle sahih olur. Söz, amel ve niyet ancak sünnetle sahih olur."[155]

(Yahyâ) dedi ki: Fudayl b. Iyâd da "İman söz ve ameldir" demiştir.

(Yahyâ) dedi ki: el-Müsennâ b. es-Sabbâh da "İman söz ve ameldir" derdi.

(Yahyâ) dedi ki: Süfyân es-Sevrî de "İman söz ve ameldir" derdi.[156]

١٣٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ بَابًا فَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَأَرْفَعُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ.

133) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, Süheyl b. Ebî Sâlih- Abdullah b. Dînâr- Ebû Sâlih kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"İman yetmiş küsur babdır. Bunların en düşüğü eziyet veren*

---

154) Bunları Abdullah "es-Sünne"de (615, 616, 694) rivâyet etmiştir.

155) Bunu "eş-Şerîa"da (158) el-Âcurrî ve el-Lâlekâî (18) rivâyet etmiştir.

156) Bunu "es-Sünne"de (680) Abdullah ve el-Lâlekâî (1584) rivâyet etmiştir.

şeyi yoldan kaldırmak, en yükseği ise 'Lâ ilâhe illallâh' demektir."[157]

١٣٤) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْإِيمَانُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ شُعْبَةً أَعْظَمُ ذلِكَ قَوْلُ لَا إلهَ إلّا اللهُ وَأَدْنَى ذلِكَ كَفُّ الْأَذَى عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ.

134) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Hişâm tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Abdullah b. Dînâr, babası- Ebû Sâlih kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"İman doksan dokuz şûbedir. Bunların en büyüğü 'Lâ ilâhe illallâh' demek, en düşüğü ise eziyet veren şeyi insanların yolundan çekmektir. Hayâ da imandan bir şûbedir."*[158]

١٣٥) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :سَمِعْتُ وَكِيعًا يَقُولُ: الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ .قَالَ :وَكَذلِكَ كَانَ سُفْيَانُ يَقُولُ.

135) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Vekî'i "İman artar ve azalır" derken işittim. Ayrıca o "Süfyân da böyle söylüyordu" dedi.[159]

١٣٦) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ قَالَ :سَأَلْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ فَقُلْتُ: مَا تَقُولُ فِي الْايمَانِ أَيَزِيدُ؟ قَالَ سُفْيَانُ :أَوَأَحَدٌ يَسْتَطِيعُ رَدَّ هذا وَقَدْ قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: وَزِدْنَاهُمْ هُدًى، وَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ، فَتَلَا آيَاتٍ احْتَجَّ بِهَا وَتَعَجَّبَ مِمَّنْ لَمْ يَقُلْ بِهِ .فَقُلْتُ لَهُ :مَا الْإِيمَانُ أَهُوَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ؟ فَقَالَ :نَعَمْ هُوَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَمَنْ يَشُكُّ فِي هذا؟

---

157) Bunu Ahmed (9748), el-Buhârî (9) ve Müslim (35) İbn Dînâr tarîkinden rivâyet etmiştir.

el-Buhârî'nin lafzı "İman altmış küsur...", Müslim'in lafzı "İman yetmiş küsur..." şeklindedir. Yine Müslim'de yer alan bir lafız "yetmiş küsur veya altmış küsur..." şeklindedir.

158) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (36, tahkîkimle) rivâyet etmiştir.

Yine bunu İbn Mende "el-Îmân"da (146) İmam Ahmed'in tarîkinden "İman yetmiş küsur ya da yetmiş şûbedir..." lafzıyla rivâyet etmiştir.

Yine bunu Muhammed b. Nasr "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (429) Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî tarîkinden rivâyet etmiştir. Lafzı "İman yetmiş dokuz ya da (yetmiş) yedi şûbedir..." şeklindedir.

159) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (25), Abdullah da "es-Sünne"de (593) rivâyet etmiştir. Buradaki Süfyân, Süfyân es-Sevrî'dir. Allah ona rahmet etsin.

136) İshâk'ın şöyle dediğini işittim: Süfyân b. Uyeyne'ye "İman hakkında ne diyorsun, o artar mı?" diye sordum. Süfyân dedi ki: "Allah tebârake ve teâlâ *'Onların hidâyetini arttırdık' (Kehf, 13)* ve *'...imanlarına iman katsınlar diye...' (Fetih, 4)*[160] buyurmuşken bir kimse bunu reddedebilir mi?" Sonra delil getirdiği bazı âyetleri okudu ve bunu söylemeyenlere hayret etti.

Sonra ona "İman nedir, söz ve amel midir?" diye sordum. "Evet, söz ve ameldir, bundan kim şüphe eder?" dedi.[161]

١٣٧) وَسَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ الرَّمَادِيَّ قَالَ :سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ فَقَالُوا: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ؟ قَالَ :مَا زَادَ شَيْءٌ قَطُّ إِلّا نَقَصَ، أَلَا تَسْمَعُ اللهَ يَقُولُ: فَزَادَهُمْ إِيمَاناً، فَمَا زَادَ شَيْءٌ قَطُّ إِلّا نَقَصَ.

قَالَ سُفْيَانُ :وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مَا الْإِيمَانُ إِلّا كَقَمِيصِ أَحَدِكُمْ يَنْزِعُهُ مَرَّةً وَيَلْبَسُهُ أُخْرَى.

قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ :وَأَنَا أَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، وَكَذلِكَ أَدْرَكْتُ النَّاسَ الَّذِينَ أَثِقُ بِهِمْ.

137) Ebû İshâk er-Ramâdî'nin şöyle dediğini işittim: Süfyân b. Uyeyne'yi "İman söz ve ameldir" derken işittim. Bunun üzerine "Ey Ebû Muhammed, o artıp azalır mı?" diye sordular. Dedi ki: "Hangi şey artmışsa mutlaka azalmıştır. Sen Allah'ın *'...onların imanını arttırdı...' (Âli İmrân, 173)* buyurduğunu işitmedin mi? Hangi şey artmışsa mutlaka azalmıştır."[162]

Yine Süfyân şöyle dedi: "Ebu'd Derdâ şöyle demiştir: 'İman ancak birinizin bir çıkarıp bir giydiği gömleğine benzer.'"[163]

Ebû İshâk (er-Ramâdî) dedi ki: "Ben de 'İman söz ve ameldir, artar ve azalır' diyorum. Kendilerine güvendiğim insanları da böyle gördüm."

---

160) Asılda şöyle geçmektedir: "'Onların hidâyetini arttırdık.' Onların imanlarına iman kattık. 'İmanlarına iman katsınlar diye.'" Yukarıda yazdığım doğru olandır.

161) İbn Uyeyne *rahimehullah*'ın iman ve onun artıp azaldığı hususundaki sözleri çoktur. Bunlardan bazılarını Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sinde (613, 716, 722) tahriç ettim.

162) Benzeri el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (1018, 1042), "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1149) ve "eş-Şerîa"da (240) yer almaktadır.

163) Bunu "es-Sünne"de (707) Abdullah ve el-Hallâl (1019) rivâyet etmiştir.

١٣٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنِ نَجْدَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ بِشْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَسَارٍ السُّلَمِيِّ قَالَ :الْايمَانُ يَزْدَادُ وَيَنْقُصُ فِي كَذا وَكَذا، إِنَّهُ مِنْ كِتَابِ اللهِ: لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ، وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا

138) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulvehhâb b. Necde, İsmâîl b. Ayyâş kanalıyla Bişr b. Abdullah b. Yesâr es-Sülemî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "İman şunda ve şunda artar ve azalır. Bu Allah'ın kitabında şöyle yer almaktadır: *'İmanlarına iman katsınlar diye...' (Fetih, 4) 'O'nun âyetleri okunduğu zaman bu onların imanını arttırır.' (Enfâl, 2)"*

١٣٩) حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ أَعْيَنَ الْجَزَرِيُّ قَالَ :سَمِعْتُ عَبْدَ الْكَرِيمِ بْنِ مَالِكٍ الْجَزَرِيَّ وَخُصَيْفَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمنِ الْجَزَرِيَّ يَقُولَانِ: الْإِيمَانُ يَزْدَادُ وَيَنْقُصُ.

139) Bize Abde b. Abdurrahîm tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. A'yen el-Cezerî tahdis etti, dedi ki: Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî ve Husayf b. Abdurrahmân el-Cezerî'yi şöyle derken işittim: "İman artar ve azalır."[164]

١٤٠) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ، عَنْ زُبَيْدٍ، عَنْ ذَرٍّ قَالَ :كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ: هَلُمُّوا نَزْدَادُ ايمَانًا. فَيَذْكُرُونَ اللهَ.

140) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Talha, Zubeyd kanalıyla Zerr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ömer b. el-Hattâb ashâbına "Gelin, imanımızı arttıralım!" derdi de sonra Allah'ı anarlardı.[165]

١٤١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ :ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، قَالَ :ثَنَا أَبِي، عَنْ شِبَاكٍ، عَنْ

---

164) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (683) şöyle rivâyet etmiştir: Bize Abde b. Abdurrahîm tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye haber verdi, dedi ki: Bize Mûsâ b. A'yen el-Cezerî tahdis etti... Tahrîcinin kalanı için oraya bakınız.

165) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (423), İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (108) ve el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (217) rivâyet etmiştir. İsnâdı munkatıdır. Zerr b. Abdullah, Ömer b. el-Hattâb'ı görmemiştir. İmam Ahmed "el-Îmân"da (387) benzerini Muâz'dan rivâyet etmiştir. Yine benzeri 141. fıkrada Alkame'den gelecektir.

إبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، أَنَّهُ قَالَ لِأَصْحَابِهِ :امْشُوا بِنَا نَزْدَادُ ايمَانًا يَعْنِي تَفَقُّهًا.

141) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl tahdis etti, dedi ki: Bize babamın, Şibâk- İbrâhîm kanalıyla Alkame'den tahdis ettiğine göre o ashâbına -fıkıh sahibi olmayı kastederek- "Bizimle yürüyün de imanımızı arttıralım!" derdi.[166]

١٤٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُكَيْمٍ قَالَ :سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ اللهُمَّ زِدْنَا ايمَانًا وَيَقِينًا وَفِقْهًا.

142) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî', Şerîk- Hilâl b. Humeyd kanalıyla Abdullah b. Ukeym'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Mes'ûd'u duâsında şöyle derken işittim: "Ya Allah! İmanımızı, yakînimizi ve fıkhımızı arttır!"[167]

١٤٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :ثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :مَا نَقَصَتْ أَمَانَةُ عَبْدٍ قَطُّ إِلَّا نَقَصَ إِيمَانُهُ.

143) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, Hişâm b. Urve kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bir kulun emâneti azalmışsa mutlaka imanı da azalmıştır."[168]

١٤٤) سَمِعْتُ بَشَّارَ بْنَ مُوسَى الْخَفَّافَ يَقُولُ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ يَزِيدُ حَتَّى يَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ وَيَنْقُصُ حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْءٌ .قُلْتُ :وَيُسْتَثْنَى فِيهِ؟ قَالَ :كُلُّ شَيْءٍ بِمَشِيئَةِ اللهِ.

144) Beşşâr b. Mûsâ el-Haffâf'ı şöyle derken işittim: "İman söz, amel ve niyettir. Dağdan büyük oluncaya dek artar. Kendisinden bir şey kalmayıncaya dek azalır."

"İmanda istisnâ yapılır mı?" diye sordum. "Her şey Allah'ın dilemesiyledir" dedi.

---

166) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (384) ve İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (104) rivâyet etmiştir.

167) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (774) rivâyet etmiştir.

168) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (772) rivâyet etmiştir.

١٤٥) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ قَالَ :سَمِعْتُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ يَقُولُ: مَا أَدْرَكْتُ أحدًا مِنْ أَصْحَابِنَا وَلَا بَلَغَنِي إِلَّا عَلَى الْاِسْتِثْنَاءِ .وَقَالَ يَحْيَى :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ .قَالَ يَحْيَى :وَكَانَ سُفْيَانُ يُنْكِرُ أَنْ يَقُولَ: أَنَا مُؤْمِنٌ، وَحَسَّنَ يَحْيَى الزِّيَادَةَ وَالنُّقْصَانَ وَرَآهُ .

145) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Yahyâ b. Saîd'i şöyle derken işittim: "Ashâbımızdan kimi görmüşsem mutlaka istisnâ görüşü üzere gördüm. Yine bana onlardan birinin istisnâ görüşü üzere olmadığı ulaşmadı."

Yahyâ dedi ki: "İman söz ve ameldir."

Yahyâ dedi ki: "Süfyân kişinin 'Ben müminim' demesine karşı çıkıyordu."

Yine Yahyâ ziyâde ile noksanı (imanın artıp azaldığı görüşünü) güzel bulduğunu ve benimsediğini ifâde etti.[169]

وسُئِلَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ وَأَنَا أَسْمَعُ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ :قَوْلٌ، وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، وَبَعْضُهُ أَفْضَلُ مِنْ بَعْضٍ.

146) Ben de dinliyorken Ahmed b. Yûnus'a iman hakkında soruldu. Dedi ki: "Söz ve ameldir. Artar ve azalır. Bazısı bazısından daha fazîletlidir."

169) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (179) ve Abdullah "es-Sünne"de (592) rivâyet etmiştir.

İmanda İstisnâ Babı[170]

١٤٧) سُئِلَ أَحْمَدُ بْنُ حَنبَلَ :مَا تَقُولُ فِي الْاِسْتِثْنَاءِ فِي الْإِيمَانِ؟ قَالَ :نَحْنُ نَذْهَبُ إِلَيْهِ .قِيلَ :الرَّجُلُ يَقُولُ: أَنَا مُؤمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ؟ قَالَ :نَعَمْ .

147) Ahmed b. Hanbel'e "İmanda istisnâ hakkında ne diyorsun?" diye soruldu. "Biz bu görüşteyiz" dedi. "Kişi 'Ben inşâallah müminim' diyebilir mi?" diye soruldu. "Evet" dedi.[171]

١٤٨) قَالَ أَحْمَدُ :وَسَمِعْتُ سُفْيَانَ يَقُولُ: إِذَا سُئِلَ أَمُؤمِنٌ أَنْتَ؟ إِنْ شَاءَ لَمْ يُجِبْهُ، وَسُؤَالُكَ إِيَّايَ بِدْعَةٌ، [وَلَا أَشُكُّ فِي إِيمَانِي،] لَا يُعَنَّفُ مَنْ قَالَ :الْإِيمَانُ يَنْقُصُ، إِنْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللهُ لَيْسَ يُكْرَهُ، وَلَيْسَ بِدَاخِلٍ فِي الشَّكِّ.

148) Ahmed dedi ki: Süfyân'ı şöyle derken işittim: "Kişiye 'Sen mümin misin?' diye sorulduğu zaman dilerse cevap vermez. 'Bana sorduğun bu soru bi-

---

170) İmanda istisnâ, kişinin kendisine "Sen mümin misin?" diye sorulduğu zaman "İnşâallah müminim" diye cevap vermesidir. Harb *rahimehullah*'ın ilim ehlinin imanda istisnâ yapılacağına dâir icmâsını nakli daha önce (4. ve 5. fıkralarda) geçmişti. İmanda istisnâ ile ilgili meseleler hakkında İbnu'l Bennâ *rahimehullah*'ın "er-Reddu ale'l Mubtedia" kitabını ve İbn Batta *rahimehullah*'ın "el-İbânetu's Suğrâ" kitabını tahkîkimde bazı şeyler söyledim. 119, 123, 144 ve 145. fıkralarda da bununla ilgili bazı şeyler geçmişti. Kitabın ekinde de bu babın tetimmesi gelecektir. Oraya (540-542. fıkralar) bakınız.

171) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1051) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Bakınız: es-Sünne, el-Hallâl, Kendisine "Sen mümin misin?" diye sorulan kimsenin ne diyeceği ve bu konuda soru sormanın mekruh olduğu babı.

dattir [ve ben imanımdan şüphe etmiyorum]' (der). 'İman azalır' diyen kimse de azarlanmaz. 'İnşâallah (müminim)' derse bu mekruh değildir. Bu şüpheye de dâhil değildir."[172]

١٤٩) سَأَلْتُ إِسْحَاقَ قُلْتُ أَنْتَ تَقُولُ أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ؟ قَالَ :نَعَمْ.

149) İshâk'a "Sen 'Ben inşâallah müminim' diyor musun?" diye sordum. "Evet" dedi.

١٥٠) وَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ اللهِ عَنِ الْاِسْتِثْنَاءِ فِي الْإِيمَانِ؟ فَقَالَ :يَقُولُ أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ مِنْ غَيْرِ شَكٍّ، أَوْ يَقُولُ :أَرْجُو .قُلْتُ :فَتَحْفَظُ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ عِدَّةٍ ذَكَرَهُمْ فِي الْاسْتِثْنَاءِ؟ قَالَ :قَدْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ وَلَمْ أَكْتُبْهُ فَأَنَا أَهَابُهُ، فَذَكَرَ يَزِيدَ بْنَ أَبِي الزِّيَادِ، وَمَنْصُورَ، وَمُغِيرَةَ وَغَيْرُهُمْ.

قُلْتُ لِعَلِيٍّ: فَتَحْفَظُ عَنْ عَائِشَةَ مِنْ حَدِيثِ جَرِيرٍ؟ قَالَ :نَعَمْ، حَدَّثَنَا بِهِ جَرِيرٌ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عِصْمَةَ قَالَ :قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّهُمُ الْمُؤْمِنُونَ إِنْ شَاءَ اللهُ فِي حَدِيثٍ ذَكَرَهُ.

150) Alî b. Abdullah'a imanda istisnâyı sordum. Dedi ki: "Kişi şüphe etmesi söz konusu olmaksızın 'Ben inşâallah müminim' der ya da 'Umarım (müminim)' der."

"Peki, Cerîr b. Abdulhamîd'in istisnâ konusunda isimlerini zikredip kendilerinden rivâyette bulunduğu kimseler hafızanda mıdır?" diye sordum. Dedi ki: "Bunları ondan işittim ama yazmadım. (Yanlış bir şey söylemekten) korkuyorum. Fakat o Yezîd b. Ebi'z Ziyâd'ı, Mansûr'u, Muğîre'yi ve başkalarını zikretmişti."[173]

Alî'ye "Peki Cerîr tarîkinden rivâyet edilen Âişe hadisi hafızanda mıdır?" diye sordum. Dedi ki: "Evet. Bunu bize Cerîr, Muğîre- Simâk b. Seleme- Ab-

---

172) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (49) rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası oradandır. Buradaki Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir. Allah ona rahmet etsin.

173) Abdullah b. Ahmed *rahimehullah* "es-Sünne"de (1785) şöyle demiştir: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. Bahr tahdis etti, dedi ki: Cerîr b. Abdulhamîd'i şöyle derken işittim: "...el-A'meş, Mansûr, Muğîre, Leys, Atâ b. es-Sâib, İsmâîl b. Ebî Hâlid, Umâra b. el-Ka'kâ, el-Alâ b. el-Museyyeb, İbn Şübrüme, Süfyân es-Sevrî, el-Hasen'in yareni Ebû Yahyâ ve Hamza ez-Zeyyât 'Biz inşâallah müminiz' diyorlar ve (imanda) istisnâ yapmayanı kınıyorlardı."

durrahmân b. Isme kanalıyla tahdis etti: (Abdurrahmân) zikrettiği hadisin içerisinde dedi ki: Âişe şöyle dedi: 'Onlar inşâallah müminlerdir.'"[174]

١٥١) سَأَلْتُ أَبَا ثَوْرٍ عَنِ الْاِسْتِثْنَاءِ فِي الْإِيمَانِ مَا تَقُولُ فِيهِ؟ قَالَ :الْاِسْتِثْنَاءُ لَا بَأْسَ بِهِ مِنْ غَيْرِ شَكٍّ .قُلْتُ لِأَبِي ثَوْرٍ :فَإِنْ قَالَ لِي قَائِلٌ: قَالَ اللهُ: وَتُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ، فَقَدْ سَمَّاهُمُ الْمُؤمِنِينَ وَنَحْوَ ذلِكَ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ :يَلْزَمُهُ اسْمُ الْإِيمَانِ وَلَا يَكُونُ مُسْتَكْمِلًا إِلّا أَنْ يُوَافِقَ قَوْلُهُ فِعْلَهُ، وَذلِكَ أَنَّا قَدْ نَقُولُ لِلرَّجُلِ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ مُصَلِّي وَلَا يَكُونُ مُسْتَكْمِلًا لِلصَّلَاةِ حَتَّى يُؤَدِّيَهَا، وَنَقُولُ صَائِمٌ وَقَدْ دَخَلَ فِي الصَّوْمِ فَلَا يَكُونُ مُسْتَكْمِلًا فِي صَوْمِهِ حَتَّى يُمْضِيَ يَوْمَهُ.

151) Ebû Sevr'e "İmanda istisnâ hakkında ne diyorsun?" diye sordum. "Şüphe olmaksızın istisnâda bir beis yoktur" dedi.

Yine Ebû Sevr'e şunu sordum: "Biri bana 'Allah *"Allah'a tevbe edin ey müminler..." (Nûr, 31)* buyurmuş, onları müminler olarak isimlendirmiştir' derse ya da Kur'ân'daki benzer âyetleri hüccet getirirse?"

Dedi ki: "Mümin ismi kişide bulunur ama fiili sözüne uymadıkça imanını kemâle erdirmiş olmaz. Şöyle ki: Biz bazen namaza başladığı zaman kişi hakkında 'namaz kılan' deriz. Bununla birlikte o namazı eda edene kadar namazını kemâle erdirmiş olmaz. Yine biz oruca başlayan kişi hakkında 'oruç tutan' deriz. Bununla birlikte gününü (oruçlu olarak) geçirmedikçe orucunu kemâle erdirmiş olmaz."

١٥٢) سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ سَعِيدٍ قَالَ :سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ شُمَيْلٍ يَقُولُ: إِذَا سُئِلَ أَمُؤمِنٌ أَنْتَ؟ قَالَ :آمَنْتُ بِاللهِ، أَوْ مُؤمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ، أَوْ مُؤمِنٌ أَرْجُو.

قال النَّضْرُ :أَدْرَكْتُ عَلَيْهِ أَهْلَ الْبَصْرَةِ ابْنَ عَوْنٍ وَهِشَامًا وَعَوْفًا وَحَمَّادًا وَهِشَامَ بْنَ حَسَّانَ وَعِمْرَانَ كُلُّهُمْ يَسْتَثْنُونَ وَكَانَ الْحَسَنُ، وَابْنُ سِيرِينَ، وَقَتَادَةُ، وَأَيُّوبُ، وَأَصْحَابُنَا كُلُّهُمْ يَسْتَثْنُونَ.

---

174) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (725) şu lafızla rivâyet etmiştir: ...Abdurrahmân b. Isme'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Âişe *radiyallahu anha*'nın yanındaydım. O sırada Muâviye'nin elçisi ona bir hediye getirdi. "Bunu sana müminlerin emîri gönderdi" dedi. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: "Siz inşâallahu teâlâ müminlersiniz. O da sizin emîrinizdir. Hediyesini kabul ettim."

152) Ahmed b. Saîd'in şöyle dediğini işittim: en-Nadr b. Şumeyl'i şöyle derken işittim: "Kişiye 'Sen mümin misin?' diye sorulduğu zaman 'Allah'a iman ettim' ya da 'Müminim inşâallah' ya da 'Umarım müminim' der."

en-Nadr dedi ki: "Basra ehlini; İbn Avn'ı, Hişâm'ı, Avf'ı, Hammâd'ı, Hişâm b. Hassân'ı ve İmrân'ı bunun üzerinde buldum. Hepsi (imanda) istisnâ yapıyordu. el-Hasen, İbn Sîrîn, Katâde, Eyyûb ve ashâbımızın tamamı (imanda) istisnâ yapıyordu.

١٥٣) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ أَنَّ الثَّوْرِيَّ قَالَ :مَنْ قَالَ أَنَا مُؤْمِنٌ وَلَمْ يَسْتَثْنِ فَهُوَ مُرْجِئٌ.

153) Bize Alî b. Yezîd, Yahyâ b. Saîd kanalıyla es-Sevrî'nin şöyle dediğini tahdis etti: "Kim istisnâ yapmadan 'Ben müminim' derse mürciîdir."[175]

١٥٤) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ قُلْتُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ دَاوُدَ :أَتَعِيبُ عَلَى مَنْ يَقُولُ أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ، وَمَنْ يَقُولُ أَرْجُو؟ قَالَ :لَا، كُلُّ هذا حَسَنٌ.

154) Bize Alî b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Abdullah b. Dâvûd'a "'Ben inşâallah müminim' diyen ya da 'Umarım (müminim)' diyen kimseyi kınıyor musun?" diye sordum. "Hayır, bunların hepsi güzeldir" dedi.

١٥٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ :لَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللهُ.

155) Bize Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Kesîr, el-Evzâî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kişinin 'Ben inşâallah müminim' demesinde bir beis yoktur."[176]

١٥٦) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ قَالَ: حَدثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عن عَلْقَمَةَ قَالَ :تَكَلَّمَ عِنْدَهُ رَجُلٌ مِنَ الْخَوَارِجِ بِكَلَامٍ كَرِهَهُ فَقَالَ عَلْقَمَةُ: وَالَّذِينَ

175) "el-Hılye"de (7/32) rivâyet edildiğine göre Süfyân *rahimehullah* sesini yükselterek şöyle demiştir: "Kim 'Ben inşâallah müminim' demekten hoşlanmazsa bizim nezdimizde o mürciîdir."

176) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (721) rivâyet etmiştir. Tahrîcinin kalanı için oraya bakınız.

يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا، الآية، فَقَالَ لَهُ الْخَارِجِيُّ: أَمِنْهُمْ أَنْتَ؟ قَالَ :أَرْجُو.

156) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti, dedi ki: Bize el-A'meş, İbrâhîm kanalıyla Alkame'den şunu tahdis etti: Hâricîler'den biri Alkame'nin yanında hoşlanmadığı bir söz söyledi. Bunun üzerine Alkame *"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işlemediklerinden ötürü eziyet verenler..." (Ahzâb, 58)* dedi. Hâricî "Sen onlardan mısın?" diye sordu. Alkame "Umarım" diye cevap verdi.[177]

١٥٧) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ :إِذَا قِيلَ لَكَ أَمُؤمِنٌ أَنْتَ؟ فَقُلْ أَرْجُو.

157) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, el-Hasen b. Ubeydullah kanalıyla İbrâhîm'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sana 'Sen mümin misin?' diye sorulduğu zaman 'Umarım' de."[178]

١٥٨) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ :سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ قُلْتُ: أَغْتَسِلُ مِنْ غُسْلِ الْمَيِّتِ؟ قَالَ :أَمُؤمِنٌ هُوَ؟ قَالَ :قُلْتُ: أَرْجُوا .قَالَ :فَتَمَسَّحْ بِالْمُؤمِنِ وَلَا تَغْتَسِلْ مِنْهُ.

158) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân, Süfyân- Atâ b. es-Sâib kanalıyla Saîd b. Cubeyr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'e "Ölüyü yıkamam sebebiyle gusledeyim mi?" diye sordum. "O mümin midir?" diye sordu. "Umarım" dedim. "Müminse ona (elini) sür, bundan dolayı gusletme!" dedi.[179]

١٥٩) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ خُبَيْقٍ قَالَ :سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ يَقُولُ: إِنْ قَالَ

---

177) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (182), Abdullah "es-Sünne"de (635) rivâyet etmiştir.

178) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (181), Abdullah "es-Sünne"de (696) rivâyet etmiştir.

179) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (176), Abdullah "es-Sünne"de (632) rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir.

Sâlih b. Ahmed "Mesâil"inde (393) şöyle demiştir: Babama ölüyü yıkayan kimsenin gusledip gusletmeyeceğini sordum. "Bu konudaki hadis sahih değildir fakat abdest alır" dedi.

Ayrıca bakınız: İbn Ebî Şeybe, 3/268/Ölüyü Yıkayanın Gusletmesi Gerekir Diyenler

مُؤمِنٌ إنْ شَاءَ اللهُ فَحَسَنٌ، وَإنْ قَالَ :أرْجُو أنْ أكُونَ مُؤمِنًا فَحَسَنٌ.

159) Bize Abdullah b. Hubeyk tahdis etti, dedi ki: Yûsuf b. Esbât'ı şöyle derken işittim: "Kişi 'Ben inşâallah müminim' derse bu güzeldir. 'Mümin olduğumu ümit ederim' derse bu da güzeldir."

١٦٠) حَدَّثَنَا أحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ فُضَيْلٍ عَنْ إبْرَاهِيمَ قَالَ :إذَا سُئِلْتَ أمُؤمِنٌ أنْتَ؟ فَقُلْ :آمَنْتُ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ فَإنَّهُمْ سَيَدَعُونَكَ.

160) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî', Süfyân- el-Hasen b. Amr-Fudayl kanalıyla İbrâhîm'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sana 'Sen mümin misin?' diye sorulduğu zaman 'Ben Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman ettim' de. Seni bırakacaklardır."[180]

١٦١) حَدَّثَنَا أحْمَدُ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ قَالَ: حَدَّثَنِي حَسَنُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إبْرَاهِيمَ قَالَ :سُؤَالُ الرَّجُلِ لِلرَّجُلِ أمُؤمِنٌ أنْتَ بِدْعَةٌ.

161) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bana Hasen b. Ayyâş, Muğîre kanalıyla İbrâhîm'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kişinin kişiye 'Sen mümin misin?' diye sorması bidattir."[181]

١٦٢) حَدَّثَنَا أبُو جَعْفَرَ مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ الْحِمْصِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ شُلَيْلَةَ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أبُو شَابُورَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَهُمْ، عَنْ أيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ، عَنْ أبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يبُوحُ بِهذا الْكَلَامِ أنْ يقُولَ إيمَانِي كَإيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ.

162) Bize Ebû Ca'fer Muhammed b. Avf el-Hımsî tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. Hafs b. Şuleyle ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Şâbûr, Saîd b. Abdulcebbâr kanalıyla Ömer b. el-Muğîre'den tahdis etti. (Ömer) onlara

---

180) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (187) şu lafızla rivâyet etmiştir: "'Allah'tan başka ilâh yoktur' de. Seni bırakacaklardır." Yine bunu Abdullah "es-Sünne"de (627) ve İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1218) rivâyet etmiştir.

181) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (175), Abdullah "es-Sünne"de (695) rivâyet etmiştir.

Eyyûb es-Sahtiyânî- İbn Ebî Muleyke kanalıyla Âişe'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü açıkça söyleyemez, 'İmanım Cibrîl ve Mîkâîl'in imanı gibidir' diyemezdi."[182]

١٦٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ :ثَنَا مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: ثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بِرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونٍ فِي قَوْلِهِ: ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ، قَالَ: ذَاكَ جِبْرِيلُ، وَخَيْبَةً لِمَنْ يَزْعُمُ أَنَّ إِيمَانَهُ مِثْلُ إِيمَانِ جِبْرِيلَ.

163) Bize Muhammed b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Mahled b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Birkân'ın Meymûn'dan tahdis ettiğine göre o Allah'ın *"...kuvvet sahibi, Arş'ın sâhibinin katında itibarlı..." (Tekvîr, 20)* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Bu Cibrîl'dir. İmanının Cibrîl'in imanı gibi olduğunu söyleyene yazıklar olsun!"[183]

١٦٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :ثَنَا أَبُو الحَارِثِ السُّلَمِيُّ يَعْنِي عَبْدَ الْوَهَّابِ بْنَ الضَّحَّاكِ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ :قُلْتُ لِمَالِكٍ وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ: الرَّجُلُ يَقُولُ أَنَا مُؤْمِنٌ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ؟ قَالَا :إِذَا قَالَ تِلْكَ الْمَقَالَةَ فَهُوَ إِلَى إِيمَانِ إِبْلِيسَ أَقْرَبُ مِنْهُ إِلَى إِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ.

164) Bize Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Hâris es-Sülemî yani Abdulvehhâb b. ed-Dahhâk, el-Velîd b. Müslim'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Mâlik'e ve el-Leys b. Sa'd'a[184] "Kişi 'Ben Cibrîl'in ve Mîkâîl'in mümin olduğu gibi müminim' diyor?" diye sordum. Dediler ki: "Kişi bu sözü söylüyorsa Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanına yakın olduğundan çok İblîs'in imanına yakındır."[185]

---

182) Bunu İshâk b. Râhûye "Müsned"inde (1266), İbn Adiyy "el-Kâmil"de (3/386) ve et-Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsnedu İbn Abbâs, 1207) rivâyet etmiştir. İsnâdında Ömer b. el-Muğîre vardır ki el-Buhârî onun hakkında "Hadisi münkerdir ve meçhuldür" demiştir. (Lisânu'l Mîzân, 4/332)

Yine bunu et-Taberânî "el-Evsat"ta (6538) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (1/64) "İsnâdında el-Hasen b. Ebî Ca'fer el-Cifrî vardır ki kendisiyle ihticac edilmeyen metrûk bir kimsedir" demiştir. Benzeri 181. fıkrada İbn Ebî Muleyke *rahimehullah*'ın sözü olarak gelecektir.

183) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (806) rivâyet etmiştir.

184) Asılda "Saîd'e" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır.

185) Abdullah "es-Sünne"de (665), İbn Batta "el-İbâne"de (1267) benzerini İmam Mâlik *rahimehullah*'tan rivâyet etmiştir. İbn Batta şu ziyâdede bulunmuştur: el-Velîd dedi ki: Saîd b.

١٦٥) سُئِلَ إِسْحَاقُ عَنِ الرَّجُلِ قَالَ أَنَا مِمَّنْ كَتَبَ اللهُ الْإِيمَانَ فِي قَلْبِي؟ قَالَ :إِذَا قَالَ لَا أَحْتَاجُ إِلَى النُّطْقِ فَهُوَ جَهْمِيٌّ أُرَاهُ قَالَ: وَإِنْ قَالَ: أَحْتَاجُ إِلَى النُّطْقِ بِلَا عَمَلٍ فَهُوَ مُرْجِئٌ.

165) İshâk'a "Ben Allah'ın kalbine imanı yazdığı kimselerdenim" diyen kimse soruldu. Dedi ki: "'Benim (iman sözünü, şehâdeti) dile getirmeme gerek yok' derse bence cehmîdir. 'Dile getirmem gerekir fakat (mümin olmak için) amele ihtiyacım yoktur' derse mürciîdir."

١٦٦) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ يَقُولُ: مَنْ قَالَ: أَنَا مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللهِ فَهُوَ مُرْجِئٌ، وَمَنْ قَالَ :إِيمَانِي كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ فَهُوَ شَرٌّ مِنَ الْمُرْجِئِ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْمَعْرِفَةَ تَنْفَعُ فِي الْقَلْبِ وَإِنْ لم يَتَكَلَّمْ بِهَا فَهُوَ مُرْجِئٌ.

166) Bize Alî b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bana İbrâhîm b. Saîd, Vekî' b. el-Cerrâh'ı şöyle derken işittiğini tahdis etti: "Kim 'Ben Allah katında mümin' derse mürciîdir. Kim 'İmanım Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibidir' derse mürciîden daha şerlidir. Kim kalpteki marifetin (bilginin) -kişi onu dile getirmese bile- fayda vereceğini söylerse o da mürciîdir.[186]

١٦٧) قَالَ عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ :قُلْتُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ دَاوُدَ مَنِ الْمُرْجِئَةُ؟ قَالَ :مَنْ قَالَ إِيمَانِي كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ فَهُوَ رَجُلُ سُوءٍ وَهُوَ مُرْجِئٌ.

167) Alî b. Yezîd dedi ki: Abdullah b. Dâvûd'a "Mürcie kimlerdir?" diye sordum. Dedi ki: "Kim 'İmanım Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibidir' derse o kötü bir adamdır ve mürciîdir."

١٦٨) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْجَزَرِيُّ قَالَ :سَمِعْتُ وَكِيعًا قَالَ: كَانَتِ الْمُرْجِئَةُ تَقُولُ الْإِيمَانُ قَوْلٌ، فَجَاءَتِ الْجَهْمِيَّةُ فَقَالَتِ الْإِيمَانُ مَعْرِفَةٌ .قَالَ عَبْدُ

Abdulazîz şöyle dedi: "Kişinin bu söze yöneldiği zaman imanının İblîs'in imanı gibi olmasının sebebi İblîs'in rubûbiyeti ikrar etmekle birlikte amelden yüz çevirmiş olmasıdır. Şu hâlde o buna imanın Cibrîl *aleyhisselam*'ın imanı gibi olmasından daha yakındır."

186) 50. fıkrada marifetin -kişi onu dile getirmese bile- fayda sağlayacağı görüşü Cehmiyye'ye nisbet edilmişti ki doğru olan da budur. Nitekim bu 168. fıkrada da gelecektir. Ayrıca musannif 11 ilâ 14. fıkralarda bu görüşlerden sakındırmıştı.

اللهِ :وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ حَكِيمٍ أَنَّ وَكِيعًا قَالَ: وَهذا عِنْدَنَا كُفْرٌ.

168) Bize Abdullah b. Muhammed b. İshâk el-Cezerî tahdis etti, dedi ki: Vekî'in şöyle dediğini işittim: "Mürcie 'İman sözdür' diyordu. Sonra Cehmiy-ye geldi ve 'İman marifettir' dedi."

Abdullah dedi ki: Bana İshâk b. Hakîm, Vekî'in şöyle dediğini tahdis etti: "Bu bizim nezdimizde küfürdür."[187]

187) Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (399) şöyle geçmektedir: "Mürcie 'Allah katından gelen-leri ikrar etmek amele gerek bırakmaz' dedi. Cehmiyye ise 'Allah katından gelenleri kalple bilmek söze ve amele gerek bırakmaz' dedi. Bu küfürdür."

el-Hallâl (1773) Vekî'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cehmiyye 'İman kalple bilmektir' demektedir. Kim 'İman kalple bilmektir' derse tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde boynu vurulur."

Benzerini el-Lâlekâî (1837) rivâyet etmiştir.

"Ben Hakîkaten Müminim" Diyen Kimse Hakkında Bab[188]

١٦٩) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ يَقُولُ :لَا نَقُولُ لِرَجُلٍ: إِنَّهُ مُؤمِنٌ بِاسْمِ الْإِيمَانِ الَّذِي عَلَيْهِ وَذَكَرَ ذلِكَ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُمَيْلٍ.

169) İshâk'ı şöyle derken işittim: "Biz bir adam hakkında o mümin ismini taşıyor diye 'O mümindir' demeyiz." Bunu ayrıca en-Nadr b. Şumeyl'den aktardı.

---

188) Ebû Dâvûd'un "Mesâil"inde (1770) rivâyet edildiğine göre Ahmed şöyle demiştir: "'Ben hakîkaten müminim', 'Kesinlikle müminim' ya da 'Allah katında müminim' deme!"

el-Hallâl (972) şöyle demiştir: Bize Ebû Bekr el-Merrûzî'nin haber verdiğine göre Hârûn b. Humeyd el-Vâsıtî onlara Ravh b. Ubâd'dan onun şöyle dediğini aktardı: Bir adam el-Evzâî'ye "Sen hakîkaten mümin misin?" diye mektup yazdı. Bunun üzerine el-Evzâî ona şunu yazdı: "Yazdığın mektupta 'Sen hakîkaten mümin misin?' diye sormuşsun. Bu konuda soru sormak bidattir. Bu hususta söz söylemek cedeldir. Ayrıca selefimiz bize bunu açıklamamıştır. Dinimizde de bununla yükümlü tutulmadık. 'Hakîkaten mümin misin?' diye sormuşsun. Yemin ederim ki iman üzere isem benim buna şehâdet etmemem bana bir zarar vermez. Eğer iman üzere değilsem buna şehâdet etmem bana bir fayda sağlamaz. Sünnet'in sana dur dediği yerde dur. Din hususunda derinlere dalmaktan sakın. Zira derinlere dalmak ilimde derinleşmek demek değildir. İlimde derinleşenler ilimlerinin bittiği yerde 'Ona iman ettik, hepsi Rabbimizin katındandır' (Âli İmrân, 7) derler."

el-Âcurrî *rahimehullah* "eş-Şerîa"da (2/687) şunları söylemiştir: "Allah size rahmet etsin, imanının Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibi olduğunu söyleyenlerin, aynı şekilde 'Ben Allah katında müminim' ya da 'Ben imanı kâmil bir müminim' diyenlerin sözünden sakının! Bunların hepsi ircâ ehlinin mezhebidir."

١٧٠) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ قَالَ :ثَنَا أَبُو سَلَمَةَ الْخُزَاعِيُّ قَالَ: قَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَأَبُو بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ وَعَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، وَحَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ :الْإِيمَانُ الْمَعْرِفَةُ وَالْإِقْرَارُ وَالْعَمَلُ.

170) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Seleme el-Huzâî tahdis etti, dedi ki: Mâlik b. Enes, Ebû Bekr b. Ayyâş, Abdulazîz b. Ebî Seleme, Hammâd b. Seleme ve Hammâd b. Zeyd "İman; marifet, ikrar ve amel-dir" dediler.[189]

١٧١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :ثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: قَالَ سُفْيَانُ: النَّاسُ عِنْدَنَا مُؤمِنُونَ فِي الْأَحْكَامِ وَالْمَوَارِيثِ، وَنَرْجُو أَنْ نَكُونَ كَذلِكَ، وَلَا نَدْرِي مَا حَالُنَا عِنْدَ اللهِ.

171) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti, dedi ki: Süf-yân dedi ki: "İnsanlar bizim nezdimizde hükümler ve miraslar hususunda müminlerdir. Öyle olduğumuzu ümit ederiz. Allah katında ise hâlimizin nice olduğunu bilemeyiz."[190]

١٧٢) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ يَقُولُ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: الرَّجُلُ يَقُولُ أَنَا مُؤمِنٌ حَقًّا، فَقَالَ هُوَ كَافِرٌ حَقًّا.

---

189) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (87), Abdullah "es-Sünne"de (599) rivâyet etmiştir. Abdul-lah şu ziyâdede bulunmuştur: "Şu kadar var ki Hammâd b. Zeyd iman ile islâmı birbirinden ayırıyor; islâmı genel imanı ise özel kılıyordu."

190) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (189), Abdullah "es-Sünne"de (596) rivâyet etmiştir. Tah-rîcinin kalanı için oraya bakınız.

"Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (700) Muhammed b. Yûsuf'un şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Süfyân'ı şöyle derken işittim: "İnsanlar hükümleri, kendilerine mirasçı olunup olunmayaca-ğı, cenaze namazlarının kılınıp kılınmayacağı, arkalarında namaz kılınıp kılınmayacağı ko-nularında müslümandırlar ve mümindirler. Diriler hesâba çekilmezler. Ölüler hakkında da hüküm verilmez. Sert olanı işitir ve ondan endişeleniriz. Yumuşak olanı işitir ve onu umarız. Bilmediğimiz şeyin ilmini Allah tebâreke ve teâlâ'ya havale ederiz."

el-Hatîb bunu "Târîh"inde (3/371) Vekî' kanalıyla rivâyet etmiştir: es-Sevrî'yi şöyle derken işittim... Sonra eseri zikretmiştir. Sonra Vekî' şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe dedi ki: 'Kim Süf-yân'ın bu söylediğini söylerse bizim nezdimizde şüphecidir. Biz burada da Allah katında da hakîkî müminleriz!' Biz Süfyân'ın söylediğini söylüyoruz. Ebû Hanîfe'nin söylediği de bizim nezdimizde cüretkârlıktır!"

Yine el-Hatîb'in "Târîh"inde (585) eş-Şâlencî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ahmed'e "Ben kendi nezdimde hükümler ve miraslar hususunda müminim ama Allah katında ne ol-duğumu bilmiyorum" diyen kimse hakkında sordum. "O mürciî değildir" dedi.

172) Bir adamın kendisine "Adam 'Ben hakîkaten müminim' diyor?" diye sorması üzerine İshâk'ı "O hakîkaten kâfirdir" derken işittim.[191]

١٧٣) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ :أَخْبَرَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ صَاحِبٍ لَهُ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَالَ أَنَا مُؤْمِنٌ حَقًّا فَهُوَ مُنَافِقٌ حَقًّا.

173) Bize İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir, Leys- bir arkadaşı kanalıyla el-Hasen'den onun şöyle dediğini haber verdi: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kim 'Ben hakîkaten müminim' derse o hakîkaten münâfıktır."*[192]

١٧٤) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ أَزْهَرَ، عَنِ ابْنِ مُبَارَكٍ قَالَ :قُلْتُ لِابْنِ عَوْنٍ تَزْعُمُ أَنَّكَ مُؤْمِنٌ؟ قَالَ :إِنِّي لَأَسْتَحِي اللهَ أَنْ أَزْعُمَ أَنِّي مُسْلِمٌ.

174) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdussamed b. Ezher, İbn Mubârek'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Avn'a "Sen mümin olduğunu söylüyor musun?" diye sordum. "Ben müslüman olduğumu söylersem Allah'tan utanırım" dedi.

١٧٥) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :ثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: ثَنَا أَبِي قَالَ: ثَنَا الْفُضَيْلُ بْنُ حَسَّانَ قَالَ: ذَكَرُوا عِنْدَ أَبِي جَعْفَرَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ قَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، فَقَالَ:

---

191) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (974) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

Yine el-Hallâl'ın (975) rivâyet ettiğine göre Ziyâd b. Eyyûb şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel'i şöyle derken işittim: "'Ben müminim' demek istemeyiz ama bunu söyleyeni de tekfir etmeyiz."

192) Bunu et-Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsnedu Umer, 1025-1026) rivâyet etmiştir. Mürsel olduğundan ve el-Leys'in arkadaşı bilinmediğinden dolayı zayıftır.

el-Lâlekâî (1777) benzerini Ömer *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir. Bu da munkatıdır.

Ayrıca İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia" kitabındaki (251) ta'lîkime bakınız.

"el-İntisâr fi'r Reddi ale'l Mu'tezileti'l Kaderiyyeti'l Eşrâr" isimli kitapta (3/780) şöyle denmiştir: "'Ben Allah katında müminim' ya da 'Ben Allah katında hakîkaten müminim' demesinin kişiye câiz olmadığı hususunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü o Allah katında hükmünün ne olduğunu bilemez. Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*'ın 'Kim "Ben hakîkaten müminim" derse o hakîkaten kâfirdir' şeklindeki sözü de bu manaya hamledilir."

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ فَأَدَارَ دَارَةً هكَذا كَبِيرَةً، فَقَالَ :هذا الْإِسْلَامُ وَأَدَارَ دَارَةً أُخْرَى صَغِيرَةً فِي جَوْفِهَا وَقَالَ: هذا الْإِيمَانُ مَقْصُورٌ فِي الْإِسْلَامِ فَإِذَا زَنَا أَوْ سَرَقَ خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ، فَإِذَا تَابَ رَجَعَ إِلَى الْإِيمَانِ، وَلَا يُخْرِجُهُ مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَّا الشِّرْكُ، وَالدَّارَةُ هكَذا.

175) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize el-Fudayl b. Hassân[193] tahdis etti, dedi ki: "Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî'nin yanında Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *'Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez, hırsızlık yapan hırsızlık yaptığı zaman mümin olduğu hâlde hırsızlık yapmaz'* buyruğunu söz konusu ettiler. Bunun üzerine Muhammed b. Alî şöyle büyük bir dâire çizdi ve 'Bu İslâm'dır' dedi. Sonra onun ortasında küçük bir dâire daha çizdi ve şunları söyledi: 'Bu da imandır. İslâm'ın içerisindedir. Kişi zina ettiği ya da hırsızlık yaptığı zaman imandan çıkar. Tevbe ettiği zaman imana döner. Onu İslâm'dan ise şirkten başka bir şey çıkarmaz.' Dâire şöyledir."[194]

١٧٦) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :ثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ وَاقِدٍ قَالَ: ثَنَا

---

193) Asılda böyle geçmektedir. Eseri rivâyet edenlerin kitaplarında ise "el-Fudayl b. Yesâr" diye geçmektedir ki doğru olan odur. Bu zâtın "el-Cerhu ve't Ta'dîl"deki (7/76) tercemesine bakınız.

194) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (703) rivâyet etmiştir. Tahrîcinin kalanı için oraya bakınız.

İmam Ahmed *rahimehullah* Müsedded'in rivâyet ettiği risâlesinde şöyle demiştir: "Kişi imandan çıkıp islâma girer. Onu islâmdan Yüce Allah'a şirk koşmak dışında bir şey çıkarmaz." (Tabakâtu'l Hanâbile, 2/428)

"Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (580) rivâyet edildiğine göre eş-Şalencî, Ahmed b. Hanbel'e var gücüyle büyük günahlarda ısrar eden bununla birlikte namazı, zekâtı, orucu terk etmeyen kimsenin "günahta ısrarcı" olup olmayacağını sorduğunu, onun da şöyle cevap verdiğini aktarmıştır: "Bu 'Zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez' buyruğunda geçtiği üzere ısrarcıdır. İmandan çıkıp islâma girer."

el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (2/593) şunları söylemiştir: "Muhammed b. Alî *rahimehullah* ne güzel söylemiştir. Zira iman artar ve azalır. Taatlerle artar, masiyetlerle azalır. İslâm hakkında ise 'Artar ve azalır' demek mümkün değildir. İsimleri daha önce geçen bazı kimselerden 'Kişi zina ettiği zaman iman ondan çekilip alınır, tevbe ederse Allah imanı ona geri verir' dedikleri rivâyet edilmiştir. Bütün bunlar imanın artıp azaldığına fakat islâmın böyle olmadığına delildir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'Kişiyle küfür arasında namazın terki vardır, namazı terk eden kâfir olur' buyruğunu görmüyor musun? İbn Mes'ûd da 'Allah Teâlâ kitabında zekâtı namaza iliştirmiştir, dolayısıyla zekât vermeyenin namazı yoktur' demiştir."

İbn Batta da "el-İbânetu'l Kubrâ"da (2/261) ve "el-İbânetu's Suğrâ"da (250) benzeri şeyler söylemiştir.

عَبْدُ اللهِ بْنُ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ تَرْكُ الصَّلَاةِ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ.

176) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Zeyd b. Hubâb tahdis etti, dedi ki: Bize Huseyn b. Vâkıd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Bureyde, babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Bizimle onlar arasında namazın terki vardır. Namazı terk eden kâfir olur."*[195]

١٧٧) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ :أَخْبَرَنِي بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنْ مَكْحُولٍ فِيمَنْ يَقُولُ :الصَّلَاةُ مِنْ عِنْدِ اللهِ وَلَا أُصَلِّيهَا، وَالزَّكَاةُ مِنْ عِنْدِ اللهِ وَلَا أُؤَدِّيهَا .قَالَ :يُسْتَتَابُ فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قُتِلَ.

177) Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bana Bakıyye b. el-Velîd'in, Ziyâd b. Ebî Humeyd kanalıyla Mekhûl'den haber verdiğine göre o "Namaz Allah katındandır fakat ben onu kılmayacağım, zekât Allah katındandır fakat ben onu edâ etmeyeceğim" diyen kimse hakkında şöyle demiştir: "Tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür."[196]

١٧٨) قَالَ إِسْحَاقُ وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ وَوَكِيعٌ فِي تَرْكِ الصَّلَاةِ مُتَعَمِّدًا، فَأَحَدُهُمَا يَقُولُ :هُوَ أَنْ يَتْرُكَ الظُّهْرَ إِلَى وَقْتِ الْعَصْرِ مُتَعَمِّدًا .وَقَالَ الْآخَرُ :هُوَ أَنْ يَتْرُكَ الظُّهْرَ إِلَى الْمَغْرِبِ، وَالْمَغْرِبَ إِلَى الْفَجْرِ.

178) İshâk dedi ki: İbnu'l Mubârek ve Vekî' namazı kasıtlı olarak terk etmek hakkında konuştular. Biri "Bu kişinin kasıtlı olarak öğleyi ikindi vaktine geciktirmesidir" diyordu. Öteki de "Bu kişinin kasıtlı olarak öğleyi akşama, akşamı da sabaha geciktirmesidir" dedi.[197]

---

195) Bunu "el-Müsned"de (23007) ve "el-Îmân"da (212) Ahmed, ayrıca "es-Sünne"de (746) Abdullah rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir.

196) Bunu el-Hallâl "el-Câmi'"inin "Ahkâmu Ehli'l Milel" bölümünde (1380) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu "el-Metâlibu'l Âliye"de de (644) yer almaktadır.

197) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (981) Yahyâ b. Maîn'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Abdullah b. Mubârek'e denildi ki: "Bu adamlar 'Orucu ve namazı ikrar ettikten sonra oruç tutmayan ve namaz kılmayan kimse kâmil imana sahip bir mümindir' diyorlar?"

Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: "Biz onların dediğini demeyiz. Kim namazı bir sebep olmaksızın kasıtlı olarak bir vakti diğerine katana kadar kılmazsa, işte o kâfirdir."

١٧٩) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ قَالَ :حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ الْفَزَارِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ وَسُئِلَ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ أَنَّ الصَّلَاةَ حَقٌّ وَلَا أُصَلِّي .قَالَ :يُعْرَضُ عَلَى السَّيْفِ، فَإِنْ صَلَّى وَإِلَّا قُتِلَ .قَالَ :وَسَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ سُئِلَ عَنْهُ قَالَ: يُحْبَسُ وَيُضْرَبُ حَتَّى يُصَلِّيَ.

179) Bize Ahmed b. el-Ezher tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Müslim el-Fezârî tahdis etti, dedi ki: Kendisine "Ben namazın hak olduğunu biliyorum ama namaz kılmayacağım" diyen bir adamın sorulması üzerine el-Evzâî'yi şöyle derken işittim: "Kılıca arz edilir. Namaz kılarsa ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür."

Yine aynı eserde (984) Abdullah b. İmrân er-Râzî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Vekî' dedi ki: "Öğle namazını kılmaya çıksam ve mescidin kapısının önünde bir adam görsem, ona 'Öğle namazını kıldın mı?' diye sorsam, o da 'Kılmadım ama kılacağım' dese, sonra öğleyi kılsam, sonra dışarı çıksam ve adama yine 'Öğleyi kıldın mı?' diye sorsam, o da yine 'Kılmadım ama kılacağım' dese, sonra ikindi için ezan okunsa ve ikindi namazını kılmaya çıksam, adamı da önceki oturduğu yerde görsem, yine 'Öğleyi kıldın mı' diye sorsam, o da yine 'Kılmadım ama kılacağım' diye cevap verse, sonra mescide girsem ve ikindiyi kılsam, sonra dışarı çıksam ve ona yine 'Öğleyi kıldın mı?' diye sorsam, o da yine 'Kılmadım ama kılacağım' diye cevap verse onun tevbe etmesini isterim. Tevbe ederse ne âlâ, değilse boynunu vururum."

Sonra el-Mervezî şunları söylemiştir: "İshâk'ı şöyle derken işittim: 'Namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahih olarak rivayet edilmiştir. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanından günümüze kadar yaşamış ilim ehlinin görüşü de budur: Namazı mazeret olmaksızın kasıtlı olarak vakti çıkasıya kadar terk eden kimse kâfirdir.'

Vaktin çıkmasından kasıt öğle namazının gün batımından sonraya, akşamın da fecrin doğmasından sonraya ertelenmesidir. Namaz vakitlerin sonu zikrettiğimiz şekilde belirlenmiştir. Çünkü Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* iki namazı Arefe'de, Müzdelife'de ve yolculuk esnasında cem etmiştir. Birini diğerinin vaktinde kılmıştır. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in belli durumlarda bu namazlardan öncekinin vaktini sonrakinin de vakti kılması, sonrakinin vaktini öncekinin de vakti kılması sebebiyle iki namazın vakti özrün bulunduğu durumlarda tek bir vakit halini almıştır. Nitekim hayızlı kadına da güneş batmadan önce temizlendiği zaman hem öğleyi hem de ikindiyi kılması emredilir. Gecenin sonunda temizlendiği zaman da hem akşamı hem de yatsıyı kılması emredilir."

Sonra el-Mervezî (982) İsmâîl b. Saîd'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ahmed b. Hanbel'e namazı kasıtlı olarak terk eden kimse hakkında sordum. Şöyle cevap verdi: "Namazı kasıtlı olarak terk eden kimse dışında hiç kimse günahı sebebiyle kâfir olmaz. Kişi bir namazı sonraki namazın vakti girinceye kadar terk ederse üç defa tevbeye davet edilir."

Ayrıca Harb'in "Mesâil"ine (1/494) bakınız. Harb orada "Namaz kılmayacağım diyen kimse babı"nda bu eserlerin birçoğunu zikretmiştir. Yine el-Hallâl'ın "el-Câmi'" kitabındaki (2/535) "'Namazı terk eden kâfir olur' sözü babı"na, ""Tevbeye davet edilir, tevbe ederse ne âlâ, aksi takdirde öldürülür' sözü babı"na ve "Namazı vakti çıkasıya kadar terk eden kimse babı"na bakınız.

(Ebû Müslim) dedi ki: Aynısının kendisine sorulması üzerine Saîd b. Abdulazîz'in "Namaz kılana kadar hapsedilir ve dövülür" dediğini işittim.[198]

١٨٠) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ :ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ :حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ عَمْرٍو الْمَعَافِرِيُّ، عَنْ رَجُلٍ قَالَ :قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَفَضَّلُ الْإِيمَانَ كَمَا يَفْضُلُ ثَوْبُ الْمَرْأَةِ.

180) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Lehîa tahdis etti, dedi ki: Bana Bekr b. Amr el-Meâfirî bir adamdan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ukbe b. Âmir dedi ki: "Kişi imanını kadının elbisesinin fazla geldiği gibi fazlalaştırır."[199]

١٨١) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ قَالَ: ثَنَا الصَّلْتُ بْنُ

---

198) el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (1027) rivâyet edildiğine göre el-Humeydî şunları söylemiştir: "Bana bir topluluğun şöyle dediği bildirildi: 'Kim namazı, zekâtı, orucu ve haccı ikrar eder fakat ölene kadar bunlardan hiçbirini yapmaz, ölene kadar sırtını duvara dayamış hâlde ve arkası kıbleye dönük şekilde namaz kılar ise bunları inkâr etmediği sürece mümindir. Yeter ki bunları imanı içerisinde iken terk ettiği bilinsin. Yeter ki namazın ve kıbleye yönelmenin farziyetini ikrar ediyor olsun.' Ben diyorum ki: Bu Allah'a karşı açık bir küfürdür. Allah'ın kitabına, Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine ve müslümanların fiiline muhâlefettir. Allah *azze ve celle* şöyle buyurmuştur: 'Onlara ancak dini O'na özgüleyenler olarak, hanifler olarak Allah'a ibâdet etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte dosdoğru din budur.' (Beyyine, 5)"

Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah (yani İmam Ahmed) dedi ki -ya da onu şöyle derken işittim-: "Kim bunu söylerse Allah'a kâfir olur. Allah'ın buyruğunu ve Resûl'ün getirdiğini reddetmiş olur."

İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (2/216) şunları söylemiştir: "Şu hâlde farizaları ikrar eden fakat onları yerine getirmeyen, fuhşiyâtın ve münkerlerin haram olduğunu ikrar eden fakat onlardan sakınmayan ve onları terk etmeyen kimsenin bütün bunlara rağmen mümin olduğunu söyleyen kimse Kitâb'ı ve Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerini yalanlamıştır. Onun durumu ağızlarıyla 'iman ettik' diyen fakat kalpleri iman etmemiş olan münâfıkların durumuna benzer. (Mâide, 41) Görüldüğü üzere Allah onların yalancı olduklarını söylemiş, sözlerini reddetmiş ve onları münâfıklar diye adlandırmıştır. Barınacakları yer de cehennemin en alt tabakasıdır. Şu kadar var ki münâfıkların durumu Mürcie'nin durumundan daha düzgündür. Çünkü münâfıklar ameli inkâr ettiler ama onu işlediler. Mürcie ise ameli sözleriyle ikrar etti ama onu onu işlemeyi terk ederek inkâr etti. Şu hâlde kim kalbiyle bir şeyi inkâr ettiği hâlde diliyle onu ikrar eder ve bedeniyle onu işlerse onun durumu diliyle ikrâr ettiği hâlde ikrar ettiğini bedeniyle işlemekten geri duran kimsenin durumundan daha güzeldir. Evet, Mürcie münâfıkların ikrar ettiğini inkâr etmekte ve onların doğruladığını yalanlamaktadır. Şu hâlde onlar münâfıklardan daha kötü bir hâldedir."

199) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (190), Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (672) rivâyet etmiştir. Benzeri Ebu'd Derdâ *radiyallahu anh*'tan rivâyet edilmişti.

دِينَارٍ، قَالَ :سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ يَقُولُ: لَقَدْ أَتَى عَلَيَّ بُرْهَةٌ مِنْ دَهْرِي وَمَا أَرَى أَنِّي أَسْمَعُ رَجُلًا يَقُولُ :إِنِّي مُؤْمِنٌ، فَوَاللهِ مَا رَضُوا بِذلِكَ حَتَّى قَالُوا: إِنَّهُ لَمُؤْمِنٌ وَإِنْ نَكَحَ أُمَّهُ وَأُخْتَهُ، وَاللهِ إِنَّهُ لَمُؤْمِنٌ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، مَا كَانَ مُحَمَّدٌ لِيَتَفَوَّهَ بِهَا، وَاللهِ لَقَدْ أَدْرَكْتُ أَكْثَرَ مِنْ ثَلَاثِمِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ يَمُوتُ إِلَّا وَهُوَ يَخْشَى النِّفَاقَ عَلَى نَفْسِهِ.

181) Bize Alî b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân b. Dâvûd tahdis etti, dedi ki: Bize es-Salt b. Dînâr tahdis etti, dedi ki: İbn Ebî Muleyke'yi şöyle derken işittim: "Öyle bir zaman gördüm ki o zamanda bir adamı 'Ben müminim' derken işiteceğimi sanmıyordum. Vallahi onlar bununla da yetinmediler de 'Anasını ve bacısını nikâhlasa da o mümindir', 'Vallahi o Cibrîl'in mümin olduğu gibi mümindir' dediler! Muhammed bile bu sözü ağzına alamazdı. Gerçekten ben Muhammed'in ashâbından üç yüzden fazla kişi gördüm. Onlardan ölen her bir adam mutlaka kendisi hakkında nifaktan korka korka ölüyordu."[200]

١٨٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ

200) Benzerini el-Buhârî "Müminin farkında olmadan amelinin boşa gitmesinden endişe etmesi babı"nda cezm sigasıyla muallak olarak rivâyet etmiştir. Yine benzeri "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (688), el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (1081) ve el-Lâlekâî'nin kitabında (1733) rivâyet edilmiştir.

Yine benzeri 162. fıkrada Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den merfû olarak rivâyet edilmişti.

el-Âcurrî *rahimehullah* "eş-Şerîa"da (307) şunları söylemiştir: "Nâfi' b. Ömer dedi ki: İbn Ebî Muleyke'nin yanındaydık. Meclisinde bulunan biri 'Ey Ebû Muhammed, seninle oturan bazı kimseler imanlarının Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanları gibi olduğunu söylüyorlar' dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ebî Muleyke öfkelendi ve şunları söyledi: 'Vallahi Allah Teâlâ Cibrîl için ona Muhammed'den daha fazla övgüde bulunmaktan azına râzı olmamış, şöyle buyurmuştur: "Gerçekten o şerefli, kuvvet sahibi, Arş'ın sahibinin katında itibarlı, orada kendisine itaat edilen, güvenilir bir elçinin sözüdür. Arkadaşınız mecnûn değildir." (Tekvîr, 19-22)' İbn Ebî Muleyke (devam ederek) şöyle dedi: 'Şimdi ben Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanını Fehdân'ın imanıyla bir mi tutacağım? Hayır! Buna bir değer vermem. Bunu sevmem de.' Nâfi' dedi ki: 'Fehdân'ı şarap içmekten ayılmayan bir adam olarak gördüm.'"

el-Âcurrî dedi ki: "Kim bunları söylerse Allah Teâlâ'ya büyük bir iftirâ atmış, hakka zıt olan ve bütün âlimlerin reddettiği bir şeyi söylemiş olur. Çünkü bunları söyleyen kimse 'Lâ ilâhe illallâh' diyen kimseye büyük günahlar işlemesinin ve hayâsızlıklar irtikâb etmesinin zarar vermeyeceğini söylemektedir. Ona göre bunlardan hiçbirine bulaşmayan takvâ sâhibi sâlih kimse ile günahkâr kimse birdir! Şüphesiz bu reddedilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: 'Yoksa günahları işleyenler kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde iman edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı mı zannettiler? Ne kötü hüküm veriyorlar!' (Câsiye, 21)"

سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ، قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ] السَّلَامُ: الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ.

182) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne, ez-Zuhrî- Sâlim- babası kanalıyla şunu tahdis etti: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* hayâ konusunda kardeşine nasihat eden bir adamı işitti. Bunun üzerine Nebî *aleyhi's salâtu ve's selâm* *"Hayâ imandandır"* buyurdu.[201]

١٨٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ :ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ قَالَ :حَدَّثَنَا عَطَاءٌ، قَالَ :سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: لَا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، قَالَ عَطَاءٌ: يَتَنَحَّى عَنْهُ الْإِيمَانُ.

183) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd, Habîb b. eş-Şehîd'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Atâ tahdis etti, dedi ki: Ebû Hureyre'yi şöyle derken işittim: "Zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez. Hırsızlık yaptığı zaman mümin olduğu hâlde hırsızlık yapmaz."[202]

Atâ dedi ki: "İman ondan uzaklaşır."

١٨٤) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عَوْفٍ قَالَ :قَالَ الْحَسَنُ: يُجَانِبُهُ الْإِيمَانُ مَا دَامَ كَذلِكَ، فَإِنْ رَاجَعَ رَاجَعَهُ.

184) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ, Avf'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: el-Hasen dedi ki: "Kişi bu hâl üzere oldukça iman ondan ayrı durur. Dönerse iman da ona döner."[203]

201) Bunu Ahmed (5183, 6341), el-Buhârî (24) ve Müslim (36) rivâyet etmiştir.

202) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (99) ve Abdullah "es-Sünne"de (731) rivâyet etmiştir.

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (1084) Ebu'l Hâris es-Sâiğ şunu rivâyet etmiştir: Ebû Abdullah'a Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruğunu sordum: "Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez. Kişi hırsızlık yaptığı zaman mümin olduğu hâlde hırsızlık yapmaz. Şarabı içtiği zaman da onu mümin olduğu hâlde içmez."

Dedi ki: "Bunu tevil etmişlerdir. Atâ 'İman ondan uzaklaşır' demiştir. Tâvûs 'Bunları yaptığı zaman iman ondan zâil olur' demiştir. el-Hasen'den '(Günahından) dönerse iman da ona döner' dediği rivâyet edilmiştir. Kişinin imandan çıkıp islâma gireceği, islâmdan ise çıkmayacağı da söylenmiştir."

203) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (733) rivâyet etmiştir.

١٨٥) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ :ثَنَا يَحْيَى، قَالَ :ثَنَا أَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: يُنْزَعُ مِنْهُ الْإِيمَانُ، فَإِنْ تَابَ أُعِيدَ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ.

185) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Eş'as, el-Hasen kanalıyla –[salât ve] selâm üzerine olsun- Nebî'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"İman ondan çekilip alınır. Tevbe ederse iman ona iâde edilir."*[204]

١٨٦) وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ وَقِيلَ لَهُ :الْمُرْجِئَةُ مَنْ هُمْ؟ قَالَ :مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ.

186) Kendisine "Mürcie kimlerdir?" diye sorulması üzerine Ahmed'in "İmanın söz olduğunu söyleyenlerdir" dediğini işittim.[205]

---

204) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1269) rivâyet etmiştir. Mürseldir.

et-Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsnedu İbn Abbâs, 927) isnadıyla Avf kanalıyla el-Hasen'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bana Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez...' buyurduğu ulaştı." (Avf) dedi ki: (el-Hasen) şöyle derdi: "İman ondan uzaklaşır. (Günahından) döndüğü zaman imanı da ona döner."

Avf dedi ki: Sanıyorum el-Hasen bunu kendi sözü olarak söyledi.

205) el-Hallâl "es-Sünne"de (959) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

Yine el-Hallâl "es-Sünne"de (1099) "Mürcie'ye neden bu ismin verildiğinin bilinmesi babı" diye bab açmış ve şöyle demiştir: Bana Muhammed b. Yahyâ b. Hâlid haber verdi, dedi ki: İshâk b. Râhûye'ye Mürcie'nin neden Mürcie diye isimlendirildiği soruldu. O da şöyle dedi: "Çünkü onlar günahları Allah *azze ve celle*'ye ircâ ediyorlar. 'Mümin bağışlanacaktır ve o cennetliktir' diyorlar. Başkaları ise günahları Allah *azze ve celle*'nin meşîetine bırakmaktadır."

Sonra İshâk'a "Peki günahları Allah tebârake ve teâlâ'nın meşîetine bırakanlar başkaları olduğu neden onlara Mürcie denmiştir?" diye soruldu. Dedi ki: en-Nadr b. Şumeyl şöyle dedi: "Bu isimle isimlenmelerinin sebebi ircânın hilâfını söylemeleridir. Nitekim Muhakkime 'Hüküm ancak Allah'ındır' dediği hâlde Muhakkime (hakem kılanlar) diye isimlendirilmiştir. Kaderiyye de kaderi inkâr etmesine rağmen Kaderiyye (kaderciler) diye isimlendirilmiştir..."

Mürciînin Arkasında Namaz Babı[206]

١٨٧) سَمِعْتُ أَحْمَدَ يَقُولُ: لَا يُصَلَّى خَلْفَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ إِذَا كَانَ دَاعِيَةً.

187) Ahmed'i şöyle derken işittim: "Davetçi olduğu takdirde imanın sözden ibâret olduğunu söyleyenin arkasında namaz kılınmaz."[207]

---

206) 34 numaralı fıkrada, Harb *rahimehullah*'ın ilim ehlini üzerinde bulduğu akîdesinde şöyle dediği geçmişti: "Bidat ehlinin arkasında namaz kılmayı da onlardan ölen birinin namazını kılmayı da istemem."

Musannif bu babda Mürcie ve onların tanıtılması hakkında birçok eseri zikredecektir. Değilse bab, bab başlığından anlaşılacağı üzere sadece onların arkasında namaz kılmakla ilgili değildir.

"Cehmînin ve râfızînin arkasında namaz babı"nda, ayrıca ekteki "Kaderiyye ve bidat ehlinden başkalarının arkasında namaz kılma hakkında bab"da ve "Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'in önüne geçiren kimsenin arkasında namaz kılma hakkında bab"da da selef imamlarının bidat ehlinin arkasında namaz kılmaktan nehiyle ilgili sözleri gelecektir.

207) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1147) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Ayrıca el-Hallâl'ın "es-Sünne"sindeki "Mürcie'nin arkasında namaz kılınmaz babı"na bakınız.

Derim ki: Ahmed *rahimehullah* bu rivâyette davetçiyle davetçi olmayanı birbirinden ayırmıştır. el-Hallâl'ın "es-Sünne"deki (948) rivâyetinde ise ikisi arasında ayrıma gidilmemiştir. Şöyle ki: Ahmed işitirken el-Abbâdî "Bidat ehliyse ona selâm verilmez, arkasında namaz kılınmaz ve cenaze namazı kılınmaz" demiş, İmam Ahmed de "Allah sana âfiyet versin ve seni hayırla mükafatlandırsın ey Ebû İshâk!" diye karşılık vermiştir.

Derim ki: Sünnet imamlarının çoğunluğu davetçi ile davetçi olmayan arasında ayrıma gitmemiştir. Örneğin el-Lâlekâî (1364) Süfyân b. Uyeyne'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Râfızînin arkasında da cehmînin arkasında da kaderînin arkasında da mürciînin arkasında da namaz kılmayın!"

Yine el-Lâlekâî'nin (1825) ve "el-Hılye"de (7/27) Ebû Nuaym'ın rivâyet ettiğine göre

١٨٨) وَسَمِعْتُ إِسْحَاقَ يَقُولُ: مَنْ قَالَ أَنَا مُؤمِنٌ فَهُوَ مُرْجِئٌ، قُلْتُ: الصَّلَاةُ خَلْفَهُ؟ قَالَ: لا.

188) İshâk'ı "Kim 'Ben müminim' derse mürciîdir" derken işittim. "Peki, arkasında namaz?" diye sordum. "Kılınmaz" dedi.

١٨٩) وَسَمِعْتُ إِسْحَاقَ أَيْضًا يَقُولُ: أَوَّلُ مَنْ تَكَلَّمَ بِالْإِرْجَاءِ زَعَمُوا أَنَّهُ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ، ثُمَّ غَلَتِ الْمُرْجِئَةُ حَتَّى صَارَ مِنْ قَوْلِهِمْ أَنَّ قَوْمًا يَقُولُونَ مَنْ تَرَكَ الْمَكْتُوبَاتِ وَصَوْمَ رَمَضَانَ وَالزَّكَاةَ وَالْحَجَّ وَعَامَّةَ الْفَرَائِضِ مِنْ غَيْرِ جُحُودٍ بِهَا إِنَّا لَا نُكَفِّرُهُ يُرْجَى أَمْرُهُ إِلَى اللهِ بَعْدَ إِذْ هُوَ مُقِرٌّ فَهؤلاءِ الْمُرْجِئَةُ الَّذِينَ لَا شَكَّ فِيهِمْ، ثُمَّ هُمْ أَصْنَافٌ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ نَحْنُ مُؤمِنُونَ الْبَتَّةَ وَلَا نَقُولُ عِنْدَ اللهِ وَيَرَوْنَ الْإِيمَانَ قَوْلًا وَعَمَلًا وَهؤلاء أَمْثَلُهُمْ، وَفِرْقَةٌ يَقُولُونَ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَتَصْدِيقُهُ الْعَمَلُ وَلَيْسَ الْعَمَلُ مِنَ الْإِيمَانِ وَلكِنَّ الْعَمَلَ فَرِيضَةٌ وَالْإِيمَانُ هُوَ الْقَوْلُ، وَيَقُولُونَ حَسَنَاتُنَا مُتَقَبَّلَةٌ وَنَحْنُ مُؤمِنُونَ عِنْدَ اللهِ وَإِيمَانُنَا وَإِيمَانُ جِبْرِيلَ وَاحِدٌ، فَهؤلاء الَّذِينَ جَاءَ فِيهِمُ الْحَدِيثُ أَنَّهُمُ الْمُرْجِئَةُ الَّتِي لُعِنَتْ عَلَى لِسَانِ الْأَنْبِيَاءِ

أَخْبَرَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ زُرْعَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الزُّبَيْدِيِّ أَنَّ شَيْخًا حَدَّثَهُمْ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: لُعِنَتِ الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ عَلَى لِسَانِ سَبْعِينَ نَبِيًّا آخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ.

189) Yine İshâk'ı şöyle derken işittim: "İrcâyı dile getiren ilk kişinin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hanefiyye olduğunu söylemişlerdir.[208] Sonra Mürcie o kadar ileri gitmiştir ki (onlardan) bir topluluk şöyle der olmuştur: 'Farz namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve bütün farzları inkâr etmeksizin terk eden kimseyi biz tekfir etmeyiz. Bunları ikrar eden bir kimse olduktan sonra onun durumu Allah'a havâle edilir.' İşte bunlar kendileri hakkında

---

İbrâhîm b. el-Muğîre şöyle demiştir: Süfyân'a (yani es-Sevrî'ye) "İmanın amel olmaksızın söz olduğunu söyleyenin arkasında namaz kılabilir miyim?" diye sordum. "Hayır, bunun bir değeri yoktur!" dedi.

Ayrıca 287 numaralı fıkraya ekteki "Bidat ehlinin arkasında namaz kılmaya dâir" bölümüne bakınız.

208) Buradaki ircâ ile kastedilenin ne olduğu ve iman hususundaki ircâdan farklı olduğu 204 numaralı fıkrada gelecektir.

hiçbir şüphenin söz konusu olmadığı Mürcie'dir.[209] Sonra onlar sınıf sınıftır. Bazıları '"Biz kesinlikle müminleriz" deriz fakat "Allah katında" demeyiz' der, imanı söz ve amel görürler. Bunlar hakka en yakın olanlarıdır. Bir fırka şöyle der: 'İman sözdür. Amel onun tasdîkidir. Amel imandan değildir. Fakat amel farzdır. İman sözden ibârettir.' Yine bunlar şöyle der: 'Hasenelerimiz kabûle mazhar olmuştur. Biz Allah katında müminleriz. İmanımızla Cibrîl'in imanı birdir.' İşte bunlar kendileri hakkında hadisin varid olduğu kimselerdir. Nebîlerin diliyle lanetlenmiş olan Mürcie'dir. Bize Bakıyye b. el-Velîd'in, Zur'a b. Abdullah ez-Zubeydî'den haber verdiğine göre bir şeyh onlara Muâz b. Cebel'den onun şöyle dediğini tahdis etmiş: 'Mürcie ve Kaderiyye sonuncuları Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* olan yetmiş nebînin diliyle lanetlenmiş-

209) İbn Receb *rahimehullah* "Fethu'l Bârî"de (1/23) şunları söylemiştir: "Ehli Hadîs ulemâsının birçoğu namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu görüşündedir. İshâk b. Râhûye bunu alimlerin bir icması olarak nakletmiştir. Öyle ki o 'Kişi bu rükünleri ikrar ettikten sonra bunları terk etmesi sebebiyle kâfir olmaz' diyenlerin sözlerini Mürcie'nin sözlerinden saymıştır. Süfyân b. Uyeyne de aynısını söylemiştir: 'Mürcie farzların terkini haram işleme mesâbesinde olan günahlar olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki bu ikisi bir değildir. Çünkü haramları kasıtlı olarak helâl saymadan işlemek masiyettir. Cehâlet ve mazeret söz konusu olmadığı hâlde farzları terk etmek ise küfürdür.' Bu, Âdem'in ve İblîs'in kıssasına ve Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah tarafından gönderildiğini dilleriyle ikrar ettikleri hâlde onun şeriatı ile amel etmeyen yahudilerin durumuna bakıldığında açıklığa kavuşmaktadır. Atâ'dan ve İbn Ömer'in azatlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre onlara 'Namaz farzdır ama ben namaz kılmayacağım' diyen kimse hakkında sorulmuş, onlar da 'Bu kimse kâfirdir' diye cevap vermiştir. Ahmed de böyle söylemiştir. Harb el-Kirmânî İshâk'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: 'Mürcie o kadar ileri gitti ki...'" Sonra zikretmiştir.

el-Hallâl (1101) İmam Ahmed *rahimehullah*'ın Ehli Sünnet ve Mürcie'nin nezdinde imanın beyanına dâir risâlesini zikretmiştir. İmam Ahmed bu risâlede şöyle demiştir: "Yine şöyle demesi gerekir: 'Kişi beline zünnar bağlasa, haça doğru namaz kılsa, kiliselere ve havralara gitse, kitap ehlinin yaptıklarının tamamını yapsa, bununla birlikte Allah'ı ikrar ediyor olsa...' Bu kişinin onun nezdinde mümin olması gerekir. Bunlar söylemeleri gerekenlerin en çirkinlerindendir!"

Sonra el-Hallâl (1104) isnadıyla Harb el-Kirmânî'den şöyle dediğini aktarmıştır: Bize İshâk -yani İbn Râhûye- tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâd tahdis etti, dedi ki: Ebû Hanîfe'ye dedim ki: "Ey Ebû Hanîfe! Bir adam 'Ben Ka'be'nin hak olduğunu biliyorum fakat onun Mekke'deki Ka'be mi olduğunu yoksa Horasan'daki Ka'be mi olduğunu bilmiyorum' diyor. O mümin midir?" "Evet" dedi.

Müemmel dedi ki: Süfyân dedi ki: "Ben, Ka'be'nin Harem'de bulunan Ka'be olduğunu bilene kadar onun Allah katında kâfirlerden olduğuna şehâdet ederim."

(Abbâd) şöyle dedi: Yine ona dedim ki: "Bir adam 'Ben Muhammed'in nebî ve resûl olduğunu biliyorum fakat onun Medîne'deki Kureyşli Muhammed mi yoksa başka bir Muhammed mi olduğunu bilmiyorum' diyor. O mümin midir?" "Evet, o mümindir" dedi.

Müemmel dedi ki: Süfyân dedi ki: "O Allah katında kâfirlerdendir."

tir.'"[210]

١٩٠) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ حُبَيْقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ، يَقُولُ: أَمَّا الْمُرْجِئَةُ فَهُمْ يَقُولُونَ: الْإِيمَانُ كَلَامٌ بِلَا عَمَلٍ، مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ فَهُوَ مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِنْ قَتَلَ كَذا وَكَذا مؤمِنًا وَتَرَكَ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالْغُسْلَ مِنَ الْجَنَابَةِ، وَهُمْ يَرَوْنَ السَّيْفَ عَلَى أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

190) Bize Abdullah b. Hubeyk tahdis etti, dedi ki: Yûsuf b. Esbât'ı şöyle derken işittim: "Mürcie'ye gelince onlar şöyle derler: 'İman amel olmaksızın sözdür. Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet ederse şu kadar mümini öldürse, namazı, orucu ve cenâbetten guslü terk etse bile Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibi kâmil bir imana sahiptir.' Onlar ayrıca Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetine kılıç çekmeyi caiz görürler."[211]

١٩١) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِصْمَةُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ، قَالَ: سَأَلْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ عَنِ الْمُرْجِئَةِ؟ قَالَ: مَنْ زَعَمَ أَنَّ الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ لَيْسَتَا مِنَ الْإِيمَانِ.

191) Bize Alî b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Isme b. el-Mütevekkil tahdis etti, dedi ki: Süfyân b. Uyeyne'ye Mürcie'yi sordum. "Namazın ve zekâtın imandan olmadığını söyleyenlerdir" dedi.

١٩٢) حَدَّثَنَا أَبُو سُلَيْمَانَ يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي فِطْرُ بْنُ خَلِيفَةَ عَنِ ابْنِ سَابِطٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ:

---

210) Bunu eş-Şâşî "Müsned"inde (1399) Bakıyye tarîkinden rivâyet etmiştir. İsnâdı zayıftır. İsnâdında Zur'a b. Abdullah vardır ki Ebû Hâtim onun hakkında "Meçhul bir şeyhtir, hadisi zayıftır" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 3/606)

Yine isnadda Bakıyye b. el-Velîd'in an'anesi ve Zur'a b. Abdullah'ın şeyhinin bilinmemesi söz konusudur. Bu, 194 numaralı fıkrada Muâz *radiyallahu anh*'tan merfû olarak gelecektir.

211) Benzeri "eş-Şerîa"da (2062) Süfyân es-Sevrî *rahimehullah*'tan rivâyet edilmiştir.

Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (345) Ebû İshâk el-Fezârî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Süfyân'ı ve el-Evzâî'yi şöyle derken işittim: "Mürcie'nin sözü kılıca götürmektedir."

Ayrıca 280 numaralı fıkraya bakınız. Orada Havâric'in mezhebi Mürcie'ye nisbet edilmektedir.

الْقَدَرِيَّةُ وَالْمُرْجِئَةُ

192) Bize Ebû Süleymân Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bana Fıtr b. Halîfe, İbn Sâbit kanalıyla Ebû Bekr es-Sıddık'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ümmetimden iki sınıf vardır ki cennete giremeyeceklerdir: Kaderiyye ve Mürcie."*[212]

١٩٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، قَالَ: ثَنَا بَقِيَّةُ، قَالَ حَدَّثَنَا الْمُعَافَى ابْنُ عِمْرَانَ الْمَوْصِلِيّ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ نِزَارِ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: اتَّقُوا هذا الْإِرْجَاءَ فَإِنَّهُ شُعْبَةٌ مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ.

193) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye tahdis etti, dedi ki: Bize el-Muâfâ b. İmrân el-Mevsılî, el-Kâsım b. Habîb- Nizâr b. Hayyân kanalıyla İkrime'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbâs dedi ki: "Şu ircâdan sakının! Zira o Hristiyanlık'tan bir şûbedir."[213]

---

212) Bunu İbn Adiyy "el-Kâmil"de (6/258) rivâyet etmiş, başka hadislerle birlikte zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Muhammed b. Abdurrahmân el-Kuşeyrî'ye ait bu hadisler isnadlarıyla münkerdir. Bunlar arasında metni münker olan da vardır. Ayrıca bu Muhammed meçhuldür. Bakıyye'nin meçhul şeyhlerindendir."

ed-Dârakutnî "el-İlel"de (1/282) şöyle demiştir: "Bu Muhammed meçhuldür. Hadis Ebû Bekir'den sâbit değildir. Buna ilâve olarak mürseldir. Çünkü İbn Sâbit Ebû Bekir'i görmemiştir."

Hadis merfû ve mevkûf tariklerden rivâyet edilmiştir. Bir kısmı bu kitapta gelecektir. Bir kısmını da Abdullah'ın "es-Sünne"sine (644) ta'lîkimde tahriç ettim.

İbnu'l Kayyım *rahimehullah* "Tehzîbu's Sünen"de (12/298) şunları söylemiştir: "Bidat ehli tâifeler arasında Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendilerini zemmettiği sahih olan tâife Havâric'dir. Zira onlar hakkında hadis hepsi sahih olan birçok vecihten sâbittir. Çünkü onların görüşü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanında ortaya çıkmıştı... İrcâ, râfızîlik, kaderîlik, cehmîlik ve hulûlcülük gibi bidatlere gelince bunlar Sahâbe asrının son bulmasından sonra ortaya çıkmıştır. Kaderîlik bidati Sahâbe asrının sonlarını görmüştür. Onlardan İbn Ömer, İbn Abbâs ve benzerleri gibi hayatta olanlar bu bidate karşı çıkmışlardır. Kaderîler hakkında varid olan eserlerin ekserîsi Sahâbe'den mevkûftur, onların sözlerindedir. Sahâbe asrının sona ermesinden sonra ircâ bidati ortaya çıkmıştır. Tâbiîn'in bu bidati gören büyükleri, kendilerinden aktardığımız üzere buna karşı çıkmışlardır. Tâbiîn asrının sona ermesinden sonra da cehmîlik bidati ortaya çıkmıştır."

213) Bunu İbnu'l Cevzî "el-İlelu'l Mütenâhiye"de (1/159) Nizâr b. Hayyân- İkrime- İbn Abbâs tarîkinden şöyle rivâyet etmiştir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Şu kaderîlikten sakının. Zira o Hristiyanlık'tan bir şûbedir." İbn Abbâs dedi ki: "Şu ircâdan sakının. Zira o Hristiyanlık'tan bir şûbedir."

١٩٤) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْعَلَاءِ الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جُحَادَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا وَإِنَّ اللهَ قَدْ لَعَنَ المُرْجِئَةَ وَالْقَدَرِيَّةَ عَلَى لِسَانِ سَبْعِينَ نَبِيًّا، أَلَا وَإِنَّ صِنْفَيْنِ مِنْ أُمَّتِي لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ.

194) Bize Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye tahdis etti, dedi ki: Bana Ebu'l Alâ ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bana Muhammed b. Cuhâde, Yezîd b. Humeyr[214] kanalıyla Muâz b. Cebel'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"İyi dinleyin! Şüphesiz Allah Mürcie'ye ve Kaderiyye'ye yetmiş nebînin diliyle lânet etmiştir. İyi dinleyin! Ümmetimden iki sınıf vardır ki cennete giremeyeceklerdir: Mürcie ve Kaderiyye."*[215]

١٩٥) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قَالَ إِبْرَهِيمُ: لَلْمُرْجِئَةُ أَخْوَفُ عِنْدِي عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ مِنْ عِدَّتِهِمْ مِنَ الْأَزَارِقَةِ.

195) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Bişr tahdis etti, dedi ki: Bana Saîd b. Sâlih, Hakîm b. Cubeyr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbrâhîm dedi ki: "Ben müslümanlar için Mürcie'den, onlar sayısınca birkaç Ezârika'dan korktuğumdan daha çok korkuyorum."[216]

Sonra İbnu'l Cevzî şöyle demiştir: "Bu Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahih olmayan bir hadistir. İbn Hibbân 'Nizâr b. Hayyân'la kesinlikle ihticac edilmez' demiştir."

214) Asılda böyle geçmektedir. İbn Humeyr, Ebû Ömer eş-Şâmî el-Hımsî el-Hemdânî'dir. Sikadır. Ondan Muhammed b. Cuhâde rivâyette bulunmuştur fakat onun Sahâbe'den rivâyeti yoktur. Tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (23/116) bakınız.

Hadisi tahriç edenlerin kitaplarında "Yezîd b. Husayn" diye geçmektedir. Bu da Huzeyfe *radiyallahu anh*'tan rivâyette bulunan, kendisinden de İbn Cuhâde'nin rivâyette bulunduğu zâttır. Tercemesi için "Târîhu Dımaşk"a (65/155) bakınız.

215) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (334), et-Taberânî "el-Kebîr"de (232) rivâyet etmiştir.

el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (7/204) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî rivâyet etmiştir. İsnadında Bakıyye b. el-Velîd vardır ki leyyindir. Yezîd b. Husayn'ı ise tanımıyorum."

Benzeri 192 numaralı fıkrada Ebû Bekr *radiyallahu anh*'tan, 189 numaralı fıkrada da mevkûf olarak Muâz *radiyallahu anh*'tan zikredilmişti.

216) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (205), Abdullah "es-Sünne"de (607) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız.

١٩٦) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: ثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ: ثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ رَجُلٍ يُقَالُ لَهُ نِزَارُ بْنُ حَيَّانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: صِنْفَانِ مِنْ هذِهِ الْأُمَّةِ لَيْسَ لَهُمَا فِي الْإِسْلَامِ نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ.

196) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti, dedi ki: Bize el-Kâsım b. Habîb, Nizâr b. Hayyân bir adam- İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bu ümmetten iki sınıf vardır ki onların İslâm'da nasîbi yoktur: Mürcie ve Kaderiyye."[217]

١٩٧) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: ثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، قَالَ: قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: كَانَ يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ وَقَتَادَةُ يَقُولَانِ لَيْسَ مِنَ الْأَهْوَاءِ أَخْوَفُ عِنْدَهُمَا مِنَ الْإِرْجَاءِ.

197) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Muâviye b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk tahdis etti, dedi ki: el-Evzâî dedi ki: "Yahyâ b. Ebî Kesîr ve Katâde kendileri nezdinde hevâlar arasında Mürcie'den daha korkutucusunun olmadığını söylüyorlardı."[218]

١٩٨) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: ثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ يَقُولُ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ: تَرَكَتِ الْمُرْجِئَةُ الدِّينَ أَرَقَّ مِنْ ثَوْبٍ سَابِرِيٍّ.

198) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel tahdis etti, dedi ki: Süfyân'ı şöyle derken işittim: İbrâhîm dedi ki: "Mürcie dini sâbirî elbiseden daha ince hâle getirdi."[219]

١٩٩) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ يَقُولُ: لَوْ كَانَتِ الْمُرْجِئَةُ مِنَ الدَّوَابِّ لَكَانُوا حُمُرًا.

Ezârika, Harb'in akîdesinde geçtiği üzere Havâric'in fırkalarından biridir.

217) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (200), Abdullah "es-Sünne"de (644) rivâyet etmiştir. İsnadında Nizâr b. Hayyân vardır ki 193 numaralı fıkranın dipnotunda geçtiği üzere zayıftır.

Bunu ayrıca İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (343) el-Kâsım- Nizâr tarîkinden merfû olarak rivâyet etmiştir.

218) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (65) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (711) şu lafızla rivâyet etmiştir: "Onlar nezdinde hevâlar arasında ümmet için ircâdan daha korkutucusu yoktu."

219) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (199) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (605) rivâyet etmiştir. Sâbirî elbise, altındakini örtmeyen ince elbisedir.

199) Bize Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ahmed, Ziyâd b. el-Münzir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: eş-Şa'bî'yi şöyle derken işittim: "Mürcie hayvanlardan biri olsaydı mutlaka eşek olurdu."[220]

٢٠٠) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، نَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَيْمُونٍ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمنِ الرَّقِّيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مُلَيْحٍ، قَالَ: سُئِلَ مَيْمُونٌ عَنْ كَلَامِ الْمُرْجِئَةِ؟ فَقَالَ: أَنَا أَكْبَرُ مِنْ ذلِكَ.

200) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Meymûn Ebû Abdurrahmân er-Rakkî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muleyh haber verdi, dedi ki: Meymûn'a Mürcie'nin sözü soruldu da o "Ben ondan daha yaşlıyım" dedi.[221]

٢٠١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْوَضَّاحِ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَافِعٍ أَنَّ ذَرًّا أَبَا عُمَرَ أَتَى ابْنَ جُبَيْرٍ يَوْمًا فِي حَاجَةٍ، قَالَ: فَقَالَ: لَا حَتَّى تُخْبِرَنِي عَلَى أَيِّ دِينٍ أَنْتَ الْيَوْمَ؟ فَإِنَّكَ لَا تَزَالُ تَلْتَمِسُ دِينًا قَدْ أَضْلَلْتَهُ، أَلَا تَسْتَحِي مِنْ رَأْيٍ أَنْتَ أَكْبَرُ مِنْهُ؟!

201) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bana Muhammed b. Ebi'l Vaddâh'ın, el-Alâ b. Abdullah b. Râfi'den tahdis ettiğine göre Zerr Ebû Ömer[222] bir gün bir hâceti için İbn Cubeyr'in yanına geldi. İbn Cubeyr şöyle dedi: "Hayır, bugün hangi din üzere olduğunu bana söylemediğin sürece olmaz! Çünkü sen kaybettiğin bir dini arayıp duruyor-

---

220) İsnadında Ziyâd b. el-Münzir el-A'mâ vardır ki râfızîdir. İbn Maîn onun yalancı olduğunu söylemiştir. (et-Takrîb, 2101)

Derim ki: Bu eser bu şahsın tahriflerinden ve yalanlarından biridir. Zira bu eser İmam eş-Şa'bî *rahimehullah*'tan birçok tarikle Mürcie'nin değil Râfıza'nın zemmi hususunda rivâyet edilmiştir. Bunların tahricini Abdullah'ın "es-Sünne"sindeki (1254) ta'lîkimde yaptım. Lafzı şöyledir: "Şîa kuşlardan biri olsaydı mutlaka akbaba olurdu. Kara hayvanlarından biri olsaydı mutlaka eşek olurdu."

221) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (202) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (619) rivâyet etmiştir.

222) Bu şahıs Zerr b. Abdullah b. Zürâre el-Hemdânî el-Merhebî Ebû Ömer el-Kûfî'dir. Ebû Dâvûd onun hakkında "Mürciî idi" demiştir.

el-Hallâl'ın (953) rivâyet ettiğine göre İshâk b. İbrâhîm b. Hâni' şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "İman hakkında ilk konuşan kimdir?" diye sordum. "İman hakkında ilk konuşanın Zerr olduğunu söylüyorlar" dedi.

el-Mizzî'nin "Tehzîbu'l Kemâl"ine (8/511) bakınız. İbn Cubeyr, Saîd b. Cubeyr'dir. Allah ona rahmet etsin. Ayrıca 206 numaralı fıkraya bakınız.

sun. Kendisinden daha yaşlı olduğun bir görüşe mensup olmaktan utanmıyor musun?"[223]

٢٠٢) حَدَّثَنَا أَبُو الْأَزْهَرِ، قَالَ: ثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، عَنْ سَلَّامٍ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: أَنَا أَكْبَرُ مِنَ الْإِرْجَاءِ.

202) Bize Ebu'l Ezher tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd b. Âmir, Sellâm kanalıyla Eyyûb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Ben ircâdan daha yaşlıyım."[224]

٢٠٣) حَدَّثَنَا أَبُو الْأَزْهَرِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا ضَمْرَةَ يَقُولُ: قَالَ أَبُو حَازِمٍ: لَعَنَ اللهُ دِينًا أَنَا أَكْبَرُ مِنْهُ.

203) Bize Ebu'l Ezher tahdis etti, dedi ki: Ebû Damra'yı şöyle derken işittim: Ebû Hâzim[225] dedi ki: "Allah kendisinden daha yaşlı olduğum dine lanet etsin!"[226]

٢٠٤) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: ثَنَا أَبُو عُمَرَ، قَالَ: ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ زاذانَ وَ مَيْسَرَةَ، قَالا: أَتَيْنَا الْحَسَنَ ابْنَ مُحَمَّدٍ، فَقُلْنَا: مَا هذا الْكِتَابُ الَّذِي وَضَعتَ؟ وَكَانَ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ كِتَابَ الْمُرْجِئَةِ.

قَالَ زاذانُ: فَقَالَ لِي: يَا أَبَا عُمَرَ لَوَدِدْتُ أَنِّي مِتُّ قَبْلَ أَنْ أُخْرِجَ هذا الْكِتَابَ.

204) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ömer tahdis etti, dedi ki:

---

223) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (645) rivâyet etmiştir.

Ayrıca Abdullah "es-Sünne"de (674) şöyle demiştir: Bana Suveyd b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Hafs b. Ğıyâs ve Abdullah b. el-Eclah, el-Hasen b. Ubeydullah'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: İbrâhîm'i Zerr'e "Ey Zerr! Getirdiğin bu din de nedir?" derken işittim. Zerr "Sahip olduğum bir görüşten fazlası değildir" diye karşılık verdi. Sonra Zerr'i "Şüphesiz bu Allah *azze ve celle*'nin Nûh'u kendisiyle gönderdiği dinidir!" derken işittim.

224) Ebû Arûbe'nin "el-Evâil"inde (136) Eyyûb'un şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Ben ircâdan daha yaşlıyım. İrcâ hakkında ilk konuşan kişi Medîne ehlinden el-Hasen denen bir adamdır."

225) Asılda "Müzâhim" olarak geçmektedir ki bu bir tashiftir. Doğrusu, eseri tahriç edenlerin kitaplarında geçtiği üzere yukarıda yazdığımdır.

226) Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (893) Ebû Hâzim'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Allah kendisinden daha yaşlı olduğum dine -yani kaderi yalanlama mezhebine- lanet etsin!"

Ebû Hâzim, Seleme b. Dînâr'dır. Hicrî 144 yılında vefat etmiştir. Allah ona rahmet etsin.

Bize Hammâd b. Seleme, Atâ b. es-Sâib kanalıyla Zâzân'dan ve Meysere'den şöyle dediklerini tahdis etti: "el-Hasen b. Muhammed'e gittik. 'Uydurduğun şu kitap neyin nesidir?' diye sorduk. Mürcie'nin kitabını yazan kişi oydu."[227]

Zâzân dedi ki: "Bana dedi ki: 'Ey Ebû Ömer! Bu kitabı yazmadan önce ölmüş olmayı isterdim!'"[228]

٢٠٥) قَالَ أَحْمَدُ: لَا يُعْجِبُنِي لِلرَّجُلِ أَنْ يُخَالِطَ المُرْجِئَةَ.

205) Ahmed dedi ki: "Kişinin Mürcie'nin arasına karışması hoşuma gitmez."[229]

---

227) el-Hasen b. Muhammed, Muhammed b. el-Hanefiyye'nin oğludur. Allah ona rahmet etsin. İbn Ebî Ömer el-Adenî "el-Îmân"da (80, tahkîkimle) onun bu kitabını tamamıyla rivâyet etmiştir.

228) Bunu Ahmed "el-Îmân"da (196), Abdullah "es-Sünne"de (643) rivâyet etmiştir.

Derim ki: Buradaki ircâdan maksat Osmân ile Alî *radiyallahu anhuma*'nın meselesini Rablerine havâle etmektir. İlk zamanlarda ircâ diye isimlendirilen şey budur.

et-Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsnedu İbn Abbâs, 976) el-Ferrâ er-Râzî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Süfyân b. Uyeyne'ye ircâ soruldu. Bunun üzerine o şöyle dedi: "İrcâ iki türlüdür: Bir topluluk Alî ile Osmân'ın meselesini ircâ etmiş (Allah'a havâle etmiş)tir. Bunlar geçip gitmiştir. Bugünkü Mürcie'ye gelince onlar 'İman amel olmaksızın sözdür' diyenlerdir. Onlarla oturmayın ve yemek yemeyin!"

et-Taberî sonra şöyle demiştir: "Mürcie'ye neden bu ismin verildiği hususunda söylenecek doğru söz şudur: a) İrcânın manası daha önce beyan ettiğimiz şeydir. Yani bir şeyi sonraya bırakmaktır. Dolayısıyla Alî'nin ve Osmân'ın durumunu Rablerine bırakan, onları dost da edinmeyen, onlardan berî de olmayan kimse onların durumunu ircâ etmiş olmakta, yani mürci' olmaktadır. b) Ameli ve taati imandan sonraya bırakan onları ircâ etmiş olmaktadır, yani mürci' olmaktadır. Yalnız şu var ki günümüze kadar gelip geçmiş, din meselelerinde ihtilâf edenlerin görüşleri hususunda bilgi sahibi kimselerin nezdinde bu isim daha çok 'İman söz olmaksızın ameldir' diyen, şer'î buyrukların imandan olmadığı görüşünü benimseyen, imanı onun vacipliğini doğrulayan amel olmaksızın söz ile tasdikten ibâret gören kimseler hakkında kullanılmıştır."

229) el-Hallâl'ın "es-Sünne"sindeki "Mürcie'den uzak durmak babı"na (2/35) bakınız.

"Tabakâtu'l Hanâbile"de (2/226) rivâyet edildiğine göre İmam Ahmed *rahimehullah* şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'ya Mürcie'ye buğzederek yaklaşmaya çalışın. Zira bu bizim nezdimizde en sevimli amellerdendir."

"Akîdetu Ashâbi'l Hadîs"te (109) isnadıyla İbn Huzeyme'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ahmed er-Ribâtî'yi şöyle derken işittim: Abdullah b. Tâhir bana dedi ki: "Ey Ahmed, siz şu topluluğa câhil câhil buğz ediyorsunuz, bense onlara ilim üzere buğz ediyorum. Öncelikle onlar sultana itaati gerekli görmüyorlar. İkinci olarak onlar nezdinde imanın bir değeri yoktur. Vallahi ben 'İmanım Yahyâ b. Yahyâ'nın imanı gibidir ya da Ahmed b. Hanbel'in imanı gibidir' demeyi bile câiz görmem. Onlar ise 'İmanımız Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibidir' demektedirler."

٢٠٦) حَدَّثَنَا بَشَّارُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: قِيلَ لِشَرِيكٍ وَنَحْنُ عِنْدَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ كَانُوا يَتَزَاوَرُونَ وَأَهْوَاؤُهُمْ مُخْتَلِفَةٌ؟ قَالَ: لا، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ، قَالَ: سَلَّمَ التَّيْمِيُّ عَلَى النَخَعِيِّ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ. وَسَلَّمَ ذَرٌّ عَلَى سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ.

قِيلَ لَهُ: لِمَ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُمْ كَانُوا يَرَوْنَ الْإِرْجَاءَ، زَعَمُوا أَنَّ الصَّلَاةَ لَيْسَ مِنَ الْإِيمَانِ، إِنَّمَا الْإِيمَانُ قَوْلٌ! وَقَدْ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ فِي قَوْلِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ، قَالَ: صَلَاتَكُمْ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ.

206) Bize Beşşâr b. Mûsâ tahdis etti, dedi ki: Yanında olduğumuz bir esnada Şerîk'e "Ey Ebû Abdullah, (öncekiler) hevâları/görüşleri farklı olduğu hâlde birbirlerini ziyâret ediyorlar mıydı?" diye soruldu. O da "Hayır" diye cevap verdi ve ekledi: "Bize Muğîre tahdis etti, dedi ki: 'et-Teymî, en-Nehaî'ye selâm verdi de en-Nehaî onun selâmını almadı.[230] Zerr, Saîd b. Cubeyr'e selâm verdi de Saîd b. Cubeyr onun selâmını almadı.'"[231]

Ona "Neden ey Ebû Abdullah?" diye soruldu. Dedi ki: "Çünkü bunlar ircâ görüşünü benimsiyorlardı. Namazın imandan olmadığını ve imanın sözden ibâret olduğunu söylemişlerdi![232] Hâlbuki bize Ebû İshâk'ın el-Berâ'dan tah-

---

230) "Mesâilu Harb el-Kirmânî"de (s. 460) Ahmed b. Saîd ed-Dârimî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "İbrâhîm et-Teymî Kûfe'de ircâ görüşünü benimsiyordu."

Abdullah "es-Sünne"de (650) şöyle demiştir: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Esved b. Âmir tahdis etti, dedi ki: Bize Şerîk, el-Muğîre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "İbrâhîm et-Teymî, İbrâhîm en-Nehaî'nin yanından geçiyordu. Ona selâm verdi fakat en-Nehaî selâmını almadı."

"Tehzîbu'l Kemâl"de (8/512) Şerîk kanalıyla Muğîre'den şu rivâyet edilmiştir: "Zerr, İbrâhîm en-Nehaî'ye selâm verdi fakat İbrâhîm onun selâmını almadı. Çünkü o ircâ görüşünü benimsiyordu."

231) Abdullah "es-Sünne"de (652) şöyle demiştir: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Esved b. Âmir tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Ziyâd yani el-Ahmer, Hamza ez-Zeyyât kanalıyla Ebu'l Muhtâr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Zerr, Saîd b. Cubeyr'i Ebu'l Bahterî et-Tâî'ye şikâyet etti. "Onun yanından geçiyordum, ona selâm verdim fakat selâmımı almadı!" dedi. Bunun üzerine Ebu'l Bahterî, Saîd b. Cubeyr'e bunun sebebini sordu. Saîd b. Cubeyr de dedi ki: "Bu şahıs her gün yeni bir din benimsemektedir. Hayır, vallahi onunla ebediyen konuşmam!"

Ayrıca 201 numaralı fıkraya bakınız.

232) el-Hallâl "es-Sünne"de (1024) şöyle demiştir: Bize Süleymân b. el-Eş'as haber verdi, dedi ki: Bize İshâk b. Râhûye tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem tahdis etti dedi ki: "Ebû Yûsuf Şerîk'in yanında bir şehâdette bulundu. Şerîk 'Kalk!' dedi, onun şehâdetini geçerli saymadı. Kendisine 'Onun şehâdetini reddediyorsun ha!' dendi. Bunun üzerine o 'Namaz iman-

dis ettiğine göre o Allah tebârake ve teâlâ'nın *'Allah imanınızı zâyi edecek değildir' (Bakara, 143)* buyruğu hakkında 'Beyt-i Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı' demiştir."[233]

٢٠٧) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْبَاهِلِيُّ، قَالَ: ثَنَا مَرْحُومُ الْعَطَّارُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي وَعَمِّي، سَمِعَا الْحَسَنَ يَنْهَى عَنْ مُجَالَسَةِ مَعْبَدٍ الْجُهَنِيِّ، وَيَقُولُ: لا تُجَالِسُوهُ فَإِنَّهُ ضَالٌّ مُضِلٌّ.

207) Bize Ahmed b. Süleymân el-Bâhilî tahdis etti, dedi ki: Bize Merhûm el-Attâr tahdis etti, dedi ki: Babamı ve amcamı işittim. Onlar el-Hasen'i, Ma'bed el-Cuhenî ile oturmaktan sakındırırken ve "Onunla oturmayın, çünkü o sapık ve saptırıcı biridir!" derken işitmişler.[234]

---

dan değildir diyen bir adamın şehâdetini mi kabûl edeceğim?' diye cevap verdi."

233) el-Hallâl "es-Sünne"de (1142) el-Esram kanalıyla Ahmed'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Bize Ebu'l Mütevekkil ve el-Hasen b. Mûsâ tahdis etti, dediler ki: Bize Şerîk ve Haccâc tahdis etti. (H) Bize Şerîk, Ebû İshâk kanalıyla el-Berâ *radiyallahu anh*'tan tahdis etti... Sonra eseri zikretmiştir.

Derim ki: Hadisin aslını el-Buhârî şu babda rivâyet etmiştir: "Namaz imandandır babı ve Allah Teâlâ'nın 'Allah imanınızı zayi edecek değildir' buyruğu yani Beyt'in yanındaki namazınızı."

234) Abdullah "es-Sünne"de (825), el-Firyâbî "el-Kader"de (345) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için "es-Sünne"ye bakınız.

Derim ki: Ma'bed el-Cuhenî Kaderiyye'nin imamıdır. Dolayısıyla bu eser Kaderiyye'nin zemmi ile ilgili bablara ilhâk edilebilir.

Kader Hakkında Bab[235]

٢٠٨) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ يَقُولُ :الْخَيْرُ وَالشَّرُّ مِنَ اللهِ مَقْدُورٌ عَلَى عِبَادِهِ.

208) İshâk'ı şöyle derken işittim: "Hayır ve şer Allah tarafından kulları hakkında takdir edilmiştir."

٢٠٩) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ :كُنْتُ عِنْدَ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: الرَّجُلُ يَزْنِي كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْهِ؟ قَالَ :نَعَمْ .قَالَ :وَيُعَذِّبُهُ عَلَيْهِ؟ قَالَ :نَعَمْ.

209) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ahmed ez-Zubeyrî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî, Ömer b. Muhammed'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Sâlim b. Abdullah'ın yanındaydım. Bir adam ona "Adam zina ediyor, bunu ona Allah mı yazmıştır?" diye sordu. Sâlim "Evet" dedi. Adam "Bundan dolayı ona azap eder mi? diye sordu. Sâlim yine "Evet" dedi.[236]

٢١٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ السَّفَرِ، قَالَ :حَدَّثَنَا

---

235) Harb *rahimehullah*'ın ilim ehlinin kader ile ilgili meseleler üzerindeki icmasını nakli 15 numaralı fıkrada geçmişti.

236) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (910), el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (546) rivâyet etmiştir. Ayrıca el-Âcurrî şu ziyâdede bulunmuştur: "Sonra çakıl taşlarından bir hapas aldı, bunları adamın yüzüne çaldı ve 'Kalk!' dedi."
Musannif bunu 255 numaralı fıkrada başka bir tarikten aktaracaktır.

الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ الْأَيْلِيُّ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْن كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللهَ لَمَّا وَعَدَ مُوسَى أَنْ يُكَلِّمَهُ خَرَجَ إِلَى الْوَقْتِ الَّذِي وَعَدَهُ اللهُ، قَالَ :فَبَيْنَا هُوَ يُنَاجِي رَبَّهُ إِذْ سَمِعَ خَلْفَهُ صَوْتًا، فَقَالَ :إِلهِي إِنِّي لَأَسْمَعُ خَلْفِي صَوْتًا لَعَلَّ قَوْمِي ضَلُّوا؟ قَالَ :نَعَمْ يَا مُوسَى . قَالَ :إِلهِي فَمَنْ أَضَلَّهُمْ؟ قَالَ :أَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ. قَالَ :إِلهِي فِيمَ أَضَلَّهُمْ؟ قَالَ :صَاغَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ .قَالَ :إِلهِي هذا السَّامِرِيُّ صَاغَ لَهُمُ الْعِجْلَ فَمَنْ نَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ حَتَّى صَارَ لَهُ خُوَارٌ؟ قَالَ :أَنَا يَا مُوسَى .قَالَ :فَوَعِزَّتِكَ إِلهِي مَا أَضَلَّ قَوْمِي أَحَدٌ غَيْرُكَ .قَالَ :صَدَقْتَ يَا حَكِيمَ الْحُكَمَاءِ، لَا يَنْبَغِي لِحَكِيمٍ أَنْ يَكُونَ أَحْكَمَ مِنْكَ.

210) Bize Muhammed b. el-Vezîr ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Yûsuf b. es-Sefer tahdis etti, dedi ki: Bize el-Evzâî tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus b. Yezîd el-Eylî, İbn Şihâb- Abdurrahmân b. Ka'b b. Mâlik kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah Mûsâ'ya onunla konuşacağını vaad ettiği zaman Mûsâ Allah'ın kendisine vaad ettiği zamanda çıktı. Rabbi ile gizlice konuşurken arkasından bir ses işitti. Bunun üzerine 'İlâhım, ben arkamdan bir ses işitiyorum, herhâlde kavmim saptı?' dedi. Allah 'Evet ey Mûsâ!' buyurdu. Mûsâ 'İlâhım, peki onları kim saptırdı?' diye sordu. Allah 'Onları Sâmirî saptırdı' buyurdu. Mûsâ 'İlâhım, onları ne ile saptırdı?' diye sordu. Allah 'Onlara böğürmesi olan bir buzağı heykeli yaptı' buyurdu. Mûsâ 'İlâhım!' dedi. 'Bu Sâmirî onlara buzağıyı yaptı. Peki, ona kim ruh üfledi de onun bir böğürmesi oldu?' Allah 'Ben ey Mûsâ!' buyurdu. Mûsâ 'O zaman ey İlâhım, izzetine yemin olsun ki kavmimi Senden başkası saptırmadı' dedi. Bunun üzerine Allah 'Doğru söyledin ey hikmet sahiplerinin en hikmetlisi!' buyurdu. 'Bir hikmet sahibine senden daha hikmetli olması yaraşmaz.'"*[237]

---

237) Bunu "ed-Dürru'l Mensûr"da (5/591) geçtiği üzere İbn Merdûye rivâyet etmiştir. İsnâdında el-Evzâî'nin kâtibi Yûsuf b. es-Sefer Ebu'l Feyz vardır ki onun hakkında el-Ukaylî "el-Evzâî'den münker hadisler aktarır", el-Buhârî "Hadisi münkerdir", Ebû Zur'a ise "Bunun hadisi metruktur" demiştir. Ayrıca el-Ukaylî'nin "ed-Duafâ"sına (6/441) ve "el-Kâmil"e (7/162) bakınız.

Allah Teâlâ'nın kitabında da bunun manasını destekleyen bir âyet bulunmaktadır. Allah Teâlâ Mûsâ *aleyhisselam*'dan hikâyeten şöyle buyurmuştur: "Bu ancak Senin fitnendir. Bununla dilediğini saptırır, dilediğini hidâyet edersin. Sen bizim velîmizsin. Şu hâlde bizi bağışla ve bize rahmet et. Sen bağışlayanların en hayırlısısın!" (A'râf, 155)

٢١١) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ :قَالَ أَخْبَرَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ أَرْطَأَةَ بْنِ الْمُنْذِرِ، عَنْ بَشِيرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :إِنَّ اللهَ أَوَّلَ شَيْءٍ أَخَذَ الْقَلَمَ بِيَمِينِهِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ فَكَتَبَ الدُّنْيَا بِمَا فِيهَا مِنْ عَمَلٍ مَعْمُولٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ، رَطْبٍ أَوْ يَابِسٍ، وَأَحْصَاهُ فِي الذِّكْرِ ثُمَّ قَالَ :اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: هَذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ، فَهَلْ تَكُونُ النُّسْخَةُ إِلَّا مِنْ شَيْءٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟

211) Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd, Ertae b. el-Münzir- Beşîr- Mücâhid kanalıyla İbn Ömer'den Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Allah ilk önce kalemi sağ eliyle -ki O'nun iki eli de sağdır- aldı. Sonra iyisiyle kötüsüyle, yaşıyla kurusuyla, içerisinde işlenecek bütün amellerle birlikte dünyayı yazdı ve bunları Zikr'de saydı."*

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* sonra şöyle buyurdu: *"Dilerseniz şunu okuyun: 'Bu size hakkı söylemekte olan kitabımızdır. Biz sizin yapmakta olduklarınızı istinsâh ediyorduk.' (Câsiye, 29) Nüsha (istinsâh/kopyalama) olup bitmiş şeyden başkası hakkında söz konusu olur mu?"*[238]

٢١٢) [حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ] قَالَ :ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِيدِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، [عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ] بْنِ أَبِي قَتَادَةَ الْبَصْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ :يَا رَسُولَ اللهِ، [أَنَبْتَدِئُ] الْأَعْمَالَ أَمْ قُضِيَ الْقَضَاءُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ أَخَذَ ذُرِّيَّةَ آدَمَ مِنْ ظَهْرِهِ ثُمَّ أَفَاضَ بِهِمْ فِي كَفَّيْهِ، ثُمَّ

238) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (110), el-Firyâbî "el-Kader"de (716), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1365) ve el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (378) rivâyet etmiştir.

"eş-Şerîa"da "O (yani Bakıyye) Ertae b. el-Münzir'den, o da Mücâhid'den rivâyet etti: Ona İbn Ömer'den şu ulaşmış..." diye geçmektedir. İbn Ebî Âsım'ın kitabında ise Bakıyye'nin hadisi işittiğini açıkça ifâde ettiği geçmektedir. Hadis çok sayıdaki şahidiyle birlikte sahihtir.

el-Kercî el-Kassâb *rahimehullah* "Nüketu'l Kur'ân"da (4/142) Allah Teâlâ'nın "Bu size hakkı söylemekte olan kitabımızdır. Biz sizin yapmakta olduklarınızı istinsâh ediyorduk" (Câsiye, 29) buyruğu hakkında şunları söylemiştir: "Bu Mutezile ve Kaderiyye aleyhine bir hüccettir. Çünkü nesh (kopyalama) ancak bir defa bitirilmiş bir şey hususunda söz konusu olur. Eğer ilk defa yazılacak bir şey olsaydı -Allah en iyi bilendir- 'Biz sizin yapmakta olduklarınızı yazıyorduk' olurdu."

Ayrıca "Kalem Babı"nda 311 ve 312 numaralı fıkralarda gelecek eserlere bakınız.

أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ قَالَ :هؤلاءِ فِي الْجَنَّةِ، وَهؤلاءِ فِي النَّارِ، فَأَهْلُ الْجَنَّةِ مُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَأَهْلُ النَّارِ مُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ.

212) [Bize İshâk tahdis etti,] dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd'in, Muhammed b. el-Velîd ez-Zubeydî- Râşid b. Sa'd- [Abdurrahmân][239] b. Ebî Katâde[240] el-Basrî- babası kanalıyla Hakîm b. Hizâm'dan[241] tahdis ettiğine göre bir adam "Ey Allah'ın Resûlü, biz amelleri (bir takdir olmaksızın) [baştan mı yapıyoruz] yoksa hüküm verilmiş midir?" diye sordu. Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Âdem'in zürriyetini sırtından aldı. Sonra onları iki elinde akıttı. Sonra onları kendilerine şahid tuttu. Sonra 'Bunlar cennettedir, bunlar da cehennemdedir' buyurdu. Cennet ehline cennet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Cehennem ehline de cehennem ehlinin ameli kolaylaştırılır."*[242]

٢١٣) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ قَالَ :ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حِمْيَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمنِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَعَلَّكَ أَنْ تَبْقَى بَعْدِي حَتَّى تُدْرِكَ قَوْمًا يُكَذِّبُونَ بِقَدَرِ اللهِ، وَيَحْمِلُونَ الذُّنُوبَ عَلَى عِبَادِهِ، وَاشْتَقُوا

---

239) İki köşeli parantez arasında kalan kısımlar fotokopi sebebiyle asılda siliktir. Yukarıda yazdığım hadisi tahriç edenlerin kitaplarındandır.

240) Asılda bu şekilde geçmektedir. "et-Târîhu'l Kebîr" (8/191) ve "es-Sikât"ta (7/75) ise "Abdurrahmân b. Katâde el-Basrî" şeklinde geçmektedir. Hadisi tahriç edenlerin kitaplarında da böyledir.

241) Asılda böyledir. Hadisi tahriç edenlerin kitaplarında ise "Hişâm b. Hakîm b. Hizâm'dan" şeklindedir.

242) Bunu el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de (8/191), et-Taberî "et-Tefsîr"de (9/117) ve et-Taberânî "el-Kebîr"de (22/168/434) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (7/187) şöyle demiştir: "İsnadında Bakıyye b. el-Velîd vardır ki zayıftır. Çok sayıdaki şahid ile birlikte hadisinin hasen olduğu söylenir. et-Taberânî'nin isnâdı hasendir."

Derim ki: Ahmed'in (17660) ve el-Hâkim'in (1/31) Abdurrahmân b. Katâde es-Sülemî *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği hadis bunun şahididir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: "Şüphesiz Allah Âdem'i yaratmış, sonra mahlûkâtı (insanları) onun sırtından almış, 'Bunlar cennettedir, umursamam; bunlar da cehennemdedir, umursamam' buyurmuştur." Bir adam bunun üzerine "Ey Allah'ın Resûlü, o zaman ne üzere amel ediyoruz?" diye sordu. Rasulullah da "Kaderin vâki olduğu şeyler üzere" buyurdu.

el-Hâkim şöyle demiştir: "Bu sahih bir hadistir. el-Buhârî ve Müslim, sonuncularından Sahâbe'ye kadar bu hadisin ravileriyle ihticac edileceği hususunda ittifak etmiştir. Benî Seleme'den Abdurrahmân b. Katâde Sahâbe'dendir."

كَلَامَهُمْ مِنَ النَّصَارَى، فَإِذَا كَان ذلِكَ فَابْرَأْ إِلَى اللهِ مِنْهُمْ، فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فَيَقُولُ :اللهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِنْهُمْ كَمَا أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

213) Bize Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Hımyer tahdis etti, dedi ki: Bana Yezîd b. Yûsuf, Ebû Abdurrahmân el-Ensârî- Amr b. Dînâr- Abdurrahmân b. Sâbit- İbn Abbâs kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Belki sen benden sonra Allah'ın kaderini yalanlayan, günahları O'nun kullarına hamleden ve sözlerini hristiyanlardan alan bir topluluğu görene dek yaşarsın. Bu olduğu zaman onlardan Allah'a teberrî et!"*

İbn Abbâs ellerini kaldırıp "Ben Rasulullah'ın bana emrettiği gibi onlardan Sana teberrî ediyorum!" derdi.[243]

٢١٤) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ :حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: ثَنَا قُرَّةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ حَيْوِيلَ، عَنْ أَبِي قَبِيلٍ حُيَيِّ بْنِ هَانِئٍ الْمَعَافِرِيِّ، عَنْ شُفَيْعِ بْنِ مَاتِعٍ

243) İsnâdında Yezîd b. Yûsuf er-Rahbî vardır ki onun hakkında Yahyâ b. Maîn "Bir şey değildir", Ebû Dâvûd "Hadisi zayıftır", İbn Adiyy ise "Zayıflığına rağmen hadisi yazılır" demiştir. (Tehzîbu'l Kemâl, 32/284)

Bunu ayrıca et-Taberânî "el-Kebîr"de (11/102/11179) başka bir tarikten rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (7/205) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî rivâyet etmiştir. İsnadında Abdullah b. Ziyâd b. Sem'ân vardır ki metrûktur."

Derim ki: Kaderiyye'den teberrî etmesi İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan sâbittir.

Müslim'in "Sahîh"inde (1) rivâyet ettiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: "Onlarla (yani Kaderiyye ile) karşılaştığın zaman onlara benim kendilerinden berî olduğumu, kendilerinin de benden berî olduklarını bildir." Yine bu kitaptaki 254 numaralı fıkraya bakınız.

Abdullah "es-Sünne"de (901) sahih bir isnad ile Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs'tan -yanında kader ehlinden söz edilmesi üzerine- onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Onlardan birini görsem mutlaka burnunu ısırırım."

Mücâhid dedi ki: İbn Ömer şöyle dedi: "Sizden kim onlardan birini görürse ona 'İbn Ömer sizden berîdir' desin."

Derim ki: Hristiyanlarla alâkalarına gelince, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*'ın yanında kaderi inkâr eden başpiskoposun kıssası meşhurdur. Bunun tahricini Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sinde (906) yaptım.

el-Firyâbî'nin "el-Kader"inde (348) el-Evzâî'den şu rivâyet edilmiştir: "Kader hakkında konuşan ilk kişi Irak ehlinden Sûsen denen bir adamdı. Hristiyanken müslüman oldu. Sonra tekrar hristiyan oldu. Ma'bed el-Cuhenî görüşünü ondan aldı. Ğaylân da görüşünü Ma'bed'den aldı."

"el-İbânetu'l Kubrâ"da (1979) rivâyet edildiğine göre İbn Ebî Hind şöyle demiştir: "Hristiyanlardan müslüman olanlar çoğalmadıkça Basra'da Kaderiyye çoğalmadı."

الْأَصْبَحِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ :دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي يَدِهِ كِتَابٌ فَقَالَ: هذا كِتَابٌ كَتَبَهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ بِعَدَدِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيهِ أَسْمَاؤُهُمْ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ، ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ لَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْتَقَصُ، وَبِعَدَدِ أَهْلِ النَّارِ فِيهِ أَسْمَاؤُهُمْ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ، ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ لَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْتَقَصُ، فَقَالَ رَجُلٌ: فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: اعْمَلُوا وَسَدِّدُوا، فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ خَاتِمٌ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ عَمِلَ أَيَّ عَمَلٍ، وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ خَاتِمٌ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَيَّ عَمَلٍ، ثُمَّ قَالَ: فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ.

214) Bize Hişâm b. Ammâr tahdis etti, dedi ki: Bize Suveyd b. Abdulazîz tahdis etti, dedi ki: Bize Kurre b. Abdurrahmân b. Hayvîl, Ebû Kabîl Huyeyy b. Hâni' el-Meâfirî- Şufeyy b. Mâti' el-Asbahî kanalıyla Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına elinde bir kitap olduğu hâlde girdim. Buyurdu ki: *"Bu Âlemlerin Rabbi'nin yazdığı, cennet ehlinin sayısını içeren bir kitaptır. Bunda onların isimleri ve babalarının isimleri vardır. Sonra sonuncularının arkasından özet çıkarılmıştır. Onlara biri eklenmez ve onlardan biri çıkarılmaz. Kitap cehennem ehlinin sayısını da içermektedir. Bunda onların isimleri ve babalarının isimleri vardır. Sonra sonuncularının arkasından özet çıkarılmıştır. Onlara biri eklenmez ve onlardan biri çıkarılmaz."*

Bir adam "O zaman amel niye ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Rasulullah buyurdu ki: *"Amel edin ve doğruya isâbet edin. Zira cennet ehli -hangi ameli işlemiş olursa olsun- (amelini) cennet ehlinin ameliyle noktalar. Cehennem ehli de -hangi ameli işlemiş olursa olsun- (amelini) cehennem ehlinin ameliyle noktalar."*

Sonra *"Bir fırka cennette, bir fırka çılgın ateştedir" (Şûrâ, 7)* âyetini okudu.[244]

٢١٥) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ سَلَّامٍ الْأَهْوَازِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى، عَنْ عَزْرَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقَيْلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيلِيِّ قَالَ: غَدَوْتُ عَلَى عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ فَقَالَ لِي عُمْرَانُ :يَا أَبَا الْأَسْوَدِ أَرَأَيْتَ

244) Bunu Ahmed (6563) ve et-Tirmizî (2141) rivâyet etmiş, et-Tirmizî "Hasen, garîb, sahihtir" demiştir. İbn Hacer "el-Feth"te (6/291) hasen olduğunu söylemiştir.

مَا يَعْمَلُ النَّاسُ الْيَوْمَ وَيَكْدَحُونَ فِيهِ شَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى عَلَيْهِمْ فِي قَدَرٍ قَدْ سَبَقَ، أَوْ شَيْءٌ فِيمَا يَسْتَقْبِلُونَ مِمَّا أَتَاهُمْ [بِهِ] نَبِيُّهُمْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاتُّخِذَتْ بِهِ عَلَيْهِمُ الْحُجَّةُ؟ قَالَ :قُلْتُ: بَلْ شَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ .قَالَ :فَقَال عِمْرَانُ: فَهَلْ يَكُونُ ذَلِكَ ظُلْمًا؟ قَالَ :فَفَزِعْتُ مِنْ ذَلِكَ فَزَعًا شَدِيدًا، ثُمَّ قُلْتُ :إِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ إِلَّا خَلْقُ اللهِ وَمُلْكُ يَدِهِ لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ، قَالَ عِمْرَانُ :سَدَّدَكَ اللهُ، وَاللهِ مَا سَأَلْتُكَ إِلَّا لِأُحْرِزَ عَقْلَكَ، إِنَّ رَجُلًا مِنْ مُزَيْنَةَ أَوْ جُهَيْنَةَ أَتَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :يَا رَسُولَ اللهِ، أَرَأَيْتَ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ الْيَوْمَ وَيَكْدَحُونَ فِيهِ أَشَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى عَلَيْهِمْ فِي قَدَرٍ قَدْ سَبَقَ، أَوْ فِيمَا يَسْتَقْبِلُونَ مِمَّا أَتَاهُمْ بِهِ نَبِيُّهُمْ وَاتُّخِذَتْ بِهِ الْحُجَّةُ عَلَيْهِمْ؟ قَالَ: بَلْ شَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى عَلَيْهِمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَلِمَ يَعْمَلُونَ إِذًا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَ اللهُ خَلَقَهُ لِوَاحِدَةٍ مِنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ يُهَيِّئُهُ اللهُ لِعَمَلِهَا، وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ: وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا.

215) Bize Osmân b. Sellâm el-Ehvâzî tahdis etti, dedi ki: Bize Safvân b. Îsâ, Azra b. Sâbit- Yahyâ b. Ukayl- Yahyâ b. Ya'mer kanalıyla Ebu'l Esved ed-Dîlî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Günlerden bir gün sabahtan İmrân b. Husayn'ın yanına gittim. İmrân bana dedi ki: "Ey Ebu'l Esved! İnsanların bugün kendisi hususunda amel ettikleri ve çabaladıkları şey, onlar hakkında belirlenmiş ve sebkat etmiş bir kaderde onlar hakkında yürürlüğe girmiş bir şey midir yoksa bu nebîlerinin kendilerine getirdiği ve kendisiyle onlar aleyhine hüccet edinilen şeye bağlı olarak ileride karşılaşacakları bir şey için midir? Ne dersin?"

"Hayır, onlar hakkında belirlenmiş bir şeydir" dedim. İmrân "Peki bu zulüm olur mu?" diye sordu. Bundan dolayı büyük bir ürperti yaşadım. Sonra dedim ki: "Allah'ın yarattığından ve elinin mülkünden başka bir şey yoktur. O yaptığından dolayı sorguya çekilmez ama onlar sorgulanırlar. (Enbiyâ, 23)"

Bunun üzerine İmrân "Allah seni doğruya isâbet ettirdi"[245] dedi. "Vallahi bunu sana ancak aklını sınamak için sordum. Müzeyne'den -ya da 'Cüheyne'den' dedi- bir adam Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve 'Ey

245) Asılda "Allah doğruya isâbet ettirdi" diye geçmektedir.

Allah'ın Resûlü!' dedi. 'İnsanların bugün kendisi hususunda amel ettikleri ve çabaladıkları şey, onlar hakkında belirlenmiş ve sebkat etmiş bir kaderde onlar hakkında yürürlüğe girmiş bir şey midir yoksa bu nebîlerinin kendilerine getirdiği ve kendisiyle onlar aleyhine hüccet edinilen şeye bağlı olarak ileride karşılaşacakları bir şey için midir? Ne dersin?' Rasulullah *'Hayır, onlar hakkında belirlenmiş ve geçip gitmiş bir şeydir'* buyurdu. 'Ey Allah'ın Resûlü, o zaman neden amel ediyorlar?' diye sordular. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *'Allah kimi iki menzileden biri için yaratmışsa ona onun amelini kolaylaştırır. Bunun Allah'ın kitabındaki tasdîki şudur: Nefse ve onu düzenleyene, ona fücûrunu ve takvâsını ilhâm edene yemin ederim. (Şems, 7-8)'"*[246]

٢١٦) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ، قَالَ :ثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَسْبَاطٍ، عَنْ بَحْرٍ السَّقَّاءِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا كَانَتْ زَنْدَقَةٌ قَطُّ إِلّا كَانَ أَصْلُهَا التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ.

216) Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize Yûsuf b. Esbât, Bahr[247] es-Sekkâ- Ebû Hâzim kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Hangi zındıklık meydana gelmişse aslı mutlaka kaderi yalanlamak olmuştur."*[248]

---

246) Bunu Ahmed (19936) ve Müslim (6832) rivâyet etmiştir.

el-Kercî el-Kassâb *rahimehullah* "Nüketu'l Kur'ân"da (4/520) "ona fucûrunu ve takvasını ilhâm edene..." (Şems, 8) buyruğunun tefsirinde şöyle demiştir: "Bu Mutezile ve Kaderiyye aleyhine şiddetli bir hüccettir. Zira O açık bir şekilde nefse takvasını ilham ettiği gibi fucûrunu ilham ettiğini bildirmiştir..." el-Kercî sonra bu İmrân hadisini zikretmiş, sonra şöyle demiştir: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın kitabında bulunanın aynısıyla cevap vermiştir. Şu hâlde onlara ne kalmaktadır? Belaya maruz kalmasalardı ve şakî olmasalardı böyle olmazdı! Onlar aleyhine nefislerinden başka hüccet olmasaydı bile şüphesiz bu yeterli gelirdi. Zira onlar bu açık ve susturucu şeyleri işitmelerine rağmen bunları ne dile getirebilmekte ne de anlayabilmektedirler. Çünkü onların anlayışları ezelî kazâda kendileri hakkında şekâvetin yazılmış olması sebebiyle bunlardan perdelidir. Bundan dolayı saâdeti elde edemezler. 'İlhâm eden'i 'ilzâm eden' diye tefsir eden kimse de buna muhâlif değildir. Çünkü ilhâm O'ndan olduğu zaman ilzâm onların boyunlarındaki bir demir halka olmaktadır. Onu çözemezler. Bu yönden iki durumda da mana bir olur."

247) Asılda "Yahyâ" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır. Tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (4/12) bakınız.

248) Bunu el-Firyâbî "el-Kader"de (430), el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (395), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1543) Bahr es-Sekkâ- Ebû Hâzim- Ebû Hureyre *radiyallahu anh* tarîkinden rivâyet etmiştir. Ayrıca İbn Adiyy "el-Kâmil"de (2/54), et-Taberânî "el-Kebîr"de (6/186) Bahr es-Sekkâ- Ebû Hâzim- Sehl b. Sa'd es-Sâidî tarîkiyle Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet

٢١٧) حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ عَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ :حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عُتْبَةَ السُّلَمِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّهُمْ قَالُوا :يَا رَسُولَ اللهِ، أَرَأَيْتَ مَا نَعْمَلُ أَفِي شَيْءٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَمْ شَيْءٌ نَسْتَأْنِفُهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فِي شَيْءٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ. قَالُوا :فَكَيْفَ بِالْعَمَلِ بَعْدَ الْقَضَاءِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ امْرِئٍ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ.

217) Bize Ebu'l Fadl Abbâs b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân b. Utbe es-Sulemî tahdis etti, dedi ki: Bize Yûnus b. Meysere b. Halbes'in Ebû İdrîs el-Havlânî kanalıyla Ebu'd Derdâ'dan tahdis ettiğine göre "Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. "Ne dersin? Bitirilmiş bir şey için mi çalışıyoruz yoksa ileride karşılaşacağımız bir şey için mi?" Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* *"Bitirilmiş bir şey için"* buyurdu. "Peki, kazâdan sonra amel nasıl olur?" diye sordular. Rasulullah *"Herkes ne için yaratıldıysa ona müyesser kılınır"* buyurdu.[249]

---

etmiştir.

İsnadına Bahr es-Sekkâ vardır ki İbn Adiyy "el-Kâmil"de (2/54) onun hakkında şöyle demiştir: "Rivâyetlerinin tamamı muzdariptir. Rivâyetlerin isnadları ve metinleri hususunda insanlara muhâlefet eder. Hadislerindeki zayıflık ortadadır."

"el-Leâliu'l Masnûa" (1/235) müellifi de "Şahidleri vardır" deyip şahidlerini zikretmiştir.

Derim ki: Bunun selefin sözlerinden birçok şâhidi vardır. Bunları "el-İbânetu's Suğrâ"daki ta'lîkimde zikrettim.

249) Bunu Ahmed (27487), "el-Kader"de (38) el-Firyâbî, "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1352) İbn Batta ve el-Hâkim (2/462) rivâyet etmiştir. Ayrıca el-Hâkim şu ziyâdede bulunmuştur: Sonra Yûnus b. Meysere, Saîd b. Abdulazîz'e yöneldi ve ona "Şüphesiz bu hadisin tasdîki Allah *azze ve celle*'nin kitabındadır" dedi. Saîd ona "Neredeymiş o ey Halbes'in oğlu?" diye sordu. Yûnus dedi ki: "Sen Allah'ı kitabında şöyle buyururken işitmedin mi: 'Bilin ki aranızda Allah'ın Resûlü vardır. Şâyet birçok işte size itaat etseydi mutlaka sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi. Küfrü, fıskı ve isyanı da size kerih gösterdi. İşte onlar rüşd üzere olanların ta kendileridir.' (Hucurât, 7) Ne dersin ey Saîd? Onlar pis insanların söylediği gibi ihmâl edilmiş olsaydı (iman) kendilerine sevdirilip süslendiği zaman ya da (küfür, fısk ve isyan) kendilerine kerih ve sevimsiz gösterildiği zaman nereye gideceklerdi?"

el-Hâkim "Bu isnadı sahih bir hadistir fakat (el-Buhârî ve Müslim) bunu rivâyet etmemiştir" demiş, ez-Zehebî bunun arkasından şu yorumu yapmıştır: "Hayır! İbn Maîn, Süleymân b. Utbe hakkında 'Bir şey değildir' demiştir."

Derim ki: Süleymân b. Utbe hakkında ihtilâf edilen bir kimsedir. Duhaym onun sika olduğunu söylemiştir. Yine onun hakkında Ebû Hâtim "Onda bir beis yoktur", Ebû Zur'a da "Sikadır" demiştir. "Tehzîbu'l Kemâl"e (12/38) bakınız.

٢١٨) حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ، قَالَ :ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ، قَالَ :ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ بْنِ عُقْبَةَ، قَالَ :حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: قَدَّرَ اللهُ كُلَّ شَيْءٍ مَا خَلَا الْأَعْمَالَ. فَغَضِبَ سَعِيدٌ غَضَبًا لَمْ أَرَهُ غَضِبَ مِثْلَهُ قَطُّ حَتَّى هَمَّ بِالْقِيَامِ، ثُمَّ قَالَ :فَعَلُوهَا فَعَلُوهَا، وَيْحَهُمْ لِمَ يَعْمَلُونَ، أَمَا إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ فِيهِمْ بِحَدِيثٍ كَفَاهُمْ بِهِ شَرًّا، فَقُلْتُ :وَمَا ذَاكَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ رَحِمَكَ اللهُ؟ قَالَ :حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: سَيُكُونُ فِي أُمَّتِي قَوْمٌ يُكَذِّبُونَ بِاللهِ وَبِالْقُرْآنِ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ، قَالَ: فَقُلْتُ يَقُولُونَ كَيْفَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: يُقِرُّونَ بِبَعْضِ الْقَدَرِ وَيَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَقُولُونَ مَاذَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: يَقُولُونَ الْخَيْرُ مِنَ اللهِ وَالشَّرُّ مِنْ إِبْلِيسَ، ثُمَّ يَقْرَؤُونَ عَلَى ذَلِكَ كِتَابَ اللهِ فَيَكْفُرُونَ بِاللهِ وَبِالْقُرْآنِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَالْمَعْرِفَةِ، فَمَاذَا تَلْقَى أُمَّتِي مِنْهُمْ مِنَ الْعَدَاوَةِ وَالبَغْضَاءِ؟ ثُمَّ يَكُونُ الْمَسْخُ، فَيُمْسَخُ عَامَّةُ أُولَئِكَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ، ثُمَّ يَكُونُ الْخَسْفُ فَقَلَّ مَنْ يَنْجُو مِنْهُمْ، الْمُؤْمِنُ يَوْمَئِذٍ قَلِيلٌ فَرَحُهُ، شَدِيدٌ غَمُّهُ، ثُمَّ بَكَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَكَيْنَا لِبُكَائِهِ، فَقِيلَ :يَا رَسُولَ اللهِ، مَا هذا الْبُكَاءُ؟ قَالَ: رَحْمَةً لَهُمْ، الْأَشْقِيَاءِ لِأَنَّ مِنْهُمُ الْمُجْتَهِدَ وَمِنْهُمُ الْمُتَعَبِّدَ، أَمَا إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِأَوَّلِ مَنْ سَبَقَ إِلَى هذا الْقَوْلِ وَضَاقَ بِحَمْلِهِ ذَرْعًا، إِنَّ عَامَّةَ مَنْ هَلَكَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِالتَّكْذِيبِ بِالْقَدَرِ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ؟ قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَحْدَهُ، وَتُؤْمِنَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَتَعْلَمَ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى خَلَقَهُمَا قَبْلَ الْخَلْقِ، ثُمَّ خَلَقَ الْخَلْقَ لَهُمَا، فَجَعَلَ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ لِلْجَنَّةِ، وَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ لِلنَّارِ، عَدْلًا مِنْهُ، فَكُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا فُرِغَ مِنْهُ وَصَائِرٌ إِلَى مَا خُلِقَ لَهُ، فَقُلْتُ :صَدَقَ اللهُ وَرَسُولُهُ.

218) Bize Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Yezîd el-Mukri' tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Lehîa b. Ukbe tahdis etti, dedi ki: Bana Amr b. Şuayb tahdis etti, dedi ki: Saîd b. el-Museyyeb'in yanındaydım. Bir adam ona gelip "Bazı insanlar Allah'ın ameller dışında her şeyi takdir ettiğini söylüyor" dedi. Bunun üzerine Saîd öyle bir öfkelendi ki bunun gibi öfkelendiğini hiç görmemiştim. Öyle ki kalkmaya bile niyetlendi. "Bunu yaptılar ha, bunu yaptılar ha!" dedi. "Yazıklar olsun onlara! Neden

---

Derim ki: Hadisin çok sayıda şahidi vardır ki bir kısmı zikredilmiş bulunmaktadır.

yapıyorlar? Gerçekten ben onlar hakkında bir hadis duydum ki bu onlara şer olarak yeter."

"Allah sana rahmet etsin ey Ebû Muhammed, bu hadis nedir?" diye sordum. Dedi ki: Bana Râfi' b. Hadîc, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Ümmetim içerisinde farkında olmadan Allah'ı ve Kur'ân'ı yalanlayan bir topluluk olacaktır."*

(Râfi') dedi ki: "Onlar nasıl diyecekler ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum. *"Kaderin bir kısmını ikrar edip bir kısmını yalanlayacaklar"* buyurdu. "Ne diyecekler ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Hayrın Allah'tan, şerrin İblîs'ten olduğunu söyleyecekler. Bunu desteklemek için Allah'ın kitabından âyetler okuyacaklar. Böylece iman ve marifetten sonra Allah'a ve Kur'ân'a küfredecekler. Ümmetim onlardan ne düşmanlık, ne nefret görecek! Sonra mesh (sûret değiştirme) olacak. Onların tamamı maymunlara ve domuzlara dönüştürülecek. Sonra hasf (yere batırma) olacak. Onlardan kurtulan pek az olacak. O gün müminin sevinci az, gamı şiddetli olacak."*

Sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ağladı. Biz de o ağladığından dolayı ağladık. "Ey Allah'ın Resûlü, bu ağlama da nedir?" diye sorduk. Buyurdu ki: *"O şakîlere merhametimden dolayı. Zira onların arasında müctehid (çok ibâdet eden) kimse vardır. Yine onların arasında müteabbid (kendisini ibâdete vermiş) kimse vardır. Onlar bu sözü söyleyecek ve taşımakla yorulacak ilk kimseler değildir. İsrâîloğulları'ndan helâk olanların tamamı kaderi yalanlama sebebiyle helâk olmuştur."*

"Ey Allah'ın Resûlü, peki kadere iman nedir?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Tek olan Allah'a iman etmen, cennete ve cehenneme iman etmen, Allah tebârake ve teâlâ'nın bunları mahlûkâttan önce yarattığını, sonra mahlûkâtı -Ondan bir adâlet olarak- bunlar için yarattığını, onlardan dilediğini cennet için dilediğini de cehennem için yarattığını bilmendir. Herkes bitirilmiş olan şey için amel eder ve ne için yaratılmışsa ona varır."*

(Râfi' dedi ki:) Bunun üzerine "Allah ve Resûlü doğru söyledi" dedim.[250]

---

250) Bunu "ed-Duafâ"da (4584) el-Ukaylî, "eş-Şerîa"da (389) el-Âcurrî, "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1517) İbn Batta ve el-Lâlekâî (1100) bu tarikten rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim "Bu benim nezdimde mevzû bir hadistir" demiştir. (İlelu'l Hadîs, 2807)

Yine bunu "ed-Duafâ"da (4580) el-Ukaylî, "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (4/245) et-Taberânî, "el-Kader"de (223) el-Firyâbî, "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1517) İbn Batta; Hassân el-Kirmânî-Atıyye b. Atıyye- Atâ b. Ebî Rabâh- Amr b. Şuayb tarîkinden benzer şekilde rivâyet etmiştir.

٢١٩) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى قَالَ :حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُمَرَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ :يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: لِيَقُمْ خُصَمَاءُ اللهِ، وَهُمُ الْقَدَرِيَّةُ.

219) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd, Habîb b. Ömer el-Ensârî, babası- İbn Ömer kanalıyla Ömer'den Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Kıyâmet günü bir münâdî 'Allah'ın hasımları kalksın!' diye bağırır. Onlar Kaderiyye'dir."*[251]

٢٢٠) حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ :لَمَّا نَزَلَتْ: فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ، سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ :يَا رَسُولَ اللهِ، فَعَلَى مَا نَعْمَلُ، أَعَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ، أَمْ شَيْءٍ لَمْ يُفْرَغْ مِنْهُ؟ قَالَ: بَلْ

---

el-Ukaylî "Atıyye nakil yönünden meçhuldür, hadisinde ızdırap vardır ve ona mutabaat edilmez" demiş, sonra isnadıyla Ebû Dâvûd Süleymân b. Ferrûh el-Yemâmî tarîkinden şunu aktarmıştır: Bize İbrâhîm b. İsmâîl b. Ebî Habîbe tahdis etti, dedi ki: Bize Amr b. Şuayb tahdis etti, dedi ki: İbnu'l Museyyeb'in yanındaydım... Sonra benzerini zikretmiştir.

Sonra el-Ukaylî, musannifin kitabında geçtiği üzere bunu İbnu'l Mukri'- İbn Lehîa tarîkinden aktarmış, sonra şöyle demiştir: "Bunu İbn Lehîa'dan el-Mukri'den başkası rivâyet etmemiştir. Muhtemelen İbn Lehîa bunu bunlardan (yani önceki isnadlarda geçenlerden) biri kanalıyla Amr b. Şuayb'dan almıştır."

Derim ki: Bu hadis her ne kadar bu siyak ile sahih olmasa ve bilinmese de metninin bazı şahidleri vardır ve bunlar içindekilerinin sıhhatini desteklemektedir. Sözün uzayacağından endişe etmeseydim hadisin her bir parçası için onun şahidi olan hadisleri ve eserleri zikrederdim.

251) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (345), et-Taberânî "el-Evsat"ta (6510) rivâyet etmiştir.

Ebû Hâtim "İlelu'l Hadîs"te (2810) şöyle demiştir: "Bu münker bir hadistir. Habîb b. Ömer hadisi zayıf ve meçhul bir kimsedir. Ondan Bakıyye'den başkası rivâyette bulunmamıştır."

İbnu'l Kayyım "Şifâu'l Alîl"de (1/129) şunları söylemiştir: "Fakat bu Habîb hakkında ed-Dârakutnî "meçhul" demiştir. Hadisin isnadı muzdariptir. Hadis sâbit değildir... Kader hususunda kendilerine husûmet güdülenler iki kısımdır. Birinci kısım Allah'ın emrini ve nehyini O'nun kazâsı ve kaderiyle ibtâl edenlerdir. 'Allah dileseydi ne biz şirk koşardık ne de atalarımız...' (En'âm, 148) diyenler bunlara örnektir. İkinci kısım ise O'nun geçmiş olan kazâsını ve kaderini inkâr edenlerdir. İki tâife de Allah'ın hasmıdır."

Derim ki: Bu konuda Kaderiyye'nin Allah Teâlâ'nın hasımları olduğunu destekleyen hadisler ve eserler vardır. Bunları Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne" kitabındaki (829) tahricimde zikrettim. Biri burada gelecektir. 246 numaralı fıkraya bakınız.

عَلَى شَيْءٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ وَجَرَتْ بِهِ الْأَقْلَامُ يَا عُمَرُ، وَلكِنْ كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ.

220) Bize Zeyd b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulmelik b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân b. Süfyân, Abdullah b. Dînâr- Abdullah b. Ömer kanalıyla Ömer b. el-Hattâb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: *"Onlardan bazısı şakî, bazısı saîddir" (Hûd, 105)* buyruğu nâzil olunca Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "O zaman ne için amel ediyoruz? Bitirilmiş bir şey için mi yoksa bitirilecek bir şey için mi?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Hayır! Bitirilmiş ve kalemlerin yazdığı bir şey için ey Ömer! Fakat herkes ne için yaratıldıysa ona müyesser kılınır."*[252]

٢٢١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى قَالَ :حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي جَمِيلَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللهَ لَوْ شَاءَ أَنْ لَا يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ.

221) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Ebî Cemîle, Nâfi'- İbn Ömer kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Allah kendisine isyan edilmemesini dileseydi İblîs'i yaratmazdı."*[253]

٢٢٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، قَالَ :حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَمِيلٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، قَالَ :سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

252) Bunu "Hasen garib bir hadistir" diyerek et-Tirmizî (3111) ve "es-Sünne"de (169) İbn Ebî Âsım rivâyet etmiştir. Ahmed (5140) ve et-Tirmizî (2135) başka bir vecihle Ömer *radiyallahu anh*'tan şu lafızla rivâyet etmiştir: "Bitirilmiş bir şey için. Şu hâlde sen amel et ey Hattâb'ın oğlu! Zira herkese kolaylaştırılmıştır. Saâdet ehlinden olan saâdet için amel eder. Şekâvet ehlinden olan da şekâvet için amel eder."

et-Tirmizî dedi ki: "Bu babda Alî'den, Huzeyfe b. Esîd'den, Enes'ten ve İmrân b. Husayn'dan gelen rivâyetler vardır. Bu hasen sahih bir hadistir."

253) Bunu Ebû Nuaym "el-Hılye"de (6/92), el-Beyhakî "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (333) rivâyet etmiştir. Hadis zayıftır. İsnadında Muhammed b. Ebî Cemîle vardır ki meçhuldür. (Lisânu'l Mîzân, 6/94)

Bunun bazı şahidleri de vardır fakat hiçbiri sâbit değildir. Bakınız: el-Leâliu'l Masnûa, 1/233)

Bu lafız Ömer b. Abdulazîz *rahimehullah*'ın sözü olarak sâbittir. Bunu Saîd b. Mansûr "et-Tefsîr"de (1827), el-Firyâbî "el-Kader"de (310), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1287) rivâyet etmiştir.

يَقُولُ: يَكُونُونَ مُكَذِّبِينَ زِنْدِيقِينَ، أَلَا وَهُمْ مَجُوسُ هذِهِ الْأُمَّةِ، مَا هَلَكَتْ أُمَّةٌ قَطُّ إِلَّا بِشِرْكِهَا، وَ[لا] كَانَ بَدْءُ شِرْكِهَا بَعْدَ إِيمَانِهَا إِلَّا بِتَكْذِيبٍ بِالْقَدَرِ.

222) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye, Saîd b. Cemîl[254] kanalıyla Sâbit el-Bünânî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'i şöyle derken işittim: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işittim: *"Yalanlayıcılar ve zındıklar olur. İyi dinleyin! Onlar bu ümmetin mecûsîleridir. Hangi ümmet helâk olduysa mutlaka şirki sebebiyle helâk olmuştur. İmanından sonra şirkinin başlangıcı da ancak kaderi yalanlamayla olmuştur."*[255]

٢٢٣) حَدَّثَنَا ابْنُ مُصَفى قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ قَالَ: ثَنَا أَبُو يَحْيَى الْيَمَانِيُّ الْحَبَشِيُّ، قَالَ :سَمِعْتُ طَاوُوسًا يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ وَإِنَّ مَجُوسَ أُمَّتِي لَأَقْوَامٌ يُكَذِّبُونَ بِمَقَادِيرِ اللهِ، وَإِنَّ أَدْنَى تَكْذِيبٍ بِالْقَدَرِ كَمَثَلِ مَنْ أَشْرَكَ بِاللهِ بَعْدَ الْإِيمَانِ.

223) Bize İbn Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Muğîre tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Yahyâ el-Yemânî el-Habeşî tahdis etti, dedi ki: Tâvûs'u, İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis ederken işittim: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Her ümmetin mecûsîleri vardır. Bu ümmetin mecûsîleri de Allah'ın mukadderâtını yalanlayacak olan bazı topluluklardır. Şüphesiz kaderi yalanlamanın en aşağısı imandan sonra Allah'a şirk koşan kimse(nin yaptığı) gibidir."*[256]

٢٢٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى قَالَ :ثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَزَلَتْ: لِمَنْ

---

254) Asılda böyle geçmektedir. İbn Ebî Âsım'ın "es-Sünne"sinde ise "Saîd b. Ebî Cemîl" diye geçmektedir. Bu şahsın kim olduğunu bulamadım.

255) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (336) Muhammed b. Musaffâ'dan rivâyet etmiştir: Bize Bakıyye tahdis etti, dedi ki: Bize Amr b. Muhammed et-Tâî, Saîd b. Ebî Cemîl kanalıyla Sâbit'ten tahdis etti... Zayıf bir hadistir.

Benzerini İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (331), el-Firyâbî "el-Kader"de (241) ve İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1524) Amr b. Şuayb- babası- dedesi kanalıyla rivâyet etmiştir. Bunun isnadında da zayıflık vardır.

256) Bunu ed-Dûlâbî "el-Künâ ve'l Esmâ"da (2090) rivâyet etmiştir. İsnadında Ebû Yahyâ el-Yemânî vardır ki İbn Maîn onu zayıflamıştır. "Hulâsatu Tehzîbi'l Kemâl"e (s. 369) bakınız.

شَاءَ مِنكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ، قَالُوا: الْأَمْرُ إِلَيْنَا إِنْ شِئْنَا اسْتَقَمْنَا وَإِنْ شِئْنَا لَمْ نَسْتَقِمْ، فَأَهْبَطَ اللهُ عَلَيْهِ جِبْرِيلَ يَقُولُ : كَذَبُوا يَا مُحَمَّدُ، وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاء اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ، فَفَرَّجَ ذَلِكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

224) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye, Ömer b. Muhammed- Zeyd b. Eslem- babası- Ebû Hureyre kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tahdis etti: *"Sizden doğru yolda gitmeyi dileyenler için..." (Tekvîr, 28)* âyeti nâzil olduğunda "İş bize kalmıştır, dilersek doğru yolda gideriz, dilersek gitmeyiz!" dediler. Bunun üzerine Allah Cibrîl'i şöyle demek üzere indirdi: "*Yalan söylediler ey Muhammed! Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. (Tekvîr, 29)*"

Böylece bu Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sıkıntısını giderdi.[257]

٢٢٥) حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: ثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى فَقَالَ مُوسَى: يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُونَا [خَيَّبْتَنَا] وَأَخْرَجْتَنَا مِنَ الْجَنَّةِ. فَقَالَ آدَمُ :يَا مُوسَى، اصْطَفَاكَ اللهُ بِكَلَامِهِ، وَخَطَّ لَكَ فِي الْأَلْوَاحِ بِيَدِهِ، أَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدَّرَهُ اللهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ عَامًا؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى.

225) Bize el-Humeydî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'z Zinâd, el-A'rec kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Âdem ve Mûsâ tartıştı. Mûsâ 'Ey Âdem; sen bizim atamızsın, [bizi zarara uğrattın] ve cennetten çıkardın!' dedi. Âdem de 'Ey Mûsâ; Allah seni kelâmıyla seçti, senin için levhalara yazdı, beni Allah'ın benim hakkımda beni yaratmadan kırk sene önce takdir ettiği bir şeyden dolayı mı kınıyorsun?' dedi."*

257) Bunu el-Firyâbî "el-Kader"de (423) rivâyet etmiştir. İsnadı zayıftır.

Ayrıca İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1811) Abdurrahmân b. Mehdî kanalıyla Saîd b. Abdulazîz'den şunu rivâyet etmiştir: "Sizden doğru yolda gitmeyi dileyenler için..." âyeti nâzil olduğunda Allah lanet edesice Ebû Cehil "İş bize kalmıştır, dilersek doğru yolda gideriz, dilersek gitmeyiz!" dedi. Bunun üzerine "Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz" âyeti nâzil oldu.

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Böylece Âdem Mûsâ'ya üstün geldi. Böylece Âdem Mûsâ'ya üstün geldi."*[258]

٢٢٦) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ :حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عُتْبَةَ قَالَ: سَمِعْتُ يُونُسَ بْنَ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٌّ، وَلَا مُدْمِنُ خَمْرٍ، وَلَا مُكَذِّبٌ بِقَدَرٍ.

226) Bize Hişâm b. Ammâr tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân b. Utbe tahdis etti, dedi ki: Yûnus b. Meysere b. Halbes'i, Ebû İdrîs el-Havlânî- Ebu'd Derdâ kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şunu tahdis ederken işittim: *"Kul; başına gelenin kendisini ıskalayacak olmadığını, başına gelmeyenin de kendisine isâbet edecek olmadığını bilmedikçe imanın hakîkatine eremez. Ayrıca cennete; anne ve babasına iyi davranmayan kimse, şarap bağımlısı ve kader yalanlayıcısı giremez."*[259]

٢٢٧) حَدَّثَنَا مَحْمُودٌ، قَالَ :حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ :ثَنَا رِيَاحُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ :حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي عَبْلَةَ، عَنْ أَبِي يَزِيدَ الْأَزْدِيِّ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ :سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، فَقَالَ :يَا رَبِّ وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ :اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ.

227) Bize Mahmûd tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Rabâh b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bana İbrâhîm b. Ebî Able, Ebû Yezîd el-Ezdî kanalıyla Ubâde b. es-Sâmit'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: *"Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Ona 'Yaz!' buyurdu. Kalem 'Rabbim, ne yazayım?' dedi. 'Her şeyin mukadderâtını' buyurdu."*[260]

---

258) Bunu el-Humeydî "Müsned"inde (1149) rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası oradandır. Hadisi ayrıca el-Buhârî (3409) ve Müslim (6835) rivâyet etmiştir.

259) Bunu Ahmed (27484), "el-Kader"de (200-201) el-Firyâbî, "es-Sünne"de (330) İbn Ebî Âsım rivâyet etmiştir. "Mısbâhu'z Zücâce" (4/39) sahibi şöyle demiştir: "Bu hasen bir isnaddır. Süleymân b. Utbe hakkında farklı şeyler söylenmiştir. İsnadın kalan râvileri sika kimselerden oluşmaktadır."

260) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (106), İbn Ebî Arûbe "el-Evâil"de (3), ed-Dıyâ

٢٢٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى قَالَ :ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنِ جَابِرٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَجُوسَ هذِهِ الْأُمَّةِ قَوْمٌ يُكَذِّبُونَ بِأَقْدَارِ اللهِ، إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ لَقِيتُمُوهُمْ فَلَا تُسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ.

228) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd, el-Evzâî- İbn Cureyc- Ebu'z Zubeyr kanalıyla Câbir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Şüphesiz bu ümmetin mecûsîleri Allah'ın mukadderâtını yalanlayacak olan bir topluluktur. Hastalanırlarsa onları ziyâret etmeyin. Onlarla karşılaşırsanız onlara selâm vermeyin. Ölürlerse cenâzelerinde bulunmayın."*[261]

"el-Ehâdîsu'l Muhtâra"da (446) et-Taberânî'nin tarîkinden rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd (4702) ve et-Tirmizî (2155, 3319) ise bunu başka bir tarikten rivâyet etmiştir. Hadis sahihtir. Birçok tarikle Sahâbe'den bir topluluktan rivâyet edilmiştir.

261) Bunu İbn Mâce (92), "es-Sünne"de (337) İbn Ebî Âsım, "el-Kader"de (219) el-Firyâbî, "el-Evsat"ta (4455) et-Taberânî rivâyet etmiş; et-Taberânî "Bu hadisi el-Evzâî'den sadece Bakıyye rivâyet etmiş, ondan da sadece Muhammed b. Musaffâ rivâyet etmiştir" demiştir.

"Mısbâhu'z Zücâce" (1/16) sahibi şunları söylemiştir: "Bu zayıf bir isnaddır. İçerisinde Bakıyye b. el-Velîd vardır ki müdellistir. Burada da an'ane yapmıştır. Fakat bu metni tahriç eden tek kişi İbn Mâce değildir. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd 'Sünen'inde Ömer b. el-Hattâb'dan rivâyet etmiş ve hakkında bir şey söylememiştir. Dolayısıyla onun nezdinde sâlih bir hadistir. Yine o bunu Huzeyfe'den de rivâyet etmiştir. Ayrıca el-Hâkim 'el-Müstedrek'te bunu İbn Ömer'den rivâyet etmiş, 'Bu, şayet Ebû Hâzim'in İbn Ömer'den hadis işittiği sahihse Şeyhayn'ın şartına göre sahih bir hadistir' demiştir."

Derim ki: el-Mizzî'nin kesin bir şekilde söylediği gibi Ebû Hâzim'in İbn Ömer'den hadis işittiği sahih değildir.

Yine el-Hâkim "Bunun, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* tarafından rivâyet edilen bir şâhidi vardır" demiştir.

el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (1/260) İbn Ömer hadisini aktardıktan sonra şöyle demiştir: "Bu metnin bu isnad haricinde zayıflık yönünden birbirlerine yakın olan kimselerden gelen bir tarîki daha vardır."

Ayrıca "el-Leâliu'l Masnûa"ya (1/237) bakınız. Müellif hadisin tariklerini uzun uzun aktarmış, bu hadisi "el-Mevdûât"ta zikretmesi hususunda İbnu'l Cevzî'ye reddiye vermiş, ilim ehlinden bu hadisi hasen gören ve kabul eden kimseleri söz konusu etmiştir.

Derim ki: Musannif bu hadisin bazı tariklerini burada zikredecektir. İlim ehlinin bu hadis hakkında verilecek hüküm hususundaki görüşü farklılık arz etmektedir. Bazıları hadisi zayıflarken bazıları da gerek merfû gerekse mevkûf tariklerinin çokluğu sebebiyle hasen görmüştür. Fakat hadis hakkında verilecek hüküm mevzû derecesine varmamaktadır.

İlim ehlinden bazıları hadisin metni hakkında da bazı şeyler söylemiştir. Şöyle ki: Kaderi yalanlama bidati Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanında ortaya çıkmış değildi. Ancak Sahâbe döneminin sonlarında ortaya çıkmıştı.

٢٢٩) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَوْنٍ، قَالَ :ثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مَرْزُوقٍ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ :سَأَلَ سُرَاقَةُ بْنُ جُعْشُمٍ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :يَا رَسُولَ اللهِ، أنَعْمَلُ فِيمَا جَرَتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتْ بِهِ الْكُتُبُ، أمْ نَعْمَلُ فِيمَا نَسْتَأنِفُ؟ قَالَ: فِيمَا جَرَتْ بِهِ الْأَقَلَامُ، وَجَفَّتْ بِهِ الْكُتُبُ. قَالَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِلَّذِي خُلِقَ لَهُ.

229) Bize Saîd b. Avn tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleymân, Merzûk Ebû Bekr- Ebu'z Zubeyr kanalıyla Câbir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Sürâka b. Cu'şum Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü, kalemlerin yazdığı ve kitapların kendisiyle kuruduğu bir şey için mi amel ediyoruz yoksa ileride karşılaşacağımız bir şey için mi amel ediyoruz?" diye sordu. Rasulullah *"Kalemlerin yazdığı ve kitapların kendisiyle kuruduğu bir şey için amel ediyorsunuz"* buyurdu. Bu sefer Sürâka "Peki amel edenler ne için amel ediyor ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Rasulullah *"Herkes ne için yaratılmışsa ona müyesser kılınmıştır"* buyurdu.[262]

٢٣٠) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَزْرَقُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: ثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أَبَانٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْقَدَرِيُّ أَوَّلُهُ مَجُوسِيٌّ وَآخِرُهُ زِنْدِيقٌ.

230) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize el-Ezrak b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Ziyâd, Ebân kanalıyla Enes b. Mâlik'ten Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyur-

---

İbnu'l Kayyım *rahimehullah* "Hâşiyetu Tehzîbi's Sünen"de (7/60) bu hadisin tarikleri hakkında konuşup illetlerini ve zayıflığını beyan ettikten sonra şunları söylemiştir: "Kaderîlik bidati Sahâbe asrının sonlarını görmüştür. Onlardan İbn Ömer, İbn Abbâs ve benzerleri gibi hayatta olanlar bu bidate karşı çıkmışlardır. Kaderîler hakkında varid olan eserlerin ekserîsi Sahâbe'den mevkûftur, onların sözlerindedir."

Derim ki: Ümmetin mecûsîleri olarak isimlendirilmelerinin sebebi sözlerinin mecûsîlerin sözünü andırmasıdır. Zira mecûsîler biri hayrın yaratıcısı diğeri şerrin yaratıcısı olmak üzere iki ayrı yaratıcıya inanmaktadırlar. Kaderiyye de Allah'ın kendilerini yarattığını, kendilerinin de bağımsız olarak fiillerini yarattıklarını savunmuşlardır.

Ayrıca bu kitaptaki 231, 292 ve 293 numaralı fıkralara, Abdullah'ın "es-Sünne"sindeki (892) ve "er-Reddu ale'l Mubtedia"daki (85) ta'lîklerime bakınız.

262) Bunu Müslim (6828) ve "el-Kader"de (48) el-Firyâbî rivâyet etmiştir.

duğunu tahdis etti: *"Kaderînin başı mecûsî, sonu zındıktır."*[263]

٢٣١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نَافِعٍ، قَالَ :ثَنَا الْحَفَرِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُمَرَ مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ حُذَيْفَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ قَوْمًا يَقُولُونَ :لَا قَدَرَ. وَهُمْ مَجُوسُ هذِهِ الْأُمَّةِ، فَلَا تَشْهَدُوا لَهُمْ جَنَازَةً، وَلَا تَعُودُوا لَهُمْ مَرِيضًا، فَإِنَّهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ، وَحَقٌّ عَلَى اللهِ أَنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ.

231) Bize Muhammed b. Nâfi'[264] tahdis etti, dedi ki: Bize el-Haferî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, Amr b. Muhammed- Ğufra'nın azatlısı Ömer- Huzeyfe kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şunu rivâyet etmiştir: *"Şüphesiz bir topluluk 'Kader yoktur' diyecektir. Onlar bu ümmetin mecûsîleridir. Onların hiçbir cenâzesinde bulunmayın ve hiçbir hastasını ziyâret etmeyin. Zira onlar Deccâl'in taraftarlarıdır. Onları Deccâl'e ilhâk etmesi Allah üzerine bir haktır."*[265]

٢٣٢) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ، قَالَ :ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ :حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ وَقَضَى الْقَضِيَّةَ، وَأَخَذَ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، فَأَهْلُ الْجَنَّةِ أَهْلُهَا، وَأَهْلُ النَّارِ أَهْلُهَا، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: يَعْمَلُ [كُلُّ] قَوْمٍ لِمَنَازِلِهِمْ.

232) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn tahdis etti, dedi ki: Bize Bişr b. Numeyr, el-Kâsım- Ebû Umâme kanalıyla –[salât ve] selâm üzerine olsun- Nebî'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Allah arşı su üzerindeyken mahlûkâtı yarattı, kazâyı belirledi ve nebîlerden söz aldı. Şu hâlde cennet ehli cennet ehli, cehennem ehli de cehennem ehlidir."*

"Ey Allah'ın Resûlü, o zaman amel niye?" diye sordular. *"Her topluluk*

---

263) Bunu "Kenzu'l Ummâl"de (645) geçtiği üzere Ebû Nuaym ve "el-Firdevs"te (4704) ed-Deylemî rivâyet etmiştir. Sahih olmayan bir hadistir. Ebân b. Ebî Ayyâş hakkında Ahmed "Hadisi metruktur" demiştir. (el-Mîzân, 1/11) Fakat selefin birçok eseri bunun manasını desteklemektedir.

264) Asılda bu şekilde "Nâfi'" diye geçmektedir. Fakat görünen o ki doğrusu defalarca tekrar edildiği üzere "Muhammed b. Râfi'"dir.

265) Bunu Ahmed (23456)i Ebû Dâvûd (4692) ve "es-Sünne"de (936) Abdullah; hepsi Ğufra'nın mevlâsı Ömer- Ensâr'dan bir adam- Huzeyfe *radiyallahu anh* tarîkinden rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız. 228 numaralı fıkrada yer alan hadisin altında da bu hadis hakkında bazı şeyler söylenmişti.

menzilesi (varacağı konum) için amel eder" buyurdu.[266]

٢٣٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ :ثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ :أَتَيْتُ عَائِشَةَ فَقُلْتُ: يَا أُمَّتَاهُ حَدِّثِينِي بِشَيْءٍ سَمِعْتِيهِ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطَّيَرُ تَجْرِي بِقَدَر، وَكَانَ يُعْجِبُهُ الْفَأْلُ الْحَسَنُ.

233) Bize Muhammed b. Ebî Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Hassân b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd b. Mesrûk, Yûsuf b. Ebî Burde kanalıyla Ebû Burde'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Âişe'ye gittim ve "Anneciğim, bana Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğin bir şeyi tahdis et!" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Rasulullah *'Tayr (uğursuzluğa hamledilen şeyler) kader ile cereyân eder'* buyurdu. Ayrıca fe'l-i hasen onun hoşuna giderdi.[267]

٢٣٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ قَالَ :ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ: ثَنَا حَبِيبُ بْنُ عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :سَمِعْتُ وَاثِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ يَقُولُ: أَمَّا أَنَا فَلَسْتُ أُصَلِّي خَلْفَ قَدَرِيٍّ.

234) Bize Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bize Habîb b. Ömer el-Ensârî, babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Vâsile b. el-Eska'ı şöyle derken işittim: "Bana gelince ben kaderînin arkasında na-

---

266) Bunu el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (671), ed-Dârimî "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de (16), Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (228) rivâyet etmiştir. Bazıları muhtasar olarak rivâyet ederken bazıları bütün uzunluğuyla rivâyet etmiştir. İsnadında Bişr b. Numeyr vardır ki İmam Ahmed onun hakkında "İnsanlar hadisini terk etmiştir" demiştir.

Yine bunu et-Taberânî "el-Kebîr"de (8/241/7940) ve "el-Evsat"ta (7632) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (7/189) şunları söylemiştir: "Bunu et-Taberânî 'el-Evsat'ta ve 'el-Kebîr'de muhtasar olarak rivâyet etmiştir. İsnadında Sâlim b. Sâlim vardır ki zayıftır. 'el-Kebîr'deki isnadda ise Ca'fer b. ez-Zubeyr vardır ki o da zayıftır."

Derim ki: Metninin, sıhhatine delâlet eden birçok şâhidinin bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan birçoğu geçmiş bulunmaktadır.

267) Bunu Ahmed (25982), İbn Ebî Âsım (261) ve el-Hâkim (1/129) rivâyet etmiştir. Hadis sahihtir. "Sahîhayn"da Enes *radiyallahu anh*'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "...Fe'l-i sâlih yani güzel söz hoşuma gider."

maz kılmam."[268]

٢٣٥) حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّعْدِيُّ قَالَ :ثَنَا مَيْمُونُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: ثَنَا حَرْبُ بْنُ سُرَيجٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرَ: إِنَّ لَنَا إِمَامًا قَدَرِيًّا؟ قَالَ :أَعِدْ كُلَّ صَلَاةٍ صَلَّيْتَ خَلْفَهُ.

235) Bize el-Huseyn b. Muhammed b. es-Sa'dî tahdis etti, dedi ki: Bize Meymûn b. Zeyd tahdis etti, dedi ki: Bize Harb b. Sureyc tahdis etti, dedi ki: Ebû Ca'fer'e "Bizim kaderî bir imamımız var?" dedim. Ebû Ca'fer "Arkasında kıldığın bütün namazları iâde et!" dedi.[269]

٢٣٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا سَلَّامُ بِنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: ثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ سِيرِينَ يَقُولُ: لَا تَأْكُلُوا ذَبَائِحَ الْقَدَرِيَّةِ.

---

268) Bunu İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1874) şu lafızla rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîsi olan Vâsile b. el-Eska'a kaderînin arkasında namazı sordum. "Onun arkasında namaz kılma!" dedi.

Yine bunu "el-Kebîr"de (22/53) et-Taberânî ve el-Lâlekâî (1347) şu lafızla rivâyet etmiştir: Dedi ki: "Onun arkasında namaz kılma! Ben onun arkasında namaz kılsam mutlaka namazımı iâde ederim."

İsnadında Habîb b. Ömer el-Ensârî vardır ki Ebû Hâtim er-Râzî'nin onu zayıfladığından 219 numaralı fıkrada söz edilmişti. Ayrıca ed-Dârakutnî onun hakkında "meçhûl" demiştir. "Ta'cîlu'l Menfaa"ya (176) bakınız.

Musannif *rahimehullah* bu eseri "Namaz Kitabı"nın "Kaderiyye'nin ve bidat ehlinden başkalarının arkasında namaz babı"nda da zikretmiştir. Bunu tamamıyla ekte zikrettim. Daha fazla açıklama için oraya bakınız.

269) eş-Şerîa, 224; el-Lâlekâî, 382; el-Kadâu ve'l Kader, 536

İbn Batta'nın "el-İbânetu'l Kubrâ"sında (1824) rivâyet edildiğine göre Harb b. Sureyc şöyle demiştir: Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî'ye sordum... Dedim ki: "Bazıları 'Kader diye bir şey yok!' diyor. Bazıları 'Hayrı takdir etmiştir fakat şerri takdir etmemiştir' diyor. Bazıları da 'Olacak ve olmuş olan ne varsa kalem hepsini yazıya dökmüştür' diyor."

Dedi ki: "Bana ulaştığına göre sizin tarafınızda insanları görüşleriyle saptıran bazı imamlar varmış. İlk iki görüşten birini benimseyenlerden birini insanlara namaz kıldıran bir imam olarak görürsen onun arkasında namaz kılmayın." Sonra bir süre sessiz kaldı. Sonra dedi ki: "Onlardan ölenin cenaze namazını da kılmayın. Şüphesiz onlar yahudilerin kardeşleridir."

"Ama ben arkalarında namaz kıldım?" dedim. "Arkalarında namaz kılan namazını iâde etsin!" dedi.

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (948) Ebû Bekr el-Esram'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ebû Abdullah'a "Onun -yani kaderî birinin- cenâze namazını kılayım mı?" diye soruldu. Ebû Abdullah cevap vermedi. Bunun üzerine el-Abbâdî -Ebû Abdullah işitirken- "Bidat ehliyse ona selâm verme, arkasında namaz kılma ve cenâze namazını kılma" dedi. Ebû Abdullah da "Allah sana âfiyet versin ve seni hayırla mükafatlandırsın ey Ebû İshâk!" dedi.

236) Bize Muhammed b. el-Vezîr ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Sellâm b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Ebî Süfyân tahdis etti, dedi ki: İbn Sîrîn'i şöyle derken işittim: "Kaderiyye'nin kestiklerini yemeyin!"[270]

٢٣٧) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ قَالَ :إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكَ الْقَدَرِيُّ فَقُلْ: وَعَلَيْكَ.

237) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz b. Muhammed, Ebû Suheyl'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kaderî sana selâm verdiğinde 'aleyke/sana da' de."[271]

٢٣٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ، قَالَ :حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ وَائِلِ بْنِ زُرَيْقٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ :لَا تَغْزُوا مَعَ الْقَدَرِيَّةِ، فَإِنَّهُمْ لَا يُنْصَرُونَ.

238) Bize Muhammed b. Ömer b. Alî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hasen b. Habîb, Vâil b. Zurayk- Abdulazîz b. Ömer kanalıyla Ömer b. Abdulazîz'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kaderiyye'nin yanında savaşmayın! Çünkü onlar yardıma mazhar olmazlar."[272]

٢٣٩) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُقَدَّمٍ قَالَ :ثَنَا أَبُو عِصْمَةَ الْحَذَّاءُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :خُوصِمَ إِلَى عُبَيْدِ اللهِ بْنِ الْحَسَنِ فِي غُلَامٍ اشْتُرِيَ مِنْ رَجُلٍ، فَقَالَ :إِنِّي اشْتَرَيْتُ هذا وَضَمِنَ لِي لَا دَاءَ وَلَا غَائِلَةَ بَيْعَ الْمُسْلِمِ الْمُسْلِمَ، وَإِنِّي وَجَدْتُهُ قَدَرِيًّا .قَالَ :وَأَيُّ دَاءٍ أَدْوَى مِنْهُ؟ قَالَ :فَرَدَّهُ عَلَيْهِ.

---

270) Bunu el-Lâlekâî (1346) rivâyet etmiştir.

271) Bunu el-Lâlekâî (1146) rivâyet etmiştir. Ebû Suheyl, Nâfi' b. Mâlik el-Medenî el-Asbahî'dir.

272) Bunu İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1848) rivâyet etmiştir.

İbn Ebî Âsım'ın "es-Sünne"sinde (206) rivâyet edildiğine göre Alî b. Bekkâr şöyle demiştir: İbn Avn bana mal gönderirdi. Ben de bu malı Allah yolunda dağıtırdım. "Bundan kaderîye bir şey verme!" derdi. (Ravî dedi ki:) Sanıyorum "Sizinle birlikte savaşa çıkmasınlar çünkü onlar yardıma mazhar olmazlar" da dedi.

"el-Kadâu ve'l Kader"de (467) Mâlik b. Enes'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Kaderiyye ile evlenmeyin, arkalarında namaz kılmayın, onlardan hadis almayın ve onları bir sınır bölgesinde görürseniz oradan çıkarın!"

239) Bize Muhammed b. Ömer b. Mukaddem tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Isme el-Hazzâ, Ebû Sâlih kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Ubeydullah b. el-Hasen'e bir adamdan satın alınan bir köle hususunda bir dava götürüldü. (Davacı) dedi ki: "Ben bunu satın aldım. Adam bana 'Bunda ne bir hastalık ne bir kusur vardır, bu müslümanın müslümana satışıdır' diye garanti verdi. Sonra baktım ki o kaderî imiş!"

Bunun üzerine Ubeydullah "Hangi hastalık bundan beterdir?" dedi ve köleyi adama iâde etti.[273]

٢٤٠) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ وَعِيسَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَا :حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سُهَيْلٍ نَافِعُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: شَاوَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: مَا تَرَى فِي الْقَدَرِيَّةِ؟ قَالَ :قُلْتُ: أَرَى أَنْ يُسْتَتَابُو ا، فَإِنْ تَابُوا وَإِلّا ضُرِبَتْ أَعْنَاقُهُمْ. فَقَالَ عُمَرُ :أَمَا إِنَّ تِلْكَ سِيرَةُ الْحَقِّ.

240) Bize Bişr b. Muâz ve Îsâ b. Süleymân tahdis etti, dediler ki: Bize Abdullah b. Ca'fer tahdis etti, dedi ki: Bana Ebû Suheyl Nâfi'[274] b. Mâlik haber verdi, dedi ki: Ömer b. Abdulazîz benimle istişâre etti. "Kaderiyye hakkında ne düşünüyorsun?" diye sordu. "Tevbeye davet edilmeleri, tevbe ederlerse bırakılmaları, aksi takdirde boyunlarının vurulması gerektiğini düşünüyorum" dedim. Bunun üzerine Ömer "Gerçekten bu hakkın yoludur" dedi.[275]

٢٤١) حَدَّثَنَا أَبُو سُلَيْمَانَ يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ قَالَ :حَدَّثَنَا الْيَمَانُ بْنُ عَدِيٍّ قَالَ: سَأَلْتُ الضَّحَّاكَ بْنَ حُمْرَةَ عَنِ الْقَدَرِيِّ قَالَ: يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ وَإِلّا قُتِلَ.

---

273) Bunu el-Lâlekâî (1362) rivâyet etmiştir. Onun rivâyetinde şöyle geçmektedir: "...Bunun üzerine Ubeydullah ona 'Sen ancak müslüman satın almışsın, kâfir satın almamışsın, ona geri ver' dedi."

Derim ki: Ubeydullah b. el-Hasen b. el-Husayn Basra kadısıdır. Hicrî 168 yılında vefat etmiştir.

el-Lâlekâî'nin (526) rivâyet ettiğine göre Ebû Hâtim şöyle demiştir: İbrâhîm b. el-Münzir el-Hizâmî'ye "Satın aldığım ve cehmî çıkan bir köle hakkında ne dersin?" diye soruldu. "Bu bir kusurdur, bundan dolayı geri verilir" dedi. "Peki vakıfî çıkarsa?" diye soruldu. "Bu daha beterdir, bundan dolayı geri verilir" dedi.

274) Asılda "Ebû Suheyl b. Nâfi'" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır. Tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (29/290) bakınız.

275) Bunu Mâlik "el-Muvatta"da (2/900), Abdullah "es-Sünne"de (929) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız.

241) Bize Ebû Süleymân Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize el-Yemân b. Adiyy tahdis etti, dedi ki: ed-Dahhâk b. Humra'ya kaderî hakkında sordum. Dedi ki: "Tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür."

٢٤٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ قَالَ :ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: ثَنَا أَرْطَأَةُ بْنُ الْمُنْذِرِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ :ذُكِرَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَهْلُ الْقَدَرِ، فَقَالَ عُمَرُ :إِنْ كَانَ يَتَّخِذُونَهُ دِينًا فَهُمْ أَهْلٌ أَنْ تُسَلَّ أَلْسِنَتُهُمْ مِنْ أَقْفِيَتِهِمْ.

242) Bize Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Muâviye b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ertae b. el-Münzir, Hakîm b. Umeyr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ömer b. Abdulazîz'in yanında kader ehlinden söz edildi.

Ömer dedi ki: "Bunu din ediniyorlarsa dillerinin enselerinden çıkarılmasına lâyıklar demektir."[276]

٢٤٣) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِي مَخْزُومٍ، عَنْ سَيَّارٍ أَبِي الْحَكَمِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ :يَنْبَغِي لِلْمُكَذِّبَةِ بِالْقَدَرِ أَنْ يُسْتَتَابُوا، فَإِنْ تَابُوا وَإِلَّا أُجْلُوا مِنْ دِيَارِ الْمُسْلِمِينَ.

243) Bize Bişr b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir, Ebû Mahzûm-Seyyâr Ebu'l Hakem kanalıyla Ömer b. Abdulazîz'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kaderi yalanlayanların tevbeye davet edilmeleri gerekir. Tevbe ederlerse ne âlâ. Aksi takdirde müslümanların diyârından sürülürler."[277]

---

276) Bunu el-Firyâbî "el-Kader"de (293), el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (519) şu lafızla rivâyet etmiştir: Muâviye b. Sâlih kanalıyla Hakîm'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ömer b. Abdulazîz'e "Bazı kimseler kaderin bir kısmını inkâr ediyorlar" dendi. Ömer "Onlara yumuşak bir şekilde anlatın ki dönsünler" dedi. Bir adam "Heyhât ey müminlerin emîr, heyhât!" dedi. "Bunu insanları kendisine çağırdıkları bir din edindiler." Ömer bundan dolayı sıçradı. Dedi ki: "Eğer bu doğruysa dillerinin enselerinden çıkarılmasına lâyıklar demektir! Bir sinek gökle yer arasında bir kader olmadan hiç uçmuş mudur?"

"el-İbânetu'l Kubrâ"da (1836) rivâyet edildiğine göre Hakîm b. Ömer şöyle demiştir: Ömer b. Abdulaziz dedi ki: "Kader ehline ortaya attıkları kader görüşü hususunda açıklama yapmak gerekir. Görüşlerinden dönerlerse ne âlâ. Aksi takdirde dilleri enselerinden çıkarılır."

277) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (928), el-Firyâbî "el-Kader"de (397) rivâyet etmiştir.

٢٤٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ قَالَ :حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: سُئِلَ مَالِكٌ عَنِ الْقَدَرِيِّ الَّذِي يُسْتَتَابُ؟ قَالَ :الَّذِي يَقُولُ إِنَّ اللهَ لَا يَعْلَمُ مَا الْعِبَادُ عَامِلُونَ حَتَّى يَعْمَلُوا. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ :هؤلاءِ الَّذِينَ أَخْرَجُوا اللهَ مِنْ عِلْمِهِ.

244) Bize Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Mâlik'e tevbeye davet edilecek kaderîyi sordum. "Allah'ın kulların ne yapacağını onlar yapana kadar bilmediğini söyleyen kimse" dedi.[278]

Ebû Abdullah dedi ki: "Bunlar Allah'ı ilminden soyutlayanlardır."[279]

٢٤٥) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الْفَضْلِ قَالَ: شَهِدْتُ مِكْنَفَ النَّدْبِيَّ سَأَلَ أَبَا يُوسُفَ الْقَاضِيَ فَقَالَ :يَا أَبَا يُوسُفَ مَا الْحُكْمُ فِي الْقَدَرِيَّةِ؟ قَالَ :الْحُكْمُ أَنَّهُ مَنْ جَحَدَ الْعِلْمَ اسْتَتَبْتُهُ، فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قَتَلْتُهُ.

245) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. el-Fadl tahdis etti, dedi ki: Miknef en-Nedbî'yi gördüm. Kâdı Ebû Yûsuf'a "Ey Ebû Yûsuf, Kaderiyye hakkındaki hüküm nedir?" diye sordu. Ebû Yûsuf dedi ki: "Hüküm şudur: İlmi (yani Allah'ın ilmini) inkâr edeni tevbeye davet ederim. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde onu öldürürüm."[280]

---

278) Bunu el-Lâlekâî (1353) isnadı olmadan zikretmiştir.

279) Ebû Abdullah, İmam Ahmed b. Hanbel'dir. Allah ona rahmet etsin.

el-Hallâl'ın (862) rivâyet ettiğine göre Abdullah b. Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Alî b. el-Cehm'in kendisine kader görüşünü benimseyen kimsenin kâfir olup olmayacağını sorması üzerine babamın şöyle dediğini işittim: "İlmi inkâr ettiği, 'Allah bir ilim yaratıp bilene kadar âlim değildi' dediği, Allah *azze ve celle*'nin ilmini inkâr ettiği zaman kâfir olur."

Aynı eserde (875) Bekr b. Muhammed'in babasından rivâyet ettiğine göre o Ebû Abdullah'a kaderînin tevbeye davet edilip edilmeyeceğini sormuş, "Mâlik ve Ömer b. Abdulazîz onun tevbeye davet edilmesi, tevbe ettiği takdirde bırakılması, aksi takdirde boynunun vurulması gerektiği görüşünde idi" demiş, Ebû Abdullah da buna "Ben Allah'ın ilmini inkâr ettiği takdirde tevbeye davet edilmesi gerektiği görüşündeyim" diye karşılık vermiştir.

(Bekr'in babası şöyle devam etmiştir:) "Allah'ın ilmini nasıl inkâr eder?" diye sordum. Dedi ki: "'Bu Allah'ın ilminde yoktu' derse onu tevbeye davet ederim. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde boynunu vururum. Zira onlardan bazıları 'Bu Allah'ın ilminde vardı fakat O sana masiyeti emretmemiştir' demektedir."

280) Bunu el-Lâlekâî (1357) rivâyet etmiştir.

el-Hallâl'ın (874) rivâyet ettiğine göre Ebû Ubeyd'in yareni Ebu'l Abbâs, Ebû Abdullah'a [İmam Ahmed'e] ilmi (yani Allah'ın ilmini) inkâr edeni sormuş, Ebû Abdullah da şöyle demiştir: "Tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde boynu vurulur."

٢٤٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ قَالَ :حَدَّثَنَا ابْنُ نَدْبَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ :قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: الْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ نِظَامٌ لِلتَّوْحِيدِ، فَمَنْ وَحَّدَ اللهَ وَكَذَّبَ بِالْقَدَرِ كَانَ تَكْذِيبُهُ بِالْقَدَرِ نَقْضًا لِلتَّوْحِيدِ.

248) Bize Muhammed b. Ömer tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Nedbe, Ömer b. Muhammed'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbâs dedi ki: "Kadere iman tevhidin bir nizâmıdır. Kim Allah'ı birler, bununla birlikte kaderi yalanlarsa kaderi yalanlaması tevhidi bozan bir unsur olur."[284]

٢٤٩) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :ثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: ثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ

"el-İbânetu'l Kubrâ"da (1795) Yûnus b. Meysere b. Halbes'ten rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Allah'ım ben Seni şahid tutuyorum ki Sen şahid olarak yetersin. Beni kendisi üzerine durdurup kendisinden sorguya çekeceğin bir şehâdetle (Seni şahid tutuyorum): Hristiyanlar Mesîh'i ortak koştular. Yahudiler Uzeyr'i ortak koştular. Kaderiyye de kendisini ve şeytanı ortak koştu. Kanları bir bardakta olsaydı mutlaka dökerdim."

el-Hallâl'ın (939) rivâyet ettiğine göre el-Merrûzî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'ı ona "Bazı şeyler vardır ki Allah onları yaratmamıştır" diyen kimsenin müşrik olup olmayacağı sorulurken işittim. Dedi ki: "İlmi inkâr ettiği takdirde müşriktir. Tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür. 'Allah *azze ve celle* bir şeyi o olana kadar bilmez' dediği takdirde (böyle yapılır)."

İbn Teymiyye "Minhâcu's Sünne"de (3/276) Kaderiyye'nin müşrikler olarak isimlendirilmesinin sebebinden söz ederken şunları söylemiştir: "Denir ki: Hâdiseler Allah'ın fiili ve kudreti olmadan meydana geliyorsa bu Allah'a açık bir ortaklıktır. Bundan dolayı bunlar (yani Kaderiyye) şerri yapanın hayrı yapandan ayrı olduğunu söyleyen ve Allah'a bir ortak kılan mecûsîlere benzetilmiştir... Kim Allah'a göre kulların fiillerinin, sultana göre sultan nâiblerinin fiilleri gibi olduğunu söylerse bu putperestlerin bile rıza göstermeyeceği açık bir şirktir. Çünkü bu ulûhiyette değil rubûbiyette şirktir. Zira putperestler putların Allah'ın mülkü altında olduğunu itiraf ediyorlardı. 'Buyur, emrine âmâdeyim, Senin hiçbir ortağın yoktur, yalnız bir ortağın vardır ki Sen ona da onun mâlik olduklarına da mâliksin!' diyorlardı. Görüldüğü üzere bunlar kulun mâlik olduğu fiillerini Allah'ın birer mülkü olarak görmekteydiler. Bundan dolayı İbn Abbâs *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: 'Kadere iman tevhidin nizâmıdır. Allah'ı birleyip kadere iman edenin tevhîdi tamam olur. Allah'ı birleyip kaderi yalanlayanın yalanlaması tevhidini bozar.' Kaderiyye'nin sözü ise hem şirki hem ta'tîli içermektedir. Zira onların sözü bazı hâdiselerin fâilinin Allah olmadığı inancını içermektedir. Aynı şekilde Allah'tan başka bağımsız bir fâilin isbâtını içermektedir. İşte bu ikisi küfrün şûbelerinden iki şûbedir. Zira her küfrün aslı ya ta'tîl ya da şirktir..." Sonra bunu uzun uzun açıklamıştır.

Ayrıca 19 numaralı fıkrada musannifin Kaderiyye'nin neden müşrikler olduğuna dâir sözleri geçmişti.

284) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (902) Süfyân- Ömer b. Muhammed- bir adam kanalıyla İbn Abbâs *radiyallahu anhuma*'dan "Kadere iman tevhidin nizâmıdır..." lafzıyla rivâyet etmiştir.

Yine bunu el-Firyâbî "el-Kader"de (205) başka bir tarikten rivâyet etmiştir.

Bu hadisin şerhi için İbn Teymiyye'nin bir önceki dipnottaki sözlerine bakınız.

الْعُمَرِيُّ، قَالَ :ثنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ ابْن عُمَرَ: مَنْ زَعَمَ أنَّ مَعَ اللهِ بَارِئًا، أوْ خَالِقًا، أوْ رَازِقًا، أوْ قَاضِيًا، أوْ رَاضِيًا، أوْ يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ ضَرًّا أوْ نَفْعًا، أوْ مَوْتًا أوْ حَيَاةً، أوْ نُشُورًا بَعَثَهُ اللهُ أخْرَسَ لِسَانُهُ، وَأعْمَى بَصَرُهُ، وَجَعَلَ عَمَلَهُ هَبَاءً مَنْثُورًا، وَقَطَعَ بِهِ الْأسْبَابَ، وَأكَبَّهُ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ.

249) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. Muhammed el-Ömerî tahdis etti, dedi ki: Bize Sâlim b. Abdullah tahdis etti, dedi ki: İbn Ömer dedi ki: "Kim Allah ile birlikte bir yoktan var edenin, yaratanın, rızıklandıranın, kazâda bulunanın, razı olanın olduğunu ya da kendisine zarar veya fayda vermeye kâdir olduğunu ya da öldürmeye, yaşatmaya ve diriltmeye kâdir olduğunu söylerse Allah onu dilsiz ve gözü kör bir hâlde diriltir. Amelini de savrulmuş toz zerrelerine çevirir. Onun bütün bağlarını koparır. Onu yüz üstü cehenneme atar."[285]

٢٥٠) حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ :ثنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا أيُّوبُ بْنُ النَّجَّارِ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ :حُدِّثْتُ أنَّ الْقَدَرِيَّةَ يُمْسَخُونَ فِي قُبُورِهِمْ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ.

250) Bize Habbân b. Ammâr tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Eyyûb b. en-Neccâr, İbn Avn kanalıyla Muhammed'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bana Kaderiyye'nin kabirlerinde maymunlara ve domuzlara çevrildiği söylendi."[286]

٢٥١) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :ثنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أبِي مَخْزُومٍ النَّهْشَلِيِّ قَالَ :قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: يَا أيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللهَ، فَإنَّهُ وَاللهِ لَا بُدَّ لِأقْوَامٍ أنْ يَعْمَلُوا أعْمَالًا كَتَبَهَا اللهُ عَلَيْهِمْ وَوَضَعَهَا فِي أعْنَاقِهِمْ.

251) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Ebû

---

285) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (934) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız.

286) Bunu bir yerde bulamadım. Buradaki Muhammed, Muhammed b. Sîrîn'dir. Allah ona rahmet etsin.

"el-Firdevsu bi-Me'sûri'l Hitâb"da (9019) İbn Ömer kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğu aktarılmıştır: "Kaderi yalanlayanlar kabirlerinde maymunlara ve domuzlara çevrilirler." 218 numaralı fıkradaki hadiste benzeri geçmişti.

Mahzûm en-Nehşelî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ömer b. Abdulazîz dedi ki: "Ey insanlar! Allah'tan korkun! Vallahi bazı topluluklar Allah'ın kendilerine yazdığı ve boyunlarına astığı bir takım amelleri kaçınılmaz olarak işleyecektir."[287]

٢٥٢) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ، قَالَ :ثَنَا يُوسُفُ بْنُ السَّفَرِ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ :الْقَضَاءُ هُوَ الْقَدَرُ، وَالْقَدَرُ هُوَ الْعِلْمُ، وَالْعِلْمُ نَافِذٌ فِي الْعِبَادِ فِيمَا عَمِلُوا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ مَكْتُوبٌ فِي رِقَابِهِمْ إِلَى أَنْ يُفَارِقُوا الدُّنْيَا.

252) Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize Yûsuf b. es-Sefer, el-Evzâî kanalıyla ez-Zuhrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kazâ kader-dir. Kader (ilâhî) ilimdir. İlim kullar üzerinde, hayır ve şer adına yaptıkları her şey hususunda yürürlüktedir. Dünyadan ayrılmalarına dek boyunlarında yazılıdır."[288]

٢٥٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :ثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ فِي قَوْلِهِ: مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ، قَالَ :مَا أَنْتُمْ بِمُضِلِّينَ أَحَدًا إِلَّا مَنْ كَتَبْتُ عَلَيْهِ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَحِيمِ.

253) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ma'şer'in Muhammed b. Ka'b'dan tahdis ettiğine göre o *"Cehenneme girecek olan dışında kimseyi O'na karşı fitneye düşüremezsiniz" (Sâffât, 162-163)* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Yani siz, hakkında cehennem ehlinden olduğunu yazdığım dışında kimseyi saptıramazsınız."[289]

٢٥٤) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ :ذُكِرَ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ قَوْمٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ فَقَالَ: لَا تُجَالِسُوهُمْ، وَلَا تُسَلِّمُوا

287) Bunu Saîd b. Mansûr "et-Tefsîr"de (1830), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1857), ed-Dûlâbî "el-Kunâ"da (1741) şu lafızla rivâyet etmiştir: "Ey insanlar! Allah'tan korkun! İyi iş yapan Allah'a hamd etsin. Kötülük işleyen Allah'tan bağışlanma dilesin. Vallahi bazı topluluklar..."

288) Bunu bir yerde bulamadım. 210 numaralı fıkrada el-Evzâî *rahimehullah*'ın kâtibi Yûsuf b. es-Sefer hakkında bazı şeyler söylenmişti.

289) Bunu Saîd b. Mansûr "et-Tefsîr"de (1828), el-Beyhakî "el-Kadâu ve'l Kader"de (336), el-Firyâbî "el-Kader"de (321-322) benzer şekilde ed-Dahhâk kanalıyla Mücâhid'den rivâyet etmiştir. Allah ikisine de rahmet etsin. Yine benzeri "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1284-1287) İbn Abbâs'tan, el-Hasen'den ve İbrâhîm'den rivâyet edilmiştir.

عَلَيْهِمْ، وَلَا تعُودُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تَشْهَدُوا جَنَائِزَهُمْ، وَأَخْبِرُوهُمْ أَنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ، وَأَنَّهُمْ مِنِّي بُرَآءُ، هُمْ مَجُوسُ هذِهِ الْأُمَّةِ.

254) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulhamîd b. Süleymân, Ebû Hâzim'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'in yanında kaderi yalanlayan bir topluluk söz konusu edildi. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle dedi: "Onlarla oturmayın. Onlara selâm vermeyin. Hastalarını ziyâret etmeyin. Cenâzelerinde bulunmayın. Onlara benim kendilerinden beri olduğumu, kendilerinin de benden beri olduklarını bildirin. Onlar bu ümmetin mecûsîleridir."[290]

٢٥٥) حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ يَحْيَى بْنِ كَثِيرٍ قَالَ :حَدَّثَنِي مَنْصُورُ بْنُ زَيْدٍ الْعَدَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ قَالَ: الزِّنَا بِقَدَرٍ؟قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: قَضَاءٌ قَضَاهُ اللهُ عَلَيْهِ؟ قَالَ :نَعَمْ عَلَى رَغْمِ أَنْفِكَ.

255) Bize Kesîr b. Yahyâ b. Kesîr tahdis etti, dedi ki: Bana Mansûr b. Zeyd el-Adevî tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. Muhammed b. Zeyd tahdis etti, dedi ki: Bir adam Sâlim b. Abdullah'a "Zina kaderle midir?" diye sordu. Sâlim "Evet" dedi. Adam "Allah'ın kula yazdığı bir kazâ mıdır?" diye sordu. Sâlim "Burnun sürtülse de evet!" dedi.[291]

---

290) Bunu el-Firyâbî "el-Kader"de (216), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1601) rivâyet etmiştir. İsnadı munkatıdır. Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr, İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan hadis işitmemiştir.

el-Beyhakî "el-Kadâu ve'l Kader"de (332) isnadıyla İbn Ömer'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Her ümmetin mecûsîleri vardır. Bu ümmetin mecûsîleri de 'Kader yoktur' diyenlerdir."

Sonra el-Beyhakî "Mevkûf olması dışında isnadı sahihtir" demiştir.

213 numaralı fıkrada İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'nın Kaderiyye'den beri olduğuna dâir sözü geçmişti.

291) Benzerini "es-Sünne"de (910) Abdullah, el-Hallâl (898) ve "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1437) İbn Batta rivâyet etmiştir. Yine benzeri 209 numaralı fıkrada başka bir tarikten aktarılmıştı.

el-Lâlekâî (1293) Nâfi'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Bir adam İbn Ömer'e geldi ve "Ey İbn Ömer, zina kaderle midir?" diye sordu. İbn Ömer "Evet" dedi. Adam "Allah bunu bana takdir etti, sonra bana azap edecek, öyle mi?" diye sordu. İbn Ömer şöyle dedi: "Evet pis kadının oğlu! Yanımda biri olsaydı mutlaka ona burnunu ısırmasını emrederdim."

Bazı Kimselerin Cennetlik Olduklarına Şehâdette Bulunmak Hakkında Bab[292]

٢٥٦) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ :مَضَتِ السُّنَّةُ مِن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْخُلَفَاءِ مِنْ بَعْدِهِ، وَاجْتَمَعَ عُلَمَاءُ الْأَمْصَارِ عَلَى ذلِكَ أنْ لَا يَشْهَدَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ بَعْدَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ لِصَلَاحِهِ وَفَضْلِهِ وَسَوَابِقِهِ، وَلَا أَحَدٍ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؛ لِارْتِكَابِ الْمَعَاصِي وَالذُّنُوبِ، وَنَكِلُ ذلِكَ إِلَى اللهِ، فَإِنَّهُ الَّذِي يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ، قَالَ :وَيَحِقُّ عَلَيْكَ أَنْ تَعْرِفَ وَتَسْتَيْقِنَ أَنَّ مَا صَحَّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ :فِي الْجَنَّةِ، فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ، كَذلِكَ الْأَمْرُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْصَبَ الشَّهَادَةُ.

256) İshâk b. İbrâhîm'i şöyle derken işittim: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ondan sonraki halîfelerin sünneti bunun üzerine cereyân etmiş, bütün şehirlerdeki âlimler bunun üzerinde icma etmiştir: -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra hiç kimse salâhından, fazîletinden ve öne geçmişliğinden dolayı herhangi birinin cennetlik olduğuna şehâdette bulunamaz. Aynı şekilde masiyetleri ve günahları işlediğinden dolayı birinin cehennemlik olduğuna şehâdette bulunamaz. Bunu Allah'a

292) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde ilim ehlinin herhangi biri hakkında cennetlik ya da cehennemlik olduğuna dâir şehâdette bulunmamak gerektiği hususundaki icmâsını nakli geçmişti. 23 ve 24 numaralı fıkralara bakınız.

Bazı Kimselerin Cennetlik Olduklarına Şehâdette Bulunmak Hakkında Bab[292]

٢٥٦) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ :مَضَتِ السُّنَّةُ مِن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْخُلَفَاءِ مِنْ بَعْدِهِ، وَاجْتَمَعَ عُلَمَاءُ الْأَمْصَارِ عَلَى ذلِكَ أنْ لَا يَشْهَدَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ بَعْدَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ لِصَلَاحِهِ وَفَضْلِهِ وَسَوَابِقِهِ، وَلَا أَحَدٍ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؛ لِارْتِكَابِ الْمَعَاصِي وَالذُّنُوبِ، وَنَكِلُ ذلِكَ إِلَى اللهِ، فَإِنَّهُ الَّذِي يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ، قَالَ :وَيَحِقُّ عَلَيْكَ أَنْ تَعْرِفَ وَتَسْتَيْقِنَ أَنَّ مَا صَحَّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ :فِي الْجَنَّةِ، فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ، كَذلِكَ الْأَمْرُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْصَبَ الشَّهَادَةُ.

256) İshâk b. İbrâhîm'i şöyle derken işittim: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve ondan sonraki halîfelerin sünneti bunun üzerine cereyân etmiş, bütün şehirlerdeki âlimler bunun üzerinde icma etmiştir: -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra hiç kimse salâhından, fazîletinden ve öne geçmişliğinden dolayı herhangi birinin cennetlik olduğuna şehâdette bulunamaz. Aynı şekilde masiyetleri ve günahları işlediğinden dolayı birinin cehennemlik olduğuna şehâdette bulunamaz. Bunu Allah'a

292) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde ilim ehlinin herhangi biri hakkında cennetlik ya da cehennemlik olduğuna dâir şehâdette bulunmamak gerektiği hususundaki icmâsını nakli geçmişti. 23 ve 24 numaralı fıkralara bakınız.

havâle ederiz. Zira içlerde gizlenenin karşılığını verecek olan O'dur."

(Yine İshâk) dedi ki: "Bununla birlikte Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kimin cennetlik olduğu sahih bir şekilde aktarılmışsa o cennetliktir. Bunu bilmen ve buna kesin olarak inanman üzerindeki bir haktır."

İlim ehlinin nezdinde de yapılması gereken budur. (Bu hususta) şehâdette bulunulmaz.[293]

٢٥٧) حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ سَعْدِ بْنُ أَخِي رَوْحٍ قَالَ :ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ الصُّبْحِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ نُفَيعِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: لَا تُنْزِلُوا عِبَادِي الْعَارِفِينَ الْمُوَحِّدِينَ الْمُقِرِّينَ بِالْجَنَّةِ وَلَا النَّارِ، حَتَّى أَكُونَ أَنَا الَّذِي أُنْزِلُهُمْ بِعِلْمِي فِيهِمْ، وَلَا تُكَلِّفُوا ذلِكَ مَا لَمْ تُكَلَّفُوا، وَلَا تُحَاسِبُوا الْعِبَادَ دُونَ رَبِّهِمْ.

257) Bize Ravh'ın kardeşinin oğlu Mâlik b. Sa'd tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Ya'lâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. es-Subh, Hâlid b. Meymûn- Nufey' b. el-Hâris kanalıyla Zeyd b. Erkam'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Rabbi tebârake ve teâlâ'dan rivâyet ettikleri içerisinde şöyle buyurdu: *"Ârif, muvahhid ve (birliğimi) ikrâr eden[294] kullarımı -onları onlar hakkındaki ilmimle yerleştiren Ben olana kadar- ne cennete ne de cehenneme yerleştirmeyin. Yükümlü tutulmadığınız sürece bunu yüklenmeyin. İnsanları Rablerinin haricinde hesâba çekmeyin."*[295]

---

293) Bu müslümanlar hakkında geçerlidir. Kâfir olarak ölen kimseye gelince Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "Bir kâfirin kabrinin yanından geçtiğin zaman onu ateşle müjdele!" buyurmuştur. Bunu Abdurrazzâk (19687) mürsel olarak rivâyet etmiştir. el-Bezzâr (1089) ve "el-Kebîr"de (326) et-Taberânî ise bunu Sa'd *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir.

294) Asılda böyledir. et-Taberânî'nin "el-Mu'cemu'l Kebîr"inde ise "günahkâr" diye geçmektedir.

295) Bunu et-Taberânî "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (5/197/5076) rivâyet etmiştir. İsnadı çok zayıftır. İsnadında Muhammed b. Ya'lâ Zunbûr vardır ki el-Buhârî onun hakkında "Hadisi gitmiştir" demiştir. Yine isnadında Ömer b. es-Subh vardır ki İbn Hibbân onun hakkında "Hadis uyduranlardandı" demiştir. Yine isnadında Nufey' b. el-Hâris Ebû Dâvûd el-A'mâ vardır ki ed-Dârakutnî ve başkaları onun hakkında "Hadisi metrûktur" demiştir. "Mîzânu'l İ'tidâl"e (5/249, 6/374, 7/47) bakınız.

Yine bunu İbn Ebî Zemenîn "Usûlü's Sünne"de (145) el-Hasen b. Umâra- el-Hakem b. Utbe kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet etmiştir. İsnadında el-Hasen b. Umâra el-Kûfî vardır ki metrûktur. Ayrıca el-Hakem b. Utbe Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görmemiştir. Dolayısıyla hadis mürseldir.

٢٥٨) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ لَيْثٍ، عَنْ جَعْفَرٍ الْعَبْدِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْلٌ لِلْمُتَأَلِّينَ مِنْ أُمَّتِي الَّذِينَ يَقُولُونَ: فُلَانٌ فِي الْجَنَّةِ، وَفُلَانٌ فِي النَّارِ.

258) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir, Leys kanalıyla[296] Ca'fer el-Abdî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ümmetimden 'Falan cennetliktir, falan cehennemlik-tir' diyen müteellîlere[297] veyl olsun!"*[298]

İbn Ebî Hâtim'in (7897) ve "et-Tefsîr"de (8/34) et-Taberî'nin hasen bir isnadla İbn Abbâs'tan rivâyet ettiklerine göre o "Der ki: Ateş -Allah'ın dilediği hariç- içerisinde ebedî kalmak üzere barınağınızdır, şüphesiz Rabbin Hakîm'dir, Alîm'dir" (En'âm, 128) buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet şunu ifâde etmektedir: Allah adına mahlûkâtı hakkında hüküm vermek ya da onları cennete veya cehenneme yerleştirmek kimsenin haddine değildir."

296) Asılda böyledir. Hadisi tahriç edenlerin kitaplarında ise "Leys- Zeyd kanalıyla Ca'fer el-Abdî'den..." diye geçmektedir.

297) Asılda "çok öldürenlere" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır.

Mütercimin notu: Müteellî; yemin eden, gayret sarf eden, kendini yükün altına sokan gibi manalara gelmektedir.

298) Bunu "İthâfu'l Hıyeratu'l Mehera"da (7119) geçtiği üzere Müsedded ve "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1060) İbn Batta rivâyet etmiştir.

el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de (2/191) Ca'fer b. Zeyd'in tercemesinde şöyle demiştir: "Mu'temir, Leys- Zeyd- Ca'fer el-Abdî kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadis rivâyet etmiştir. Bu mürseldir."

"el-İsâbe" (1/550) sahibi şunları söylemiştir: "Ca'fer el-Abdî tâbiîdir. Mürsel olarak bir hadis rivâyet etmiştir. Alî b. Sa'd onu Sahâbe arasında zikretmiş, el-Hasen b. Arafe- el-Mu'temir- Leys- Zeyd- Ca'fer el-Abdî kanalıyla şunu rivâyet etmiştir...

Ebû Mûsâ dedi ki: 'Şâyet bu Ca'fer b. Zeyd el-Abdî ise tanınan tâbiîdir. Değilse onu tanımıyorum.' Ben (yani İbn Hacer) derim ki: Bu odur. el-Buhârî onu 'et-Târîh'te zikretmiş, bu hadisi de onun tercemesinde Mu'temir tarîkinden zikretmiş ve 'Bu mürseldir' demiştir."

Derim ki: "el-İsâbe"de hadis tashîfe uğramıştır. Lafzı "Ümmetimden miskînlere veyl olsun!" şeklindedir. Doğrusu yukarıda asıldan yazdığımdır.

Müslim'in "Sahîh"inde (6774) Cundub *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği hadis bunun manasını desteklemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Bir adam 'Vallahi Allah falanı bağışlamayacak!' dedi. Allah Teâlâ da 'Falanı bağışlamayacağıma dâir Benim adıma yemin eden de kimdir?' buyurdu. 'İşte Ben falanı bağışladım, senin amelini de boşa çıkardım!'"

İnsanlardan İki Kişi Kaldığı Sürece Emirlik Kureyş'tedir Babı[299]

٢٥٩) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ، قَالَ :حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَزَالُ هذا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنَ النَّاسِ اثْنَانِ، وَقَالَ بِيَدِهِ هكَذَا.

259) Bize Ahmed b. Abdullah b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Âsım b. Muhammed, babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah b. Ömer dedi ki: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Bu iş, insanlardan iki*

---

299) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde gördüğü ilim ehlinin hilâfetin Kureyş'te olduğu hususundaki icmasını nakli daha önce geçmişti. 25 ilâ 30 numaralı fıkralara bakınız.

"et-Telhîsu'l Habîr"de (4/42) şunlar söylenmiştir: "'İmamlar Kureyş'tendir' hadisini en-Nesâî Enes'ten rivâyet etmiştir. Yine bunu 'ed-Duâ'da et-Taberânî, el-Bezzâr ve el-Beyhakî Enes'e ulaşan tariklerden rivâyet etmiştir. Derim ki: Bunun tariklerini müstakil bir cüzde bir araya getirmiş bulunmaktayım. Bu cüz yaklaşık kırk sahâbîden gelen rivâyetleri içermektedir. Yine bunu el-Hâkim, et-Taberânî, el-Beyhakî; Alî'den rivâyet etmiştir. Mevkûf mu yoksa merfû mu olduğu konusu ihtilâflıdır. ed-Dârakutnî 'el-İlel'de mevkûf olduğunu tercih etmiştir. Yine bunu Ebû Bekr b. Ebî Âsım, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe kanalıyla Ebû Berze el-Eslemî rivâyet etmiştir. İsnadı hasendir. Bu konuda Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivâyet edilen muttefekun aleyh bir hadis vardır. Lafzı 'İnsanlar Kureyş'e tâbidir' şeklindedir. Müslim de Câbir'den aynısını rivâyet etmiştir. İbn Ömer'den rivâyet edilen muttefekun aleyh hadisin lafzı ise şöyledir: 'Bu iş onlardan iki kişi kaldığı sürece Kureyş'te olmaya devam edecektir.' el-Buhârî bu hadisi Muâviye'den 'Bu iş Kureyş'tedir' lafzıyla rivâyet etmiştir. et-Tirmizî'nin ve en-Nesâî'nin Amr b. el-Âs'tan rivâyet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: 'Kureyş kıyâmet gününe dek insanların hayırda ve şerde velîleridir.'"

kişi kaldığı sürece Kureyş'te olmaya devam edecektir." Eliyle de şöyle işâret etti.[300]

٢٦٠) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنبَلَ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ :ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ :سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي الْهُذَيْلِ قَالَ: كَانَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ يَتَخَوَّلُنَا، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَكْرِ بْنِ وَائِلٍ :لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ قُرَيْشٌ لَيَضَعَنَّ هذا الْأَمْرَ فِي جُمْهُورٍ مِنْ جَمَاهِيرِ الْعَرَبِ سِوَاهُمْ، فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ :كَذَبْتَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قُرَيْشٌ وُلَاةُ النَّاسِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

260) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Ca'fer tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Habîb b. ez-Zubeyr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ebi'l Huzeyl'in şöyle dediğini işittim: Amr b. el-Âs sık sık yanımıza gelirdi. Bir defasında Bekr b. Vâil'den bir adam "Kureyş yaptığından caymazsa (Allah) mutlaka bu işi Arapların topluluklarından onlardan başka bir topluluğa koyacaktır!"[301] dedi. Bunun üzerine Amr b. el-Âs "Yalan söyledin!" dedi. "Ben Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i *'Kureyş kıyâmet gününe dek insanların hayırda ve şerde velîleri (yani yöneticileri)dir'* buyururken işittim."[302]

٢٦١) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ إِنَّكُمُ الْوُلَاةُ بَعْدِي لِهذا الْأَمْرِ، فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ.

---

300) Bunu Ahmed (4832), el-Buhârî (3501) ve Müslim (4731) rivâyet etmiştir.

Ahmed'in lafzı şöyledir: (Ravi) dedi ki: "İki parmağını şöyle bükerek hareket ettirdi."

Yine Ahmed (16852) Muâviye *radiyallahu anh*'tan şunu rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Şüphesiz bu iş Kureyş'tedir. Biri onlarla çekişirse Allah onu mutlaka yüz üstü devirir. Dîni ikâme ettikleri sürece böyledir."

Yine Ahmed (19541) Ebû Mûsâ *radiyallahu anh*'tan şunu rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Şüphesiz bu iş; kendilerinden merhamet istendiği zaman merhamet ettikleri, hükmettikleri zaman âdil oldukları ve üleştirdikleri zaman hakkı gözettikleri sürece Kureyş'tedir. Onlardan kim bunları yapmazsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun! Ondan ne farz ne nâfile kabul etmesin!

301) Asılda böyle geçmektedir. Ahmed'in lafzı "Allah koyacaktır", et-Tirmizî'nin lafzı "Allah kılacaktır" şeklindedir.

302) Bunu Ahmed (17808) ve "Hasen garib sahih bir hadistir" diyerek et-Tirmizî (2227) rivâyet etmiştir.

261) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulmelik b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize Kesîr b. Abdullah, babası- dedesi kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Ey Kureyş topluluğu! Şüphesiz siz benden sonra bu işi üstleneceksiniz. Şu hâlde ancak müslümanlar olarak ölün!"*[303]

٢٦٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ :حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ :قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ إِنَّ هذا الْأَمْرَ فِيكُمْ مَا لَمْ تَعْصُوا اللهَ، فَإِذَا عَصَيْتُمُوهُ بَعَثَ اللهُ عَلَيْكُمْ مَنْ يَلْحَاكُمْ كَمَا يُلْحَى هذا الْقَضِيبُ، وَلَحَى قَضِيبًا فِي يَدِهِ أَبْيَضَ.

262) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize İbrâhîm b. Sa'd, Sâlih b. Keysân- İbn Şihâb- Ubeydullah b. Utbe kanalıyla İbn Mes'ûd'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ey Kureyş topluluğu! Şüphesiz bu iş Allah'a isyan etmediğiniz sürece sizdedir. O'na isyân ettiğiniz zaman Allah üzerinize sizi şu çubuğun soyulduğu gibi soyacak kimseler gönderir."*

Bu sırada elindeki beyaz bir çubuğu soydu.[304]

---

303) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (1587), et-Taberânî "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (17/12/2) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (5/194) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî rivâyet etmiştir. İsnadında Kesîr b. Abdullah b. Amr el-Müzenî vardır ki zayıftır. et-Tirmizî onun hadisini hasen saymıştır. Kalan ricâli ise sika kimselerden oluşmaktadır."

304) Bunu Ahmed (17069) ve Ebû Ya'lâ (5024) rivâyet etmiştir.

"el-Feth"te (13/116) şunlar söylenmiştir: "Ahmed'in ve Ebû Ya'lâ'nın İbn Mes'ûd'dan merfû olarak rivâyet ettikleri hadiste şöyle buyrulmuştur: 'Ey Kureyş topluluğu! Şüphesiz siz yenilik ihdas etmediğiniz sürece bu işin ehlisiniz. (Eski hâli) değiştirdiğiniz zaman Allah üzerinize sizi çubuğun soyulduğu gibi soyacak kimseler gönderir.' Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. Şu kadar var ki bunu Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd, babasının amcası Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir. Hâlbuki o Abdullah b. Mes'ûd'u görmemiştir. Bu Sâlih b. Keysân'ın Ubeydullah'tan rivâyetidir. Habîb b. Ebî Sâbit, Sâlih'e muhâlefet edip hadisi el-Kâsım b. Muhammed b. Abdurrahmân- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe- Ebû Mes'ûd el-Ensârî kanalıyla 'Bu iş sizde olmaya devam edecektir, siz bu işi üstlenenler olmaya devam edeceksiniz...' lafzıyla rivâyet etmiştir. Bu hadisi Ahmed tahriç etmiştir. Ubeydullah'ın Ebû Mes'ûd'dan hadis işitip işitmediği hususunda Ebû Mes'ûd'un vefat ettiği sene hakkındaki ihtilâf üzerine mebnî olan bir şüphe vardır. Bu hadisin Atâ b. Yesâr'ın mürseli olan bir şâhidi vardır ki bunu eş-Şâfiî ve onun tarikinden el-Beyhakî Atâ'ya kadar sahih bir senedle tahriç etmiştir. Lafzı şöyledir: Kureyş'e dedi ki: 'Siz hak üzere olduğunuz sürece insanlar arasında

[İmama İtaat ve Raiyye Hususunda Ona Vacip Olanlar Hakkında Kapsayıcı Bir Bab[305]]

٢٦٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، قَالَ :حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بِرْقَانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي نُشْبَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجِهَادُ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَنِي اللهُ إِلَى أَنْ يُقَاتِلَ آخِرُ أُمَّتِي الدَّجَّالَ، لَا يُبْطِلُهُ جَوْرُ جَائِرٍ، وَلَا عَدْلُ عَادِلٍ.

263) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Birkân, Yezîd b. Ebî Nuşbe kanalıyla Enes b. Mâlik'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Cihad Allah'ın beni gönderdiği andan itibâren ümmetimin sonu Deccâl'e karşı savaşana dek yürürlüktedir. Zâlimin zulmü ya da adâlet sahibinin adâleti onu ibtâl etmez."*[306]

---

bu işe en lâyık olanlarsınız. Yok, haktan saparsanız mutlaka şu hurma dalının soyulduğu gibi soyulursunuz.'"

305) Bu bab asılda yer almamaktadır. Bunu el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinden alıp ekledim. el-Hallâl bunu "İmamların Kureyş'ten Olduğunun Zikri Babı"ndan sonra zikretmiştir. Nitekim musannifin burada izlediği yol da aynıdır.

Harb *rahimehullah*'ın, görmüş olduğu ilim ehlinin; cihâdın, aynı şekilde Cuma'nın, zekâtların ve diğer hususların her emir ile birlikte yürürlükte olduğu hususundaki icmasını nakli daha önce geçmişti. 26 numaralı fıkraya bakınız.

306) Bunu "Sünen"inde (2367) Saîd b. Mansûr, hakkında bir şey söylemeyerek Ebû Dâvûd (2317) ve "Usûlu's Sünne"de (217) İbn Ebî Zemenîn rivâyet etmiştir. İsnadında Yezîd b. Ebî

٢٦٤) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بِرْقَانَ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ :أَخْبَرَنَا مُغِيرَةُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ :سُئِلَ عَنِ الْغَزْوِ مَعَ بَنِي مَرْوَانَ، وَذُكِرَ مَا يَصْنَعُونَ قَالَ :إِنْ عَرَّضَ بِهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ لِيُثَبِّطَهُمْ عَنْ جِهَادِ عَدُوِّهِمْ.

264) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Birkân, Hişâm'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Muğîre, İbrâhîm'den şunu tahdis etti: Ona (yani İbrâhîm'e) Benî Mervân'ın yaptıkları söz konusu edilip onlarla birlikte savaşılıp savaşılmayacağı soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: "Bunu, onları düşmanlarıyla cihad etmekten alıkoymak için ancak şeytan ortaya atmıştır!"[307]

Nuşbe vardır ki onun hakkında el-Münzirî "Muhtasar"ında (3/380) "Yezîd b. Ebî Nuşbe meçhul niteliktedir" demiştir.

Abdulhak el-İşbîlî "el-Vustâ"da (2/350) şöyle demiştir: "Yezîd b. Ebî Nuşbe, Benî Süleym'den bir adamdır. Ondan yalnızca Ca'fer b. Birkân rivâyette bulunmuştur."

"el-Feth" (6/56) sahibi "İsnadında zayıflık vardır" demiştir.

Yine bunu İbn Ebî Zemenîn "Tefsîr"inde (4/236) ve ed-Dânî "es-Sünenu'l Vâridetu fi'l Fiten"de (370) el-Hasen el-Basrî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Ayrıca "Sahîhu'l Buhârî"ye bakınız: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Hayır kıyâmet gününe dek atların perçemlerine düğümlenmiştir" buyruğundan dolayı cihadın iyi veya fâcir ile birlikte yürürlükte olacağı babı.

İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (14/97) şunları söylemiştir: "Âlimlerden bir topluluk cihadın kıyâmet gününe dek iyi veya fâcir imamların sancağı altında yürürlükte olacağına bu hadisi delil getirmiştir. Çünkü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste 'kıyâmet gününe dek' buyurmuştur. Bunun da Allah yolunda cihaddan başka yolu yoktur. Çünkü atı gösteriş, iftihâr ve müslümanlara karşı böbürlenme maksadıyla bağlayıp alıkoyan kimse yerilmiştir."

307) Bunu Saîd b. Mansûr "Sünen"inde (2371) rivâyet etmiştir. İçerisinde şunlar geçmektedir: "Dedi ki: Bize bir adam tahdis etti. -Da'lec dedi ki: Sanıyorum o Huşeym'dir.- Dedi ki: Bize Muğîre haber verdi, dedi ki: Ona, Benî Mervân'ın yaptıkları söz konusu edilip onlarla birlikte savaşıp savaşılmayacağı soruldu. O da dedi ki..." Sonra benzerini zikretmiştir.

Görüldüğü gibi "es-Sünen"de "İbrâhîm'den" kısmı düşmüştür!

İbn Ebî Şeybe'nin (34062), Vekî'- Muğîre- İbrâhîm kanalıyla rivâyet ettiğine göre ona "Cihad yoktur!" diyen bazı topluluklar söz konusu edildi. Bunun üzerine o "Bu şeytanın ortaya attığı bir şeydir" dedi.

İbn Ebî Zemenîn'in "Usûlu's Sünne"sinde (220) Esed b. Muğîre'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İbrâhîm en-Nehaî'ye şu yöneticilerle birlikte gaza etmek soruldu. Dedi ki: "Bu ancak şeytanın sizi cihadınızdan alıkoymak için ortaya koyduğu bir çekiştirmedir." Bunun üzerine "Ama onlar (İslâm'a) davet edilmiyorlar?" dendi. Dedi ki: "Deylem ve Rûm kendileriyle ne uğruna savaşıldığını bilmektedir."

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (83) İsmâîl b. Muhammed eş-Şâlencî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ahmed'e onlarla birlikte cihad etmeyi ve cemaat namazlarını kılmayı sordum. "Onlarla birlikte cihad edersin" dedi.

٢٦٥) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ :كَانَ عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ يَزِيدَ، وَأَبُو جُحَيْفَةَ، وَإِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَعُمَارَةُ بْنُ عُمَيْرٍ يَغْزُونَ فِي إِمْرَةِ الْحَجَّاجِ، قُلْتُ :وَأَيْنَ كَانُوا يَغْزُونَ؟ قَالَ :خُرَاسَانَ، وَالدَّيْلَمَ، وَغَيْرَ ذَلِكَ .فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ :أَكَانُوا يُكْرَهُونَ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ :لَا، بَلْ يَخِفُّونَ فِيهِ وَيُعْجِبُهُمْ.

265) Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk el-Fezârî, el-A'meş'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: Abdurrahmân b. Yezîd, Ebû Cuhayfe, İbrâhîm en-Nehaî ve Umâra b. Umeyr; el-Haccâc'ın emirliği döneminde gazaya çıkarlardı.

(Ebû İshâk dedi ki:) "Nerede gaza ederlerdi?" diye sordum. (el-A'meş) "Horasan'da, Deylem'de ve başka yerlerde" dedi. Bunun üzerine oradakilerden bir adam "Buna zorlanıyorlar mıydı?" diye sordu. (el-A'meş) "Hayır!" dedi. "Bilakis bunu hiçbir zorluk içerisinde olmadan yapıyorlardı ve bu onların hoşuna gidiyordu."[308]

٢٦٦) قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، قَالَ :سَأَلْتُ هِشَامًا عَنِ الْغَزْوِ مَعَ هؤلاءِ الْأَئِمَّةِ وَذَكَرْتُ لَهُ مَا طُعِنَ فِي الْغَزْوِ مَعَهُمْ، فَقَالَ :كَانَ الْحَسَنُ وَابْنُ سِيرِينَ يَقُولَانِ: لَكَ أَجْرُهُ، وَذُخْرُهُ، وَشَرَفُهُ، وَفَضِيلَتُهُ، وَعَلَيْهِمْ مَأْثَمُهُمْ.

قَالَ :وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: لَيُؤَيِّدَنَّ اللهُ هذا الدِّينَ بِأَقْوَامٍ لَا خَلَاقَ لَهُمْ.

وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ :أَرْبَعٌ مِنْ أَمْرِ الْإِسْلَامِ إِلَى السُّلْطَانِ: الْحُكْمُ، وَالْفَيْءُ، وَالْجِهَادُ، وَالْجُمُعَةُ.

308) Bu "et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn"de (1/88) el-Museyyeb b. Vâdıh tarîkinden rivâyet edilmiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin "Musannef"inde (34055) şu geçmektedir: Bize Hafs b. Ğıyâs, el-A'meş'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: "Abdullah'ın ashâbı el-Haccâc zamanında gaza ediyordu: Abdurrahmân b. Yezîd, Ebû Sinân ve Ebû Cuhayfe."

Yine İbn Ebî Şeybe (34057) şöyle demiştir: Bize Abde b. Süleymân'ın el-A'meş kanalıyla İbrâhîm'den tahdis ettiğine göre o el-Haccâc zamanında Rey'e gazaya çıktı.

قُلْتُ لِهِشَامٍ :وَإِنْ بَرُّوا أَوْ فَجَرُوا؟ قَالَ :وَإِنْ بَرُّوا أَوْ فَجَرُوا.

266) (el-Museyyeb b. Vâdıh) dedi ki: Bize yine Ebû İshâk tahdis etti, dedi ki: Hişâm'a şu imamlarla birlikte gazaya çıkmayı sordum. Yine ona onlarla birlikte gazaya çıkmak hakkında olumsuz sözler söylendiğinden söz ettim. Dedi ki: "Hasen ve İbn Sîrîn 'Ecri, birikimi, şerefi ve fazîleti senin; günahları onlarındır' derlerdi."[309] Yine (Hişâm) dedi ki: "Hasen şöyle derdi: 'Bana ulaştığına göre –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî şöyle buyurmuş: *Allah bu dini mutlaka nasipleri olmayan topluluklarla destekleyecektir.*'[310] Yine Hasen şöyle derdi: 'İslâm'ın hükümlerinden dört şey vardır ki sultânın işidir: Hüküm, fey, cihad ve Cuma.'"[311]

Hişâm'a "İyi de olsalar fâcir de olsalar, öyle mi?" diye sordum. "İyi de olsalar fâcir de olsalar!" dedi.[312]

٢٦٧) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ قَالَ :غَزَوْتُ مَعَ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الرُّومَ مَعَ إِمْرَةِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ.

267) Bize el-Museyyeb tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk, Mûsâ b. Ukbe'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sâlim b. Abdullah'la birlikte el-Velîd b. Abdulmelik'in emirliğinde Rumlara karşı savaştım."[313]

---

309) Bunu İbn Ebî Şeybe "Musannef"te (34060), Saîd b. Mansûr "Sünen"inde (2369) rivâyet etmiştir.

310) Bunu Ahmed (20454) el-Hasen kanalıyla Ebû Bekre *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir. Yine bunu en-Nesâî (8885) ve "el-Evsat"ta (2737) et-Taberânî Ebû Kılâbe kanalıyla Enes *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir. Yine bunu "el-Evsat"ta (1948) el-Hasen kanalıyla Enes'ten rivâyet etmiştir. "el-Muğnî an Hamli'l Esfâr" (122) sahibi "Bunu en-Nesâî sahih bir isnadla Enes'ten rivâyet etmiştir" demiştir.

Ayrıca el-Buhârî (3062) ve Müslim (220) Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "...Allah bu dini mutlaka fâcir adamla destekleyecektir."

311) İbn Ebî Şeybe (29029) el-Hasen'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Dört şey vardır ki sultânın işidir: Zekât, fey, hadler ve kazâ."

Yine İbn Ebî Şeybe (29030) İbn Muhayrîz'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cuma, hadler, zekât ve fey sultânın işidir."

Yine o Atâ el-Horasânî'den şunu rivâyet etmiştir: "Zekât, Cuma ve hadler sultânın işidir."

"et-Târîhu'l Kebîr, el-Kunâ"da (1/47) rivâyet edildiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: "Dört şey sultânın işidir: Cuma, fey ve zekât." (Dördüncüsü zikredilmemiştir.)

312) Hişâm, Hişâm b. Hassân'dır. Hicrî 147 yılında vefat etmiştir. Allah ona rahmet etsin.

313) Târîhu Dımeşk, 60/457

٢٦٨) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ قَالَ :ثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ صَبِيحٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ :قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ: مَا تَرَى فِي الْغَزْوِ، فَإِنَّ الْأُمَرَاءَ قَدْ أَحْدَثُوا مَا قَدْ رَأَيْتَ؟ قَالَ :اغْزُ مَعَهُمْ، وَلَيْسَ عَلَيْكَ مِنْ إِحْدَاثِهِمْ شَيْءٌ.

268) Bize el-Museyyeb tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk, er-Rabî' b. Sabîh kanalıyla Kays b. Sa'd'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'e "Gaza hakkında ne düşünüyorsun? Zira emirler görmüş olduğun şeyleri ihdas etmişlerdir!" dendi. Bunun üzerine İbn Ömer dedi ki: "Onlarla birlikte gaza et. İhdâs etmeleri hususunda sana düşen bir sorumluluk yoktur."[314]

٢٦٩) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْهُذَيْلِ قَالَ :تَذَاكَرْنَا لَيَالِيَ الْمُخْتَارِ الْجُمُعَةَ، فَاجْتَمَعَ رَأْيُهُمْ عَلَى أَنْ يَأْتُوهُ، فَإِنَّمَا كَذِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ.

269) Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz b. Müslim, Ebû Sinân kanalıyla Abdullah b. Ebi'l Huzeyl'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "el-Muhtâr'ın[315] gecelerinde (yani onun emir olduğu gecelerde) aramızda Cuma'yı müzâkere ettik. Sonra insanlar Cuma'ya gitmeleri gerektiği ve el-Muhtâr'ın yalanının kendi-

---

314) Bunu İbn Ebî Şeybe "Musannef"te (34063) rivâyet etmiştir.

Yine o (34058) Ebû Hamza'dan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İbn Abbâs'a (ihdas ettiklerini) ihdas etmiş oldukları hâlde emirlerle birlikte gaza etmeyi sordum. Dedi ki: "Sen ahîretten nasîbin uğruna savaşırsın. Onlar da dünyadan nasipleri uğruna savaşırlar."

Yine o (34059) Süleymân el-Yeşkurî kanalıyla Câbir'den şunu rivâyet etmiştir: (Süleymân) dedi ki: Ona (yani Câbir'e) "Sultân ile birlikte dalâlet ehliyle savaşayım mı?" diye sordum. "Savaş!" dedi. "Zira sana yüklenen senin sorumluluğun, onlara yüklenen de onların sorumluluğudur."

315) İbn Abdulberr "el-İstîâb"da (4/1465) şunları söylemiştir: "el-Muhtâr b. Ebî Ubeyd b. Mes'ûd es-Sekafî. Ebû İshâk. Babası Sahâbe'nin büyüklerindendi... el-Muhtâr hicret yılında doğmuştur. Sahâbîliği ve rivâyeti yoktur. Haberleri razı olunmayan haberlerdir. Bunları ondan Suveyd b. Ğafele ve eş-Şa'bî gibi sika kimseler aktarmıştır. Bu haberler onun emirliği talep etmesinden itibâren Mus'ab b. ez-Zubeyr kendisini yetmiş yedi yılında Kûfe'de öldürene kadar meydana gelmiştir..."

"es-Siyer"de (3/538) şunlar geçmektedir: "el-Muhtâr... Yalancı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* 'Sakîf'ten bir yalancı, bir de helâk edici çıkacaktır' buyurmuştur. Yalancı bu olmuştur. Kendisine vahiy geldiğini ve gaybı bildiğini iddia etmiştir. Helâk edici de el-Haccâc olmuştur. Allah onları rezil etsin!"

sini ilgilendirdiği hususunda görüş birliği ettiler."[316]

٢٧٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ هَانِئٍ، قَالَ: كُنْتُ أَسْمَعُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ لِعَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَرْوَانَ، وَ لِابْنِ الزُّبَيْرِ، و لِنَجْدَةَ:ذُبَابُ النَّارِ، ثُمَّ تُقَامُ الصَّلَاةُ فَيُصَلِّي مَعَ هؤلاءِ وَمَعَ هؤلاءِ.

270) Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, el-Evzâî kanalıyla Umeyr b. Hâni'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Ben İbn Ömer'i; Abdulmelik b. Mervân, İbnu'z Zubeyr ve Necde hakkında 'Ateşin sinekleri!' derken işitiyordum. Sonra namaz için kâmet getiriliyordu da o bunlarla birlikte de onlarla birlikte de namaz kılıyordu."[317]

٢٧١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ بَسَّامٍ الصَّيْرَفِيِّ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ :كَانَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ يَسُبَّانِ مَرْوَانَ، ثُمَّ تُقَامُ الصَّلَاةُ، فَيَبْتَدِرَانِ الصَّلَاةَ خَلْفَهُ.

271) Bize Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, Besâm es-Sayrafî kanalıyla Ebû Ca'fer'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Hasen ve Huseyn, Mervân hakkında kötü sözler söylerlerdi. Namaz için kâmet getirildiği zaman da arkasında namaz kılmaya koşuşurlardı."[318]

---

316) İbn Ebî Şeybe "Musannef"inde (5446) Abdullah b. Ebi'l Huzeyl'den şunu rivâyet etmiştir: el-Haccâc zamanında Cuma'yı müzâkere ettiler. Dedi ki: "Su çakıl taşlarına ulaşmış olsa bile Cuma'ya gidin!"

Yine İbn Ebî Şeybe'nin (7571) Zeyd b. Ebî Süleymân'dan rivâyet ettiğine göre Ebû Vâil, el-Muhtâr'ın arkasında Cuma kılıyordu.

317) Bunu Abdurrazzâk (3803) es-Sevrî ve başkaları- el-Evzâî kanalıyla Umeyr b. Hâni'den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer'i; İbnu'z Zubeyr, Necde ve el-Haccâc hakkında "Sineklerin et suyuna düşüştüğü gibi ateşe düşüşürler!" derken gördüm. Bununla birlikte müezzini işittiği zaman ona -yani müezzinlerine- seğirtiyor ve onunla namaz kılıyordu.

Bunu ayrıca Ebû Nuaym "el-Fiten"de (1/176) rivâyet etmiştir. Sahihtir.

318) İbn Ebî Şeybe'nin "Musannef"inde (7642) ve eş-Şâfiî'nin "Müsned"inde (298) Ca'fer kanalıyla babasından şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Alî'nin oğulları Hasen ve Huseyn, Mervân'ın arkasında namaz kılıyorlardı." Bunun üzerine ona (yani Ca'fer'in babası Muhammed'e) "Atan eve döndüğü zaman (tekrar) namaz kılmıyor muydu?" diye soruldu. Dedi ki: "Vallahi hayır! İmamların namazına bir şey eklemiyorlardı." Bu sahihtir.

Yine İbn Ebî Şeybe (7568) ve "et-Tabakât"ta (382) İbn Sa'd Bessâm'dan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ebû Ca'fer'e emirlerle birlikte namaz kılmayı sordum. Dedi ki: "Onlarla birlikte namaz kıl. Zira biz de onlarla birlikte namaz kılıyoruz. Hasen ve Huseyn de Mervân'ın

٢٧٢) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ :حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَبِي خَلِيفَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ الْكَرِيمِ أَبَا أُمَيَّةَ عَنِ الصَّلَاةِ خَلْفَ بَنِي أُمَيَّةَ، فَقَالَ :كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَجِيءُ فِي اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ فَيُصَلِّي خَلْفَ الْحَجَّاجِ.

272) Bize Nasr b. Alî tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. Ebî Halîfe tahdis etti, dedi ki: Abdulkerîm Ebû Umeyye'ye Benî Umeyye'nin arkasında namazı sordum. Dedi ki: "İbn Ömer kapkaranlık gecede gelir ve el-Haccâc'ın arkasında namaz kılardı."[319]

٢٧٣) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْعِجْلِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا لَمَّازَةُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْحَوَارِيِّ الْعَمِّيِّ، عَنْ عَمِّهِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَبْعٌ مِنَ الْهُدَى وَفِيهِنَّ الْجَمَاعَةُ، مَنْ خَرَجَ مِنْ شَيْءٍ مِنْهُنَّ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ، ثُمَّ قَالَ :لَا تَشْهَدُوا عَلَى أَهْلِ مِلَّتِكُمْ بِكُفْرٍ، وَلَا شِرْكٍ، وَلَا نِفَاقٍ، وَذَرُوا

---

arkasında namaz kılmaya koşuşurlardı." "Ama insanlar bunun takiyye olduğunu söylüyorlar" dedim. "Nasıl?!" dedi. "Hasen b. Alî Mervân'a minberdeyken inene kadar yüzüne karşı ağır sözler söylerdi. Bu takiyye mi şimdi?"

"Tehzîbu'l Kemâl"de (20/396) rivâyet edildiğine göre Muhammed b. el-Furât et-Temîmî şöyle demiştir: Cuma günü Alî b. el-Huseyn'in yanına oturdum. Namazda konuşan bazı insanları duydu. Bana "Bu nedir?" diye sordu. "Sizin şîanız, Benî Umeyye'nin arkasında namaz kılmayı doğru görmüyorlar" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Kendisinden başka ilâh olmayana yemin ederim ki bu ortaya atılmış bir bidattir. Kur'ân'ı okuyup kıbleye yönelen kimsenin arkasında namaz kılın. İyiyse iyiliği kendi lehinedir. Kötüyse kötülüğü kendi aleyhinedir."

Mervân, Mervân b. el-Hakem b. Ebi'l Âs b. Umeyye'dir. Hilâfet makamına gelmiş, hicrî 65 yılında da vefât etmiştir. Burada rivâyet edilen sözün söylendiği zaman Medîne'de vâli idi.

319) İsnadı hasendir.

Ayrıca eş-Şâfiî'nin "Müsned"inde (297) sahih bir isnad ile Nâfi'den rivâyet edildiğine göre İbn Ömer *radiyallahu anhuma*, İbnu'z Zubeyr savaşının olduğu ve el-Haccâc Minâ'da bulunduğu sırada Minâ'da inzivâya çekildi ve el-Haccâc ile birlikte namaz kıldı.

İbn Ebî Şeybe'nin "Musannef"inde (7560) ve "es-Sünenu'l Kubrâ"da da (3/121) benzeri rivâyet edilmiştir.

el-Lâlekâî'nin (2304) rivâyet ettiğine göre Ebu'l Müsennâ şöyle demiştir: Abdullah b. ez-Zubeyr'in yanındaydık. el-Haccâc onu kuşatmış durumdaydı. Abdullah b. Ömer İbnu'z Zubeyr ile namaz kılıyor, onunla namaz kılamamışsa el-Haccâc'ın müezzinini işittiği zaman onunla namaz kılıyordu. Ona "Hem İbnu'z Zubeyr'le hem de el-Haccâc'la namaz kılıyorsun, öyle mi?" diye soruldu da şöyle dedi: "Bizi Allah'a çağırdıkları zaman onlara icâbet ediyoruz. Şeytana çağırdıkları zaman da onları terk ediyoruz."

Bakınız: Musannefu İbn Ebî Şeybe, Emirlerin arkasında namaz hakkında; es-Sünenu'l Kubrâ, 3/121, Fiilleri övülmeyen kimsenin arkasında namaz babı.

سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللهِ، وَصَلُّوا عَلَى مَنْ صَلَّى الْقِبْلَةَ إِذَا مَاتَ، وَصَلُّوا الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَالْجَمَاعَاتِ خَلْفَ كُلِّ إِمَامٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ، وَجَاهِدُوا مَعَ كُلِّ خَلِيفَةٍ لَكُمْ جِهَادُكُمْ وَعَلَيْهِمْ إِثْمُهُ، وَادْعُوا لَهُمْ بِالصَّلَاحِ وَالْعَافِيَةِ وَلَا تَدْعُوا عَلَيْهِمْ، وَلَا تَخْرُجُوا عَلَى الْأَئِمَّةِ بِالسَّيْفِ وَإِنْ جَارُوا وَجَانِبُوا الْأَهْوَاءَ كُلَّهَا، فَإِنَّ أَوَّلَهَا وَآخِرَهَا بَاطِلٌ.

273) Bize İsmâîl b. Abdulhamîd el-Iclî tahdis etti, dedi ki: Bize Lemmâze b. el-Muğîre, Abdurrahîm b. Zeyd el-Havârî el-Ammî kanalıyla amcasından[320] onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Yedi şey vardır ki hidâyettendir ve cemaat bunlardadır. Kim bunlardan birinden çıkarsa cemaatten çıkmış olur."*

Sonra şöyle buyurdu: *"Dininizden olanların kâfir, müşrik ya da münâfik olduklarına şehâdet etmeyin. Gizlediklerini Allah'a havâle edin. Öldüğü zaman kıbleye doğru namaz kılan kimsenin namazını kılın. Beş (vakit) namazı ve cemaat namazlarını iyi veya fâcir her imamın arkasında kılın. Her halîfe ile birlikte cihad edin. Cihadınız sizin, günahı onlarındır. Onların salâhı ve âfiyeti için dua edin. Onlara beddua etmeyin. Zulmetseler de imamlara kılıçla huruç etmeyin. Hevâların tamamından kaçının. Zira hevâların başı da sonu da bâtıldır."*[321]

٢٧٤) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ :حَدَّثَنَا مِنْدَلٌ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ قَالَ :ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الشُّعَيْثِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ مَكْحُولًا يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: أَرْبَعٌ لَمْ أُحَدِّثْكُمُوهُنَّ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنَا مُحَدِّثُكُمُوهُنَّ: لَا تُكَفِّرُوا أَهْلَ مِلَّتِكُمْ وَإِنْ عَمِلُوا الْكَبَائِرَ، وَالصَّلَاةُ عَلَى كُلِّ مَيِّتٍ، وَالصَّلَاةُ خَلْفَ كُلِّ إِمَامٍ، وَالْجِهَادُ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ.

قَالَ مَكْحُولٌ :ثِنْتَانِ مِنْ رَأْيِي لَمْ أَذْكُرْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُولُوا

---

320) Asılda böyle geçmektedir ama Abdurrahîm babasından rivâyette bulunmakla meşhurdur.

321) İsnadında Abdurrahîm b. Zeyd vardır ki onun hakkında "et-Târîhu'l Kebîr"de (6/104) el-Buhârî "Onu terk etmişlerdir", Ebû Hâtim "Hadisi terk edilmiştir, babasından uydurmalar tahdis ederek onu bozardı" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 5/339)

Zayıf olmasına rağmen hadisin metninin şahidi olan birçok hadis ve Selef-i Sâlihîn eseri vardır. Musannif bunların bir kısmını burada zikretmiştir. Selefin isnadlı kitaplarında burada sayılamayacak kadar çok şahid bulunmaktadır.

فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ إِلَّا خَيرًا تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلاَ تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

274) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Mindel, Hammâd b. Abdurrahmân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Muhammed b. Abdullah eş-Şuaysî[322] tahdis etti, dedi ki: Mekhûl'ü ölümüyle sonuçlanacak hastalığı esnasında şöyle derken işittim: "Size Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tahdis etmediğim dört şey var ki bunları size şimdi tahdis edeceğim: *'Büyük günahları işleseler bile dininizden olanları tekfir etmeyin. Ölen herkesin namazını kılın. Her imamın arkasında namaz kılın. Her emirle birlikte cihad edin."*[323]

---

322) Asılda "eş-Şa'bânî" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "Tehzîbu'l Kemâl"deki (25/559) tercemesinden alınmıştır.

323) Ebû Dâvûd (2533) ve "Sünen"inde (1768) ed-Dârakutnî -ki lafız onundur- Mekhûl kanalıyla Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Her iyinin ve fâcirin arkasında namaz kılın. Her iyinin ve fâcirin namazını kılın. Her iyi ve fâcir ile birlikte cihad edin."

ed-Dârakutnî şöyle demiştir: "Mekhûl, Ebû Hureyre'den hadis işitmemiştir. Ondan berisi sika kimselerden oluşmaktadır."

İbn Receb "el-Feth"te (6/188) şunları söylemiştir: "Bu munkatıdır. Mekhûl, Ebû Hureyre'den hadis işitmemiştir. Ahmed de bunu inkâr etmiş, sahih görmemiştir. Mühennâ şöyle demiştir: 'Ahmed'e her iyi ve fâcirin arkasında namazı sordum. Dedi ki: "Bunun ne olduğunu bilmiyorum! Bunu bilmiyorum! Fâcirin arkasında namaz kılmak bize yaraşmaz." Bu şekilde bu sözü inkâr etti.' Ya'kûb b. Bahtân şöyle demiştir: 'Ahmed'e her iyi ve fâcirin arkasında namaz kılmak soruldu. O da "Bunu işitmedik" dedi.' el-Bedru'l Munîr kitabının müellifi bu hadisin tariklerini bir araya getirmiş, isnadları hakkında konuşmuş ve 'Özetle bu hadis bütün tariklerinden zayıftır' demiştir... el-Ukaylî de 'Bu metnin sâbit bir isnadı yoktur' demiştir."

el-Beyhakî "Sünen"inde (4/19) şunları söylemiştir: "Her iyi ve fâcirin namazını kılmak, aynı şekilde 'Lâ ilâhe illallâh' diyenin namazını kılmak hususunda bazı hadisler varid olmuştur ki hepsi son derece zayıftır. Bu babda rivâyet edilenlerin en sahihi Mekhûl'ün Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadistir. Bunu Ebû Dâvûd 'es-Sünen'de tahriç etmiştir. Şu kadar var ki hadiste ed-Dârakutnî'nin zikrettiği üzere irsâl vardır."

ed-Dârakutnî "Sünen"inde (1760) Ebu'd Derdâ *radiyallahu anh*'tan şunu rivâyet etmiştir: Dört haslet var ki bunları Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işitmiş fakat daha önce size tahdis etmemiştim. Bugün size bunları tahdis edeceğim. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: "Kıblemin ehlinden herhangi birini -büyük günahları işleseler bile- günah sebebiyle tekfir etmeyin. Her imamın arkasında namaz kılın ve cihad edin. -Ya da 'Her emirle birlikte savaşın' dedi.- Dördüncüsü: Ebû Bekr, Ömer, Osmân ve Alî hakkında hayırdan başkasını konuşmayın. Deyin ki: 'Onlar geçip gitmiş bir ümmettir. Kazandıkları onlara, kazandığınız sizedir. Onların yapmakta olduklarından sorguya çekilmezsiniz.'"

ed-Dârakutnî şöyle demiştir: "İsnadı sâbit değildir. Abbâd ile Ebu'd Derdâ arasında zayıf râviler vardır."

Mekhûl dedi ki: "İki şey daha var ki bunlar benim görüşümdendir. Bunları Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aktarmıyorum: Alî ve Osmân hakkında ancak hayır söyleyin. *Onlar geçip gitmiş bir ümmettir. Kazandıkları onlara, kazandığınız sizedir. Onların yapmakta olduklarından sorguya çekilecek değilsiniz. (Bakara, 134)*"[324]

٢٧٥) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ، قَالَ :حَدَّثَنِي زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ :حَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ وَهْرَامٍ قَالَ: قُلْتُ لِطَاوُوسٍ: لَا أُؤَدِّي عُشُورَ أَرْضِي وَأُقْسِمُهَا؟ فَقَالَ :أَوَلَمْ تُعَشِّرْ أَرْضَكَ؟ قُلْتُ :بَلَى، أَمَّا هؤلاءِ الْأُمَرَاءُ فَقَدْ أَخَذُوهَا وَلَكِنْ يَضَعُونَهَا فِي غَيْرِ حَقِّهَا فَلَا أَدْرِي يَقْضِي ذلِكَ عَنِّي أَمْ لَا؟ قَالَ :وَمَا يُدْرِيكَ؟ بَلْ تَقْضِي عَنْكَ، إِيَّاكَ وَالْبِدَعَ، وَقُمْ لِلْقِرْدِ فِي زَمَانِهِ.

275) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize ed-Dahhâk tahdis etti, dedi ki: Bana Zem'a b. Sâlih tahdis etti, dedi ki: Bana Seleme b. Vehrâm tahdis etti, dedi ki: Tâvûs'a "Ben topraklarımın öşürlerini (emirlere) edâ etmeyeceğim, kendim dağıtacağım!" dedim. "Topraklarının öşrünü ayırmadın mı?" diye sordu. "Ayırdım" dedim. "Ama şu emirler onu aldılar. Fakat onu sarf edilmemesi gereken yerlere sarf ediyorlar. Bu benden sorumluluğu düşürüyor mu düşürmüyor mu, bilmiyorum." Tâvûs "Ne biliyorsun?" dedi. "Bu senden sorumluluğu düşürür. Aman, bidatlerden sakın. Maymunun döneminde maymuna kıyam et."[325]

---

el-Hallâl "el-Câmi'" kitabının "Ahkâmu Ehli'l Milel" bölümünde (1361) şöyle demiştir: Bize el-Abbâs b. Muhammed el-Yemâmî Tarsûs'ta haber verdi, dedi ki: Ebû Abdullah'a Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilen "Tevhid ehlinden biri herhangi bir günah sebebiyle kâfir olmaz" hadisinde söz edilenleri sordum. Dedi ki: "Bu mevzûdur. Aslı yoktur. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'Kim namazı terk ederse kâfir olur' hadisi ne olacak?"

Sonra (el-Abbâs) "Bu kimseye mirasçı olunur mu?" diye sormuş, Ahmed "Mirasçı olmaz ve ona mirasçı olunmaz" demiştir.

324) Bunu el-Mizzî "Tehzîbu'l Kemâl"de (7/280) Mindel kanalıyla rivâyet etmiştir. Onun rivâyetinde âyet söz konusu edilmemiştir.

325) İsnadı hasendir. ed-Dahhâk, Ebû Âsım en-Nebîl'dir.

Bunu Ebû Nuaym "el-Hılye"de (4/11) Tâvûs'un tercemesinde İbn Ebî Âsım tarîkinden rivâyet etmiştir: Bize el-Hulvânî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Âsım, Zem'a- Seleme b. Vehrâm kanalıyla Tâvûs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Denirdi ki: Maymunun döneminde maymunun karşısında eğil!"

İbn Kesîr *rahimehullah* "el-Bidâye ve'n Nihâye"de (9/243) "Yani maruf hususunda ona itaat et" demiştir.

Ebû Ubeyd'in "el-Emvâl"inde (1600) el-Hasen, İbrâhîm, ve eş-Şa'bî'den "Öşürcünün sen-

٢٧٦) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مُوسَى قَالَ :حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ كُلْثُومِ بْنِ جَبْرٍ، عَنْ قَزْعَةَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ سُئِلَ عَنِ الزَّكَاةِ فَقَالَ :ادْفَعُوهَا إِلَيْهِمْ، فَكَأَنَّهُمْ رَادُّوهُ، فَقَالَ: ادْفَعُوهَا إِلَيْهِمْ وَإِنْ تَمَزَّقُوا بِهَا لُحُومَ الْكِلَابِ عَلَى مَوَائِدِهِمْ.

276) Bize Hârûn b. Mûsâ tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd'in, Kulsûm b. Cebr kanalıyla Kazaa'dan tahdis ettiğine göre İbn Ömer'e zekât soruldu. O da "Onu onlara verin" dedi. Ona karşı çıkar gibi oldular. Bunun üzerine dedi ki: "Zekâtla sofralarının üzerinde köpek etleri parçalasalar dahi onu onlara teslim edin!"[326]

---

den aldığının mükâfâtını Allah'tan um" dedikleri rivâyet edilmiştir.

Ebû Ubeyd *rahimehullah* öşürcülerin zekâttan aldıklarının kişiden sorumluluğu düşüreceğine dâir bazı eserler zikretmiş ve "Kendisiyle amel edilen şey budur" demiştir. Bir sonraki dipnota bakınız.

326) Bunu Ebû Ubeyd "el-Emvâl"de (1579) rivâyet etmiştir. İsnadı hasendir.

Ayrıca el-Beyhakî "es-Sünenu'l Kubrâ"da (4/115) isnadıyla Abdulvehhâb'dan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Saîd'e -yani İbn Ebî Arûbe'ye- zekât soruldu. Bunun üzerine bize Katâde-Ziyâd'ın mevlâsı Kazaa kanalıyla İbn Ömer'in emirleri kastederek şöyle dediğini haber verdi: "Zekâtı onlara teslim edin. Onunla şarap içseler bile." İsnadı sahihtir.

Ebû Ubeyd "el-Emvâl"de (1579) isnadıyla Kazaa'dan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İbn Ömer'e "Benim bir miktar malım var, zekâtını kime teslim edeyim?" diye sordum. Emirleri kastederek "Onu şu kimselere teslim et!" dedi. "Ama onunla elbiseler ve güzel kokular ediniyorlar?" dedim. Dedi ki: "Onunla elbiseler ve güzel kokular edinseler de böyle yap. Hem malında zekât dışında da bir hak vardır."

Yine el-Beyhakî'nin (4/115) isnadıyla Suheyl b. Ebî Sâlih kanalıyla babasından rivâyet ettiğine göre o Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın yanına gidip şöyle dedi: "Bende bir miktar mal birikti. Ben onun zekâtını vermek istiyorum ve bunu verebileceğim bir yeri biliyorum. Şu kimseler ise zekâtla gördüğün şeyleri yapmaktadırlar." Bunun üzerine "Zekâtı onlara teslim et" dedi. Ebû Saîd'e de aynısını sordum. O da "Zekâtı onlara teslim et" dedi. İbn Ömer'e de aynısını sordum. O da "Zekâtını onlara teslim et" dedi.

el-Beyhakî sonra şöyle demiştir: "Bu konuda Ebû Hureyre, Câbir b. Abdullah ve Abdullah b. Abbâs'tan da rivâyette bulunduk."

Bu konuda birçok hadis ve eser vardır. Bunlar için Ebû Ubeyd'in "el-Emvâl" kitabına, Humeyd b. Zencûye'nin "el-Emvâl"ine ve "et-Telhîsu'l Habîr"e (2/164) bakınız.

İbn Batta *rahimehullah* "el-İbânetu's Suğrâ"da (335) şöyle demiştir: "Bu ümmetin başından günümüze kadar bütün ilim ve fıkıh ehli kimseler, âbidler ve zâhidler icma etmiştir ki Cuma ve bayram namazları, Minâ, Arafât, gazve, hac ve hedy; iyi olsun günahkâr olsun her emîr ile birlikte geçerlidir. Haraçların, zekâtların ve öşürlerin onlara verilmesi câizdir."

Derim ki: Bu meselede en iyi tafsîlata inen ve selefin bu meseledeki sözlerini bir araya getiren kimse -vâkıf olduğum kadarıyla- İmam Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm *rahimehullah*'tır. O "el-Emvâl" kitabında bu konuda özel bir bab açmış, "Sadakayı (yani zekâtı) emirlere teslim etmek ve âlimlerin bu hususta ihtilâfı babı" demiştir. Orada zikrettikleri arasında muhtasaran şunlar vardır:

İbn Sîrîn'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Zekât Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e veya onun görevlendirdiği kimseye, Ebû Bekr'e veya onun görevlendirdiği kimseye, Ömer'e veya onun görevlendirdiği kimseye, Osmân'a veya onun görevlendirdiği kimseye iletiliyordu -ya da teslim ediliyordu-. Osmân öldürüldüğü zaman ihtilâf ettiler. Bazıları zekâtı onlara (yani emirlere) teslim ederken bazıları kendi dağıtıyordu. Zekâtı emirlere teslim edenler arasında İbn Ömer de vardı."

Ebû Ubeyd sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan, Ebû Hureyre'den, Ebû Saîd el-Hudrî'den, İbn Ömer'den ve Âişe'den gelen, zekâtın sultâna teslim edilmesi gerektiğine dâir rivâyetleri isnadlarıyla zikretmiştir.

Ebû Ubeyd *rahimehullah* sonra şöyle demiştir: "Zekâtın emirlere verilmesini emredenlerin bunu ancak atâ ehli (yani kendisine ganîmetten ve feyden pay verilen kimseler ya da emirlerden mal veya maaş alanlar) için gerekli kıldıklarını görmektesin. Örneğin İbn Ömer 'Zekâtını bey'at ettiğin kişiye teslim et' demiştir. Bunu zikretmiş bulunmaktayız. Ömer b. el-Hattâb'ın "Bizim emrimiz ancak feyimizi alanlaradır" şeklindeki sözü de bu kapsamdadır. Kendilerinden rivâyet edildiğine göre Alî ve Ebû Hureyre de bunu böyle açıklamıştır."

Ebû Ubeyd sonra şunları zikretmiştir:

Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Onlardan cizye -yani atâ- almıyor olsaydım onlara bir şey vermezdim. Sen de onlara verme."

İbn Cureyc'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bana Ebû Saîd el-A'mâ tek başımayken de haber verdi, Atâ ile birlikteyken de haber verdi, dedi ki: Ebû Hureyre malının zekâtını taşıyan, onu imama götürmek niyetinde olan bir adamla karşılaştı. Ona "O yanındaki nedir?" diye sordu. Adam "Malımın zekâtıdır, onu imama götürüyorum" dedi. Ebû Hureyre "Adın divanda geçiyor mu?" diye sordu. Adam "Hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Hureyre "O zaman onlara bir şey verme" dedi.

İbn Cureyc dedi ki: İşte bu sırada bana Atâ haber verdi, dedi ki: Aynısı bana Alî'den ulaştı: Bir adam ona malının zekâtını getirmiş. Alî "Sen bizim verdiklerimizden alıyor musun?" diye sormuş. Adam "Hayır" diye cevap verince Alî şöyle demiş: "O zaman biz senden bir şey almayız. Sana bir şey vermemekle birlikte senden bir şey almamız söz konusu olamaz."

Ebû Ubeyd sonra şöyle demiştir: "Bu atâya itibâr edenlerin kavlidir. Birçok âlim de atâya itibâr etmeksizin zekâtı kişinin kendisinin dağıtmasını emretmiştir."

Ebû Saîd el-Makburî'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ömer b. el-Hattâb'a gidip "Ey müminlerin emîri, bu zekâtımın malıdır!" dedim. Ona iki yüz dirhem götürmüştüm. "Azad edildin mi ey Keysân?" diye sordu. "Evet" dedim. "O zaman bu götür ve kendin dağıt" dedi.

İbn Cureyc'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Atâ'ya "Malımın zekâtını verilecek yerlere vermem hususunda bana ruhsat verir misin yoksa onu emirlere mi teslim edeyim?" diye sordum. Dedi ki: "İbn Abbâs'ı şöyle derken işittim: Onu verilecek yerlere kendin verirsen, bakımını üstlendiğin birine ondan bir şey vermezsen bunda bir beis yoktur."

Hayyân b. Ebî Cebele kanalıyla İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre o zekâtın sultâna teslim edilmesi gerektiği hususundaki görüşünden rücû etmiş ve "Onu verilecek yerlere kendiniz verin!" demiştir.

İbrâhîm ve el-Hasen'den şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: "Onu verilecek yerlere kendin ver ve bunu gizli tut."

el-Hasen'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Zekâtı sultâna teslim ederse bu ondan sorumluluğu düşürür. Sultana teslim etmezse Allah'tan korksun, verileceği yerleri iyi araştırsın ve kimseyi kayırmasın."

٢٧٧) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ :ثنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيِّ، عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ قَالَ :سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَبْقَ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ.

277) Bize Hişâm b. Ammâr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Saîd el-Ensârî, babası- Hâlid b. Ma'dân- Abdurrahmân b. Amr es-Sulemî kanalıyla el-Irbâd b. Sâriye'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: *"Size Allah'tan korkmayı ve habeşli bir köle*

İbn Sîrîn'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Zekâtı kendisi dağıtmak isteyen kimse Allah'tan korksun, böyle yaparak malını korumasın."

Ebû Ubeyd sonra şunları söylemiştir: "Gerek zekâtın yöneticilere teslim edilmesi hususunda gerekse onu kişinin kendisinin vereceği hususunda zikretmiş olduğumuz bu eserlerin tamamıyla amel edilmiştir. Bu özel olarak altın ve gümüşün zekâtı hakkında söz konusudur. Altını ya da gümüşü olan kimse hangisini yaparsa yapsın üzerindeki sorumluluğu yerine getirmiş olur. Bu bizim nezdimizde; Hicazlı, Iraklı ve başka beldelerden olan sünnet ve ilim ehli kimselerin altın ve gümüş hususundaki kavlidir. Çünkü namazın müslümanlara emânet edildiği gibi bunlar da müslümanlara emânet edilmiştir. Hayvanlara, hubûbâta ve ürünlere gelince bunların işini ancak imamlar üstlenir. Sahibinin bunları imamlardan kaçırma hakkı yoktur. Kişi bunları kendisi dağıtıp verilecek yerlere verse bu ondan sorumluluğu düşürmez ve bunları imamlara tekrar vermesi gerekir. Sünnet ve eserler ikisini (altın ve gümüş ile hayvanlar, hubûbât ve ürünleri) birbirinden ayırmıştır. Görmez misin ki Ebû Bekr es-Sıddık Muhâcirler ve Ensâr ile birlikte riddet ehline karşı ancak hayvanların zekâtını vermemeleri sebebiyle savaşmıştı ve bu yaptığını altınla gümüş hususunda yapmamıştı? Müslüman kimse zekâtını öşürcüye verse, öşürcü de onu kendisinden alsa bu da aynı şekilde ondan sorumluluğu düşürür. Çünkü o sultân tarafından görevlendirilmiştir. Âlimler bu yönde fetvâ vermişlerdir."

Ebû Ubeyd sonra bu konudaki eserleri ve bununla ilgili bazı meseleleri zikretmiştir. Bunlar hakkında daha fazla açıklama için onun "el-Emvâl" kitabına bakınız.

Tembih: Ebû Ubeyd *radiyallahu anh* seleften bazı eserler zikretmiştir ki bunlar zekâtın emirlere müslüman oldukları takdirde teslim edilebileceğini, müslüman olmadıkları takdirde teslim edilemeyeceğini beyân etmektedir. O sahih bir isnadla Enes b. Sîrîn'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İbn Ömer'in yanındaydım. Bir adam "Mallarımızın zekâtlarını yöneticilerimize teslim edelim mi?" diye sordu. İbn Ömer "Evet" diye cevap verdi. Adam "Ama bizim yöneticilerimiz kâfir!" dedi. Zira Ziyâd kâfirlere görev veriyordu. Bunun üzerine İbn Ömer "Zekâtlarınızı kâfirlere teslim etmeyin!" dedi.

Yine İbn Ömer'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Namazı kıldıkları sürece zekâtlarınızı onlara verin."

olsa bile işitip itaat etmeyi tavsiye ediyorum. Zira benden sonra yaşayan, birçok ihtilâf görecektir. Siz sünnetime ve hidâyete iletilmiş râşid halîfelerin sünnetine sarılın. Bunlara azı dişlerinizle ısırırcasına yapışın. Sonradan çıkarılan işlerden de sakının. Zira her bidat dalâlettir."[327]

٢٧٨) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: ثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ غَيْلَانَ بْنَ جَرِيرٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي قَيْسِ بْنِ رِيَاحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ مِيتَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ.

278) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Ğaylân b. Cerîr'i Ebû Kays b. Riyâh- Ebû Hureyre kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis ederken işittim: *"Kim itaatten çıkıp cemaatten ayrılır da ölürse ölümü câhiliyye ölümüdür."*[328]

٢٧٩) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ :ثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ :سَمِعْتُ أَبَا مِرَايَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّه قَالَ: لَا طَاعَةَ لِأَحَدٍ فِي مَعْصِيَةِ اللهِ.

279) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Katâde'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ebû Mirâye'nin şöyle dediğini işittim: İmrân b. Husayn'ı Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis ederken işittim: *"Allah'a isyan hususunda kimseye itaat yoktur."*[329]

٢٨٠) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ الضَّحَّاكِ قَالَ :حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ،

---

327) Bunu Ahmed (17142), Ebû Dâvûd (4607), İbn Mâce (43) ve et-Tirmizî (2676) rivâyet etmiş; et-Tirmizî "Bu hasen sahih bir hadistir" demiştir. el-Hâkim (1/96) ve İbn Hibbân (5) da bunu sahihlemiştir.

328) Bunu Müslim (4814) rivâyet etmiştir.

329) Bunu Ahmed (19824, 19832) rivâyet etmiştir. Hadis sahihtir.

el-Buhârî (4340) ve Müslim (4793) benzerini Alî *radiyallahu anh*'tan şu lafızla rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Allah'a isyan hususunda itaat yoktur. İtaat ancak mâruftadır."

عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: كَائِنٌ بَعْدِي أُمَرَاءٌ يُعَرِّفُونَكُمْ مَا تُنْكِرُونَ، وَيُنْكِرُونَ عَلَيْكُمْ مَا تَعْرِفُونَ، فَلَا طَاعَةَ لَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَا تَعْتَلُّوا بِاللهِ، يَعْنِي: إِنْ أَمَرُوكُمْ بِالْمَعْصِيَةِ فَلَا تُطِيعُوهُمْ.

280) Bize Abdulvehhâb b. ed-Dahhâk tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ayyâş, Abdulazîz b. Ubeydullah- Şehr b. Havşeb- Abdullah b. Amr b. el-Âs kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Benden sonra inkâr ettiğinizi size doğru göstermeye çalışacak, doğru bildikleriniz hususunda da size karşı çıkacak bazı emirler olacaktır. Onlara itaat etme yükümlülüğünüz yoktur. Bu durumda Allah'ı bahane etmeyin."*[330] Yani size masiyeti emrederlerse onlara itaat etmeyin.

330) Bunu el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (3429) rivâyet etmiştir. İsnadında Abdulazîz b. Ubeydullah b. Hamza b. Suheyb vardır ki onun hakkında Yahyâ "Zayıftır, İsmâîl b. Ayyâş hâricinde kimse ondan hadis rivâyet etmemiştir" demiştir.

el-Ukaylî şöyle demiştir: "'Rabbinizle i'tilâl etmeyin' lafzı ancak bu hadiste bellenmiş durumdadır. Metne gelince metin bilinmektedir."

Yine bunu Ahmed (22769), oğlu (22786) ve başkaları Ubâde b. es-Sâmit *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir fakat isnadında zayıflık vardır.

"Allah'ı bahane etmeyin" buyruğu hakkında es-Sindî şunları söylemiştir: "Bunun aslı i'tilâldir. Yani Rabbinizin izin verdiğini ileri sürerek, size bu konuda izin verdiği gerekçesine sığınarak masiyetler hususunda onlara itaat etmeyin! Zira O size bu hususta izin vermemiştir." el-Müsned'in tahkîkindeki dipnottan alınmıştır.

Müslim "Sahîh"inde (4228) Ümmü Seleme *radiyallahu anha*'dan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "İleride bazı emirler olacaktır. Yaptıklarını(n yanlış olduğunu) bilecek ve karşı çıkacaksınız. Bilen (vebâlden) kurtulur. Karşı çıkan selâmette olur. Rıza gösterip tâbi olana gelince..."

"Peki onlarla savaşmayalım mı?" diye sordular. "Namaz kıldıkları sürece hayır!" buyurdu.

10

[Fitne Zamanında (Eli ve Dili) Tutma Emri Hakkında Bab[331]]

٢٨١) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ قَالَ :ثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنِ ابْنِ

---

331) Bu bab başlığı asılda yer almamaktadır. Bunu, musannifin zikredeceği hadis ve eserlere münâsip olması sebebiyle ben ekledim.

Harb *rahimehullah*'ın fitne zamanında eli ve dili tutmak gerektiğiyle ilgili sözleri geçmişti. 32 numaralı fıkraya bakınız.

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (89) rivâyet edildiğine göre Ebu'l Hâris şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a -yani Ahmed b. Hanbel'e- Bağdad'da meydana gelen ve bir topluluğun kendisi sebebiyle isyan etmeyi düşündüğü bir hâdise hakkında sordum. "Ey Ebû Abdullah, şu kimselerle birlikte isyan etmek hakkında ne dersin?" dedim. Bu hususta onlara karşı çıktı ve "Subhânallah!" demeye başladı. "Kanları dökmekten sakının kanları dökmekten! Bunu doğru bulmuyorum. Bunu emretmiyorum da. İçerisinde bulunduğumuz duruma sabretmek; kanların döküldüğü, malların mübah sayıldığı ve dokunulmazların çiğnendiği fitneden hayırlıdır. İnsanların ne hâlde olduğunu bilmiyor musun? -Yani fitne günlerinde-. "İnsanlar bugün zaten bir fitnenin içinde değil midir ey Ebû Abdullah?" diye sordum. Dedi ki: "Her ne kadar öyle olsa da bu kapsamı dar bir fitnedir. Kılıç düştüğü zaman fitne her tarafı kaplar. Yollar kesilir. Buna sabretmek ve dininin selâmette olması senin için daha hayırlıdır." Yine onu imamlara isyan etmeye karşı çıkarken gördüm. "Kanlar!" dedi. "Bunu doğru bulmuyorum ve emretmiyorum."

Yine aynı eserde (96) rivâyet edildiğine göre İbn Yemân, Süfyân'dan şunu aktarmıştır: Hârûn zamanında bir adam ona geldi ve ona "Şu adam isyan etti ve görmekte olduğun adâleti ortaya koydu, onunla birlikte isyan etmeye ne dersin?" dedi. Süfyân da ona şu cevabı verdi: "Ben senin yerine bu işi araştırdım ve hallettim: Evinde otur!"

Bakınız: eş-Şerîa, 1/385, Fitne zamanında oturup fitneye dalmamanın fazîleti, akıl sahiplerinin kalplerinin Allah Teâlâ'nın sevmediği bir hâli sevebilecek olmasından endişe etmeleri ve sürekli evlerde durup Allah Teâlâ'ya ibâdet etmek babı.

سِيرِينَ قَالَ :قَالَ شُرَيْحٌ: كَانَتِ الْفِتْنَةُ تِسْعَ سِنِينَ مَا خُبِّرْتُ فِيهَا وَلَا اسْتَخْبَرْتُ، وَمَا سَلِمْتُ .قِيلَ :وَكَيْفَ ذَاكَ يَا أَبَا أُمَيَّةَ؟ قَالَ :مَا الْتَقَتْ فِئَتَانِ إِلَّا وَهَوَايَ مَعَ إِحَدِهِمَا.

281) Bize Bişr b. Hilâl tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleymân, Hişâm kanalıyla İbn Sîrîn'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Şurayh dedi ki: "Fitne dokuz yıl sürdü. Fitne hakkında bana bir şey söylenmedi, ben de kimseye bir şey sormadım. Buna rağmen (fitneden) selâmette olamadım."

"Bu nasıl oluyor ey Ebû Umeyye?" diye sorulması üzerine şöyle dedi: "Ne zaman iki topluluk karşı karşıya gelse mutlaka kalbim birinin yanında oldu."[332]

٢٨٢) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ :حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ خِرَاشٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ رَاشِدٍ الْجَزَرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، قَالَ :حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ وَابِصَةَ الْأَسَدِيُّ، عَنْ أَبِيهِ وَابِصَةَ، قَالَ :حَدَّثَنِي ابْنُ مَسْعُودٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِنَّ فِتْنَةً مُظْلِمَةً مُضِلَّةً جَائِيَةٌ، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الرَّاكِبِ، وَالرَّاكِبُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمُجْرِي، قَتْلَاهَا كُلُّهُمْ فِي النَّارِ، قُلْتُ :وَمَتَى ذَاكَ يَا ابْنَ مَسْعُودٍ؟ قَالَ :تِلْكَ أَيَّامُ الْهَرْجِ حَيْثُ لَا يَأْمَنُ الرَّجُلُ جَلِيسَهُ .قُلْتُ :فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ الزَّمَانُ؟ قَالَ :تَكُفُّ لِسَانَكَ وَيَدَكَ وَتَكُنْ حِلْسًا مِنْ أَحْلَاسِ بَيْتِكَ.

282) Bize Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şihâb b. Hirâş, el-Kâsım b. Ğazvân- İshâk b. Râşid el-Cezerî kanalıyla

332) "Ahbâru'l Kudât"ta (2/218), İbn Ebî Şeybe'nin "Musannef"inde (38587) ve ed-Dânî'nin "es-Sünenu'l Vâridetu fi'l Fiten"de (170) Şakîk kanalıyla Şurayh'tan onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Fitne meydana geldiğinden bu yana ne bir şey söyledim ne de bana bir şey söylenmesini istedim." Bunun üzerine Mesrûk ona "Senin gibi olsaydım şüphesiz ölmüş olmam beni sevindirirdi" dedi. Şurayh da şöyle dedi: "Ya bundan fazlası nice olur? Göğüslerde bulunanlar! İki topluluk karşılaşıyor ki bunlardan biri bana diğerinden daha sevimlidir!" Ayrıca "el-Hılye"ye (4/133) bakınız.

"Târîhu Dımaşk"ta (58/314) Sâbit el-Bünânî'den rivâyet edildiğine göre Mutarrif b. Abdullah şöyle demiştir: "İbnu'z Zubeyr'in fitnesi içerisinde dokuz -ya da yedi- sene kaldım. Bu fitnede ne birine bir şey söyledim ne de birine bir şey sordum."

"es-Sünenu'l Vâridetu fi'l Fiten" kitabındaki "Fitne zamanında konuşmanın zemmi babı"na ve "Kimseye bir şey sormamayı ve kimseye bir şey söylememeyi gerekli görenler babı"na bakınız.

Sâlim'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana Amr b. Vâbisa el-Esedî, babası Vâbisa'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana İbn Mes'ûd Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tahdis etti, dedi ki: Onu şöyle buyururken işittim: *"Şüphesiz karanlık ve saptırıcı bir fitne gelecektir. O zamanda oturan ayaktakinden hayırlıdır. Ayaktaki yürüyenden hayırlıdır. Yürüyen binekliden hayırlıdır. Binekli de (bineğini) koşturandan hayırlıdır. Bu fitnede öldürülenlerin hepsi ateştedir."*

(Vabîsa dedi ki:) "Bu ne zamandır ey İbn Mes'ûd?" diye sordum. Dedi ki: "Herc günleridir. Kişinin, beraber oturduğu kimseden emin olamayacağı zamandır."

"O zamana erişirsem bana neyi tavsiye edersin?" diye sordum. Dedi ki: "Dilini ve elini (fitneden) çekersin. Evinin hilslerinden bir hils olursun."[333]

---

333) Bunu Ahmed (4286) ve Ebû Dâvûd (4258) rivâyet etmiştir.

Yine Ahmed'in (19662) ve Ebû Dâvûd'un (4262) Ebû Mûsâ *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği şu hadis bunu desteklemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Şüphesiz önünüzde kapkaranlık gecenin parçaları gibi fitneler vardır. Bunlar zamanında kişi mümin olarak sabahlayacak, akşamı kâfir olarak edecektir. Mümin olarak akşamlayacak, sabahı kâfir olarak edecektir. Bunlar zamanında oturan ayaktakinden hayırlıdır. Ayaktaki yürüyenden hayırlıdır. Yürüyen de koşandan hayırlıdır."

"Peki bize ne emredersin?" diye sordular. "Evlerinizin hilsleri olun!" buyurdu. el-Hâkim (4/408) bunun sahih olduğunu söylemiştir.

"et-Terğîb ve't Terhîb"de (3/298) şunlar söylenmiştir: "Bunu Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. Bu manada gerek sahihlerde gerek başka kitaplarda birçok hadis vardır. Hils, devenin sırtına bitişik olan ve semerin altında bulunan örtüdür. (Evlerinizin hilsi olun) 'Fitne zamanında evlerinizden ayrılmayın, tıpkı hilsin bineğin sırtından ayrılmadığı gibi' manasına gelmektedir."

el-Buhârî (3601) ve Müslim (7350) Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Bazı fitneler olacaktır ki onun zamanında oturan ayaktakinden hayırlıdır. Ayaktaki yürüyenden hayırlıdır. Yürüyen de koşandan hayırlıdır. Kim ona girişirse o onu yere serer. Kim onda sığınacak bir yer bulursa oraya sığınsın."

el-Âcurrî *rahimehullah* "eş-Şerîa"da (1/385) "Fitne zamanında oturup fitneye dalmamanın fazîleti, akıl sahiplerinin kalplerinin Allah Teâlâ'nın sevmediği bir hâli sevebilecek olmasından endişe etmeleri ve sürekli evlerde durup Allah Teâlâ'ya ibâdet etmek babı" diye bab açmış ve şunları söylemiştir: "Bu babı 'Kitâbu'l Fiten'de birçok hadisin içerisinde zikrettim. Burada da oradaki hadislerin bir kısmını zikrettim. Tâ ki akıl sahibi mümin dini için ihtiyatlı olsun. Zira fitneler çeşit çeşittir. Bunlardan birçok büyük fitne gelip geçmiştir. Bazıları bunlardan kurtulurken bazıları hevalarına uyduklarından ve dünyayı önceliklerinden dolayı bunların içerisinde helâk olmuştur. Allah kimde hayır dilerse ona duâ kapısını açar. O da Kerîm Mevlâsına sığınır. Dini hususunda endişe eder. Dilini korur. Zamanını bilir. Apaçık yoldan, Sevâd-ı A'zam'dan (en büyük karaltıdan) ayrılmaz. Dini hususunda renkten renge bürünmez. Rabbi Teâlâ'ya ibâdet eder. Fitneye dalmaz. Zira fitne zamanında birçok kimsenin gizli çirkinlikleri açığa çıkar. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetini fitnelerden sakındı-

٢٨٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ :ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ طَاوُوسٍ، عَنْ زِيَادٍ سِيمِين كُوش، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَكُونُ فِتْنَةٌ تَسْتَنْظِفُ الْعَرَبَ، قَتْلَاهَا فِي النَّارِ - قَالَهَا ثَلَاثًا- اللِّسَانُ فِيهَا أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السَّيْفِ.

283) Bize Saîd b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme, Leys- Tâvûs- Ziyâd Sîmîn Gûş[334] kanalıyla Abdullah b. Amr'dan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Arapları istinzâf[335] eden bir fitne olacaktır. Bu fitnede öldürülenler ateştedir."* Bunu üç defa söyledi. *"Bu fitnede dil, inen kılıç darbesinden yamandır."[336]*

---

rırken ne buyurduğunu işitmedin mi? O şöyle buyurmuştur: 'Kişi mümin olarak sabahlar, akşamı kâfir olarak eder; akşamı mümin olarak eder kâfir olarak sabahlar.'"

İbn Batta *rahimehullah* da benzeri sözler söylemiştir ki bunları "el-İbânetu's Suğrâ"daki ta'lîkimde (19. fıkra) naklettim. Bu konuda ayrıca İbnu'l Bennâ'nın "es-Sükût ve Luzûmu'l Buyût" (Susmak ve Sürekli Evlerde Durmak) kitabı ve İbn Ebi'd Dünyâ'nın "el-Uzle" (Uzlet) kitabı vardır.

334) Asılda "Sîmtin Hûş" diye geçmektedir.

Derim ki: Bunun zabtı hususunda ihtilâf edilmiştir. "Tehzîbu'l Kemâl"de (9/479) geçtiği üzere bazıları "Sîmîn Gûş"un Ziyâd'ın bir lakabı olduğunu söylemektedir. Bazıları da "el-Cerhu ve't Ta'dîl"de (3/551), "et-Târîhu'l Kebîr"de (3/356) ve İbn Hibbân'ın "es-Sikât"ında (4/254) geçtiği üzere bunun Ziyâd'ın babasının bir ismi olduğunu söylemektedir.

"Tehzîbu'l Kemâl" (3/319) sahibi, bu şahsın tercemesinde isminin zabtı ve bu hususta vâki olan ihtilâf hakkında uzun uzun konuşmuştur.

335) "Tâcu'l Arûs"ta (24/425) şunlar geçmektedir: "Biri bir şeyin tamamını aldığı zaman o şeyi istinzâf ettiği söylenir. 'Arapları istinzâf eden bir fitne olacaktır' hadisi de bu kapsamdadır. Yani onların tamamını helâk eden bir fitne."

336) Bunu Ahmed (6980), Ebû Dâvûd (4265) ve et-Tirmizî (2178) rivâyet etmiş, et-Tirmizî şunları söylemiştir: "Bu garib bir hadistir. Muhammed b. İsmâîl'i şöyle derken işittim: 'Ziyâd Sîmîn Gûş'a ait bundan başka bir hadis bilinmemektedir. Bunu Hammâd b. Seleme Leys'ten merfû olarak, Hammâd b. Zeyd Leys'ten mevkûf olarak rivâyet etmiştir.'"

el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de (3/356) mevkûf olan rivâyet hakkında "Bu daha sahihtir" demiştir.

Derim ki: Bu eseri İbn Ebî Şeybe "Musannef"inde (38274) Abdullah b. Amr *radiyallahu anhuma*'dan mevkûf olarak rivâyet etmiştir.

Ayrıca İbn Mâce (3968) İbn Ömer *radiyallahu anhuma* kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şunu rivâyet etmiştir: "Fitnelerden sakının! Zira bunlar zamanında dil, inen kılıç darbesi gibidir." İsnadında Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Beylemânî vardır ki metrûktur.

Ebû Dâvûd (4164) Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şunu rivâyet etmiştir: "İleride sağır, dilsiz ve kör bir fitne meydana gelecektir. Onun zamanında dil, inen kılıç darbesi gibidir." Bunun isnadı da bir önceki gibi sahih değildir. İlleti yine İbnu'l Beylemânî'dir.

٢٨٤) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ حُبَيْقٍ الْأَنْطَاكِيُّ قَالَ :سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ يَقُولُ: أَمَّا أَهْلُ السُّنَّةِ فَإِنَّهُمْ لَا يَرَوْنَ السَّيْفَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ، وَهُمْ يَرَوْنَ الصَّلَاةَ وَالْجُمُعَةَ خَلْفَ الْأَئِمَّةِ، وَالْجِهَادُ مَعَهُمْ قَائِمٌ تَامٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَنْقُصُهُ جَوْرُهُمْ، وَلَا يَزِيدُهُ عَدْلُهُمْ، وَلَا يُكَفِّرُونَ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِذَنْبٍ، وَلَا يَشْهَدُونَ عَلَيْهِ بِشِرْكٍ، وَهُمْ يَقُولُونَ :الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، وَالْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ. وَهُمْ يَسْتَثْنُونَ فِي إِيمَانِهِمْ مَخَافَةَ أَنْ يُزَكُّوا أَنْفُسَهُمْ.

284) Bize Abdullah b. Hubeyk el-Antâkî tahdis etti, dedi ki: Yûsuf b. Esbât'ı şöyle derken işittim: Sünnet ehline gelince onlar kıble ehlinden birine kılıç çekmeyi doğru görmezler. İmamların arkasında namaz ve Cuma kılmayı gerekli görürler. Onlarla beraber cihad kıyâmet gününe dek yürürlüktedir ve tamdır. Zulümleri onu eksiltmez ve adâletleri onu arttırmaz. Yine (Ehli Sünnet) kıble ehlinden birini günah sebebiyle tekfir etmezler. Onun müşrik olduğuna şehâdet etmezler. 'İman söz ve ameldir' ve 'İman artar ve azalır' derler. Kendilerini temize çıkarmış olabilecekleri endişesiyle imanlarında istisnâ yaparlar."

٢٨٥) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ سُلَيْمَانَ الزَّرَّادُ قَالَ :حَدَّثَنَا غَالِبُ الْقَطَّانُ قَالَ: لَقِيَنِي الْأَشْيَاخُ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ فَقَالُوا لِي: مَا شَهَادَتُكَ عَلَى مَالِكِ بْنِ الْمُنْذِرِ، وَعَلَى يَزِيدَ بْنِ الْمُهَلَّبِ، وَعَلَى الْحَجَّاجِ بْنِ يُوسُفَ؟ إِنْ لَمْ تَشْهَدْ عَلَيْهِمْ أَنَّهُمْ مُنَافِقُونَ بُرَآءُ مِنَ الْإِيمَانِ، مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَإِنَّكَ شَكَّاكٌ فِي كِتَابِ اللهِ. فَأَتَيْتُ الْحَسَنَ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَقَالَةِ الْأَشْيَاخِ، فَقَالَ الْحَسَنُ :ابْنَ أَخِي رُوَيْدَكَ بِالشَّهَادَةِ تُخْزِئُكَ الْمَعْرِفَةُ، إِنَّكَ مِنْ أَهْلِ دِينٍ لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكَ أَنَّكَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ .فَأَتَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سِيرِينَ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَقَالَةِ الْأَشْيَاخِ فَقَالَ لِي :أَمَّا مَالِكُ بْنُ الْمُنْذِرِ فَأَقْرَبُ مَا كَانَ مِنْكَ جِوَارًا، وَأَعْظَمُهُ عَلَيْكَ حَقًّا تَشْهَدُ عَلَيْهِ؟! لَا آمُرُكَ بِالشَّهَادَةِ عَلَيْهِ، وَأَمَّا يَزِيدُ بْنُ الْمُهَلَّبِ فَتَعْرِفُ رَكْبَ الْأَزْدِ، فَإِنْ شِئْتَ فَتَعَرَّضْ لَهُ، وَأَمَّا

"es-Sünenu'l Vâridetu fi'l Fiten"de İbn Cureyc'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İbn Abbâs dedi ki: "Asıl fitne dille meydana gelir, elle değil."

Ayrıca ed-Dânî'nin "es-Sünenu'l Vâridetu fi'l Fiten" kitabındaki "Fitne Zamanında Konuşmanın Zemmi Babı"na bakınız.

الْحَجَّاجُ بْنُ يُوسُفَ، فَالْمِسْكِينُ الْحَجَّاجُ، الْمِسْكِينُ أَبُو مُحَمَّدٍ انْتَهَكَ الْحُرْمَةَ، وَرَكِبَ الْمَعْصِيَةَ، فَإِنْ يُعَذِّبْهُ فَبِذَنْبِهِ، وَإِنْ يَغْفِرْ لَهُ فَإِنَّا لَا نُنْفِسُ عَلَيْهِ الْمَغْفِرَةَ .قَالَ فَأَتَيْتُ بَكْرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِيَّ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَقَالَةِ الْأَشْيَاخِ قَالَ :لَوْ أَنَّ النَّاسَ اجْتَمَعُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالُوا لِي: أَتَعْرِفُ أَفْضَلَ هؤلاءِ رَجُلًا وَاحِدًا؟ لَقُلْتُ :أَتَعْرِفُونَ أَنْصَحَهُمْ لَهُمْ؟ فَلَوْ قِيلَ لَهُ :إِنَّهُ هذا .فَعَرَفْتُ أَنَّهُ كَذلِكَ لَقُلْتُ :هذا أَفْضَلُهُمْ، وَلَوْ قِيلَ: أَتَعْرِفُ أَشَرَّهُمْ رَجُلًا وَاحِدًا؟ لَقُلْتُ:أَتَعْرِفُونَ أَغَشَّهُمْ لَهُمْ؟ فَلَوْ قِيلَ لَهُ :هذا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ كَذلِكَ لَقُلْتُ :هذا أَشَرُّهُمْ، وَلَوْ قِيلَ لِي :اشْهَدْ لِأَفْضَلِهِمْ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ لَمْ أَشْهَدْ، وَلَوَ قِيلَ لِي :اشْهَدْ عَلَى أَشَرِّهِمْ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَشْهَدْ، فَإِذَا كَانَ رَجَائِي لِشَرِّهِمْ فَكَيْفَ رَجَائِي لِخَيْرِهِمْ؟ وَإِذَا خَشْيَتِي عَلَى خَيْرِهِمْ فَكَيْفَ خَشْيَتِي عَلَى شَرِّهِمْ؟

285) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdula'lâ b. Süleymân ez-Zerrâd tahdis etti, dedi ki: Bize Ğâlib el-Kattân tahdis etti, dedi ki: Karşıma Abdulkays'tan ihtiyarlar çıktı. Bana dediler ki: "Mâlik b. el-Münzir,[337] Yezîd b. el-Muhelleb[338] ve el-Haccâc b. Yûsuf hakkındaki şehâdetin nedir? Cehennem ehlinden imandan berî münâfıklar olduklarına şehâdet etmezsen Allah'ın kitabı hakkında şüphe ediyorsun demektir."

Bunun üzerine el-Hasen'e gidip ona ihtiyarların sözünü aktardım. Bunun üzerine el-Hasen "Kardeşimin oğlu!" dedi. "Öyle hemen şehâdette bulunma! (Yaptıklarının yanlışlığını) bilmen sana yeter. Sen, senin cehennem ehlinden olduğuna şehâdet etmesinin hiç kimseye helâl olmadığı bir dinin ehlisin."

Sonra Muhammed b. Sîrîn'e gidip ona ihtiyarların sözünü aktardım. Bunun üzerine bana dedi ki: "Mâlik b. el-Münzir sana olabilecek en yakın yerdedir ve üzerinde en büyük hakka sahip olan kimsedir. Onun hakkında şehâdette mi bulunacaksın? Sana onun hakkında şehâdette bulunmanı tavsiye etmiyorum. Yezîd b. el-Muhelleb'e gelince Ezd bineklilerinin başına ne

337) İbnu'l Cârûd el-Abdelî. Hâlid el-Kasrî kendi zamanında onu Basra'daki kolluk kuvvetlerinin başına geçirmiş, sonra görevden almıştır. (Târîhu Halîfe b. Hayyât, s. 351)

338) İbn Ebî Sufra. Emîr. Babasından sonra doğuya vali tayin edildi. Fitnecinin ve belâ ehlinin tekiydi.

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (854) rivâyet edildiğine göre Mühennâ şöyle demiştir: Ahmed'e Yezîd b. el-Muhelleb'i sordum. "Basralıdır" dedi. "Peki durumu nasıldır?" diye sordum. "Fitneci idi" dedi. "Şu'be'nin kendisi hakkında şunu söylediği kimsedir o: el-Hasen'i şöyle derken işittim: Bu Allah'ın düşmanı İbnu'l Muhelleb'dir."

geldiğini biliyorsun. Dilersen onun hakkında şehâdette bulun. el-Haccâc b. Yûsuf'a gelince; miskin Haccâc, miskin Ebû Muhammed! Dokunulmazlığı çiğnedi ve günahı işledi. Ona azap ederse bu günahından dolayıdır. Onu bağışlarsa, biz mağfireti ona çok görmeyiz."[339]

Sonra Bekr b. Abdullah el-Müzenî'ye gidip ona ihtiyarların sözünü aktardım. Dedi ki: "İnsanlar Cuma günü toplansa ve bana 'Bunlar arasındaki en fazîletli adamı biliyor musun?' diye sorsalar 'Siz onlar arasında onların iyiliğini en çok isteyen/onlara karşı en samîmî kimseyi biliyor musunuz?' diye sorarım. 'Budur' denirse ve onun o olduğunu bilirsem mutlaka 'Bu onların en fazîletlisidir' derim. 'Bunlar arasındaki en şerli adamı biliyor musun?' diye sorulsa 'Onlar arasında onları en çok aldatan/onlara karşı en çok kötülük düşünen kimseyi biliyor musunuz?' diye sorarım. 'Budur' denirse ve onun öyle olduğunu bilirsem mutlaka 'Bu onların en şerlisidir' derim. Bununla birlikte bana 'Onların en fazîletlisinin cennet ehlinden olduğuna şehâdet et!' dense şehâdet etmem. Yine bana 'Onların en şerlisinin cehennem ehlinden olduğuna şehâdet et!' dense şehâdet etmem. En şerlileri hakkında ümidim buysa en hayırlıları hakkındaki ümidim nasıl olur? En hayırlıları hakkında endişem buysa en şerlileri hakkındaki endişem nasıl olur?"[340]

---

339) el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (851) rivâyet edildiğine göre İmam Ahmed'in oğlu Sâlih babasına "Kişinin yanında el-Haccâc ya da bir başkası anılıyor, o da ona lânet ediyor?" dedi. Bunun üzerine Ahmed şunu söyledi: "Bu hoşuma gitmez. 'Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerine olsun!' (Hûd, 18) dese (daha iyi olur). İbn Sîrîn'den de 'Miskîn Ebû Muhammed!' dediği rivâyet edilmiştir."

Derim ki: Fâcir veya bidatçi olan muayyen bir şahsa lânet etmek hususunda Ahmed *rahimehullah*'tan gelen iki farklı rivâyet vardır. Sünnet'te bunun câiz olduğunu gösteren deliller vardır. Diğer taraftan böyle bir yerde künyenin zikredilmesi gariptir!

340) Bunu İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (70) ve Ahmed "el-Îmân"da muhtasar olarak rivâyet etmiştir.

el-Firyâbî'nin "el-Kader"inde (391) benzeri rivâyet edilmiştir. İçerisinde şunlar geçmektedir: Sonra Bekr b. Abdullah el-Müzenî'ye gittim ve ona diğer ikisine anlattıklarımı yaklaşık olarak anlattım. Dedi ki: "Bazı hususlar vardır ki bunlar hakkında doğruyu dile getirirsen bu hususlarda bir ecrin olmaz. Yalan söylediğin takdirde de yalancı olursun. Evet, sen 'Bu eşektir' ya da 'Bu attır' desen veya benzeri şeyler söylesen bunda sana bir ecir olmaz. Yine sen çakıl taşlarına gidip 'Bu kuştur' desen, bu şekilde onu isminden başkasıyla isimlendirsen yalancı olursun. Aman, müslüman bir adama kâfir demekten veya kâfir bir adama müslüman demekten sakın!"

Ayrıca el-Hallâl'ın "es-Sünne"sine (852) bakınız.

٢٨٦) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ، قَالَ :ثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ :ثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ الْفَضْلِ، قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ الْمُعَلِّمِ، عَنْ طَاوُوسٍ قَالَ :كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ :يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمنِ قَوْمٌ يَحْكُمُونَ بِالْهَوَى، وَيَقْتُلُونَ فِي الْمَغْضَبَةِ، وَيَسْتَأْثِرُونَ بِالْفَيْءِ أُكُفَّارٌ هُمْ؟ قَالَ :لَا .قَالَ :قَوْمٌ يَشْهَدُونَ عَلَيْنَا بِالْكُفْرِ وَيَسْفِكُونَ دِمَاءَنَا تَقَرُّبًا إِلَى اللهِ أُكُفَّارٌ هُمْ؟ قَالَ :لَا .قَالَ :فَمَا الْكُفْرُ؟ قَالَ :أَنْ يَجْعَلَ مَعَ اللهِ إِلهَيْنِ مَثْنَى.

286) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd tahdis etti, dedi ki: Bize el-Kâsım b. el-Fadl tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulkerîm b. el-Muallim, Tâvûs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'in yanındaydım. Yanına bir adam geldi. Dedi ki: "Ey Ebû Abdurrahmân! Bazı kimseler arzularına göre hüküm veriyor, öfkeye kapıldıkları zaman cana kıyıyor ve feyi kendilerine ayırıyorlar. Onlar kâfir midir?" İbn Ömer "Hayır" dedi.

Adam dedi ki: "Bazı kimseler bizim kâfir olduğumuza şehâdet ediyor ve Allah'a yakınlaşmak için kanımızı döküyorlar. Bunlar kâfir midir?" İbn Ömer yine "Hayır" dedi.

Adam "Peki küfür nedir?" diye sordu. İbn Ömer "Allah ile birlikte iki ayrı ilâh edinmendir" diye cevap verdi.[341]

341) İsnadı zayıftır. İsnadında Abdulkerîm b. Ebi'l Muhârık el-Muallim vardır ki İmam Ahmed onun hakkında şunları söylemiştir: "Abdulkerîm Ebû Umeyye el-Basrî. Bir şey değildir. Metrûk gibi bir şeydir. İrcâya çağırırdı. İbn Ebi'l Muhârık'tır. Mekke'ye yerleşmiştir. Orada öğretmenlik yapardı."

İbn Maîn ve Ebû Hâtim de bu şahsı zayıflamıştır. İbn Adiyy onun hakkında "Rivâyet ettiklerinin tamamında zayıflık göze çarpmaktadır" demiştir. Bakınız: el-Cerhu ve't Ta'dîl, 6/59; el-Kâmil fi'd Duafâ, 5/338

Cehmînin ve Râfızînin Arkasında Namaz Babı

٢٨٧) حَدَّثَنَا إبرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِي عُبَيدٍ قَالَ :مَا أُبَالِي صَلَّيْتُ خَلْفَ الْجَهْمِيِّ وَالرَّافِضِيِّ أَمْ صَلَّيْتُ خَلْفَ الْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ، وَلَا يُصَلَّى خَلْفَ مَنْ لَا يُقَدِّمُ أَبَا بَكْرٍ عَلَى الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا الصَّلَاةُ خَلْفَ الْقَدَرِيِّ، وَالْخَارِجِيِّ وَالْمُرْجِئِ فَلَا أُحِبُّهَا، وَلَا أَرَاهَا.

287) Bize İbrâhîm b. Abdullah el-Ensârî, Ebû Ubeyd'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Ha cehmînin ve râfızînin arkasında namaz kılmışım ha yahudinin ve hristiyanın arkasında namaz kılmışım, benim için birdir.[342] Ebû

342) Buradaki Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm'dır. Ahmed ve İshâk'ın akrânıdır. Allah onlara rahmet etsin. Hicrî 224 yılında vefat etmiştir.

"el-Hılye"de (9/7) rivâyet edildiğine göre Abdurrahmân b. Mehdî kendisine hevâ ehli arkasında namaz kılmanın sorulması üzerine şöyle demiştir: "Bidatine davet edip onu savunmadığı sürece arkalarında namaz kılınır. Şu iki sınıf, Cehmiyye ve Râfıza bunun dışındadır. Çünkü Cehmiyye, Allah *azze ve celle*'nin kitabını inkâr edenlerdir. Râfıza ise Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabını kötülemektedir."

el-Buhârî *rahimehullah* "Halku Ef'âli'l İbâd"da (51) şöyle demiştir: "Ha cehmînin, râfızînin arkasında namaz kılmışım ha yahudinin, hristiyanın arkasında namaz kılmışım; benim için birdir. Onlara selâm verilmez. Hastaları ziyâret edilmez. Nikahlanmazlar. Şahid tutulmazlar. Kestikleri de yenmez. Abdurrahmân b. Mehdî 'Cehmiyye ve Râfıza iki dindir' demiştir."

Yine o (34) Cehmiyye'nin zemmi hakkında şunları söylemiştir: "Yahudilerin, hristiyanların ve mecûsîlerin sözlerine baktım da küfürleri hususunda onlardan daha sapık bir topluluk görmedim. Onların küfürlerini bilmeyen kimse hariç onları tekfir etmeyeni câhil görürüm."

Yine "Halku Ef'âli'l İbâd"da (79) rivâyet edildiğine göre Abdullah b. İdrîs'e bidat ehlinin arkasında namaz kılmak soruldu. O da "İnsanlar arasında kendisinden razı olunan ya da

Bekr'i Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra bütün insanların önüne geçirmeyen kimsenin arkasında da namaz kılınmaz. Kaderînin, hâricînin ve mürciînin arkasında namaz kılmaya gelince bunu da istemem ve doğru bulmam."[343]

٢٨٨) سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ يُونُسَ قَالَ :سَمِعْتُ زَائِدَةَ يَقُولُ: لَوْ كَانَ رَافِضِيًّا مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَهُ.

288) Ahmed b. Yûnus'u işittim, dedi ki: Zâide'yi şöyle derken işittim: "Râfizî olsaydı arkasında namaz kılmazdım."[344]

٢٨٩) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ :سَمِعْتُ رَجُلًا يَقُولُ لِسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ: الرَّجُلُ يُكَذِّبُ بِالْقَدَرِ أُصَلِّي وَرَاءَهُ؟ قَالَ :لَا تُقَدِّمُوهُ.

289) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bir adamı Süfyân es-Sevrî'ye "Kaderi yalanlayan kimsenin arkasında namaz kılayım mı?" diye sorarken işittim. Süfyân "Onu öne geçirmeyin!" dedi.[345]

٢٩٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ قَالَ :حَدَّثَنَا مَرْوَانُ قَالَ: سَأَلْتُ مَالِكًا هَلْ يُصَلَّى

---

adâlet sahibi biri olduğu sürece onun arkasında namaz kıl" diye cevap verdi. "Peki Cehmiye?" dedim. "Hayır, onlar öldürülecek kimselerdendir" diye cevap verdi. "Arkalarında namaz kılınmaz ve onlarla nikâhlanılmaz. Tevbe etmeleri gerekir."

343) Kıvâmussünne el-Isbehânî *rahimehullah* "el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce"de (2/548) şöyle demiştir: "Hadis ashâbı bidat ehlinin arkasında namaz kılmayı doğru bulmaz. Bu, avamın bunu görüp de bundan dolayı ifsad olmaması içindir."

"es-Siyer"de (10/31) nakledildiğine göre el-Buveytî şöyle demiştir: eş-Şâfiî'ye "Râfızînin arkasında namaz kılayım mı?" diye sordum. "Râfızînin de kaderînin de mürciînin de arkasında namaz kılma!" dedi. "Bunların özelliklerini bize anlat" dedim. Şunları söyledi: "İmanın söz olduğunu söyleyen mürciîdir. Ebû Bekir ve Ömer'in imam olmadığını söyleyen râfızîdir. Dilemenin kendisinin elinde olduğunu söyleyen de kaderîdir."

Derim ki: Beşinci bab olan "Mürciînin arkasında namaz babı"nda gerek mürciînin gerekse diğerlerinin arkasında namaz kılmakla ilgili bazı şeyler söylenmişti. Ekteki "Bidat ehlinin arkasında namaz hakkında bab"da bidat ehlinin arkasında namaz kılma meselesiyle ilgili daha fazla açıklama gelecektir.

344) el-Lâlekâî, 2815

345) "el-Hılye"de (7/26) rivâyet edildiğine göre Ahmed b. Abdullah b. Yûnus şöyle demiştir: Bir adamı Süfyân'a "Kaderi yalanlayan bir adam var, arkasında namaz kılayım mı?" diye sorarken işittim. Süfyân "Onu öne geçirmeyin!" dedi. Adam "Ama o kasabanın imamıdır, ondan başka imamları yoktur" dedi. Bunun üzerine Süfyân "Onu öne geçirmeyin, onu öne geçirmeyin!" diye bağırmaya başladı.

خَلْفَ الْقَدَرِيِّ؟ قَالَ :لَا.

290) Bize Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân tahdis etti, dedi ki: Mâlik'e "Kaderînin arkasında namaz kılınır mı?" diye sordum. "Hayır"dedi.[346]

٢٩١) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ :حَدَّثَنِي فِطْرُ بْنُ حَمَّادٍ قَالَ: سَأَلْتُ مُعْتَمِرَ بْنَ سُلَيْمَانَ فَقُلْتُ: إِمَامٌ لِقَوْمٍ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، أُصَلِّي خَلْفَهُ؟ قَالَ :أُصَلِّي خَلْفَ مُسْلِمٍ أَحَبُّ إِلَيَّ .قَالَ فِطْرُ :فَأَتَيْتُ يَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ فَقُلْتُ: إِمَامٌ لِقَوْمٍ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، أُصَلِّي خَلْفَهُ؟ قَالَ :لَا، وَلَا كَرَامَةَ.

291) Bize Ubeydullah b. Yûsuf tahdis etti, dedi ki: Bana Fıtr b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Mu'temir b. Süleymân'a "Bir topluluğun imamı 'Kur'ân yaratılmıştır' diyor, arkasında namaz kılayım mı?" diye sordum. "Bir müslümanın arkasında namaz kılmam bana daha sevimlidir" dedi.

Fıtr dedi ki: Sonra Yezîd b. Zurey'a gidip yine "Bir topluluğun imamı 'Kur'ân yaratılmıştır' diyor, arkasında namaz kılayım mı?" diye sordum. "Hayır, buna bir değer vermem!" dedi.[347]

٢٩٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ قَالَ :حَدَّثَنَا ابْنُ حِمْيَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ جَبَلَةَ، عَنْ أَبِي الْمُقَوَّمِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ :إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسًا، وَإِنَّ مَجُوسَ هٰذِهِ الْأُمَّةِ أَهْلُ الْقَدَرِ، فَإِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تُصَلُّوا عَلَيْهِمْ، وَلَا تُسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ.

292) Bize Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Hımyer tahdis etti, dedi ki: Bana Bişr b. Cebele, Ebu'l Mukavvem kanalıyla Abdullah b. Amr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şüphesiz her ümmetin mecûsîleri vardır. Bu

---

346) Bunu "el-Kader"de (221) el-Firyâbî ve el-Lâlekâî (1351) rivâyet etmiştir.

"el-İbânetu'l Kubrâ"da (1862) İbn Vehb'den rivâyet edildiğine göre o Mâlik'e bidat ehli Kaderiyye'nin arkasında namaz kılmanın sorulması üzerine onun "Arkalarında namaz kılınmasını doğru bulmuyorum" dediğini işitmiştir. Yine o şöyle demiştir: "Yine ben kendisine bidat elinin arkasında namaz kılmanın sorulması üzerine onun 'Hayır!' dediğini ve bundan nehyettiğini işittim."

347) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (42) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız.

Deccâl Hakkında Bab[350]

٢٩٤) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ :حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ قَالَ: قَالَ هِشَامُ بْنُ عَامِرٍ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَمَ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ فِتْنَةٌ أَكْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ.

294) Bize Ubeydullah b. Muâz, babası kanalıyla Süleymân b. el-Muğîre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Humeyd b. Hilâl tahdis etti, dedi ki: Hişâm b. Ammâr dedi ki: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: *"Âdem'in yaratılmasından kıyâmetin kopacağı ana kadar Deccâl'den büyük bir fitne yoktur."*[351]

٢٩٥) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْهُذَيْلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ أَبْزَى، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الدَّجَّالُ عَيْنُهُ خَضْرَاءُ كَأَنَّهَا زُجَاجَةٌ وَتَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.

---

350) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde gördüğü kimselerin Deccâl hususundaki icmasını nakli daha önce geçmişti. 35 numaralı fıkraya bakınız.

Abdullah'ın "es-Sünne"sindeki (Deccâl ve özelliği hakkında varid olanlar), İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sındaki (19/Mesîh Deccâl'in çıkacağına iman babı) ve "el-İbânetu's Suğrâ"daki (289) ta'lîklerimde Ehli Sünnet'in Deccâl hakkındaki itikâdı ve onun Sünnet'te varid olan bazı özellikleri ile ilgili bazı şeyler söyledim.

351) Bunu Ahmed (16265) ve Müslim (7505) rivâyet etmiştir.

295) Bize Ubeydullah tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Habîb b. ez-Zubeyr- Abdullah b. Ebi'l Huzeyl- Abdurrahmân b. Ebzâ- Abdullah b. Habbâb- Ubeyy b. Ka'b kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Deccâl'in gözü yeşildir ve cam gibidir. Ayrıca kabir azabından Allah'a sığının."*[352]

٢٩٦) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي الدَّهْمَاءِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَمِعَ بِالدَّجَّالِ فَلْيَنْأَ مِنْهُ - مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا - فَإِنَّ الرَّجُلَ يَأْتِيهِ فَيَحْسَبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ، فَيَرَى مَا مَعَهُ مِنَ الشُّبُهَاتِ فَيَتَّبِعُهُ.

296) Bize Müsedded tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd, Hişâm b. Hassân- Humeyd b. Hilâl- Ebu'd Dehmâ kanalıyla İbn Husayn'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* iki veya üç defa*"Deccâl'i işiten ondan uzak dursun"* buyurdu. (Sonra şöyle devam etti:) *"Zira kişi onun yanına gider de onun mümin olduğunu sanır. Beraberindeki şüpheleri görür de ona tâbi olur."*[353]

٢٩٧) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُيَيْنَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: الدَّجَّالُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ يَقْرَأُهُ الْأُمِّيُّ وَالْكَاتِبُ.

297) Bize Muhammed b. Ebî Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd, Uyeyne b. Abdurrahmân-[354] Ebû Bekre kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Deccâl'in iki gözünün arasında kâfir yazılıdır. Okuma yazmayı bilmeyen de bilen de onu okur."*[355]

---

352) Bunu Ahmed (21146), "Sahîh"inde (6795) İbn Hibbân ve "el-Muhtâr"da (1202) ed-Dıyâ rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

353) Bunu Ahmed (19875), Ebû Dâvûd (4319) ve "İsnadı Müslim'in şartına göre sahihtir" diyerek el-Hâkim (4/531) rivâyet etmiştir.

354) Asılda böyledir. "el-Müsned"de şöyle geçmektedir: "Uyeyne b. Abdurrahmân'dan (şöyle dediğini rivâyet etti): Bana babam Ebû Bekre'den tahdis etti."

355) Bunu Ahmed (20401) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir.

Müslim (7473) Enes *radiyallahu anh*'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Deccâl'in gözü silme kördür. İki gözünün arasında kâfir yazılıdır." Sonra bunu "kâf, fâ, râ" diye heceledi ve "Bunu her müslüman okur" dedi.

٢٩٨) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ، قَالَ :حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْن عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال :يَتْبَعُ الدَّجَّالَ مِنْ يَهُودِ أَصْبَهَانَ سَبْعُونَ أَلْفًا عَلَيْهِمُ الطَّيَالِسَةُ.

298) Bize Hişâm b. Ammâr tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Hamza tahdis etti, dedi ki: Bize el-Evzâî, İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha- Enes b. Mâlik kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Deccâl'e Isbehân yahudilerinden taylesanlı yetmiş bin kişi tabi olur."*[356]

٢٩٩) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَفْصٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُنَا عَنِ الدَّجَّالِ: إِنَّهُ سَيُسَلَّطُ عَلَى نَفْسٍ فَيَقْتُلُهَا ثُمَّ يُحْيِيهَا، قال: فَيَقُولُ :أَلَسْتُ بِرَبِّكَ؟ فَيَقُولُ :كَذَبْتَ، مَا كُنْتَ قَطُّ أَكْذَبَ مِنْكَ السَّاعَةَ، قَالَ: فَمَا كُنَّا نَرَاهُ إِلَّا عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ.

299) Bize Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz b. Müslim, el-A'meş- Atıyye kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize Deccâl'den söz ederken buyurdu ki: *"O bir kişiye musallat edilecek, onu öldürecek, sonra onu diriltecektir. 'Ben senin rabbin değil miyim?' diye soracak,* o kişi de 'Yalan söyledin, hiç bu kadar yalancı olmamıştın!' diyecek."

(Ebû Saîd) dedi ki: "Bunun ancak Ömer b. el-Hattâb'dan sâdır olacağını düşünüyorduk."[357][358]

---

356) Bunu Müslim (7502) rivâyet etmiştir.

Taylesân, arapçalaşmış farsça bir kelimedir. Farsçadaki aslı Tâleşân'dır... Arapçada taylesân bir çeşit elbisedir. Tayâlis ve tayâlise şeklinde çoğul yapılır. Dâirevî, yeşil ve aşağısı olmayan elbiseye denir. Enine ya da boyuna olan ipleri yündendir. Âlimler ve şeyhler giyer. Taylesân; kuşak gibi omza atılan, bedeni sarmalayan, dikiş ve terzilik gibi zanaatlerin izini üzerinde taşımayan elbise olarak da açıklanmıştır... Mısır ve Şâm'da şal olarak bilinir. [el-Mu'cemu'l Arabî li-Esmâi'l Melâbis kitabından (s. 306) alınmıştır.]

357) Asılda böyle geçmektedir. Ebû Ya'lâ'nın lafzı "Ölene kadar onun Ömer b. el-Hattâb olduğunu düşünüyorduk" şeklindedir. Abd b. Humeyd'in lafzı ise "Ömer b. el-Hattâb ölene kadar o adamın Ömer b. el-Hattâb olduğunu düşünüyorduk" şeklindedir.

358) Bunu Ebû Ya'lâ "Müsned"inde (1366), Abd b. Humeyd "el-Müntehab mine'l Müsned"-de (898) rivâyet etmiştir. İsnadında Atıyye el-Avfî vardır ki zayıftır. Fakat metnini Müslim'in (7487) Ebû Saîd el-Hudrî *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği Deccâl hakkındaki uzunca hadis

Kabir Fitnesi Hakkında Bab[359]

٣٠٠) حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ يَزِيدُ بْنُ مِهْرَانَ الخَبَّازُ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ :قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أُدْخِلَ الْعَبْدُ قَبْرَهُ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيَنْتَهِرَانِهِ فَيَقُومُ يَهُبُّ كَمَا يَهُبُّ النَّائِمُ، فَيَقُولَانِ لَهُ :مَنْ رَبُّكَ؟ فَيُجِيبُ، فَيُقَالُ :صَدَقْتَ كَذلِكَ كُنْتَ، أَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَأَلْبِسُوهُ مِنْهَا. فَيَقُولُ :دَعُونِي أُخْبِرْ أَهْلِي. فَيُقَالُ لَهُ :اسْكُنْ.

---

bunu desteklemektedir. Bu hadiste şunlar geçmektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "...Onu Deccâl'e götürürler. Mümin onu gördüğü zaman 'Ey insanlar, bu Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylediği Deccâl'dir!' der. Bunun üzerine Deccâl emreder de onun elleri ve ayakları kazıklar arasında gerilir. Sonra 'Bunu alın ve kafasını yarın' der. Sonra sırtı ve karnı dayaktan geçirilir. Sonra (Deccâl) 'Bana iman etmiyor musun?' diye sorar. (Mümin) 'Sen yalancı mesihsin!' der. Sonra emredilir de başının ortasından itibâren iki bacağının arası ayrılana kadar testereyle bölünür. Sonra Deccâl iki parça arasında yürür. Sonra ona 'Kalk!' der. O da dosdoğru kalkar. Ona yine 'Bana iman ediyor musun?' diye sorar. (Mümin) 'Şimdi senin kim olduğunu daha iyi gördüm' der. Sonra şöyle der: 'Ey insanlar! Bunu benden sonra insanlardan hiçbirine yapamayacaktır.' Sonra Deccâl onu boğazlamak üzere tutar. Fakat boynu ile köprücük kemikleri arası bakır kılınır da ona bir şey yapamaz. Bunun üzerine onu ellerinden ve ayaklarından tutup atar. İnsanlar onu ancak ateşe attığını sanır ama aslında onu cennete atmıştır."

359) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde ilim ehlinin kabir fitnesinin, Münker'in ve Nekîr'in hak olduğu hususundaki icmasını nakli 36 ve 37 numaralı fıkralarda geçmişti.

Kabir azabı hakkındaki hadisler çoktur. Bunlardan birçoğunu İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın "es-Sünne"sinde [Bab: Ona (yani Ahmed b. Hanbel'e) kabir azabı ve kabir fitnesi soruldu], "er-Reddu ale'l Mubtedia"da (17/Kabir azabına ve Münker Nekîr sorgusuna iman babı) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sında (257) tahriç ettim.

300) Bize Ebû Hâlid Yezîd b. Mihrân el-Habbâz tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Bekr b. Ayyâş, el-A'meş- Ebû Süfyân kanalıyla Câbir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kul kabrine girdirildiği zaman ona iki melek gelir ve onu azarlar. O da uyuyanın uyanıp kalktığı gibi kalkar. Ona 'Rabbin kim?' diye sorarlar. O da cevap verir. 'Doğru söyledin, önceden de böyleydin, ona cennetten bir döşek verin ve onu cennetten giydirin' denir. Kul 'Beni bırakın da ehlime haber vereyim' der. Bunun üzerine 'Yerinde dur' denir."*[360]

٣٠١) حَدَّثَنَا يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ :أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ خَبَّابٍ، قَالَ :أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ مَيِّتًا يُسْئَلُ فِي الْقَبْرِ، فَقِيلَ لَهُ :مَنْ رَبُّكَ، وَمَا دِينُكَ؟

301) Bize Yahyâ el-Hımmânî tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Şuayb tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus b. Habbâb haber verdi, dedi ki: Bana bir ölüyü işiten biri haber verdi: Ölü kabrinde sorguya çekiliyormuş ve ona "Rabbin kim? Dinin ne?" diye soruluyormuş.

٣٠٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ :حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَلا إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنَ الْجَنَّةِ فَمِنَ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنَ النَّارِ فَمِنَ النَّارِ، حَتَّى يَبْعَثَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

302) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Leys b. Sa'd, Nâfi- Abdullah kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"İyi dinleyin! Biriniz öldüğü zaman oturacağı yer kendisine sabah akşam gösterilir. (Oturacağı yer) cennettense cennetten, cehennemdense cehennemden gösterilir. Bu Allah onu kıyâmet günü diriltene kadar devam eder."*[361]

---

360) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (892) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir. Sahîhayn'daki şahidleri çoktur. Abdullah'ın "es-Sünne"sindeki (1408, 1419, 1431) tahkîkime bakınız.

361) Bunu Ahmed (6059), el-Buhârî (1379) ve Müslim (7313) şu lafızla rivâyet etmiştir: "...Cennet ehlindense cennet ehlinden, cehennem ehlindense cehennem ehlinden. (Onların oturacağı yer gösterilir.) 'Bu, Allah seni kıyâmet günü diriltene kadar oturacağın yerdir' (denir)."

Havz Hakkında Bab[362]

٣٠٣) حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ :ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ :ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُهَاجِرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي الْعَبَّاسُ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي سَلَّامٍ الْحَبَشِيِّ قَالَ :ثَنَا ثَوْبَانُ مَوْلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ حَوْضِي مَا بَيْنَ عَدَنَ إِلَى أَيْلَةَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِن اللَّبَنِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، أَكَاوِيبُهُ كَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا.

303) Bize Mahmûd b. Hâlid tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Muhâcir tahdis etti, dedi ki: Bana el-Abbâs b. Sâlim, Ebû Sellâm el-Habeşî'den[363] onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mevlâsı Sevbân Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Şüphesiz benim havzım Aden ile Eyle arası kadardır. Sütten beyaz, baldan tatlıdır. Bardaklarının sayısı gökteki yıldızların sayısı kadardır. Ondan bir defa* içen kimse bundan sonra ebediyen

362) Harb *rahimehullah*'ın ilim ehlinin havzın isbâtına dâir icmâsını nakli 38 numaralı fıkrada geçmişti.

Ayrıca İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sındaki (16/Havza ve kıyâmet günü kâfirlerden ayrı olarak müminlerin ondan içeceklerine iman babı) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sındaki (269) ta'lîklerime bakınız.

363) Asılda "el-Huşenî" diye geçmektedir ki bu bir tashiftir. Yukarıda yazdığım, tercemesinden alınmıştır. "Tehzîbu'l Kemâl"e (28/484) bakınız.

susamaz."[364]

٣٠٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ قَالَ :ثنَا أبُو الْمُغِيرَةِ قَالَ: ثنَا الْأُحْمُوسِيُّ عُمَرُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُخَارِقُ بْنُ أبِي الْمُخَارِقِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ :إنَّ النَّبِيَّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسُلَّمَ قال: إنَّ حَوْضِي كَمَا بَيْنَ عَدَنٍ وَعَمَّانَ أبْرَدُ مِنَ الثَّلْجِ، وَأحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، وَأطْيَبُ رِيحًا مِنَ الْمِسْكِ، أكْوَابُهُ مِثْلُ نُجُومِ السَّمَاءِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أبَدًا.

304) Bize Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Muğîre tahdis etti, dedi ki: Bize el-Uhmûsî Ömer b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize el-Muhârık b. Ebi'l Muhârık, Abdullah b. Ömer'den onu şöyle derken işittiğini tahdis etti: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Şüphesiz benim havzım Aden ile Ammân arası kadardır. Kardan soğuk, baldan tatlı, kokusu miskten hoş, bardakları gökteki yıldızlar kadardır. Ondan bir defa* içen kimse bundan sonra ebediyen susamaz."[365]

---

364) Bunu Ahmed (22367), İbn Mâce (4303) ve et-Tirmizî (2444) rivâyet etmiş; et-Tirmizî şunları söylemiştir: "Bu, bu vecihten garib bir hadistir. Bu hadis Ma'dân b. Ebî Talha- Sevbân kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilmiştir. Ebû Sellâm el-Habeşî'nin ismi Memtûr'dur. Şamlı sika bir kimsedir."

Benzerini el-Buhârî (6580) Enes'ten, Müslim (502) Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir.

365) Bunu Ahmed (6162) bundan daha uzun bir siyakla rivâyet etmiştir. Bir önceki hadis bunun şâhididir.

el-Buhârî'nin "Sahîh"inde (6579) Abdullah b. Amr *radiyallahu anhuma*'dan onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Havzım bir aylık yürüme mesâfesidir. Suyu sütten beyaz, kokusu miskten hoş, testileri gökteki yıldızlar kadardır. Ondan içen ebediyen susamaz."

Sırat Hakkında Bab[366]

٣٠٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ :ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ :ثَنَا ابْنُ جَابِرٍ، قَالَ :حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ جَلِيسٌ لِأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ، دَحْضٌ مَزَلَّةٌ، وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْمَلَائِكَةُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ عَلَيْهِ يَقُولُونَ :اللهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ، وَالنَّاسُ يَمُرُّونَ كَلَمْعِ الْبَرْقِ، وَكَطَرْفِ الْعَيْنِ، وَكَجِيَادِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ وَالْبِغَالِ وَشَدًّا عَلَى الْأَقْدَامِ، فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ، وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ، وَمَطْرُوحٌ فِيهَا، وَلَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ.

305) Bize Muhammed b. el-Vezîr ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Velîd b. Müslim tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Câbir tahdis etti, dedi ki: Bana -Ebû Hureyre'nin meclis arkadaşı- Ebû Saîd tahdis etti, dedi ki: Ebû Hureyre'yi şöyle derken işittim: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Sırat cehennemin iki sırtının arasındadır. Çürük ve kaygandır. Nebîler ve melekler -selâm üzerlerine olsun- onun üzerinde 'Ya Allah, selâmete çıkar, selâmete çıkar!' derler. İnsanlar şimşek çakması gibi, göz kırpması gibi, iyi atların, develerin, katırların koşması gibi ve yürüyerek geçerler. Bazısı sağ sâlim kurtulur. Bazısı berelenip bırakılır. Bazısı da cehenneme atılır.*

---

366) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde ilim ehlinin sırata iman hususundaki icmasını nakli 39. fıkrada geçmişti.

Ayrıca "er-Reddu ale'l Mubtedia"daki (21/Sırata ve Kürsî'ye... iman babı) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâsı"ndaki ta'lîklerime bakınız.

Onun yedi kapısı vardır. Her bir kapıya onlardan üleştirilmiş bir kısım vardır."[367]

٣٠٦) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ :عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: شِعَارُ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى الصِّرَاطِ: اللهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ.

306) Bize Bişr b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulvâhid b. Ziyâd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. İshâk, en-Nu'mân b. Sa'd'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: el-Muğîre b. Şu'be'yi minber üzerinde Nebî *aleyhi's salâtu ve's selâm*'dan naklen şöyle derken işittim: *"Kıyâmet günü müslümanların sırat üzerindeki şiârı 'Ya Allah, selâmete çıkar, selâmete çıkar'dır."*[368]

---

367) Bunu et-Taberânî "Müsnedu'ş Şâmiyyîn"de (1/359/618) rivâyet etmiştir.

el-Buhârî'nin (7437) Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği şu hadis de bunu desteklemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "...Sırat cehennemin iki sırtının arasına kurulur. Ümmetimle birlikte ben onu ilk geçen olurum. O gün resûllerden başkası konuşmaz. O gün resûllerin duâsı 'Ya Allah, selâmete çıkar, selâmete çıkar!'dır. Cehennemde sa'dân ağacının dikenleri gibi kancalar vardır... İnsanları amellerine göre kapar. Bazıları ameli sebebiyle kalıp helâk olur -ya da bağlanır-. Bazıları parçalanır -ya da (parçalanmak sûretiyle) amelinin karşılığını görür-..."

368) Bunu et-Tirmizî (2423) rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu el-Muğîre b. Şu'be'den garib bir hadistir. Bunu ancak Abdurrahmân b. İshâk kanalıyla biliyoruz."

Yine bunu el-Hâkim (2/375) rivâyet etmiş, sahihlemiş, ez-Zehebî de ona muvâfakat etmiştir.

Müslim'in (373) Ebû Saîd *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği hadis bunu desteklemektedir: "...Sonra köprü cehennemin üzerine kurulur ve şefaat helâl olur. 'Ya Allah, selâmete çıkar, selâmete çıkar!' derler."

Yine bunu el-Buhârî (806) ve Müslim (370) şu lafızla rivâyet etmiştir: "...O gün resûllerin duâsı 'Ya Allah, selâmete çıkar, selâmete çıkar!'dır."

305 numaralı fıkrada Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivâyet edilen hadis de bunu desteklemektedir.

16

Mîzân Hakkında Bab[369]

٣٠٧) حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :ثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ :ثَنَا عَبَّادٌ، قَالَ :ثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَتُوزَنُ الْحَسَنَاتُ وَالسَّيِّئَاتُ، فَمَنْ رَجَحَتْ حَسَنَاتُهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ خَرْدَلَةً دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ رَجَحَتْ سَيِّئَاتُهُ عَلَى حَسَنَاتِهِ مِثْقَالَ خَرْدَلَةٍ دَخَلَ النَّارَ، فَقَالَ رَجُلٌ :يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَنِ اسْتَوَتْ حَسَنَاتُهُ وَسَيِّئَاتُهُ؟ قَالَ: أولئِكَ أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ.

307) Bize Zeyd b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'z Zubeyr, Câbir b. Abdullah'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kıyâmet günü mîzân konur da haseneler ve seyyieler tartılır. Haseneleri seyyielerine bir hardal tanesi miktarınca ağır basan kimse cennete girer. Seyyieleri hasenelerine bir hardal tanesi miktarınca ağır basan kimse de cehenneme girer."*

Bir adam "Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. "Peki, haseneleri ve seyyieleri eşit

---

369) Harb *rahimehullah*'ın ilim ehlinin mizana ve onun iki kefesi olduğuna iman hususundaki icmasını nakli 40 numaralı fıkrada geçmişti.

İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sındaki (40/Mizan haktır, onunla haseneler ve seyyieler Allah'ın tartılmasını dilediği şekilde tartılacaktır) ve "el-İbânetu's Suğrâ"daki (266) ta'lîklerimde mîzân ile ilgili meselelerden söz ettim.

olan kimse?" Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: *"İşte onlar A'râf ashâbıdır. Oraya (yani cennete) girmemişlerdir fakat (bunu) umarlar."*[370]

٣٠٨) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ :ثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَمْرٍو، عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمِيزَانِ؟ فَقَالَ :نَعَمْ لَهُ لِسَانٌ وَكِفَّتَانِ.

308) Bize Hişâm b. Ammâr tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd b. Yahyâ'nın Abdulmelik b. Ebî Süleymân- Amr kanalıyla el-Hasen'den tahdis ettiğine göre ona mîzân sorulmuş, o da "Evet, onun bir dili, iki kefesi vardır" demiştir.[371]

---

370) Bunu İbn Asâkir "Târîhu Dımaşk"ta (14/313) Müemmel tarîkinden rivâyet etmiştir. Hadisi ayrıca "ed-Dürru'l Mensûr"da (3/463) geçtiği üzere Ebu'ş Şeyh ve İbn Merdûye, "el-Feth"te (13/539) geçtiği üzere "Fevâid"inde Hayseme tahriç etmiştir.

İbn Kesîr "Tefsîr"inde (3/418) şunları söylemiştir: "A'râf ashâbının kim oldukları hususunda müfessirlerin ibâreleri farklılık arz etmiştir. Fakat bu ibârelerin tamamı birbirine yakındır ve bir manaya dönmektedir: Onlar, haseneleri ve seyyieleri eşit olan bazı kimselerdir. Bunu; Huzeyfe, İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, ayrıca seleften ve haleften birçok kimse söylemiştir. Allah onlara rahmet etsin. Hâfız Ebû Bekr b. Merdûye'nin rivâyet etmiş olduğu merfû bir hadiste şunlar varid olmuştur..."

Sonra hadisi zikretmiş ve "Bu, bu vecihten garib bir hadistir" demiştir.

371) el-Lâlekâî (2210) isnadıyla Alî b. Harb'den şunu rivâyet etmiştir: Bize el-Esved b. Âmir tahdis etti, dedi ki: Bize Hureym, Abdulmelik b. Ebî Süleymân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: el-Hasen'in yanında mîzân söz konusu edildi de "Onun bir dili, iki kefesi vardır" dedi.

Görüldüğü üzere Hureym, Abdulmelik ile el-Hasen arasından birini düşürmüştür. Bu şahıs yalancı mutezilî Amr b. Ubeyd'dir.

Ebû İshâk ez-Zeccâc (v. 311) şöyle demiştir: "Ehli Sünnet; mîzâna, kulların amellerinin kıyâmet günü tartılacağına, mîzânın bir dili ve iki kefesi olduğuna, amellerle yükselip alçaldığına iman etmek gerektiği üzerinde icma etmiştir." İbn Hacer'in "el-Feth"inden (13/538) alınmıştır.

Ebû Mansûr Ma'mer b. Ahmed (v. 489) Sünnet'e dâir vasiyetinde "İslâm'ın garipliğini, yeniliklerin çoğaldığını ve hevâların peşinden gidildiğini gördüğüm zaman arkadaşlarıma ve bütün müslümanlara Sünnet'ten bir tavsiyede bulunmak ve hikmetten bir öğüt vermek, Hadis ve Eser Ehli'nin ve gerek önceki seleften gerek sonraki bakiyyeden marifet ve tasavvuf ehli kimselerin görüşlerini bir araya getirmek istedim..." demiş ve şunu zikretmiştir: "Mîzân haktır. Onun bir dili ve iki kefesi vardır. Kulların amelleri onunla tartılır." (el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce, 1/231)

Mîzânın bir dili ve iki kefesi olduğunu söyleyenler arasında "Tefsîr"inde (3/214) el-Beğavî, "Şerhu's Sünne"de (15) el-Berbehârî, "Lum'atu'l İ'tikâd"da (61) İbn Kudâme ve "Nûniyye"sinde (2/593) İbnu'l Kayyım da vardır.

Ayrıca "er-Reddu ale'l Mubtedia"daki (Mîzâna... iman babı) ta'lîkime bakınız.

Sûr Hakkında Bab[372]

٣٠٩) حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدِ بْنِ أَبَانِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: جِبْرِيلُ عَنْ يَمِينِهِ وَمِيكَائِيلُ عَنْ شِمَالِهِ، وَإِسْرَافِيلُ صَاحِبُ الصُّورِ.

309) Bize Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd b. Ebân b. Saîd b. el-Âs tahdis etti, dedi ki: Bize el-A'meş, Atıyye el-Avfî kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Cibrîl sağındadır. Mîkâîl solundadır. İsrâfîl[373] de sûrun sâhibidir."*[374]

---

372) Harb *rahimehullah*'ın akîdesinde gördüğü kimselerin sûra üfürüleceği hususundaki icmasını nakli daha önce geçmişti. 41 numaralı fıkraya bakınız.

İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sındaki (22/Sûra, köprüye ve hesâba iman babı) ve "el-İbânetu's Suğrâ"daki (262, 291) ta'lîklerimde sûr hakkında bazı şeyler söyledim.

373) Asılda "Mîkâîl" diye geçmektedir ki bu bir hatadır! Doğrusu, diğer hadislerde varid olduğu üzere yukarıda yazdığımdır. Musannif akîdesinde (41) bu hususta icma nakletmiştir. Ayrıca hadisin tahricine bakınız.

374) Bunu İbn Ebî Dâvûd "el-Mesâhif"te (282) rivâyet etmiştir.

Yine bunu Ahmed (11069), Ebû Dâvûd (3998), el-Hâkim (2/264) ve "el-Mesâhif"te (281) İbn Ebî Dâvûd; el-A'meş- Sa'd et-Tâî- Atıyye el-Avfî- Ebû Saîd tarîkiyle rivâyet etmiştir. Görüldüğü üzere el-A'meş ile Atıyye arasına Sa'd et-Tâî'yi eklemişlerdir.

Derim ki: İsnadı zayıftır. İsnadında zayıf bir râvi olan Atıyye el-Avfî vardır.

٣١٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ :ثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ مَيْمُونٍ الْكِنْدِيِّ قَالَ :إِنَّ صَاحِبَ الصُّورِ قَدْ دُفِعَ إِلَيْهِ الصُّورُ، وَقَدْ قَدَّمَ إِحْدَى رِجْلَيْهِ وَأَخَّرَ الْأُخْرَى، مُسْتَعِدٌّ مَتَى يُؤْمَرُ فَيَنْفُخُ فِيهِ.

310) Bize Muhammed b. Ebî Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Bişr b. el-Mufaddal, Avf- Ebu'l Minhâl- Ebu'l Âliye kanalıyla Meymûn el-Kindî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sûrun sâhibine sûr teslim edilmiştir. O iki ayağından birini öne çıkarmış, diğerini geride bırakmıştır. Emrolunup da ona üfüreceği zamanı beklemektedir."[375]

Lafızları şöyledir: ...Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sûrun sahibini zikretti ve şöyle buyurdu: "Sağında Cibrîl vardır. Solunda Mîkâîl vardır."

el-Hâkim, ismini (hadisin içinde) zikretmeksizin "'O sûrun sâhibidir' yani İsrâfîl" ziyâdesinde bulunmuştur.

375) Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivâyet edilen şu eser bunu desteklemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Sûrun sâhibi sûra vekil kılındığından bu yana hiç gözünü kırpmamıştır. Bakışı kendisine dönmeden (gözünü tekrar açmadan) üfürmekle emrolunabileceğinden endişe ettiğinden dolayı Arş'a doğru bakar hâlde hazır beklemektedir. İki gözü sanki incimsi iki yıldızdır."

Bunu "el-Ehvâl"de (45) İbn Ebi'd Dünyâ, "el-Azame"de (391) Ebu'ş Şeyh, el-Lâlekâî (2185) ve el-Hâkim (4/558-559) rivâyet etmiştir. el-Hâkim hadisi sahihlemiş, ez-Zehebî de ona muvâfakat etmiştir. "el-Feth" (11/368) sahibi de "İsnadı hasendir" demiştir.

İbn Abbâs'tan rivâyet edilen şu hadis de bunu desteklemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Boynuzun sâhibi boynuzu ağzına almış, kulak verip ne zaman emrolunup da üfüreceğini beklemekteyken nasıl keyif alayım?"

Bunu Ahmed (308) ve İbn Ebî Şeybe (30081) rivâyet etmiştir.

Ayrıca İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sına (22/Sûra... iman babı) bakınız.

Kalem Hakkında Bab[376]

٣١١) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ :حَدَّثَنِي الْجَرَّاحُ بْنُ مَلِيحٍ قَالَ: ثَنَا أَرْطَأَةُ بْنُ الْمُنْذِرِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ إيَاسٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ :أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ، فَأَخَذَهُ بِيَمِينِهِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، ثُمَّ خَلَقَ النُّونَ وَهِيَ الدَّوَاةُ، ثُمَّ خَلَقَ الْأَلْوَاحَ فَكَتَبَ فِيهَا الدُّنْيَا وَمَا يَكُونُ فِيهَا حَتَّى تَفْنَى مِنْ خَلْقٍ مَخْلُوقٍ، أَوْ عَمَلٍ مَعْمُولٍ بِرٍّ أَوْ فُجُورٍ، أَوْ رِزْقٍ مِنْ حَلَالٍ أَوْ حَرَامٍ، أَوْ أَثَرٍ أَوْ رَطْبٍ، أَوْ يَابِسٍ، ثُمَّ أَلْزَمَ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ ذلِكَ شَأْنَهُ وَبَقَاءَهُ فِيهَا وَفَنَاءَهُ حَتَّى يَفْنَى، ثُمَّ جَعَلَ عَلَى ذلِكَ الْكِتَابِ حَفَظَةً مِنَ الْمَلائِكَةِ، وَعَلَى الْخَلْقِ حَفَظَةً، فَتَأْتِي مَلائِكَةُ الْخَلْقِ مَلائِكَةَ ذلِكَ الْكِتَابِ، فَيُلْقُونَ إِلَيْهِمُ النُّسَخَ بِمَا يَكُونُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ مِنْ ذلِكَ، فَتَهْبِطُ مَلائِكَةُ الْخَلْقِ إِلَى الْخَلْقِ فَيَحْفَظُونَهُمْ بِأَمْرِ اللهِ، وَيَسُوقُونَهُمْ إِلَى مَا فِي أَيْدِيهِمْ مِنْ تِلْكَ النُّسَخِ حَتَّى إِذَا اسْتَكْمَلَ كُلُّ شَيْءٍ مِنْ ذلِكَ شَأْنَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ انْقَطَعَ، فَلَمْ يَكُنْ لَهَا مُقَامٌ وَلَا بَقَاءٌ، ثُمَّ تَلَا: إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، مَا كُنَّا نَرَى النَّسْخَ إِلَّا فِيمَا تَحْفَظُ عَلَيْنَا الْمَلائِكَةُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، قَالَ :أَلَسْتُمْ قَوْمًا عَرَبًا؟ تَكُونُ نُسْخَةٌ إِلَّا مِنْ كِتَابٍ قَدْ سَبَقَ، ثُمَّ قَرَأَ: وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ، فَقَالَ: جَمَعَ

376) Harb *rahimehullah* her bir beldedeki âlimleri üzerinde bulduğu akîdesinde (43) şöyle demiştir: "Kalem haktır. Allah onunla her şeyin mukadderâtını yazmış ve Zikr'de saymıştır. Rabbimiz eksikliklerden münezzehtir, çok yücedir."

Bu konudaki bazı hadislerin zikri 220 ve 227 numaralı hadislerde geçmişti.

الرَّطْبُ وَالْيَابِسُ كُلَّ شَيْءٍ.

311) Bize Hişâm b. Ammâr ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bana el-Cerrâh b. Melîh tahdis etti, dedi ki: Bize Ertae b. el-Münzir, Ca'fer b. İyâs-[377] Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Onu sağ eliyle -ki O'nun iki eli de sağdır- aldı. Sonra nûnu yani hokkayı yarattı. Sonra levhaları yarattı. Onlara; dünyayı ve son bulacağı zamana dek dünyada yaratılacak mahlûkâtı, iyi olsun kötü olsun işlenecek amelleri, helâl olsun haram olsun rızıkları, bütün izleri, yaşları ve kuruları yazdı. Sonra bunlardan her bir şeye işini, dünyada ne kadar kalacağını ve ne zaman son bulacağını o son bulana dek lâzım kıldı. (Takdir etti.) Sonra bu kitaba meleklerden koruyucular kıldı. Mahlûkâta da koruyucular kıldı. Mahlûkâtın melekleri bu kitabın meleklerine gelirler. Bu kitabın melekleri de onlara bu kapsamda her bir gün ve gecede olacak şeyleri içeren nüshaları verirler. Sonra mahlûkâtın melekleri mahlûkâta iner ve onları Allah'ın emriyle korurlar. Yine onları ellerinde bulunan o nüshalarda yazana yönlendirirler. Her şey, her bir gün ve gecede bu yazanlar kapsamında her işini yaptığı zaman işi biter. Artık onun duracak bir yeri ve süresi kalmaz."

Sonra şu âyeti okudu: *"Biz sizin yapmakta olduklarınızı istinsâh ediyorduk/kopyalıyorduk." (Câsiye, 29)*

Bunun üzerine bir adam "Ey İbn Abbâs!" dedi. "Biz neshi ancak meleklerin her bir gün ve gecede bizden kaydettikleri hususunda biliyorduk."

İbn Abbâs "Siz bir Arap topluluğu değil misiniz?" dedi. "Nesih/kopyalama önceden yazılmış bir kitaptan başkası hakkında söz konusu olur mu hiç?"

Sonra *"Yaş ve kuru ne varsa mutlaka açık bir kitaptadır" (En'âm, 59)* âyetini okudu ve "Yaş ve kuru, her şeyi kapsamına almıştır" dedi.[378]

٣١٢) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ الرَّقَّاشِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ :سَمِعْتُ عِصْمَةَ أَبَا عَاصِمٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

377) Asılda "İbn Ebî İyâs" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım, "Tehzîbu'l Kemâl"deki (5/5) tercemesinde de geçtiği üzere doğru olandır.

378) Bunu İbn Cerîr "Tefsîr"inde (25/156), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1375) rivâyet etmiştir.

Benzerini İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (110) ve el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (339) İbn Ömer *radiyallahu anhuma* kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ مِنْ هِجَاءِ قَ لَ مَ قَالَ :فَتَصَوَّر قَلَمًا مِنْ نُورٍ طُولُهُ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَقَالَ :اجْرِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ قَالَ: رَبِّ بِمَاذَا؟ قَالَ :بِكُلِّ شَيْءٍ يَكُونُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، فَلَمَّا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ، وَوَكَّلَ مَلَائِكَةً يَحْفَظُونَ أَعْمَالَهُمْ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ عُرِضَتْ أَعْمَالُهُمْ عَلَيْهِمْ، قِيلَ :هذا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ مِنَ اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ، فَعُرِضَ بَيْنَ الْكِتَابَيْنِ فَإِذَا هُمَا سَوَاءٌ.

312) Bize Ebû Ma'n er-Rakkâşî tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Isme Ebû Âsım'ı, Atâ b. es-Sâib- Miksem kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis ederken işittim: "Allah'ın yarattığı ilk şey 'kâf', 'lâm' ve 'mîm' harflerinden kalemdir. Bunlar; nurdan, uzunluğu gökle yer arası kadar olan bir kalem sûretine büründü. Allah 'Levh-i Mahfûz'a yaz!' buyurdu. Kalem 'Rabbim, neyi?' diye sordu. Allah 'Kıyâmet gününe kadar olacak her şeyi' buyurdu. Allah mahlûkâtı yaratınca onların amellerini kaydeden bazı melekleri görevlendirdi. Kıyâmet günü geldiği zaman amelleri onlara gösterilir. Denir ki: *'Bu size hakkı söylemekte olan kitabımızdır. Biz sizin yapmakta olduklarınızı istinsâh ediyorduk.' (Câsiye, 29)* Levh-i Mahfûz'dan. Sonra iki kitap karşılaştırılır ve aynı oldukları görülür."[379]

٣١٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :ثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَنْصُورُ بْنُ زَاذَانَ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ :أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَكْتُبَ مَا هُوَ كَائِنٌ، فَكَتَبَ فِيمَا كَتَبَ: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ.

313) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Huşeym tahdis etti, dedi ki: Bize Mansûr b. Zâzân, el-Hakem b. Uteybe- Ebû Zabyân kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Ona olacakları yazmasını emretti. Kalem yazdıkları arasında *'Kurusun Ebû Leheb'in elleri, zaten kurudu!' (Mesed, 1)* buyruğunu da yazdı."[380]

379) Bunu ed-Dûlâbî "el-Künâ ve'l Esmâ"da (2/702/1233), el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (184, 348), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1376) ve el-Hâkim "el-Müstedrek"te (2/454) rivâyet etmiştir. el-Hâkim "Bu isnadı sahih bir hadistir fakat (Şeyhayn) bunu tahriç etmemişlerdir" demiştir.

380) Bunu Saîd b. Mansûr "et-Tefsîr"de (2264), Abdullah "es-Sünne"de (848) ve el-Hallâl "es-Sünne"de (1889) rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

Şefaat Hakkında Bab[381]

٣١٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ، قَالَ :ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا ابْنُ جَابِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ الْكَلَاعِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ مَا أَعْطَاهُ اللهُ مِنَ الشَّفَاعَةِ، فَقُلْتُ: نَشَدْتُكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَالصَّحَابَةَ لِمَا سَأَلْتَ اللهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْ أَهْلِهَا .قَالَ: يَا عَوْفُ

---

381) Harb *rahimehullah*'ın şefaatin sâbit olduğu hususundaki icmayı nakli ve şefaatin kısımlarının beyanı 44 numaralı fıkrada geçmişti.

el-Lâlekâî'nin (2090) rivâyet ettiğine göre Hanbel şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a -yani Ahmed b. Hanbel'e- Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şefaat hakkında rivâyet edilenleri söz konusu ettim. Dedi ki: "Bunlar sahih hadislerdir. Bunlara iman ederiz. Bunları ikrar ederiz. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ceyyid (iyi) isnadlarla rivâyet edilen ne varsa hepsine iman ederiz ve hepsini ikrar ederiz."

Sonra ona "Bir topluluk cehennemden çıkacak mıdır?" diye sordum. Dedi ki: "Evet. Resûl *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiğini ikrar etmeyip reddedersek Allah'ın emrini reddetmiş oluruz. Zira Allah *azze ve celle* 'Resûl size ne verdiyse onu alın, sizi neden sakındırdıysa ondan sakının' (Haşr, 7) buyurmuştur."

Sonra "Peki şefaat?" dedim. Dedi ki: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şefaat ve havz hakkında rivâyet edilmiş nice hadis vardır. Şu kimseler bunları yalanlamakta ve kafalarından konuşmaktadırlar. Bu Havâric'in bir sınıfının kavlidir. Bu kavle göre Allah Teâlâ birini cehenneme soktuktan sonra onu oradan çıkarmayacaktır. Bizi onları kendisiyle sınadığı şeyden uzak eyleyen Allah'a hamd olsun!"

Derim ki: İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sındaki (18/Nebî'nin muvahhidlerden cehennemden çıkacak bir topluluğa şefaat edeceğine iman babı) ve "el-İbânetu's Suğrâ"daki (269) ta'lîklerimde şefaat hakkında bazı şeyler söyledim.

إِنَّ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ.

314) Bize Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize el-Velîd b. Müslim tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Câbir, Süleym b. Âmir el-Kelâî'yi Avf b. Mâlik el-Eşcaî'den onu şöyle derken işittiğini tahdis ederken işittiğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i işittim. Allah'ın kendisine verdiği şefaati söz konusu etti. "Ey Allah'ın Resûlü, ashâb ile birlikte beni bu şefaatin ehlinden kılmasını Allah'tan dilemeni istiyorum!" dedim. Buyurdu ki: *"Ey Avf! Şüphesiz şefaatim kıyâmet günü her müslümanadır."*[382]

382) Bunu İbn Mâce (4317), "es-Sünne"de (841) İbn Ebî Âsım ve el-Lâlekâî (2077) rivâyet etmiştir.

Yine bunu Ahmed (24002), et-Tirmizî (2441) ve "es-Sünne"de (839) İbn Ebî Âsım; Ebû Avâne tarîkinden rivâyet etmiştir: Bize Katâde, Ebû Muleyh- Avf b. Mâlik el-Eşcaî kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: "Bu gece bana Rabbim tarafından biri geldi. Beni, ümmetimin yarısının cennete girmesiyle şefaat arasında muhayyer bıraktı. Ben de şefaati seçtim."

"Allah için ve sohbetinde bulunmamız hatırına bizi şefaat edeceğin kimselerden kıl!" dedik. "Siz şefaat edeceklerimdensiniz" buyurdu. Yine şöyle buyurdu: "Ben, şefaatimin ümmetimden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayanlar için olduğuna sizi şahid tutuyorum."

Hadis sahihtir. İbn Huzeyme (386), İbn Hibbân (211) ve el-Hâkim (1/67) hadisi sahihlemiştir.

Ölüm Hakkında Bab[383]

٣١٥) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُجَاءُ بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ كَبْشٌ أَمْلَحُ، فَيُوقَفُ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقَالُ :يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ أَتَعْرِفُونَ هذا؟ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ، فَيَقُولُونَ :نَعَمْ، وَيُقَالُ :يَا أَهْلَ النَّارِ أَتَعْرِفُونَ هذا؟ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ، وَيَقُولُونَ :هذا الْمَوْتُ. فَيُؤْمَرُ بِهِ فَيُذْبَحُ، ثُمَّ يُقَالُ :يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ.

315) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, el-A'meş-Ebû Sâlih kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kıyâmet günü ölüm alaca bir koç gibi getirilir de cennet ile cehennem arasında durdurulur. 'Ey cennet ehli, bunu tanıyor musunuz?' denir. Bakmak üzere boyunlarını uzatırlar, bakarlar ve 'Evet!' derler. Sonra 'Ey cehennem ehli, bunu tanıyor musunuz?' denir. Bakmak üzere boyunlarını uzatırlar, bakarlar ve 'Bu ölümdür' derler.[384] Bunun üzerine emredilir de ölüm boğazlanır. Sonra şöyle denir:*

---

383) Harb *rahimehullah* akîdesinde (46) şöyle demiştir: "Kıyâmet günü ölüm cennet ve cehennem arasında boğazlanır."

Ayrıca "el-İbânetu's Suğrâ"daki (290) ta'lîkime bakınız.

384) Asılda "der" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "Tefsîru Saîd b. Mansûr"dan alın-

'Ey cennet ehli! Artık ebedîlik var, ölüm yoktur. Ey cehennem ehli! Artık ebedîlik var, ölüm yoktur."

Sonra Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu âyeti okudu: *"Onları işin bitirileceği pişmanlık günü hususunda uyar. Onlar bir gafletin içerisindedirler..." (Meryem, 39)*[385]

٣١٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَ :حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ :سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :يُؤْتَى بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُوقَفُ عَلَى الصِّرَاطِ، فَيُقَالُ :يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيَطَّلِعُونَ خَائِفِينَ وَجِلِينَ أَنْ يُخْرَجُوا مِنَ الْمَكَانِ الَّذِي هُمْ بِهِ، ثُمَّ يُقَالُ :يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيَطَّلِعُونَ فَرِحِينَ مُسْتَبْشِرِينَ أَنْ يُخْرَجُوا مِنَ الْمَكَانِ الَّذِي هُمْ فِيهِ، فَيُقَالُ :هَلْ تَعْرِفُونَ هذا؟ فَيَقُولُونَ :نَعَمْ رَبَّنَا هذا الْمَوْتُ. فَيُؤمَرُ بِهِ فَيُذْبَحُ عَلَى الصِّرَاطِ، ثُمَّ يُقَالُ لِلْفَرِيقَيْنِ كِلَاهُمَا :خُلُودٌ فِيمَا تَجِدُونَ لَا مَوْتَ فِيهِ أَبَدًا.

316) Bize Muhammed b. Abdula'lâ tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Muhammed b. Amr'ı, Ebû Hureyre'den[386] Allah'ın Nebîsi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu aktarırken işittim: *"Kıyâmet günü ölüm getirilir ve sıratın üzerinde durdurulur. 'Ey cennet ehli!' denir. Bunun üzerine onlar bulundukları yerden çıkarılacakları endişesiyle korkmuş ve endişeye kapılmış bir hâlde bakarlar. Sonra 'Ey cehennem ehli!' denir. Bunun üzerine onlar bulundukları yerden çıkarılacakları ümidiyle mutlu olmuş ve sevinmiş bir hâlde bakarlar. Sonra 'Bunu tanıyor musunuz?' diye sorulur. 'Evet Rabbimiz, bu ölümdür' derler. Bunun üzerine emredilir de ölüm sıratın üzerinde boğazlanır. Sonra iki fırkaya da 'Artık bulduğunuz şeyde ebedîlik var, ebedîyen ölüm yoktur!' denir."*[387]

---

mıştır.

385) Bunu "Tefsîr"inde (1392) Saîd b. Mansûr, el-Buhârî (4730) ve Müslim (7283) rivâyet etmiştir.

386) Asılda böyledir. Hadisi tahriç edenlerin kitaplarında ise "Muhammed b. Amr- Ebû Seleme- Ebû Hureyre" diye geçmektedir.

387) Bunu Ahmed (7546), İbn Mâce (4327) ve el-Hâkim (1/83) rivâyet etmiştir. el-Hâkim "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiştir.

"Mısbâhu'z Zücâce" (4/264) sahibi şunları söylemiştir: "Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. el-Buhârî 'Sahîh'inde bunun bir kısmını Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir. 'Sahîhayn'da yer alan ve Ebû Saîd el-Hudrî *radiyallahu anh*'tan rivâyet

Cennet ve Hûr-u În Hakkında Bab[388]

٣١٧) حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ قَالَ :حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَطَاء – قَالَ حَرْبٌ :هُوَ الْحَكَمِيُّ – عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ :الْحُورُ الْعِينُ خُلِقْنَ مِنَ الزَّعْفَرَانِ . قَالَ الْمُسَيَّبُ :فَقُلْتُ لِلْحَكَمِ: فَيَأْكُلْنَ وَيَشْرَبْنَ الْيَوْمَ؟ قَالَ :لَا لَيْسَ يَأْكُلْنَ وَلَا يَشْرَبْنَ حَتَّى يَأْتِيَ الْيَوْمُ الَّذِي يَأْكُلْنَ فِيهِ وَيَشْرَبْنَ وَيَنْعَمْنَ مَعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، قَالَ :وَلَا يَمُوتُونَ، وَلَا يَنْصَعِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَمُوتُ شَيْءٌ فِي الْجَنَّةِ، وَلَا يَمُوتُ شَيْءٌ مِمَّا خَلَقَ اللهُ فِيهَا، إِنَّمَا يَمُوتُ مَا خُلِق فِي هذِهِ الدَّارِ الْفَانِيَةِ، وَأَمَّا تِلْكَ الدَّارَانِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فإِنَّهُ يَزِيدُ كُلَّ شَيْءٍ فِيهِمَا وَلَا يُنْتَقَصُ مِنْهُمَا شَيْءٌ.

317) Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hakem b. Muhammed, -Harb'in kendisi hakkında "O el-Hakemî'dir" dediği Atâ- Leys kanalıyla Mücâhid'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Hûr-u În zâferandan yaratılmıştır."[389]

---

edilen bir şâhidi de vardır."

388) Harb, akîdesinde cennetin ve cehennemin yaratılmış olduğu hususunda icma naklet-miştir. 47 numaralı fıkraya bakınız. Ayrıca İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sında-ki (23/Cennetin ve cehennemin yaratılmış olduğu babı) ve "el-İbânetu's Suğrâ"daki (274) ta'lîklerimde bu mesele hakkında bazı şeyler söyledim.

389) Bu; et-Taberî'nin "Tefsîr"inde (27/178), İbn Ebi'd Dünyâ'nın "Sıfetu'l Cenne"sinde (302) ve el-Ğaylâniyyât"ta (688) rivâyet edilmiştir. Ayrıca "ed-Dürru'l Mensûr"da (7/420) şu geçmektedir: "İbn Merdûye ve el-Hatîb, Enes b. Mâlik *radiyallahu anh*'tan onun şöyle de-diğini rivâyet etmiştir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: 'Hûr-u În zâferandan

el-Museyyeb dedi ki: el-Hakem'e "Bugün bir şey yiyip içiyorlar mı?" diye sordum. "Hayır" dedi. "Cennet ehliyle birlikte yiyip içecekleri ve zevklenecekleri gün gelene kadar bir şey yiyip içmezler."

Yine o şöyle dedi: "Kıyâmet günü ölmezler ve bayılmazlar. Cennette hiçbir şey ölmez. Allah'ın orada yarattıklarından hiçbir şey ölmez. Ancak bu fânî diyarda yaratılan ölür. O iki diyara yani cennete ve cehenneme gelince, bunlardaki her şey artar ve bunlardan hiçbir şey eksilmez."

٣١٨) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ :حَدَّثَنَا جَرِيرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنِ الْفُضَيْلِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ لَهَا أَهْلًا، وَخَلَقَ النَّارَ وَخَلَقَ لَهَا أَهْلًا.

318) Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti, dedi ki: Bize el-Alâ b. el-Museyyeb, el-Fudayl b. Amr- Âişe bint Talha kanalıyla Âişe'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Şüphesiz Allah cenneti yaratmış, ona bir de ehil yaratmıştır. Yine O cehennemi yaratmış, ona bir de ehil yaratmıştır."*[390]

٣١٩) حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ، قَالَ :ثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ :أَخْبَرَنَا حَفْصُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ شِمْرِ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ :خَلَقَ اللهُ جَنَّةَ الْفِرْدَوْسِ بِيَدِهِ، فَهُوَ يَفْتَحُهَا فِي كُلِّ خَمِيسٍ فَيَقُولُ :إِزْدَادِي طِيبًا لِأَوْلِيَائِي.

319) Bize Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'kûb tahdis

---

yaratılmıştır.'"

"el-Azame"de (110) Alî b. Mûsâ'dan rivâyet edildiğine göre ona Hûr-u În'in neden yaratıldığı sorulmuş, o da "Hûr-u În zâferandan yaratılmıştır" demiştir.

İbn Ebi'd Dünyâ'nın "Sıfetu'l Cenne"sinde (303) Ebû Seleme b. Abdurrahmân'dan benzeri rivâyet edilmiştir.

390) Bunu İshâk b. Râhûye "Müsned"inde (1016) rivâyet etmiştir.

Yine bunu Müslim (6862) müminlerin annesi Âişe *radiyallahu anha*'dan şu lafızla rivâyet etmiştir: Dedi ki: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Ensâr'dan bir çocuğun cenâzesine çağrıldı. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, buna ne mutlu! Cennet kuşlarından bir kuş! Ne bir kötülük işledi ne bir kötülük gördü." Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Ya dediğin gibi değilse (yani bu kadar kesin konuşmak doğru değilse) ey Âişe? Şüphesiz Allah cennete bir ehil yaratmıştır ki onları daha babalarının sulblerindeyken onun için yaratmıştır. Cehenneme de bir ehil yaratmıştır ki onları babalarının sulblerindeyken onun için yaratmıştır."

etti, dedi ki: Bize Hafs b. Humeyd, Şimr b. Atıyye'den onun şöyle dediğini haber verdi: "Allah Firdevs cennetini eliyle yaratmıştır. Onu her perşembe açar ve 'Dostlarıma daha güzel kok!' buyurur."[391]

٣٢٠) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ، قَالَ :ثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ فِي قَوْلِهِ: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ، قَالَ: مَا أُرِيدَ بِهِ وَجْهُهُ.

320) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti, *"O'nun vechi dışında her şey helâk olucudur" (Kasas, 88)* buyruğu hâkkında "Kendisiyle vechi/yüzü arzulanan şeyler dışında" demiştir.[392]

٣٢١) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمَّا خَلَقَ اللهُ الجَنَّةَ دَعَا جِبْرِيلَ فَقَالَ: اذْهَبْ إِلَى الْجَنَّةِ فَانْظُرْ إِلَيْهَا وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا، فَجَاءَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَإِلَى مَا أَعَدَّ اللهُ لِأَهْلِهَا فِيهَا، فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ :وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا، فَأَمَرَ بِهَا فَحُجِبَتْ بِالْمَكَارِهِ، ثُمَّ قَالَ :ارْجِعْ إِلَيْهَا فَانْظُرْ إِلَيْهَا

---

391) Bunu et-Taberî (16/38), "Sıfetu'l Cenne"de (181) Ebû Nuaym ve "Hâdi'l Ervâh"ta (1/217) geçtiği üzere Ebu'ş Şeyh rivâyet etmiştir.

Ayrıca ed-Dârimî'nin "er-Reddu ale'l Cehmiyye"sinde (201) ve "el-İbânetu'l Kubrâ"da (Tetimme, 96) rivâyet edildiğine göre Ka'b şöyle demiştir: "Allah cennete ne zaman bakmışsa mutlaka 'Ehlin için güzel kok!' buyurmuş, cennet de olduğundan daha güzel kokar olmuştur."

392) Bunu Ebû Nuaym "el-Hılye"de (7/76), el-Beyhakî "Şuabu'l Îmân"da (5/350) rivâyet etmiştir. Abd b. Humeyd, İbn Abbâs *radiyallahu anhuma*'dan benzerini rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim, "ed-Dürru'l Mensûr"da (6/447) geçtiği üzere Mücâhid *rahimehullah*'tan benzerini rivâyet etmiştir.

İbn Kesîr "Tefsîr"inde (6/262) "Bunu el-Buhârî 'Sahîh'inde onaylıyor gibi aktarmıştır" demiştir.

et-Taberî "Tefsîr"inde (20/127) şunları söylemiştir: "Vechi dışında' buyruğunun manası hakkında ihtilâf edilmiştir. Bazıları bunun manasının 'O'ndan başka her şey yok olucudur' olduğunu söylemiştir. Başkaları 'Kendisiyle vechi arzulanan şeyler dışında' demiştir. Bu kimseler bu tevillerine şunu şahid getirmişlerdir:

Allah'tan sayamayacağım kadar çok günahımı bağışlamasını dilerim
Kulların Rabbidir O, vecih ve amel O'nadır!"

İbn Kesîr "Tefsîr"inde (6/262) şunları söylemiştir: "Bu kavil önceki kavle zıt değildir. Zira bu (ikinci kavil) kendisiyle Allah'ın vechinin arzulandığı Şeriat'a uygun sâlih ameller dışında bütün amellerin bâtıl olduğunu bildirmektedir. Önceki kavlin gereği ise Allah Teâlâ'nın zâtından başka bütün zatların helâk olup zevâl bulacağıdır. Zira O her şeyden hem önce hem de sonra olan el-Evvel ve el-Âhir'dir."

وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا، فَرَجَعَ إِلَيْهَا فَإِذَا هِيَ قَدْ حُجِبَتْ بِالْمَكَارِهِ، فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ :وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا أَحَدٌ .قَالَ :اذْهَبْ إِلَى النَّارِ فَانْظُرْ إِلَيْهَا وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا، فَإِذَا هِيَ تَرْكَبُ بَعْضُهَا بَعْضًا، فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ :وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا. فَأَمَرَ بِهَا فَحُفَّتْ بِالشَّهَوَاتِ، ثُمَّ قَالَ :ارْجِعْ إِلَيْهَا فَانْظُرْ إِلَيْهَا وَإِلَى مَا أَعْدَدْتُ لِأَهْلِهَا فِيهَا، فَرَجَعَ إِلَيْهَا فَإِذَا هِيَ قَدْ حُفَّتْ بِالشَّهَوَاتِ، فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ :وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خِفْتُ أَنْ لَا يَنْجُوَ مِنْهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا.

321) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Amr, Ebû Seleme kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah cenneti yarattığı zaman Cibrîl'i çağırdı. 'Cennete git de ona ve orada ehline hazırladıklarıma bak!' buyurdu. Bunun üzerine Cibrîl gidip ona ve Allah'ın orada ehline hazırladıklarına baktı. Sonra geri döndü. 'İzzetine yemin olsun ki onu kim işitirse mutlaka ona girer' dedi. Bunun üzerine Allah emretti de cennet hoşa gitmeyen şeylerle perdelendi. Sonra yine 'Ona dön de ona ve orada ehline hazırladıklarıma bak!' buyurdu. Bunun üzerine Cibrîl cennete geri geldi. Baktı ki hoşa gitmeyen şeylerle perdelenmiş. Bunun üzerine Allah'a döndü ve 'İzzetine yemin olsun ki ona kimsenin girmeyeceğinden endişe ettim' dedi.*

'Şimdi de cehenneme git de ona ve orada ehline hazırladıklarıma bak!' buyurdu. (Cibrîl de gitti.) Baktı ki bir kısmı diğerinin üzerine binmiş hâlde. Bunun üzerine Allah'a döndü ve 'İzzetine yemin olsun ki kimse onu işitip de ona girmez' dedi. Bunun üzerine Allah emretti de cehennem hoşa giden şeylerle kuşatıldı. Sonra 'Ona dön de ona ve orada ehline hazırladıklarıma bak!' buyurdu. Bunun üzerine Cibrîl cehenneme döndü ve onun hoşa giden şeylerle kuşatılmış olduğunu gördü. Sonra Allah'a döndü ve 'İzzetine yemin olsun ki hiç kimsenin ona girmeden ondan kurtulamayacağından korktum' dedi."[393]

393) Bunu Ahmed (8648), Ebû Dâvûd (4744) ve et-Tirmizî (2560) rivâyet etmiş; et-Tirmizî "Bu hasen sahih bir hadistir" demiştir.

Ayrıca el-Buhârî (6487) Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Cehennem hoşa giden şeylerle perdelenmiş, cennet de hoşa gitmeyen şeylerle perdelenmiştir."

Allah'ın Kelâmı Hakkında Bab

٣٢٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ :قَالَ عَبْدُ اللهِ: إِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ لِلسَّمَاوَاتِ صَلْصَلَةً كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا فَيَصْعَقُونَ، فَلَا يَزَالُونَ كَذلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ، فَإِذَا أَتَاهُمْ جِبْرِيلُ فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ، فَيَقُولُونَ :يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّنَا؟ فَيَقُولُ :الْحَقَّ .فَيُنَادُونَ :الْحَقَّ الْحَقَّ.

322) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, el-A'meş-Müslim kanalıyla Mesrûk'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah dedi ki: "Allah vahyi konuştuğu zaman göklerdekiler, göklere ait, zincirin kayada sürüklendiği zamanki sese benzer bir çınlama işitirler de bayılırlar. Cibrîl kendilerine gelene kadar bu hâlde kalırlar. Cibrîl kendilerine geldiği zaman kalplerinden korku giderilir. 'Ey Cibrîl, Rabbimiz ne buyurdu?' diye sorarlar. O da 'Hakkı' der. Onlar da 'Hakkı, hakkı' diye nida ederler."[394]

---

394) Bunu Saîd b. Mansûr "Tefsîr"inde (1766), Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (520) rivâyet etmiştir. Bu sahih bir eserdir ve hükmü merfûdur. Tahricini "es-Sünne"de ve "er-Reddu ale'l Mubtedia"da (153) yaptığım üzere merfû olarak da rivâyet edilmiştir.

Benzerini el-Buhârî (4701, 4800) Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet etmiştir.

İmam Ahmed'in oğlu Abdullah "es-Sünne"de (518) şöyle demiştir: Babam *rahimehullah*'a "Allah *azze ve celle* Mûsâ ile konuştuğu zaman sesle konuşmadı" diyen bir topluluğu sordum.

٣٢٣) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبِ بْنِ عَرَبِي قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: يَحْيَى بْنُ حَبِيبِ بْنِ عَرَبِي بَصْرِيٌّ ثِقَةٌ، قَالَ :ثَنَا مُوسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ خِرَاشٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: لَقِيَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا جَابِرُ مَالِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اسْتُشْهِدَ أَبِي وَتَرَكَ عِيَالًا وَدَيْنًا .قَالَ: أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللهُ بِهِ أَبَاكَ؟ قَالَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ .قال: مَا كَلَّمَ اللهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَأَحْيَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا وَقَالَ :يَا عَبْدِي تَمَنَّ عَلَيَّ أُعْطِكَ .قَالَ :يَا رَبِّ تُحْيِينِي فَأُقْتَلُ فِيكَ الثَّانِيَةَ .قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ تَعَالَى :إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ، قَالَ: وَأَنْزَلَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى هذِهِ الْآيَةَ: وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ.

323) Bize Yahyâ b. Habîb b. Arabî -ki Ebû Muhammed "Yahyâ b. Habîb b. Arabî Basralı sika bir kimsedir" demiştir- tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Talha b. Hirâş'ı şöyle derken işittim: Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken işittim: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* benimle karşılaştı ve *"Ey Câbir, neden seni üzgün görüyorum?"* diye sordu. "Ey Allah'ın Resûlü, babam şehâdete ulaştı, arkasında da çoluk çocuk ve borç bıraktı" dedim. *"Seni Allah'ın babanı nasıl karşıladığıyla müjdelemeyeyim mi?"* buyurdu. "Müjdele ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Buyurdu ki: *"Allah bundan önce biriyle ancak perde arkasından konuşmuştu. Babanı ise diriltti ve onunla yüz yüze*[395] *konuştu. 'Ey kulum, benden istekte bulun da sana vereyim' buyurdu. O da 'Rabbim, beni diriltsen de Senin yolunda ikinci defa öldürülsem?' dedi. Bunun üzerine Rab tebârake ve teâlâ 'Benim tarafımdan*

Bunun üzerine babam "Hayır!" dedi. "Rabbin *azze ve celle* sesle konuşmuştur. Bu hadisleri geldiği gibi rivâyet ederiz." Yine babam *rahimehullah* şöyle dedi: "İbn Mes'ûd hadisi vardır: Allah konuştuğu zaman, ona ait, zincirin kayada sürüklendiği zamanki sese benzer bir ses işitilir." Yine babam *rahimehullah* "Şu Cehmiyye bunu inkâr etmektedir" dedi. Yine babam şunları söyledi: "Bunlar kâfirdir! İnsanların akıllarını bulandırmaya çalışıyorlar! Kim Allah *azze ve celle*'nin konuşmadığını söylerse kâfirdir. Biz bu hadisleri geldiği gibi rivâyet ederiz."

ed-Dârimî *rahimehullah* "en-Nakd"da (s. 33) şöyle demiştir: "Vahyinin inişi esnasında melekler onun kelâmını duyarlar. Öyle ki sesinin şiddetinden bayılırlar. Nitekim İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd *radiyallahu anhum* böyle söylemiştir."

395) Kıvâmussünne el-Isbehânî *rahimehullah* "el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce"de (222) metinde geçen kifâh hakkında şöyle demiştir: "Lügat ehli kifâhın karşı karşıya/yüz yüze olma manasına geldiğini söylemiştir. 'el-Ğarîbeyn' müellifi de kifah hakkında 'yüz yüze, arada perde olmadan' demiştir."

oraya dönmeyecekleri hükmü geçmiş bulunmaktadır' buyurdu."

Allah şu âyeti indirdi: *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Hayır, onlar diridirler. Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar." (Âli İmrân,169)*[396]

٣٢٤) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ :سُئِلَ عَبْدُ اللهِ عَنْ قَوْلِهِ: وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ، قَالَ: أَمَا إِنَّا قَدْ سَأَلْنَا عَنْ ذلِكَ [فَقِيلَ:] أَرْوَاحُهُمْ كَطَيْرٍ خُضْرٍ تَسْرَحُ فِي الْجَنَّةِ فِي أَيِّهَا شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى قَنَادِيلَ مُعَلَّقَةٍ بِالْعَرْشِ فَبَيْنَاهُمْ كَذلِكَ إِذَ اطَّلَعَ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ اطِّلَاعَةً فَقَالَ :سَلُونِي مَا شِئْتُمْ، قَالُوا :يَا رَبَّنَا مَاذَا نَسْأَلُكَ وَنَحْنُ فِي الْجَنَّةِ نَسْرَحُ فِي أَيِّهَا شِئْنَا .فَبَيْنَاهُمْ كَذلِكَ إِذِ اطَّلَعَ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ اطِّلَاعَةً فَقَالَ :سَلُونِي مَا شِئْتُمْ .قَالُوا :يَا رَبَّنَا مَاذَا نَسْأَلُكَ وَنَحْنُ فِي الْجَنَّةِ نَسْرَحُ فِي أَيِّهَا شِئْنَا، فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يَسْأَلُوا قَالُوا :نَسْأَلُكَ أَنْ تَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى، فَلَمَّا رَأَى أَنَّهُمْ لَا يَسْأَلُونَ إِلَّا هذا تُرِكُوا.

324) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, el-A'meş-Abdullah b. Murra kanalıyla Mesrûk'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah'a *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Hayır, onlar diridirler. Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar."* buyruğu soruldu. Bunun üzerine şunları söyledi: Biz bunu sormuştuk [da şöyle dendi]: *"Ruhları yeşil kuşlar gibidir. Cennette oranın diledikleri yerinde gezinirler. Sonra Arş'a asılı kandillere sığınırlar. Onlar bu hâldeyken Rabbin onlara gelir ve 'Benden dilediğinizi dileyin' buyurur. 'Rabbimiz, biz cennette oranın istediğimiz yerinde gezinebildiğimiz hâlde Senden ne isteyebiliriz ki?' derler. Yine onlar bu hâldeyken Rabbin onlara gelir ve 'Benden dilediğinizi dileyin' buyurur. 'Rabbimiz, biz cennette oranın istediğimiz yerinde gezinebildiğimiz hâlde Senden ne isteyebiliriz ki?' derler. Bir şey istemeden bırakılmayacaklarını anladıkları zaman 'Ruhlarımızı bedenlerimize döndürmeni istiyoruz, tâ ki Senin yolunda bir kez daha öldürülelim' derler. Allah onların bundan başka*

---

396) Z Bunu et-Tirmizî (3010) ve İbn Mâce (190) rivâyet etmiştir. "et-Tevhîd"de (599) İbn Huzeyme, İbn Hibbân (7022) ve el-Hâkim (3/203) sahihlemiş, ez-Zehebî de el-Hâkim'e muvâfakat etmiştir.

bir şey istemediğini görünce bırakılırlar."[397]

٣٢٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ، قَالَ :ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ :سَمِعْتُ النَّبِيَّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ يَقْرَأُ: سَمِيعًا بَصِيرًا، قَالَ: فَوَضَعَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ أُصْبُعَيْهِ عَلَى عَيْنَيْهِ.

325) Bize Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Lehîa, Yezîd b. Ebî Habîb- Ebu'l Hayr kanalıyla Ukbe b. Âmir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî *"...İşitendir, Görendir" (Nisâ, 58)* buyruğunu okurken işittim. -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî iki parmağını iki gözünün üzerine koydu.[398]

٣٢٦) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ :اَلْحَمْدُ للهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الْأَصْوَاتَ، لَقَدْ جَاءَتْ خَوْلَةُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَشْكُو زَوْجَهَا فَكَانَ يَخْفَى عَلَيَّ كَلَامُهَا، فَأَنْزَلَ اللهُ: قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ.

326) Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr, el-A'meş- Temîm b. Seleme- Urve- Âişe kanalıyla onun şöyle dediğini haber verdi: Hamd, işitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a mahsustur! Havle Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kocasını şikâyet etmeye gelmişti de konuştuğu bana gizli kalıyordu. Sonra Allah şu buyruğunu indirdi: *"Gerçekten Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sesini işitmiştir. Al-*

---

397) Bunu "Sünen"inde (et-Tefsîr, 539) Saîd b. Mansûr ve Müslim (4919) rivâyet etmiştir.

398) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1205) ve et-Taberânî "el-Kebîr"de (17/282) rivâyet etmiştir.

Bu konuda ayrıca Ebû Hureyre *radiyallahu anh* hadisi vardır: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* "Şüphesiz Allah İşitendir, Görendir" (Nisâ, 58) âyetini okudu. (Ebû Hureyre) dedi ki: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i baş parmağını kulağına, ondan sonraki parmağını da gözüne koyarken gördüm."

Bunu Ebû Dâvûd (4728) rivâyet etmiş ve "Bu Cehmiyye'ye bir reddiyedir" demiştir.

lah konuşmanızı işitiyordu. Şüphesiz Allah İşitendir, Görendir." (Mücâdile, 1)[399]

٧٢٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ، قَالَ :ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ، قَالَ :حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ مَعْقِلٍ، قَالَ :سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ يَقُولُ: قَالَ اللهُ لِمُوسَى: أَدْنَيْتُكَ وَقَرَّبْتُكَ حَتَّى سَمِعْتَ كَلَامِي. وَكُنْتَ بِأَقْرَبِ الْأَمْكِنَةِ مِنِّي، فَانْطَلِقْ بِرِسَالَتِي، فَإِنَّكَ بِعَيْنِي وَسَمْعِي، وَإِنَّ مَعَكَ أَيْدِي وَبَصَرِي.

327) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Abdulkerîm tahdis etti, dedi ki: Bana Abdussamed b. Ma'kil tahdis etti, dedi ki: Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittim: Allah Mûsâ'ya şöyle buyurdu: "Seni yaklaştırdım ve yakın kıldım. Öyle ki kelâmımı işittin ve yerler arasında Bana en yakın yerde oldun. Şimdi risâletimle git. Şüphesiz sen gözümün önündesin ve işitme alanımdasın. Kuvvetim seninledir ve görüşüm üzerindedir."[400]

٣٢٨) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الزُّبَيْرِ الْحُمَيْدِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: ثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ] يُؤْذِينِي ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ، وَأَنَا الدَّهْرُ، بِيَدِي الْأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ.

328) Bize Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti, dedi ki: Bize ez-Zuhrî, Saîd b. el-Museyyeb kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"[Allah azze ve celle* şöyle buyurdu:] Âdemoğlu *dehre kötü söz söyleyerek Bana eziyet veriyor. Hâlbuki dehr Benim. Emir Benim elimde-*

---

399) Bunu "Müsned"inde (731, 2209) İshâk b. Râhûye ve Ahmed (24195) rivâyet etmiştir. Yine bunu el-Buhârî "Sahîh"inde muallak olarak "Allah Teâlâ'nın 'Allah İşitendir, Görendir' (Nisâ, 124) buyruğu babı" diyerek tahriç etmiş, "el-Ameş, Temîm'den, o Urve'den..." demiştir. Yine bunu en-Nesâî (3460), İbn Mâce (188) ve sahihleyerek el-Hâkim (2/481) rivâyet etmiş, ez-Zehebî de el-Hâkim'e muvâfakat etmiştir. İbn Mende "et-Tevhîd"de (414) şöyle demiştir: "Bu sıhhati üzerinde icma edilmiş bir hadistir. Bunu bir topluluk el-A'meş'ten rivâyet etmiştir."

400) Bunu Ahmed "ez-Zühd"de (s. 61) bundan daha uzun bir siyâkın içinde rivâyet etmiştir. İsnadı Vehb'e kadar hasendir. Yine bunu İbn Ebî Hâtim "et-Tefsîr"de (15553) ve el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (692) rivâyet etmiştir.

dir. Geceyi ve gündüzü çeviririm."[401]

٣٢٩) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ اللهِ، هُوَ يُشْرَكُ بِهِ، وَيُجْعَلُ لَهُ وَلَدًا وَهُوَ يُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ.

329) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, el-A'meş- Saîd b. Cubeyr- Ebû Abdurrahmân es-Sulemî kanalıyla Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"İşittiği eziyete Allah'tan daha sabırlı kimse yoktur. Kendisine şirk koşulmakta, çocuk nispet edilmekte, buna rağmen O yine onlara âfiyet vermekte ve onları rızıklandırmaktadır."*[402]

٣٣٠) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ :ثَمَانِيَةٌ مَقَتَهُمُ اللهُ وَقَذَرَتْهُمْ نَفْسُهُ وَمَيَّزَهُمْ مِنْ خَلْقِهِ: السَّقَّارُونَ وَهُمُ الْقَتَّالُونَ، وَالْمُسْتَكْبِرُونَ وَالَّذِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللهِ وَأَمْرِهِ كَانُوا بُطَآءَ، وَإِذَا دُعُوا إِلَى الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ كَانُوا سِرَاعًا، وَالَّذِينَ يَسْتَحِقُّونَ بِأَيْمَانِهِمْ مَا لَمْ يُحَقِّقْهُ اللهُ لَهُمْ، وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْبَغْضَةَ لِإِخْوَانِهِمْ فِي صُدُورِهِمْ، فَإِذَا لَقُوهُمْ تَخَلَّقُوا لَهُمْ، وَالْمَشَّاءُونَ بِالنَّمِيمَةِ، وَالْمُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْأَحِبَّةِ، وَالْبَاغُونَ دَحْضَةَ الْبَرِيءِ.

330) Bize Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Kesîr, el-Evzâî kanalıyla Hassân b. Atıyye'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sekiz sınıf kimse vardır ki Allah bunlara ileri derecede buğzetmiş, nefsi bunları pis görmüş ve bunları mahlûkâtından ayırmıştır. Bunlar; çok öldürenler olan sekkârlar,[403] müstekbirler, Allah'a ve emrine çağrıldıkları zaman yavaş,

401) Bunu "Müsned"inde (1096) el-Humeydî, el-Buhârî (4826) ve Müslim (6171) rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası bunlardandır.

"el-İbânetu's Suğrâ"daki (299) ta'lîkimde bu hadisin zâhirine hamledilemeyeceği ve dehrin Allah Teâlâ'nın isimlerinden olmadığı hususunda ilim ehlinin sözlerini nakletmiş bulunuyorum.

402) Bunu el-Buhârî (6099) ve Müslim (7184) rivâyet etmiştir.

403) "Lisânu'l Arab"da (4/372) şunlar söylenmiştir: "Sekkâr, çok lanet eden kâfir/nankör kimse demektir. Hem sînle hem sâdla kullanılır... Sekkârın ve (sâd ile) sakkârın çok lanet eden kimse olduğu rivâyet edilmiştir. Laneti hak etmeyene çokça lanet eden kimse olduğu

şeytana ve emrine çağrıldıkları zaman hızlı olanlar; yeminleriyle Allah'ın kendilerine hak kılmadığı şeylerde hak sahibi durumuna gelenler; içlerinde kardeşlerine karşı kin saklayıp onlarla karşılaştıkları zaman onlara karşı yapmacık davrananlar; işi gücü laf taşımak olanlar, sevenlerin arasını ayıranlar ve suçsuz kimsenin sürçmesini arayanlardır."[404]

٣٣١) حَدَّثَنَا شَاذُّ بْنُ فَيَّاضٍ، قَالَ :ثَنَا عُمَرُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ حِينَ يَسْقُطُ عَلَى بَعِيرِهِ قَدْ أَضَلَّهُ بِأَرْضٍ فَلَاةٍ.

331) Bize Şâz b. Feyyâd tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. İbrâhîm, Katâde kanalıyla Enes b. Mâlik'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah; kulunun tevbesi sebebiyle, devesini ıssız ve geniş bir arazide kaybettikten sonra onu bulduğu zaman birinizin sevindiğinden daha çok sevinir."*[405]

٣٣٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ وَعَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللهِ أَحَبَّ اللهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ.

332) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Muğîre b. Abdurrahmân ve Abdurrahmân b. Ebî Ziyâd, Ebu'z Zinâd- el-A'rec kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kim Allah'a kavuşmak isterse Allah da ona kavuşmak ister. Kim Allah'a kavuşmak istemezse Allah da ona kavuşmak istemez."*[406]

٣٣٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ وَمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

---

da söylenmiştir. Bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi insanlara diliyle vurmasıdır. Bu sakr kökünden gelmektedir."

404) Bunu Ebu'ş Şeyh "et-Tevbîh ve't Tenbîh"te (63), Ebû Nuaym "el-Hılye"de (6/76) rivâyet etmiştir. Benzerini İbn Âsâkir "Târîh"inde (7/86) el-Vadîn b. Atâ'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

405) Bunu el-Buhârî (6309) ve Müslim (2747) rivâyet etmiştir.

406) Bunu el-Buhârî (7504) ve Müslim (6918) rivâyet etmiştir.

وَسَلَّمَ: يَمِينُ اللهِ مَلْأى لَا يَغِيضُهَا نَفَقَةٌ، سَحَّاءُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَقَالَ: أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ؟ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَمِينِهِ، وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَبِيَدِهِ الْأُخْرَى الْمِيزَانُ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ.

333) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Ebi'z Zinâd ve Muğîre b. Abdurrahmân, Ebu'z Zinâd- el-A'rec kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah'ın sağ eli doludur. Onu hiçbir harcama eksiltmez. Gecenin ve gündüzün cömerdidir. Gökleri ve yeri yarattığından bu yana harcadıklarını gördünüz mü? Bu O'nun sağ elinde bulunanları azaltmamıştır. Arşı da su üzerindedir. Diğer elinde de mîzân vardır. Onu alçaltır ve yükseltir."*[407]

٣٣٤) حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ :ثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ وَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.

334) Bize Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Muğîre b. Abdurrahmân, Ebu'z Zinâd- el-A'rec- Ebû Hureyre kanalıyla –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî *aleyhi's salâtu ve's selâm*'dan onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Allah mahlûkâtı yarattığı zaman yanında Arş'ın üzerinde bulunan kitabına 'Rahmetim gazabıma galebe çalmıştır' yazdı."*[408]

٣٣٥) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ :ثَنَا مُحَاضِرُ بْنُ الْمُوَرِّعِ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي نَصْرٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كِثَفُ السَّمَاءِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ، وَمَا بَيْنَ الْأَرْضِ الْعُلْيَا وَالسَّمَاءِ الدُّنْيَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، وَكِثَفُهَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، وَكِثَفُ الثَّانِيَةِ مِثْلُ ذلِكَ، وَمَا بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مِثْلُ ذلِكَ، وَكِثَفُ السَّمَاءِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ وَبَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا وَالثَّانِيَةِ خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، وَكِثَفُ السَّمَاءِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ، ثُمَّ كُلُّ سَمَاءٍ مِثْلُ ذلِكَ حَتَّى تَبْلُغَ السَّابِعَةَ، ثُمَّ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ وَالْعَرْشِ مَسِيرَةُ مَا بَيْنَ ذلِكَ كُلِّهِ.

---

407) Bunu el-Buhârî (4684) ve Müslim (2271) rivâyet etmiştir.
408) Bunu el-Buhârî (3194) ve Müslim (7069) rivâyet etmiştir.

335) Bize Îsâ b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Muhâdır b. el-Muverri', el-A'meş- Amr b. Murra- Ebû Nasr kanalıyla Ebû Zerr'den Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Semanın kalınlığı beş yüz yıllık yürüme[409] mesâfesidir. En üstteki yer ile en alttaki sema arasında da beş yüz yıllık mesâfe vardır. (Bu semanın) kalınlığı beş yüz yıllık mesâfedir. İkincinin kalınlığı da bunun gibidir. Her iki yer arasındaki kalınlık da bu kadardır. Semanın kalınlığı beş yüz yıllık yürüme mesâfesidir. En alttaki sema ile ikinci arasında beş yüz yıllık mesâfe vardır. Semanın kalınlığı beş yüz yıllık yürüme mesâfesidir. Sonra her sema yedinciye varana kadar böyledir. Sonra yedinci sema ile Arş arasında da hepsinin arasındaki kadar yürüme mesâfesi vardır."*[410]

---

409) Bu yürüme, insan veya hayvan herhangi bir şeyin seyretmesi/yol alması manasındadır. (Mütercimin Notu)

410) Bunu el-Bezzâr "Müsned"inde (4075) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (8/131) şöyle demiştir: "Bunu el-Bezzâr rivâyet etmiştir. Ricâli sahih ricâlidir. Şu kadar var ki Ebû Nasr Humeyd b. Hilâl, Ebû Zerr'den hadis işitmemiştir."

Fakat Abbâs b. Abdulmuttalib *radiyallahu anh*'ın hadisi bunu desteklemektedir. Bu hadiste Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* "Sema ile yer arası ne kadardır, biliyor musunuz?" diye sormuş, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" demeleri üzerine şöyle buyurmuştur: "İkisi arasında beş yüz yıllık yürüme mesâfesi vardır. Her bir semâdan diğerine kadar da beş yüz yıllık yürüme mesâfesi vardır. Her semanın kalınlığı beş yüz yıllık yürüme mesâfesidir. Yedinci semanın yukarısında, en aşağısıyla en yukarısı arasında sema ile yer arasındaki kadar mesâfe olan bir deniz vardır..." Bu meşhûr ev'âl (dağ keçileri) hadisidir.

Bunu Ahmed (1770), Ebû Dâvûd (4723), et-Tirmizî (3320), "es-Sünne"de (589) İbn Ebî Âsım ve İbn Huzeyme (144) rivâyet etmiştir. el-Cûzkânî "el-Ebâtîl"de (72) "Bu sahih bir hadistir" demiştir.

ez-Zehebî "el-Arş"ta (24) "Bunu Ebû Dâvûd hasen ve hasenin üstünde bir isnadla rivâyet etmiştir" demiştir.

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (3/193) bu hadisi zayıflayanlara karşı çıkmıştır.

İbn Batta benzerini "el-İbânetu'l Kubrâ"da (Tetimme, 128) İbn Mes'ûd *radiyallahu anh*'tan mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Bunu İbnu'l Kayyım "İctimâu'l Cuyûş"ta (s. 390), ez-Zehebî "el-Uluvv"da (157) sahihlemiştir.

23

Allah *azze ve celle*'nin "Üç Kişinin Gizlice Konuşması Olmaz Ki Dördüncüleri O Olmasın" (Mücâdile, 7) Buyruğu Hakkında Bab[411]

٣٣٦) سَأَلْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ قُلْتُ :قَوْلُ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ، كَيْفَ تَقُولُ فِيهِ؟ قَالَ :حَيْثُ مَا كُنْتَ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيْكَ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ، وَهُوَ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ. قُلْتُ لِإِسْحَاقَ :[عَلَى] الْعَرْشِ بِحَدٍّ؟ قَالَ :نَعَمْ بِحَدٍّ، وَذَكَرَ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ قَالَ :هُوَ عَلَى عَرْشِهِ بَائِنٌ مِنْ

---

411) Harb *rahimehullah*'ın görmüş olduğu ilim ehlinin Allah'ın Arşı üzerinde olduğu, yarattıklarından ayrı olduğu, onlardan en iyi kendisinin bildiği birçok perdeyle perdelendiği, bununla birlikte ilmiyle ve ihâtasıyla onlarla olduğu üzerindeki icmâsını nakli daha önce geçmişti. 35 ilâ 55 numaralı fıkralara bakınız.

el-Âcurrî *rahimehullah* "eş-Şerîa"da (3/1075) şunları söylemiştir: "İlim ehlinin zahib olduğu görüş şudur: Allah *azze ve celle* subhânehû Arşının üzerinde, semalarının yukarısındadır. İlmi ise her şeyi kuşatmıştır. O'nun ilmi yarattığı her şeyi kuşatmıştır... Biri 'Peki hüccet getirdikleri "Üç kişinin gizlice konuşması olmaz ki dördüncüleri O olmasın, beş kişinin gizlice konuşması olmaz ki altıncıları O olmasın..." (Mücâdile, 7) buyruğunun manası nedir?' derse ona şöyle denir: Allah *azze ve celle*'nin ilmi (onlarladır). Allah Arşının üzerindedir. İlmi ise onları da yarattığı her şeyi de kuşatmıştır. Nitekim ilim ehli âyeti böyle tefsir etmiştir. Âyetin başı ve sonu bunun ilim olduğuna delâlet etmektedir."

Ebû Amr et-Talemenkî şöyle demiştir: "Ehli Sünnet'ten olan müslümanlar 'Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir' (Hadîd, 4) buyruğunda ve Kur'ân'daki benzeri buyruklarda kastedilenin O'nun ilmi olduğu, Allah'ın zâtıyla semaların yukarısında Arşına dilediği gibi istivâ etmiş olduğu üzerinde icmâ etmiştir." Ayrıca "Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"ye (1/186) bakınız.

خَلْقِهِ بِحَدٍّ.

336) İshâk b. İbrâhîm'e sordum: "Allah tebârake ve teâlâ *'Üç kişinin gizlice konuşması olmaz ki dördüncüleri O olmasın, beş kişinin gizlice konuşması olmaz ki altıncıları O olmasın' (Mücâdile, 7)* buyurmuştur. Bunun hakkında ne diyorsun?" dedim. Dedi ki: "Nerede olursan ol, sana şah damarından daha yakındır. Bununla birlikte yarattıklarından ayrıdır."

Yine İshâk'a "O bir had/sınır ile mi Arş [üzerindedir]?" diye sordum. "Evet, bir had ile" dedi ve İbnu'l Mubârek'ten "O Arşının üzerindedir ve bir had ile yarattıklarından ayrıdır" dediğini aktardı.[412]

٣٣٧) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ نُوحٍ قَالَ :ثَنَا أَبِي نُوحُ بْنُ الْمَضْرُوبِ، قَالَ :ثَنَا بُكَيْرُ بْنُ مَعْرُوفٍ، عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ حَيَّانَ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ فِي قَوْلِ اللهِ :مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ، قَالَ: هُوَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْعَرْشِ وَعِلْمُهُ مَعَهُمْ.

337) Bize Saîd b. Nûh tahdis etti, dedi ki: Bize babam Nûh b. el-Madrûb[413] tahdis etti, dedi ki: Bize Bukeyr b. Ma'rûf'un, Mukâtil b. Hayyân kanalıyla ed-Dahhâk b. Müzâhim'den tahdis ettiğine göre o, Allah Teâlâ'nın *"Üç kişinin gizlice konuşması olmaz ki dördüncüleri O olmasın, beş kişinin gizlice konuşması olmaz ki altıncıları O olmasın" (Mücâdile, 7)* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "O tebârake ve teâlâ Arş'ın üzerindedir. İlmi ise onlarladır."[414]

---

412) Bunu İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (Tetimme, 118), el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (1208) ve ed-Deştî "İsbâtu'l Had"de (21) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası "Zemmu'l Kelâm"dandır.

413) Asılda "Nûh b. Madrûb" diye geçmektedir ki bu bir tashiftir. Doğrusu "Tehzîbu'l Kemâl"deki (30/62) tercemesinde geçtiği üzere yukarıda yazdığımdır.

414) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (577) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız.

İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (Tetimme, 109) şu ziyâdede bulunmuştur: Ahmed (yani İbn Hanbel) dedi ki: "Sünnet budur."

Yine "el-İbânetu'l Kubrâ"da (116) rivâyet edildiğine göre Ebû Tâlib şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a (Ahmed b. Hanbel'e) "Allah bizimledir" deyip "Üç kişinin gizlice konuşması olmaz ki dördüncüleri O olmasın..." âyetini okuyan kimseyi sordum. Ebû Abdullah dedi ki: "Bu adam cehmî olmuş! Âyetin sonunu alıp başını bırakıyorlar: 'Allah'ın göklerde ne varsa, yerde ne varsa bildiğini görmedin mi? Üç kişinin gizlice konuşması olmaz ki dördüncüleri O olmasın.' Yani ilim (Allah'ın ilmi) onlarla beraberdir. Yine O 'Nefsinin ona fısıldadıklarını biliriz, Biz

٣٣٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَ :قُلْتُ لِابْنِ الْمُبَارَكِ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمنِ كَيْفَ نَعْرِفُ رَبَّنَا؟ قَالَ :هُوَ عَلَى الْعَرْشِ فَوْقَ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ وَعِلْمُهُ وَأَمْرُهُ فِي كُلِّ مَوْضِعٍ .قَالَ :قُلْتُ: بِحَدٍّ؟ قَالَ :بِحَدٍّ، وَلَا نَقُولُ كَمَا تَقُولُ الْجَهْمِيَّةُ إِنَّهُ هَاهُنَا، وَهَاهُنَا فِي الْأَرْضِ.

338) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Hasen tahdis etti, dedi ki: İbnu'l Mubârek'e "Ey Ebû Abdurrahmân, Rabbimizi nasıl bileceğiz?" diye sordum. "O Arş'ın üzerinde, yedi semanın yukarısındadır, ilmi ve emri ise her yerdedir" dedi. "Had ile mi?" diye sordum. "Had ile" dedi. "Biz Cehmiyye'nin dediği gibi 'O buradadır, burada yerdedir' demeyiz."[415]

٣٣٩) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ، قَالَ :حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ، قَالَ :قَالَ مَالِكٌ: اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي السَّمَاءِ وَعِلْمُهُ فِي كُلِّ مَكَانٍ، لَا يَخْلُو مِنْ عِلْمِهِ مَكَانٌ.

339) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Sureyc b. en-Nu'mân tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Nâfi' tahdis etti, dedi ki: Mâlik dedi ki: Allah tebârake ve teâlâ semadadır. İlmi ise her yerdedir. Hiç bir yer O'nun

---

ona şah damarından daha yakınız' (Kâf, 16) buyurmuştur. Yani ilmi onlarla beraberdir."

"el-Uluvv"da (440) rivâyet edildiğine göre el-Merrûzî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a dedim ki: Bir adam şöyle dedi: "Ben Allah'ın buyurduğu gibi 'Üç kişinin gizlice konuşması olmaz ki dördüncüleri O olmasın' derim, bunu söylerim, başka bir şey söylemem." Bunun üzerine (Ebû Abdullah) şöyle dedi: "Bu Cehmiyye'nin sözüdür. O'nun ilmi onlarla beraberdir. Âyetin başı kastedilenin ilmi olduğunu göstermektedir."

415) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (22, 202, 584), ed-Deştî "İsbâtu'l Had"de (14) rivâyet etmiştir.

"İsbâtu'l Had"de bu eserin uzun uzun tahricini yaptım ve eser üzerine uzun ta'lîklerde bulundum. İlim ehlinin bu eserin sahih olduğu yönündeki sözlerini, Allah Teâlâ'nın haddinin olduğunu söyleyenleri ve bu meseleyle ilgili olarak söylenenleri naklettim.

"Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"de (2/163) aktarıldığına göre el-Hallâl şöyle demiştir: Bize Yûsuf b. Mûsâ'nın haber verdiğine göre Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e "Allah tebârake ve teâlâ yedinci semanın yukarısında, Arşının üzerinde ve yarattıklarından ayrıdır, kudreti ve ilmi ise her yerdedir; değil mi?" diye soruldu. O da "Evet, Arşının üzerindedir, bununla birlikte hiçbir şey ilminden boş kalmaz" dedi.

Bana ayrıca Abdulmelik el-Meymûnî, Ebû Abdullah'a "'Allah Arş'ın üzerinde değildir' diyen kimse hakkında ne diyorsun?" diye sorduğunu, Ebû Abdullah'ın da "Sözleri hep küfür etrafında dolaşmaktadır" dediğini haber verdi.

ilminden boş kalmaz."[416]

٣٤٠) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :سَمِعْتُ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ مُوسَى قَالَ: سُئِلَ سُفْيَانُ عَنْ قَوْلِهِ: وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ، قَالَ: عِلْمُهُ.

340) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Ubeydullah b. Mûsâ'yı işittim, dedi ki: Süfyân'a *"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir" (Hadîd, 4)* buyruğunu sordum. "İlmi" dedi.[417]

416) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (11) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için oraya bakınız.

417) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (582), el-Buhârî "Halku Ef'âli'l İbâd"da (28) rivâyet etmiştir.

Arş Hakkında Bab[418]

٣٤١) حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو عُثْمَانُ بْنُ طَالُوتَ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي عِيَاضٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ :إِنَّ الْعَرْشَ لَمُطَوَّقٌ بِحَيَّةٍ، وَإِنَّ الْوَحْيَ لَيَنْزِلُ بِالسَّلَاسِلِ.

341) Bize Ebû Amr Osmân b. Tâlût tahdis etti, dedi ki: Bize Muâz b. Hişâm, babası- Katâde- Kesîr b. Ebî Kesîr- Ebû Iyâd kanalıyla Abdullah b. Amr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şüphesiz Arş bir yılan tarafından sarmalanmıştır. Vahiy de zincirlerle iner."[419]

٣٤٢) حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: ثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ غَنْمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: الْمَجَرَّةُ الَّتِي فِي السَّمَاءِ عَرَقُ الْأَقْعَى الَّتِي تَحْتَ الْعَرْشِ.

---

418) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* akîdesinde (55) şöyle demiştir: "Allah azze ve celle'nin bir Arş'ı vardır. Arş'ın da kendisini taşıyan taşıyıcıları vardır. O'nun bir haddi/sınırı vardır. Haddini/sınırını en iyi O bilir. Allah -azze zikruhû ve teâlâ cedduhû- Arş'ının üzerindedir. O'ndan başka ilâh yoktur."

419) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1059) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"-de (8/135) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî rivâyet etmiştir. Ricâli Kesîr b. Ebî Kesîr dışında sahih ricâlidir. Kesîr de sikadır."

342) Bize Hişâm b. Ammâr ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Şuayb b. Ebî Hamza, Abdulalâ b. Ebî Amra- Ubâde b. Nuseyy- Abdurrahmân b. Ğanm- Muâz b. Cebel kanalıyla –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Semadaki mecerra*[420] *Arş'ın altındaki engereğin teridir."*[421]

٣٤٣) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ قَالَ :ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ بَحِيرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ قَالَ :قَالَ أَبُو عَائِشَةَ: إِنَّ نَفَرًا مِنَ الْيَهُودِ أَتَوْا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا :مَنْ يَحْمِلُ الْعَرْشَ؟ قَالَ: تَحْمِلُهُ الْهَوَامُّ بِقُرُونِهَا، وَالْمَجَرَّةُ الَّتِي فِي السَّمَاءِ مِنْ عَرَقِهِمْ، قَالُوا: نَشْهَدُ إِنَّكَ رَسُولُ اللهِ.

343) Bize Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd, Bahîr b. Sa'd kanalıyla Hâlid b. Sa'dân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ebû Âişe dedi ki: Yahudilerden birkaç kişi Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Arş'ı kim taşıyor?" diye sordular. Buyurdu ki: *"Onu zehirli hayvanlar boynuzlarıyla taşımaktadır. Semadaki mecerra da onların terindendir."* Bunun üzerine "Şehadet ederiz ki sen Allah'ın resûlüsün!" dediler.[422]

٣٤٤) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ :أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ مَيْسَرَةَ فِي

---

420) Mecerra, rivâyetlerde göğün kapısı olarak geçmektedir. (Mütercimin notu)

421) Bunu et-Taberânî "el-Kebîr"de (20/67/123) ve Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (7912) rivâyet etmiştir.

el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (8/135) şunları söylemiştir: "Bunu et-Taberânî 'el-Kebîr'de ve 'el-Evsat'ta rivâyet etmiş, 'Bu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sadece bu isnad ile rivâyet edilmektedir' demiştir. İsnadında Abdula'lâ b. Ebî Amra vardır ki onu bilmiyorum. Ricâlinin kalanı sika kimselerdir."

Yine bunu el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (3537), Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (7967) Abdula'lâ b. Hakîm'den rivâyet etmiştir. el-Ukaylî şöyle demiştir: "Abdula'lâ'nın Muâz b. Cebel'den rivâyet ettiği hadisler mahfuz değildir. Bu şahıs nakil yönünden meçhûldür. Ebû Bekr b. Ebî Sebra metrûktur. Süleymân eş-Şâzekûnî de aynı şekilde metrûktur."

ez-Zehebî "el-Mîzân"da (4/235) "Karanlık bir isnad ve sahih olmayan bir metin" demiştir.

İbnu'l Kayyım "el-Menâru'l Munîf"te (s. 49) uydurma hadislerden söz ederken şöyle demiştir: "Fasıl: Hadisin zâtı itibariyle bâtıl olması da bu kapsamdadır. Bâtıl olması onun Resûl *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden olmadığını gösterir. 'Semadaki mecerra Arş'ın altındaki engereğin teridir' hadisi buna örnektir."

422) Bunu İbn Ebî Âsım "el-Âhâd ve'l Mesânî"de (2784) rivâyet etmiş, İbn Hacer de "el-Metâlibu'l Âliye"de (12/574/3014) zikretmiştir. Mürsel ve zayıf bir hadistir. Bakıyye b. el-Velîd müdellistir ve burada an'ane yapmıştır. Ebû Âişe el-Kuraşî el-Emevî, Ebû Hureyre'nin meclis arkadaşı olan bir tâbiîdir.

قَوْلِ اللهِ: وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ، قَالَ: أَرْجُلُهُمْ فِي التُّخُومِ لَا يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَرْفَعُوا أَبْصَارَهُمْ مِنْ شُعَاعِ النُّورِ.

344) Bize İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr'in Atâ b. es-Sâib kanalıyla Meysere'den tahdis ettiğine göre o Allah'ın *"O gün Rabbinin Arşını üzerlerinde sekiz (melek) taşır" (Hâkka, 17)* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Ayakları sınırlardadır. Nûrun parıltısından dolayı bakışlarını kaldıramazlar."[423]

٣٤٥) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ :ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، قَالَ :سَمِعْتُ سَعْدًا الطَّائِيَّ يَقُولُ: الْعَرْشُ يَاقُوتَةٌ حَمْرَاءُ.

345) Bize Abdurrahmân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Usâme, İsmâîl b. Ebî Hâlid'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Sa'd et-Tâî'yi şöyle derken işittim: "Arş kırmızı bir yâkuttur."[424]

٣٤٦) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ :ثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، عَنْ أُمِّ عَبْدِ اللهِ بِنْتِ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ. - قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ :اسمها عَبْدَةُ - عَنْ أَبِيهَا أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ :إِنَّ الرَّبَّ سُبْحَانَهُ لَيَثْقُلُ عَلَى حَمَلَةِ الْعَرْشِ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ إِذَا قَامَ الْمُشْرِكُونَ، فَإِذَا قَامَ الْمُسَبِّحُونَ خُفِّفَ عَنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ.

346) Bize Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Muğîre'nin Ümmü Abdullah bint Hâlid b. Ma'dân -ki Ebu'l Kâsım "Onun ismi Abde'dir" demiştir- kanalıyla babasından tahdis ettiğine göre o şöyle derdi: "Rab subhânehû

---

423) Bunu İbn Ebî Şeybe "el-Arş"ta (30), et-Taberî "et-Tefsîr"de (29/59) rivâyet etmiştir. Ayrıca Ebu'ş Şeyh'in "el-Azame"sinde (480) Atâ- Meysere- Zâzân kanalıyla benzeri rivâyet edilmiştir.

424) Bunu İbn Ebî Hâtim "et-Tefsîr"de (8579), ed-Dîneverî "el-Mücâlese"de (2579) ve Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (2/581/215) rivâyet etmiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin "el-Arş" kitabında (40) rivâyet edildiğine göre İsmâîl b. Ebî Hâlid "Bana Arş'ın kırmızı bir yâkut olduğu bildirildi" demiştir.

ez-Zehebî "el-Uluvv"da (130) "Bu, bu tâbiî imamdan sâbittir" demiştir.

Yine "el-Uluvv"da (131) rivâyet edildiğine göre Katâde, Ma'mer'in ondan rivâyet ettikleri içerisinde "Arş kırmızı yâkuttandır" demiştir.

Mekkî b. İbrâhîm de şöyle demiştir: Bize Mûsâ b. Ubeyde, Ömer b. el-Hakem kanalıyla Abdullah b. Ömer'den şunu tahdis etti: "Arş kırmızı bir yâkuttur." Mûsâ çürük bir râvidir. (ez-Zehebî'nin sözleri burada sona ermektedir.)

Arş'ın taşıyıcılarına gündüzün başında müşrikler kalktığı zaman ağır gelir de tesbih edenler kalktığı zaman Arş'ın taşıyıcılarından yük azaltılır."[425]

425) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1003), ed-Deştî "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ"da (44) rivâyet etmiştir. Tahricinin kalanı için bu eserlere bakınız.

Bu eser Allah Teâlâ'ya ağırlığın nisbet edilebileceğine delâlet etmektedir. Sahâbe'den ve Tâbiîn'den rivâyet edilen birçok eser de bunu desteklemektedir. Örneğin İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Ka'b el-Ahbâr, el-Hasen el-Basrî, Mücâhid, İkrime, Katâde, İbn Teymiyye ve İbnu'l Kayyım bu yönde sözler söylemiştir. İlim ehlinin bu sıfatın Allah Teâlâ hakkında isbâtı hususundaki sözlerini "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabındaki (s. 146-166) ta'lîkte bir araya getirdim. Örneğin:

İbn Abbâs *radiyallahu anhuma* Allah Teâlâ'nın "Gökler neredeyse ondan dolayı yarılacaktır" (Meryem, 90) buyruğu hakkında "yani ağırlıktan" demiştir.

Mücâhid *rahimehullah* Allah *azze ve celle*'nin "Gök (o gün) ondan dolayı yarılmış hâldedir" (Müzzemmil, 18) buyruğu hakkında "yani O'ndan dolayı ağırlaşmış hâldedir" demiştir. Bir lafızda da "Rabbi Teâlâ'nın ağırlığından dolayı yarılır" demiştir.

İbnu'l Kayyım "Nûniyye"sinde (s. 99-100) şunları söylemiştir:

Şûrâ ve Müzzemmil sûrelerinde çok büyük bir sır vardır
Semanın yarılması hususunda
Bu, bilmek isteyen için çok yakındır
Sonradan gelenler korktuklarından dolayı
Ve imanlarının zayıflığından nakletmeyi hoş görmediler
Hâlbuki bunu İslâm'ın süvarileri ve bu işin emirleri olan
Mütekaddimîn söylemiştir

İstivâ Hakkında Bab

٣٤٧) أمْلَى [عَلَيَّ] إسْحَاقُ: إنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَصَفَ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ بِصِفَاتٍ اسْتَغْنَى الْخَلْقُ أنْ يَصِفُوهُ بِغَيْرِ مَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ، مِنْ ذلِكَ قَوْلُهُ: هَلْ يَنْظُرُونَ إلّا أنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلآئِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإلَى اللهِ تُرْجَعُ الْأُمُورِ، وَقَوْلُهُ: وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ، وآيَاتٌ مِثْلُهَا تَصِفُ الْعَرْشَ، وَقَدْ ثَبَتَتِ الرِّوَايَاتُ فِي الْعَرْشِ، وَأعْلَى شَيْءٍ فِيهِ وَأثْبَتُهُ قَوْلُ اللهِ: الرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى.

347) İshâk [bana] şunu yazdırdı: "Allah tebârake ve teâlâ kitabında kendisini bazı sıfatlarla vasfetmiştir ki mahlûkât O'nun kendisini vasıflandırdığı şeyler haricinde bir şeyle vasfetmekten müstağnî olmuştur.

Allah'ın şu buyruğu bu kapsamdadır: *'Onlar ancak Allah'ın ve meleklerin buluttan gölgelikler içinde kendilerine gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar? Bütün işler Allah'a döndürülür.' (Bakara, 210)*

Şu buyruğu da bu kapsamdadır: *'Melekleri Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün.' (Zümer, 75)*

Arş'ı vasfeden benzeri âyetler de bu kapsamdadır. Arş hakkında rivâyetler sâbit olmuştur. Onun hakkındaki en yüce ve en sâbit şey Allah'ın *'Rahman Arş'a istivâ etmiştir' (Tâhâ, 5)* buyruğudur."[426]

426) Bunu İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (Tetimmetu'r Reddu ale'l Cehmiyye, 119) ve ed-Deştî "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ"da (21) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İki kö-

٣٤٨) سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ أَحْمَدَ بْنَ سَعِيدٍ - قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ :هذا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ خُرَاسَانِيٌّ، وَلَيْسَ هذا الرِّبَاطِيَّ، وَقَدْ كَتَبْتُ عَنِ الرِّبَاطِيِّ أَيْضًا - يَقُولُ :سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ خَارِجَةَ بْنَ مُصْعَبٍ يَقُولُ: الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ، لَا تَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ، وَلَا تَنْكِحُوهُمْ، وَلَا تَعُودُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تَشْهَدُوا جَنَائِزَهُمْ، وَبَلِّغُوا نِسَاءَهُمْ أَنَّهُنَّ طَوَالِقُ، أَنَّهُنَّ لَا يَحِلِلْنَ لِأَزْوَاجِهِنَّ، ثُمَّ قَرَأَ: طه مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى، إِلَى قَوْلِهِ: الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى، وَهَلْ يَكُونُ الْإِسْتِوَاءُ إِلَّا الْجُلُوسَ.

348) Ebû Ca'fer Ahmed b. Saîd'i -ki onun hakkında Ebû Muhammed şöyle dedi: Bu Ahmed b. Saîd ed-Dârimî Horasanlı'dır, Ribatlı olan değildir. Fakat ben Ribatlı olandan da (hadis) yazdım.- şöyle derken işittim: Babamı şöyle derken işittim: Hârice b. Mus'ab'ı şöyle derken işittim: "Cehmiyye kâfirdir. Onlarla evlenmeyin ve onlara kız vermeyin. Hastalarını ziyâret etmeyin. Cenâzelerinde bulunmayın. Kadınlarına boş olduklarını ve kocalarına helâl olmadıklarını iletin!"

Sonra *"Tâ-hâ. Biz sana Kur'ân'ı zorluk çekesin diye indirmedik" (Tâhâ, 1-2)* diye başladı ve *"Rahmân Arş'a istivâ etmiştir" (Tâhâ, 5)* buyruğuna kadar okudu. Sonra "İstivâ oturmaktan başka bir şey olabilir mi?" dedi.[427]

٣٤٩) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفًّا الْحِمْصِيُّ، عَنْ وَهْبِ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْعَرْشُ عَلَى السَّمَاوَاتِ مِثْلُ الْقُبَّةِ، وَاللهُ عَلَى الْعَرْشِ، وَلِلْعَرْشِ أَطِيطٌ.

349) Bize Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî, Vehb b. Cerîr- babası- Muhammed b. İshâk- Ya'kûb b. Utbe- Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi*

şeli parantez arası bunlardandır.

427) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (10), el-Hallâl "es-Sünne"de (1691) şu lafızla rivâyet etmiştir: "İstivâ oturmaktan başka bir şey ile olabilir mi?"

Bu eser hakkındaki ta'lîkim, bu eserin Rab Teâlâ'nın oturduğunun sâbit olduğuna delâlet etmesi ve eserin delâlet ettiği hususa ta'n edenlere reddiye için ed-Deştî'nin "İsbâtu'l Hadd" kitabındaki (46) tahkîkime bakınız.

Bu kitabın mukaddimesinde (s. 64-81) ilim ehlinin Rab Teâlâ'nın Arşına kendisine lâyık olduğu gibi oturduğunun isbâtıyla ilgili sözlerini bir araya getirdim.

ve sellem buyurdu ki: *"Arş semaların üzerinde kubbe gibidir. Allah da Arş'ın üzerindedir. Arş'ın bir gıcırdaması*[428] *vardır."*[429]

٣٥٠) وَقَالَ إِسْحَاقُ فِي حَدِيثِ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ: قَوْلُهُ: فِي عَمَاءٍ، مَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ، وَمَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ، مَعْنَاهُ: أَنَّهُ كَانَ فِي عَمَاءٍ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرَضِينَ، وَتَفْسِيرُهُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ :أَنَّهُ كَانَ فِي عَمَاءٍ يَعْنِي: سَحَابَةٍ.

350) İshâk, Ebû Razîn el-Ukaylî'nin hadisi hakkında şöyle dedi: *"'Yukarısı boşluk, aşağısı boşluk olan bir amâda (idi).'* buyruğunun manası şudur: O, gökleri ve yerleri yaratmadan önce bir amâda idi. İlim ehli nezdinde bunun tefsiri şudur: O bir amâda yani bulutta idi."[430]

---

428) "el-Ayn"da (s. 30) (gıcırdama olacak tercüme edilen etît hakkında) şunlar zikredilmiştir: "'الأطّ' (ett) ve 'الأطِيط' (etît) yüklerin büzüşmesinin sesidir. 'أطَّ أطيطاً' (etta etîtan) denir. Bir kısmı diğer kısmının üzerinde taşınan her ağır şey etît yapar. Etât ise bağırma demektir. Develerin etîti yükün ağırlığından dolayı inlemesidir."

429) Bunu "es-Sünne"de (587) İbn Ebî Âsım, "Sünen"inde (4726) Ebû Dâvûd ve başkaları rivâyet etmiştir.

Bu hadis sahihtir. Bu işin âlimleri bu hadisi kabul edip sahihlemiştir. Bu âlimler arasında Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme, Ebû Avâne, İbn Mende, es-Siczî, el-Beğavî, İbn Teymiyye, İbnu'l Kayyım ve ed-Deştî'nin "İsbâtu'l Hadd" kitabındaki tahkîkimde (28, 29) zikrettiğim başkaları bulunmaktadır.

İbn Teymiyye *rahimehullah* "Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"de (3/254) şunları söylemiştir: "Hadisle iştigâl edenlerden biri bu hadise ta'n etmiş, böylece -sözlerinin hakîkatini ve içerdiği ta'tîli anlayamamış olsa da- Cehmiyye'nin görüşünü desteklemiştir. Belki de bunu hadiste gıcırdamanın söz konusu edilmesini çirkinsediğinden dolayı yapmıştır... Fakat gerek bu hadis gerek emsâli gerekse lafız ve mana yönünden benzerleri ilim ehli arasında seleften halefe dolaşagelmiştir. Ümmetin selefi ve imamları bunu doğrulayıcı bir üslupla rivâyet edegelmişler, buna muhâlefet eden Cehmiyye'ye reddiye vermişler ve bunu kabûlle karşılamışlardır..."

Yine o "Mecmûu'l Fetâvâ"da (16/425) şunları söylemiştir: "Hadisi Ahmed ve Ebû Dâvûd gibi sünnet âlimleri rivâyet etmiştir. Bu hadiste ne varsa mutlaka başka bir rivâyette şâhidi bulunmaktadır. Etît lafzı da başka hadislerde geçmektedir."

Derim ki: Etît lafzı birçok sahih hadiste ve Selef-i Sâlihîn'den rivâyet edilen sahih eserde sâbit olmuştur. Bunlardan birçoğunu ed-Deştî *rahimehullah*'ın "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ ve Ennehû Câlisun ve Kâidun alâ Arşihî" kitabındaki tahkîkimde zikrettim.

Necd ulemâsından Şeyh Abdullatîf b. Abdurrahmân *rahimehullah* "er-Resâilu ve'l Mesâilu'n Necdiyye"de (3/244) şöyle demiştir: "Cehmî bu hadisi duymaya bile tahammül edemez. Buna ancak Allah'ı kemâl sıfatlarıyla bilen, O'nu kemâline yaraşmayan bir şekilde istivâ etmiş olmasından tenzih eden ve bütün mahlûkâtından takdîs eden Ehli Sünnet ve'l Cemaat iman eder."

430) Bunu İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (Tetimmetu'r Reddu ale'l Cehmiyye, 127) ve ed-Deştî "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ"da (27) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

Ehli Sünnet nezdinde amânın farklı manaları vardır ki bunlar birbirleriyle çelişen manalar

٣٥١) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ :ثَنَا أَبِي قَالَ: ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ عَنْ وَكِيعِ بْنِ حُدُسٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ :قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ؟ قَالَ: كَانَ فِي عَمَاءٍ مَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ، وَمَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ، ثُمَّ خَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ.

351) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme, Ya'lâ b. Atâ- Vekî' b. Hudus[431] kanalıyla Ebû Razîn el-Ukaylî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Ey Allah'ın Resûlü, Rabbimiz gökleri ve yeri yaratmadan önce neredeydi?" dedim. Buyurdu ki: *"Yukarısı boşluk, aşağısı boşluk olan bir amâda idi. Sonra suyun üzerinde arşını yarattı."*[432]

---

değildir.

1) Med (elif-i memdûde) ile amâ, beyaz bulut manasına gelmektedir. el-Ezherî "Tehzîbu'l Luğa"da (3/2578) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'nın 'Onlar ancak Allah'ın buluttan gölgelikler içinde kendilerine gelmesini mi bekliyorlar?' buyruğu da bu kavli kuvvetlendirmektedir." Halîl b. Ahmed, el-Asmaî, Ebû Ubeyd ve İshâk b. Râhûye bu kavle zâhib olmuştur.

2) Yezîd b. Hârûn ve et-Tirmizî amâ lafzının med ile olduğuna fakat hadiste "Allah ile birlikte hiçbir şey yoktu" manasına geldiğine zahib olmuştur.

el-Buhârî'nin (7418) İmrân *radiyallahu anh*'tan rivâyet ettiği hadis de bunu desteklemektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Allah vardı ve O'ndan önce hiçbir şey yoktu. Arşı da su üzerindeydi." Bir lafızda "O'nunla birlikte hiçbir şey yoktu" diye geçmektedir.

3) el-Asmaî şöyle demiştir: "Amâ hakkındaki hadisin manasının şu olması da mümkündür: O, önceden nasıl olduğunu âlimlerden gizledi/bu hususta onları kör kıldı."

Bunlar, ed-Deştî'nin "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabındaki (26) ta'lîkimde zikrettiklerimin özetidir.

431) "el-Müntehab mine'l İlel"de (175) el-Hallâl'ın şöyle dediği geçmektedir: Bize Abdullah haber verdi, dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: "Hammâd b. Seleme 'Vekî' b. Hudus' dedi. Ebû Avâne ve Süfyân da 'Vekî' b. Hudus' dedi. Ayrıca bize Huşeym tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'lâ b. Atâ, Vekî' b. Udus'tan tahdis etti."

Sonra babam "Doğrunun Hammâd'ın, Ebû Avâne'nin ve Süfyân'ın söylediği olduğunu düşünüyorum" dedi. Huşeym'in ve Şu'be'nin söylediği onun nezdinde yanlış idi.

Bunu el-Eşcaî'nin kitabından da öğrendim. O Süfyân'dan "Vekî' b. Hudus" dediğini aktarmıştır. Doğru olan da budur.

Bize ayrıca Yahyâ b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne, Ya'lâ b. Atâ kanalıyla Vekî' b. Hudus'tan tahdis etti.

Bize ayrıca el-Meymûnî, Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittiğini haber verdi: "Huşeym 'Udus' demekte ve Şu'be'ye uymaktadır. Zaten o çokça Şu'be'ye uyar." Ya da "muvâfakat eder" dedi.

432) Bunu Ahmed (16188), et-Tirmizî (3109), İbn Mâce (182), "es-Sünne"de (431) Abdullah b. Ahmed ve başka birçok kimse rivâyet etmiştir. Bu hadisin tam tahricini ed-Deştî'nin "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabının tahkîkinde yaptım. Orada Ehli Sünnet'in bu hadisi

Hicablar Hakkında Bab[433]

٣٥٢) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ :أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ قَالَ: ثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، قَالَ :ثَنَا أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ دُونَ اللهِ سَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ، مَا مِنْ نَفْسٍ تَسْمَعُ حِسَّ شَيْءٍ مِنْ تِلْكَ الْحُجُبِ إِلَّا زَهَقَتْ نَفْسُهُ.

352) Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Ravh b. Ubâde haber verdi, dedi ki: Bize Mûsâ b. Ubeyde tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hâzim, Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah'ın berisinde nurdan yetmiş bin hicab vardır. Bu hicablardan birinin hışırtısını işitip de canı çıkmayacak hiç kimse yoktur."*[434]

---

kabûlle karşıladığından, sahih ve makbûl olduğunu açıkça ifâde ettiklerinden söz ettim. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, et-Tirmizî, İbn Hibbân ve İbnu'l Kayyım bu eseri sahihleyip kabûl edenlerdendir. Öyle ki Şeyh Abdullatîf b. Abdurrahmân b. Hasen "ed-Dureru's Seniyye"de (3/292) "Hâfızlar bunu kabûl edip sahihlemişlerdir" demiştir.

433) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* âlimleri üzerinde bulduğu akîdesinde (53) şöyle demiştir: "O yedinci göğün üstünde, Arş'ın üzerindedir. Berisinde ateşten, nurdan, karanlıktan ve kendisinin daha iyi bildiği şeylerden hicablar vardır."

Ayrıca ed-Dârimî'nin "Merîsî'ye Reddiye"sine (s. 469, Allah'ın hicabları hakkında bab), "er-Reddu ale'l Cehmiyye"sine (s. 60, İhticâb/Perdelenme babı) ve İbn Teymiyye'nin "Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"sine (8/76) bakınız. O, hicabları tevil etmeleri hususunda Cehmiyye'ye uzun uzun reddiyeler vermiştir.

434) Bunu el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (2872), Ebû Ya'lâ "Müsned"inde (7525), İbn Ebî Âsım

٣٥٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ :وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَيْنَ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَسَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ، مِنْهَا حُجُبٌ مِنْ ظُلْمَةٍ لَا يَنْفُذُهَا شَيْءٌ، وَمِنْهَا حُجُبٌ مِنْ نُورٍ لَا يَسْتَطِيعُهَا شَيْءٌ، وَمِنْهَا حُجُبٌ مِنْ مَاءٍ لَا يَسْمَعُ حِسَّ ذَلِكَ الْمَاءِ أَحَدٌ فَلَا يُرْبَطُ عَلَى قَلْبِهِ إِلَّا انْخَلَعَتْ أَفْئِدَتُهُ.

353) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz b. Ebî Hâzim tahdis etti, dedi ki: Bana babam, Ömer b. el-Hakem b. Sevbân kanalıyla Abdullah b. Amr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Canım elinde olana yemin ederim ki kıyâmet günü insanlarla Rabb tebârake ve teâlâ arasında yetmiş bin hicab vardır. Bu hicablardan bazıları karanlıktandır. Bunları hiçbir şey geçemez. Bazıları nurdandır. Bunlara hiçbir şey güç yetiremez. Bazıları sudandır. Bu suyun şırıltısını işitip de kalbi bağlanmayan (yani Allah tarafından yerinde tutulmayan) kim varsa mutlaka kalbi yerinden fırlar."[435]

٣٥٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ :حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ قَالَ: ثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِجِبْرِيلَ: هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ فَانْتَفَضَ جِبْرِيلُ وَانْتَفَضَ، وَقَالَ :إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ سَبْعِينَ حِجَابًا مِنْ نُورٍ، لَوْ أَدْنُو إِلَى

"es-Sünne"de (807) ve et-Taberânî "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (6/148/5802) rivâyet etmiştir.

"el-Leâliu'l Masnûa" (1/21) sahibi bu hadisin uydurma olduğu yönünde hüküm verenlere uzun reddiyeler vermiş, hadisin birçok şâhidini ve mutabaatını zikretmiş, şöyle demiştir: "Hadisi Ebû Ya'lâ, et-Taberânî ve 'el-Esmâu ve's Sıfât'ta el-Beyhakî rivâyet etmiştir. Bir aslının olmasını gerektiren birçok şâhidi vardır..." Sonra bunları sıralamıştır.

435) Bunu Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (2/681/11) rivâyet etmiştir. İbn Huzeyme "et-Tevhîd"de (32) ve İbn Ebî Zemenîn "Usûlü's Sünne"de (41) Ubeydullah b. Miksem *rahimehullah*'tan benzerini rivâyet etmiştir.

Ayrıca "el-Leâliu'l Masnûa"ya (1/22) bakınız. Müellifi bu eserin birçok şâhidini ve mutabaatını zikretmiş ve eseri kuvvetlendirmiştir.

et-Taberânî "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (6/148) Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Sehl b. Sa'd *radiyallahu anhum*'dan şöyle dediklerini rivâyet etmiştir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Allah'ın berisinde nurdan ve karanlıktan yetmiş bin hicab vardır. Bu hicabların sesinden en ufak bir şey işiten can mutlaka çıkar."

el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (1/79) şöyle demiştir: "Bunu Ebû Ya'lâ ve 'el-Kebîr'de et-Taberânî Abdullah b. Amr'dan ve Sehl'den rivâyet etmiştir. İsnadında Mûsâ b. Ubeyde vardır ki onunla ihticac edilmez."

أَدْنَاهَا لَاحْتَرَقْتُ.

354) Bize Muhammed b. Ebî Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd'ın, Ebû İmrân el-Cevnî kanalıyla Zürâre b. Evfâ'dan tahdis ettiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Cibrîl'e *"Rabbini gördün mü?"* diye sordu. Bunun üzerine Cibrîl titredikçe titredi. Dedi ki: "O'nunla aramda nurdan yetmiş hicab vardır. En berisindekine bile yaklaşsam kesinlikle yanarım."[436]

436) Bunu ed-Dârimî "en-Nakd"da (249), İbn Ebî Şeybe "el-Arş"ta (77) ve Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (271) rivâyet etmiştir. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır fakat mürseldir.

Bunu ed-Dûlâbî "el-Kunâ ve'l Esmâ"da (1765) ve et-Taberânî "el-Evsat"ta (6407) Enes *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "Ey Cibrîl, Rabbini görüyor musun?" diye sordu. Bunun üzerine (Cibrîl) şöyle dedi: "O'nunla aramda nurdan -ya da ateşten- yetmiş bin hicab vardır. En berisindekini bile görsem mutlaka yanarım."

"Mecmeu'z Zevâid" (1/79) sahibi şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî 'el-Evsat'ta rivâyet etmiştir. İsnadında Kâidu'l A'meş (A'meş'in kolundan tutup götürerek ona yardımcı olan kişi) vardır ki Ebû Dâvûd onun hakkında 'Yanında mevzû hadisler vardır' demiş fakat İbn Hibbân onu 'es-Sikât'ta zikretmiştir."

"el-Leâliu'l Masnûa" (1/24) sahibi de bunu şahidleriyle birlikte zikretmiş ve şöyle demiştir: "Önceki tariklere ilâve olarak bu tarik kuvvet ifâde etmektedir. Allah en iyi bilendir."

Nüzûl/İnme Hakkında Bab

٣٥٥) سَأَلْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ قُلْتُ :حَدِيثُ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ: يَنْزِلُ اللهُ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا؟ قَالَ: نَعَمْ، يَنْزِلُ اللهُ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كَمَا شَاءَ وَكَيْفَ شَاءَ، وَلَيْسَ فِيهِ صِفَةٌ.

وَقَالَ إِسْحَاقُ :لَا يَجُوزُ الْخَوْضُ فِي أَمْرِ اللهِ كَمَا يَجُوزُ الْخَوْضُ فِي فِعْلِ الْمَخْلُوقِينَ، يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ، وَلَا يَجُوزُ لِأَحَدٍ أَنْ يَتَوَهَّمَ عَلَى الْخَالِقِ بِصِفَاتِهِ وَفِعَالِهِ تَوَهُّمَ مَا يَجُوزُ التَّفَكُّرُ وَالنَّظَرُ فِي أَمْرِ الْمَخْلُوقِينَ، وَذَلِكَ أَنَّهُ يُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ مَوْصُوفًا بِالنُّزُولِ كُلَّ لَيْلَةٍ إِذَا مَضَى ثُلُثُهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كَمَا شَاءَ، وَلَا يُسْأَلُ كَيْفَ نُزُولُهُ؛ لِأَنَّهُ الْخَالِقُ يَصْنَعُ مَا شَاءَ كَمَا شَاءَ.

355) İshâk b. İbrâhîm'e sordum. "Nebî *aleyhi's salâtu ve's selâm*'ın *'Allah her gece en yakın semaya iner'* hadisi?" dedim.

Dedi ki: "Evet. Allah her gece en yakın semaya dilediği gibi, dilediği keyfiyette iner. Bunun hakkında bir sıfat/nitelik söz konusu değildir."

Yine İshâk şöyle dedi: "Yaratılmışların fiillerine dalmanın câiz olduğu gibi Allah'ın işine dalmak (zâtı ve sıfatları hakkında düşünmek) câiz değildir. Allah tebârake ve teâlâ *'O yaptığından sorguya çekilmez ama onlar sorgu-*

lanırlar' (Enbiyâ, 23) buyurmaktadır.[437] Yaratılmışlar hakkında düşündüğü şeyleri Yaratıcı'nın sıfatları ve fiilleri hakkında düşünmesi kimsenin haddine değildir. Şöyle ki: (Yaratıcının) her gece gecenin üçte biri geçtiği zaman en yakın semaya dilediği gibi indiğiyle mevsûf olması mümkündür. 'Onun inmesi nasıldır?' diye sorulamaz. Çünkü O Yaratıcı'dır. Dilediğini dilediği gibi yapar."[438]

٣٥٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ :حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ، عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتُوَائِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ رِفَاعَةَ الْجُهَنِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا مَضَى نِصْفُ اللَّيْلِ - أَوْ قَالَ-: ثُلُثَا اللَّيْلِ نَزَلَ اللهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا يَقُولُ: لَا أَسْأَلُ عَنْ عِبَادِي أَحَدًا غَيْرِي، مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَغْفِرُنِي أَغْفِرُ لَهُ، مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي أَسْتَجِيبُ لَهُ، مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي أُعْطِيهِ حَتَّى يَنْفَجِرَ الصُّبْحُ.

437) "Zemmu'l Kelâm"da "Allah Teâlâ'nın... buyruğundan dolayı" diye geçmektedir.

438) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (1192) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İbn Teymiyye de "Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"de (3/28) zikretmiştir.

Yine "Zemmu'l Kelâm"da Harb tarîkinden onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İshâk'ı şöyle derken işittim: "Nüzûlde vasıf/niteleme söz konusu değildir."

Derim ki: Bu lafızla, İshâk *rahimehullah*'ın nüzûl hadisleri hakkındaki "Bunun hakkında bir sıfat söz konusu değildir" sözüyle kastedilen mana, yani onun "Sıfatın isbâtında keyfiyetlendirme ve benzetme söz konusu değildir" manasını kastettiği açıklığa kavuşmaktadır.

"el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce"de (2/128) rivâyet edildiğine göre İshâk b. Râhûye şöyle demiştir: "Emir Abdullah b. Tâhir bana dedi ki: 'Ey Ebû Ya'kûb! Senin Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet ettiğin şu hadis: "Rabbimiz her gece en yakın semaya iner." Peki nasıl iner?' Dedim ki: 'Allah emiri aziz kılsın! Rab hakkında "nasıl" denmez. O keyfiyetsiz olarak iner.'"

"Akîdetu Ashâbi'l Hadîs"te (s. 197) aktarıldığına göre Ahmed b. Saîd er-Ribâtî şöyle demiştir: Bir gün Emîr Abdullah b. Tâhir'in meclisine gelmiştim. İshâk b. İbrâhîm -yani İbn Râhûye- de geldi. Ona nüzûl hadisinin sahih olup olmadığı soruldu. "Sahihtir" dedi. Bunun üzerine Abdullah'ın komutanlarından biri ona "Ey Ebû Ya'kûb!" dedi. "Sen Allah'ın her gece indiğini mi söylüyorsun?" İshâk "Evet" dedi. Adam "Peki nasıl iner?" diye sordu. İshâk ona "O'nun yukarıda olduğunu söyle de sana nüzûlü anlatayım" dedi. Adam "Onun yukarıda olduğunu söyledim" dedi. İshâk "Allah *azze ve celle* 'Rabbin ve melekler saf saf geldiği zaman...' (Fecr, 22) buyurmuştur" dedi. Bunun üzerine Emîr Abdullah "Ey Ebû Ya'kûb, bu kıyâmet günü olacaktır" diye karşılık verdi. İshâk da "Allah emîri aziz kılsın" dedi. "Kıyâmet günü gelecek olanı bugün gelmekten kim alıkoyacak?"

el-Lâlekâî'nin (937) rivâyet ettiğine göre İshâk b. Râhûye şöyle demiştir: "Kim Allah'ı vasfeder ve O'nun sıfatlarını yarattıklarından birinin sıfatlarına benzetirse o Yüce Allah'a kâfirdir. Çünkü o Allah'ın sıfatlarını nitelemiş (onlara keyfiyet biçmiş)tir. Hâlbuki yapılması gereken sadece Allah'ın emrine ve Rasulullah'ın sünnetine teslimiyet göstermektir."

356) Bize Muhammed b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Uleyye, Hişâm ed-Destuvâî- Yahyâ b. Ebî Kesîr- Hilâl b. Ebî Meymûne- Atâ b. Yesâr kanalıyla Rifâa el-Cuhenî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Gecenin yarısı -ya da 'üçte ikisi' dedi- geçtiği zaman Allah en yakın semaya inip fecir atana kadar şöyle buyurur: Kullarımı Benden başkasına sormuyorum. Kimdir Benden bağışlanma isteyen, onu bağışlayayım? Kimdir Bana dua eden, duasına icâbet edeyim? Kimdir Benden dileyen, ona vereyim?"*[439]

٣٥٧) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ :ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَنْزِلُ اللهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ، فَيَقُولُ :هَلْ مِنْ دَاعٍ فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأُعْطِيَهُ، هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ.

357) Bize Ebu'l Velîd et-Tayâlisî tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme, Alî b. Zeyd- el-Hasen- Osmân b. Ebi'l Âs kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Allah en yakın semaya her gece iner de şöyle buyurur: Dua eden yok mu, duasına icâbet edeyim? Dileyen yok mu, ona vereyim? Bağışlanma isteyen yok mu, onu bağışlayayım?"*[440]

---

439) Bunu Ahmed (16215, 16216) ve "et-Tevhîd"de (132) İbn Huzeyme rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

440) Bunu Ahmed (17912, 17915) ve "et-Tevhîd"de (430) İbn Huzeyme rivâyet etmiştir. Hadisi ayrıca el-Buhârî (7494) ve Müslim (1721) benzer şekilde Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir.

Kur'ân Hakkında Bab[441]

٣٥٨) سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنبَلَ وَذُكِرَ عِنْدَهُ كَلَامُ النَّاسِ فِي الْقُرْآنِ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَقَالَ: كُفْرٌ ظَاهِرٌ، مَرَّتَيْنِ.

358) Ahmed b. Hanbel'i işittim. Yanında insanların Kur'ân hakkında "O yaratılmıştır" demeleri söz konusu edildi. Bunun üzerine iki defa "Bu açık bir küfürdür" dedi.[442]

٣٥٩) سَأَلْتُ إِسْحَاقَ قُلْتُ: [يا أَبَا يَعْقُوبَ] أَلَيْسَ تَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ تَكَلَّمَ بِهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، [قَالَ: نَعَمْ، الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ] وَمَنْ قَالَ: إِنَّه مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ.

---

441) Harb *rahimehullah* akîdesinde ilim ehlinden gördüklerinin Kur'ân'ın Allah'ın yaratılmış kelâmı olduğu, onun yaratılmış olduğunu ya da onu telaffuzunun yaratılmış olduğunu söyleyen ya da onun hakkında duraksayan kimsenin kâfir olduğu hususundaki icmasını naklet-miştir. 66 ilâ 69 numaralı maddelere bakınız.

Ehli Sünnet'in Kur'ân hakkındaki akîdesi hakkında "el-İbânetu's Suğrâ"daki (251) ve "er-Reddu ale'l Mubtedia"daki (12/Kur'ân'ın Allah'ın yaratılmamış kelâmı olduğuna iman babı) ta'lîklerimde bazı şeyler söyledim. Buralarda Ehli Sünnet'in Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenlerin kâfir olduğu ve bu küfrün dinden çıkaran büyük küfür olduğu üzerindeki icmasını naklettim.

Kitabın ekinde bu babın tetimmesi gelecektir. Oraya bakınız.

442) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1826) ve İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (2303) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

359) İshâk'a sordum, dedim ki: "[Ey Ebû Ya'kûb!] Sen 'Kur'ân Allah'ın kelâmıdır, Allah onu konuşmuştur ve yaratılmış değildir' demiyor musun?"

[Dedi ki: "Evet. Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir.] Kim onun yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir."[443]

٣٦٠) وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَيَقِفُ قَالَ: هُوَ عِنْدِي شَرٌّ مِنَ الَّذِي يَقُولُ إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، لِأَنَّهُ يَقْتَدِي بِهِ غَيْرُهُ.

360) Yine ona "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır" deyip duran kimseyi sordum. Dedi ki: "Bu benim nezdimde 'O yaratılmıştır' diyenden daha şerlidir. Çünkü ona başkaları uyar."[444]

---

443) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1827) ve İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (2304) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası bunlardandır.

"el-Esmâu ve's Sıfât"ta (538) rivâyet edildiğine göre Merv'de kadı olan Ebu'l Hasen Muhammed b. İshâk b. Râhûye şöyle demiştir: Babama -ben de işitirken- Kur'ân ve onun yaratılmış olduğunun ortaya atılması soruldu. Bunun üzerine babam dedi ki: "Kur'ân Allah'ın yaratılmış olmayan kelâmı, ilmi ve vahyidir."

444) Bunu musannifin tarîkinden "es-Sünne"de (1801) el-Hallâl ve el-Lâlekâî (538) rivâyet etmiştir.

Yine el-Lâlekâî'nin (594) rivâyet ettiğine göre Abdurrahmân -yani İbn Ebî Hâtim- şöyle demiştir: Harb b. İsmâîl el-Kirmânî el-Hanzalî bana şunu yazdı: "İlim ehlini üzerinde bulduğumuz açık ve dosdoğru hakîkat şudur: Kim Kur'ân'ı telaffuzlarımızın ve okuyuşlarımızın yaratılmış olduğunu söylerse bidatçi ve habis bir cehmîdir."

el-Âcurrî *rahimehullah* "eş-Şerîa"da (5/526) "Vâkıfe'nin görüşlerinden sakındırmanın zikri babı" diye bab açmış ve şunları söylemiştir: "'Kur'ân Allah'ın kelâmıdır' deyip onun hakkında duraksayanlara ve 'Yaratılmış değildir' demeyiz diyenlere gelince, bunlar âlimlerden birçoğuna göre Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenlere reddiyede bulunan kimselerdendir. Demişlerdir ki: 'Bu vâkıfîler "Kur'ân yaratılmıştır" diyenler gibidir, hatta onlardan daha şerlidirler. Çünkü onlar dinlerinde şüpheye düşmüşlerdir.' Rabb'in kelâmının yaratılmış olmadığı hususunda şüpheye düşenlerden Allah'a sığınırız."

Vâkıfe'nin Cehmiyye'den daha şerli olduğunu söyleyenler arasında Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (169) geçtiği üzere İmam Ahmed, "es-Siyer"de (12/459) geçtiği üzere Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhlî ve "eş-Şerîa"da (1/530) geçtiği üzere Muhammed b. Mukâtil el-Adenî de vardır. Bunu söyleyen başkaları da vardır ki musannif onları burada zikredecektir.

el-Hallâl'ın (1799) rivâyet ettiğine göre Ebu'l Hâris şöyle demiştir: Ahmed'e "Bazı insanlar Vâkıfe'nin Cehmiyye'den daha şerli olduğunu söylüyor?" diye sordum. Dedi ki: "Onlar meseleleri insanlara Cehmiyye'nin gösterdiğinden daha süslü gösterirler ve insanları şüpheye sevk ederler. Bunun sebebi şudur: Cehmiyye'nin ne olduğu iyice belli olmuştur. Fakat bunlar 'Biz bir şey söylemeyiz' dedikleri zaman avamı kendilerine çekerler. İşin sonu da Cehmiyye'nin sözüne varır."

Yine kendisine "Ben 'Kur'ân Allah'ın kelâmıdır' der, susarım" diyen kimse hakkında sorulması üzerine onun şöyle dediğini işittim: "Hayır! Bu şüphecidir. 'Yaratılmış değildir' deme-

٣٦١) وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، مَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ وَقَفَ لَا يَدْرِي أَنَّ اللهَ يَتَكَلَّمُ أَوْ لَا يَتَكَلَّمُ فَهُوَ كَافِرٌ، وَالْوَاقِفَةُ عِنْدِي شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ.

361) Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd'in şöyle dediğini işittim: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir. Kim onun yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir. Allah'ın konuşup konuşmadığını bilmeyip duraksayan kimse de kâfirdir. Vâkıfe benim nezdimde Cehmiyye'den daha şerlidir."

٣٦٢) سَمِعْتُ عَبْدَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ حَسَّانَ قَالَ :مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ وَقَفَ فَهُوَ شَرٌّ مِنْهُ، قَالَ عَبْدَةُ :لَيْسَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ اخْتِلَافٌ أَنَّ مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ.

362) Abde b. Abdurrahîm b. Hassân'ın şöyle dediğini işittim: "Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir. Kim de duraksarsa ondan daha şerlidir."

Abde dedi ki: "Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyen kimsenin kâfir olduğu hususunda ilim arasında bir ihtilâf yoktur."

٣٦٣) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلَ قُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ مَنْ قَالَ :لَا أَقُولُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَلَا أَقُولُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ؟ قَالَ :وَلَا، لَا كَرَامَةَ، لَا يَكُونُ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ، قَدْ بَلَغَنِي عَنْ ذَاكَ الْخَبِيثِ ابْنِ مُعَذِّلٍ أَنَّهُ يَقُولُ بِهذا الْقَوْلِ، وَقَدْ فُتِنَ بِهِ قَوْمٌ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ.

363) Bize İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e sordum, dedim ki: "Ey Ebû Abdullah! 'Ben "Kur'ân yaratılmıştır" da demem "Yaratılmış değildir" de demem' diyen biri Ehli Sünnet'ten olabilir mi?"

Dedi ki: "Hayır, bunun bir değeri yoktur. Bu kimse Ehli Sünnet'ten olamaz. Bana o habisin, İbn Muazzil'in bu sözü söylediği ulaştı. Onun sebebiyle

---

diğimiz sürece olmaz!"

Bakınız: el-Hallâl, 2/204/Kur'ân hakkında duraksayanları red ve inkâr

Basralılardan birçok kimse fitneye düşmüştür."[445]

445) Bu eseri Harb el-Kirmânî'den ez-Zehebî "Târîhu'l İslâm"da (17/45) kelâmcı Ahmed b. el-Muazzil b. Ğaylân Ebu'l Abbâs el-Abdî el-Basrî el-Mâlikî'nin tercemesinde aktarmıştır.

Onun tercemesinde zikrettikleri arasında şunlar da vardır:

Ebû Kılâbe er-Rakkâşî dedi ki: Ahmed b. Hanbel bana "İbn Muazzil ne yaptı?" diye sordu. "Sana ne ulaştıysa hâlâ o hâl üzere" dedim. "O var ya, iflâh olmaz!" dedi.

Nasr b. Alî şöyle demiştir: Ahmed b. Muazzil'in kendisine uğraması üzerine el-Asmaî "Sen İslâm'da büyük bir ayrılık meydana getirene kadar vazgeçmeyeceksin!" demiştir.

Ebû Dâvûd şöyle demiştir: "İbnu'l Muazzil beni hadis talep etmekten sakındırırdı."

Derim ki: Bütün bunlara rağmen ez-Zehebî onun hakkında şunları söylemektedir: "İbnu'l Muazzil ilim deryâlarındandı. Ne var ki hadis talep etmemiş, kelâma girmiştir. Bundan dolayı Kur'ân meselesinde duraksamıştır. Allah ona rahmet etsin!"

Derim ki: Bu kişi hadis talep etmediği, hatta hadis talep etmekten sakındırdığı, üstüne üstlük kelâmcı olduğu, Ehli Sünnet'in kendisinin ve kendisine girmenin haram olduğu üzerinde icmâ ettiği kelâmın âlimi olduğu hâlde ilim deryâlarından biri olabilir mi? Nitekim yerilmiş kelâm ilmi onu Kur'ân meselesinde Ehli Sünnet'in icmasına muhâlefet etmeye sürüklemiştir. Ehli Sünnet Kur'ân'ın yaratılmış olmadığı üzerinde icma etmişken o Kur'ân hakkında duraksayarak Ehli Sünnet'e muhâlefet etmiştir. Bütün bunlara ilâve olarak ez-Zehebî, sünnet imamlarının ta'n ettiği hatta birçoğunu tekfir ettiği bidat ve dalâlet ehlinin büyük imamlarına rahmet okumak âdeti olduğu üzere bu şahsa da rahmet okumaktadır! Bu rahmet okumayla İmam Ahmed *rahimehullah*'ın "o habis" demesini sen karşılaştır!

İmam Ahmed'in oğlu Sâlih şöyle demiştir: Babama "Hadis almayan sâlih bir adam var" dedim. Babam da şöyle dedi: "Ona sâlih denmez. Bunun bir değeri yoktur." (Câmiu'l Mesâil, 17/324)

Bu, ez-Zehebî'nin bidat imamları ve dalâlet önderleri hakkında yazdığı tercemelerinde nâdir karşılaşılan bir şey değildir. Nitekim bunu "el-İhticâcu bi'l Âsâri's Selefiyye alâ İsbâti's Sıfâti'l İlâhiyye" kitabımda (s. 295-302)

Derim ki: Kur'ân hakkında duraksama meselesine gelince seleften bazıları işin başında duraksıyordu. Sonra Cehmiyye ortaya çıkıp da insanlara dinlerini karışık gösterdikleri zaman Ehli Sünnet'in hakkı beyan edip açığa vurması kaçınılmaz oldu.

el-Hallâl'ın (1804) rivâyet ettiğine göre İbrâhîm b. el-Hâris el-İbâdî şöyle demiştir: Ebu Abdullah'ın (yani İmam Ahmed'in) yanından kalktım. Abbâs el-Anberî'nin yanına gittim. Ona Ebû Abdullah'ın İbnu'l Muazzil hakkında söylediğini bildirdim. Bundan dolayı sevindi. Elbisesini giydi. Yanında Ebû Bekr b. Hâni' vardı. Sonra Ebû Abdullah'ın yanına girdi. Önce Abbâs başladı. Dedi ki: "Ey Ebû Abdullah! Buralarda hadis aktaran bazı kimseler var ki 'Biz yaratılmış da demeyiz yaratılmış değildir de demeyiz' diyorlar." Bunun üzerine (Ebû Abdullah) şöyle dedi: "Bunlar insanlar için Cehmiyye'den daha zararlıdır. Veyl olsun size! 'Yaratılmış değildir' demiyorsanız 'yaratılmıştır' deyin o zaman!" Yine Ahmed "Bu kötü bir sözdür" dedi.

Ebû Dâvûd "Mesâîl"inde (1705) şöyle demiştir: Ahmed'i işittim. Kendisine "Kişinin '(Kur'ân) Allah'ın kelâmıdır' deyip susması hususunda onlara ruhsat var mıdır?" diye sorulması üzerine şöyle dedi: "Neden susacakmış? İnsanların içine düştüğü şey olmasaydı susabilirdi. Fakat (başkaları Kur'ân hakkında) konuştukları zaman neden konuşmuyorlar?"

el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (1/528) şunları söylemiştir: "Ahmed b. Hanbel'in sözünün manası şudur, o şöyle demektedir: İman ehli Kur'ân'ın Allah Teâlâ'nın kelâmı olduğu hususunda ihtilâf etmemişlerdir. Fakat Cehm b. Safvân gelip de 'Kur'ân yaratılmıştır' diyerek yeni bir küfür ortaya atınca âlimlerin buna karşılık hiç şüphe etmeden ve duraksamadan Kur'ân'ın

Allah'ın yaratılmamış kelâmı olduğunu söylemeleri kaçınılmaz oldu. Şu hâlde kim '(Kur'ân) yaratılmış değildir' demezse o dîninde şüphe eden vâkıfî diye isimlendirilir."

el-Hallâl'ın (1797) rivâyet ettiğine göre Hanbel şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "Ya'kûb b. Şeybe ve Zekeriyyâ b. eş-Şerakî b. Ammâr bu şeyi yani vakfı (duraksamayı) senden öğrenmişler" dedim. Bunun üzerine Ebû Abdullah şöyle dedi: "Biz önceleri susmayı emrediyor, kelâma dalmıyor ve Kur'ân hakkında konuşmuyorduk. Fakat bir şeye çağrıldığımız zaman onu reddetmemiz ve onun hakîkatini gereken şekilde beyan etmemiz kaçınılmaz oldu."

Ebû Abdullah'a "Duraksayıp 'Ben yaratılmış da demem yaratılmış değildir de demem' diyen kimse?" dedim. Dedi ki: "Bu kötü bir sözdür. Duraksaması kötü bir konumdadır. Nasıl bilmez? Ya helâldir ya haram. Ya şudur ya da bu. Allah *azze ve celle* Kur'ân'ı yaratılmış olmaktan tenzih etmiştir. Bunların varacağı nokta ancak 'Yaratılmıştır' demek olacaktır. Kendilerine neyin uygun düşeceğini düşündüler de vakfı (duraksamayı) açığa vurdular. Kur'ân Allah'ın -(ister okunsun, ister yazılsın, ister duyulsun) ne hâlde olursa olsun- hiçbir cihetten yaratılmış olmayan kelâmıdır."

Bunun üzerine şöyle dedim: "Allah senden razı olsun! Bu mesele hakkında insanların kafalarını karıştırmakta olan hususları açıkladın." Dedi ki: "Onlarla oturmayın. Onlardan biriyle konuşma."

ed-Dârimî "en-Nakd"da (s. 310) Kur'ân'ın yaratılmış olup olmadığı hususunda konuşmayı hoş görmeyenler hakkında konuşurken şunları söylemiştir: "Bu mesele açıktan konuşulmadığı zamanlar insanlar bu meseleye dalmayı hoş görmemiştir. Açıktan konuşulmadığı zaman bu meseleye dalmamak sûretiyle doğruya isâbet etmişlerdir. Fakat sultanın otoritesine dayanarak bunu (yani Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu) açıktan dillendirdikleri, avamı kılıç ve kırbaçlarla buna çağırdıkları, Allah'ın kelâmının yaratılmış olduğunu iddia ettikleri zaman geçmiş âlimler ve geride kalan fakihler bu konuda onlara karşı çıkmışlar, onları tekfir etmişler, insanları onların mezhebinden sakındırmışlar ve bununla maksatlarının ne olduğunu açıklamışlardır. Böylece bu, Cehmiyye hakkında 'kendisinden sakındırıldıkları şeye dalmak' olurken ashâbımız hakkında 'apaçık küfrü beyân etmek, Allah *azze ve celle* hakkında kötü söz söylenmesinin ve sıfatlarının ta'tîl edilmesinin önüne geçmek, zayıf insanları onların bu mihnesi sebebiyle -mihnelerinin zıddına olan, iddialarını çürüten ve hüccetlerini ibtâl eden hüccetlerden habersizce- sapmaktan korumak' olmuştur. Alî b. Haşram bana Îsâ b. Yûnus'u şöyle derken işittiğini yazdı: 'Cehmiyye ile oturmayın ve insanlara onların durumunu anlatın ki onları bilip onlardan sakınsınlar.' İbnu'l Mubârek de şöyle demiştir: 'Yahudilerin ve hristiyanların sözlerini aktarmam bana Cehmiyye'nin sözlerini aktarmamdan daha sevimlidir.'

Evet, Cehmiyye bu hususta bir şeye daldığı, bunu açığa vurduğu ve Allah'ın kelâmının yaratılmış olduğunu iddia ettiği zaman İbnu'l Mubârek buna karşı çıktı, Allah'ın kelâmının yaratılmış olmadığını ve 'Şüphesiz Ben, Ben Allah'ım, Benden başka ilâh yoktur'un (Tâhâ, 14) yaratılmış olduğunu söyleyenin kâfir olacağını söyledi... Görüldüğü üzere İbnu'l Mubârek açığa vurmalarından önce onların sözlerini aktarmayı hoş görmemiştir. Açığa vurmalarından sonra onlara karşı çıkmış ve bundan dolayı onları ayıplamıştır."

Derim ki: İşte bunlar sünnet imamlarının bu meseledeki sözleridir. Fakat müteahhirînden birçoğu bu meselenin hakîkatini anlayamamış, muhtâr olan kavlin bu meselede duraksamak olduğu görüşüne meyletmiş, böylece selefin icmasına muhâlefet etmiştir. Onlardan biri de eş-Şevkânî'dir. O "Tefsîr"inde Allah Teâlâ'nın "Onlara Rablerinden muhdes bir öğüt gelmez ki..." buyruğunu tefsir ederken Halku'l Kur'ân mihnesi hakkında konuştuğu yerde şöyle demiştir: "Sünnet imamları Kur'ân'ın yaratılmış ve sonradan meydana gelmiş olduğunu söylemeye davet edildikleri zaman buna icâbet etmeyerek doğruya isâbet etmişlerdir. Allah onlar-

٣٦٤) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ يَقُولُ :مَنْ قَالَ: إِنَّ الْقُرْآنَ مُحْدَثٌ عَلَى مَعْنَى مَخْلُوقٍ، فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. قُلْتُ :مَا مَعْنَى قَوْلِهِ: مَا يَأْتِيهِم مِّنْ ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ، قَالَ: مُحْدَثٍ مِنَ الْعَرْشِ آخِرِ مَا نَزَلَ مِنَ الْكُتُبِ مِنَ الْعَرْشِ .ثُمَّ رَاجَعْتُهُ فِي ذلِكَ فَقَالَ :أَحْدَثُ الْكُتُبِ عَهْدًا بِالرَّحْمنِ.

364) İshâk'ı şöyle derken işittim: "Kim 'yaratılmış' manasında 'Kur'ân muhdestir' derse Yüce Allah'a kâfirdir."

"Peki, Allah'ın *'Onlara Rablerinden muhdes bir öğüt gelmez ki..." (Enbiyâ, 2)* buyruğunun manası nedir?" diye sordum.

Dedi ki: "Arş'tan muhdestir. Arş'tan inen kitapların sonuncusudur."

Ona bu meseleyi tekrar sordum. "Rahmân'ın yanından en yakın zamanda ayrılan kitap" dedi.[446]

---

la nebîsinin ümmetini bidatten muhafaza buyurmuştur. Ne var ki onlar bununla yetinmemiş, Kur'ân'ın kadim olduğunu kesin bir şekilde söyleme aşamasına geçmişlerdir. Bununla da yetinmemiş, Kur'ân'ın sonradan meydana geldiğini söyleyenleri tekfir etme aşamasına geçmişlerdir. Hatta 'Kur'ân'ı telaffuzum yaratılmıştır' diyenleri tekfir etme aşamasına geçmişlerdir. Hatta bu hususta duraksayanları tekfir etme aşamasına geçmişlerdir. Keşke duraksayıp ilmi bütün gaybları en iyi bilene havâle etme eşiğini geçmeselerdi! Zira Sahâbe'den, Tâbiîn'den ve mihnenin meydana gelip bu meselede söz söylemenin ortaya çıktığı zamana kadar onlardan sonra gelen kimselerden olan Selef-i Sâlihîn'den bu hususta bir şey duyulmamıştır. Bu hususta onlardan bir kelime bile aktarılmamıştır. Kendisine çağrıldıkları şeye icâbet etmekten geri durmak, vakfın (duraksamanın) eteklerine tutunmak ve bunun bilgisini bilenine havâle etmek en doğru yol olmuştur. Bu şekilde Allah'ın kullarından bazı tâifeleri tekfir etmekten selâmete çıkılıp kurtulunur. Emir Allah subhânehû'nundur."

Derim ki: Şimdi bu sözlerle sünnet imamlarının ve dinin dev simalarının sözlerini sen karşılaştır! Onlar ki tahkîk ehli, âlim ve dinde fıkıh sahibi kimselerdir. Onlara uy ki selâmete çıkıp bahtiyar olasın. Bugün müteahhirînden birçoğunun üzerinde olduğu şeye aldanma! Bir de bazıları onları tahkik ehli diye isimlendirmiştir. Vallâhu'l Müsteân!

446) İmam Ahmed *rahimehullah* "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de (s. 246) şöyle demiştir: "'Onlara Rablerinden muhdes bir öğüt gelmez ki...' O ancak Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* için muhdestir. Çünkü Nebî onu bilmiyordu. Ona Allah Teâlâ öğretti. Allah Teâlâ ona öğretince Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* için muhdes (yeni/sonradan) oldu."

el-Kercî el-Kassâb *rahimehullah* "Nüketu'l Kur'ân"da (4/142) bu âyeti Kur'ân'ın yaratılmış olduğuna hüccet getirmeleri hususunda Cehmiyye'ye ve Mutezile'ye reddiye verirken şunları söylemiştir: "Vay onlara, o zaman Allah'ın da yaratılmış olduğunu söylemeleri gerekmez miydi? Çünkü O kendisini ve âyetlerini gördüğün üzere 'hadîs' diye isimlendirmiştir. Onların 'hadîs' hakkındaki sözleri açık bir şekilde hatadır. Zira 'hadîs'in lügatteki manası 'İnsanlar nezdinde tanınmayan, insanların bilmediği, onlar nezdinde sonradan meydana gelen şey'dir. Allah'ı tevhid etmek, O'na denk tutulanları bırakmak ve Kur'ân okumak insanların bilmediği

٣٦٥) حَدَّثَنَا إبرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :ثنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ :كُنَّا فِي طَرِيقِ مَكَّةَ وَمَعَنَا مُثَنَّى الْأَنْمَاطِيُّ، فَجَعَلَ يَقُولُ :الْقُرْآنُ مَجْعُولٌ مَخْلُوقٌ .فَقُلْتُ :بَيْنِي وَبَيْنَكَ وَكِيعٌ، فَأَتَيْنَاهُ، فَقُلْنَا :يَا أَبَا سُفْيَانَ إنَّ هذا يَزْعُمُ أَنَّ الْقُرْآنَ مَجْعُولٌ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ وَكِيعٌ :سُبْحَانَ اللهِ هذا كُفْرٌ هذا كُفْرٌ، فَقَالَ لَهُ الْمُثَنَّى :أَلَيْسَ اللهُ يَقُولُ: مَا يَأْتِيهِم مِّنْ ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ، فَقَالَ وَكِيعٌ: هذا كُفْرٌ.

365) Bize İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti, dedi ki: Mekke yolundaydık. Beraberimizde Müsennâ el-Enmâtî vardı. "Kur'ân yapılmış ve yaratılmıştır" demeye başladı. Ben de "Seninle aramda (hakem olarak) Vekî' vardır" dedim. Sonra Vekî'in yanına gittik. "Ey Ebû Süfyân, bu kimse Kur'ân'ın yapılmış ve yaratılmış olduğunu söylüyor?" dedik. Bunun üzerine Vekî' "Subhânallâh, bu küfürdür, bu küfürdür!" dedi. Müsennâ "Allah *'Onlara Rablerinden muhdes bir öğüt gelmez ki...'* buyurmuyor mu?" diye sordu. Vekî' yine "Bu küfürdür" dedi.[447]

٣٦٦) حَدَّثَنَا إبرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ يَقُولُ: مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ [فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ] مُحْدَثٌ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مُحْدَثٌ، فَقَد كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ، يُسْتَتَابُ فَإنْ تَابَ وَإلّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ.

366) Bize İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Bana el-Kâsım b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Vekî' b. el-Cerrâh'ı şöyle derken işittim: Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse [Kur'ân'ın] muhdes [olduğunu söylemiş olur.] Kim de Kur'ân'ın muhdes olduğunu söylerse Muhammed'e indirilene kâfir

---

şeylerdendi. Onların nezdinde sonradan hâsıl oldu. Onların babalarından ve kendilerinden önceki kimselerden bildikleri; Allah'ı tevhid etmemek ve O'nunla birlikte ortaklar edinmek idi. Şiir ve hutbeler idi. Dolayısıyla Allah'ın tevhidi ve kelâmının tilâveti onlar nezdinde hadîs oldu. (Sonradan öğrenildi.) Değilse yaratılarak meydana getirilmediler."

447) Abdullah "es-Sünne"sinde (35) şöyle demiştir: Ebû Hayseme Zuheyr b. Harb'in şöyle dediğini işittim: Müsennâ ile münâkaşa ettim. Müsennâ "Kur'ân yaratılmıştır" dedi. Ben de "Allah'ın kelâmıdır" dedim. Bunun üzerine Vekî' -ben de işitirken- "Bu küfürdür, kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse bu küfürdür" dedi. Müsennâ "Ey Ebû Süfyân, Allah *azze ve celle* 'Onlara Rablerinden muhdes bir öğüt gelmez ki...' buyurmuştur, bu ne olacak?" diye sordu. Vekî' yine "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse bu küfürdür" dedi.

"Halku Ef'âli'l İbâd"da (56-57) aktarıldığına göre Vekî'e Müsennâ el-Enmâtî sorulmuş, Vekî' de "Kâfirdir" demiştir.

olur. Tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde boynu vurulur."[448]

٣٦٧) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ يَقُولُ :لَيْسَ بَيْنَ أَهْلِ الْعِلْمِ اخْتِلَافٌ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ، وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَكَيْفَ يَكُونُ شَيْءٌ مِنَ الرَّبِّ عَزَّ ذِكْرُهُ مَخْلُوقًا، وَلَوْ كَانَ مَا قَالُوا لَكَانَ يَلْزَمُهُمْ أَنْ يَقُولُوا :عِلْمُهُ، وَقُدْرَتُهُ، وَمَشِيئَتُهُ مَخْلُوقَةٌ، فَإِنْ قَالُوا ذلِكَ لَزِمَهُمْ أَنْ يَقُولُوا كَانَ اللهُ تَبَارَكَ اسْمُهُ، وَلَا عِلْمَ وَلَا قُدْرَةَ وَلَا مَشِيئَةَ، وَهُوَ الْكُفْرُ الْمَحْضُ الْوَاضِحُ، لَمْ يَزَلِ اللهُ عَالِمًا مُتَكَلِّمًا، لَهُ الْمَشِيئَةُ وَالْقُدْرَةُ فِي خَلْقِهِ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ وَقَفَ فَهُوَ شَرٌّ مِنْهُ.

367) İshâk'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğu ve yaratılmış olmadığı hususunda ilim ehli arasında bir ihtilâf yoktur. Rab azze zikruhû'dan olan bir şey nasıl yaratılmış olabilir? Dedikleri gibi olsaydı 'Onun ilmi, kudreti ve meşîeti de yaratılmıştır' demeleri gerekirdi. Bunu söylerlerse 'Allah -tebârake ismuhû- vardı ve ilmi, kudreti, meşîeti yoktu' demeleri gerekir. Bu ise katıksız, açık küfürdür. Allah ezelden beri âlim (bilen) ve mütekellim (konuşan) idi. Mahlûkât hakkındaki meşîeti ve kudreti vardı. Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir. Onun yaratılmış olduğunu söyleyen kâfirdir. Duraksayan ondan daha şerlidir."[449]

٣٦٨) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، وَمَنْ قَالَ :إِنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللهِ، وَفِيهِ أَسْمَاؤُهُ، وَعِلْمُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَقَالَ اللهُ: الرَّحْمنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الإِنسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ، فَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللهِ، وَعِلْمُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فِيهِ أَسْمَاؤُهُ.

368) Bize İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Ahmed b. Hanbel dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir. Onun yaratılmış olduğunu söyleyen kâfirdir. Kur'ân Allah'ın ilmindendir. Onda isimleri vardır. Allah'ın ilmi ise yaratılmış değildir. Allah şöyle buyurmuştur: *'Rahmân. Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyânı öğretti.'* (*Rahmân, 1-4)* Şu hâlde Kur'ân

---

448) Bunu "es-Sünne"de (32, 34) Abdullah ve el-Hallâl (1983) rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası bunlardandır.

449) Bunu İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (12/516-517) Harb kanalıyla İshâk'tan aktarmıştır.

Allah'ın ilmindendir. Allah'ın ilmi de yaratılmış değildir. Onda isimleri vardır."[450]

٣٦٩) قَالَ إبرَاهِيمُ :وَسَألْتُ إبرَاهِيمَ بْنَ نَصْرٍ عَنِ الْقُرْآنِ؟ فَقَالَ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَلَمْ يَزَلِ اللهُ بِكَلَامِهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَبْلَ أنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ، وَمَنْ قَالَ :مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ يُقْتَلُ وَلَا يُسْتَتَابُ.

369) İbrâhîm dedi ki: İbrâhîm b. Nasr'a Kur'ân hakkında sordum. Dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir. Allah tebârake ve teâlâ'nın ezelden beri, mahlûkâtını yaratmadan önce de kelâmı vardı. 'Yaratılmış' diyen kâfirdir. Tevbeye davet edilmeden öldürülür."

٣٧٠) سَمِعْتُ إسْحَاقَ بْنَ إبرَاهِيمَ قَالَ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ تَكَلَّمَ بِهِ .مَنَ قَالَ :إنَّهُ كَعِبَادِ اللهِ. فَهُوَ كَافِرٌ.

370) İshâk b. İbrâhîm'in şöyle dediğini işittim: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Onu konuşmuştur. 'O Allah'ın kulları gibidir' diyen kâfirdir."

٣٧١) حَدَّثَنَا أبُو مُوسَى هَارُونُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ قَالَ :مَنْ زَعَمَ أنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، قَالَ أبُو مُوسَى :وَأنَا أقُولُ مَنْ زَعَمَ أنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ.

371) Bize Ebû Mûsâ Hârûn b. Ziyâd, Ebû Bekr b. Ayyâş'tan onun şöyle

---

450) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (99) benzer şekilde rivâyet etmiştir.

el-Hallâl'ın (1900) rivâyet ettiğine göre Ahmed şöyle demiştir: "Allah şöyle buyurmuştur: 'Rahmân. Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı.' (Rahmân, 1-3) Böylece ilmi yaratmadan ayırmıştır."

"Tabakâtu'l Hanâbile"de (2/553) rivâyet edildiğine göre Ya'kûb ed-Devrakî şöyle demiştir: Ahmed'e "Kur'ân yaratılmıştır" diyenleri sordum. Dedi ki: "Önceleri onları tekfir etmiyordum. Tâ ki Kur'ân'dan bazı âyetleri okudum: 'Sana gelen ilimden sonra onların hevâlarına uyarsan...' (Bakara, 120) 'Onu ilmiyle indirmiştir.' (Nisâ, 166) Görüldüğü üzere Kur'ân Allah'ın ilmindendir. Kim de Allah'ın ilminin yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir. Allah'ın ilminin yaratılmış olup olmadığını bilmediğini söyleyen kimse de kâfirdir. Hatta o 'Kur'ân yaratılmıştır' diyenden daha şerlidir."

"eş-Şerîa"da (175) rivâyet edildiğine göre Ebû Tâlib şöyle demiştir: Ahmed bana dedi ki: "Ey Ebû Tâlib! Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenler için onların aklına soktuğum şeyden daha çetini yoktur: (Onlara) 'Allah'ın ilmi yaratılmış mıdır?' diye sordum. 'Değildir' dediler. Dedim ki: 'Allah'ın ilmi Kur'ân'dır. Allah "Artık sana gelen ilimden sonra kim seninle tartışırsa..." (Âli İmrân, 61) buyurmuştur. Bu Kur'ân'da birçok yerde yer almaktadır."

dediğini tahdis etti: "Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir."

Ebû Mûsâ dedi ki: "Ben de 'Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir' diyorum."[451]

٣٧٢) حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، قَالَ :سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ يَقُولُ: مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ.

372) Bize Abde b. Abdurrahîm tahdis etti, dedi ki: Vekî' b. el-Cerrâh'ı şöyle derken işittim: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse kâfirdir."[452]

٣٧٣) حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى هَارُونُ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ :سَمِعْتُ الْفِرْيَابِيَّ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَمَّنْ قَالَ :الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ :سَأَلْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ عَمَّنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ : كَافِرٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ.

373) Bize Ebû Mûsâ Hârûn b. Ziyâd tahdis etti, dedi ki: el-Firyâbî'i işittim. Bir adamın kendisine "Kur'ân yaratılmıştır" diyen kimse hakkında sorması üzerine şöyle dedi: "Süfyân es-Sevrî'ye 'Kur'ân yaratılmıştır' diyen kimse hakkında sordum da 'Yüce Allah'a kâfirdir' dedi."[453]

٣٧٤) حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّارُ قَالَ :عَنْ سَعِيدٍ الضُّبَعِيِّ قَالَ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، وَمِنَ اللهِ، وَلَيْسَ مِنَ اللهِ شَيْءٌ مَخْلُوقٌ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ.

وَقَالَ أَبُو عَاصِمٍ النَّبِيلُ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ وَمَنْ قَالَ: مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ.

وَقَالَ يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ

---

451) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (131) rivâyet etmiştir. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

"Halku Ef'âli'l İbâd"da (8) rivâyet edildiğine göre Ebû Bekr b. Ayyâş'a "Bağdad'da bazı kimseler 'O yaratılmıştır' diyorlar?" denmiş, o da şöyle demiştir: "Veyl olsun sana! Bunu kim söylemiş? Allah'ın lâneti 'Kur'ân yaratılmıştır' diyen kimsenin üzerine olsun! O kâfir ve zındıktır. Onlarla oturmayın!"

452) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (36) rivâyet etmiştir.

453) Bunu el-Lâlekâî (352) rivâyet etmiştir.

كَافِرٌ، هذا قَوْلُ الْجَهْمِيَّةِ.

374) Bize Ebû Alî el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr tahdis etti, dedi ki: Saîd ed-Dubeî'den onun şöyle dediği rivâyet edildi: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve O'ndandır. Allah'tan yaratılmış olan bir şey yoktur. Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir."

Ebû Âsım en-Nebîl dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir. 'Yaratılmış' diyen kâfirdir."

Ya'lâ b. Ubeyd dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir. Onun yaratılmış olduğunu söyleyen kâfirdir. Bu Cehmiyye'nin sözüdür."

٣٧٥) حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ أَبُو مُحَمَّدٍ الْمُقْرِئُ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فَسَأَلَهُ رَجُلٌ: مَا تَقُولُ فِيمَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ :زَنْدِيقٌ كَافِرٌ، اقْتُلُوهُ، ثُمَّ قَالَ مَالِكٌ :مَا سَمِعْتُ هذا الْكَلَامَ مِنْ أَحَدٍ غَيْرِكَ. قَالَ يَحْيَى :ثُمَّ أَتَيْتُ مِصْرَ فَلَقِيتُ اللَّيْثَ بْنَ سَعْدٍ وَابْنَ لَهِيعَةَ فَقُلْتُ لَهُمَا :مَا تَقُولَانِ فِيمَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَا : كَافِرٌ .قَالَ :ثُمَّ أَتَيْتُ الْكُوفَةَ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَيَّاشٍ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: كَافِرٌ؟ وَكُلُّ مَنْ لَمْ يَقُلْ إِنَّهُ كَافِرٌ فَهُوَ كَافِرٌ، ثُمَّ قَالَ أَبُو بَكْرٍ :أَيُشَكُّ فِي الْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ أَنَّهُمَا كَافِرَانِ؟ فَمَنْ شَكَّ فِي هؤُلَاءِ أَنَّهُمْ كُفَّارٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَالَّذِي يَقُولُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ مِثْلُهُمَا، قَالَ :ثُمَّ لَقِيتُ حَفْصَ بْنَ غِيَاثٍ، وَيَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، وَحُسَيْنَ الْجُعْفِيَّ، وَعَبْدَ السَّلَامِ الْمُلَائِيَّ، وَوَكِيعًا، وَابْنَ إِدْرِيسَ فَقُلْتُ لَهُمْ مَا قَالَ الرَّجُلُ لِمَالِكٍ فَقَالُوا كُلُّهُمْ : كَافِرٌ .قَالَ :ثُمَّ لَقِيتُ هُشَيْمًا وَعَلِيَّ بْنَ عِصَامٍ، وَيَزِيدَ بْنَ هَارُونَ فَسَأَلْتُهُمْ فَقَالُوا : كَافِرٌ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمِصِّيصَةَ فَلَقِيتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْمُبَارَكِ وَأَبَا إِسْحَاقَ الْفَزَارِيَّ، وَمَخْلَدَ بْنَ حُسَيْنٍ، وَعَلِيَّ بْنَ بَكَّارٍ، فَسَأَلْتُهُمْ فَقَالُوا : كَافِرٌ .قَالَ :ثُمَّ أَتَيْتُ الشَّامَ فَلَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ مُسْلِمٍ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: كَافِرٌ.

375) Bize Hammâd b. el-Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Halef Ebû Muhammed el-Mukri' tahdis etti, dedi ki: Mâlik b. Enes'in yanındaydık. Bir adam ona "'Kur'ân yaratılmıştır' diyen kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Mâlik de "Zındıktır, kâfirdir, öldürün onu!" diye cevap verdi. Sonra

Mâlik "Bu sözü senden başka birinden duymadım" dedi.[454]

Yahyâ dedi ki: Sonra Mısır'a gittim de el-Leys b. Sa'd ve İbn Lehîa ile karşılaştım. Onlara "'Kur'ân yaratılmıştır' diyen kimse hakkında ne diyorsunuz?" diye sordum. "Kâfirdir" dediler.

(Yahyâ) dedi ki: Sonra Kûfe'ye gittim de Ebû Bekr b. Ayyâş ile karşılaştım. Ona da aynısını sordum. "O da kâfirdir, ona kâfir demeyen herkes de kâfirdir" dedi.

Sonra Ebû Bekr şöyle dedi: "Yahudi ve hristiyanın kâfir olduklarında şüphe edilir mi? Bunların kâfir oldukları hususunda şüphe eden kâfirdir. 'Kur'ân yaratılmıştır' diyen de ikisi (yani yahudi ve hristiyan) gibidir."[455]

(Yahyâ) dedi ki: Sonra Hafs b. Ğıyâs, Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Ebî Zâide, Huseyn el-Cu'fî, Abdusselâm el-Mulâî, Vekî' ve İbn İdrîs ile karşılaştım. Onlara adamın Mâlik'e sorduğunu sordum. Hepsi "O kâfirdir" dedi.

(Yahyâ) dedi ki: Sonra Huşeym, Alî b. Âsım ve Yezîd b. Hârûn ile karşılaştım da onlara da (aynısını) sordum. "O kâfirdir" dediler.

Sonra Mıssîsa'ya gittim de Abdullah b. el-Mubârek, Ebû İshâk el-Fezârî, Mahled b. Huseyn ve Alî b. Bekkâr ile karşılaştım. Onlara da (aynısını) sordum. "O kâfirdir" dediler.

(Yahyâ) dedi ki: Sonra Şam'a gittim ve el-Velîd b. Müslim ile karşılaştım. Ona da (aynısını) sordum. O da "O kâfirdir" dedi.[456]

٣٧٦) أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي غِيَاثٍ قَالَ :سَمِعْتُ الْفِرْيَابِيَّ يَقُولُ: مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ

---

454) el-Lâlekâî'nin rivâyetinde (412) şöyle geçmektedir: "Zındıktır, kâfirdir, öldürün onu!" diye cevap verdi. Adam "Ben ancak işittiğin bir sözü aktarıyorum" dedi. Bunun üzerine Mâlik "Bunu hiç kimseden işitmedim, ancak senden işittim" dedi.

"el-Hılye"de de (6/325) böyle geçmektedir.

Benzeri "Halku Ef'âli'l İbâd"da (80) yer almaktadır: Hafs b. Ğıyâs'a Cehmiyye soruldu. Hafs "Onları bilmiyorum" dedi. "Onlar Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyen bir topluluktur" denmesi üzerine "Allah seni hayırla mükâfâtlandırmasın, kalbime daha önce duymadığım bir şeyi soktun" dedi. "Ama onlar bunu söylüyorlar!" dedim. Bunun üzerine "Bunlarla nikâhlanılmaz ve şehadetleri kabul edilmez."

455) Selefin, Cehmiyye'nin küfrünün yahudilerin ve hristiyanların küfründen daha şedid olduğu hususundaki sözleri geçmişti. 287 numaralı fıkraya bakınız.

456) el-Lâlekâî, 412; el-Kâmil fi'd Duafâ, 4/29; el-Hılye, 6/325; el-Hallâl, 2033; el-Esmâu ve's Sıfât, 546-554

مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَسَأَلْتُ ابْنَ أَبِي أُوَيْسٍ، وَأَبَا مُصْعَبٍ الزُّهْرِيَّ، وَإِبْرَاهِيمَ بْنَ حَمْزَةَ بْنِ مُصْعَبِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ عَمَّنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالُوا : كَافِرٌ.

376) Bana Muhammed b. Ebî Ğıyâs haber verdi, dedi ki: el-Firyâbî'yi şöyle derken işittim: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse kâfirdir."[457]

İbn Ebî Uveys, Ebû Mus'ab ez-Zuhrî ve İbrâhîm b. Hamza b. Mus'ab b. ez-Zubeyr b. el-Avvâm'a da "Kur'ân yaratılmıştır" diyen kimse hakkında sordum. "Kâfirdir" dediler.

٣٧٧) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ :أَخْبَرَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ قَالَ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ.

377) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize el-Heysem b. Cemîl haber verdi, dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır ve yaratılmış değildir."

٣٧٨) وَقَالَ أَبُو الْوَلِيدِ :مَنْ لَمْ يَعْقِدْ قَلْبَهُ أَنَّ الْقُرْآنَ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ فَهُوَ خَارِجٌ مِنْ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ.

378) Ebu'l Velîd dedi ki: "Kimin kalbi Kur'ân'ın yaratılmış olmadığına itikâd etmezse o İslâm dininin dışındadır."

٣٧٩) وَقَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ .قُلْتُ :لَا يُصَلَّى عَلَيْهِ؟ قَالَ :لَا .قُلْتُ :وَلَا تَجُوزُ الصَّلَاةُ خَلْفَهُ؟ قَالَ :لَا .قُلْتُ :فَإِنْ صَلَّى خَلْفَهُ يُعِيدُ الصَّلَاةَ؟ قَالَ :نَعَمْ.

379) Ebû Ubeyd dedi ki: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse kâfirdir."

"Cenâze namazı kılınmaz mı?" diye sordum. "Kılınmaz" dedi.

"Arkasında namaz kılmak câiz değil midir?" diye sordum. "Değildir" dedi.

"Kişi onun arkasında namaz kılmışsa namazını iâde etmeli midir?" diye

457) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (82) rivâyet etmiştir. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

sordum. "Etmelidir" dedi.[458]

٣٨٠) قَالَ أَبُو نُعَيمٍ :مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهِيَ الزَّنْدَقَةُ الصَّلْعَاءُ.

380) Ebû Nuaym dedi ki: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse bu apaçık zındıklığın ta kendisidir!"[459]

٣٨١) وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ :هذا الْكُفْرُ، ثُمَّ قَالَ :خَلِيفَةٌ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْكُفْرِ إِنَّ هذا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْعَظِيمُ.

381) Ahmed b. Yûnus "Bu küfürdür!" dedi. Sonra dedi ki: "İnsanları küfre çağıran bir halîfe! Şüphesiz bu, büyük belânın ta kendisidir!"

٣٨٢) وَقَالَ النُّفَيْلِيُّ :مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ بِاللهِ وَكَذَّبَ بِالْقُرْآنِ.

382) en-Nufeylî dedi ki: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse Allah'a küfretmiş ve Kur'ân'ı yalanlamış olur."

٣٨٣) وَقَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ :مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَقَدْ كَفَرَ، لَا يُصَلَّى خَلْفَهُ، وَلَا يُصَلَّى عَلَيْهِ.

383) Süleymân b. Dâvûd el-Hâşimî dedi ki: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse kâfir olur. Arkasında namaz kılınmaz. Cenâze namazı da kılınmaz."[460]

٣٨٤) وَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُدَ :مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ يَنْبَغِي أَنْ يُنْزَعَ لِسَانُهُ مِنْ قَفَاهُ.

384) Abdullah b. Dâvûd dedi ki: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse onun dilinin ensesinden çıkarılması gerekir."[461]

---

458) Ebû Ubeyd *rahimehullah*'ın Cehmiyye'nin arkasında kılınan namazı iâde etme hususundaki sözünü Abdullah "es-Sünne"de (78) rivâyet etmiştir.

459) Bunu el-Lâlekâî (481) Ebû Nuaym el-Fadl b. Dukeyn'den şöyle rivâyet etmiştir: "Sekiz yüz yetmiş küsur şeyh gördüm. Bunlar arasında el-A'meş ve onun berisindekiler de vardı. Bu sözü -yani Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu- söyleyen kimseyi görmedim. Kim bu sözü dile getirirse mutlaka zındıklıkla itham ediliyordu."

460) "Halku Ef'âli'l İbâd"da (47) şu geçmektedir: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' diyen kimsenin arkasında namaz kılarsa namazını iâde eder."

461) el-Lâlekâî'nin (507) rivâyet ettiğine göre Abdullah b. Dâvûd el-Hureybî şöyle demiştir: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse imamın onu tevbeye davet etmesi gerekir. Tevbe ederse

٣٨٥) وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى :مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَقَدْ كَفَرَ .

385) Muhammed b. Îsâ dedi ki: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse kâfir olur."

٣٨٦) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ قَالَ :أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذَ بْنَ مُعَاذٍ قَالَ: مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ.

386) Bize Abbâs b. Abdulazîm tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Yahyâ b. Saîd haber verdi, dedi ki: Muâz b. Muâz'ın şöyle dediğini işittim: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse Allah'a kâfirdir."[462]

٣٨٧) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ نَصْرٍ قَالَ :سَمِعْتُ أَبَا النَّضْرِ يَقُولُ: مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ.

387) Bize el-Hasen b. es-Sabbâh, İbrâhîm b. Nasr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ebu'n Nadr'ı şöyle derken işittim: "Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse Allah'a kâfirdir."

٣٨٨) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ :أَدْرَكْتُ النَّاسَ مُنْذُ سَبْعِينَ سَنَةً، أَدْرَكْتُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ [صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] فَمَنْ دُونَهُمْ يَقُولُونَ :اللهُ الْخَالِقُ وَمَا سِوَاهُ مَخْلُوقٌ، إِلَّا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ كَلَامُ اللهِ مِنْهُ خَرَجَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ.

388) Bize İshâk b. İbrâhîm, Süfyân b. Uyeyne kanalıyla Amr b. Dînâr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Yetmiş seneden beri insanları gördüm. Nebî [*sallallahu aleyhi ve sellem*'in] ashâbını ve onlardan sonrakileri gördüm. Diyorlardı ki: "Allah yaratıcı, O'ndan başkası yaratılmıştır. Kur'ân bundan müstesnâdır. Zira o Allah'ın kelâmıdır. O'ndan çıkmıştır ve O'na dönecektir."[463]

---

ne âlâ. Aksi takdirde boynu vurulur."

462) Bunu Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (58) rivâyet etmiştir.

463) Bunu musannifin tarîkinden el-Hallâl (1860, 2075) ve "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de (177) ed-Dârimî rivâyet etmiştir.

"el-Esmâu ve's Sıfât"ta (538) rivâyet edildiğine göre İshâk b. Râhûye bu eser üzerine şu ta'lîkte bulunmuştur: "Amr b. Dînâr; Bedir savaşına iştirâk edenlerden, Muhâcirler'den ve Ensâr'dan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının büyüklerini görmüştür. Câbir b.

٣٨٩) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ وَعَمْرُو بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَا :حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مَهْدِيٍّ قَالَ: ثنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْطَأَةَ، عَنْ جُبَيرِ بْنِ نُفَيْرٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّكُمْ لَنْ تَرْجِعُوا إِلَى اللهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ، يَعْنِي الْقُرْآنَ.

389) Bize Ahmed b. Hanbel ve Amr b. el-Abbâs tahdis etti, dediler ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdî tahdis etti, dedi ki: Bize Muâviye b. Sâlih, el-Alâ b. el-Hâris- Zeyd b. Ertae kanalıyla Cubeyr b. Nufeyr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Siz Allah'a O'ndan çıkandan daha fazîletli bir* şeyi *kesinlikle döndüremezsiniz."* Yani Kur'ân'dan.[464]

٣٩٠) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ نُوحٍ، نَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، ثنَا بَكْرُ بْنُ خُنَيْسٍ، عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْطَأَةَ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَقَرَّبَ الْمُتَقَرِّبُونَ إِلَى اللهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ، يَعْنِي الْقُرْآنَ.

390) Bize Saîd b. Nûh tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'n Nadr Hâşim b. el-Kâsım tahdis etti, dedi ki: Bize Bekr b. Huneys, Leys b. Ebî Süleym- Zeyd b.

Abdullah, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbâs ve Abdullah b. ez-Zubeyr *radiyallahu anhum* onlardandır. Yine o Tâbiîn'in büyüklerini görmüştür. Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun! Ümmetin başı bu itikâd üzere geçip gitmiştir. Bu hususta ihtilâf etmemişlerdir."

el-Lâlekâî'nin (383) rivâyet ettiğine göre Muhammed b. Ammâr şöyle demiştir: "Onun (yani Amr b. Dînâr'ın) şeyhleri Rasulullah'ın ashâbından başka kimdi ki? İbn Abbâs, Câbir..." Sonra bazı kimseleri zikretmiştir.

Yine el-Lâlekâî şöyle demiştir: "Amr b. Dînâr, Sahâbe'den zikri geçen kimseleri görmüştür. Tâbiîn'den de meclislerinde bulunduğu, kendileriyle karşılaştığı ve kendilerinden ilim aldığı kimseleri görmüştür. Bunlar Mekke âlimlerinden Tâbiîn'in büyükleridir: Ubeyd b. Umeyr, Atâ, Tâvûs, Mücâhid, Saîd b. Cubeyr, İkrime, Câbir b. Zeyd. Bunlar İbn Abbâs'ın ashâbıdır."

"Halku Ef'âli'l İbâd"da (1) el-Buhârî ve el-Lâlekâî (396) benzerini İbn Uyeyne *rahimehullah*'ın sözü olarak rivâyet etmiştir.

Sonra el-Lâlekâî şöyle demiştir: "İbn Uyeyne Tâbiîn'den yaklaşık iki yüz âlimi, Tebe-i Tâbiîn'den de üç yüzden fazla kişiyi görmüştür. Bunların bazıları Harameyn, bazıları Kûfe, bazıları Basra, bazıları Şam, bazıları Mısır, bazıları Yemen ehlindendir."

464) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1960) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Tahricini Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (91) yaptım.

el-Buhârî "Halku Ef'âli'l İbâd"da (533) "Bu haber mürsel ve munkatı olduğundan dolayı sahih değildir" demiştir. et-Tirmizî de (2912) "Mürseldir" demiştir.

Derim ki: Fakat manası sahihtir. Buna delâlet eden şeyler daha önce geçmişti.

Ertae kanalıyla Ebû Umâme'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Yakınlaşanlar Allah'a O'ndan çıkandan daha fazîletli bir şeyle yakınlaşmamıştır."* Yani Kur'ân'dan.[465]

٣٩١) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، قَالَ :ثَنَا حَاجِبٌ، عَنْ بَقِيَّةَ بِنِ الْوَلِيدِ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ قَيْسٍ الْكِلَابِيِّ قَالَ :مَا تَقَرَّبَ الْعِبَادُ إِلَى اللهِ بِشَيءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلَامِهِ، وَلَا رَدُّوا إِلَيْهِ كَلَامًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ.

391) Bize el-Hasen b. es-Sabbâh tahdis etti, dedi ki: Bize Hâcib, Bakıyye b. el-Velîd- Ebû Bekr b. Ebî Meryem kanalıyla Atıyye b. Kays el-Kilâbî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kullar Allah'a O'na kelâmından daha sevimli bir şeyle yakınlaşmamışlardır. Yine onlar Allah'a O'na kendisinden çıkandan daha sevimli bir sözü döndürmemişlerdir."[466]

٣٩٢) سَمِعْتُ أَبَا الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيَّ، وَأَبَا ثَوْرٍ، وَالْعَبَّاسَ الْعَنْبَرِيَّ، وَيَحْيَى الْحِمَّانِيَّ، وَإِبْرَاهِيمَ بْنَ بَشَّارٍ يَقُولُونَ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ تَكَلَّمَ بِهِ.

392) Ebû Rabî' ez-Zehrânî, Ebû Sevr, el-Abbâs el-Anberî, Yahyâ el-Hımmânî ve İbrâhîm b. Beşşâr'ı şöyle derlerken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Allah onu konuşmuştur."

٣٩٣) قَالَ إِبْرَاهِيمُ :وَسَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ مَنْ قَالَ غَيْرَ ذَلِكَ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ.

393) İbrâhîm dedi ki: Süfyân b. Uyeyne'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân

---

465) Bunu Ahmed (22306) ve et-Tirmizî (2911) rivâyet etmiş, et-Tirmizî şunları söylemiştir: "Bu kendisini ancak bu vecihten bildiğimiz garib bir hadistir. Bekr b. Huneys hakkında İbnu'l Mubârek bazı şeyler söylemiş ve son zamanlarında onu terk etmiştir. Bu hadis Zeyd b. Ertae- Cubeyr b. Nufeyr kanalıyla da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mürsel olarak rivâyet edilmiştir."

Bir sonraki dipnota bakınız.

466) Bunu el-Beyhakî "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (533) rivâyet etmiştir.

el-Hallâl'ın (1961) rivâyet ettiğine göre Harb el-Kirmânî şöyle demiştir: Bize Ahmed b. Hanbel ve Beşşâr b. Mûsâ tahdis etti, dediler ki: Bize Cerîr, Mansûr- Hilâl b. Yesâf kanalıyla Ferve b. Nevfel el-Eşcaî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ben Habbâb'ın bir komşusuydum. "Be adam!" dedi. "Allah *azze ve celle*'ye yakınlaşabildiğin kadar yakınlaş! Sen Allah'a O'na kelâmından daha sevimli bir şeyle asla yakınlaşamazsın!" Bununla Kur'ân'ı kastediyordu.

Bunu Abdullah da "es-Sünne"de (93) rivâyet etmiştir. Sahih bir eserdir.

Allah'ın kelâmıdır. Bundan gayrısını söyleyen bidatçidir."[467]

٣٩٤) سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ بَشَّارٍ قُلْتُ :أَيَّامَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، وَمُعْتَمِرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، وَأَصْحَابِكَ تَكَلَّمَ النَّاسُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ :نَعَمْ، وَلَكِنْ هَارُونُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ كَانَ لَا يُؤْتَى بِأَحَدٍ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ إِلَّا قَتَلَهُ.

قَالَ أَبُو بَكْرٍ :وَأَنَا أَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ تَكَلَّمَ بِهِ.

394) Muhammed b. Beşşâr'a sordum, dedim ki: "Yahyâ b. Saîd'in, Mu'temir b. Süleymân'ın ve senin ashâbının günlerinde insanlar Kur'ân hakkında konuşmuş muydu?"

Dedi ki: "Evet. Fakat müminlerin emîri Hârûn'a Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyen biri getirildiği zaman onu mutlaka öldürüyordu."[468]

Yine Ebû Bekr (Muhammed b. Beşşâr) dedi ki: "Ben de 'Kur'ân Allah'ın kelâmıdır, Allah onu konuşmuştur' diyorum."

٣٩٥) وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ :مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللهَ جَلَّ وَعَزَّ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى فَهُوَ كَافِرٌ .

قُلْتُ :فَالصَّلَاةُ خَلْفَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ :لَا يُصَلَّى خَلْفَهُ.

395) Yine onu şöyle derken işittim: "Kim celîl ve azîz Allah'ın Mûsâ ile konuşmadığını söylerse kâfirdir."[469]

---

467) Abdullah'ın "es-Sünne"de (25) rivâyet ettiğine göre İbn Uyeyne şöyle demiştir: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Kim 'Yaratılmıştır' derse kâfirdir. Kim onun küfründe şüphe ederse o da kâfirdir."

468) Abdullah "es-Sünne"de (25) Kadı el-Mes'ûdî'den şunu rivâyet etmiştir: Müminlerin emîri Hârûn'u şöyle derken işittim: "Bana ulaştığına göre Bişr el-Merîsî Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylüyormuş! Allah onu bir elime geçirirse onu daha önce hiç uygulamadığım bir şekilde öldüreceğim! Bunu yapmam Allah'ın üzerimde hakkı olsun!"

469) el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (3/1109) şunları söylemiştir: "Şu hâlde kim Allah *azze ve celle*'nin Mûsâ ile konuşmadığını söylerse Kur'ân'ın nassını inkâr etmiş ve Yüce Allah'a kâfir olmuş olur. Eğer onlardan biri 'Allah Teâlâ ağaçta bir kelâm yarattı da onunla Mûsâ ile konuştu' diyecek olursa ona 'Bu küfrün ta kendisidir!' diye cevap verilir. Çünkü o kelâmın yaratılmış olduğunu söylemiştir. Allah *azze ve celle* bundan çok yücedir. Yine bu kimse bir yaratılmışın rubûbiyet iddiasında bulunduğunu söylemiş olmaktadır. Şüphesiz bu en çirkin sözlerdendir. Yine ona şöyle denir: Ey mülhid! Allah'tan başkasının 'Gerçekten ben Allah'ım!' (Kasas, 30) demesi mümkün müdür? Bu sözü söyleyenin müslüman olmasından Allah'a sığınırız. Bu kimse kâfirdir. Kendisinden tevbe etmesi istenir. Tevbe edip çirkin mezhebinden dönerse ne âlâ, değilse imam onu öldürür. İmam onu öldürmezse ve onun tevbe etmesini istemezse,

"Peki, Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenin arkasında namaz?" diye sordum. "Onun arkasında namaz kılınmaz" dedi.

٣٩٦) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ، قَالَ :ثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ قَالَ: ثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ :كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ بِالْمَوْقِفِ، فَيَقُولُ :هَلْ مِنْ رَجُلٍ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي.

396) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Esved b. Âmir tahdis etti, dedi ki: Bize İsrâîl, Osmân b. el-Muğîre- Sâlim b. Ebi'l Ca'd kanalıyla Câbir b. Abdullah'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vakfe yerinde kendisini insanlara arz ediyor ve şöyle diyordu: *"Beni kavmine götürecek bir adam yok mu? Zira Kureyş beni Rabbimin kelâmını tebliğ etmekten alıkoydu."*[470]

٣٩٧) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى قَالَ :ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُمَيْرٍ الثُّمَالِيِّ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَنْزِلُ الْقُرْآنُ وَهُوَ كَلَامُ اللهِ.

397) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bize Îsâ b. İbrâhîm, Mûsâ b. Ebî Habîb kanalıyla el-Hakem b. Umeyr es-Sümâlî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kur'ân iner ve o Allah'ın kelâmıdır."*[471]

٣٩٨) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ :أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ سَلَمَةَ

---

onun mezhebinin bu olduğu bilindiği takdirde o kimse terk edilir. Kendisiyle konuşulmaz. Kendisine selâm verilmez. Arkasında namaz kılınmaz. Şehâdeti kabul edilmez. Müslüman onu kızıyla evlendirmez."

470) Bunu Ahmed (15192), Ebû Dâvûd (4734) ve "hasen sahih" diyerek et-Tirmizî (2925) rivâyet etmiştir.

471) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2074) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu et-Taberî "et-Tefsîr"de (22/55) bundan uzun bir siyak ile rivâyet etmiştir. İbn Kesîr "Tefsîr"inde (6/490) "Bu çok garib bir hadistir fakat başka vecihlerden şahidleri vardır" demiştir.

Derim ki: İsnadında Îsâ b. İbrâhîm b. Tahmân el-Hâşimî vardır ki onun hakkında Yahyâ "Bir şey değildir", İbn Adiyy "el-Kâmil fi'd Duafâ"da (5/250) "Rivâyetlerinin geneli hususunda ona mutabaat edilmez" demiştir.

بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي الزَّعْرَاءِ، قَالَ :قَالَ عُمَرُ: إِنَّ هذا الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ فَلَا أَعْرِفَنَّكُمْ مَا عَطَفْتُمُوهُ عَلَى أَهْوَائِكُمْ.

398) Bize İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr, Leys b. Ebî Süleym- Seleme b. Kuheyl kanalıyla Ebu'z Za'râ'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ömer dedi ki: "Şüphesiz bu Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Sakın onu istediğiniz manalara yorduğunuzu görmeyeyim!"[472]

٣٩٩) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: قَالَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ: لَوْ أَنَّ قُلُوبَنَا طَهُرَتْ مَا شَبِعَتْ مِنْ كَلَامِ اللهِ.

399) Bize Alî b. Abdullah tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne tahdis etti, dedi ki: Osmân b. Affân dedi ki: "Kalplerimiz temiz olsaydı Allah'ın kelâmına doymazdı."[473]

٤٠٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفًّى قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَيْعٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ :لَمَّا حَكَّمَ عَلِيٌّ الْحَكَمَيْنِ قَالَتْ لَهُ الْخَوَارِجُ: حَكَّمْتَ رَجُلَيْنِ؟ قَالَ :مَا حَكَّمْتُ مَخْلُوقًا إِنَّمَا حَكَّمْتُ الْقُرْآنَ .

400) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed, Amr b. Cumey'- Meymûn b. Mihrân kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Alî iki hakemi hakem tayin ettiği zaman Hâricîler ona "İki adamı mı hakem tayin ettin?" dediler. O da "Ben herhangi bir yaratılmışı hakem tayin etmedim" dedi. "Ancak Kur'ân'ı hakem kıldım."[474]

---

472) Bunu Ahmed "ez-Zühd"de (s. 32), Abdullah "es-Sünne"de (98) rivâyet etmiştir.

473) Bunu Abdullah "Fedâilu's Sahâbe"de (775), Ebû Nuaym da "el-Hılye"de (7/272) rivâyet etmiştir. İsnadı munkatıdır.

474) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1835) ve "Minhâcu's Sünne"de (2/252) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu "Tefsîr"inde (18384) İbn Ebî Hâtim ve el-Lâlekâî (370-372) rivâyet etmiştir. İsnadında Amr b. Cumey' vardır ki onun hakkında İbn Adiyy "Hadis uydurmakla itham ediliyordu" demiştir. (el-Kâmil, 5/111)

el-Beyhakî'nin "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (531) rivâyet ettiğine göre el-Ferec b. Yezîd el-Kelâî şöyle demiştir: Alî'ye "Bir kâfiri ve bir münâfığı hakem tayin ettin!" dediler. Bunun üzerine Alî şöyle dedi: Ben bir yaratılmışı hakem tayin etmedim. Ancak Kur'ân'ı hakem kıldım."

Sonra el-Beyhakî şöyle demiştir: "Alî *radiyallahu anh*'tan gelen bu rivâyet ilim ehli arasında şöhret bulmuştur. Ben bunun kesinlikle bir asıldan yayılıp şöhret bulduğunu düşünüyorum. Allah en iyi bilendir. Bunu Abdurrahmân b. Ebî Hâtim bu isnadıyla rivâyet etmiştir."

٤٠١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الْوَاسِطِيُّ، عَنْ نَافِعِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ :كَانَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ إِذَا سَمِعَتِ الْقُرْآنَ قَالَتْ: كَلَامُ رَبِّي كَلَامُ رَبِّي.

401) Bize Amr b. Zürâre tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Yezîd el-Vâsıtî, Nâfi' b. Ömer kanalıyla İbn Ebî Muleyke'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Esmâ bint Ebî Bekr Kur'ân'ı işittiği zaman 'Rabbimin kelâmı, Rabbimin kelâmı!' derdi."[475]

٤٠٢) حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ عَمْرٍو الْحَنَفِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا، عَنِ ابْنِ أَبِي زَائِدَةَ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُجَالِدٌ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ :الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، فَمَنْ رَدَّ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنَّمَا يَرُدُّهُ عَلَى اللهِ.

402) Bize el-Alâ b. Amr el-Hanefî tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Zeke-

---

el-Lâlekâî *rahimehullah* "İ'tikâdu Ehli's Sünne"de (2/227/Sahâbe'nin Kur'ân'ın yaratılmış olmadığı hususundaki icmalarına dâir rivâyet edilenlerin siyâkı" diye bab açmış ve şunları söylemiştir: "Alî *radiyallahu anh*'tan Sıffîn Günü 'Ben bir yaratılmışı hakem tayin etmedim, ancak Kur'ân'ı hakem kıldım' dediği rivâyet edilmiştir. Beraberinde Rasulullah'ın ashâbı vardı. Muâviye'nin beraberinde daha fazlası vardı. Bu; sözün açığa vurulması, yayılması ve asrın (yani Sahâbe neslinin) hiçbir ihtilâf ve inkâr olmaksızın sona ermesi sûretiyle meydana gelen bir icmadır. İbn Abbâs'tan, İbn Ömer'den ve İbn Mes'ûd'dan da aynısı rivâyet edilmiştir."

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (6/377) bu eserin tariklerini zikrettikten sonra şunları söylemiştir: "Alî'nin 'Ben bir yaratılmışı tayin etmedim, ancak Kur'ân'ı hakem kıldım' demesine gelince bu siyak, selefin sözlerini 'mahlûk'un uydurulmuş ve yalan olarak söylenmiş manasına geldiğini, Kur'ân'ın ise uydurulmuş ve yalan olarak söylenmemiş olduğunu söyleyerek tefsir edenlerin tevillerini ibtâl etmektedir. Zira (Hâricîler) 'Sen bir yaratılmışı hakem tayin ettin!' dedikleri zaman ancak 'Allah'ın yarattığı, rubûbiyet altında olan ve yoktan var edilmiş' manasını kastediyorlardı. 'Yalan olarak söylenmiş' manasını kastetmiyorlardı. Alî'nin 'Ben bir yaratılmışı hakem tayin etmedim' demesi de onların iddialarına bir reddir. 'Ancak Kur'ân'ı hakem kıldım' demesi de Kur'ân'ın bu anlamdaki bir yaratılışla yaratıldığı iddiasına bir reddir."

475) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2078) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir. Yine bunu el-Hallâl başka bir tarikten (1195) rivâyet etmiştir. el-Buhârî de "Halku Ef'âli'l İbâd"da (95) Esmâ *radiyallahu anha*'dan isnadsız olarak zikretmiştir.

el-Hallâl'ın "es-Sünne"de (2077) rivâyet ettiğine göre Harb şöyle demiştir: Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mubârek'in, Hammâd b. Zeyd- Eyyûb- Abdullah b. Ebî Muleyke kanalıyla İkrime b. Ebî Cehl'den tahdis ettiğine göre o mushaftan okur, ağlar, mushafı yüzüne koyar ve "Rabbimin kelâmı, Rabbimin kelâmı!" derdi.

İsnadı sahihtir. Bunun tahricini Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (92) yaptım.

riyyâ b. Ebî Zâide tahdis etti,[476] dedi ki: Bize Mücâlid, eş-Şa'bî- Mesrûk- kanalıyla Abdullah b. Mes'ûd'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Kim ondan bir şeyi reddederse Allah'a (sözünü) reddetmiş olur."[477]

٤٠٣) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ حُجْرٍ قَالَ :حَدَّثَنَا صَالِحٌ الْمُرِّيُّ قَالَ: قَالَ الْحَسَنُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ إِلَى الْقُوَّةِ وَالصَّفَاءِ وَالْأَعْمَالُ أَعْمَالُ بَنِي آدَمَ إِلَى الضَّعْفِ وَالتَّقْصِيرِ، فَاعْمَلْ وَأَبْشِرْ.

403) Bize Bişr b. Hucr tahdis etti, dedi ki: Bize Sâlih el-Murrî tahdis etti, dedi ki: el-Hasen dedi ki: "Allah'ın kelâmı Kur'ân'da kuvvet ve arılık vardır. Amellerde, âdemoğullarının amellerinde ise zayıflık ve kusur vardır. Sen amel et ve müjdelen!"[478]

٤٠٤) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ :ثَنَا أَبِي، عَنِ السَّرِيِّ بْنِ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ :قَالَ الْحَجَّاجُ بْنُ يُوسُفَ وَهُوَ يَخْطُبُ: إِنَّ ابْنَ الزُّبَيْرِ كَانَ يُبَدِّلُ كَلَامَ اللهِ .فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ : كَذَبْتَ، لَا تَسْتَطِيعُ وَلَا ابْنُ الزُّبَيْرِ أَنْ تُبَدِّلُوا كَلَامَ اللهِ.

404) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam, es-Seriyy b. Yahyâ kanalıyla Muhammed b. Sîrîn'den onun şöyle dediğini tahdis etti: el-Haccâc b. Yûsuf hutbesi esnasında "İbnu'z Zubeyr Allah'ın kelâmını değiştiriyordu" dedi. Bunun üzerine Abdullah[479] b. Ömer "Yalan söyledin!" dedi. "Ne sen ne de İbnu'z Zubeyr Allah'ın kelâmını değiştiremezsiniz!"[480]

٤٠٥) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ :ثَنَا سَعْدَانُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ :دَخَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أُمِّ

476) Asılda "Bize Yahyâ b. Zekeriyyâ, Ebû Zâide'den tahdis etti" diye geçmektedir. Bu bir hatadır. Bu zatın tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (31/305) bakınız.

477) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (100) rivâyet etmiştir. Tahricimin kalanı için oraya bakınız.

478) Bunu musannifin tarîkinden el-Hallâl "es-Sünne"de (1835), ayrıca Abdullah "es-Sünne"de (111) rivâyet etmiştir.

479) Asılda "Abdurrahmân" diye geçmektedir. Doğru olan eseri tahriç edenlerin kitaplarında geçtiği üzere yukarıda yazdığımdır.

480) Bunu et-Taberî "Tefsîr"inde (11/138), el-Hâkim sahihleyerek "el-Müstedrek"te (3/577) ve el-Beyhakî "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (535) rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَتْ لَهُ :يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ لِي أَصْهَارًا قَدْ لَجَأُوا إِلَيَّ، وَإِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ لَا تَأْخُذُهُ فِي اللهِ لَوْمَةُ لَائِمٍ، وَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَعْلَمَ بِهِمْ فَيَقْتُلَهُمْ، فَاجْعَلْ مَنْ دَخَلَ دَارِي آمِنًا حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ فَأَمَّنَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

405) Bize İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hasen b. Bişr tahdis etti, dedi ki: Bize Sa'dân b. el-Velîd, Atâ kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin yanına girdi. Ümmü Hâni' ona "Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. "Kocamın bana sığınmış olan bazı yakınları var. Alî b. Ebî Tâlib de Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaz. Onlardan haberdar olup da onları öldürmesinden endişe ediyorum. Evime gireni emanlı kıl ki Allah'ın kelâmını işitsin." Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara eman verdi.[481]

٤٠٦) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ وَسُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ قَالَ :الْقُرْآنُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَلَكِنْ قِرَاءَتِي أَنَا لَهُ مَخْلُوقَةٌ، لِأَنِّي أَحْكِيهِ وَكَلَامُنَا مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ إِسْحَاقُ :هذا بِدْعَةٌ، لَا يُقَارُّ عَلَى هذا حَتَّى يَرْجِعَ وَيَدَعَ قَوْلَهُ هذا.

406) İshâk b. İbrâhîm'i işittim. Kendisine "Kur'ân yaratılmış değildir fakat onu okuyuşum yaratılmıştır, çünkü onu ben dile getiriyorum, bizim kelâmımız da yaratılmıştır" diyen kimse hakkında sorulması üzerine İshâk şöyle dedi: "Bu bidattır. Dönmediği ve bu sözünü bırakmadığı sürece bu hâl üzere bırakılmaz."[482]

---

481) Bunu "el-Evsat"ta (6934) et-Taberânî ve el-Hâkim (3/277) rivâyet etmiştir. Fakat el-Hâkim bu kıssayı zikretmemiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (6/176) "İsnadında Sa'dân b. el-Velîd vardır ki onu bilmiyorum" demiştir.

el-Buhârî (3171) ve Müslim'in (1631) rivâyet ettiğine göre Ümmü Hâni' "Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. "Anamın oğlu Alî benim eman verdiğim bir adamı, Hubeyre'nin oğlu falancayı öldüreceğini söylüyor." Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "Senin eman verdiğine biz de eman verdik ey Ümmü Hâni'" buyurdu.

482) Bunu "es-Sünne"de (2141) el-Hallâl ve el-Lâlekâî (604) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

el-Lâlekâî (605) yine Harb'in tarîkinden şunu rivâyet etmiştir: İshâk'a başka bir kez Lafzıyye soruldu da "Onlar bidatçilerdir" dedi.

"el-Esmâu ve's Sıfât"ta (595) rivâyet edildiğine göre Ebû Osmân Saîd b. İşkâb eş-Şâşî şöyle demiştir: İshâk b. Râhûye'ye Neysâbûr'da Kur'ân'ı telaffuz meselesini sordum. Dedi ki: "Bu hususta münâzara yapmak doğru değildir. Kur'ân Allah Teâlâ'nın yaratılmamış kelâmıdır."

٤٠٧) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ، قَالَ :ثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إبرَاهِيمَ أَنَّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلَ قَالَ: اللَّفْظِيَّةُ إِنَّمَا يَدُورُونَ عَلَى كَلَامِ جَهْمٍ، يَزْعُمُونَ أَنَّ جِبْرِيلَ مَخْلُوقٌ وَأَنَّهُ إِنَّمَا جَاءَ بِشَيْءٍ مَخْلُوقٍ إِلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ مَخْلُوقٌ.

407) Bize Süleymân b. el-Eş'as tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'kûb b. İbrâhîm, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini tahdis etti: "Lafzıyye ancak Cehm'in sözünün etrafında dönüp dolaşmaktadır. Cibrîl'in yaratılmış olduğunu ve bir yaratılmış olan Muhammed'e yaratılmış bir şeyi getirdiğini[483] söylemektedirler."[484]

٤٠٨) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إبرَاهِيمَ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَعْيَنَ أَنَّهُ شَهِدَ ابْنَ الْمُبَارَكِ وَقِيلَ لَهُ: إِنَّ النَّضْرَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ مَنْ قال: إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لا إِلهَ إلا أَنَا فَاعْبُدْنِي مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ .فَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ :صَدَقَ النَّضْرُ.

408) Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. A'yen, İbnu'l Mubârek'i şöyle gördüğünü tahdis etti: Ona "en-Nadr b. Muhammed 'Kim *"Şüphesiz Ben, Ben Allah'ım, Benden başka ilâh yoktur, şu hâlde Bana ibâdet et"*in (Tâhâ, 14) yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir' diyor" dendi. Bunun üzerine İbnu'l Mubârek "en-Nadr doğru söylemiş" dedi.[485]

٤٠٩) حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ إِبرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إبرَاهِيمَ، قَالَ :حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ شَهْرٍ، قَالَ :وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عُقَيْلٍ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ

---

483) Yani onlar bir yaratılmışın bir yaratılmışa ancak bir yaratılmışı getirebileceğini söylemektedirler. Ahmed'in sözünde reddedilen, Cibrîl *aleyhisselam*'ın ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaratılmış olduğunu söylemeleri değildir. (Mütercimin Notu)

484) Bunu Ebû Dâvûd "Mesâil"inde (1753) ve el-Hallâl "es-Sünne"de (2117) rivâyet etmiştir.

Harb *rahimehullah*'ın Lafzıyye'nin Cehmiyye'den olduğuna dâir sözleri 68 numaralı fıkrada geçmişti.

485) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2079) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu Abdullah "es-Sünne"de (20) rivâyet etmiştir. Orada şu ziyâde vardır: "Ebû Muhammed doğru söylemiştir. Allah ona âfiyet versin. Allah *azze ve celle* bize bir yaratılmışa ibâdet etmemizi emredecek değildir."

Derim ki: el-Hallâl bu eserden sonra musannifin tarîkinden birçok eser rivâyet etmiştir ki bunları kitabın ekinde (545-555) aktardım.

شَهْرٍ، قَالَ: وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَقِيلٍ عَنْ مُجَالِدٍ عَنِ الشَعْبِيِّ عَنْ عَامِرِ بْنِ شَهْرٍ، وَكَانَ مِنَ الْوَفْدِ الَّذِينَ وَفَدُوا عَلَى النَّجَاشِيِّ مِنْ هَمْدَانَ قَالَ :كُنَّا عِنْدَ النَّجَاشِيِّ وَجَاءَ ابْنٌ لَهُ مِنَ الْكُتَّابِ، فَقَرَأَ سُورَةً مِنَ الزَّبُورِ، قَالَ: فَضَحِكْتُ، فَقَالَ لِي النَّجَاشِيُّ :أَتَضْحَكُ مِنْ كَلَامِ الرَّحْمنِ.

409) Bize Ebû İshâk İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Şerîk, Mücâlid- eş-Şa'bî kanalıyla Âmir b. Şehr'den tahdis etti.

Dedi ki: Bana ayrıca Muhammed b. Hâşim, babası- Ebû Akîl- Mücâlid- eş-Şa'bî kanalıyla -Hemdân'dan Necâşî'ye giden heyette yer alan- Âmir b. Şehr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Necâşî'nin yanındaydık. O sırada oğullarından biri okuldan geldi ve Zebûr'dan[486] bir sûre okudu. Ben de güldüm.[487] Bunun üzerine Necâşî "Rahmân'ın kelâmına mı gülüyorsun?" dedi.[488]

٤١٠) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ :حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَوْمَ كَلَّمَ اللهُ مُوسَى كَانَ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ، وَكِسَاءُ صُوفٍ، وَسَرَاوِيلُ صُوفٍ، وَكُمَّةُ صوفٍ، وَنَعْلَيْنِ مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ غَيْرِ ذَكِيٍّ.

410) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Halef b. Halîfe, Humeyd el-A'rec- Abdullah b. el-Hâris- İbn Mes'ûd kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle dediğini tahdis etti: *"Allah'ın Mûsâ ile konuştuğu gün (Mûsâ'nın) üzerinde yünden bir cübbe, yünden bir elbise, yünden şalvar, yünden takke ve ölmüş eşek derisinden iki ayakkabı vardı."*[489]

---

486) "el-Müsned"de ve Ebû Dâvûd'un "es-Sünen"inde "İncîl'den" diye geçmektedir.

487) Asılda "güldü" diye geçmektedir. Doğru olan eseri tahriç edenlerin kitaplarında geçtiği üzere yukarıda yazdığımdır.

488) Bunu Ahmed (15536), Ebû Dâvûd (4736), "es-Sünne"de (2009) el-Hallâl ve "el-Muhtâra"da (239) ed-Dıyâ rivâyet etmiştir. Sahih bir eserdir. Bazılarının kitaplarında şu ziyâde vardır: "Allah'ın kelâmına mı gülüyorsun?" dedi. "Hayır fakat oğlunun söylediklerini beğendiğimden dolayı gülüyorum" dedim.

489) Bunu Saîd b. Mansûr (960), et-Tirmizî (1734) ve "es-Sünne"de (548) Abdullah rivâyet etmiştir.

İmam Ahmed'e bu hadis sorulmuş, o da şöyle demiştir: "Münkerdir. Sahih değildir. Hu-

٤١١) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَعَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَّامٍ قَالَا :ثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ عِيسَى الرَّقَّاشِيُّ قَالَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمَّا كَلَّمَ اللهُ مُوسَى يَوْمَ الطُّورِ كَلَّمَهُ بِغَيْرِ الْكَلَامِ الَّذِي كَلَّمَهُ بِهِ يَوْمَ نَاجَاهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى :هذا كَلَامُكَ الَّذِي كَلَّمْتَنِي بِهِ؟ قَالَ :يَا مُوسَى لَقَدْ كَلَّمْتُكَ بِقُوَّةِ عَشَرَةِ آلَافِ لِسَانٍ، وَلِي قُوَّةُ الْأَلْسِنَةِ كُلِّهَا، وَأَنَا أَقْوَى مِنْ ذلِكَ، فَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ قَالُوا :يَا مُوسَى صِفْ لَنَا كَلَامَ الرَّحْمنِ؟ قَالَ :لَا أَسْتَطِيعُ، قَالُوا :بَيِّنْهُ؟ قَالَ :أَلَمْ تَرَوْا إِلَى أَصْوَاتِ الصَّوَاعِقِ الَّتِي تُقْبِلُ بِأَحْلَى حَلَاوَةٍ سَمِعْتُمُوهُ فَإِنَّهُ قَرِيبٌ مِنْهُ، وَلَيْسَ بِهِ.

411) Bize el-Hasen b. es-Sabbâh ve Abdurrahmân b. Muhammed b. Sellâm tahdis etti, dediler ki: Bize Alî b. Âsım tahdis etti, dedi ki: Bize el-Fadl b. Îsâ er-Rakkâşî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. el-Münkedir tahdis etti, dedi ki: Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Allah Tûr günü Mûsâ ile konuştuğu zaman onunla kendisiyle gizlice konuştuğu günkü kelâmından farklı bir kelâmla konuştu. Bunun üzerine Mûsâ 'Bu benimle kendisiyle konuştuğun kelâmın mıdır?' diye sordu. (Allah) 'Ey Mûsâ!' dedi. 'Seninle on bin dil kuvvetiyle konuştum. Bende bütün dillerin kuvveti vardır. Ben bunlardan daha kuvvetliyim.' Mûsâ İsrâîloğulları'na dönünce 'Ey Mûsâ, bize Rahmân'ın kelâmını vasfet!' dediler. (Mûsâ) 'Bunu yapamam!' dedi. 'O zaman beyan et!' dediler. Bunun üzerine dedi ki: 'İşittiğiniz en tatlı tatlılığı getiren yıldırımların seslerini bilmiyor musunuz? İşte O'nun kelâmı buna yakındır fakat aynısı değildir.'"*[490]

---

meyd'in Abdullah b. el-Hâris'ten rivâyet ettiği hadisler münkerdir."

et-Tirmizî, et-Taberî ve el-Ukaylî hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Abdullah'ın "es-Sünne"sindeki tahkîkime bakınız.

490) Bunu İbn Ebî Hâtim "et-Tefsîr"de (6286, 16882) rivâyet etmiştir. İbn Kesîr "Tefsîr"inde (2/475) şöyle demiştir: "Bu zayıf bir isnaddır. Zira bu el-Fadl, el-Fadl er-Rakkâşî'dir ve şiddetli zayıftır."

Benzerini Abdullah "es-Sünne"de (526) Ka'b el-Ahbâr *rahimehullah*'tan rivâyet etmiştir. Tahricini orada yaptım.

Derim ki: İmam Ahmed bu eseri "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de (s. 271) hüccet getirerek zikretmiştir.

Bazıları bu esere uydurma hükmünü vermiş, "el-Leâliu'l Masnûa" (1/19) sahibi de onlara reddiye sadedinde şunları söylemiştir: "Buna verilen uydurma hükmünün tekrar gözden

٤١٢) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، قَالَ :ثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَزَيْدُ بْنُ مُبَارَكٍ قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ مِقْسَمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ :كَلَّمَ اللهُ مُوسَى فِي أَلْفِ مَقَامٍ كُلَّمَا كَلَّمَهُ رُئِيَ النُّورُ عَلَى وَجْهِهِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَمَا قَرُبَ مُوسَى امْرَأَةً مُنْذُ كَلَّمَهُ رَبُّهُ.

412) Bize Abbâs b. Abdulazîm tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. Abdullah ve Zeyd b. Mubârek tahdis etti, dediler ki: Bize Muhammed b. Amr b. Miksem, Atâ b. Müslim kanalıyla Vehb b. Münebbih'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: "Allah, Mûsâ ile bin yerde konuştu. Her konuştuğunda (Mûsâ'nın) yüzünde üç gün nûr görüldü. Mûsâ, Rabbi kendisiyle konuştuğundan sonra hiçbir kadına yaklaşamadı."[491]

٤١٣) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ :ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنِ الْحُسَيْنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي عَطَّافٍ قَالَ :كَتَبَ اللهُ التَّوْرَاةَ لِمُوسَى بِيَدِهِ وَهُوَ مُسْنِدٌ ظَهْرَهُ إِلَى الصَّخْرَةِ، سَمِعَ صَرِيفَ الْقَلَمِ فِي أَلْوَاحٍ مِنْ دُرٍّ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ إِلَّا الْحِجَابُ.

413) Bize Îsâ b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn, el-Huseyn el-Cureyrî[492] kanalıyla Ebû Attâf'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Al-

---

geçirilmesi gerekmektedir. Zira el-Fadl yalancılıkla itham edilmiş değildir. Kusuru olarak söz konusu edilenlerin en ilerisi nedra (nâdir rivâyette bulunma)dır. Bu zat İbn Mâce'nin ricâlindendir. Bu hadisi el-Bezzâr 'Müsned'inde şöyle rivâyet etmiştir: Bize Süleymân b. Mûsâ tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. Âsım tahdis etti... Yine bunu kitabına uydurma olduğunu bildiği hiçbir hadisi almamayı prensip edinen el-Beyhakî 'el-Esmâu ve's Sıfât' kitabında rivâyet etmiştir. Yine bunu İbn Ebî Hâtim 'Tefsîr'inde rivâyet etmiştir. O da kitabında, varid olanların en sahihlerini aktarmayı prensip edinmiştir. Asla uydurma bir hadis rivâyet etmemiştir. Yine bunu Ebû Nuaym 'el-Hılye'de rivâyet etmiştir. Bunun Ka'b'dan rivâyet edilen mevkûf bir şahidi de vardır. Bunu tefsirlerinde Abdurrazzâk, İbn Cerîr, İbnu'l Münzir ve İbn Ebî Hâtim; 'Nevâdiru'l Usûl'de el-Hakîm et-Tirmizî ve 'el-Esmâu ve's Sıfât'ta el-Beyhakî rivâyet etmiştir. Yine hadisin bir kısmının Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivâyet edilen mevkûf bir şahidi vardır. Bunu İbnu'l Münzir, İbn Ebî Hâtim ve 'el-Müstedrek'te sahihleyerek el-Hâkim rivâyet etmiştir. Allah en iyi bilendir."

491) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (545) rivâyet etmiştir. İsnadı Vehb b. Münebbih'e kadar sahihtir.

492) Asılda bu şekilde "el-Huseyn el-Cureyrî"dir. Fakat eseri rivâyet eden herkesin kitabında ismi zikredilmeksizin "el-Cureyrî" diye geçmektedir. Doğrusu "Saîd b. İyâs el-Cureyrî"dir. Yezîd b. Hârûn ondan rivâyette bulunmuştur. O da Ebû Attâf'tan rivâyette bulunmuştur. "Tehzîbu'l Kemâl"e (10/339) bakınız.

"Târîhu İbn Maîn"de (4/134) geçtiğine göre Yahyâ "Ebû Attâf el-Basrî. Ondan el-Cureyrî rivâyette bulunur" dedi. (Yahyâ'dan rivâyette bulunan Osmân b. Saîd ed-Dârimî dedi ki:) Ona

lah Tevrât'ı Mûsâ'ya -sırtını kayaya yaslamış hâlde- eliyle yazdı. (Mûsâ da) kalemin inciden levhalardaki sesini[493] işitti. Onunla arasında sadece hicab vardı."[494]

٤١٤) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْعَبَّاسِ الْأَهْوَازِيُّ، قَالَ :سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ مَهْدِيٍّ وَقِيلَ لَهُ: إِنَّ أَصْحَابَ جَهْمٍ يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمنِ :إِنَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَنْفُوا أَنْ يَكُونَ الْقُرْآنُ كَلَامَ اللهِ، وَأَرَادُوا أَنْ يَنْفُوا أَنْ يَكُونَ الرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى، وَأَرَادُوا أَنْ يَنْفُوا أَنْ يَكُونَ اللهُ كَلَّمَ مُوسَى، وَلَقَدْ ذَكَرَهَا اللهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ: وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا، أَرَى أَنْ يُسْتَتَابُوا، فَإِنْ تَابُوا وَإِلَّا ضُرِبَتْ أَعْنَاقُهُمْ .قَالَ :وَسَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمنِ يَقُولُ: أَرَى أَنْ يُعْرَضَ أَصْحَابُ جَهْمٍ عَلَى السَّيْفِ.

414) Bize Amr b. el-Abbâs el-Ehvâzî tahdis etti, dedi ki: Abdurrahmân b. Mehdî'yi işittim. Kendisine "Cehm'in ashabı 'Kur'ân yaratılmıştır' diyor" denmesi üzerine şöyle dedi: "Onlar ancak Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olmadığını söylemek istiyorlar. Rahmân'ın Arş'a istivâ etmediğini söylemek istiyorlar. Allah'ın Mûsâ ile konuşmadığını söylemek istiyorlar. Hâlbuki Allah bunu kitabında zikretmiş ve *'Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu' (Nisâ, 164)* buyurmuştur. Bana göre tevbeye davet edilmeleri gerekir. Tevbe ederlerse ne âlâ. Aksi takdirde boyunları vurulur."

Yine ben Abdurrahmân'ı şöyle derken işittim: "Bana göre Cehm'in ashabı kılıca arz edilmelidir."[495]

"Ondan el-Cureyrî'den başkası rivâyette bulunur mu?" diye sordum. "Bilmiyorum" dedi.

493) Asılda "çığlığını" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım eseri tahriç edenlerin kitaplarındandır. Ayrıca "Lisânu'l Arab"a (9/189) bakınız.

494) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (552) rivâyet etmiştir. Tahricimin kalanı için oraya bakınız.

el-Kâdı "İbtâlu't Te'vîlât"ta (s. 298/mahtût) şunları söylemiştir: "Haberdeki 'sırtını kayaya yaslamış hâlde' sözüne gelince bu sıfatın Allah subhânehû'ya râci olması muhtemeldir. Zira O haberde zikredilmiştir. Bu sıfatın Mûsâ'ya râci olması da muhtemeldir. Zira o da haberde, 'onu Mûsâ'ya yazdı' sözünde, 'kalemin sesini işitiyordu' sözünde ve 'Onunla arasında sadece hicab vardı' sözünde zikredilmiştir. Bunlar Mûsâ'dan kinâyedir. Doğruya daha yakın olan bu sıfatı Mûsâ'ya hamletmektir ki ihtimâlli bir şeyden dolayı Allah subhânehû hakkında ayrı bir sıfat sâbit olmasın."

495) Bunu "Beyânu Telbîsu'l Cehmiyye"de (1/189) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de ve el-Beyhakî "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (552) rivâyet etmiştir.

Benzerini "es-Sünne"de (45-49, 130) Abdullah ve el-Lâlekâî (503) rivâyet etmiştir.

٤١٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، قَالَ :ثنَا قَاسِمُ الْمَعْمَرِيُّ، قَالَ :ثنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، قَالَ :حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَدِّي حَبِيبٍ قَالَ :شَهِدْتُ خَالِدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْقَسْرِيَّ وَخَطَبَ النَّاسَ بِوَاسِطٍ يَوْمَ النَّحْرِ فَقَالَ :أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا فَضَحُّوا تَقَبَّلَ اللهُ مِنْكُمْ فَإِنِّي مُضَحٍّ بِالْجَعْدِ بْنِ دِرْهَمٍ، فَإِنَّهُ زَعَمَ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَتَّخِذْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَلَمْ يُكَلِّمِ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ الْجَعْدُ بْنُ دِرْهَمٍ، ثُمَّ نَزَلَ إِلَيْهِ فَذَبَحَهُ.

415) Bize Ebû Alî el-Hasen b. es-Sabbâh tahdis etti, dedi ki: Bize Kâsım el-Ma'merî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Muhammed b. Habîb b. Ebî Habîb tahdis etti, dedi ki: Bana babam, dedem Habîb'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'yi gördüm. Kurban Bayramı'nın birinci günü Vâsıt'ta insanlara hutbe irad etti ve dedi ki: "Ey insanlar! Dönün ve kurbanlarınızı kesin! Allah sizden kabûl buyursun. Ben de el-Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim. Çünkü o Allah tebârake ve teâlâ'nın İbrâhîm'i dost edinmediğini ve Mûsâ ile gerçekten konuşmadığını söylemiştir. O el-Ca'd b. Dirhem'in söylediği şeyden münezzehtir, çok yücedir!" Sonra yanına inip onu boğazladı.[496]

---

496) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1690) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine o bunu el-Hasen b. Nâsıh el-Hallâl- el-Kâsım el-Ya'murî tarîkinden de rivâyet etmiştir. Bu tarikten gelen rivâyette ziyâde vardır:

el-Hallâl dedi ki: el-Hasen b. Nâsıh şu ziyâdede bulundu: Bunu ona Yûsuf el-Kattân, Muhammed b. İsmâîl el-Kattân'ın evinde tahdis etti. Bana "Sen el-Ca'd b. Dirhem'i tanıyor musun?" diye sordu. "Bilmiyorum" dedim. Dedi ki: "O, Allah hakkında kırk gün şüphe içinde kalan el-Cehm'in babası yahut dedesidir." Burada el-Hasen b. Nâsıh şüphe etti.

Derim ki: Kıssayı "en-Nakd"da (156) ed-Dârimî, "Halku Ef'âli'l İbâd"da (3) el-Buhârî, "eş-Şerîa"da (694) el-Âcurrî ve Ehli Sünnet'ten başkaları rivâyet etmiştir.

Kıssa ilim ehli nezdinde meşhûr ve müstefîzdir. Bunu kitaplarında rivâyet etmişlerdir. Bildiğim kadarıyla buna Ehli Sünnet'ten herhangi biri ta'n etmemiştir. Hâlid el-Kasrî'nin hâli ve cehmî el-Kevserî'nin Allah rezil edesice el-Ca'd'ı öldürmesi sebebiyle ona itiraz etmesi hususunda el-Muallimî'nin "et-Tenkîl"de (1/246) söylediklerine bakınız. Orada şu sözü de geçmektedir: "el-Ca'd meselesine gelince ilim ve din ehli kimseler yaptığından dolayı Hâlid'i övgüyle karşılamışlardır. Kıyâmet gününe kadar da övgüyle karşılayacaklardır..."

İbnu'l Kayyım *rahimehullah*'ın "Nûniyye"sindeki sözleri bu kapsamdadır:

Bundan dolayı Hâlid el-Kasrî kurban etti
Cad'ı Kurban Bayramı gününde
Zira demişti ki o: "İbrâhîm halîl değildir
Hayır, Mûsâ da Allah'a yakınlaşan ve O'nun konuştuğu değildir"
Her bir sünnet ehli kurbanı güzel karşıladı:

٤١٦) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ :ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ مَهْدِيٍّ يَقُولُ: لَوْ كَانَ لِي قَرَابَةٌ أَنَا وَارِثُهُ، ثُمَّ مَاتَ لَمْ أَرِثْهُ إِذَا كَانَ مِمَّنْ يَقُولُ :الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ.

416) Bize Ebû Bekr Muhammed b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Bekr b. Ebi'l Esved tahdis etti, dedi ki: Abdurrahmân b. Mehdî'yi şöyle derken işittim: "Vârisi olduğum bir yakınım olsa ve 'Kur'ân yaratılmıştır' diyenlerden olsa öldüğü zaman mirasını almam."[497]

٤١٧) حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَّامٍ قَالَ :سَمِعْتُ رَجُلًا سَأَلَ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ فَقَالَ: يَا أَبَا خَالِدٍ مَا تَقُولُ فِي الْجَهْمِيَّةِ؟ قَالَ يَزِيدُ :زَنَادِقَةٌ، زَنَادِقَةٌ، زَنَادِقَةٌ، وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهُ فِي الثَّالِثَةِ.

417) Bize Ebu'l Kâsım Abdurrahmân b. Muhammed b. Sellâm tahdis etti, dedi ki: Bir adamın Yezîd b. Hârun'a "Ey Ebû Hâlid, Cehmiyye hakkında ne diyorsun?" dediğini işittim. Bunun üzerine Yezîd "Zındıklar, zındıklar, zındıklar!" dedi ve üçüncüsünde sesini uzattı.[498]

٤١٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، عَنْ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ قَالَ :لَقَدْ أُخْبِرْتُ مِنْ كَلَامِ الْمَرِيسِيِّ بِشَيْءٍ وَجَعْتُ وَجَعَهُ فِي صُلْبِي بَعْدَ ثَلَاثٍ.

418) Bize Muhammed b. Musaffâ, Yezîd b. Hârûn'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bana el-Merîsî'nin sözlerinden biri aktarıldı da acısını üç gün sonra bile belimde hissettim."[499]

Helâl olsun senin gibi kurban kesene!

497) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (48) rivâyet etmiştir. Tahricimin kalanı için oraya bakınız.

498) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (51) "Onlar vallahi zındıklardır, Allah'ın lâneti üzerlerine olsun!" lafzıyla rivâyet etmiştir.

İbn Teymiyye "Telbîsu Beyâni'l Cehmiyye"de (5/380) şunları söylemiştir: "Selefin, imamların ve sâir ulemânın bu yöndeki sözleri çoktur. Sayısını ancak Allah bilir. Onlar Cehmiyye'yi nifâk manasına gelen zındıklıkla, ta'tîlle, Kur'ân'ı ve hadisleri yalanlamakla nitelemekte, İslâm'ı ve Kur'ân'ı ancak kılıçtan korkmaları sebebiyle ikrar ediyor gibi göründüklerini söylemektedirler."

499) Bunu el-Buhârî "Halku Ef'âli'l İbâd"da (44) isnadı olmaksızın zikretmiştir. 430 numaralı eserde daha fazla açıklama gelecektir. Oraya bakınız.

٤١٩) وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ فَقَالَ :يَا أَبَا خَالِدٍ سَمِعْتُ بِشْرَ الْمَرِيسِيَّ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَسْفَلِ .فَقَالَ يَزِيدُ :إِنْ كُنْتَ صَادِقًا إِنَّ بِشْرَ الْمَرِيسِيَّ كَافِرٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ، وَقَالَ :لَقَدْ حَرَّضْتُ بِبَغْدَادَ عَلَى قَتْلِ بِشْرِ الْمَرِيسِيِّ بِجُهْدِي.

419) Yine ona Bağdad ehlinden bir adam sordu, dedi ki: "Ey Ebû Hâlid, el-Merîsî'yi secdesinde 'En aşağıda olan Rabbimi noksanlıklardan tenzih ederim' derken işittim." Bunun üzerine Yezîd "Doğru söylüyorsan Bişr el-Merîsî Yüce Allah'a kâfir demektir" dedi. Yine o "Bağdad'da (insanları) Bişr el-Merîsî'yi öldürmeye var gücümle teşvik ettim" dedi.[500]

٤٢٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، عَنِ الْفِرْيَابِيِّ قَالَ :أَلَا تَسْتَطِيعُونَ أَنْ تَقْتُلُوا بِشْرًا الْمَرِيسِيَّ؟!

420) Bize Muhammed b. Musaffâ, el-Firyâbî'den onun "Bişr el-Merîsî'yi öldüremiyor musunuz?" dediğini tahdis etti.

٤٢١) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ :سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الصَّبَّاحِ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ فَذَكَرَ لَهُ كَلَامَ الْمَرِيسِيِّ فَقَالَ سُفْيَانُ: لَقَدْ شَرَعَ فِي هذا الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللهُ، ثُمَّ قَالَ :مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ.

421) Bize İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Saîd b. es-Sabbâh tahdis etti, dedi ki: Bir adam Süfyân b. Uyeyne'ye gelip ona el-Merîsî'nin sözlerini zikretti. Bunun üzerine Süfyân "Gerçekten o bu dinde Allah'ın izin vermediği şeyleri ortaya koymuştur" dedi. Sonra "Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir" dedi.[501]

---

500) el-Arş, ez-Zehebî, 212. Bunu ayrıca Abdullah "es-Sünne"de (513) muhtasar olarak rivâyet etmiştir.

el-Hallâl'ın (1722) rivâyet ettiğine göre Ahmed b. Ebi'l Hâris şöyle demiştir: Yezîd b. Hârûn'a sordum dedim ki: "Bağdad'da yanımızda el-Merîsî denen bir adam var ki 'Kur'ân yaratılmıştır' diyor?" Bunun üzerine "Gençlerinizden onu pusuya düşürüp öldürecek biri yok mu?" dedi.

Yine aynı eserde (1730) rivâyet edildiğine göre Yezîd "Burada el-Merîsî'yi öldürecek biri yok mu?" demiştir.

501) Benzeri Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (25) geçmektedir.

el-Hallâl (1740) isnadıyla İbn Uyeyne'nin el-Merîsî'yi kastederek şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kur'ân hakkında konuşan şu adamın asılması gerekir."

٤٢٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُبَابِ، قَالَ :سَمِعْتُ أَبَا الصَّلْتِ يَقُولُ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا: إِنَّ هذا - يَعْنِي الْمَأْمُونَ - يَدْعُوكُمْ لِتَقُولُوا الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَلَا تَقُلْهُ فَإِنَّهُ الْكُفْرُ.

422) Bize Ahmed b. el-Hubâb tahdis etti, dedi ki: Ebu's Salt'ı şöyle derken işittim: Alî b. Mûsâ er-Rıdâ bana -Me'mûn'u kastederek- dedi ki: "O sizi 'Kur'ân yaratılmıştır' demeye çağırıyor. Bunu söyleme! Çünkü bu küfürdür."

٤٢٣) حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، قَالَ :حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ عِنْدَ عِيسَى بْنِ مُوسَى: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ. فَقَالَ عِيسَى لِابْنِ أَبِي لَيْلَى :اسْتَتِبْهُ فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا فَاضْرِبْ عُنُقَهُ.

423) Bize el-Abbâs b. Abdulazîm tahdis etti, dedi ki: Bana Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Ebû Hanîfe, Îsâ b. Mûsâ'nın yanında "Kur'ân yaratılmıştır' dedi. Bunun üzerine Îsâ, İbn Ebî Leylâ'ya dedi ki: "Onu tevbeye davet et. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde boynunu vur."[502]

---

502) Bunu el-Hatîb "Târîhu Bağdâd"da (15/520) rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

Yine el-Hatîb bunu "Târîh"inde (15/520) başka bir tarikten şu lafızla rivâyet etmiştir: Ahmed b. Yûnus dedi ki: İbn Ebî Leylâ ve Ebû Hanîfe, Kûfe vâlisi Îsâ b. Mûsâ el-Abbâsî'nin yanında bir araya geldi. Onun yanında konuştular. Ebû Hanîfe "Kur'ân yaratılmıştır" dedi. Bunun üzerine Îsâ, İbn Ebî Leylâ'ya "Çık da şunu tevbeye davet et..." dedi... Sonra kıssayı zikretmiştir.

el-Lâlekâî (408) isnadıyla Muhammed b. Ömer'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İbn Ebî Leylâ dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Şu adam Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'ya geldiği zaman Hammâd b. Ebî Süleymân ve başkaları "Kur'ân yaratılmıştır" dediğine dâir onun aleyhinde şehadette bulundular. Bir topluluk da Hammâd b. Ebî Süleymân'ın söylediğini söyleyerek şehadette bulundular.

Bana Hâlid b. Nâfi' tahdis etti, dedi ki: İbn Ebî Leylâ Medîne'de bulunan (halîfe) Ebû Ca'fer'e o adamın söylediği sözü, onun hakkındaki şehâdetini ve ikrarını mektupla bildirdi. Ebû Ca'fer de şöyle dedi: "Dönerse ne âlâ. Aksi takdirde boynunu vur ve onu ateşle yak!" Bunun üzerine o adam tevbe etti ve Kur'ân hakkındaki sözünden döndü.

el-Muallimî "et-Tenkîl"de (1/453) "Onun tevbeye davet edildiği hususu mütevâtirdir" demiştir.

Abdullah b. Ahmed *rahimehullah* şöyle demiştir: "Babama 'Ebû Hanîfe tevbeye davet edildi mi?' diye sordum. 'Edildi' diye cevap verdi." (Târîhu Bağdâd, 15/527)

Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (289) rivâyet edildiğine göre Şerîk b. Abdullah'a "Ebû Hanîfe tevbeye davet edildi mi?" diye soruldu. O da "Odalarındaki genç kızlar bile bunu bilmektedir" dedi.

Derim ki: Ebû Hanîfe'nin tevbeye davet edildiğini Süfyân es-Sevrî, İbn Uyeyne, Abdullah b. İdrîs, Esed b. Mûsâ, el-Hasen b. Sâlih, Kâdı Şerîk, el-Evzâî, Yezîd b. Zurey', Müemmel b. İsmâîl,

٤٢٤) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ قَالَ :حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ قَالَ :قَالَ لِي حَمَّادُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ: قُلْ لِذَاكَ الْكَافِرِ أَبِي حَنِيفَةَ إِنْ كُنْتَ تَقُولُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَلَا تَقْرَبَنَّ مَجْلِسِي.

424) Bize Ahmed b. el-Ezher tahdis etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Avn, Sufyân es-Sevrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Hammâd b. Ebî Süleymân bana dedi ki: "Şu kâfire, Ebû Hanîfe'ye de ki:[503] Şâyet 'Kur'ân yaratılmıştır' diyorsan sakın meclisime yaklaşma!"[504]

٤٢٥) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَا :حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ نُعَيْمٍ أَنَّهُ سَأَلَ سَلَّامَ بْنَ أَبِي مُطِيعٍ عَنِ الْجَهْمِيَّةِ فَقَالَ :كُفَّارٌ، فَلَا يُصَلَّى خَلْفَهُمْ، قَالَ :وَقَالَ زُهَيْرُ بْنُ نُعَيْمٍ: أَمَّا أَنَا فَإِذَا تَيَقَّنْتُ أَنَّهُ جَهْمِيٌّ أَعَدْتُ الصَّلَاةَ خَلْفَهُ الْجُمُعَةَ وَغَيْرَهَا.

425) Bize Süleymân b. el-Eş'as ve İbrâhîm b. el-Hâris tahdis etti, dediler ki: Bize Ahmed b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bana Zuheyr b. Nuaym, Selâm b. Ebî Mutî'e Cehmiyye'yi sorduğunu, onun da "Kâfirdir onlar, arkalarında namaz kılınmaz" dediğini tahdis etti.

(Ahmed b. İbrâhîm) dedi ki: Yine Zuheyr b. Nuaym şöyle dedi: "Bana gelince, ben kişinin cehmî olduğunu yakînen bilsem, Cuma olsun başkası olsun arkasında kıldığım tüm namazları iâde ederim."[505]

٤٢٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، عَنْ أَبِي ضَمْرَةَ أَنَسِ بْنِ عِيَاضٍ فِي الصَّلَاةِ خَلْفَ الْجَهْمِيَّةِ قَالَ :لَا يُصَلَّى خَلْفَهُمْ، وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ.

Yahyâ b. Hamza, Kays b. er-Rabî' ve başkaları rivâyet etmiştir. Allah onlara rahmet etsin.

Bu rivâyetlerin tahricini Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sindeki tahkîkimde yaptım. 38 numaralı babda daha fazla açıklama gelecektir. Ayrıca Abdullah'ın "es-Sünne"sine (224) ve "Târîhu Bağdâd"a (15/520-523) bakınız.

503) Asılda "dedi ki" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım Abdullah'ın "es-Sünne"sinde geçtiği üzere doğru olandır. Bir öncekine bakınız.

504) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (225) rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir.

505) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (9, 75) rivâyet etmiştir.

426) Bize Muhammed b. Musaffâ, Ebû Damra Enes b. Iyâd'dan onun Cehmiyye'nin arkasında namaz kılmak hakkında şöyle dediğini tahdis etti: "Onların arkasında namaz kılınmaz. *Kim İslâm'dan başka bir din ararsa bu ondan kabûl edilmez ve o âhirette hüsrâna uğrayanlardan olur. (Âli İmrân, 85)*"[506]

٤٢٧) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ، قَالَ :قُلْتُ لِأَحْمَدَ: الْجُمُعَةُ؟ قَالَ :أَنَا أُعِيدُ، وَمَتَى مَا صَلَّيْتَ خَلْفَ أَحَدٍ مِمَّنْ يَقُولُ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَأَعِدْ.

427) Bize Süleymân b. el-Eş'as tahdis etti, dedi ki: Ahmed'e "Cuma?" diye sordum. Dedi ki: "Ben iâde ederim. 'Ne zaman 'Kur'ân yaratılmıştır' diyenlerden birinin arkasında namaz kıldıysan onu iâde et!"[507]

٤٢٨) حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْعِبَادِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ مَعِينٍ أَنَّه كَانَ يُعِيدُ صَلاَةَ الْجُمُعَةِ مُنْذُ أَظْهَرَ عَبْدُ اللهِ بْنُ هَارُونَ مَا أَظْهَرَ.

428) Bize Ebû İshâk el-İbâdî'nin Yahyâ b. Maîn'den tahdis ettiğine göre o Abdullah b. Hârûn açığa vurduğunu açığa vurduğundan beri Cuma namazını iâde edermiş.[508]

٤٢٩) سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ اللهِ، قَالَ :بَلَغَنِي عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ أَنَّه قَالَ: أَسْتَجِيزُ أَنْ

---

506) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (74) rivâyet etmiştir.

507) Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (4) rivâyet edildiğine göre Ahmed şöyle demiştir: "Bu sözü söyleyenin arkasında ne Cuma ne başkası, hiçbir namaz kılınmaz. Şu kadar var ki biz cemaati bırakmayız. Bir adam onun -yani 'Kur'ân yaratılmıştır' diyenin- arkasında Cuma'yı kılmışsa namazını iâde eder."

"Usûlü's Sünne"de (212) rivâyet edildiğine göre İbn Vaddâh şöyle demiştir: Hâris b. Miskîn'e "Bidat ehlinin arkasında namazı bırakalım mı?" diye sordum. Dedi ki: "Sadece Cuma namazını bırakmayın. öteki namazları bırakın."

İbn Vaddâh dedi ki: Yûsuf b. Adiyy'e Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Her bir iyinin ve fâcirin arkasında..." hadisinin tefsîrini sordum. "Sadece Cuma" dedi. "İmam bidat ehli olsa bile mi?" diye sordum. "Evet, bidat ehli olsa bile" dedi. "Çünkü Cuma tek bir yerdedir. O yerin haricinde bulunmaz."

Derim ki: Şâyet bidat Cehmiyye'nin ve diğer bazı fırkaların bidati gibi kişiyi kâfir yapan bir bidat ise ve Cuma'yı o bidatin ehlinden başka kıldıracak yoksa kişi onun arkasında namaz kılar, sonra namazı iâde eder. Nitekim Ahmed *rahimehullah* ve diğer sünnet imamları böyle söylemiştir.

508) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (79) şu lafızla rivâyet etmiştir: "Abdullah b. Hârûn el-Me'mûn açığa vurduğunu -yani Kur'ân'ın yaratılmış olduğu görüşünü- açığa vurduğundan beri..."

أَحْكِيَ عَنِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَا أَسْتَجِيزُ أَنْ أَحْكِيَ كَلَامَ أَصْحَابِ جَهْمٍ.

429) Alî b. Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: Bana İbnu'l Mubârek'ten ulaştığına göre o şöyle demiş: "Yahudilerin ve hristiyanların sözlerini aktarmayı câiz görüyorum ama Cehm'in ashâbının sözlerini aktarmayı câiz görmüyorum."[509]

٤٣٠) قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ :وَذَكَرْتُ عِنْدَ عَلِيٍّ بَعْضَ كَلَامِهِمْ قُلْتُ: قَوْمٌ يَقُولُونَ كَذَا ثُمَّ كَذَا أَتَرَى هؤلاءِ مُسْلِمِينَ؟ فَقَالَ :لَوْ ذَكَرَ هذا رَجُلٌ عِنْدَ حَمَّادٍ وَغَيْرِهِ مِنَ الْمَشَايِخِ لَطَرَدُوهُ وَمَا حَدَّثُوهُ بِشَيْءٍ يُكْرَهُ أَنْ يَحْكِيَ كَلَامَهُمْ أَشَدَّ الْكَرَاهِيَةِ .قُلْتُ لِعَلِيٍّ :وَيُكْرَهُ أَنْ يَذْكُرَ رَجُلٌ كَلَامَ أَهْلِ الْبِدَعِ؟ قَالَ :نَعَمْ، لِأَنِّي أَخَافُ أَنْ يَذْكُرَهُ عِنْدَ رَجُلٍ ضَعِيفِ الْقَلْبِ فَيَقَعَ فِي قَلْبِهِ.

430) Ebû Muhammed[510] dedi ki: Alî'nin yanında onların bazı sözlerini zikrettim. "Şunları şunları söyleyen bir topluluk, bunları müslüman görüyor musun?" diye sordum. Dedi ki: "Bir adam bunları Hammâd'ın ya da bir başkasının yanında dile getirseydi mutlaka onu kovarlardı ve ona hiçbir şey tahdis etmezlerdi. Kişinin onların sözünü aktarması ileri derecede mekruhtur."

Yine Alî'ye "Kişinin bidat ehlinin sözlerini zikretmesi mekruh mudur?" diye sordum. "Evet" dedi. "Çünkü ben onun (bidat ehlinin sözlerini) kalbi zayıf bir adamın yanında zikretmesinden, bunun sonucunda (bu sözlerin) onun kalbine düşmesinden endişe ederim."[511]

---

509) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (23) rivâyet etmiştir.

İbn Batta *rahimehullah* "el-İbânetu'l Kubrâ"da (4/37) şöyle demiştir: "Abdullah doğru söylemiştir. Zira yahudiler, hristiyanlar ve mecûsîler; bu sapık topluluğun Allah hakkında savunduğu ve dile getirdiği çirkin sözü söylemeyi günah sayar."

el-Hallâl'ın (1683) rivâyet ettiğine göre Abdurrahmân b. Mehdî şöyle demiştir: "Ben Cehmiyye haricinde hevâ ehlinden birini kılıca arz edecek değilim. Fakat Cehmiyye kötü bir söz söylemektedir."

"Zemmu'l Kelâm"da (1164) rivâyet edildiğine göre Yûnus b. Abdula'lâ şöyle demiştir: eş-Şâfiî bana dedi ki: "Biliyor musun ey Ebû Mûsâ, kelâm ehlinden öyle bir şeye muttali oldum ki bunu bir müslümanın söyleyeceğini sanmazdım..."

510) Bu zât, musannif Harb el-Kirmânî *rahimehullah*'tır. Buradaki Alî de Alî b. el-Medînî *rahimehullah*'tır.

511) "Riyâdu'n Nufûs" isimli kitapta (1/204) şu geçmektedir: el-Behlûl b. Râşid'in ashâbından biri şöyle demiştir: Bir gün onun (yani Behlûl'ün) yanında oturuyordum. Beraberinde üzerinde güzel bir elbise olan bir adam vardı. Behlûl ona "Kaderiyye'nin hüccet getirdikle-

٤٣١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ حَمَّادٍ قَالَ :مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ أرَى أنَّ جِهَادَهُمْ عِنْدِي أفْضَلُ مِنْ جِهَادِ الرُّومِ، وَأرَى أنْ أقْتُلَهُمْ بِلا اسْتِتَابَةٍ.

431) Bize Muhammed b. Musaffâ, Nuaym b. Hammâd'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kim 'Kur'ân yaratılmıştır' derse Allah'a kâfirdir. Benim nezdimde onlarla cihad etmek Rumlarla cihad etmekten daha fazîletlidir. Yine ben onların tevbeye davet edilmeden öldürülmeleri gerektiği görüşündeyim."

٤٣٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى قَالَ :حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْمَاجِشُونِ قَالَ :جَهْمٌ وَشِيعَتُهُ الْجَاحِدُونَ.

432) Bana Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd, Abdulazîz el-Mâcişûn'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Cehm ve taraftarları inkârcılardır."[512]

٤٣٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أبِي يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ قَالَ :جَهْمٌ كَافِرٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ.

433) Bize Muhammed, Ebû Yahyâ el-Hımmânî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Cehm, Yüce Allah'a kâfirdir."[513]

٤٣٤) وَقَالَ إسْحَاقُ :لَا يَجُوزُ التَّفَكُّرُ فِي الْخَالِقِ، وَيَجُوزُ لِلْعِبَادِ أنْ يَتَفَكَّرُوا فِي الْمَخْلُوقِينَ بِمَا سَمِعُوا فِيهِمْ وَلَا يَزِيدُونَ عَلَى ذلِكَ؛ لِأنَّهُمْ إنْ فَعَلُوا تَاهُوا. حَدَّثَنَا أحْمَدُ

---

rini bana zikretmeni istiyorum" dedi. Adam sessiz kaldı. Tâ ki insanlar dağıldı. Sonra adam Behlûl'e şöyle dedi: "Ey Ebû Amr! Benden Kaderiyye'nin hüccet getirdiklerini zikretmemi istedin. Bu şeytanların yanından ayrılmadığı bir sözdür. Çünkü bu onların silahlarından bir silahtır. Bunu avâmın kalplerine süslü gösterirler. Senin meclisinde de bu hususta söyleyeceklerimi anlamayacak kimseler vardır. Dolayısıyla söylediklerimden herhangi bir şeyin kalplerine tatlı gelmeyeceğinden ve 'Ben bu sözü Behlûl'ün meclisinde işittim' demeyeceklerinden emin olamam." Bunun üzerine Behlûl "Vallahi senin başını öpeceğim" dedi. "Sen beni dirilttin ya Allah da seni diriltsin!"

Ayrıca 418 numaralı esere bakınız. Bidat ehlinin sözlerine kulak vermekten nehye dâir eserleri "el-İhticâcu bi'l Âsâri's Selefiyye" kitabında (s. 215, Ehli Sünnet'in bidat ehlinin sözlerini dinlemeyi kerih görmesi babı) zikrettim.

512) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1689) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

513) Târîhu'l İslâm, 8/68

بْنُ الْأَزْهَرِ قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ :مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ قَالَ: تَفَكَّرُوا فِي الْخَلْقِ، وَلَا تَفَكَّرُوا فِي الْخَالِقِ. قَالَ إِسْحَاقُ :فَالْأَشْيَاءُ عِنْدَ اللهِ عَلَى مَعْنَى إِرَادَتِهِ وَحُكْمِهِ، وَأَظْهَرَ لِلْعِبَادِ مِنَ الْعِلْمِ مَا يَكْتَفُونَ بِهِ، فَيَنْبَغِي الْإِنْتِهَاءُ إِلَى مَا عُلِّمْنَا، وَحُدَّ لَنَا حَتَّى نُصِيبَ سَبِيلًا، وَفِي التَّفَكُّرِ فِي خَلْقِ اللهِ مَشْغَلَةٌ عَنِ التَّفَكُّرِ فِيمَا لَمْ نُؤمَرْ بِهِ.

قَالَ أَبُو يَعْقُوبٍ :وَكَيْفَ يَسْتَوْسِعُ مَنْ يَدَّعِي الْعِلْمَ الْخَوْضَ فِي الْأَشْيَاءِ الْمَنْهِيَّةِ عَنْهَا قَالَ اللهُ: وَإِن مِّن شَيْءٍ إلا يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ، فَكَيْفَ يَجُوزُ لِخَلْقٍ أَنْ يَخُوضَ فِي التَّسْبِيحِ مِنَ الشَّجَبِ وَالْأَشْيَاءِ الْمَعْمُولَةِ فَيَخُوضُوا كَيْفَ يُسَبِّحُ الْقِصَاعُ وَالْأَخْوِنَةُ وَالْخُبْزُ الْمَخْبُوزُ وَالثِّيَابُ الْمَنْسُوجَةُ، وَكُلُّ هذا قَدْ صَحَّ فِيهِ الْعِلْمُ أَنَّهُمْ يُسَبِّحُونَ فَذلِكَ إِلَى اللهِ أَنْ يَجْعَلَ تَسْبِيحَهُمْ كَيْفَ شَاءَ وَكَمَا شَاءَ، وَلَيْسَ لِلنَّاسِ أَنْ يَخُوضُوا فِي ذلِكَ إِلّا بِمَا عَلِمُوا، وَلَا يَتَكَلَّمُوا فِي هذا وَشِبْهِهِ إِلّا بِمَا أَمَرَ اللهُ وَلَا يَزِيدُونَ عَلَى ذلِكَ، وَاللهُ الْمُوَفِّقُ، وَعَلَيْهِ التَّوَكُّلُ، فَاتَّقُوا اللهَ، وَلَا تَخُوضُوا فِي هذِهِ الْأَشْيَاءِ الْمُتَشَابِهَةِ، فَإِنَّهُ يَرُدُّكُمُ الْخَوْضُ فِيهِ عَنْ سُنَنِ الْحَقِّ.

434) İshâk dedi ki: "Yaratıcı hakkında düşünmek câiz değildir. Kullar, yaratılmışlar hakkında onlar hakkında işittiklerine göre bazı şeyler düşünebilirler. Bunun ötesine gidemezler. Giderlerse yollarını şaşırırlar. Bize Ahmed b. el-Ezher tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Ubeyd, el-A'meş kanalıyla Amr b. Murre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* düşünmekte olan bir topluluğun yanından geçiyordu. Buyurdu ki: *'Mahlûkât üzerinde düşünün, Yaratıcı hakkında düşünmeyin!'"*[514]

514) Bunu Hennâd "ez-Zühd"de (945) ve el-Isbehânî "et-Terğîb ve't Terhîb"de (672) rivâyet etmiştir. Mürseldir.

Hadisin şahidleri ve mutabaatları vardır ki hadis bunlarla kabûl ve ihticâc derecesine yükselmektedir. el-Isbehânî'nin "et-Terğîn ve't Terhîb"ine (Allah hakkında düşünmekten korkutmaya dâir bir fasıl) bakınız.

el-Lâlekâî'nin (929) rivâyet ettiğine göre Abdurrahmân (b. Ebî Hâtim) şöyle demiştir: Ebû Nuaym b. Hammâd'ın kitabında onun şöyle dediğini buldum: "Allah kendisini ne ile vasfetmişse hepsine inanması, Rab tebârake ve teâlâ hakkında düşünmemesi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'Mahlûkât üzerinde düşünün, Yaratıcı hakkında düşünmeyin!' hadisine uyması müminin sorumluluğudur."

Nuaym dedi ki: "O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur. Şeylerden hiçbiri O'na benzemez."

İshâk dedi ki: "Her şey, dilediği ve hüküm verdiği gibi Allah katındadır (hakîkatini O bilir) ve O kullara kendilerine yeterli gelecek kadar ilmi açıklamıştır. Şu hâlde bize ne öğretilmişse ve ne sınır çizilmişse orada durmak gerekir ki doğru bir yola isâbet edelim. Allah'ın mahlûkâtı üzerinde düşünmekte, düşünmekle emrolunmadığımız şeyleri düşünmeye fırsat bırakmayacak kadar meşgûliyet vardır."

Ebû Ya'kûb (İshâk) dedi ki: "Âlim olduğunu iddia eden biri nasıl olur da kendisinden sakındırılan meselelere dalma serbestisi görür? Allah *'Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamdi ile tesbih etmesin' (*İsrâ, *44)* buyurmuştur. Mahlûkâtın cansız varlıkların ve îmâl edilen şeylerin tesbihi üzerinde düşünüp 'Kas'alar,[515] havanlar,[516] yapılan ekmekler ve dokunan elbiseler nasıl tesbih eder?' diye düşünceye dalması nasıl doğru bir şey olabilir? Bunların tamamının tesbih ettiği sahih olarak gelmiştir. Tesbihlerini dilediği keyfiyette ve dilediği gibi kılmak Allah'a kalmıştır. İlimleri olmaksızın bu meseleye dalmaları insanların haddine değildir. Bu meselede ve benzeri meselelerde ancak Allah'ın emrettiğini konuşabilirler. Bunun ötesine geçemezler. Muvaffak kılacak Allah'tır. Yalnız O'na tevekkül edilir. Şu hâlde Allah'tan korkun da bu müteşâbih meselelere dalmayın! Zira bunlara dalmak sizi hakkın yollarından çevirir."[517]

٤٣٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْوَرْكَانِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ أَنَّهُ قَالَ :لَا يَعِيبَنَّ أَحَدُكُمْ دَابَّتَهُ وَثَوْبَهُ، فَإِنَّ كُلَّ شَيْءٍ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ.

435) Bize Muhammed b. Ca'fer el-Verkânî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mubârek, Îsâ b. Ubeyd kanalıyla İkrime'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Biriniz bineğini ve elbisesini kusurlu bulmasın. Zira her şey O'nu

---

el-Berbehârî "Şerhu's Sünne"de (44) şöyle demiştir: "Allah hakkında düşünmek bidattır. Zira Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* 'Mahlûkât üzerinde düşünün, Allah hakkında düşünmeyin!' buyurmuştur. Çünkü Rab hakkında düşünmek kalbe şüphe düşürür."

Ayrıca bakınız: el-Lâlekâî, 3/524, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Allah *azze ve celle*'nin zâtı hakkında düşünmenin nehyine dâir rivâyet edilenlerin siyâkı.

515) Kas'a, genellikle ahşaptan edinilen ve içerisinden yemek yenen kaptır. (Mütercimin Notu)

516) Havan, üzerinde yemeğin yendiği şeydir. (Tâcu'l Arûs, 34/501)

517) Bunu İbn Receb "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (2/172-173) Harb *rahimehullah*'ın tarikinden nakletmiştir.

hamdi ile tesbih etmektedir."[518]

٤٣٦) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ :ثَنَا عَبْدُ الْكَبِيرِ قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إبرَاهِيمَ فِي قَوْلِهِ: وَإِن مِّن شَيْءٍ إلا يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ، قَالَ: الطَّعَامُ يُسَبِّحُ.

436) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulkebîr tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân'ın, Mansûr kanalıyla İbrâhîm'den tahdis ettiğine göre o *"Hiç-bir şey yoktur ki O'nu hamdi ile tesbih etmesin"* buyruğu hakkında "Yiyecek-ler de tesbih eder" demiştir.[519]

٤٣٧) حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ :ثَنَا الْأَشْجَعِيُّ عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ ذَكْوَانَ قَالَ :سَمِعَ صَرِيرَ بَابٍ فَقَالَ: هذا تَسْبِيحُهُ.

437) Bize el-Alâ b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize el-Eşcaî Ubeydullah'ın, Mis'ar- el-A'meş kanalıyla Zekvân'dan tahdis ettiğine göre o bir kapı gıcırtısı işitti de "Bu onun tesbihidir" dedi.[520]

---

518) Bunu Saîd b. Mansûr "et-Tefsîr"de (1281), İbn Cerîr "et-Tefsîr"de (15/92) rivâyet et-miştir. İkrime'den sahih bir hadistir.

et-Taberânî "el-Evsat"ta (4582) ve Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (1219) Ebû Saîd el-Hudrî *ra-diyallahu anh*'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Hayvanların yüzlerine vurmayın. Zira her şey O'nu hamdi ile tesbih etmektedir."

el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (8/105) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî 'el-Evsat'ta rivâyet etmiştir. İsnadında Muhammed b. Câmi' el-Attâr vardır ki zayıftır."

Derim ki: Ebu'ş Şeyh'in isnadında da Süleymân b. Ebî Dâvûd el-Harrânî vardır ki onun hakkında Ebû Hâtim "Hadisi münkerdir" demiştir. (el-Mîzân, 3/293)

519) Bunu İbn Cerîr "et-Tefsîr"de (15/92), İbn Ebi'd Dünyâ "el-Hevâtif"te (137) ve Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (1191) rivâyet etmiştir.

İbn Hibbân "Sahîh"inde (6493) Mansûr- İbrâhîm- Alkame- el-Esved kanalıyla Abdullah'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bir sefer esnasında Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanındaydık. Yiyeceğin getirilmesini emretti ve yiyecek tesbih ediyordu."

520) Bunu İbn Ebi'd Dünyâ "el-Hevâtif"te (139) ve Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (1204) rivâ-yet etmiştir.

Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (5/1702/Mahlûkâtın tesbihinin zikri) bu konuyla ilgili birçok hadis ve eser rivâyet etmiştir. Daha fazla açıklama için oraya bakınız.

Allah'ın "Gökler ve Yer Var Olduğu Sürece Orada Ebedîdirler" (Hûd, 107) Buyruğu Hakkında Bab

٤٣٨) سَأَلْتُ إِسْحَاقَ قُلْتُ :قَوْلُ اللهِ: خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إلا مَا شَاءَ رَبُّكَ، قَالَ: أَتَتْ هذِهِ الْآيَةُ عَلَى كُلِّ وَعِيدٍ فِي الْقُرْآنِ.

438) İshâk'a Allah'ın şu buyruğunu sordum: *"Rabbinin dilemesi hariç gökler ve yer var olduğu sürece orada ebedîdirler." (Hûd, 108)*

Dedi ki: "Bu âyet Kur'ân'daki bütün vaîdlerin (tehditlerin) üzerine (yani onları kapsayıcı olarak, onlar hakkında geçerli olarak) gelmiştir."[521]

٤٣٩) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ :حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: قَالَ أَبِي: ثَنَا أَبُو نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرٍ أَوْ أَبِي سَعِيدٍ أَوْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :[أَتَتْ] هذِهِ الْآيَةُ عَلَى الْقُرْآنِ كُلِّهِ: إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ، قَالَ الْمُعْتَمِرُ: قَالَ أَبِي: [أَتَى عَلَى] كُلِّ وَعِيدٍ فِي الْقُرْآنِ .

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ :وَمَعْنَاهُ عِنْدِي إِنْ شَاءَ اللهُ وَاللهُ أَعْلَمُ إِنَّهَا تَأْتِي عَلَى كُلِّ وَعِيدٍ فِي الْقُرْآنِ لِأَهْلِ التَّوْحِيدِ، وَكَذلِكَ قَوْلُهُ: إلا مَا شَاءَ رَبُّكَ، إلا مَنِ اسْتَثْنَى مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ الَّذِينَ يَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ، وَاللهُ أَعْلَمُ بِاسْتِثْنَائِهِ.

---

521) Bunu Harb'den; İbn Teymiyye "er-Reddu alâ men kâle bi-Fenâi'l Cenneti ve'n Nâr"da (s. 67), İbnu'l Kayyım "Hâdi'l Ervâh"ta (2/739) zikretmiştir.

439) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Babam dedi ki: Bize Ebû Nadra, Câbir'den -ya da Ebû Saîd'den ya da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının birinden- onun şöyle dediğini tahdis etti: "*'Rabbinin dilemesi hariç, şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır' (Hûd, 107)* âyeti Kur'ân'ın tamamı üzerine gelmiştir."

Mu'temir dedi ki: Babam dedi ki: "Kur'ân'daki bütün vaîdlerin [üzerine gelmiştir."][522]

Ebû Muhammed[523] dedi ki: Allah en doğrusunu bilir. İnşâallah benim nezdimde bunun manası şudur: Bu âyet Kur'ân'da tevhid ehline yöneltilen bütün vaîdler üzerine gelmektedir.

"Rabbinin dilediği hariç" buyruğu bu manayı ifâde etmektedir. Yani Allah'ın istisnâ ettiği, cehennemden çıkacak kıble ehli hariç. Allah istisnâsını en iyi bilendir.

٤٤٠) [حَدَّثَنَا] عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ :ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَلْجٍ سَمِعَ عَمْرَو بْنَ مَيْمُونٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ :لَيَأْتِيَنَّ عَلَى جَهَنَّمَ يَوْمٌ تَصْطَفِقُ فِيهِ أَبْوَابُهَا لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ وَذَلِكَ بَعْدَ مَا يَلْبَثُونَ فِيهَا أَحْقَابًا.

440) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, İbn Belc'den onun Amr b. Meymûn'u Abdullah b. Amr'dan onun şöyle dediğini tahdis ederken işittiğini tahdis etti: "Cehenneme bir gün gelecektir ki o günde cehennemin kapıları içerisinde kimse olmadığı hâlde

---

522) Bunu Abdurrazzâk "Tefsîr"inde (1251) şu lafızla rivâyet etmiştir: "Kur'ân'ın tamamı üzerine gelir. Yani Kur'ân'ın neresinde 'orada ebedîdirler' varsa onun üzerine geldiğini söylemektedir."

(Ravi) dedi ki: Ebû Miclez'i şöyle derken işittim: "Onun karşılığı budur. Allah dilerse onun azabını bağışlar."

Yine bunu "er-Reddu alâ men kâle bi-Fenâi'l Cenneti ve'n Nâr"da (s. 67) geçtiği üzere İshâk b. Râhûye, et-Taberî (12/118) ve "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (341) el-Beyhakî rivâyet etmiştir.

el-Beyhakî şunları söylemiştir: "Allah en doğrusunu bilir ya, O her dilediği yapan olduğunu zikrederek kötülük işleyene kötülüğüne karşılık vaad ettiği cezâyı dilerse ondan bağışlayacağını kastetmiştir. Şu kadar var ki bunu başka bir âyette şirkin aşağısındaki kötülüklerle kayıtlandırmıştır. O 'Şüphesiz Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun aşağısındakileri dilediği kimse için bağışlar.' (Nisâ, 48) Şu hâlde (âyette geçen hüküm) şirkin aşağısındaki bütün vaîdler hakkında geçerlidir. Allah en iyi bilendir."

523) Ebû Muhammed musanniftir.

kapanacaktır. Bu, orada çağlar boyu kalmalarından sonra olacaktır."[524]

٤٤١) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، قَالَ :ثَنَا أَبِي، قَالَ :ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :مَا أَنَا بِالَّذِي لَا أَقُولُ إِنَّهُ سَيَأْتِي عَلَى جَهَنَّمَ يَوْمٌ لَا يَبْقَى فِيهَا أَحَدٌ، وَقَرَأَ: فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ، الْآيَةَ .قَالَ عُبَيْدُ اللهِ :كَانَ أَصْحَابُنَا يَقُولُونَ: يَعْنِي بِهِ: الْمُوَحِّدِينَ.

441) Bize Ubeydullah tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Yahyâ b. Eyyûb- Ebû Zur'a kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "'Cehenneme bir gün gelecektir ki o gün orada kimse kalmayacaktır' demeyen kimse ben değilim."

Sonra şu âyeti okudu: "Şakî *olanlara gelince onlar ateştedirler. Orada bağırışları ve çığlıkları vardır." (Hûd, 106)*[525]

Ubeydullah dedi ki: Ashâbımız derdi ki: "Bununla muvahhidleri kastetmektedir."

٤٤٢) وَسَمِعْتُ أَبَا عُبَيْدِ اللهِ مُحَمَّدَ بْنَ نَصْرٍ الْفَرَّاءَ، قَالَ :نَازَلْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ حَرْبٍ وَعُبَيْدَ اللهِ بْنَ مُحَمَّدٍ التَّيْمِيَّ، وَأَبَا عُبَيْدٍ دَخَلَ كَلَامُ بَعْضِهِمْ فِي بَعْضٍ وَالْمَعْنَى وَاحِدٌ قَالُوا :إِنَّ لِلنَّارِ جَوَانِيَ وَبَرَانِيَ فَلَا يَدْخُلُ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مَدْخَلَ أَهْلِ الْكُفْرِ وَالنِّفَاقِ،

---

524) İbn Teymiyye *rahimehullah* "er-Reddu alâ men kâle bi-Fenâi'l Cenneti ve'n Nâr"da (s. 67) şöyle demiştir: "Harb el-Kirmânî, İshâk b. Râhûye'den şunu aktarmıştır: Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki..." Sonra eseri zikretmiştir.

Yine bunu el-Fesevî "Târîh"inde (2/103), el-Bezzâr "Müsned"inde (2478) rivâyet etmiştir. İbnu'l Kayyım "Hâdi'l Ervâh"ta (2/739) musannifin tarîkinden zikretmiştir.

İsnadında Ebû Belc el-Fezârî el-Vâsıtî Yahyâ b. Suleym vardır ki onun hakkında el-Buhârî "fîhi nazar/şüpheli" demiştir.

ez-Zehebî "el-Mîzân"da (7/188) "Onun belâlarından biri de şudur" demiş, sonra bu eseri el-Fesevî'nin "Târîh"indeki tarikten zikretmiş, sonra şöyle demiştir: "Bu münkerdir. Sâbit el-Bünânî 'Hasen'e bunu sordum da münker gördü' demiştir."

Derim ki: Hasen'in kavlini el-Fesevî "Târîh"inde Abdullah b. Amr'ın bu eserinden sonra rivâyet etmiştir.

Benzeri merfû olarak Enes *radiyallahu anh*'tan rivâyet edilmiştir. Bunu İbn Adiyy "el-Kâmil"-de (5/220) el-Alâ b. Zeyd'in tercemesinde rivâyet etmiş ve hadisi bu şahısla illetlendirmiştir. Bu şahıs hakkında "hadisi münkerdir" demiştir.

525) Bunu "ed-Dürru'l Mensûr"da (4/478) geçtiği üzere İshâk b. Râhûye rivâyet etmiştir. İbn Teymiyye de "er-Reddu alâ men kâle bi-Fenâi'l Cenneti ve'n Nâr"da (s. 67) İshâk'tan bu isnad ile nakletmiştir. İsnadı sahihtir.

لِأَنَّ مَنْ أُدْخِلَ مَدْخَلَ أَهْلِ الْكُفْرِ وَالنِّفَاقِ لَا يَخْرُجُ مِنْهُ أَبَدًا، أَمَا تَسْتَمِعُ إِلَى قَوْلِهِ: لَا يَصْلَاهَا إِلا الْأَشْقَى الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى، وَالْعَرَبُ لَا تُسَمِّي الشَّاةَ الْمَصْلِيَّةَ إِلّا مَا تُشْوَى فِي وَسَطِ الْجَمْرِ يَحْفِرُونَ فِي الْأَرْضِ حُفَيْرَةً فَيَجْمَعُونَ فِيهَا جَمْرًا كَثِيرًا، ثُمَّ يَعْمِدُونَ إِلَى الْمَسْلُوخَةِ، فَيُدْخِلُونَهَا وَسَطَ ذلِكَ الْجَمْرِ حَتَّى تَغِيبَ فِيهَا فَتَشْتَوِي فِيهَا، فَذَاكَ الْمَصْلِيُّ عِنْدَهُمْ، فَأَمَّا الَّذِي يُشْوَى عَلَى ظَهْرِ الْجَمْرِ أَوِ الْمَقْلِيُّ، أَوْ فِي التَّنُّورِ فَلَا يُسَمُّونَهَا مَصْلِيًّا، قَالُوا :فَمَعْنَى الْحَدِيثِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مَدْخَلَ أَهْلِ الْكُفْرِ وَالنِّفَاقِ وَهُوَ جَوْفُ النَّارِ وَأَسْفَلُهُ، يَقُولُ اللهُ: إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ، وَتِلْكَ النَّارُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ. وَأَمَّا مَعْنَى حَدِيثِ الشَّفَاعَةِ أَنَّهُ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ إِنَّمَا مَعْنَاهُ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ بَرَانِي النَّارِ .قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ :فَنَرَى أَنَّ حَدِيثَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو إِنْ كَانَ لَهُ أَصْلٌ أَنَّهُ يَأْتِي عَلَى جَهَنَّمَ أَحَايِينُ لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ، إِنَّمَا هُوَ مَوْضِعُ أَهْلِ التَّوْحِيدِ.

وَقَالَ اللهُ: خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ، فَإِنَّمَا يَقَعُ الْاسْتِثْنَاءُ عِنْدَنَا عَلَى أَهْلِ التَّوْحِيدِ فِي الْآيَتَيْنِ جَمِيعًا، لِمَا جَاءَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ لَهُ شَفَاعَةً لِأَهْلِ الذُّنُوبِ، فَهذَا مَا أَوَّلْنَا وَاللهُ أَعْلَمُ.

442) Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr el-Ferrâ'nın şöyle dediğini işittim: Süleymân b. Harb'e, Ubeydullah b. Muhammed et-Teymî'ye ve Ebû Ubeyd'e defalarca sordum. Sözleri iç içe geçti ama mana birdir. Dediler ki: "Cehennemin bir içi, bir de dışı vardır. Tevhid ehli küfür ve nifak ehlinin girdiği yere girmez. Çünkü küfür ve nifak ehlinin girdiği yere girdirilen kimse bir daha oradan çıkamaz. *'Ona ancak yalanlayıp yüz çeviren girip yanar' (Leyl, 15-16)* buyruğunu işitmiyor musun? Araplar ancak korun ortasında kızartılan koyuna 'masliyy koyun' der. (Masliyy, âyette geçen yaslâ fiiliyle aynı kökten gelmektedir.) Yerde bir çukurcuk kazarlar. Orada çok miktarda kor toplarlar. Sonra derisi yüzülmüş koyunu getirip içerisinde kaybolana dek bu kora sokarlar. Sonra koyun korun içinde kızarır. İşte onların nezdinde 'masliyy' budur. Korun dışında kızartılana, kavrulana ya da tandırda pişirilene gelince bunu 'masliyy' diye isimlendirmezler."

Yine dediler ki: "Şu hâlde hadisin manası şudur: Tevhid ehli küfür ve nifak ehlinin girdiği yere, yani cehennemin ortasına ve en aşağısına girmez. Al-

lah *'Münâfıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar' (Nisâ, 145)* buyurmuştur. Bu ateş kâfirlere hazırlanmıştır. *'Kalbinde hardal tanesi ağırlığınca iman olan kimse cehennemden çıkar'*[526] lafzındaki şefaat hadisinin manası ise şudur: Cehennemin dış kısmından çıkar."

Ebû Abdullah dedi ki: "Bizce Abdullah b. Amr'ın hadisi -aslı varsa- şu manaya gelmektedir: Cehenneme öyle zamanlar gelecektir ki bu zamanlarda orada kimse olmayacaktır. Bu tevhid ehlinin bulunduğu yer hakkında söz konusudur.

Allah *'Rabbinin dilediği hariç gökler ve yer var olduğu sürece orada ebedîdirler'* buyurmuştur. Bizim nezdimizde istisnâ iki âyette de ancak tevhid ehli hakkında geçerlidir. Çünkü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun günahkârlara şefaat edeceği varid olmuştur. Bizim tevilimiz budur. Allah en iyi bilendir."[527]

٤٤٣) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ

---

526) Bunu el-Buhârî (7510) ve Müslim (376) rivâyet etmiştir.

527) el-Beğavî *rahimehullah* "Tefsîr"inde (2/403) şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd *radiyallahu anh*'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: 'Cehenneme öyle bir zaman gelecektir ki o zamanda orada hiç kimse olmayacaktır. Bu, orada çağlar boyu kalmalarından sonra olacaktır.' Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan da aynısı rivâyet edilmiştir. Sâbit olduğu takdirde bunun Ehli Sünnet nezdindeki manası şudur: Orada iman ehlinden hiç kimse kalmayacaktır. Kâfirlerin yerleri ise ebediyen dolu olacaktır."

et-Taberî *rahimehullah* "et-Tefsîr"de (12/119) şunları söylemiştir: "Bu âyetin tevili hususundaki bu kaviller arasında doğruya en yakın olan, Katâde'den ve ed-Dahhâk'tan aktardığımız kavildir: Bu istisnâ büyük günah işleyen tevhid ehli hakkında söz konusudur. Allah onları cehenneme orada ebedî kalmak üzere sokar. Dilediklerini bundan müstesnâdır. Dilediklerini orada bundan daha az bir süre bırakır. Sonra onları çıkarıp cennete sokar. Nitekim bunu başka yerlerde beyan etmiş bulunuyoruz. Bu, aynı şeyi burada tekrar etmeye ihtiyaç bırakmamaktadır.

Bunun bu konudaki kavillerin en doğrusu olduğunu söylememizin sebebi şudur: Allah celle senâhû kendisine şirk koşanlara cehennemde ebedî kalmayı vaad etmiştir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna dâir rivâyet edilen haberler de birbirlerini destekler durumdadır. Dolayısıyla şirk ehli hakkında bir istisnânın olması mümkün değildir. Ayrıca Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Allah'ın iman ehlinden bir topluluğu işledikleri bazı günahlardan dolayı cehenneme sokacağına, sonra onları cehennemden çıkarıp cennete sokacağına dâir rivâyet edilen haberler de tevâtür derecesine ulaşmıştır. Dolayısıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den zikrettiğimiz yönde rivâyet edilen haberlerin sahih olmasına rağmen tevhid ehlinin cehenneme girmeden önce istisna edilmesi de mümkün değildir. Hem biz istisnâyı bu hususta bir istisna kılarsak 'Cennete fâsık, cehenneme mümin girmez' diyenlerin söylediğini söylemiş oluruz. Bu ise ilim ehlinin mezhebinin ve Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilen haberlerin içerdiklerinin hilâfınadır."

سُلَيْمَانَ التَّيمِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَوْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ فِي قَوْلِهِ: خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ، قَالَ :هذِهِ الْآيَةُ عَلَى الْقُرْآنِ كُلِّهِ.

443) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be'nin, Süleymân et-Teymî- Ebû Nadra kanalıyla Câbir b. Abdullah'tan -ya da onun ashâbından birinden- tahdis ettiğine göre o *'Rabbinin dilediği hariç gökler ve yer var olduğu sürece orada ebedîdiler'* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet Kur'ân'ın tamamı üzerine gelmiştir."[528]

٤٤٤) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ فِي قَوْلِهِ: خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ، قَالَ :إِلَّا مَنِ اسْتَثْنَى مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ، وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ، إِلَّا مَنِ اسْتَثْنَى مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ.

444) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân'ın bir adam kanalıyla ed-Dahhâk'tan tahdis ettiğine göre o *'Rabbinin dilediği hariç gökler ve yer var olduğu sürece orada ebedîdiler'* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "İstisnâ ettiği, cehennemden çıkacak olan kıble ehli hariç. *'Bahtiyar olanlara gelince cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç gökler ve yer var olduğu sürece orada ebedîdirler.'* İstisnâ ettiği, cehennemden çıkacak olan kıble ehli hariç."[529]

---

528) Tahrîci daha önce geçmişti.

529) Bu tefsîrinde (1/134) es-Sevrî ve "ed-Dürru'l Mensûr"da (4/476) geçtiği üzere Ebu'ş Şeyh rivâyet etmiştir.

et-Taberî (12/118) Ma'mer kanalıyla ed-Dahhâk'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bir topluluk cehennemden çıkar ve cennete girer. Kendileri hakkında istisnâda bulunulanlar onlardır."

Yine et-Taberî benzerini Katâde'den, Ebû Sinân'dan ve Hâlid b. Ma'dân'dan rivâyet etmiştir.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ne Zaman Nebî Olarak Yazıldın?" Diye Sorulması Babı

٤٤٥) قُلْتُ لِإِسْحَاقَ :حَدِيثُ مَيْسَرَةَ الْفَجْرِ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَتَى كُتِبْتَ نَبِيًّا؟ قَالَ: وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ، مَا مَعْنَاهُ؟ قَالَ :قَبْلَ أَنْ يَنْفُخَ فِيهِ الرُّوحَ وَقَدْ خُلِقَ.

445) İshâk'a, Meysere el-Fecr'in şu hadisinin ne manaya geldiğini sordum: "'Ey Allah'ın Resûlü, ne zaman nebî olarak yazıldın?' dedim. *'Âdem rûh ile cesed arasındayken'* buyurdu."

(İshâk) dedi ki: "(Allah) Âdem'e ruh üflemeden önce o yaratılmıştı."[530]

٤٤٦) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ بُدَيْلٍ الْعُقَيْلِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ مَيْسَرَةَ الفَجْرِ قَالَ :قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَتَى كُتِبْتَ نَبِيًّا؟ قَالَ: وآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ.

446) Bize Amr b. el-Abbâs tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdî, Mansûr b. Sa'd- Budeyl el-Ukaylî- Abdullah b. Şakîk kanalıyla Meysere el-Fecr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "'Ey Allah'ın Resûlü, ne zaman nebî olarak yazıldın?' dedim. *'Âdem rûh ile cesed arasındayken'* buyurdu."[531]

---

530) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (200) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

531) Bunu Ahmed (20596) ve "es-Sünne"de (840) Abdullah rivâyet etmiştir.

٤٤٧) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ :حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي الْجَدْعَاءِ قَالَ :قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَتَى جُعِلْتَ نَبِيًّا؟ قَالَ: [وَ] آدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ.

447) Bize Alî b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize Hâlid, Abdullah b. Şakîk kanalıyla Ebu'l Ced'â'dan[532] onun şöyle dediğini haber verdi: "'Ey Allah'ın Resûlü, ne zaman nebî kılındın?' dedim. *'Âdem rûh ile cesed arasındayken'* buyurdu."[533]

"Müntehabu'l İlel"de (95) geçtiği üzere el-Hallâl şöyle demiştir: Zuheyr'e okudum, dedim ki: Bize Mühennâ tahdis etti, dedi ki: Ahmed'e Meysere el-Fecr'in "Ne zaman nebî oldun?" hadisini sordum. Ahmed dedi ki: "Ayrıca (oldun yerine) 'yazıldın' da demektedirler. Bunu Hammâd b. Seleme, Hâlid- İbn Şakîk- kanalıyla İbn Ebi'l Ced'â'dan nakletmiştir. İbn Ebi'l Ced'â, Meysere el-Fecr'in ta kendisidir."

"Onun bundan başka hadisi var mı?" diye sordum. "Evet, bir tane daha var" dedi.

Hadis "el-İsâbe fî Temyîzi's Sahâbe"de (6/239) ve "Mecmeu'z Zevâid"de (8/223) sahihlenmiştir. ed-Dârakutnî "el-İlel"de (3432) mürsel olduğunu tercih etmiştir.

Tembih: İbnu'l Kayyım *rahimehullah* "İ'lâmu'l Muvakkıîn"de (4/273) şöyle demiştir: "Sahih olan lafız budur. Avâm bunu 'su ile çamur arasında' lafzıyla rivâyet etmektedir. Şeyhimiz (İbn Teymiyye) dedi ki: 'Bu bâtıldır. Su ile çamur arasında bir mertebe yoktur.'"

532) Asılda böyle geçmektedir. Doğrusu, hadisi rivâyet edenlerin kitaplarında geçtiği üzere İbn Ebi'l Ced'â şeklindedir. "el-İsâbe fî Temyîzi's Sahâbe" (7/78) sahibi bu hususa dikkat çekmiştir.

533) Bunu İbn Sa'd "et-Tabakâtu'l Kubrâ"da (1/148) ve et-Tahâvî "Şerhu Müşkili'l Âsâr"da (5976) rivâyet etmiştir.

"el-İsâbe fî Temyîzi's Sahâbe" (4/37) sahibi şöyle demiştir: "Abdullah b. Şakîk'in 'Ne zaman nebî oldun?' hadisini Abdullah b. Ebî Ced'â'dan mı yoksa Meysere el-Fecr'den mi rivâyet ettiği hususunda ihtilâf edilmiştir. İkisinin aynı kişi olduğu söylenmiştir. Bazıları da Abdullah b. Ebi'l Ced'â'nın Abdullah b. Ebi'l Hamsâ'nın ta kendisi olduğunu söylemiştir. Doğru olan başkası olduğudur."

Rüya Hakkında Bab[534]

٤٤٨) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُهَاجِرٍ، عَنْ جُنَيْدِ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ كَلَامٌ يُكَلِّمُ بِهِ الْعَبْدُ رَبَّهُ فِي الْمَنَامِ.

448) Bize Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr b. Dînâr tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Muhâcir, Cuneyd b. Meymûn-Hamza b. ez-Zubeyr kanalıyla Ubâde b. es-Sâmit'ten Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Müminin rüyası kulun uykusunda kendisiyle Rabbiyle konuştuğu bir sözdür."*[535]

---

534) Harb *rahimehullah* gördüğü âlimlerin rüyâ hususundaki söylediklerini ve rüyanın bazı hükümlerini daha önce nakletmişti. 71 numaralı maddeye bakınız.

İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (1/285) şunları söylemiştir: "Bu konuda söyleneceklerin özeti şudur: Sâdık rüya Allah'tandır ve nübüvvetten bir cüzdür. Rüyayı doğrulamak haktır. Rüyada Allah'ın müminin imanını arttıran olağanüstü hikmeti ve lütfu söz konusudur. Rey ehlinden olsun eser ehlinden olsun din ve hak ehli kimseler arasında sana zikretmiş olduğum şey hususunda herhangi bir ihtilâf bilmiyorum. Rüyayı ancak ilhad ehli ve Mutezile'den küçük bir topluluk inkâr etmektedir."

535) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (496), ed-Dûlâbî "el-Kunâ ve'l Esmâ"da (1532), ed-Dıyâ "el-Muhtâra"da (337), el-Hakîm et-Tirmizî "en-Nevâdir"de (494) rivâyet etmiştir. "el-Feth" (12/354) sahibi zayıflamıştır. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (7/174) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî rivâyet etmiştir. İsnadında bilemediğim biri vardır."

٤٤٩) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ :ثَنَا أَبِي، قَالَ :ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ.

449) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Katâde- Enes b. Mâlik- Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Müminin rüyası nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür."*[536]

٤٥٠) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ :حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ الْعَبْدِ الصَّالِحِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ.

450) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân b. Bilâl, Suheyl- babası- Ebû Hureyre kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Sâlih kulun gördüğü sâlih* rüya[537] nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür."[538]

٤٥١) حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ :حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ :أَخْبَرَنَا يَعْلَى بْنُ عَطَاءٍ عَنْ، وَكِيعِ بْنِ عُدُسٍ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرُّؤْيَا بِرِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ تُعَبَّرْ، فَإِذَا عُبِّرَتْ وَقَعَتْ، وَالرُّؤْيَا جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ، وَحَسِبْتُهُ قَالَ: لَا تَقُصَّهَا إِلَّا عَلَى وَادٍّ، أَوْ ذِي رَأْيٍ.

---

536) Bunu el-Buhârî (6987) ve Müslim (5971) rivâyet etmiştir.

537) İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (1/285) şunları söylemiştir: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in 'Salih adamın gördüğü sâlih rüya' buyruğuna gelince bazı hadislerde sadece 'sâlih rüya' lafzı varid olmuşken bazı hadislerde sadece 'müminin rüyası' lafzı varid olmuştur. Bazen de 'sâlih adamın gördüğü ya da ona gösterilen' lafzı varid olmuştur. Yani rüya sâlih oladabilir, olmayadabilir. İşte bunlar muhaddislerin lafızlarıdır. Allah bunları en iyi bilendir. Benim nezdimde bu hususstaki doğru mana, nübüvvetin cüzlerinin farklılığı hususunda sahip olduğum görüş doğrultusundadır. (Müellif bu görüşünü az ileride beyan edecektir.) Rüya saçma ve korkutucu bir rüya olmadığı takdirde sâdık rüyadır. Sâdık rüya bazen kâfirden veya fâsıktan da sâdır olabilir. Melikin Yusûf'un tefsir ettiği rüyası, iki gencin zindanda gördükleri rüya, Buhtunnasr'ın Danyâl'ın saltanatının gideceği yönünde tefsir ettiği rüyası, Kisrâ'nın Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zuhûruna dâir rüyası ve Rasulullah'ın halası Âtike'nin Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkındaki rüyası buna örnektir. Bunun benzerleri çoktur.

538) Bunu el-Buhârî (6988) ve Müslim (5975) rivâyet etmiştir.

451) Bize Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Huşeym tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'lâ b. Atâ, Vekî' b. Udus kanalıyla amcası Ebû Razîn'den Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu haber verdi: *"Rüya, tabir edilmediği sürece bir kuşun ayağındadır. Tabir edildiği zaman düşer/gerçekleşir. Rüya nübüvvetin yirmi beş cüzünden bir cüzdür."*

(Ravi dedi ki:) Sanıyorum *"Onu ancak (seni) sevene ve (sağlam) görüş sahibine anlat!"* da dedi.[539]

٢٥٤) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ :ثَنَا أَبِي قَالَ: ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ، قَالَ :سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ عُدُسٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ، وَهِيَ عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ تُحَدِّثْ بِهَا، فَإِذَا حَدَّثْتَ بِهَا وَقَعَتْ، قَالَ يَعْلَى وَأَحْسِبُهُ قَالَ: لَا تُحَدِّثْ بِهَا إِلَّا حَبِيبًا أَوْ لَبِيبًا.

452) Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Ya'lâ b. Atâ'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Vekî' b. Udus'u amcası Ebû Razîn'den onun şöyle dediğini tahdis ederken işittim: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: *"Müslümanın rüyası nübüvvetin kırk cüzünden bir cüzdür. O, onu anlatmadığın sürece bir kuşun ayağındadır. Onu anlattığın zaman düşer/gerçekleşir."*

Ya'lâ dedi ki: Sanıyorum *"Onu ancak (seni) sevene (veya sevdiğine) ya da akıllı birine anlat"* da dedi.

---

539) Bunu Ahmed (16182), Ebû Dâvûd (5010), İbn Mâce (3914), "hasen sahih" diyerek et-Tirmizî (2278, 2279) rivâyet etmiş; İbn Hibbân "Sahîh"inde (6050) sahihlemiştir.

İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (1/283) şunları söylemiştir: "Bu konuda varid olan eserlerin rüyanın nübüvvetin kaç cüzünden biri olduğu noktasında arz ettiği farklılık benim nezdimde zıtlık ve çelişki manasına gelen bir farklılık değildir. Allah en iyi bilendir. Çünkü sâlih rüyanın onu gören bazılarına göre kırk cüz, bazılarına göre kırk beş cüz, bazılarına göre kırk dört cüz, bazılarına göre elli cüz, bazılarına göre de yetmiş cüz olması muhtemeldir. Bu; rüyayı gören kimsenin doğru sözlülüğüne, emâneti edâ edip etmemesine, dininin sağlamlığına, yakînînin güzelliğine göre farklılık arz eder. Şu hâlde rüya, insanlar nezdinde onların söz konusu ettiğimiz hususlardaki farklılığı ölçüsünde sayıları farklı olan cüzlerden biri olur. Allah en iyi bilendir. Kim Rabbine ibâdetinde, yakînînde ve doğru sözlülüğünde hâlis bir niyet taşırsa onun rüyası daha doğru ve nübüvvete daha yakın olur. Nebîlerin farklı derecelerde bulunduğu gibi nübüvvet de farklı derecelerde bulunur. Allah en iyi bilendir."

٤٥٣) حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، قَالَ :ثنَا سُفْيَانُ، قَالَ :حَدَّثَنَا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمنِ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ قَالَ: الرُّؤْيَا مِنَ اللهِ، وَالْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا حَلَمَ أَحَدُكُمْ حُلُمًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفُثْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا وَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ مِن شَرِّ مَا رَأى فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ.

453) Bize el-Humeydî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurabbih b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Ebû Seleme b. Abdurrahmân'ı Ebû Katâde kanalıyla –[salat ve] selâm üzerine olsun- Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu tahdis ederken işittim: *"Rüya Allah'tan, hulum (rüya) şeytandandır.*[540] *Biriniz hoşuna gitmeyen bir hulum gördüğü zaman sol tarafına üç defa tükürsün ve gördüğü şeyin şerrinden Allah'a sığınsın. Bu takdirde ona asla zarar veremeyecektir."*[541]

٤٥٤) حَدَثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحُمَيْدِيُّ قَالَ :حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرُّؤْيَا مِنَ اللهِ وَالْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا حَلَمَ أَحَدُكُمْ حُلُمًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفُثْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا وَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ مِنْ شَرِّ مَا رَأى، فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ.

454) Bize Ebû Bekr el-Humeydî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd, Ebû Seleme b. Abdurrahmân kanalıyla Ebû Katâde'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Rüya Allah'tan, hulum şeytandandır. Biriniz hoşuna gitmeyen bir hulum gördüğü zaman sol tarafına üç defa tükürsün ve gördüğü şeyin şerrinden Allah'a sığınsın. Bu takdirde ona asla zarar veremeyecektir."*[542]

٤٥٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ أَحْمَدُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرُّؤْيَا ثَلَاثٌ فَرُؤْيَا حَقٌّ، وَرُؤْيَا يُحَدِّثُ بِهَا الرَّجُلُ نَفْسَهُ، وَرُؤْيَا تَحْزِينٌ مِنَ الشَّيْطَانِ،

540) Hem rüya hem de hulum uykuda görülen şey manasına gelse de hadiste beyan edildiği üzere hulum genellikle şeytandan olan kötü rüyalar hakkında kullanılmaktadır. (Mütercimin Notu)

541) Bunu el-Humeydî (422), el-Buhârî (6986) ve Müslim (5962) rivâyet etmiştir.

542) Bunu el-Humeydî (422) rivâyet etmiştir.

فَمَنْ رَأى مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ، وَكَانَ يَقُولُ: يُعْجِبُنِي الْقَيْدُ وَأَكْرَهُ الْغِلَّ، وَالْقَيْدُ ثَبَاتٌ فِي الدِّينِ، وَكَانَ يَقُولُ: مَنْ رَآنِي فَإِنِّي أَنَا هُوَ، فَإِنَّهُ لَيْسَ لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَمَثَّلَ بِي، وَكَانَ يَقُولُ: لَا تَقُصَّنَّ، أَوْ لَا تَقُصَّ الرُّؤْيَا إِلَّا عَلَى عَالِمٍ أَوْ نَاصِحٍ.

455) Bize Ebû Abdullah Ahmed b. Bişr tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Zurey', Saîd- Katâde- Muhammed b. Sîrîn kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Rüya üçtür. Biri hak olan rüyadır. Biri kişinin içinden geçirdiği rüyadır.*[543] *Biri de şeytandan bir üzme olan rüyadır. Kim hoşuna gitmeyen bir şey görürse kalkıp namaz kılsın."*

Yine (Rasulullah) şöyle derdi: *"Kayd hoşuma gider. Ğullü sevmem. Kayd dinde sebât demektir."*[544]

Yine şöyle derdi: *"Kim beni görürse ben oyumdur. Zira şeytan benim sûretime bürünemez."*

Yine o şöyle derdi: *"Rüyayı, bilenden ya da (sana karşı) iyi duygular besleyenden başkasına sakın anlatma!"*

Ya da (sakın olmadan) *"anlatma"* dedi.[545]

---

543) Mütercimin Notu: Kişi uyanıkken bazı şeyler düşünür ya da bazı şeylerle ilgilenir de rüyasında düşündüğü ya da ilgilendiği şeyi görür.

544) et-Tirmizî "Uykuda kaydı severim" lafzıyla rivâyet etmiştir.

"Tuhfetu'l Ahvezî"de (6/453) şunlar söylenmiştir: "'Kayd hoşuma gider, ğullü sevmem' buyruğuna gelince el-Mühelleb şöyle demiştir: 'Ğull (yani boyuna takılan halka) hoşa gitmeyen şey ile tabir edilir. Çünkü Allah kitabında bunun cehennem ehlinin sıfatlarından biri olduğunu bildirmiştir. Allah Teâlâ "Ğuller boyunlarındadır..." (Ğâfir, 71) buyurmuştur.'"

Sonra müellif şu nakilde bulunmuştur: "Âlimler demiştir ki: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kaydı (ayağa takılan halkayı, prangayı) sevmesinin sebebi kaydın yerinin ayak olmasıdır. Bu; masiyetlerden, şerden ve bâtıldan el çekmek manasına gelir. Ğullü sevmemesinin sebebi ise ğullün yerinin boyun olmasıdır. Bu cehennem ehlinin sıfatıdır. Kayd dinde sebât demektir. Kaydı dinde sebât olarak adlandırmasının sebebi ayağında kayd bulunan kimsenin yürüyememesidir. O böylece bunu, insanı bâtıla yürümekten men eden imana benzetmiştir."

545) Bunu et-Tirmizî (2280) rivâyet etmiş ve "hasen sahih bir hadistir" demiştir. Müslim de (5967) "Kayd dinde sebât demektir" buyruğuna kadar rivâyet etmiştir.

"Kayd hoşuma gider" buyruğunun mevkûf mu yoksa merfû mu olduğu hususunda ihtilâf edilmiştir. ed-Dârakutnî "el-İlel"de (10/33) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den merfû olduğunu tercih etmiştir.

Ayrıca el-Buhârî (6995) Ebû Katâde *radiyallahu anh*'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Sâlih rüya Allah'tandır. Hulum şeytandandır. Kim hoşuna

٤٥٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، قَالَ :ثنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عَائِذٍ الْأَزْدِيِّ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِالرُّؤْيَا الصَّالِحَةِ فَإِنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ بِاللهِ وَرَسُولِهِ.

456) Bize Muhammed b. Musaffâ tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bana Nasr b. Alkame, Abdurrahmân b. Âid el-Ezdî kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından birinden onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kim sâlih rüyaya inanmıyorsa o Allah'a ve Resûlü'ne inanmayacaktır."*[546]

gitmeyen bir şey görürse sol tarafına üç defa tükürsün ve şeytandan sığınsın. Zira o (rüya) ona zarar veremez. Ayrıca şeytan benim sûretimde görünemez."

İbn Abdulberr'in "et-Temhîd"inde (1/288) aktarıldığına göre Mâlik'e "Rüyayı herkes tabir edebilir mi?" diye sorulmuş, o da "Nübüvvet oyuncak edilir mi?" diye karşılık vermiştir. Sonra Mâlik şöyle demiştir: "Rüyayı ancak güzel tabir eden tabir eder. Bir hayır görürse onu bildirir. Hoşlanılmayan bir şey görürse ya hayır söyler ya da susar."

"Peki 'Rüya nasıl yorumlanırsa öyle gerçekleşir' diyen kimsenin sözü uyarınca kişi rüyayı -kendi nezdinde hoşlanılmayan bir manaya geldiği hâlde- hayra yorabilir mi?" diye sorulması üzerine de "Hayır" demiş ve şunu eklemiştir: "Rüya nübüvvetten bir cüzdür. Nübüvvet oyuncağa çevrilmez!"

546) Bunu "Kenzu'l Ummâl"de (41426) geçtiği üzere ed-Deylemî rivâyet etmiştir. İsnadı zayıftır.

Ravâfıza[547] Hakkında Bab[548]

٤٥٧) حَدَّثَنَا أبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّارُ، قَالَ :حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا الْفُرَاتُ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: سَيَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يَنْتَحِلُونَ مَوَدَّةَ أَهْلِ بَيْتِي، هُمُ الرَّوَافِضَةُ، فَمَنْ أَدْرَكَهُمْ مِنْكُمْ، فَلْيُقَاتِلْهُمْ فَإِنَّهُمْ مُشْرِكُونَ.

457) Bize Ebû Alî el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr tahdis etti, dedi ki: Bize Huseyn b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize el-Furât, Meymûn b. Mihrân- İbn Abbâs kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti: "Âhir *zamanda ehlibeytimin sevgisini din/yol edinen bir topluluk olacaktır. Onlar Ravâfıza'dır. Sizden kim onlara yetişirse onlarla savaşsın. Çünkü onlar müşriklerdir."*[549]

---

547) Asılda böyle geçmektedir. Meşhûr şekli ise "Râfıza"dır.

548) Harb *rahimehullah*'ın Râfıza'nın tarifine dâir sözleri akîdesinde geçmişti. 99 numaralı fıkraya bakınız.

el-Lâlekâî *rahimehullah* "el-İ'tikâd" kitabında Râfıza hakkında bir bab açmış, şöyle demiştir: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı hakkında kötü konuşup bunu din edinen Râfızîlerin rezâletleri ve küfürleri hususunda rivâyet edilenlerin, ayrıca ahmaklıkları ve bâtılları kapsamında onlardan aktarılanların siyâkı."

Ayrıca İbnu'l Bennâ'nın "er-Reddu ale'l Mubtedia"sındaki (81) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sındaki ta'lîklerime bakınız. İbn Batta bu kitabının ilk bölümünde Selefin Râfıza'nın zemmi ve tekfiri hususundaki eserlerinden birçoğunu zikretmiştir.

549) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (1015), Ebû Ya'lâ "Müsned"inde (2586) ve el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (1388) rivâyet etmiştir. İsnadı zayıftır.

٤٥٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نَصْرِ بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ، عَنِ الْفُضَيْلِ بْنِ مَرْزُوقٍ، عَنْ أَبِي جَنَابٍ، عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُ سَيَكُونُ قَوْمٌ يَكُونُ لَهُمْ نَبَزٌ يُقَالُ لَهُمُ الرَّافِضَةُ، فَإِنْ أَدْرَكْتَهُمْ فَاقْتُلْهُمْ فَإِنَّهُمْ مُشْرِكُونَ. قَالَ :وَقَالَ عَلِيٌّ: يَكُونُ قَوْمٌ يَتَوَلَّوْنَ حُبَّنَا، يَكْذِبُونَ عَلَيْنَا، وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّهُمْ يَسُبُّونَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ.

458) Bize Muhammed b. Nasr b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Ebî Bukeyr, el-Fudayl b. Merzûk- Ebû Cenâb- Ebû Süleymân kanalıyla Alî b. Ebî Tâlib'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"İleride lakapları olan bir topluluk olacaktır. Onlara Râfıza denecektir. Onlara yetişirsen onları öldür. Çünkü onlar müşriklerdir."*

(Ebû Süleymân) dedi ki: Alî dedi ki: "Bizim sevgimizi üstlenen fakat hakkımızda yalan söyleyen bir topluluk olacaktır. Bunun alâmeti Ebû Bekr ve Ömer'e kötü söz söylemeleridir."[550]

٤٥٩) حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ حُنَيْسٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا سَوَّارُ بْنُ مُصْعَبٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي عَوْفٍ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ عَلِيٍّ، عَنْ فَاطِمَةَ الْكُبْرَى، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ أَلا إِنَّ مِمَّنْ يَزْعُمُ أَنَّهُ يُحِبُّكَ قَوْمٌ يَضْفِزُونَ الْإِسْلَامَ، ثُمَّ يَلْفِظُونَهُ يُقَالُ لَهُمُ الرَّافِضَةُ، فَإِنْ أَدْرَكْتَهُمْ فَاقْتُلْهُمْ فَإِنَّهُمْ مُشْرِكُونَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الْعَلَامَةُ فِيهِمْ؟ قَالَ: لَا يَحْضُرُونَ جُمُعَةً وَلَا جَمَاعَةً، وَيَطْعَنُونَ عَلَى السَّلَفِ.

Musannifin isnadında el-Furât b. es-Sâib vardır ki onun hakkında İbn Adiyy "el-Kâmil"de (6/22) "Mahfûz olmayan, Meymûn'dan münker olan hadisleri vardır" demiştir.

İbn Ebî Âsım, Ebû Ya'lâ ve el-Ukaylî'nin isnadında ise Haccâc b. Temîm vardır ki el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (2/223) şunları söylemiştir: "Haccâc b. Temîm. Meymûn b. Mihrân'dan rivâyette bulunur. Ondan bazı hadisler rivâyet etmiştir ki bunlardan hiçbiri hususunda kendisine mutabaat edilmemiştir."

Bunlar arasından bu hadisi zikretmiş, sonra şöyle demiştir: "Onun başka hadisleri de vardır ki bunlar hususunda kendisine ancak ya kendisi gibi ya da kendisinden aşağıda olan kimseler mutabaatta bulunmuştur."

550) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1250) rivâyet etmiştir. İsnadı zayıftır. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

459) Bize Ebû Ca'fer Muhammed b. Avf tahdis etti, dedi ki: Bize Bekr[551] b. Huneys tahdis etti, dedi ki: Bize Sevvâr b. Mus'ab, Dâvûd b. Ebî Avf- Fâtıma bint Alî- Fâtıma el-Kubrâ- Esmâ bint Umeys kanalıyla Ümmü Seleme'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ey Alî! İyi dinle! Seni sevdiğini söyleyenlerden öyle bir topluluk vardır ki İslâm'ı reddedip sonra onu dile getirirler. Onlara Râfıza denir. Onlara yetişirsen onları öldür. Çünkü onlar müşriklerdir."*

(Alî) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, onlardaki alâmet nedir?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Cuma'ya ve cemaate gelmezler. Ayrıca selefe ta'n ederler."*[552]

٤٦٠) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ :حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ أَبِي رَائِطَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ قَالَ :قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ: اللهَ اللهَ فِي أَصْحَابِي، لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ، وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي، وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللهَ، وَمَنْ آذَى اللهَ فَيُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ.

460) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize İbrâhîm b. Sa'd, Ubeyde b. Ebî Râita- Abdullah b. Abdurrahmân kanalıyla Abdullah b. Muğaffel'den onun şöyle dediğini tahdis etti: -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî buyurdu ki: *"Ashâbım hususunda Allah'tan korkun Allah'tan! Onları hedef edinmeyin. Onları seven beni sevdiğinden dolayı sever. Onlara buğz eden bana buğz ettiğinden dolayı buğz eder. Onlara eziyet veren bana eziyet vermiş olur. Bana eziyet veren Allah'a eziyet vermiş olur. Kim Allah'a eziyet verirse Allah'ın onu yakalaması yakındır."*[553]

---

551) Asılda "Ebû Bekr" diye geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımdır. "Tehzîbu'l Kemâl"e (4/208) bakınız.

552) Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (1014) rivâyet etmiştir. İsnadında Sevvâr b. Mus'ab vardır ki onun hakkında el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de (4/169) "hadisi münkerdir", Ahmed "Sevvâr'ın hadisi metrûktur" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 4/271) Ayrıca "el-İbânetu's Suğrâ"ya (tahkîkimle, 234) bakınız.

553) Bunu Ahmed (16803, 20549) ve et-Tirmizî (3862) Abdullah b. Muğaffel *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir. et-Tirmizî "Bu, kendisini ancak bu vecihten bildiğimiz garib bir hadistir" demiştir.

Ayrıca "er-Reddu ale'l Mubtedia"daki (352) ve "el-İbânetu's Suğrâ"daki (39) ta'lîklerime bakınız.

٤٦١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ :ثنَا حَسَّانُ بْنُ إبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ :سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إنَّ النَّاسَ يَكْثُرُونَ وَأصْحَابِي يَقِلُّونَ، لَا تَسُبُّوهُمْ، لَعَنَ اللهُ مَنْ سَبَّهُمْ.

461) Bize Muhammed b. Nasr tahdis etti, dedi ki: Bize Hassân b. İbrâhîm, Muhammed b. el-Fadl- Amr b. Dînâr kanalıyla Câbir b. Abdullah'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: *"İnsanlar çoğalacak, ashâbım azalacaktır. Onlara kötü söz söylemeyin. Allah onlara kötü söz söyleyene lânet etsin!"*[554]

٤٦٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الضَّبِّيِّ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَفِظَنِي فِي أصْحَابِي كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَبَّهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ.

462) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, Muhammed b. Hâlid ed-Dabbî kanalıyla Atâ'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Kim ashâbım hususunda beni gözetirse kıyâmet günü onun için şefaatçi ve şahid olurum. Kim de onlara kötü söz söylerse Allah'ın lâneti onun üzerine olsun!"*[555]

٤٦٣) حَدَّثَنَا حَمْزَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ، قَالَ :حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ أبِي حُمَيْدٍ الدِّمَشْقِيُّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أحِبَّ آلَ مُحَمَّدٍ وَلَا تَكُنْ رَافِضِيًّا، وَأرْجِئِ الْأُمُورَ إلَى اللهِ وَلا تَكُنْ مُرْجِئًا، وَاعْلَمْ أنَّ مَا أصَابَكَ فَمِنَ اللهِ وَلَا تَكُنْ قَدَرِيًّا، وَاسْمَعْ وَأطِعْ وَلَوْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، وَلَا تَكُنْ خَارِجِيًّا.

463) Bize Hamza b. Ubeydullah tahdis etti, dedi ki: Bize Humeyd b. Ebî

554) Bunu Ebû Ya'lâ (2184) ve "eş-Şerîa"da (1993) el-Âcurrî rivâyet etmiştir. İsnadında Muhammed b. el-Fadl vardır ki İbn Maîn onu yalancılıkla itham etmiştir. Ahmed onun hakkında "bir şey değildir" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 8/56)

Yine bunu İbn Adiyy "el-Kâmil"de (1/377) rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadisi Amr b. Dînâr'dan, Ebu'r Rabî' es-Semmân'dan ve Muhammed b. el-Fadl b. Atıyye'den başka rivâyet eden bilmiyorum."

İbn Maîn, Ebu'r Rabî' es-Semmân hakkında "bir şey değildir", ayrıca "sika değildir" demiştir.

555) Bunu Ahmed "Fedâilu's Sahâbe"de (10/1733) rivâyet etmiştir. Mürsel bir hadistir. Atâ, Atâ b. Ebî Rabâh'tır.

Humeyd ed-Dımeşkî, Hâlid b. Ma'dân kanalıyla Ömer b. el-Hattâb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Muhammed'in âlini sev ama râfizî olma! İşleri Allah'a havâle et ama mürciî olma! Başına gelen her şeyin Allah'tan olduğunu bil, kaderî olma! Habeşli bir köle bile olsa işitip itaat et, hâricî olma!"*[556]

٤٦٤) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ :سَمِعْتُ غِيَاثَ بْنَ وَاقِدٍ يَقُولُ: قَالَ سُفْيَانُ: أَرْجِ مَا لَمْ تَعْلَمْ إِلَى اللهِ، وَلَا تَكُنْ مُرْجِئًا، وَأَحِبَّ صَالِحِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَلَا تَكُنْ سَبَئِيًّا، وَأَحِبَّهُ وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا وَلَا تَكُنْ خَارِجِيًّا.

464) Bize Ahmed b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Ğıyâs b. Vâkıd'ı şöyle derken işittim: Süfyân dedi ki: "Bilmediğini Allah'a havâle et ama mürciî olma! (Benî) Abdulmuttalib'in sâlihlerini sev ama sebeî olma! Habeşli bir köle bile olsa ona icâbet et, hâricî olma!"[557]

٤٦٥) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ قَالَ: ثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بِرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ :قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَا مَيْمُونُ لَا تَسُبَّ السَّلَفَ، وَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ.

465) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Ahvas tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Abdurrahmân, Ca'fer b. Birkân kanalıyla Meymûn b. Mihrân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbâs dedi ki: "Ey Meymûn! Selefe kötü söz söyleme, cennete selâmetle gir!"[558]

---

556) Bunu İbn Asâkir "Târîhu Dımaşk"ta (15/278) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

Hâlid b. Ma'dân, Ömer *radiyallahu anh*'tan hadis işitmemiştir.

Bu hadis "Zeylu'l Leâlii'l Masnûa fi'l Ehâdîsi'l Mevdûa"da (886) rivâyet edilmiştir. Bu hadis hakkında doğru olan, ileride geleceği üzere seleften bazı kimselerden rivâyet edilmiş olmasıdır.

557) "el-Hılye"de (7/33) rivâyet edildiğine göre Ğıyâs b. Vâkıd şöyle demiştir: Süfyân'ı şöyle derken işittim: "Bilmediğin her şeyi Allah'a havâle et ama mürciî olma! Başına gelen her şeyin Allah'tan olduğunu bil, kaderî olma!"

Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (1284) rivâyet edildiğine göre eş-Şa'bî şöyle demiştir: "Bütün işleri Allah'a havâle et ama mürciî olma! Marufu emredip münkerden sakındır ama harûrî olma! Hayrın ve şerrin Allah'tan olduğunu bil, kaderî olma! Benî Hâşim'in sâlihlerini sev ama şîî olma!"

558) el-İlel, İbn Ebî Hâtim, 2/356; el-Lâlekâî, 2355

Benzeri "el-İbânetu's Suğrâ"da (316) Süfyân es-Sevrî *rahimehullah*'tan nakledilmiştir. Tahrîcini orada yaptım.

٤٦٦) حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ :حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ حِرَاشٍ، عَنْ عَمِّهِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ قَالَ :أَدْرَكْتُ مَنْ أَدْرَكْتُ مِنْ صَدْرِ هذِهِ الْأُمَّةِ وَهُمْ يَقُولُونَ: اذْكُرُوا مَحَاسِنَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ تَأْتَلِفْ عَلَيْهِمُ الْقُلُوبُ، وَلَا تَذْكُرُوا الَّذِي شَجَرَ بَيْنَهُمْ فَتُحَرِّشُوا النَّاسَ عَلَيْهِمْ.

466) Bize Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Şihâb b. Hirâş, amcası el-Avvâm b. Havşeb'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bu ümmetin başından görmüş olduklarımı gördüm. Diyorlardı ki: Rasulullah'ın ashâbının güzelliklerini anın ki kalpler onlar hakkında birleşsin. (Kalpler onlara ısınsın.) Aralarındaki anlaşmazlıkları anmayın. Sonra insanları onlara karşı kışkırtırsınız."[559]

٤٦٧) حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْحِبَّانِيُّ، قَالَ :ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ زُفَر، عَنْ أَبِي خَالِدٍ الْبَصْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ :مَنْ شَتَمَ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَّطَ اللهُ عَلَيْهِ فِي قَبْرِهِ حَيَّتَانِ وَاحِدَةٌ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ وَأُخْرَى مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْهِ تَقْرُضَانِهِ حَتَّى تَنْتَهِيَا إِلَى وَسَطِهِ، ثُمَّ يُعَادُ وَيُعَادَانِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

467) Bize Ebû Hâlid el-Hıbbânî tahdis etti, dedi ki: Bize Osmân b. Züfer, Ebû Hâlid el-Basrî- Alî b. Zeyd b. Cud'ân kanalıyla Saîd b. el-Museyyeb'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kim Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbına kötü söz söylerse Allah ona kabrinde iki yılan musallat eder. Biri başı tarafında, diğeri ayakları tarafında olur. Ortasına varıncaya kadar onu kemirirler. Sonra kıyâmet gününe dek hem o geri döndürülür, hem de yılanlar geri döndürülürler."

٤٦٨) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ: لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ.

468) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, el-A'meş- Ebû Sâlih kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Rasulullah buyurdu ki: *"Ashâbıma kötü söz söylemeyin. Biriniz Uhud kadar altını infâk etse onlardan birinin bir müd-*

559) Bunu el-Hallâl (829) ve "eş-Şerîa"da (1891) el-Âcurrî rivâyet etmiştir. Tahrîcini İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sında (220) yaptım.

düne hatta bunun yarısına ulaşmaz."[560]

٤٦٩) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ الرَّقَّاشِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ :ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَ :حَدَّثَنِي جَدِّي رَبَاحُ بْنُ الْحَارِثِ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ يَقُولُ: وَاللهِ لَمَشْهَدٌ شَهِدَهُ أَحَدُهُمْ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغْبَرَّ فِيهِ وَجْهُهُ أَفْضَلُ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ وَلَوْ عُمِّرَ عُمُرَ نُوحٍ.

469) Bize Ebû Ma'n er-Rakkâşî tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Sadaka b. el-Müsennâ tahdis etti, dedi ki: Bana dedem Riyâh b. el-Hâris, Saîd b. Zeyd'i şöyle derken işittiğini tahdis etti: "Vallahi onlardan birinin Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber iştirâk ettiği ve içerisinde yüzünün tozlandığı bir savaş, kendisine Nûh'un ömrü kadar ömür verilse bile birinizin bütün amellerinden daha fazîletlidir."[561]

٤٧٠) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ :قَالَ عَلِيٌّ: تَفْتَرِقُ هذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، شَرُّهُمْ قَوْمٌ يَنْتَحِلُونَ حُبَّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ.

470) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, Muhammed b. Sûka kanalıyla Habîb b. Ebî Sâbit'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: Alî dedi ki: "Bu ümmet yetmiş küsur fırkaya ayrılacaktır. En şerlileri biz Ehli Beyt'in sevgisini din/yol edinen bir topluluktur."[562]

---

560) Bunu el-Buhârî (3673) ve Müslim (6580) rivâyet etmiştir.

561) Bunu Ahmed (1629) ve Ebû Dâvûd (4650) şu lafızla rivâyet etmiştir: Riyâh b. el-Hâris dedi ki: Falanın yanında Kûfe Mescidi'nde oturuyordum. Kûfe ehli de yanında bulunuyordu. O esnada Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl geldi. Falan ona hoşgeldin dedi, onu selâmladı ve kanepenin üzerine ayağının yanına oturttu. Sonra Kûfe ehlinden Kays b. Alkame denen bir adam geldi. Yönünü ona çevirdi ve bayağı bir kötü söz söyledi. Saîd "Bu adam kime kötü söz söylüyor?" diye sordu. Falan "Alî'ye kötü söz söylüyor" dedi. Bunun üzerine Sâid şunları söyledi: "Görüyorum ki Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbına senin yanında kötü söz söyleniyor, sen de bunu ne inkâr ediyorsun ne de düzeltmeye çalışıyorsun! Ben Rasulullah'ı şöyle buyururken işittim -ki ben onun adına söylemediği bir şeyi söylemekten, bundan dolayı yarın onunla karşılaştığım zaman beni sorguya çekmesinden müstağnîyim-: 'Ebû Bekr cennettedir...'" Hadisi zikretmiş, sonra "Onlardan bir adamın..." demiştir.

562) Bunu "eş-Şerîa"da (2011) el-Âcurrî ve başkaları rivâyet etmiştir. Tahrîcini "el-İbâne-tu's Suğrâ"da (235) yaptım.

٤٧١) حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ :ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ النَّضْرِ وَكَانَ عَلَى مُجَنِّبَةِ عَلِيٍّ قَالَ :قُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا النَّضْرِ مَا رَدَّكَ عَنْ رَأْيِ هَذِهِ الشِّيعَةِ وَكُنْتَ فِيهِمْ رَأْسًا؟ قَالَ :رَأَيْتُهُمْ يَتَعَلَّقُونَ بِأَعْجَازٍ لَيْسَ لَهَا صُدُورٌ.

471) Bize Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye, Mücâlid- eş-Şa'bî kanalıyla -Alî'nin ordusunun kanadını yöneten- Ziyâd b. en-Nadr'dan tahdis etti.

(eş-Şa'bî) dedi ki: Ona (yani Ziyâd'a) "Ey Ebu'n Nadr, önceden onlar arasında reis olmana rağmen seni şu Şîa'nın görüşünden döndüren nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Onların başı olmayan sonlara tutunduğunu gördüm."[563]

٤٧٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ :ثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَصَمِّ، قَالَ :قُلْتُ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ: إِنَّ هَذِهِ الشِّيعَةَ يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيًّا مَبْعُوثٌ [قَبْلَ] يَوْمِ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ :كَذَبُوا وَاللهِ مَا هؤلاءِ بِشِيعَةٍ، لَوْ عَلِمْنَا أَنَّهُ مَبْعُوثٌ مَا زَوَّجْنَا نِسَاءَهُ، وَلَا اقْتَسَمْنَا مَالَهُ.

472) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Zuheyr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk, Amr b. el-Esam'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: el-Hasen b. Alî'ye "Bu Şîa, Alî'nin kıyâmet gününden önce diriltileceğini söylüyor?" dedim. "Yalan söylüyorlar" dedi. "Vallahi onlar şîa falan değildir. Onun diriltileceğini bilseydik kadınlarını evlendirmez, malını üleşmezdik."[564]

٤٧٣) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ :حَدَّثَنَا إِدْرِيسُ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ :قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَاسًا يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيًّا سَيَرْجِعُ بَعْدَ الْمَوْتِ؟ قَالَ :لَوْ عَلِمْنَا ذَلِكَ مَا اقْتَسَمْنَا مِيرَاثَهُ، وَلَانَكَحْنَا نِسَاءَهُ.

473) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize İdrîs, Husayn kanalıyla Ammâr[565] b. el-Hâris'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbâs'a

563) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1283) rivâyet etmiştir.

564) Bunu Abdullah "Zevâidu Fedâili's Sahâbe"de (1226) rivâyet etmiştir. "el-İbânetu's Suğrâ"daki (224) ta'lîkime bakınız.

565) Asılda böyle geçmektedir. Doğrusu, eseri tahriç edenlerin kitaplarında geçtiği üzere "İmrân" şeklindedir. Tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (22/313) bakınız.

"Bazı insanlar Alî'nin ölümden sonra geri geleceğini söylüyorlar?" dendi. Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi: "Bunu bilseydik mirasını üleşmez, kadınlarını nikâhlamazdık."[566]

٤٧٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ قَالَ :حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقْظَانَ، عَنْ زَاذَانَ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ :مَثَلِي فِيكُمْ كَمَثَلِ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ أَحَبَّتْهُ طَائِفَةٌ فَأَفْرَطُوا فِي حُبِّهِ فَهَلَكُوا، وَأَبْغَضَتْهُ طَائِفَةٌ فَأَفْرَطُوا فِي بُغْضِهِ فَهَلَكُوا، وَاقْتَصَدَتْ فِيهِ طَائِفَةٌ فَنَجَتْ، فَالنَّاجِي مِنْكُمْ فِيَّ الْمُقْتَصِدُ.

474) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize Şerîk, Ebu'l Yakzân- Zâzân kanalıyla Alî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Aranızdaki durumum Meryem oğlu Îsâ'nın durumuna benzemektedir. Bir tâife onu sevmiş ve onu sevmekte aşırıya gitmiştir. Böylece helâk olmuşlardır. Bir tâife de ona buğz etmiş ve ona buğz etmekte aşırıya gitmiştir. Böylece helâk olmuşlardır. Bir tâife de onun hakkında orta yolu tutmuş ve kurtuluşa ermiştir. Sizden benim hakkımda kurtulacak kimse orta yolu tutan kimsedir."[567]

٤٧٥) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ :حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ :مَا رَأَيْتُ قَوْمًا أَشْبَهَ بِالنَّصَارَى مِنَ السَّبَائِيَّةِ. قَالَ أَحْمَدُ :هُمُ الرَّافِضَةُ.

475) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Hristiyanlara Sebâiyye'den çok ben-

---

566) Bunu İbn Cerîr "Tefsîr"inde (1/450), el-Hâkim "el-Müstedrek"te (2/265) şu lafızla rivâyet etmiştir: İmrân b. el-Hâris dedi ki: İbn Abbâs'ın yanında olduğumuz esnada bir adam onun yanına geldi. İbn Abbâs "Nereden geldin?" diye sordu. Adam "Irak'tan" diye cevap verdi. İbn Abbâs "Neresinden?" diye sordu. Adam "Kûfe'den" diye cevap verdi. İbn Abbâs "Ne haberler getirdin?" diye sordu. Adam "Onları, Alî'nin çıkıp kendilerine geleceğini konuşur hâlde bıraktım" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs şunu söyledi: "Ne diyorsun sen babasız kalasıca? Bunu bilseydik kadınlarını evlendirmez, mirasını üleştirmezdik."

el-Hâkim bunu sahihlemiş, ez-Zehebî de ona muvâfakat etmiştir.

el-Berbehârî *rahimehullah* "Şerhu's Sünne"de (175) şunları söylemiştir: "Yine bir bid'at vardır ki Azîm olan Allah'a karşı küfürdür. Bu görüşü savunan kimse hiç şüphesiz Allah'a karşı kâfirdir. (Bu görüşteki kimseler) ric'ate inanırlar, "Alî b. Ebî Tâlib diridir; kıyâmet gününden önce o, Muhammed b. Alî, Ca'fer b. Muhammed ve Mûsâ b. Ca'fer geri gelecektir" derler. İmâmet hakkında konuşurlar. İmamların gaybı bildiklerini söylerler. Onlardan uzak dur. Çünkü onlar ve bu görüşe sâhip olan herkes Azîm olan Allah'a kâfirdirler."

567) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1323) rivâyet etmiştir.

Yine Abdullah "es-Sünne"de (1318) bunun benzerini Alkame *rahimehullah*'tan rivâyet etmiştir.

zeyen bir topluluk görmedim."

Ahmed dedi ki: "Onlar Râfıza'dır."[568]

٤٧٦) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ قَالَ :حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ ظُهَيْرٍ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى، قَالَ: أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ.

476) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hakem b. Zuhayr'ın es-Süddî- Ebû Mâlik kanalıyla İbn Abbâs'tan tahdis ettiğine göre o *"O'nun seçtiği kullarına selâm olsun" (Neml, 59)* buyruğu hakkında "Muhammed'in ashâbı" demiştir.[569]

٤٧٧) حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ :ثَنَا يَعْقُوبُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ، قَالَ: مَعَ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ.

477) Bize Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'kûb'un Zeyd b. Usâme- Nâfi' kanalıyla İbn Ömer'den tahdis ettiğine göre o Allah Teâlâ'nın *"Ey iman eden-*

---

568) Bunu el-Âcurrî "eş-Şerîa"da (2028) rivâyet etmiştir. Buradaki Ahmed, Ahmed b. Yûnus'tur. Allah ona rahmet etsin.

Râfıza ile hristiyanlar arasındaki benzerliklere örnek olarak şunlar zikredilebilir:

Alkame *rahimehullah* şöyle demiştir: "Bu Şîa, Alî *radiyallahu anh* hakkında hristiyanların Meryem oğlu Îsâ hakkında aşırıya gittiği gibi aşırıya gitmiştir." (es-Sünne, Abdullah, 1253)

İbn Teymiyye *rahimehullah* "Minhâcu's Sünne"de (1/481) şunları söylemiştir: "Hristiyanlar Mesîh'e tâbi olan havârîlerin İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve diğer nebî ve resûllerden daha fazîletli olduğunu söylerler. Havârîlerin, Allah'ın kendileriyle yüz yüze konuştuğu resûller olduğunu söylerler. Çünkü onlar 'Allah Mesih'tir' derler. Yine onlar 'Mesih Allah'ın oğludur' derler. Râfıza da on iki imamı Muhâcirler'den ve Ensâr'dan öne geçen ilk kimselerden daha faziletli sayar. Aşırıya gidenleri 'Onlar nebîlerden bile daha fazîletlidir' der. Çünkü hristiyanların Mesîh'in ilah olduğuna inandıkları gibi onlar da onların ilah olduklarına inanırlar. Yine hristiyanlar 'Din din âlimlerine ve rahiplere bırakılmıştır, helâl onların helâl kıldıkları haram da onların haram kıldıklarıdır, din onların belirledikleri şeydir' derler. Râfıza da dinin imamlara bırakıldığını, helâlin onların helâl kıldıkları olduğunu, haramın onların haram kıldıkları olduğunu, dinin de onların belirlediği şey olduğunu söyler."

569) Bunu İbn Cerîr "Tefsîr"inde (20/2) rivâyet etmiştir. el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (7/87) şöyle demiştir: "Bunu el-Bezzâr rivâyet etmiştir. İsnadında el-Hakem b. Zuhayr vardır ki metrûktur."

Yine et-Taberî'nin tefsirinde ve "el-Hılye"de (7/77) benzeri Süfyân *rahimehullah*'tan rivâyet edilmiştir.

ler, Allah'tan korkun ve sâdıklarla birlikte olun!" (Tevbe, 119) buyruğu hakkında "Muhammed ve ashâbı ile" demiştir.[570]

٤٧٨) حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ :ثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَن عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ :سَمِعْتُ عَمِّي وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ يَقُولُ فِي قَوْلِهِ: بِأَيْدِي سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ، قَالَ: أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

478) Bize Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleymân, Abdussamed b. Ma'kil'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Amcam Vehb b. Münebbih'i *"Değerli ve iyi yazıcıların ellerinde" (Abese, 15-16)* buyruğu hakkında "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı" derken işittim.[571]

٤٧٩) حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ :ثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ، قَالَ: أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ.

479) Bize el-Alâ b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Uleyye'nin İbn Ebî Necîh kanalıyla Mücâhid'den tahdis ettiğine göre o *"Ey iman edenler; Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de" (Nisâ, 59)* buyruğu hakkında "Muhammed'in ashâbı" demiştir.[572]

٤٨٠) حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ خُبَيْقٍ الْأَنْطَاكِيُّ، قَالَ :سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ يَقُولُ: أَمَّا الشِّيعَةُ فَهُمْ أَصْنَافٌ، فَمِنْهُمُ الْمَنْصُورِيَّةُ وَهُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ :مَنْ قَتَلَ أَرْبَعِينَ نَفْسًا مِمَّنْ خَالَفَ هَوَاهُمْ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَهُمُ الَّذِينَ يُخِيفُونَ النَّاسَ وَيَسْتَحِلُّونَ

---

570) Bunu İbn Ebî Hâtim "Tefsîr"inde (10097), İbn Cerîr "Tefsîr"inde (11/63) rivâyet etmiştir.

Yine İbn Cerîr, benzerini seleften birçok kimseden rivâyet etmiştir.

571) Bunu "ed-Dürru'l Mensûr"da (8/418) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbnu'l Münzir rivâyet etmiştir.

İbn Cerîr "Tefsîr"inde (30/54) şöyle demiştir: "Bu konudaki kaviller arasında doğruya en yakın olan, 'Onlar, Allah ile resûlleri arasında vahiy elçiliği yapan meleklerdir' diyenlerin kavlidir." (Bu kavle göre "yazıcılar" diye çevrilen "sefera" elçiler manasına gelmektedir.)

572) Bunu İbn Ebî Şeybe "el-Musannef"te (6/418), İbn Cerîr "Tefsîr"inde (7/182) rivâyet etmiştir.

el-Lâlekâî'nin (77) rivâyet ettiğine göre Mücâhid "sizden olan emir sahipleri" buyruğu hakkında "ilim ehli ve fıkıh ehli" demiştir.

أَمْوَالَنَا، وَهُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ :أَخْطَأَ جِبْرِيلُ بِالرِّسَالَةِ، وَأَفْضَلُ الشِّيعَةِ الزَّيْدِيَّةُ وَهُمُ الْخَشَبِيَّةُ، وَهُمُ الَّذِينَ يَتَبَرَّؤُنَ مِنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ وَطَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ وَعَائِشَةَ، وَيَرَوْنَ الْقِتَالَ مَعَ كُلِّ مَنْ خَرَجَ مِنْ وَلَدِ عَلِيٍّ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا حَتَّى يَغْلِبَ أَوْ يُغْلَبَ، وَمِنْهُمُ الرَّافِضَةُ الَّذِينَ يَتَبَرَّؤُنَ مِنْ جَمِيعِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ، وَيُكَفِّرُونَ الْأُمَّةَ إِلَّا أَرْبَعَةً :عَلِيٌّ وَعَمَّارٌ وَالْمِقْدَادُ وَسَلْمَانُ.

480) Bize Ebû Muhammed Abdullah b. Hubeyk el-Antâkî tahdis etti, dedi ki: Yûsuf b. Esbât'ı şöyle derken işittim: "Şîa'ya gelince onlar sınıf sınıftır. Bunlardan bir tanesi Mansûriyye'dir. Kendi görüşlerine muhâlif olan kırk kişiyi öldüren kimsenin cennete gireceğini söylerler. İnsanları korkuturlar ve mallarımızı helâl sayarlar. Cibrîl'in risâleti getirirken yanıldığını söylerler. Şîa'nın en iyisi Zeydiyye'dir. Diğer adları Haşebiyye'dir. Osmân b. Affân'dan, Talha'dan, Zubeyr'den ve Âişe'den teberrî ederler. İyi olsun günahkâr olsun Ali *radiyallahu anh* evlâdından isyan eden her bir kimsenin yanında, o gâlip gelene ya da yenik düşene kadar savaşmak gerektiğine inanırlar. Onların (Şîa'nın) bir sınıfı da Râfıza'dır. Bunlar –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebi'nin ashâbının tamamından teberrî ederler. Dört kişi dışında; Alî, Ammâr, Mikdâd ve Selmân dışında ümmetin tamamını tekfir ederler."

٤٨١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ حَمَّادُ بْنُ مُبَارَكٍ، قَالَ :ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَيْصَمٍ، قَالَ :ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا ظَهَرَتِ الْبِدَعُ وَسُبَّ أَصْحَابِي فَعَلَى الْعَالِمِ أَنْ يُظْهِرَ عِلْمَهُ، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، قَالَ: قُلْتُ لِلْوَلِيدِ: مَا إِظْهَارُ عِلْمِهِ؟ قَالَ: السُّنَّةُ.

481) Bize Ebû Bekr Hammâd b. Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Heysam tahdis etti, dedi ki: Bize el-Velîd b. Müslim, Sevr b. Yezîd-Hâlid b. Ma'dân kanalıyla Muâz b. Cebel'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Bidatler yaygınlaştığı, ashâbım hakkında kötü sözler söylendiği zaman âlime düşen ilmini ortaya koymasıdır. Bunu yapmazsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun."*

(Muhammed b. Heysam) dedi ki: el-Velîd'e "İlmini ortaya koyması ne-

dir?" diye sordum. "Sünnet" dedi.[573]

٤٨٢) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ :حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ :كَلَامُ الشِّيعَةِ هَلَكَةٌ.

482) Bize Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd, Hişâm b. Ubeydullah- İbn Cureyc- Atâ kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şîa'nın sözleri helâk sebebidir."[574]

٤٨٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَوْنٍ، قَالَ :حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، قَالَ :حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ مَالِكٍ اللَّخْمِيُّ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ :قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مُعَاذُ أَطِعْ كُلَّ أَمِيرٍ، وَلَا تَسُبَّنَّ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِي.

483) Bize Saîd b. Avn tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ayyâş tahdis etti, dedi ki: Bana Humeyd b. Mâlik el-Lahmî, Mekhûl kanalıyla Muâz b. Cebel'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ey Muâz! Her emîre itaat et ve sakın ashâbımdan birine kötü söz söyleme!"*[575]

٤٨٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ الْجُعْفِيُّ، قَالَ :حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ هَانِئِ بْنِ أَيُّوبَ قَالَ :سَأَلْتُ مُحَارِبَ بْنَ دِثَارٍ عَنْ غِيبَةِ الرَّافِضَةِ؟ فَقَالَ :إِنَّهُمْ إِذًا لَقَوْمُ

---

573) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (787) musannifin tarîkinden şu ziyâdeyle rivâyet etmiştir: Ebû Bekr b. Ayyâş'a ve Abbâs b. el-Avvâm'a da soruldu da "Sünnet" dediler.

Yine bunu İbn Asâkir "Târîh"inde (54/80) zayıf bir isnad ile rivâyet etmiştir.

Yine bunu İbn Mâce (263), "et-Târîhu'l Kebîr"de (3/197) el-Buhârî, "es-Sünne"de (1028) İbn Ebî Âsım ve "eş-Şerîa"da (1985/Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbına kötü söz söyleyenlere lânetin zikri babı) el-Âcurrî; Abdullah b. es-Seriyy- Muhammed b. el-Münkedir-Câbir *radiyallahu anh* kanalıyla rivâyet etmiştir.

el-Buhârî "Abdullah'ı ve İbnu'l Münkedir'den hadis işitip işitmediğini bilmiyorum" demiştir.

"Mısbâhu'z Zücâce" (1/39) sahibi şöyle demiştir: "Bu içerisinde yalancı el-Huseyn b. Ebi's Serî'nin bulunduğu bir isnaddır. Ayrıca Abdullah b. es-Seriyy zayıftır."

574) Bunu "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1646) İbn Batta ve el-Lâlekâî (1165) İbn Cureyc kanalıyla Atâ'dan şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs'ı şöyle derken işittim: "Kaderiyye'nin sözü küfürdür. Harûriyye'nin sözü dalâlettir. Şîa'nın sözü helak sebebidir."

575) Bunu Ahmed "Fedâilu's Sahâbe"de (9) rivâyet etmiştir. el-Beyhakî "es-Sünenu'l Kubrâ"da (8/185) "Mekhûl ile Muâz arasında inkıta vardır" demiştir. Ayrıca "el-İbânetu's Suğrâ"daki (41) ta'lîkime bakınız.

صِدْقٍ. قَالَ حُسَيْنٌ: أَيْ لَمْ يَرَ بِغِيبَتِهِمْ بَأْسًا.

484) Bize Muhammed b. Abdurrahmân el-Cu'fî tahdis etti, dedi ki: Bize Huseyn b. Alî, Hâni' b. Eyyûb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Muhârib b. Disâr'a Râfıza'nın gıybetini yapmak hakkında sordum. "(Gıybetleri yapılmayacaksa) o zaman onlar doğru kimseler demektir(!)" dedi.

Huseyn dedi ki: Yani onların gıybetini yapmakta bir beis görmedi.[576]

٤٨٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ قَالَ :حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ زَائِدَةَ، قَالَ :قُلْتُ لِمَنْصُورٍ: يَا أَبَا عَتَّابٍ يَصُومُ أَحَدُنَا يَنْتَقِصُ الَّذِينَ يُبْغِضُونَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ؟ قَالَ :نَعَمْ.

485) Bize Muhammed b. Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Usâme, Zâide'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Mansûr'a "Ey Ebû Attâb! Birimiz oruç tutuyor da oruç tutarken Ebû Bekr ve Ömer'e buğz edenleri ayıplıyor?" dedim. "Bunu yapabilir" dedi.[577]

٤٨٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُدَامَةَ، قَالَ :ثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ: احْذَرُوا هؤلاءِ الْكَذَّابِينَ.

486) Bize Muhammed b. Kudâme tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Uleyye, İbn Avn'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: İbrâhîm'i "Şu yalancılardan sakının!" derken işittim.[578]

---

576) Bunu musannifin tarîkinden el-Hallâl (788) ve "es-Samt"ta (225) İbn Ebi'd Dünyâ rivâyet etmiştir.

577) Bunu musannifin tarîkinden el-Hallâl (789) ve el-Lâlekâî (2390) rivâyet etmiştir.
Mansûr, Mansûr b. el-Mu'temir (v. 123); Zâide, Zâide b. Kudâme (v. 160)'dir.
Ayrıca "el-İbânetu's Suğrâ"ya (212) bakınız.

Fâide: el-Hallâl "es-Sünne"de son iki eserden sonra Harb'den şu eseri aktarmıştır: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Zâide, el-A'meş- Amr b. Murra kanalıyla Ebu'l Bahterî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Alî dedi ki: "Benim hakkımda iki kimse helâk olur: Sevip aşırıya giden ve buğz edip iftirâ eden."

578) İbn Teymiyye "Minhâcu's Sünne"de (1/59) şunları söylemiştir: "Nakli, rivâyeti ve isnadı bilen kimseler Râfıza'nın tâifelerin en yalancısı olduğu ve yalanın onlar arasında eskiden beri bulunduğu hususunda görüş birliği etmiştir. Bundan dolayı İslâm'ın imamları onların çok yalan söylemeleriyle diğer tâifelerden ayrıldığını bilmekteydi.
Ebû Hâtim er-Râzî şöyle demiştir: Yûnus b. Abdula'lâ'yı şöyle derken işittim: Eşheb b. Abdulazîz dedi ki: Mâlik'e Râfıza soruldu. Bunun üzerine Mâlik 'Onlarla konuşma ve onlardan rivâyette bulunma, çünkü onlar yalan söylerler' dedi.
Yine Ebû Hâtim şöyle demiştir: Bize Harmele tahdis etti, dedi ki: eş-Şâfiî'yi şöyle derken

Muhammed *Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*'in Ashâbının Fazîlet Sıralaması Babı[579]

٤٨٧) سَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلَ عَنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ فَقَالَ :خَيْرُ الْأُمَّةِ بَعْدَ النَّبِيِّ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ عَلَى حَدِيثِ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَحْمَدُ: وَعَلِيٌّ فِي الْخُلَفَاءِ. قُلْتُ :أَلَيْسَ تَقُولُ: عَلِيٌّ خَيْرُ مَنْ بَقِيَ بَعْدَ الثَّلَاثَةِ فِي الْخِلَافَةِ؟ قَالَ :هُوَ خَلِيفَةٌ. قُلْتُ: وَلَا يَدْخُلُ فِي ذلِكَ عَلَى طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ؟ قَالَ :لَا، إِيشْ عَلَى طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ، أَلَا تَرَى أَنَّ عَلِيًّا كَانَ يُقِيمُ الْحُدُودَ، وَيَقْسِمَ الْفَيْءَ، وَيُجَمِّعُ بِالنَّاسِ، فَإِنْ قُلْتَ: لَيْسَ خَلِيفَةً فَفِيهِ شَنَاعَةٌ شَدِيدَةٌ.

487) Ahmed b. Hanbel'e –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî'nin ashâbı hakkında sordum. Dedi ki: "Nebî'den sonra ümmetin en hayırlısı; İbn

---

işittim: 'Râfıza'dan çok yalancı şahidlik eden kimseyi görmedim.'

Müemmel b. İhâb şöyle demiştir: Yezîd b. Hârûn'u şöyle derken işittim: 'Davetçi olmadığı takdirde bidat ehlinin tamamından hadis yazılır. Râfıza bundan müstesnâdır. Çünkü onlar yalan söylerler.'

Muhammed b. Saîd el-Isbehânî şöyle demiştir: Şerîk'i şöyle derken işittim: 'Karşılaştığın herkesten ilim al ama Râfıza'dan alma! Çünkü onlar hadis uydurup uydurduklarını din edinirler.'"

579) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* bütün beldelerdeki âlimleri üzerinde bulduğu akîdesinde onların Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı ve fazîlet sıralamaları hakkındaki sözlerini nakletmiştir.

Ömer'in hadisinde[580] geçtiği üzere Ebû Bekir, Ömer ve Osmân'dır."

Yine Ahmed "Alî de halîfeler arasındadır" dedi.

"'Ali hilâfet hususunda üçünden sonra kalanların en hayırlısıdır' demiyor musun?" diye sordum. "O halîfedir" dedi.

"O zaman o bu hususta Talha ve ez-Zubeyr'in seviyesine gelmez mi?" diye sordum. "Nasıl Talha ve ez-Zubeyr'in seviyesine gelsin?" dedi. "Bilmez misin ki Alî hadleri uyguluyor, feyi üleştiriyor ve insanlara Cuma kıldırıyordu. 'O halîfe değildir' dersen bu büyük bir çirkinlik olur."[581]

٤٨٨) وَسَأَلْتُ إِسْحَاقَ عَنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: خَيْرُ هذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، ثُمَّ عَلِيٌّ وَقَالَ: هُوَ أَفْضَلُ الْأُمَّةِ يَوْمَئِذٍ وَهُوَ خَلِيفَةٌ عَدْلٌ، يَعْنِي بَعْدَ عُثْمَانَ.

488) İshâk'a Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı hakkında sordum. Dedi ki: "Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân, sonra Alî'dir."

Yine dedi ki: "O (yani Alî) o gün ümmetin en fazîletlisiydi. Adâletli bir halîfe idi." Yani Osmân'dan sonra.

٤٨٩) وَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ.

489) Alî b. Abdullah'a da (aynısını) sordum. Dedi ki: "Ebû Bekir, Ömer ve Osmân."

٤٩٠) وَسَأَلْتُ أَبَا ثَوْرٍ قُلْتُ: كَيْفَ تَقُولُ فِي أَصْحَابِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ؟ قَالَ: خَيْرُ هذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ النَّبِيِّ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، ثُمَّ الْخَمْسَةُ، وَهُمْ: عَلِيٌّ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَسَعْدٌ وَعَبْدُ الرَّحْمنِ، وَرَحِمَ اللهُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمنِ يَعْنِي مُعَاوِيَةَ.

490) Ebû Sevr'e sordum, dedim ki: "-[Salat ve] selâm üzerine olsun- Ne-

580) 496 ve 497 numaralı fıkralarda zikredilecektir.

581) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (645) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Benzerinin tahrîcini Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sinde (1324-1327) yaptım.

bî'nin ashâbı hakkında nasıl diyorsun?" Dedi ki: "Nebî'den sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân, sonra beş kişidir. Bunlar Alî, Talha, ez-Zubeyr, Sa'd ve Abdurrahmân'dır. Allah Ebû Abdurrahmân'a da -yani Muâviye'ye de- rahmet etsin."

٤٩١) وَسَمِعْتُ هُدْبَةَ بْنَ خَالِدٍ يَقُولُ: خَيْرُ هذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ.

491) Hüdbe b. Hâlid'i şöyle derken işittim: "Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, Ömer, Osmân ve Alî'dir."

٤٩٢) وَسَمِعْتُ أَبَا الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيَّ يَقُولُ: خَيْرُ هذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، ثُمَّ نَسْكُتُ.

492) Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî'yi şöyle derken işittim: "Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân'dır. Sonra susarız."

٤٩٣) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بِشْرِ بْنِ الْمُفَضَّلِ: عُثْمَانُ أَفْضَلُ مِنْ عَلِيٍّ. قُلْتُ لِعُبَيْدِ اللهِ بْنِ مُعَاذٍ: مَا كَانَ مَذْهَبُ أَبِيكَ فِي هذَا؟ قَالَ: كَانَ مَذْهَبُ أَبِي أَنَّ عُثْمَانَ أَفْضَلُ مِنْ عَلِيٍّ، يَقُولُ: أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ.

493) Bize Ubeydullah b. Muâz, babası kanalıyla Bişr b. el-Mufaddal'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Osmân Alî'den daha fazîletlidir."

Ubeydullah b. Muâz'a "Bu konuda babanın mezhebi neydi?" diye sordum. Dedi ki: "Babamın mezhebi Osmân'ın Alî'den daha fazîletli olduğu görüşüydü. O 'Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân' derdi."

٤٩٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: كَانَ أَبِي يَقُولُ: خَيْرُ الْأُمَّةِ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ.

494) Bize Muhammed b. Abdula'lâ tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Babam şöyle derdi: "Ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân'dır."

٤٩٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي

أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ وَكَانَ عُثْمَانِيًّا. وَحَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ وَكَانَ عُثْمَانِيًّا.

495) Bize Muhammed b. Abdula'lâ tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Zurey' tahdis etti, dedi ki: Bana Eyyûb, Ebû Kılâbe'den -ki o Osmânî[582] idi- tahdis etti.

Bize ayrıca Hâlid b. Abdullah b. Şakîk -ki o Osmânî idi- tahdis etti.

٤٩٦) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ: كُنَّا نَقُولُ وَرَسُولُ اللهِ حَيٌّ: أَفْضَلُ أُمَّتِهِ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ.

496) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Bişr b. Şuayb b. Ebî Hamza tahdis etti, dedi ki: Bana babam, ez-Zuhrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana Sâlim b. Abdullah, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: "Rasulullah hayattayken ümmetinin en fazîletlisinin Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân olduğunu söylerdik."[583]

٤٩٧) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ خَيْرَ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّنَا أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ.

497) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ayyâş tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Nâfi' kanalıyla Abdullah b. Ömer'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında nebîmizden sonra ümmetin en hayırlısının Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân olduğunu aramızda konuşurduk."[584]

٤٩٨) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، قَالَ: ثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنَّا نَعُدُّ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ

582) Yani az sonra geleceği üzere Osmân'ı Alî'den daha fazîletli görenlerden.

583) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1321) rivâyet etmiştir. Tahrîcimin kalanı oradadır. Bir sonraki esere bakınız.

584) Bunu el-Buhârî (3655, 3697) Yahyâ b. Saîd tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu Abdullah "es-Sünne"de (1330) rivâyet etmiştir.

وَأَصْحَابُهُ مُتَوَافِرُونَ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ، ثُمَّ نَسْكُتُ.

498) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti, dedi ki: Bize Suheyl b. Ebî Sâlih- babası kanalıyla İbn Ömer'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayattayken ve ashâbının sayısı çokken 'Ebû Bekir, Ömer ve Osmân' diye sayıyor, sonra susuyorduk."[585]

٤٩٩) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْقَرْنِيُّ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كُنَّا أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَوَافِرُونَ وَنَحْنُ نَقُولُ: خَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا: أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، ثُمَّ نَسْكُتُ.

499) Bize Yezîd b. Amr b. el-Berâ tahdis etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd el-Mukri' tahdis etti, dedi ki: Bana Ömer b. Ubeyd el-Karnî,[586] Suheyl b. Ebî Sâlih- babası kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Biz Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı çok sayıda bulunuyorduk da 'Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekr es-Sıddık, Ömer b. el-Hattâb ve Osmân b. Affân'dır' diyor, sonra susuyorduk."[587]

---

585) Bunu Ahmed (4626) ve "es-Sünne"de (1328) Abdullah rivâyet etmiştir. Tahrîcinin kalanı oradadır.

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (587) rivâyet edildiğine göre İmam Ahmed *rahimehullah* bu eseri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Biz eserin ötesine geçmeyiz. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, ondan sonra da ashâbına ittibâ etmek gerekir. Ashâbı buna razı olduklarına göre onlar kendilerinden bazılarını fazîlet yönünden diğerlerinden farklı derecelerde görüyorlardı. Bununla birlikte birbirlerini ayıplamıyorlardı. Şu hâlde bize düşen, selefimizin üzerinde gittiği şeye ittibâ etmek ve onlara uymaktır."

586) Asılda böyle geçmektedir. Doğrusu "el-Basrî" şeklindedir. Tercemesi için "el-Kâmil fi'd Duafâ"ya (5/63) bakınız.

587) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (1334) rivâyet etmiştir.

İbn Adiyy "el-Kâmil"de (5/63) şunları söylemiştir: "Baş örtüsü satıcısı Ömer b. Ubeyd el-Basrî. Mekke'de idi. Kendisinden rivâyette bulunanlardan rivâyet ettiği hiçbir hadis mahfuz değildir. Ondan Abdullah b. Yezîd el-Mukri'... rivâyette bulunmuştur."

Sonra ondan isnadıyla iki hadis aktarmıştır ki bunlardan biri Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'ın bu hadisidir. İbn Adiyy sonra şöyle demiştir: "Bunu Suheyl- babası- Ebû Hureyre kanalıyla Ömer b. Ubeyd'den başka söyleyen bilmiyorum. Bu ancak Suheyl- babası- İbn Ömer kanalıyla rivâyet edilmektedir. Ayrıca ben Ömer b. Ubeyd'in zikretmiş olduğum bu iki hadisten başka

٥٠٠) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: ثنَا سَلْمُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرٌ الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنِي سُوَيْدٌ وَابْنُ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ حُرَيْثٍ يقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا يقُولُ: ألا إنَّ خَيْرَ هذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا أبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ.

500) Bize Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Selm b. Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bana Ca'fer el-Vâsıtî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Dâvûd tahdis etti, dedi ki: Bana Suveyd ve Amr b. Hureys tahdis etti.

(Abdullah b. Dâvûd) dedi ki: Amr b. Hureys'i şöyle derken işittim: Alî'yi şöyle derken işittim: "İyi dinleyin! Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân'dır."[588]

٥٠١) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي صَالِحُ بْنُ مُوسَى الطَّلْحِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ أبِي النَّجُودِ، قَالَ: قُلْتُ لِزِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ: مَنْ عَنَى عَلِيٌّ بِالثَّالِثِ؟ فَقَالَ زِرٌّ: كَانَ عَلِيٌّ خَيْرًا مِنْ ذلِكَ وَأَقْرَأَ لِكِتَابِ اللهِ مِنْ ذلِكَ، وَأَعْلَمَ مِنْ ذلِكَ أنْ يقُومَ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ، وَيَعْنِي نَفْسَهُ، وَلكِنْ عَنَى بِالثَّالِثِ عُثْمَانَ.

501) Bize Abdurrahmân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulhamîd b. Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bana Sâlih b. Mûsâ et-Talhî tahdis etti, dedi ki: Bana Âsım b. Ebi'n Necûd tahdis etti, dedi ki: Zirr b. Hubeyş'e "Alî üçüncüyle kimi kastetmiştir?" diye sordum.[589] Dedi ki: "Alî bunu yapmayacak kadar hayırlıdır. Bunu yapmayacak kadar Allah'ın kitabını okuyan bir kimsedir. Bunu yapmayacak kadar ilim sahibidir: O Rasulullah'ın minberinde dikilip de kendisini kastetmez. O üçüncüyle Osmân'ı kastetmiştir."

---

hadisi olduğunu sanmıyorum."

588) Alî *radiyallahu anh*'ın bu sözü ondan birçok tarikle rivâyet edilmiştir. Bunların tahrîcini "es-Sünne" kitabında (1348) yaptım.

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (4/407) şöyle demiştir: "Kûfe'nin minberinde 'Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir...' dediği Alî'den seksenden fazla vecihle rivâyet edilmiştir."

589) Ahmed'in (880) Ebû Cuhayfe'den rivâyet ettiği hadise işâret etmektedir: Alî *radiyallahu anh*'ı şöyle derken işittim: "Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir ve Ömer'dir. İstesem size üçüncüyü de söylerim."

٥٠٢) سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ: مَنْ قَدَّمَ عَلِيًّا عَلَى عُثْمَانَ فَهُوَ مُخْطِئٌ.

502) İshâk b. İbrâhîm'i şöyle derken işittim: "Alî'yi Osmân'ın önüne geçiren kimse hatalıdır."

٥٠٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ شُمَيْلٍ يَقُولُ: مَنْ قَالَ فِي بَيْعَةِ عُثْمَانَ فَقَدْ أَزْرَى عَلَى عَشْرَةِ آلَافٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ] السَّلَامُ، اجْتَمَعُوا فَقَدَّمُوا عُثْمَانَ.

503) Bize Ahmed b. Saîd tahdis etti, dedi ki: en-Nadr b. Şumeyl'i şöyle derken işittim: "Kim Osmân'a bey'at edilmesini eleştirirse Rasulullah *aleyhi's salâtu ve's selâm*'ın ashâbından bir araya gelip Osmân'ı öne geçiren on bin kişiyi hor görmüş olur."

٥٠٤) حَدَّثَنَا نُصَيْرُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنِ النَّزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ حِينَ اسْتُخْلِفَ عُثْمَانُ: أَمَّرْنَا خَيْرَ مَنْ بَقِيَ وَلَمْ نَأْلُ.

504) Bize Nusayr b. el-Ferac tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd el-Haferî tahdis etti, dedi ki: Bize Mis'ar, Abdulmelik b. Meysere kanalıyla en-Nezzâl b. Sebra'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Osmân hilâfete getirildiği zaman Abdullah b. Mes'ûd'u şöyle derken işittim: "Kalanların en hayırlısını emir yaptık, hiç geri kalmadık."[590]

---

590) Bunu Ahmed "Fedâilu's Sahâbe"de (542), et-Taberânî "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (9/170/8842) ve el-Hallâl "es-Sünne"de (542) rivâyet etmiştir.

el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (9/88) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî farklı isnadlarla rivâyet etmiştir ki bu isnadlardan birinin ricâli sahih ricâlidir."

et-Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsnedu Ömer b. el-Hattâb, 2/935) şöyle demiştir: "Abdullah'ın 'En fazîletlimizden kusur kalmadık' demesine gelince o (eserin metninde geçen) 'elevnâ' ile 'kusur kalmadık, gayretimizi esirgemedik' manasını kastetmiştir. Bu kelime iki şekilde söylenebilir. Biri tahfîf ile 'elevnâ', diğeri teşdîd ile 'ellevnâ'dır."

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (554) Âsım b. Behdele- Ebû Vâil kanalıyla rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Mes'ûd, Osmân hilâfet makamına getirildiği zaman Medîne'den Mekke'ye sekiz kişilik bir topluluğun arasında geldi. Allah'a hamd u senâda bulunduktan sonra şöyle dedi: "Bundan sonra: Müminlerin emîri Ömer b. el-Hattâb ölmüştür. Allah ona rahmet etsin. O günden daha çok ağlanan bir gün görmedik. Sonra biz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı bir araya geldik de en fazîletlimizden başkasına razı olmadık. Böylece müminlerin emîri Osmân'a bey'at ettik. Siz de ona bey'at edin!"

٥٠٥) قُلْتُ لِإِسْحَاقَ: قَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ: أَنْتَ عَوْنٌ لِي عَلَى عُقْرِ حَوْضِي، قَالَ: هُوَ فِي الدُّنْيَا يَذُودُ عَنْهُ، وَيَدْعُو إِلَيْهِ، وَيُبَيِّنُ لَهُمْ، وَنَحْوُ ذلِكَ مِنَ الْكَلَامِ، إِلَّا أَنَّهُ فِي الدُّنْيَا.

505) İshâk'a dedim ki: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Alî'ye söylediği *'Sen havzımın ortasında benim yardımcımsın'* buyruğu?"[591]

Dedi ki: "O dünyada (ona yaklaşmaması gerekenleri) ondan savuşturur ve ona çağırır. Onlara (yani insanlara) beyân eder." Sonra benzeri sözler söyledi. "Ancak bu, dünyadadır."[592]

٥٠٦) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الطَّنَافِسِيُّ قَالَ: ثَنَا أَبِي قَالَ: أَدْرَكْتُ النَّاسَ وَإِنَّمَا يَخْتَلِفُونَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ، فَأَمَّا أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَلَيْسَ فِيهِمَا اخْتِلَافٌ.

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ وَكَانَ الْفُقَهَاءُ مُخْتَلِفِينَ: مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَيَقِفُ، مِنْهُمُ الشَّعْبِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ وَالْكُوفِيُّونَ، وَسَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَبُو الْبَخْتَرِيِّ، وَغَيْرُهُمْ، وَعُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ، وَقَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ وَقَفُوا، وَكَانَ قَوْمٌ يَقُولُونَ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ، وَكَانَ قَوْمٌ يُقَالُ لَهُمُ الشِّيعَةُ وَلَيْسُوا بِخَارِجِينَ وَلَا مَنْسُوبِينَ إِلَى الْبِدْعَةِ يَقُولُونَ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعَلِيٌّ، وَكَانَ قَوْمٌ يُقَالُ لَهُمْ عُثْمَانِيَّةٌ يَقُولُونَ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ

Aynı eserde (560) rivâyet edildiğine göre Muhammed b. Îsâ şöyle demiştir: "'Alî Osmân'dan daha fazîletlidir' dersem 'O topluluk (yani Sahâbe) hıyânet etti' demiş olurum."

Aynı eserde (561) rivâyet edildiğine göre Şerîk şöyle demiştir: "Kim Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının -kendileri nezdinde en fazîletlileri olmadığı hâlde- Osmân'ı öne geçirdiğini söylerse Muhammed'in ashâbını hıyânetle suçlamış olur."

591) Ahmed'in "Fedâilu's Sahâbe"de (1127) el-Huseyn b. Ubeydullah el-Iclî'den rivâyet ettiği esere işâret etmektedir: Bize el-Fudayl b. Merzûk, Atıyye el-Avfî kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Bana Alî hususunda beş şey verildi ki bunlar bana dünyadan ve içinde bulunanlardan daha sevimlidir. Birincisi: O, Allah *azze ve celle*'nin huzurunda, O hesabı bitirene kadar kendisine dayanacağım kişidir. İkincisi: Âdem *aleyhisselam*'ın ve çocuklarının altında bulunduğu hamd sancağı onun elindedir. Üçüncüsü: O havzımın başında durur ve ümmetimden tanıdıklarını sular. Dördüncüsü: Avretimi örtüp beni Rabbim *azze ve celle*'ye teslim eder. Beşincisi: Onun muhsan olduktan sonra zinâkara ya da iman ettikten sonra kâfire döneceğinden endişelenmem."

İsnadında el-Huseyn b. Ubeydullah el-Iclî vardır ki onun hakkında ed-Dârakutnî "el-İlel"de (5/346) "Hadisi metrûktur... hadis uydurup sika kimselere isnad ederdi" demiştir.

592) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (464) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

وَعُثْمَانُ وَيَسْكُتُونَ مِنْهُمْ سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، وَهِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ، وَغَيرُهُمْ، وَكَانَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ يَقِفُونَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ، مِنْهُمْ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَسُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، وَمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، وَخَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ.

506) Bize Ahmed b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize et-Tanâfisî tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: "İnsanları gördüm de sadece Alî ve Osmân hususunda ihtilâf ediyorlardı. Ebû Bekir ve Ömer'e gelince onlar hususunda bir ihtilâf yoktu."[593]

Ahmed b. Saîd dedi ki: "Fakihler ihtilâf etmişlerdir. Bazıları 'Ebû Bekir ve Ömer' deyip durmaktadır. eş-Şa'bî, İbrâhîm, Kûfeliler, Saîd b. Cubeyr, Ebu'l Bahterî, başkaları, Ubeyd b. Umeyr ve Basralılardan bir topluluk bunlardandır. Bunlar (böyle deyip) durmuştur.[594] Bir topluluk 'Ebû Bekir, Ömer,

---

593) et-Tanâfisî, Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Umeyye'dir.

"el-İlelu ve Ma'rifetu'r Ricâl"de (6055) ve el-Lâlekâî'nin kitabında (2609) rivâyet edildiğine göre Yahyâ b. Saîd el-Ensârî şöyle demiştir: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından ve Tâbiîn'den kimi görmüşsem Ebû Bekir, Ömer ve fazîletleri hakkında ihtilâf etmemişlerdir. İhtilâf ancak Alî ve Osmân hakkındaydı."

el-Hallâl'ın (776) Ahmed b. Ebî Abde'den rivâyet ettiğine göre Ebû Abdullah'a Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'in önüne geçirdiğini söyleyen bir adam soruldu. Ebû Abdullah buna karşı çıktı, bunu büyüksedi ve "Onun râfızî olmasından korkarım" dedi.

594) el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (513) şu geçmektedir: Bana Muhammed b. Mûsâ haber verdi, dedi ki: Ebû Ca'fer Hamdân b. Alî, Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini işittiğini söyledi: "Yahyâ b. Saîd 'Ömer durdu, ben de duruyorum' derdi. Fakat ben bunu bizzat Yahyâ'dan işitmedim. Bunun bana ondan Ebû Ubeyd aktardı. Bu konuda kimseye de bir şey sormadım. Bunu ne yapayım ki?"

Ebû Ca'fer dedi ki: "Ey Ebû Abdullah, 'Ebû Bekir ve Ömer' diyen (sonra da duran) kimse senin nezdinde Ehli Sünnet'ten midir?" diye sordum. Dedi ki: "Beni böyle durdurma! O zaman Kûfe ehlini ne yapacağız?"

Ebû Ca'fer dedi ki: Ayrıca bana Ebu's Seriyy Abdûs b. Abdulvâhid ondan şöyle dediğini tahdis etti: "İnsanları Sünnet'in dışına çıkarmak kolay bir iş değildir."

Yine aynı eserde (510) şu geçmektedir: Bize Abdulmelik b. Abdulhamîd'in haber verdiğine göre o Ebû Abdullah'a "'Ebû Bekir ve Ömer' deyip susan, 'Osmân' demeyen kimse sünnette tam olur mu?" diye sordu. Bunun üzerine Ebû Abdullah şaşırmaya başladı. 'Sünnette tam olur(!)' dedi. Yani 'Sünnette tam olmaz' manasını kastediyordu. Çünkü sünnet, Sahâbe'nin söylediği üzere üçüncü olarak Osmân'ın zikredilmesidir."

Yine aynı eserde (508) rivâyet edildiğine göre İshâk, Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini tahdis etmiştir: "Ben ne İbrâhîm gibi Kûfelilerin rivâyet ettiğini ne de Medîne ehlinin rivâyet ettiğini görüş olarak benimsemiyorum. Onlar herhangi birinin diğerinden fazîletli olduğunu söylemezler."

Yine aynı eserde (583) rivâyet edildiğine göre Muhammed b. Ubeyd defalarca şöyle demiştir: "Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, Ömer ve Osmân'dır. Aman dikkat

Osmân ve Alî' demektedir.[595] Kendilerine Şîa[596] denen, (dinin veya sünnetin dışına) çıkmamış olan ve bidate nisbet edilmeyen bir topluluk 'Ebû Bekir, Ömer ve Alî' demektedir.[597] Kendilerine Osmâniyye denen bir topluluk 'Ebû

edin de şu Kûfeliler sizi aldatmasın!"

el-Hallâl'ın "es-Sünne"sine (Ebû Bekir ve Ömer'i fazîletli sayıp duranlar babı) bakınız.

595) Bakınız: es-Sünne, el-Hallâl, (Fazîlet sıralamasında "Ebû Bekir, Ömer, Osmân ve Alî" diyenler -ki bu hususstaki hüccet Alî'nin Muhammed'in ashâbının icmasıyla Osmân'dan sonra kalanların en fazîletlisi olduğudur- babı

596) İbn Teymiyye "Minhâcu's Sünne"de (1/13) şunları söylemiştir: "Bundan dolayı Alî'nin yanında olan ya da o zamanda bulunan ilk dönem Şîa'sı Ebû Bekir ve Ömer'in daha fazîletli olduğu hususunda çekişmemiştir. Onların çekişmeleri ancak Alî'nin mi yoksa Osmân'ın mı daha fazîletli olduğu hususunda olmuştur. Bu Şîa'nın gerek önceki gerekse sonraki büyük âlimlerinin bile itiraf ettiği bir şeydir. Hatta bu kapsamdaki bir olayı Ebu'l Kâsım el-Belhî zikretmiş ve şöyle demiştir: 'Bir adam Şerîk b. Abdullah b. Ebî Nemir'e "Ebû Bekir mi yoksa Alî mi daha fazîletlidir?" diye sordu. Şerîk de "Ebû Bekir" dedi. Soran kişinin ona "Şîa'dan olduğun hâlde bunu mu söylüyorsun?" demesi üzerine şöyle cevap verdi: "Evet. Şîî ancak bunu söyleyen kimsedir. Vallahi Alî şu basamakların üzerine çıkıp 'İyi dinleyin! Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer'dir' demiştir. Şimdi onun sözünü red mi edeceğiz? Onu yalanlayacak mıyız? Vallahi o yalancı değildi."""

597) el-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (603) rivâyet edildiğine göre Hârûn b. Süfyân şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel'e "Ey Ebû Abdullah, 'Ebû Bekir, Ömer, Osmân' diyen kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordum. "Bu İbn Ömer'in kavlidir, biz de bunu tercih ediyoruz" dedi.

"Peki 'Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Alî' diyen kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordum. "Sünnet ehlidir" dedi.

"Peki 'Ebû Bekir ve Ömer' diyen kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordum. "Süfyân, Şu'be ve Mâlik böyle söylemiştir" dedi.

"Peki 'Ebû Bekir, Ömer, Alî' diyen kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordum. "İşte bu büyük bir şeydir, işte bu büyük bir şeydir!" dedi.

Yine aynı eserde (563) rivâyet edildiğine göre Ebû Bekr el-Merrûzî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a Kûfelilerden birinin fazîlet sıralamasında "Ebû Bekir, Ömer, Alî" dediğini aktardım. Bu söze çok şaşırdı. "Kûfeliler bu görüşü benimsiyor" dedim. "Bunu ancak kafası karışık biri söyler" dedi ve Osmân'ın Alî'den fazîletli olduğunu söyleyenleri hüccet getirdi. İbn Mes'ûd'u söz konusu etti ve şöyle dedi: "İbn Mes'ûd 'Geride kalanların en hayırlısını emir seçtik, hiç kusur kalmadık' demiştir." Ayrıca İbn Ömer'in kavliyle Âişe'nin Osmân kıssasındaki onun Alî'den fazîletli olduğuna dâir söylediği sözünü zikretti.

Yine el-Hallâl'ın (531) rivâyet ettiğine göre Hanbel şöyle demiştir: Kendisine Alî'yi Osmân'ın önüne geçiren kimsenin sorulup "Bu kimse senin nezdinde bidatçi midir?" denmesi üzerine Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: "Bu kimse bidatçilikle itham edilmeyi hak etmektedir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı fazîlette Osmân'ı öne geçirmişlerdir."

Hanbel başka bir yerde şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "Alî, sonra Osmân" diyan kimseyi sordum. "Bunların hâli diğerlerinin hâlinden güzeldir" dedi. Sonra Kûfe ehlinin şeyhlerinden birkaçının ismini zikretti ve "Bunların hâli râfızîlerin hâlinden güzeldir" dedi.

Yine aynı eserde (567, 569) rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ahmed şöyle demiştir: Babam dedi ki: "Talha b. Musarrıf ve Abdullah b. İdrîs haricinde Kûfe ehli Alî'yi Osmân'ın önüne geçirmektedir."

Bekir, Ömer ve Osmân' deyip susmaktadır. Saîd b. Ebî Arûbe, Hammâd b. Zeyd, Hişâm b. Ebî Abdullah ve başkaları onlardandır.[598] Basralılardan bir topluluk Alî ve Osmân'a gelince durmaktadırlar. Yahyâ b. Saîd et-Teymî, Mu'temir b. Süleymân ve Hâlid b. el-Hâris onlardandır."[599]

Yine Ahmed şöyle dedi: "Kûfe ancak iki adam çıkarmıştır: Talha b. Musarrıf ve Abdullah b. İdrîs."

Yine aynı eserde (564) rivâyet edildiğine göre Ebû Ca'fer Hamdân b. Alî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: Yezîd b. Hârûn şöyle diyordu: "Ha Alî'yi Osmân'ın önüne geçirmişsin, ha Osmân'ı Alî'nin önüne geçirmişsin. Bunu sorun etme."

Ebû Abdullah dedi ki: "Onun şimdi ne hâl üzere olduğunu bilmiyorum. Vâsıt ehlinin geneli Şiiliğe meyletmekteydi."

el-Hallâl (1/296) Osmân'ın ve Alî'nin fazîlet sıralaması hususunda İmam Ahmed *rahimehullah*'tan gelen rivâyetlerin birçoğunu zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Ebû Abdullah'ın son görüşü bu kavli (yani ikisinden birini diğerine tafdîl etmeme kavlini) kerih görmesi, bununla birlikte kesin bir şekilde bidat olduğunu söylememesi olmuştur. Biri 'O bidatçidir' dediği zaman da bunu diyene karşı çıkmamıştır. Tevfîk Allah'tandır."

598) Bakınız: es-Sünne, el-Hallâl, İbn Ömer'in hadisinde geçtiği üzere fazîlet sıralamasında Ebû Bekir, Ömer ve Osmân'ı öne geçirmek hususunda Sünnet'e uymak.

599) el-Hallâl'ın (559) rivâyet ettiğine göre İshâk şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a Osmân'ı Alî'den fazîletli görmeyen kimse soruldu da o şöyle dedi: "Osmân'ın Alî'den fazîletli sayılması gerekir. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı arasında Osmân'ın Alî'den fazîletli olduğu hususunda ihtilâf yoktu. Allah ikisine de rahmet etsin."

Sonra şöyle dedi: "Biz 'Ebû Bekir, Ömer, Osmân' der, sonra susarız. Fazîlet sıralamasında bu böyledir. Hilâfete gelince 'Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Alî' (deriz). Halîfeler hakkında bu bu şekildedir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı da bunun üzerinde idi."

Derim ki: Fazîlet sıralamasında Alî *radiyallahu anh*'ın zikredilip zikredilmeyeceği hususunda İmam Ahmed *rahimehullah*'tan gelen rivâyetler çeşitlilik arz etmektedir. el-Hallâl *rahimehullah* "es-Sünne"de (608) bu rivâyetlerin arasını cem' etmiş ve şunları söylemiştir: "Ahmed b. Hanbel *rahimehullah*'ın mezhebi olan mezhebi 'Ebû Bekir, Ömer ve Osmân' demektir. Ondan meşhûr olan budur. el-Merrûzî *rahimehullah* ve başkaları onun Âsım ve Ebû Ubeyd'e 'Dördüncü olarak Alî'nin zikredilmesi hususundaki kavlinizi reddetmiyorum' dediğini nakletmiştir. Yine onun yaşında olan ya da onun yaşına yakın olan değerli ve büyük önderler onun (yani Ahmed'in) 'Kim Alî'yi söylerse o da sünnet ehlidir' dediğini aktarmışlardır. Yine ondan Ahmed b. Ebi'l Havârî 've Alî' dediğini aktarmıştır. Bana göre bunun sebebi Şamlıların bu konuda kendisini taklid edecekleri bir şey almalarını istememiş olmasıdır. Çünkü o zamanındaki bütün insanların imamıydı. İnsanlardan hiç kimse ona karşı çıkmadı. O da kendisinden vasat olan kavlin alınmasını istedi. Zira Kûfelilerin Alî hakkında aşırıya gittiği gibi Şamlılar da Osmân hakkında aşırıya gidiyordu. Süfyân es-Sevrî *rahimehullah* Yemen'e gidince ondan da buna benzer bir şey sâdır olmuştu. O 'Bunlar ne ile meşhûrdur?' diye sormuş, 'Nebîz ve Alî ile' denmesi üzerine de bu hususlarda Yemen'den çıkana kadar hiçbir hadis aktarmamıştı. Âlimler nesnelere ve olaylara basîretle bakarlar. Avâm için doğru gördüklerini tercih ederler. Bu kavillerin tamamı doğru ve güzeldir. Yahyâ b. Maîn ve Bişr b. el-Hâris'ten gelen rivâyetlerde de Ebû Abdullah'tan gelen rivâyetlerdekinin aynısı söz konusudur. Onlar bazen 'Osmân' derken bazen 'Osmân ve Alî' dediklerini nakletmiştir. Bunların tamamı, söyledikleri üzere doğrudur. Ebû Abdullah *radiyallahu anh*'ın kavilleri arasından bizim tercih ettiğimiz ise şudur:

٥٠٧) حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ قَالَ: ثَنَا عَبَّاسُ بْنُ طَالِبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ وَالنَّاسُ بِهَا مُتَوَافِرُونَ: الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ، وَغَيْرُهُمْ، فَمَا اخْتُلِفَ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ فِي تَقْدِمَةِ أَبِي بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرَ، ثُمَّ عُثْمَانَ، قَالَ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ: وَذَاكَ رَأْيُ أَيُّوبَ وَهُوَ رَأْيُنَا.

507) Bize Ebû Hafs tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâs b. Tâlib tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Medîne'ye geldim. İnsanlar orada çok sayıdaydı. el-Kâsım b. Muhammed, Süleymân b. Yesâr ve başkaları (vardı). Ebû Bekr'in, sonra Ömer'in, sonra Osmân'ın öne geçirileceği hususunda onlardan birinden bile farklı bir görüş sâdır olmadı."

Hammâd b. Zeyd dedi ki: "Bu Eyyûb'un görüşüdür. Bizim görüşümüz de budur."[600]

٥٠٨) وَسَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ سَوَّارٍ الْعَنْبَرِيَّ قَالَ: السُّنَّةُ عِنْدَنَا وَمَا أَدْرَكْنَا عَلَيْهِ حَمَّادًا، وَحَمَّادًا، وَالنَّاسَ الَّذِينَ يُقْتَدَى بِهِمْ تَقْدِيمُ أَبِي بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرَ، ثُمَّ عُثْمَانَ، وَالْحُبُّ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمِيعًا، وَالْكَفُّ عَنْ ذِكْرِ مَسَاوِئِهِمْ، وَعَظِيمُ

'Ebû Bekir, Ömer ve Osmân' diyen kimse doğruya isâbet etmiştir. Hadisleri rivâyet edip hadislere uyma açısından da bu doğrultuda amel edilmektedir. Bununla birlikte kim 'Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Alî' derse; bu da doğrudur, güzeldir, bunda bir beis yoktur."

İbn Teymiyye *rahimehullah* "el-Akîdetu'l Vâsıtiyye"de (117) şunları söylemiştir: "Yine onlar (yani Ehli Sünnet) müminlerin emîri Alî b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*'tan ve başkalarından mütevâtir olarak nakledilen, nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısının Ebû Bekir ve Ömer olduğu gerçeğini ikrar ederler. Üçüncü olarak Osmân'ı, dördüncü olarak da Alî'yi zikrederler. Nitekim eserler buna delâlet etmektedir. Sahâbe *radiyallahu anhum* da icma ile bey'atta Osmân'ı öne geçirmiştir. Bununla birlikte Ehli Sünnet'ten bazıları görüş birliğiyle Ebû Bekir ve Ömer'i öne geçirdikten sonra Osmân'ın mı yoksa Alî'nin mi daha fazîletli olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir topluluk Osmân'ı öne geçirip susmuş ya da dördüncü olarak Alî'yi zikretmiştir. Bir topluluk da Alî'yi öne geçirmiştir. Bir topluluk da bu hususta tevakkuf etmiştir. Fakat Ehli Sünnet'in istikrar bulan görüşü önce Osmân'ı sonra da Alî'yi öne geçirmek olmuştur. Bu mesele yani Osmân ile Alî meselesi Ehli Sünnet'in cumhûrunun nezdinde kendisi hususunda farklı görüşte olanın sapıklıkla itham edileceği aslî meselelerden olmamakla birlikte hilâfet meselesinde farklı görüşte olan kimse sapıklıkla itham edilir. Çünkü onlar (yani Ehli Sünnet) Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra halîfenin Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osmân, sonra Alî olduğuna iman ederler. Kim bu imamlardan birinin halîfeliğine ta'n ederse ehlinin eşeğinden daha sapıktır!"

600) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (590) rivâyet etmiştir.

الرَّجَاءِ [لَهُمْ] بِصُحْبَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ.

508) Abdullah b. Sevvâr el-Anberî'nin şöyle dediğini işittim: "Bizim nezdimizde sünnet, ayrıca Hammâd'ı, (diğer) Hammâd'ı ve kendilerine uyulan insanları üzerinde bulduğumuz şey; Ebû Bekr'i, Ömer'i ve Osmân'ı öne geçirmek, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının tamamını sevmek, kötülüklerini anmamak, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîleri olmaları sebebiyle [onlar hakkında] büyük bir ümit beslemek, imanı söz ve amel görmektir."[601]

601) Bunu el-Mizzî "Tehzîbu'l Kemâl"de (15/71) Sevvâr'ın tercemesinde zikretmiştir. İki köşeli parantez arası oradandır.

Arapların Fazîleti Hakkında Bab[602]

٥٠٩) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ: ثَنَا حُصَيْنُ بْنُ عُمَرَ الْأَحْمَسِيُّ، قَالَ: ثَنَا مُخَارِقٌ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ عُثْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَ الْعَرَبَ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ.

509) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize Husayn b. Ömer el-Ahmesî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhârık, Târık kanalıyla Osmân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim: *"Kim Arapları severse onları beni sevdiğinden dolayı sevmiş olur. Kim Araplara buğz ederse onlara bana buğz ettiğinden dolayı buğz etmiş olur."*[603]

٥١٠) حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ، قَالَ: ثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ قَابُوسَ بْنِ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا سَلْمَانُ

602) Bu bab başlığı asılda yer almamaktadır. Bunu daha iyi anlaşılması için ben ekledim. Harb *rahimehullah*, akîdesinde ilim ehlinin Arapların fazîleti ve onların haklarını bilmek gerektiği hususundaki icmasını nakletmişti. 82 numaralı fıkraya bakınız.

603) Bunu el-Fesevî "el-Ma'rifetu ve't Târîh"te (3/385), İbn Adiyy "el-Kâmil"de (2/396) rivâyet etmiş, İbn Adiyy şöyle demiştir: "Bunu Husayn b. Ömer, Muhârık'tan rivâyet etmektedir. Husayn b. Ömer'den de Muhammed b. Bişr el-Abdî rivâyet etmiştir."

İsnadında Kûfeli Husayn b. Ömer Ebû Ömer el-Ahmesî vardır ki onun hakkında Yahyâ "bir şey değildir", el-Buhârî "Husayn b. Ömer Ebû Ömer el-Ahmesî, Muhârık'tan ve İbn Ebî Hâlid'den rivâyette bulunur ve münkerleri vardır" demiştir.

لَا تُبْغِضْنِي فَتُفَارِقَ دِينَكَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ أُبْغِضُكَ وَبِكَ اهْتَدَيْتُ؟ قَالَ: تُبْغِضُ الْعَرَبَ فَتُبْغِضُنِي.

510) Bize Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî tahdis etti, dedi ki: Bize Şucâ' b. el-Velîd, Kâbûs b. Ebî Zabyân- babası kanalıyla Selmân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana *"Ey Selmân, bana buğz edip de dininden ayrılmayasın!"* buyurdu. "Ey Allah'ın Resûlü, yolumu seninle bulmuşken sana nasıl buğz ederim?" dedim. *"Araplara buğz edersin, böylece bana buğz etmiş olursun"* buyurdu.[604]

٥١١) حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمنِ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ

---

604) Bunu Ahmed (23731), et-Tirmizî (3927) ve "Müsned"inde (693) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî rivâyet etmiş, et-Tirmizî şöyle demiştir: "Bu hasen garib bir hadistir. Bunu ancak Ebû Bedr Şucâ' b. el-Velîd kanalından biliyoruz. Muhammed b. İsmâîl'i 'Ebû Zabyân, Selmân'ı görmemiştir; Selmân Alî'den önce ölmüştür' derken işittim."

Ayrıca İbn Ebî Hâtim'in "el-Merâsîl"ine (177) bakınız.

el-Hâkim (4/86) "Bu isnadı sahih bir hadistir fakat (Şeyhayn) bunu tahriç etmemiştir" demiştir. ez-Zehebî de bunun üzerine "Kâbûs hakkında bazı şeyler söylenmiştir" yorumunda bulunmuştur. Ebû Hâtim "Münker bir hadistir" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 4/379)

İbn Teymiyye "İktidâu's Sırât"ta (1/148) şunları söylemiştir: "Yine bu meselede et-Tirmizî'nin ve başkalarının Ebû Bedr Şucâ' b. el-Velîd- Kâbûs b. Ebî Zabyân- babası kanalıyla Selmân'dan rivâyet ettiği şu hadis vardır... Görüldüğü üzere Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Araplara buğz etmeyi dinden ayrılmanın bir sebebi kılmış, onlara buğz etmenin kendisine de buğz etmeyi gerektireceğini söylemiştir. Öyle görünmektedir ki Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Fârisîlerin öne geçeni olan ve rivâyet edilen fazîletleri kendisinde barındıran Selmân'a böyle bir hitapta bulunmaktaki maksadı onun haricindeki fârisîleri Allah'ın bildirmiş olduğu şeye karşı uyarmaktır: Şeytan bazen nefisleri bu kapsamdan (yani Araplara buğz etme kapsamından) olan bir şeye çağırabilir... Bu Arap cinsine buğz etmenin ve onlara düşmanlık beslemenin küfür ya da küfrün bir sebebi olduğunun delilidir... Nitekim bu başka bir hadiste açıkça zikredilmiştir. Bu hadisi Ebû Tâhir es-Sileffî 'Fadlu'l Arab'da Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd'dan rivâyet etmiştir: Bize Îsâ b. Hammâd Zuğbe tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Hasen eş-Şâmî tahdis etti, dedi ki: Bize Huleyd b. Da'lec, Yûnus b. Ubeyd- el-Hasen kanalıyla Câbir b. Abdullah *radiyallahu anhuma*'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: 'Ebû Bekir ve Ömer'i sevmek imandan, onlara buğz etmek küfürdendir. Arapları sevmek imandan, onlara buğz etmek küfürdendir.' Harb el-Kirmânî ve başkaları da lafzını 'Arapları sevmek iman, onlara buğz etmek nifak ve küfürdür' olarak zikrederek bu hadisle ihticac etmişlerdir. Mücerred olarak bu isnad hakkında bazı şeyler söylenebilir fakat bunun başka bir vecihten rivâyet edilmiş olması da mümkündür. Bunu burada yazmamın sebebi mana yönünden Selmân hadisiyle uyuşmasıdır. Zira Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Selmân hadisinde Araplara buğz etmenin bir nevi küfür olduğunu açıkça söylemiştir. Bu onları sevmenin bir nevi iman olmasını gerektirir. Bu açıdan bu hadis Selmân hadisiyle uyum içinde olmaktadır."

مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَقَدْ أَحَبَّنِي، وَمَنْ أَحَبَّنِي فَقَدْ أَحَبَّ اللهَ، وَمَنْ أَبْغَضَ الْعَرَبَ فَقَدْ أَبْغَضَنِي، وَمَنْ أَبْغَضَنِي فَقَدْ أَبْغَضَ اللهَ.

511) Bize Ebû Abdurrahmân en-Neysâbûrî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Kays, Muhammed b. Amr- Ebû Seleme kanalıyla Ebû Hureyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Arapları seven beni sevmiş olur. Beni seven de Allah'ı sevmiş olur. Araplara buğz eden bana buğz etmiş olur. Bana buğz eden de Allah'a buğz etmiş olur."*[605]

٥١٢) حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ عَمْرٍو الْحَنَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَزِيدَ الْأَشْعَرِيُّ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ: أُحِبُّ الْعَرَبَ لِثَلَاثٍ: لِأَنِّي عَرَبِيٌّ، وَالْقُرْآنُ عَرَبِيٌّ، وَكَلَامُ أَهْلِ الْجَنَّةِ عَرَبِيٌّ.

512) Bize el-Alâ b. Amr el-Hanefî tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Yezîd el-Eş'arî, İbn Cureyc- Atâ kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: -[Salat ve] selâm üzerine olsun- Rasulullah buyurdu ki: *"Arapları üç şeyden dolayı seviyorum: Ben Arabım. Kur'ân Arapçadır. Cennet ehlinin dili Arapçadır."*[606]

---

605) Bunu İbn Adiyy "el-Kâmil"de (4/291) rivâyet etmiştir. İsnadında Ebû Muâviye ez-Za'ferânî diye bilinen Basralı Abdurrahmân b. Kays ed-Dabbî vardır ki onun hakkında Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Bir şey değildir. Bu şahıs Hammâd b. Mes'ade'nin komşusuydu. İbn Avn'dan rivâyette bulunurdu. Onu Basra'da gördüm. Sonra Bağdad'a yanımıza geldi. Vâsıtlı idi. Hadisi bir şey değildir. Hadisi zayıf hadistir. Sonra hadisi metrûk bir hâlde Neysâbûr'a gitti."

İbn Adiyy "Rivâyet ettiklerinin geneli hususunda sikalar kendisine mutabaat etmez" demiştir.

606) Bunu el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (4559), et-Taberânî "el-Kebîr"de (11/185/11441) ve "Bu hadisi İbn Cureyc'den Yahyâ b. Yezîd'den başkası rivâyet etmemiştir, bunu Yahyâ'dan rivâyet eden tek kişi de el-Alâ b. Amr'dır" diyerek "el-Evsat"ta (5583) rivâyet etmiştir.

el-Ukaylî "Münkerdir, aslı yoktur" demiştir. Ebû Hâtim "Bu yalan bir hadistir" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 2641)

Yine bunu el-Hâkim (4/87) sahihleyerek rivâyet etmiş, ez-Zehebî bunun arkasından şu yorumda bulunmuştur: "Hayır! Ahmed, Yahyâ'yı zayıflamıştır. Ayrıca bunu ondan el-Alâ b. Amr el-Hanefî rivâyet etmiştir ki bu şahıs umde (yani kendisine dayanılacak biri) değildir. Ebu'l Fadl'a gelince o da itham edilmiştir. Ben hadisin mevzû olduğunu düşünüyorum."

İbn Teymiyye "İktidâu's Sırât"ta (1/158) şunları söylemiştir: "Hâfız es-Silefî 'Bu hasen bir

٥١٣) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ الرَّقَّاشِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ بُكَيْرٍ السَّهْمِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ذَكْوَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللهَ اخْتَارَ مِنَ السَّمَاوَاتِ، فَاخْتَارَ الْعُلْيَا فَسَكَنَهَا، وَاخْتَارَ مِنَ الْأَرَضِينَ الْعُلْيَا فَأَسْكَنَهَا مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ، ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ بَنِي آدَمَ، فَاخْتَارَ الْعَرَبَ، ثُمَّ اخْتَارَ قُرَيْشًا، فَمَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَ الْعَرَبَ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ.

513) Bize Ebû Ma'n er-Rakkâşî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Bukeyr es-Sehmî, Muhammed b. Zekvân-[607] Amr b. Dînâr kanalıyla İbn Ömer'den Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Şüphesiz Allah semalardan (birini) seçti. En yükseğini seçti ve oraya yerleşti. Yerlerden de en yükseğini seçti ve oraya mahlûkâtından dilediklerini yerleştirdi. Sonra Âdem'in oğullarından (bazılarını) seçti. Arapları seçti. Sonra Kureyş'i seçti. Arapları seven onları beni sevdiğinden dolayı sevmiş olur. Araplara buğz eden onlara bana buğz ettiğinden dolayı buğz etmiş olur."*[608]

---

hadistir' demiştir. Muhaddislerin metodu üzere isnadının hasen olduğunu mu yoksa avâmın ıstılahına uygun olarak metninin hasen (güzel) olduğunu mu kastettiğini bilmiyorum. Ebu'l Ferac İbnu'l Cevzî bu hadisi (uydurma hadisleri içeren) 'el-Mevdûât'ta zikretmiş ve şunları söylemiştir: 'es-Sa'lebî "Aslı yoktur", İbn Hibbân "Yahyâ b. Yezîd, sebt kimselerden maklûb hadisler rivâyet eder" demiştir.' Böylece bununla ihticac bâtıl olmaktadır. Allah en iyi bilendir."

607) Asılda böyle geçmektedir. Hadisi tahriç edenlerin kitaplarında şu şekildedir: Bize Abdullah b. Bukeyr es-Sehmî tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Avâne, Muhammed b. Zekvân'dan... tahdis etti.

608) Bunu "ed-Duafâ"da (6542) el-Ukaylî, "el-İlel"de (2617) İbn Ebî Hâtim ve el-Hâkim (4/74) rivâyet etmiştir.

Ebû Hâtim "Bu münker bir hadistir" demiş, el-Ukaylî de "Bundan başka bir vecihten gelen rivâyet de aynı şekilde leyyindir" demiştir.

Yine bunu İbn Ebi'd Dünyâ "el-İşrâf fî Menâzili'l Eşrâf"ta (343), İbn Adiyy "el-Kâmil"de (2/248), et-Taberânî "el-Kebîr"de (12/455/13650) ve "el-Evsat"ta (6182) Hammâd b. Vâkıd- Muhammed b. Zekvân- Amr b. Dînâr- İbn Ömer *radiyallahu anhuma* kanalıyla rivâyet etmiştir.

et-Taberânî şöyle demiştir: "Bu hadisi Amr b. Dînâr'dan Muhammed b. Zekvân'dan başkası rivâyet etmemiştir. Muhammed b. Zekvân'dan da Hammâd b. Vâkıd'dan başkası rivâyet etmemiştir. Ayrıca bu İbn Ömer'den sadece bu isnadla rivâyet edilmektedir."

İbn Adiyy şöyle demiştir: "Bu hadis Hammâd b. Vâkıd- Muhammed b. Zekvân isnadıyla bilinmektedir. Hammâd b. Vâkıd'ın bazı hadisleri vardır ama çok değildir. Rivâyet ettiklerinin geneli kendisi hususunda sikaların ona mutabaat etmediği hadislerdir."

Yine bunu ez-Zehebî "el-Uluvv"da (26) Abdullah b. Bekr es-Sehmî'den şöyle zikretmiştir:

٥١٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسٌ، عَنْ ثَابِتٍ أَبِي الْمِقْدَامِ، عَنْ حَبَّةَ الْعُرَنِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ أُوصِيكَ بِالْعَرَبِ خَيْرًا، يَا عَلِيُّ أُوصِيكَ بِالْعَرَبِ خَيْرًا، يَا عَلِيُّ أُوصِيكَ بِالْعَرَبِ خَيْرًا.

514) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize Kays, Sâbit Ebu'l Mikdâm kanalıyla Habbe el-Uranî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Alî'nin şöyle dediğini işittim: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Ey Alî! Sana Araplara iyi davranmanı tavsiye ederim. Ey Alî! Sana Araplara iyi davranmanı tavsiye ederim. Ey Alî! Sana Araplara iyi davranmanı tavsiye ederim."*[609]

"Bize Yezîd b. Avâne, Muhammed b. Zekvân- Amr b. Dînâr kanalıyla İbn Ömer'den tahdis etti..." Sonra hadisi zikredip şunları söylemiştir: "Ona Hammâd b. Vâkıd ve başkaları zayıf kimselerden biri olan Muhammed b. Zekvân'dan rivâyette bulunarak mutabaat etmişlerdir. (Hadisi rivâyet edenlerden) bazıları 'Amr b. Dînâr' yerine 'Abdullah b. Dînâr' demektedir. Bu münker bir hadistir. Bir topluluk bunu 'es-Sünne' kitaplarında rivâyet etmiş, İbn Huzeyme de 'Kitâbu't Tevhîd'de tahriç etmiştir."

609) Bunu el-Bezzâr "Müsned"inde (749), et-Taberânî "el-Kebîr"de (4/8/3481) ve el-Mehâmilî "el-Emâlî"de (206) rivâyet etmiştir.

el-Heysemî "Mecmeu'z Zevâid"de (10/52) şöyle demiştir: "Bunu et-Taberânî ve el-Bezzâr rivâyet etmiştir. el-Bezzâr, rivâyetinde 'Rasulullah'ı göğsüme yaslamıştım da şöyle buyurdu...' demiş, sonra benzerini zikretmiştir. el-Bezzâr'ın ricâli zayıf olmalarına rağmen sika kabûl edilmişlerdir."

İsnadında Kays b. er-Rabî' vardır ki hakkında ihtilâf edilmiştir. Yahyâ b. Maîn'e o sorulmuş, Yahyâ da "bir şey değildir" demiştir. Başka bir rivâyette "zayıftır" demiştir.

Ebû Tâlib şöyle demiştir: -Ahmed b. Hanbel'e- "İnsanlar Kays'ın hadisini niçin terk etmiştir?" diye sordum. Dedi ki: "Çünkü Şiiliğe meyilliydi. Hadis noktasında da çok hata yapardı. Bununla birlikte Şu'be onu sika görürdü."

İbn Adiyy "el-Kâmil"de (6/46) şöyle demiştir: "Rivâyetlerinin geneli müstakîmdir. Ondan Şu'be ve başka büyük kimseler hadis rivâyet etmiştir. O da Şu'be'den, İbn Uyeyne'den ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Bu onun hadis ehli olduğuna delâlet etmektedir. Onun hakkında söylenecek söz Şu'be'nin söylediği sözdür ve onda bir beis yoktur."

Hadisin isnadında ayrıca Habbe b. Cuveyn el-Uranî vardır ki onun hakkında Yahyâ bir sefer "hadisi bir şey değildir" bir sefer "hadisi yazılmaz" demiştir. Ayrıca es-Sa'dî "Habbe b. Cuveyn sika değildir", en-Nesâî "Kavî değildir" demiştir.

Mevâlînin Fazîleti Babı[610]

٥١٥) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ -يَعْنِي: ابْنَ بِلَالٍ- عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: شَهِدَ بَدْرًا مَعَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ عِشْرُونَ رَجُلًا مِنَ الْمَوَالِي.

515) Bize Yahyâ b. Abdulhamîd tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân yani İbn Bilâl, Amr b. Ebî Amr- İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Mevâlîden yirmi adam –[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî ile birlikte Bedr'e katıldı."[611]

---

610) *Mevâlî* mutlak olarak kabîlelere nisbet edilen kimseler demektir. Üç kısma ayrılırlar:

1) Azat edilme yoluyla mevâlî olanlar: Velânın en çok gürülen çeşidi budur. Kişi kendisini azat edene nisbet edilir. Bundan dolayı köleyi azat edenlere de mevâlî denir. Velâ ve mevâli genellikle bu manada kullanılır.

2) İslâm velâsı yoluyla mevâlî olanlar: Bu şöyle olur: Acem kimse Arap bir kimse vesîlesiyle müslüman olur. Bu kapsamdan olmak üzere İmam el-Buhârî hakkında el-Cu'fiyyu mevlâhum denmektedir. (Zira onun dedesinin babası el-Muğîre, Buhârâ vâlisi el-Yemân el-Cu'fî'nin vesîlesiyle müslüman olmuştur.)

3) Anlaşma yoluyla mevâlî olanlar: Bu da şöyle olur: Bir şahıs bir kabîlenin anlaşmalısıdır. Bundan dolayı o kabîleye nisbet edilir ve katılır. Onların izzetiyle izzetlenir, onların kuvvetiyle kuvvetlenir. Bu kapsamdan olmak üzere İmam Mâlik *rahimehullah* anlaşma yoluyla Teymu Kureyş kabîlesinin mevlâsıdır.

Ayrıca "Tehzîbu'l Luğa"ya (15/324), İbn Kuteybe'nin "Ğarîbu'l Hadîs"ine (1/49), "el-Menhelu'r Râvî"ye (s. 199-200) ve İbnu's Salâh'ın "Ma'rifetu'l Hadîs"ine (64. Kısım: Mevâlî Râvilerin ve Âlimlerin Bilinmesi) bakınız.

611) Bunu et-Taberânî "el-Mu'cemu'l Kebîr"de (11/220/11549) rivâyet etmiştir.

٥١٦) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، قَالَ: ثنَا مَنْصُورُ بْنُ زَيْدٍ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمنِ الْمَوْصِلِيُّ، قَالَ: ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الرَّحَّالِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يُبْغِضُ الْمَوَالِيَ إِلَّا مُنَافِقٌ، وَلَا يَكُونُ الْأَبْدَالُ إِلَّا مِنَ الْمَوَالِي.

516) Bize Abdurrahmân b. Abdulvehhâb tahdis etti, dedi ki: Bize Mansûr b. Zeyd Ebû Abdurrahmân el-Mevsılî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân, babası- er-Rahhâl b. Sâlim kanalıyla Atâ b. Ebî Rabâh'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Mevâlîye ancak bir münâfık buğz eder. Ebdâl de ancak mevâlîden olur."*[612]

٥١٧) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ قَزْعَةَ، قَالَ: ثنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَلْقَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ قَالَ: لَمَّا أَمَرَ ابْنُ الزُّبَيْرِ بِبِنَاءِ الْبَيْتِ قَالَ: اسْتَعِينُوا بِأَهْلِ فَارِسَ، فَإِنَّهُمْ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ.

517) Bize el-Hasen b. Kaz'a tahdis etti, dedi ki: Bize Mesleme b. Alkame tahdis etti, dedi ki: Bize Dâvûd b. Ebî Hind tahdis etti, dedi ki: İbnu'z Zubeyr

---

"el-İlel ve Ma'rifetu'r Ricâl"de (3068) şu zikredilmiştir: Bana Hârûn b. Ma'rûf tahdis etti, dedi ki: Bize Damra yani İbn Rabiyye, İbn Şevzeb kanalıyla Matar el-Verrâk'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Mevâlî'den on küsur kişi Bedr'e katıldı."

Sonra Matar "Gerçekten onlara (müşriklere) sağlam bir darbe vurdular" dedi.

"el-Âhâd ve'l Mesânî"de (328) rivâyet edildiğine göre el-Hasen şöyle demiştir: "Bedir ehlinin sayısı üç yüz on üç idi. Yetmiş küsuru Muhâcirler'den idi. Onlar arasında mevâlîden on iki kişi vardı. Kalanları Ensâr'dan idi."

612) Bunu İbn Mende "Fethu'l Bâb fi'l Kunâ ve'l Elkâb"da (2862) ve ez-Zehebî "el-Mîzân"da (3/72) rivâyet etmiştir. İsnadında er-Rahhâl b. Sâlim vardır.

ez-Zehebî "el-Mîzân"da şöyle demiştir: "er-Raccâl b. Sâlim. Atâ'dan rivâyette bulunmuştur. Kim olduğu bilinmemektedir. Haberine gelince münkerdir." Sonra haberi isnadıyla aktarmıştır.

Derim ki: "el-Mîzân"da cîm ile "er-Raccâl" olarak geçmektedir ki bu bir tashiftir. Doğrusu; noktasız, şeddeli ve fethalı hâ ile "er-Rahhâl" şeklindedir. Nitekim İbn Nâsıruddîn "Tavdîhu'l Müştebih"te (4/145) bunu bu şekilde zabt etmiştir. Birçok kitapta ismi tashife uğramıştır.

Bunu ayrıca el-Hallâl "es-Sünne"de (354) Alî b. Harb'den şöyle rivâyet etmiştir: Bize Muhammed b. el-Fudayl, babası- er-Raccâl b. Sâlim kanalıyla Atâ'dan şunu tahdis etti: "Arabın mevlâya buğz etmesi nifaktır."

Derim ki: el-Hallâl'ın kitabında da "er-Raccâl" diye geçmektedir. Doğrusu, daha önce geçtiği üzere "er-Rahhâl"dir.

Beyt'in bina edilmesini emrettiğinde şöyle dedi: "Fârisîlerden yardım isteyin. Çünkü onlar İbrâhîm'in çocuklarındandır."[613]

613) İsnadında inkıta vardır. Dâvûd b. Ebî Hind, İbnu'z Zubeyr *radiyallahu anhuma*'dan hadis işitmemiştir.

Ayrıca bakınız: es-Sülûk fî Tabakâti'l Ulemâi ve'l Mulûk, 1/116

Allah'ın Salavâtı Üzerlerine Olsun, Nebîler Hakkında Bab

٥١٨) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ قَالَ: ثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ ابْنُ عَوْفٍ قَالَ: قَالَ كَعْبٌ: أَمَّا إِدْرِيسُ فَإِنَّهُ كَانَ رَجُلًا صَالِحًا، وَكَانَ خَيَّاطًا يَتَعَبَّدُ للهِ، وَيَصُومُ، وَيُصَلِّي، وَيَتَصَدَّقُ بِكَسْبِهِ مَا فَضُلَ عَنْ قُوتِهِ.

518) Bize Alî b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Huşeym tahdis etti, dedi ki: Bize el-Avvâm b. Havşeb haber verdi, dedi ki: Bana el-Kâsım b. Avf haber verdi, dedi ki: Ka'b dedi ki: "İdrîs'e gelince o sâlih bir adamdı. Kendisini Allah'a ibâdete vermiş bir terzi idi. Oruç tutar, namaz kılar, kendi kazancından azığından geriye ne kalırsa onu tasadduk ederdi."[614]

٥١٩) حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، قَالَ: ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ، عَنْ أَبِي

---

614) Bunu el-Hallâl "el-Hassu ale't Ticâra"da (70) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

Ayrıca ed-Dîneverî "el-Mücâlese"de (3118) Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Allah *azze ve celle*'nin "Onu yüce bir mekâna yükselttik" (Meryem, 57) buyruğu hakkında onun şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "İdrîs terzi idi. Zekeriyyâ da marangoz idi." İsnadı zayıftır.

"ed-Dürru'l Mensûr"da (5/517) şu zikredilmiştir: İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre o "Onu yüce bir mekâna yükselttik" buyruğu hakkında şöyle demiştir: "İdrîs terzi idi. İğnesini ne zaman batırsa mutlaka 'Subhânallah' derdi."

"el-Feth"te (4/306) şu zikredilmiştir: "'el-Müstedrek'te İbn Abbâs'tan vâh (çürük) bir senedle şu rivâyet edilmiştir: 'Dâvûd zırh üreticisi idi. Âdem çiftçi idi. Nûh marangoz idi. İdrîs terzi idi. Mûsâ çoban idi."

رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ زَكَرِيَّا كَانَ نَجَّارًا.

519) Bize Alî tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme tahdis etti, dedi ki: Bize Sâbit el-Bünânî, Ebû Râfi' kanalıyla Ebû Hureyre'den Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu haber verdi: *"Zekeriyyâ marangoz idi."*[615]

٥٢٠) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَارُونُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ضَمْرَةُ، عَنِ ابْنِ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ سُلَيْمَانُ يَعْمَلُ الْخُوصَ بِيَدَيْهِ، وَيَأْكُلُ خُبْزَ الشَّعِيرِ.

520) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Hârûn tahdis etti, dedi ki: Bize Damra, İbn Atâ kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: "Süleymân eliyle hurma yapraklarını işler ve arpa ekmeği yerdi."[616]

٥٢١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ دَاوُدُ يَخْطُبُ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ، وَإِنَّهُ لَيَعْمَلُ الْخُوصَ بِيَدَيْهِ، فَيَعْمَلُ مِنْهُ الْقُفَّةَ، أَوِ الشَّيْءَ، ثُمَّ يَبْعَثُ بِهِ مَعَ مَنْ يَبِيعُهُ، وَيَأْكُلُ مِنْ ثَمَنِهِ.

521) Bize Muhammed b. Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Usâme, Hişâm b. Urve kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: "Dâvûd minber üzerinde insanlara hitap ederdi. Yine o eliyle hurma yapraklarını işlerdi. Onlardan kuffe[617] ya da başka bir şey yapar, sonra onu onu satacak kimse ile gönderir ve onun bedelinden yerdi."[618]

---

615) Bunu el-Hallâl "el-Hassu ale't Ticâra"da (71) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Hadisi ayrıca Müslim (6238) rivâyet etmiştir.

616) Bunu el-Hallâl "el-Hassu ale't Ticâra"da (71) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Hadisi ayrıca Ahmed "ez-Zühd"de (s. 91) rivâyet etmiştir.

617) "es-Sıhâh"ta (5/104) şu geçmektedir: "Kuffe, kuru sepettir. Hurma yapraklarından ve benzeri şeylerden üretilebilir. Kadın içine pamuğunu koyar."

618) Bunu el-Hallâl "el-Hassu ale't Ticâra"da (68) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu Ahmed "ez-Zühd"de (s. 73) ve Hennâd "ez-Zühd"de (561) rivâyet etmiştir.

el-Buhârî (2072), el-Mikdâm *radiyallahu anh*'tan Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Kimse elinin işlediğiyle elde ettiği yiyecekten daha hayırlı bir yiyecek yememiştir. Allah'ın nebîsi Dâvûd da elinin işlediğinden yerdi."

Yine el-Buhârî (2073) Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Dâvûd aleyhi's selâm ancak elinin işlediğinden yerdi."

Allah Teâlâ'nın kitabında Dâvûd'un eliyle zırh yaptığı geçmektedir. Allah Teâlâ şöyle bu-

٥٢٢) حَدَّثَنَا بَشَّارُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: ثَنَا عَبَّادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: لَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَطْلُبُ الْمَالَ فَيَقِيَ بِهِ دِينَهُ، وَيَصُونَ بِهِ عِرْضَهُ، وَيَقْضِيَ بِهِ ذِمَامَهُ، وَإِنْ مَاتَ تَرَكَهُ مِيرَاثًا لِمَنْ بَعْدَهُ.

522) Bize Beşşâr b. Mûsâ tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâd tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd, Saîd b. el-Museyyeb'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Mal talep edip de bununla dinini korumayan,[619] ırzını koruma almayan ve sorumluluklarını yerine getirmeyen kimsede hayır yoktur. Hem ölürse onu kendisinden sonrakilere miras bırakır."[620]

٥٢٣) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ بَيَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ هِلَالٍ يَقُولُ: أَوْصَى أَبُو الدَّرْدَاءِ رَجُلًا مِنَّا فَقَالَ لَهُ: صَلِّ وَنَمْ، وَصُمْ وَأَفْطِرْ، وَأَعْطِ وَامْنَعْ، وَاجْمَعِ الْمَالَ وَلَا تَأْثَمْ.

523) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Hâlid b. Abdullah, Beyân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Abdurrahmân b. Hilâl'i şöyle derken işittim: Ebu'd Derdâ bizden bir adama tavsiyede bulundu, dedi ki: "Hem namaz kıl hem de uyu. Orucu bazen tut bazen tutma. Hem ver hem de esirge. Malı da topla fakat günaha girme!"[621]

٥٢٤) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْنٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ،

---

yurmuştur: "Gerçekten Biz Dâvûd'a tarafımızdan bir fazîlet verdik. (Dedik ki:) Ey dağlar! Onunla birlikte (tesbîhini) tekrarlayın. Kuşlar, siz de! Ayrıca 'Bütün bedeni kaplayan geniş zırhlar üret, (zırhları) düzenli ve sağlam yap!' diye ona demiri yumuşattık." (Sebe', 10-11)

Yine O şöyle buyurmuştur: "Ona, sizin için, sizi kendi şiddetinizden koruması için zırh yapma zanaatını öğrettik. Artık şükredecek misiniz?" (Enbiyâ, 80)

619) "el-Hassu ale't Ticâra"da "borcunu ödemeyen" diye geçmektedir.

620) Bunu el-Hallâl "el-Hassu ale't Ticâra"da (51) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Hadisi ayrıca Ebû Nuaym "el-Hılye"de (2/173) rivâyet etmiştir.

Ayrıca el-Hallâl'ın "el-Hassu ale't Ticâra"sında (52) şu geçmektedir: Bize Muhammed b. İsmâîl el-Ahmesî haber verdi, dedi ki: Bize Vekî'nin, Süfyân- Yahyâ b. Saîd kanalıyla Saîd b. el-Museyyeb'den haber verdiğine göre o bir miktar dinar bırakıp şöyle dedi: "Ya Allah! Bunları ancak dinimi ve ırzımı korumak için biriktirdiğimi biliyorsun. Mal biriktirip de borcunu ödemeyen ve başkalarından müstağnî olmayan kimsede hayır yoktur."

621) Bunu İbn Ebî Şeybe (35842) isnadıyla Abdullah b. Seleme'den şöyle rivâyet etmiştir: Muâz dedi ki: "Hem namaz kıl hem de uyu. Orucu bazen tut bazen tutma. Kazanç sağla fakat günaha girme. Ancak müslüman olarak öl. Dualardan -ya mazlumun duasından- sakın!"

عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: كُنَّا نُعَالِجُ الْبَزَّ، فَكَانَ يَمُرُّ بِنَا إِسْحَاقُ بْنُ بَشَّارٍ فَيَقُولُ لَنَا: الْزَمُوا تِجَارَتَكُمْ، فَإِنَّ أَبَاكُمْ إِبْرَاهِيمَ كَانَ بَزَّازًا.

524) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Sinân tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ayyâş, Ya'kûb b. Muhammed'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bez[622] yapardık/tamir ederdik de İshâk b. Beşşâr[623] yanımıza uğrar ve bize şöyle derdi: "Ticâretinize devam edin! Zira babanız İbrâhîm de bezci idi."[624]

622) Buradaki bez, elbise ya da elbise gibi ev eşyaları manasına gelmektedir. Satıcısına bezzâz denir. Bez üretimine ise bizâzet denir. (el-Kâmûsu'l Muhît, s. 647)

623) Asılda böyledir. Eseri tahriç edenlerin kitaplarında İshâk b. Yesâr diye geçmektedir ki doğru olan budur. Tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (2/495) bakınız.

624) Bunu İbn Ebi'd Dünyâ "Islâhu'l Mâl"de (246), Ebû Nuaym "el-Hılye"de (9/63) rivâyet etmiştir.

Sünnet'e Yapışmanın ve Onu Öğretmenin Fazîleti Hakkında Bab[625]

٥٢٥) حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عِيَاضٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَعَمِلَ بِهَا مَنْ بَعْدَهُ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ ذلِكَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعَمِلَ بِهَا مَنْ بَعْدَهُ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ ذلِكَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئًا.

525) Bize Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne, Iyâd-[626] Ebû Vâil- Cerîr b. Abdullah kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle dediğini tahdis etti: *"Kim güzel bir çığır açar (sünnet ortaya koyar) da kendisinden sonrakiler onu uygu-*

---

625) es-Sâbûnî "Akîdetu Ashâbi'l Hadîs"te (s. 317) şunları söylemiştir: "Kim Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetine yapışır, onunla amel eder, ondan ayrılıp sapmaz, Sünnet ile Sünnet'e çağırırsa; onun ecri İslâm'ın ve dinin başlarında bu yolda olan kimselerin ecrinden daha çok ve daha bol olur. Çünkü Resûl-ü Mustafâ 'Ona elli kişinin ecri vardır' buyurmuştur. 'Kendilerinden elli kişinin mi?' diye sorulması üzerine de 'Hayır, sizden' demiştir. O bunu ancak ümmetinin fesâda uğradığı bir zamanda sünnetiyle amel eden kimse hakkında söylemiştir."

es-Sabûnî sonra ez-Zuhrî'nin az ileride 527 numaralı fıkrada gelecek olan eserini isnadıyla zikretmiştir.

626) Asılda böyledir. Hadisi bu tarikten tahriç edenlerin kitaplarında ise "Âsım" diye geçmektedir ki doğru olan da budur. Bu zat Âsım b. Ebi'n Necûd'dur.

larsa onu uygulayanların ecrinin aynısı kendisinin olur ve bu onun ecrinden bir şey eksiltmez. Kim de kötü bir çığır açar da kendisinden sonrakiler onu uygularsa onu uygulayanların vebâlinin aynısı kendisinin olur ve bu onların vebâllerinden bir şey eksiltmez."[627]

٥٢٦) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو يَعْقُوبَ الْحَنَفِيُّ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ هذَا الدِّينَ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَمَنِ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: الَّذِينَ يُحْيُونَ سُنَّتِي مِنْ بَعْدِي وَيُعَلِّمُونَهَا النَّاسَ.

526) Bize Abdullah b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ya'kûb el-Hanefî, Kesîr b. Abdullah- babası kanalıyla dedesinden onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: *"Şüphesiz bu din garib başlamıştır ve başladığı gibi garib bir hâle dönecektir. Gariblere ne mutlu!"*

"Ey Allah'ın Resûlü, garibler kimdir?" dendi. *"Benden sonra sünnetimi ihyâ edip onu insanlara öğretenlerdir"* buyurdu.[628]

٥٢٧) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ مُظَاهِرٍ الْجُشَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ شِهَابٍ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ: تَعْلِيمُ سُنَّةٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ مِائَتَيْ سَنَةٍ. قَالَ عَبَّاسٌ: سَمِعْتُ مَرْوَانَ يَسْأَلُهُ عَنْ هذَا الْحَدِيثِ فَحَدَّثَهُ.

527) Bize Abbâs b. el-Velîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulcebbâr b. Muzâhir el-Cuşemî tahdis etti, dedi ki: Bana Ma'mer b. Râşid tahdis etti, dedi ki: İbn Şihâb ez-Zuhrî'yi şöyle derken işittim: "Bir sünneti öğretmek iki yüz sene ibâdet etmekten daha fazîletlidir."

Abbâs dedi ki: Mervân'ı ona bu hadisi sorarken işittim. O da ona tahdis

---

627) Bunu Ahmed (19200), ed-Dârimî (529) ve "Müsned"inde (805) el-Humeydî rivâyet etmiştir. Hadisi ayrıca Müslim (2314) başka bir tarikle Câbir *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir.

628) Bunu et-Tirmizî (2630) İsmâîl b. Ebî Uveys- Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf b. Zeyd b. Milha- babası- dedesi kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şu lafızla rivâyet etmiştir: "...Gariblere ne mutlu! Onlar ki benden sonra insanların sünnetim kapsamında bozduklarını düzeltirler." et-Tirmizî "Bu hasen sahih bir hadistir" demiştir.

etti.[629]

٥٢٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَفْصٍ الْقَطَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: سَنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوُلَاةُ الْأَمْرِ بَعْدَهُ سُنَنًا الْأَخْذُ بِهَا تَصْدِيقٌ بِكِتَابِ اللهِ، وَاسْتِكْمَالٌ لِطَاعَتِهِ، وَقُوَّةٌ عَلَى دِينِ اللهِ، مَنْ عَمِلَ بِهَا مُهْتَدٍ، وَمَنْ اسْتَنْصَرَ بِهَا مَنْصُورٌ، وَمَنْ خَالَفَهَا اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَلَّاهُ اللهُ مَا تَوَلَّى.

528) Bize Muhammed b. Hafs el-Kattân tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdî tahdis etti, dedi ki: Mâlik b. Enes'in şöyle dediğini işittim: Ömer b. Abdulazîz dedi ki: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ondan sonraki emir sahipleri bazı sünnetler ortaya koydular. Bunları almak (ve bunlarla amel etmek); Allah'ın kitabını doğrulamak, O'na itaati mükemmelleştirmek ve Allah'ın dini hususunda kuvvet bulmaktır. Bunlarla amel eden doğru yolu bulur. Bunlarla yardım isteyen yardıma mazhar olur. Bunlara muhâlefet eden müminlerin yolundan gayrısına uymuş olur ve Allah girdiği yolda onu yalnız bırakır."[630]

---

629) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (858) musannifin tarîkinden şu lafızla rivâyet etmiştir: "Sünnet'i öğrenmek... daha fazîletlidir."

Yine bunu İbn Hibbân "es-Sikât"ta (8/417) ve es-Sâbûnî "Akîdetu Ashâbi'l Hadîs"te (183) Harb *rahimehullah*'ın rivâyetine muvâfık bir lafızla rivâyet etmiştir.

630) Bunu Abdullah b. Ahmed "es-Sünne" kitabında (743) rivâyet etmiştir. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

İbn Batta ise bunu "el-İbânetu'l Kubrâ"da (594) bir ziyâdeyle rivâyet etmiştir: Şöyle ki: Mutarrif b. Abdullah dedi ki: Yanında Ebû Hanîfe'nin ve dinde sapanların anılması üzerine Mâlik b. Enes'i şöyle derken işittim: Ömer b. Abdulazîz dedi ki... Sonra benzerini zikretmiştir.

38

Rey Ashabı Meselesi Babı[631]

631) Musannif *rahimehullah* burada rey ehlinin ve imamları Ebû Hanîfe'nin zemmi hakkında iki bab açmıştır. Nitekim İmam Ahmed'in onun akranı olan oğlu Abdullah da "es-Sünnetu ve'r Reddu ale'l Cehmiyye" kitabında rey ehlinin imamlarının zemmi hakkında büyük bir bab açmış, "Babam *rahimehullah*'tan ve başka şeyhlerden -Allah onlara rahmet etsin- Ebû Hanîfe hakkında belledikleri" demiştir.

Hatta önceki selefin kitaplarından hiçbir kitap rey ehlinin ve imamlarının zemmine, onlardan, akîdelerinden ve mezheplerinden sakındırmaya dâir eserlerden boş değildir.

Allah seni Selef-i Sâlihîn'e uymaya muvaffak kılsın, bil ki bu konuda söylenecekler üç hususta olacaktır:

1) Ebû Hanîfe hakkında konuşan âlimler kimlerdir?

2) Ebû Hanîfe hangi muhâlefetleri sebebiyle eleştirilmiştir? İlim ehlinin ona ta'n etmesine sebep olan muhâlefetleri nelerdir?

3) İlim ehlinin bu babları itikâd ve sünnet kitaplarına dâhil etmesinin sebebi nedir?

Bu hususlar şöyle açıklanabilir:

EVVELÂ: Ebû Hanîfe hakkında konuşan âlimler kimlerdir?

Harb *rahimehullah* bu kitabında gördüğü âlimlerin rey ehlini ve imamlarını yerme hususundaki icmasını nakletmiş (88), şöyle demiştir: "Rey ehli ve dinde kıyas yapanlar bidatçidirler, câhildirler, sapıktırlar. Ancak bir konuda önceki sika imamlardan gelen bir eserin olması durumu başka... Bu durumda esere göre amel etmek evlâdır."

Yine o şöyle demiştir: "Ki onlar dalâlet önderleri, bidatçilerin başları ve Sünnet muhâliflerinin komutanlarıdır."

İbn Ebî Dâvûd es-Sicistânî *rahimehullah* da ilim ve sünnet ehlinin icma ile Ebû Hanîfe'yi zemmettiğini aktarmıştır. İbn Adiyy "ed-Duafâ"da (7/10) şöyle demiştir: İbn Ebî Dâvûd es-Sicistânî'yi şöyle derken işittim: Ebû Hanîfe'ye ta'n etmek âlimlerin bir icmasıdır. Çünkü Basra'nın imamı Eyyûb es-Sahtiyânî'dir ve onun hakkında konuşmuştur. Kûfe'nin imamı es-Sevrî'dir ve onun hakkında konuşmuştur. Mısır'ın imamı el-Leys b. Sa'd'dır ve onun hakkında konuşmuştur. Şâm'ın imamı el-Evzâî'dir ve onun hakkında konuşmuştur. Horasân'ın imamı Abdullah b. el-Mubârek'tir ve onun hakkında konuşmuştur. Şu hâlde ona ta'n etmek bütün bölgelerdeki âlimlerin bir icmasıdır."

el-Hatîb'in "Târîh"inde (15/527) sahih bir isnad ile İbn Ebî Dâvûd'dan rivâyet ettiğine göre o ashâbına şöyle dedi: "Mâlik'in ve ashâbının, eş-Şâfiî'nin ve ashâbının, el-Evzâî'nin ve ashâbının, el-Hasen b. Sâlih ve ashâbının, Süfyân es-Sevrî ve ashâbının, Ahmed b. Hanbel ve ashâbının üzerinde görüş birliği ettiği bir mesele hakkında ne dersiniz?" Ashâbı "Ey Ebû

Bekr, bundan daha sahih/doğru bir mesele olamaz!" dediler. Bunun üzerine İbn Ebî Dâvûd "Bunların tamamı görüş birliğiyle Ebû Hanîfe'nin sapık olduğunu söylemişlerdir" dedi.

"el-Ma'rifetu ve't Târîh"te (2/794) rivâyet edildiğine göre Süleymân b. Harb şöyle demiştir: Yahyâ b. Eksem'le konuştum da "Ben rey ehli değilim" dedi. Sonra Ebû Hanîfe'yi (överek) söz konusu etti. Bunun üzerine şöyle dedim: "Çekişmeyi bırak! Onun zamanında gerek Kûfe'de gerek Kûfe dışında birçok imam vardı. Bana onlardan Ebû Hanîfe'nin yolunu ve reyini öven tek bir kişiyi söyle!" Bunun üzerine bir süre sessiz kaldı...

el-Hatîb "Târîh"inde Ebû Hanîfe hakkında konuşan imamların isimlerini zikretmiştir ki bu imamların sayısı otuz beş kadardır. Eyyûb, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Ebû Avâne, el-Evzâî, Ebû İshâk el-Fezârî, İbnu'l Mubârek, es-Sevrî, Vekî', İbn Uyeyne, Mâlik, eş-Şâfiî, Ahmed, el-Buhârî ve Ebû Bekr b. Ayyâş bu imamlardandır. Hepsi burada zikredilecek olursa söz uzar. Öyle ki el-Muallimî "et-Tenkîl"de (1/391) şöyle demiştir: "O zamandaki sünnet imamlarının Ebû Hanîfe'nin görüşü hakkındaki sözleri kelimenin tam anlamıyla mütevâtirdir."

Ebû Hanîfe hakkında konuşanların isimleri üzerinde düşünen kimse, bu kimselerin iki özelliği barındırdığını görür:

Birincisi: Bu kimseler; Ebû Hanîfe ile aynı zamanda yaşayan, onunla oturan, onunla aynı ortamlarda bulunan ve onun söylediklerini işitenlerdir. Dolayısıyla onlar insanlar arasında onu en iyi bilenlerdir.

Hammâd b. Zeyd şöyle demiştir: "Kişi yanımıza başka beldelerden gelirdi de bir adamı söz konusu eder, ondan hadis aktarır ve ondan övgüyle söz ederdi. Adamı hemşehrilerine sorduğumuzda ise onun söylediklerinin gayrısını söylerlerdi."

Yine o şöyle derdi: "Adamı en iyi hemşehrileri bilir." (el-Kifâye fî Usûli'r Rivâye, 274)

İkincisi: Bu kimseler; zamanlarındaki din, vera ve sünnet ehli kimselerdir. Allah Teâlâ'nın kulları üzerindeki şahidleridir. Onlara ta'n etmek dini ve sünneti nakledenlere ta'n etmek demektir.

İmam Ahmed *rahimehullah*'ın oğlu Abdullah *rahimehullah*'ın "es-Sünne" kitabındaki ta'lîkimde bu kimselerin çoğunun tercemesini verdim, ilim ve sünnet açısından konumlarını ve derecelerini beyan ettim. Yine orada böylesi kimselerin icma ile birine ta'n ettikleri zaman onun hakkında söylenen sözlerin kıskançlık ve hased babından olamayacağını açıkladım. Onlar bundan münezzehtirler.

et-Tirmizî "el-İlel" kitabında (6/443) şöyle demiştir: "Bazı anlayışsızlar Hadis Ehli'ni insanlar hakkında konuşmaları sebebiyle ayıplamıştır. Hâlbuki Tâbiîn'den birçok imamın insanlar hakkında konuştuğunu görmekteyiz. Örneğin el-Hasen el-Basrî ve Tâvûs, Ma'bed el-Cuhenî hakkında konuşmuştur. Saîd b. Cubeyr, Talk b. Habîb hakkında konuşmuştur. İbrâhîm en-Nehaî ve Âmir eş-Şa'bî, el-Hâris el-A'ver hakkında konuşmuştur... Bu Eyyûb es-Sahtiyânî'den, Abdullah b. Avn'dan... ve başka âlimlerden de rivâyet edilmiştir. Bu kimseler insanlar hakkında konuşmuşlar ve onları zayıflamışlardır. Bizim nezdimizde onları bunu yapmaya sevk eden şey -Allah en doğrusunu bilir ya- müslümanlara besledikleri nasîhat (onların iyiliğini düşünmeleri)dir. Onların insanlara ta'n etmek ya da gıybet yapmak istediklerini sanmıyoruz. Bizim nezdimizde onların istediği ancak insanların zayıflıklarını beyan etmektir ki bilinsinler. Zira zayıflananlardan bazıları bidat ehlidir. Bazıları hadis yönünden itham edilmiştir. Bazıları sıkça gaflete düşen ve çokça hata yapan kimselerdir. İşte bu imamlar din hususundaki endişelerinden dolayı işi sağlama almak maksadıyla onların hâllerini beyan etmek istemişlerdir. Zira din hususundaki şehâdet, sağlama alınmaya haklar ve mallar hususundaki şehâdetten daha lâyıktır."

Âsım el-Ahvel şöyle demiştir: Katade'nin meclisinde oturmuştum. Amr b. Ubeyd'i andı ve

onun hakkında olumsuz sözler söyledi. "Ey Ebu'l Hattâb, âlimleri birbirleri hakkında olumsuz sözler söylerken görüyorum!" dedim. Dedi ki: "Ey Ahvel! Bilmez misin ki kişi bir bidat ortaya attığı zaman onun anılması gerekir ki ondan sakınılsın?" [el-Lâlekâî, 256; Târîhu Bağdâd, 14/78; el-Kâmil fi'd Duafâ, İbn Adiyy, 5/97]

"el-İlelu ve Ma'rifetu'r Ricâl"de (2291) rivâyet edildiğine göre Ebû Ca'fer el-Hazzâ şöyle demiştir: Süfyân b. Uyeyne'ye -İbrâhîm b. Ebî Yahyâ'yı kastederek- "Bu adam kader hakkında konuşmaktadır" dedim. Dedi ki: "İnsanlara onun bidatini tanıtın ve Rabbinizden âfiyet isteyin."

"el-Âdâbu'ş Şer'iyye"de (2/142) aktarıldığına göre sûfîlerden biri, el-Muallâ b. Hilâl hakkında konuşması üzerine Abdullah b. el-Mubârek'e "Ey Ebû Abdurrahmân, gıybet mi ediyorsun?" dedi. Abdullah da ona "Sus!" diye karşılık verdi. "Biz de beyan etmezsek hakkı bâtıldan nasıl ayırt edeceğiz?"

"Tabakâtu'l Hanâbile"de (2/183) rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ahmed şöyle demiştir: Ebû Turâb en-Nahşebî babam *rahimehullah*'ın yanına geldi. Babam "Falan zayıftır, falanca sikadır" demeye başladı. Ebû Turâb "Âlimlerin gıybetini yapma!" dedi. Bunun üzerine babam ona döndü ve "Vay sana!" dedi. "Bu gıybet değil nasîhattir."

"Zemmu'l Kelâm"da (697) Yahyâ b. Saîd kanalıyla babasından şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Şu'be'ye, Süfyân'a, İbn Uyeyne'ye ve Mâlik'e kendisinde töhmet ya da zayıflık bulunan kimse hakkında sordum. "Susayım mı yoksa (kusurunu) açıklayayım mı?" dedim. Hepsi "Onun durumunu açıkla!" dedi.

el-Ukaylî'nin "ed-Duafâ"sında (1/232) rivâyet edildiğine göre Ebû Sâlih el-Ferrâ şöyle demiştir: Yûsuf b. Esbât'a Vekî'den fitneler hakkında bazı şeyler aktardım. -Hasen b. Hayy'ı kastederek- "Bu da hocasına benziyor" dedi. Yûsuf'a "Bunun gıybet olmasından korkmuyor musun?" dedim. Dedi ki: "Niye korkayım ki ey ahmak?! Ben onlar için analarından ve babalarından daha hayırlıyım. Ben insanları onların ihdâs ettikleriyle amel etmekten sakındırıyorum. Böylece sırtlarına binecek yükü hafifletmiş oluyorum. Onları öven onlar için daha zararlıdır."

Derim ki: Bir kimse şunu söyleyebilir: "İlim ehli bazı kimselerden Ebû Hanîfe'yi övdükleri ve onun hakkında güzel şeyler söyledikleri rivâyet edilmiştir. Neden bunları alıp ötekileri bırakmıyoruz?"

Buna şöyle cevap verilir: Bunu iki sebepten dolayı yapmıyoruz:

1) Kimden (Ebû Hanîfe hakkında) övgü ve güzel söz nakledilmişse yine aynı kişilerden (Ebû Hanîfe hakkında) yergi ve ta'n rivâyet edilmiştir. Böyle bir durumda iki kavlin de sahih olup olmadığına bakmamız gerekir ki kavillerin sahihini sakiminden ayırt edelim. Bu sebeptendir ki el-Hatîb "Târîh"inde (15/504) Ebû Hanîfe'nin menkıbelerini zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Eyyûb es-Sahtiyânî'den, Süfyân es-Sevrî'den, Süfyân b. Uyeyne'den, Ebû Bekr b. Ayyâş'tan ve başka imamlardan Ebû Hanîfe'nin övülmesini ve medhini içeren birçok haberi aktarmış bulunuyoruz."

Sonra el-Hatîb şöyle demiştir: "Mütekaddim imamlardan hadis nakledenlerin ve onlardan olan bu zikredilen kimselerin nezdinde Ebû Hanîfe hakkında mahfuz olan bunun hilâfıdır. Onun hakkında çok çirkin sebeplerden dolayı söyledikleri sözler mahfuzdur. Bazısı dinin asıllarıyla ilgiliyken bazısı füruâtla ilgilidir. Şimdi biz Allah'ın dilemesiyle bunları zikredeceğiz."

2) İlim ehlinin üzerinde ittifak edilen kâidelerinden biri de şudur: Bir kişide cerh ve ta'dîl bir araya geldi mi müfesser (yani açıklanmış) olan cerh ta'dîlin önüne geçirilir. Çünkü cerh eden kimsede o kişinin hâli hakkında ziyâde bilgi vardır.

el-Hatîb "el-Kifâye"de (1/333) şunları söylemiştir: "Cerh ve ta'dîl bir araya geldiği zaman hangisinin evlâ olduğu hakkında söylenecek söz babı: İlim ehli şu hususta görüş birliği etmiştir: Bir veya iki kişi bir kimseyi cerh eder, onu cerh edenlerin sayısında olan başkaları da onu ta'dîl ederse o kimsenin cerh edilmesi evlâ olandır. Buradaki illet şudur: Cerh eden, bildiği fakat başkaları tarafından bilinmeyen bir şeyi bildirmektedir. O, o kimseyi ta'dîl edeni doğrular ve ona der ki: 'Sen onun görünen hâlinden bildiğini bildin. Bense diğer kimselerden ayrı olarak onun hakkında senin bilmediğin şeyleri bildim.' Ta'dîl edenin o kimsenin zâhiren adâlet sâhibi olduğunu bildirmesi, cerh edenin haber verdiği şey hususunda doğru sözlü olmasıyla çelişmez. Bundan dolayı cerhin ta'dîlden evlâ olması gerekmiştir... Bir başka sebep de şudur ki cerh edenin sözüyle amel eden kimse temize çıkaranı itham etmiş olmaz. Onu bu sûretle adâlet sâhibi olmaktan da çıkaramaz. Fakat cerh edenin sözüyle amel etmediğimiz zaman bunda onu yalanlama ve adâlet sıfatını zedeleme söz konusu olur. Hâlbuki onun emânet noktasında böyle bir hâlde olmadığı bilinmektedir."

Bu açıdan bakarsak Ebû Hanîfe hakkında konuşanların ekserîsinin din imamları ve sünnet âlimleri olduğunu görürüz. Ekserîsi onunla aynı zamanı paylaşmış ve onunla aynı meclislerde bulunmuştur. Ona neden ta'n ettiklerini de ileride zikredileceği üzere açıklamışlardır. Dolayısıyla onların sözleri başkalarının sözlerinden doğruya daha yakın ve tercihe daha şâyândır. Ayrıca belleyen bellemeyen üzerinde hüccettir.

İKİNCİ OLARAK: Ebû Hanîfe hangi muhâlefetleri sebebiyle eleştirilmiştir? İlim ve sünnet ehlinin ona ta'n etmesine sebep olan muhâlefetleri nelerdir?

1) Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylemiştir. Âlimlerin huzurunda bundan tevbe etmesi istenmiştir.

el-Hatîb "Târîhu Bağdâd"da (15/527) Müsedded b. Kutn tarîkinden şunu rivâyet etmiştir: Babamı şöyle derken işittim: Yahyâ b. Abdulhamîd el-Hımmânî'yi şöyle derken işittim: Hepsi sika olan on kişiyi şöyle derlerken işittim: Ebû Hanîfe'yi "Kur'ân yaratılmıştır" derken işittik. [el-Muallimî "et-Tenkîl"de (1/507) sahihlemiştir.]

Zamanındaki ilim ve sünnet ehli kimseler onu bu sözden tevbe etmeye çağırmışlardır. 423 numaralı fıkranın altında bununla ilgili bazı şeyler söylenmişti.

el-Hatîb "Târîhu Bağdâd"da (13/383) şöyle demiştir: "Kur'ân'ın yaratılmışlığı meselesine gelince Ebû Hanîfe'nin bu görüşte olmadığı söylenmiştir. Ondan meşhûr olan ise bu görüşte olduğu ve bundan tevbe etmesinin istendiğidir."

el-Beyhakî'nin "el-Esmâu ve's Sıfât"ında (551) isnadıyla rivâyet edildiğine göre Ebû Yûsuf el-Kâdî şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe ile Kur'ân'ın yaratılmış olup olmadığı hususunda tam bir sene konuştum. Sonunda Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenin kâfir olacağı üzerinde görüş birliği ettik." el-Hâkim "Bunu rivâyet edenlerin tamamı sikadır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in "er-Reddu ale'l Cehmiyye"sinde aktarıldığına göre Ebû Yûsuf şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe ile altı ay münâzara ettim. Sonunda Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenin kâfir olacağı üzerinde görüş birliği ettik." [el-Uluvv, ez-Zehebî, 370]

Bu eserler Ebû Hanîfe'nin önceleri Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylediğini, Ebû Yûsuf ile münâzaraya başlamasından bir sene sonra onun bu meselede kendisini iknâ etmesi üzerine -bazı rivâyetlere göre- görüşünden döndüğünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bundan dolayı el-Lâlekâî *rahimehullah* "İ'tikâdu Ehli's Sünne"de (2/433) Ebû Hanîfe'yi "Kur'ân yaratılmış değildir" diyen Kûfe fakihleri arasında saymış ve onun bazı sözlerini -örneğin 470 ilâ 472 numaralı fıkralarda- zikretmiştir.

2) İman hususunda ircâyı savunmuş ve buna davet etmiştir.

Mürcie'nin nezdinde iman dille söylemek ve kalple doğrulamaktır. Onlar ameli iman müsemmâsının dışına çıkarırlar.

Ebû Müshir "Ebû Hanîfe Mürcie'nin başıydı" demiştir. [Târîhu Bağdâd, 15/512]

Yahyâ b. Maîn şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe mürciî idi. Hem de davetçilerdendi. Hadiste de bir şey değildi."

Abdurrahmân el-Mukri' şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe vallahi mürciî idi. Beni ircâya çağırdı fakat davetini kabul etmedim."

el-Kevsec şöyle demiştir: Ahmed'e "Mürciî davetçi olduğu takdirde ona küsülür mü?" diye sordum. Dedi ki: "Evet vallahi. Ona küsülür ve ondan uzaklaşılır." [el-Mesâil, 41]

3) İmamlara ve yöneticilere hurûc edilebileceğini söylemiş ve buna davet etmiştir.

Arkadaşı Ebû Yûsuf "Ebû Hanîfe kılıcı caiz görüyordu" demiştir.

İbnu'l Mubârek şöyle demiştir: el-Evzâî'yi şöyle derken işittim: "Ebû Hanîfe'nin şu yaptığına tahammül ettik." Bir parmağını kapattı. "Şu yaptığına da tahammül ettik." İkinci parmağını kapattı. "Şu yaptığına da tahammül ettik." Üçüncü parmağını kapattı. Kusurlarını sıralamaya devam etti. "Sonunda Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetine kılıç çekme geldi. Muhammed'in ümmetine kılıç çekme gelince işte buna tahammül edemedik!"

Yine İbnu'l Mubârek şöyle demiştir: Ebû Hanîfe'yi el-Evzâî'nin yanında andım. İlminden ve fıkhından söz ettim. el-Evzâî bundan hoşlanmadı. Onun öfkesine maruz kaldım. Dedi ki: "Ne konuştuğunu biliyor musun sen? Sen İslâm ehline kılıç çekmeyi caiz gören bir adamı övüyorsun!"

Derim ki: Ebû Hanîfe'nin imamlara hurûc etme yönündeki kavli ondan sâbittir. Nitekim bunu ondan mezhebinin takipçileri aktarmıştır. Örneğin hanefîlerden olan el-Cessâs "Ahkâmu'l Kur'ân" kitabında (1/86) Ebû Hanîfe'yi savunup onun hurûc hususundaki görüşünü desteklerken şunları söylemiştir: "Onun zâlimlerle ve adâletsizlik yapan imamlarla savaşma hususundaki görüşü meşhûr idi. Bundan dolayı el-Evzâî şöyle demiştir: 'Ebû Hanîfe'nin her şeyine tahammül ettik. Sonunda karşımıza kılıçla -yani zâlimlerle savaşmak gerektiği görüşüyle- geldi. İşte buna tahammül edemedik.' Yine o (yani Ebû Hanîfe) 'Marufu emredip münkerden sakındırma söz ile, söz dikkate alınmazsa kılıçla farzdır...' demiştir. Bu konuda ona ancak hadis ehlinin beyinsizleri karşı çıkmıştır. Onlar ki marufu emredip münkerden sakındırma müessesesi kendileri sebebiyle ortadan kalkmıştır. Böylece zâlimler İslâm ile ilgili işleri ellerine almışlardır..."

4) Reye uyup sünnetleri terk etmiştir.

İbn Hânî' "Mesâil"inde (1909) şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "Mâlik'in ve eş-Şâfiî'nin kitapları mı yoksa Ebû Hanîfe'nin ve Ebû Yûsuf'un kitapları mı sana daha sevimlidir?" diye sordum. Dedi ki: "eş-Şâfiî bana daha sevimlidir. Öteki kitap yazmış olsa bile bu böyledir. Onlar hadisle fetvâ vermekteydiler. Öteki ise reyle fetvâ vermektedir. İkisi arasında ne kadar fark vardır!"

el-Evzâî *rahimehullah* şöyle demiştir: "Biz Ebû Hanîfe'ye reye sahip olduğundan dolayı kızmıyoruz. Zira hepimiz rey yürütmektedir. Ona kızmamızın sebebi Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir hadis geldiği hâlde buna muhâlefet edip başka görüşü savunmasıdır."

Ebû İshâk *rahimehullah* şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe'ye Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir şey gelir, o ise buna muhâlefet edip başka görüşü savunurdu."

Vekî' *rahimehullah* "Ebû Hanîfe'nin iki yüz hadise muhâlefet ettiğini gördük" demiştir.

Hammâd b. Seleme *rahimehullah* "Ebû Hanîfe eserlere ve sünnetlere yöneldi de onları reyiyle reddetti" demiştir.

Mâlik b. Enes *rahimehullah* Ebû Hanîfe hakkında konuşurken "Sünnetleri reyle çürütmektedir" demiştir.

Bütün bu eserleri Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"sinde rivâyet etmiştir.

Iyâd "Tertîbu'l Medârik"te (1/95) şunları söylemiştir: "Fasıl: Ebû Hanîfe'ye gelince kıyasın ve i'tibârın, sünnetlerin ve eserlerin önüne geçirilmesi gerektiğini savunmuştur. Asılların naslarını bırakmış, akla uygun olana yapışmış, reyi, kıyası ve istihsânı tercih etmiştir. Sonra istihsânı kıyasın önüne geçirmiştir. Böylece haktan dilediği kadar uzaklaşabilmiştir. Bazıları istihsânı herhangi bir hüccet olmaksızın bir görüşe meyletmek olarak tanımlamıştır. Bu yerilen hevânın, şehvetin, dinde yenilik ve bidatin ta kendisidir! Öyle ki eş-Şâfiî 'İstihsân yapan dinde teşrîde bulunmuş olur' demiştir... Ebû Hanîfe'nin tutunduğu sünnetler ise üzerinde icma edilen sünnetler değildir. Zayıf ve metrûk hadislerdir. Bu sebeplerden dolayı Hadis Ehli tâifesi bir bütün olarak rey ehlinin karşısında yer almıştır. Onlar hakkında kötü sözler söylemişler ve kötü düşüncelere sahip olmuşlardır. Nitekim Ahmed b. Hanbel 'Önceden beri biz rey ehline lânet ederiz, onlar da bize lânet ederler...' demiştir."

5) Fetvalarda hilelere başvurmuştur.

İbn Batta'nın "İbtâlu'l Hiyel"inde (62) aktarıldığına göre İmam Ahmed şöyle demiştir: "Şunların yani Ebû Hanîfe ve ashâbının ortaya koydukları hileler var ya... Onlar sünnetleri hedef alıp onları çürütmek için hilelere başvurmuşlardır. Kendilerine haram olduğu söyleyen şeyi ele almışlar, onun hakkında hileye başvurup sonunda onu helâl hâle getirmişlerdir."

Abdullah b. el-Mubârek *rahimehullah* şöyle demiştir: "Kim Ebû Hanîfe'nin 'el-Hiyel/Hileler' kitabına bakarsa Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını haram kılar." [Târîhu Bağdâd, 15/555]

el-Kercî el-Kassâb *rahimehullah* "Nüketu'l Kur'ân"da (1/623) şöyle demiştir: "Kendisinden sakındırılan ve kendisinden dolayı Ebû Hanîfe'nin yerildiği hileler bir haramı helâl ya da bir helâli haram kılan hilelerdir."

6) Çirkin sözlerinden ve fetvâlarından dolayı eleştiriye maruz kalmıştır. Örneğin:

a) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in imamlara hurûc etmenin zemmi hususundaki hadisine "Bu hurâfe bir sözdür" demiştir. Bu kitaptaki 537 numaralı esere, ayrıca Abdullah'ın "es-Sünne"sine (304, 351) bakınız.

b) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisi hakkında "Bu bir secidir (yani nesirdeki/düzyazıdaki son harf uyumudur)" demiştir. [es-Sünne, Abdullah, 384]

c) Şöyle demiştir: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* benim zamanımda olsaydı ya da ben onun zamanında olsaydım mutlaka benden ve sözlerimden birçok şey alırdı. Din reyden başka bir şey midir ki?" [es-Sünne, Abdullah, 380]

d) 538 numaralı eserde geleceği üzere Ka'be ve onun Mekke'de olduğu hususunda şüphe eden kimseyi, aynı şekilde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kabri ve onun Medîne'de olduğu hususunda şüphe eden kimseyi tekfir etmemiştir.

e) Sarhoşluk veren içecekleri mübah saymıştır. [es-Sünne, Abdullah, 303, 374]

Bundan başka benzeri sözleri ve fetvâları vardır ki bunları Abdullah "es-Sünne"de (33, 374) zikretmiştir.

7) Hadis açısından zayıftır ve hadis hususunda çokça hata yapan bir kimsedir.

"ed-Duafâ"da (4/285) aktarıldığına göre İmam Ahmed "Ebû Hanîfe'nin hadisi de zayıftır, reyi de zayıftır" demiştir.

İbn Hibbân "el-Mecrûhîn"de (3/63) şunları söylemiştir: "Ebû Hanîfe yüz elli yılında Bağdad'da ölmüştür... Tartışmayı çok iyi bilen ve görünüş itibâriyle vera sahibi olan bir kim-

seydi. Fakat hadis onun işi değildi. İsnadlı (ya da müsned) yüz otuz hadis rivâyet etmiştir ki dünyada bunlardan başka hadisi yoktur. Bunlardan yüz yirmisinde de hata etmiştir. Ya isnadını kalb etmiş ya da metnini farkında olmadan değiştirmiştir. Hataları doğrularına galebe çalınca, haberler hususunda kendisiyle ihticac edilmemesini hak etmiştir. Diğer taraftan onunla ihticac etmek câiz değildir. Çünkü o bir ircâ davetçisiydi. Bidate davet eden kimse ile ihticac etmek imamlarımızın tamamının nezdinde câiz değildir. Bu hususta onların arasında bir ihtilâf bilmiyorum. Buna ilâve olarak çok az sayıdaki kimseler haricinde bütün büyük şehirlerdeki ve beldelerdeki müslümanların imamları ve dinde vera sahibi kimseler onu cerh etmiş ve eleştirmiştir. Onun hakkında bu kapsamda rivâyet edilenleri 'et-Tenbîh ale't Temvîh'te zikretmiş bulunuyoruz."

Hadis açısından onu zayıflayanlar arasında Mâlik, eş-Şâfiî, Müslim, en-Nesâî, İbn Adiyy, el-Ukaylî ve daha birçok kimse vardır.

ÜÇÜNCÜ OLARAK: İlim ehlinin bu babları itikâd ve sünnet kitaplarına dâhil etmesinin sebebi nedir?

Ehli Sünnet imamlarının bütün akâid kitaplarında yazdıklarına bakan kimse onların dâimâ bidat ehlinden müslümanlar ve onların iki vahyin nasları karşısındaki tutumları üzerinde etki bırakan iki tâifeden söz ettiklerini görür.

Bu iki tâifeden biri Cehmiyye'dir ki onların belâsı ilmî (bilgi ifâde eden) nasların tahrîfi ve inkarı ya da tahrîfi ve te'vîli yönünden olmuştur. Böylece onlar bütün tâifelere itikâd ile ilgili meselelerde yalanlama, inkâr ve tahrîf kapısını açmışlardır.

Diğer tâife ise rey ehlidir. Onların belâsı da amelî (ameli ilgilendiren) nasların reddi, dine reyin ve kıyasın sokulması ve sünnetlerin önüne geçirilmesi yönünden olmuştur. Böylece onlar bütün tâifelere Sünnet'i reddetmenin, şahsî görüşlere ve arzulara göre konuşmanın kapısını açmışlardır.

Harb *rahimehullah* ilim ve sünnet ehlinden gördüklerinin rey ashâbı hakkındaki icmasını aktarırken şöyle demiştir: "Rey ashâbı bidatçi sapıklardır. Sünnet'in ve eserlerin düşmanlarıdır..."

"Târîhu Bağdâd"da (13/441) rivâyet edildiğine göre İbrâhîm el-Harbî şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe ilimde öyle şeyler ortaya koydu ki suyu çiğnemek bunlardan daha güzeldir. Bir gün onun meselelerinden birini Ahmed b. Hanbel'e arz ettim de bundan dolayı hayret etmeye başladı. Sonra 'Sanki yeni müslüman oluyor' dedi."

Yine "Târîhu Bağdâd"da (15/547) sahih bir isnadla rivâyet edildiğine göre Süleymân b. Hassân şöyle demiştir: el-Evzâî'yi sayamadığım kadar çok defa şöyle derken işittim: "Ebû Hanîfe İslâm'ın düğümlerini hedef aldı ve bunları birer birer çözdü."

Abdullah "es-Sünne"de (358) babasından onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Abdullah b. İdrîs dedi ki: Mâlik b. Enes'e "Bizim yanımızda (yani Kûfe'de) Alkame ve el-Esved vardı" dedim. "Yine sizin yanınızda işi şöyle çeviren biri vardı" dedi.

Babam (bunu göstermek için) elinin içiyle dışının yerini değiştirdi. Bununla Ebû Hanîfe'yi kastediyordu.

"Tabakâtu'l Muhaddisîne bi-Isbehân"da (2/113) rivâyet edildiğine göre Süfyân'ın yareni Âsım şöyle demiştir: Süfyân es-Sevrî'yi -Ebû Hanîfe'yi kastederek- şöyle derken işittim: "Gerçekten dini farklı bir hâle soktu ve Sünnet'i değiştirdi." Ya da "Dini terk etti ve Sünnet'i farklı bir hâle soktu" dedi. Sanıyorum bu hususta yemin de etti.

Sonra iş bununla sınırlı kalmamıştır. O, mezhebini yayan ve görüşlerine körü körüne bağlı olan bir destekçiler topluluğuna ve ashâba sahip olmuştur. Böylece mezhebi birçok beldede

yayılmıştır. Nitekim bunun sebepleri 118 numaralı fıkranın dipnotunda beyan edilmişti.

"Târîhu Bağdâd"da (15/567) sahih bir isnadla rivâyet edildiğine göre el-Merrûzî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a -ki o Ahmed b. Hanbel'dir- Ebû Hanîfe'yi ve Amr b. Ubeyd'i sordum. Dedi ki: "Ebû Hanîfe müslümanlar için Amr b. Ubeyd'den daha beterdir. Çünkü o bir ashâba sahiptir."

el-Muallimî "et-Tenkîl"de (1/163) şöyle demiştir: "Ahmed, Amr b. Ubeyd'in hiç ashâba sahip olmadığını kastetmiş değildir. Ancak, kendisi kadar aşırıya giden ve şerlerini yayma hususunda gayret sarf eden bir ashâbının olmadığını kastetmiştir."

İşte Ebû Hanîfe rey ehlinin imamı olduğundan dolayı Ehli Sünnet onu akâid kitaplarında söz konusu etmiştir. Bundan maksatları onun mezhebinden sakındırmaktır.

Sonra iş onun dine reyi sokup sünnetleri terk etme kapısını açmasıyla da sınırlı kalmamıştır. O buna imanda ircâyı, imamlara hurûc etme görüşünü ve kendisi sebebiyle eleştiriye maruz kaldığı itikâd ile ilgili diğer hususları ilâve etmiştir. Gördüğün üzere bunlar kendisi hususunda içtihadın kabul edilebileceği fıkhî meseleler değildir. Bundan dolayı önceki kimselerin sünnet ve itikâd hususunda kaleme aldıkları neredeyse bütün kitaplarda mutlaka bu dalâletlerden bir kısmı söz konusu edilmiş ve bunlardan sakındırılmıştır.

Bu yüzden: Bu babı silen ya da bu kitapta görüldüğü üzere yırtan ya da İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın "es-Sünne"sinde görüldüğü üzere hazfeden kişi sünnet ve itikâd kitaplarında, ayrıca tarih ve ahbâr kitaplarında rivâyet edilen onca eseri ne yapacaktır? Burada yaptığı gibi bunları da hazfetmek, silmek ve yırtmak elinden gelecek midir? Vallâhu'l Müsteân!

Diğer taraftan bu eserler üzerine ta'lîkte bulunan kimseye baktığında hayret verici bir şey göreceksin. O Ebû Hanîfe'yi hakkında söylenenlerden temize çıkarmaya çalışırken bir bakmışsın ki ona ta'n eden hasımlarına ta'n etmeye başlamış! Hasımları ki daha önce zikredildiği üzere sünnet ve eser ehlinin imamlarıdır. Nitekim Cehmiyye'nin imamı hanefî el-Kevserî "Te'nîbu'l Hatîb" kitabında aynısını yapmıştır. Birer birer sünnet imamlarına ta'n etmeye başlamıştır. Sünnet imamlarının ne hakkını ne hürmetini tanımıştır. Onlar hakkında hiçbir ahdi gözetmemiştir. Bütün bunlar Ebû Hanîfe'yi savunmak uğrunadır!

el-Muallimî "et-Tenkîl"de (1/427) şunları söylemiştir: "Gerçekten onun yani (el-Kevserî'nin) Ebû Hanîfe'yi savunmak uğruna Süfyân es-Sevrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Fezârî, Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Ebû Abdullah el-Buhârî gibi İslâm imamlarına ta'n etmeye çalışması Ebû Hanîfe için bu imamların onun hakkında söylediği sözlerden daha zararlıdır. Zira bir kimse 'Ebû Hanîfe'nin yerinde durması ancak kökleri derine uzanan dağları ortadan kaldırmakla mümkün olur' dese bu Ebû Hanîfe için 'Bunu yapmak ancak bu imamlara ta'n etmekle mümkündür' diyen kimsenin sözünden daha hafif olur..."

Şunun da söylenmesi gerekir: Ebû Hanîfe'nin kendisi hususunda eleştirildiği bu itikâdî meseleler ve rey onun ölümüyle ölmemiştir ki söz konusu edilip bunlardan sakındırmaktan müstağnî olunsun. Onun bu görüşlerini alan, itikâd edinen, bunları ve sahibini savunan takipçileri günümüze dek eksik olmamıştır. Nitekim bu gerek Hanefiler'den gerekse başkalarından olan rey ehlinin kitaplarında görülmektedir.

Bundan dolayı hakkı ve Ehli Sünnet'in bu meselelerdeki itikâdını açıklamak kaçınılmazdır.

Daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyuyor ve selefin onun hakkındaki sözlerinin daha fazlasını istiyorsan Abdullah'ın "es-Sünne"sine ve "Târîhu Bağdâd"a bakabilirsin. Allah bize yeter. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir!

٥٢٩) قِيلَ لِأَحْمَدَ: رَجُلٌ نَزَلَتْ [بِهِ مَسْأَلَةٌ فَلَمْ يَجِدْ مَنْ يَسْأَلُهُ، أَيَسْأَلُ أَهْلَ الرَّأْيِ؟ قَالَ: لا يَسْأَلُ أَهْلَ الرَّأْيِ عَنْ شَيْءٍ الْبَتَّةَ]

...لِغَيْرِ الدِّينِ.

529) Ahmed'e soruldu: "Adam [bir meseleyle karşı karşıya kalıyor fakat (bunu) soracağı kimseyi bulamıyor. Rey ehline sorabilir mi?"

(Ahmed) şöyle dedi: "Rey ehline kesinlikle bir şeyi soramaz!"][632]

... dinden gayrısı için...[633]

٥٣٠) حَدَّثَنَا الْأَزْهَرُ قَالَ: سَمِعْتُ حَبِيبًا كَاتِبَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ مَالِكٌ: كَانَتْ فِتْنَةُ أَبِي حَنِيفَةَ أَضَرَّ عَلَى هذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ فِتْنَةِ إِبْلِيسَ فِي الْوَجْهَيْنِ جَمِيعًا: فِي الْإِرْجَاءِ، وَمَا وَضَعَ مِنْ نَقْضِ السُّنَنِ.

530) Bize el-Ezher tahdis etti, dedi ki: Mâlik'in kâtibi Habîb'i şöyle derken işittim: Mâlik dedi ki: "Ebû Hanîfe'nin fitnesi iki yönden de bu ümmet için İblîs'in fitnesinden daha zararlı olmuştur: İrcâ ve ortaya attığı Sünnet'i çürütme."[634]

---

632) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (413) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İki köşeli parantez arası oradandır.

Yine el-Herevî'nin "Zemmu'l Kelâm"ında (333) rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ahmed şöyle demiştir: Babama sordum: "Adamın başına bir mesele geliyor. Bulunduğu beldede de hadis ehlinden kendisinde bir miktar zayıflık olan bir adam ve rey ehlinden bir fakih var. Hangisine sorar?" Dedi ki: "Rey ehline sormaz. Hadisi zayıf olan reyi kuvvetli olandan yeğdir!"

Abdullah "es-Sünne"de (215) şöyle demiştir: Babama, dini hakkında bir şey, örneğin kendisiyle sınandığı talaklı yeminlerle ilgili bir şey sormak isteyen, bulunduğu şehirde de rey ashabından bir topluluk ile hadis ashabından hıfz sıfatları sağlam olmayan, isnadı zayıf hadisi isnadı kuvvetli hadisten ayıramayan bir topluluk olan kimse hakkında sordum. "Bu kimse kime sorar?" dedim. "Rey ashabına mı yoksa ötekilere yani bilgilerinin az olmasına rağmen hadis ehline mi?" Dedi ki: "Hadis ashabına sorar. Rey ashabına sormaz. Hadisi zayıf olan kimse Ebû Hanîfe'nin reyinden yeğdir."

Yine "Zemmu'l Kelâm"da (332) rivâyet edildiğine göre Şerîk şöyle demiştir: "Kendisinde bir miktar zayıflık bulunan bir eser bana onların reyinden daha sevimlidir."

633) Asılda bu şekildedir. Görünen o ki burada Ebû Hanîfe'nin zemmine dâir birkaç sayfa vardı ve bu sayfalar rey ehlinin mutaassıplarından biri tarafından el yazmasının aslından yırtıldı. Vallâhu'l Müsteân!

634) Târîhu Bağdâd, 13/416

٥٣١) حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ حَسَّانَ قَالَ: ثَنَا مَعْرُوفُ بْنُ حَسَّانَ السَّمَرْقَنْدِيُّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ الْأَعْمَشِ وَهُوَ مَرِيضٌ، فَأَتَاهُ أَبُو حَنِيفَةَ يَعُودُهُ، فَقَالَ لَهُ أَبُو حَنِيفَةَ: لَوْلا أَنِّي أَتَّقِلُ عَلَيْكَ لَعُدْتُكَ كُلَّ يَوْمٍ. فَقَالَ الْأَعْمَشُ: مَنْ هذَا؟ قَالَ: أَبُو حَنِيفَةَ، قَالَ: وَاللهِ إِنَّك لَتَتَّقِلُ عَلَيَّ وَأَنْتَ فِي مَنْزِلِكَ فَكَيْفَ إِذَا عُدْتَنِي.

531) Bize Abde b. Abdurrahîm b. Hassân tahdis etti, dedi ki: Bize Ma'rûf b. Hassân es-Semerkandî tahdis etti, dedi ki: Hasta iken el-A'meş'in yanındaydım. O sırada yanına Ebû Hanîfe onu ziyâret etmeye geldi. Ebû Hanîfe ona

---

Abdulmelik b. Habîb'in "Tefsîru Ğarîbi'l Muvatta"sında (2/26) şu zikredilmiştir: Mâlik'in Ka'b el-Habr'dan rivâyet ettiği hadisteki "ed-dâu'l udâl"ın (amansız hastalığın) açıklaması soruldu. Bu hadiste geçtiğine göre Ka'b, Ömer b. el-Hattâb'a Irak'a çıkmak istediği zaman "Oraya gitme... ayrıca orada amansız hastalık vardır" demiştir.

Abdulmelik "Yani din hususunda helâk" dedi.

(Yine Abdulmelik şöyle dedi:) Bana Mutarrif, Mâlik'e bu hadisteki amansız hastalığın tefsîrini sorduklarını, onun da şöyle dediğini haber verdi: "Bu, Ebû Hanîfe ve ashâbıdır. Bunun sebebi şudur: O insanları iki yönden saptırmıştır: Bunlardan biri ircâ, diğeri sünnetleri reyle çürütmedir. O bizim nezdimizde İslâm döneminde dünyaya gelen en uğursuz kimsedir. Onun sebebiyle birçok insan sapmıştır. Artık onlar kıyâmet gününe dek onun ortaya koydukları sebebiyle dalâlet içinde kalırlar."

Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (281) rivâyet edildiğine göre Mâlik "Ebû Hanîfe sünnetleri reyle çürütmektedir" demiştir.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî "el-Mesâil"de (s. 276) şöyle demiştir: Ahmed'in rey ashabıyla ilgili bir şeyi söz konusu ettiğini işittim. "Onlar Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetlerini çürütmek için hilelere başvurmaktadırlar" dedi.

İbn Hânî' "Mesâil"inde (1909) şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "Mâlik'in ve eş-Şâfiî'nin kitapları mı yoksa Ebû Hanîfe'nin ve Ebû Yûsuf'un kitapları mı sana daha sevimlidir?" diye sordum. Dedi ki: "eş-Şâfiî bana daha sevimlidir. Öteki kitap yazmış olsa bile bu böyledir. Onlar hadisle fetvâ vermekteydiler. Öteki ise reyle fetvâ vermektedir. İkisi arasında ne kadar fark vardır!"

Abdullah'ın "es-Sünne"sinde de (322) İmam Ahmed'in şöyle dediği geçmektedir: Hammâd b. Seleme'nin Ebû Hanîfe'yi söz konusu ettikten sonra şöyle dediğini işittim: "Ebû Hanîfe eserlere ve sünnetlere yöneldi de onları reyiyle reddetti."

Yine aynı eserde (237) rivâyet edildiğine göre el-Evzâî şöyle demiştir: "Biz Ebû Hanîfe'ye reye sahip olduğundan dolayı kızmıyoruz. Zira hepimiz rey yürütmektedir. Ona kızmamızın sebebi Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir hadis geldiği hâlde buna muhâlefet edip başka görüşü savunmasıdır."

"Târîhu Bağdâd"da (15/532) rivâyet edildiğine göre Ebû İshâk şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe'ye Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir şey gelir, o ise buna muhâlefet edip başka görüşü savunurdu."

Yine aynı eserde (15/537) rivâyet edildiğine göre Vekî' "Ebû Hanîfe'nin iki yüz hadise muhâlefet ettiğini gördük" demiştir.

Iyâd'ın "Tertîbu'l Medârik"te (1/95) bu konuyla ilgili olarak söyledikleri az önce geçmişti.

"Sana zahmet vermeyecek olsaydım seni mutlaka her gün ziyâret ederdim!" dedi. el-A'meş "Bu kim?" diye sordu. "Ebû Hanîfe" dedi. Bunun üzerine el-A'meş şunu söyledi: "Vallahi sen evinde olduğun hâlde bana zahmet veriyorsun. Bir de beni ziyârete gelsen nasıl olur?"[635]

٥٣٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَشْعَثُ - صَاحِبٌ لِي- قَالَ: سَمِعْتُ الْأَعْمَشَ يَقُولُ: إِنَّمَا مَثَلُ أَبِي حَنِيفَةَ مَثَلُ رَجُلٍ خَرَجَ بِاللَّيْلِ فَرَأَى سَوَادًا فَظَنَّ أَنَّهَا تَمْرَةٌ، فَإِنْ أَخْطَأَهُ أَنْ يَكُونَ غَيْرَ ذَلِكَ كَانَ جَرْوَ كَلْبٍ.

532) Bize Muhammed b. Yahyâ b. Abdulkerîm tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Dâvûd tahdis etti, dedi ki: Bana -bir arkadaşım olan- Eş'as tahdis etti, dedi ki: el-A'meş'i şöyle derken işittim: "Ebû Hanîfe'nin durumu bir adamın durumuna benzer ki geceleyin çıkıp bir karaltı görmüş ve onu hurma sanmıştır. (Gördüğü şey) başka bir şey olmazsa köpek yavrusu olur."[636]

٥٣٣) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَهْلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ شَرِيكَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: لَأَنْ يَكُونَ فِي كُلِّ رَبْعٍ مِنْ أَرْبَاعِ الْكُوفَةِ خَمَّارٌ يَبِيعُ الْخَمْرَ [خَيْرٌ] مِنْ أَنْ يَكُونَ فِيهِ مَنْ يَقُولُ بِقَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ.

533) Bize Abdulazîz b. Ebî Sehl tahdis etti, dedi ki: Bize Mansûr b. Ebî Müzâhim tahdis etti, dedi ki: Şerîk b. Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kûfe'nin evlerinden her bir evde şarap satan bir şarapçının bulunması orada Ebû Hanîfe'nin kavlini dile getiren biri olmasından daha hayırlıdır."[637]

---

635) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (243) rivâyet etmiştir. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

636) Bunu "el-İbânetu'l Kubrâ"da (355) isnadı olmadan zikretmiştir. Lafzı şöyledir: "Onu (yani hurmayı) ıskalarsa akrep olur ya da köpek yavrusu olur."

637) Bunu Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (287) rivâyet etmiştir. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

İmam Ahmed'in "el-Vera"ında (439) aktarıldığına göre Abdurrahmân b. Mehdî *rahimehullah* Ebû Hanîfe'ye ta'n edince ona şöyle dendi: "Ey Ebû Saîd! Ebû Hanîfe'ye neden bu kadar yükleniyorsun? Malum şeyden, reyi dile getirdiğinden dolayı mı? Eğer sebebi buysa Mâlik b. Enes, el-Evzâî ve Süfyân da reyi dile getirmektedirler."

Bunun üzerine Abdurrahmân şöyle dedi: "Ebû Hanîfe'yi bunlarla birlikte mi anıyorsun? Beni Ebû Hanîfe'yi ilim yönünden ancak sürüden ayrılıp tek kalmış bir deveye benzetirim. Tek başına otu bol bir vadide otlar. Diğer bütün develer başka bir vadidedir."

Ebû Hanîfe Hakkındaki Babın Kalanı

٥٣٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: لَمَّا قَدِمْتُ الْكُوفَةَ حَدَّثْتُهُمْ فَكَانَ فِيمَا حَدَّثْتُهُمْ مِنْ حَدِيثِ عَمْرٍو، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، فَقَالُوا إِنَّ أَبَا حَنِيفَةَ يَرْوِيهِ عَنْ عَمْرٍو، وَيَقُولُ: جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: قُلْتُ: لا، إِنَّمَا هُوَ جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: فَأَتَوْهُ، فَأَخْبَرُوهُ، فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لا تُبَالُوا إِنْ شِئْتُمْ فَاجْعَلُوهُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، وَإِنْ شِئْتُمْ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ.

534) Bize Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: İbn Uyeyne'yi şöyle derken işittim: Kûfe'ye geldiğim zaman onlara hadis aktardım. Onlara aktardığım hadisler arasında Amr'ın Câbir b. Zeyd'den rivâyet ettiği bir hadis de vardı. "Ebû Hanîfe bunu Amr'dan rivâyet etmekte fakat 'Câbir b. Abdullah' demektedir" dediler. "Hayır, o ancak Câbir b. Zeyd'dir" dedim. Bunun üzerine ona gidip bunu ona bildirdiler. Bunun üzerine Ebû Hanîfe şöyle dedi: "Boşverin! İsterseniz Câbir b. Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (216) rivâyet edildiğine göre İmam Ahmed "Benim nezdimde Ebû Hanîfe'nin kavli hayvan pisliğinden fazlası değildir" demiştir.

İshâk b. Râhûye dedi ki: "Sonra baktım ve insanların Ebû Hanîfe hususunda bizim Horasan'daki görüşümüzden farklı bir görüşe sahip olduklarını gördüm."

"Târîhu Bağdâd"da (15/567) eş-Şâfiî'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Ebû Hanîfe'nin reyini ancak sihirbaz ipine benzetirim. Şöyle uzatır da ip yeşil gelir. Böyle uzatır da ip sarı gelir." İsnadı sahihtir.

Yine aynı eserde (15/577) rivâyet edildiğine göre Şu'be "Bir avuç toprak Ebû Hanîfe'nin reyinden yeğdir" demiştir.

lah deyin, isterseniz Câbir b. Zeyd deyin!"[638]

٥٣٥) حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سَلَمَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: كُنْتُ آتِيهِ - يعني: أَبَا حَنِيفَةَ - سِرًّا مِنْ سُفْيَانَ وَأَصْحَابِنَا.

535) Bize Abde b. Abdurrahîm tahdis etti, dedi ki: Bize Seleme b. Süleymân haber verdi, dedi ki: İbnu'l Mubârek dedi ki: "Onun -yani Ebû Hanîfe'nin- yanına Süfyân'dan ve ashâbımızdan gizli gidiyordum."[639]

٥٣٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ: قِيلَ لِأَبِي حَنِيفَةَ: حَدِيثُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ: الْوُضُوءُ نِصْفُ الْإِيمَانِ، فَقَالَ (...) حسن مِنْ هذَا. قُلْتُ لِإِسْحَاق: مَنْ يَحْكِيهِ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ؟ قَالَ: الشَّيْبَانِيُّ.

536) Bize Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: İshâk b. İbrâhîm'i şöyle derken işittim: "Ebû Hanîfe'ye Alî b. Ebî Tâlib'in *"Abdest imanın yarısıdır"*[640] hadisi soruldu. O da '... bundan daha güzeldir' dedi."

İshâk'a "Bunu Ebû Hanîfe'den kim aktarmaktadır?" diye sordum. "eş-Şeybânî"dedi.[641]

---

638) Bunu Abdullah "es-Sünne"de (346) rivâyet etmiştir.

639) Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (328) şu geçmektedir: Bana -Sâlih'in şeyhi Mervli- Abde b. Abdurrahîm tahdis etti, dedi ki: Bize Seleme b. Süleymân haber verdi, dedi ki: Hamza el-Bezzâz, İbnu'l Mubârek'in yanına girdi. "Ey Ebû Abdurrahmân!" dedi. "Bana Ebû Hanîfe'nin hadisteki basîretinden ve ibâdetteki gayretinden öyle şeyler ulaştı ki ona kimin yaklaşacağını bilemez oldum." Bunun üzerine İbnu'l Mubârek şöyle dedi: "'Hadiste basîretli' demene gelince o buna lâyık değildi. Onun yanına Süfyân'dan gizli giderdim. Onun yanına gittiğimden dolayı ashâbım beni kınardı. 'Muhammed b. Ca'fer'in kitaplarını elde etti ve ondan rivâyette bulundu' diyorlardı. İbâdetteki gayretini söz konusu etmene gelince o buna da lâyık değildi. Sabahı dinç olarak eder ve meselelerle uğraşırdı. Onun alışkanlığı buydu. Bazen öğle uykusunu bile kaçırırdı. Sonra akşamı da dinç ederdi. Oysa ibâdet edip uykusuz kalan kimse sabahladığında yorgun olur."

640) es-Sünne, Abdullah, 777

641) Asılda böyledir. Belirsizdir. Silikler vardır.

Muhammed b. Nasr el-Mervezî "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (438-442) şunları söylemiştir:

İshâk'ı şöyle derken işittim: Yahyâ b. Âdem şöyle dedi: Bu hadis, yani Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Abdest imanın yarısıdır" buyruğu Ebû Hanîfe'ye zikredildi de o şöyle dedi: "O zaman kişi iki defa abdest alsın. Böylece imanını kemâle erdirmiş olur."

İshâk dedi ki: Yahyâ b. Âdem şöyle dedi: "Abdest imanın yarısıdır" "namazın yarısıdır" manasına gelir. Zira Allah namazı iman olarak isimlendirmiş, "Allah sizin imanınızı -yani namazınızı- zâyi edecek değildir" (Bakara, 143) buyurmuştur.

٥٣٧) حَدَّثَنَا أَبُو الْأَزْهَرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ الْفَرَّاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ الْفَزَارِيَّ يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَبَا حَنِيفَةَ بِحَدِيثٍ عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ [الصَّلَاةُ وَ]السَّلَامُ فِي رَدِّ السَّيْفِ، فَقَالَ: هذَا حَدِيثُ خُرَافَةٍ.

537) Bize Ebu'l Ezher tahdis etti, dedi ki: Bize Mansûr b. Ebî Müzâhim, Ebû Sâlih el-Ferrâ'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ebû İshâk el-Fezârî'yi şöyle derken işittim: Ebû Hanîfe'ye, -[salat ve] selâm üzerine olsun- Nebî'den (yöneticilere) kılıç çekmemeye dâir bir hadis aktardık. O ise "Bu hurâfe bir sözdür" dedi.[642]

٥٣٨) حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ...

538) Bize Abbâs tahdis etti...[643]

Ayrıca Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* "Hiçbir namaz abdestsiz kabul olmaz" buyurmuştur. Demek ki abdest bu mana göz önünde bulundurulduğunda imanın yarısıdır. Zira namaz ancak onunla tamam olmaktadır.

Ebû Abdullah dedi ki: İshâk dedi ki: Yahyâ b. Âdem şöyle dedi: Ebû Hanîfe'ye "Bilmiyorum ilmin yarısıdır" sözü zikredildi de o şöyle dedi: O zaman kişi iki defa "Bilmiyorum" desin. Böylece ilmin tamamını elde etmiş olur.

Yahyâ dedi ki: "Bilmiyorum ilmin yarısıdır" sözünün manası şudur: İlim "Biliyorum" ve "Bilmiyorum" sözlerinden ibarettir. Böylece bu ikisinden her biri diğerinin yarısı olmaktadır.

("Ta'zîmu Kadri's Salât"tan yapılan nakil burada sona ermektedir.)

642) es-Sünne, Abdullah, 304. Tahrîcimin kalanı için oraya bakınız.

Bunu ayrıca el-Hatîb "Târîhu Bağdâd"da (15/529) bundan daha tam bir şekilde rivâyet etmiştir. Onun rivâyetinde şunlar geçmektedir: Yezîd b. Yûsuf dedi ki: Ebû İshâk el-Fezârî bana şöyle dedi: "Bana Irak'tan kardeşimin İbrâhîm b. Abdullah et-Tâlibî ile beraber hurûc ettiği ve öldüğü haberi geldi. Bunun üzerine Kûfe'ye gittim. Bana onun öldürüldüğü söylendi. Ayrıca Süfyân es-Sevrî ve Ebû Hanîfe ile istişâre ettiği aktarıldı... Bunun üzerine Ebû Hanîfe'nin yanına gidip ona 'Bana kardeşimin sana gelip senden fetvâ istediği ulaştı?' dedim. 'Evet, bana gelip benden fetvâ istedi' dedi. 'Ona ne fetvâ verdin?' diye sordum. 'Hurûc etmesi yönünde fetvâ verdim' dedi. Bunun üzerine ona yönelip 'Allah seni hayırla mükâfâtlandırmasın!' dedim. 'Benim görüşüm bu' dedi. Bunun üzerine ona Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunun reddi hususunda rivâyet edilen bir hadisi aktardım. 'Bu bir hurâfedir' dedi. Bunu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisi hakkında söylüyordu!"

643) Bu bab burada sona ermektedir. Rey ehlinin mutaassıplarından ilim ve sünnet ehlinin kitaplarıyla oynayan ellerden biri tarafından Ebû Hanîfe'nin zemmi hakkındaki bu babdan izâle edilen sayfaların sayısını Allah bilir!

Fakat sen bu konuda daha fazla açıklama istiyorsan İmam Ahmed *rahimehullah*'ın oğlu Abdullah *rahimehullah*'ın "es-Sünne" kitabındaki "Babam *rahimehullah*'tan ve diğer şeyhlerden -Allah onlara rahmet etsin- Ebû Hanîfe hakkında belledîklerim babı" bölümüne bakmalısın.

٥٣٩) [قَالَ حَرْبُ الْكِرْمَانِيُّ، قَالَ: ثنَا إِسْحَاقُ يَعْنِي ابْنَ رَاهُويَه، قَالَ: ثنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: ثنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، قَالَ: ثنَا عَبَّادٌ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي حَنِيفَةَ: يَا أَبَا حَنِيفَةَ، رَجُلٌ قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ أَنَّ الْكَعْبَةَ حَقٌّ، وَلَكِنْ لَا أَدْرِي هِيَ الَّتِي بِمَكَّةَ أَوْ هِيَ الَّتِي بِخُرَاسَانَ؟ أَمُؤْمِنٌ هُوَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ مُؤَمَّلٌ: قَالَ الثَّوْرِيُّ: أَنَا أَشْهَدُ أَنَّهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْكَافِرِينَ حَتَّى يَسْتَبِينَ أَنَّهَا الْكَعْبَةُ الْمَنْصُوبَةُ فِي الْحَرَمِ. قَالَ: قُلْتُ: رَجُلٌ قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ أَنَّ مُحَمَّدًا نَبِيٌّ وَهُوَ رَسُولٌ، وَلَكِنْ لَا أَدْرِي هُوَ مُحَمَّدٌ الَّذِي كَانَ بِالْمَدِينَةِ مِنْ قُرَيْشٍ أَوْ مُحَمَّدٌ آخَرُ؟ مُؤْمِنٌ هُوَ؟ قَالَ: نَعَمْ، هُوَ مُؤْمِنٌ. قَالَ مُؤَمَّلٌ: قَالَ سُفْيَانُ: هُوَ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْكَافِرِينَ.]

539) [Harb el-Kirmânî dedi ki: Bize İshâk yani İbn Râhûye tahdis etti, dedi ki: Bize Müemmel b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâd tahdis etti, dedi ki: Ebû Hanîfe'ye şöyle dedim: "Ey Ebû Hanîfe! Bir adam var ki 'Ben Ka'be'nin hak olduğunu biliyorum fakat onun Mekke'deki mi yoksa Horasân'daki mi olduğunu bilmiyorum' diyor. O mümin midir?" "Evet" dedi.

Müemmel dedi ki: Süfyân dedi ki: "Ben, Ka'be'nin Harem'de dikilmiş olan Ka'be olduğunu kesin olarak bilene kadar onun Allah katında kâfirlerden olduğuna şehâdet ediyorum."

(Yine Abbâd) dedi ki: Yine şöyle dedim: "Bir adam var ki 'Ben Muhammed'in nebî ve resûl olduğunu biliyorum fakat onun Medîne'deki Kureyşli Muhammed mi yoksa başka bir Muhammed mi olduğunu bilmiyorum' diyor. O mümin midir?" "Evet, o mümindir" dedi.

Müemmel dedi ki: Süfyân dedi ki: "O Allah katında kâfirlerdendir."][644]

644) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1104) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu Abdullah "es-Sünne"de (260-262) rivâyet etmiştir.

el-Lâlekâî (1830) Müemmel'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Bize Süfyân tahdis etti, dedi ki: Abbâd b. Kesîr'i şöyle derken işittim: Ebû Hanîfe iki kez tevbeye davet edildi. Bir defasında şöyle dedi: "Bir adam 'Ben Allah'ın bir evi olduğuna şehâdet ediyorum fakat onun bu mu yoksa Horasân'daki bir ev mi olduğunu bilmiyorum' dese o benim nezdimde mümindir. Yine bir adam 'Ben Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet ediyorum fakat onun Medîne'deki mi yoksa Horasân'daki bir adam mı olduğunu bilmiyorum' dese o da benim nezdimde mümindir."

Yine el-Lâlekâî'nin (1831) rivâyet ettiğine göre el-Humeydî şöyle demiştir: Bize Hamza b. el-Hâris tahdis etti, dedi ki: Bir adamı işittim. Ebû Hanîfe'ye Mescid-i Harâm'da "Ben

وآخر دعوانا

أن الحمد لله رب العالمين

DAVAMIZIN SONU
ÂLEMLERİN RABBİ OLAN ALLAH'A
HAMD ETMEKTİR.

Ka'be'nin hak olduğuna şehâdet ediyorum fakat o bu mudur değil midir bilmiyorum" diyen kimseyi sordu. Ebû Hanîfe "O hakîkî mümindir" dedi. Yine ona "Ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'in nebî olduğuna şehâdet ediyorum fakat o kabri Medîne'de olan mıdır yoksa başkası mıdır bilmiyorum" diyen kimseyi sordu. Ebû Hanîfe yine "O hakîkî mümindir" dedi.

Hanbel dedi ki: el-Humeydî dedi ki: "Kim bunu söylerse kâfir olur."

Yine ben Ahmed b. Hanbel'i şöyle derken işittim: "Kim bunu söylerse kâfir olur."

KİTABIN EKİ

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Hamd, Âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Salât ve selâm O'nun resûlünün, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Bundan sonra:

Bu, içerisinde sünnet ve itikâd babları ile ilgili olup Harb b. İsmâîl el-Kirmânî *rahimehullah*'ın tarîkinden rivâyet edilmiş eserleri bir araya getirdiğim bir ektir. Burada bir araya getirdiğim eserlerin bir kısmını musannif *rahimehullah* "el-Mesâil" kitabının sünnet ile ilgili bablarının dışında kalan yerlerinde zikretmiştir. Bu eserlerin bir kısmını ise ilim ehli eserlerinde Harb *rahimehullah*'ın tarîkinden rivâyet etmiştir.

Bu eserleri bir araya getirmenin güzel olacağını düşündüm ve fâidenin tam olması adına bunları bablar hâlinde düzenledim.

Bizi buna muvaffak kılan Allah'a hamd olsun. Allah bizi muvaffak kılmasaydı muvaffak olamazdık. Ölene kadar İslâm ve Sünnet üzere sâbit kalmayı O'ndan niyaz ediyoruz.

İmanda İstisnâ Hakkında Bab[645]

1/540) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb b. İsmâîl haber verdi, dedi ki: Kabir ehline selâm verme hususunda yani (Rasulullah'ın)

وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ...

"Şüphesiz biz de inşâallah size katılacağız" demesi hususunda Ahmed'i şöyle derken işittim: "Bu imanda istisnâyı destekleyen bir hüccettir. Çünkü onlara katılmak kaçınılmazdır ve bunda bir şüphe yoktur. Yine Allah *azze ve celle*

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللهُ

'Mescid-i Haram'a inşâallah mutlaka gireceksiniz...' (Fetih, 27) buyurmuştur. Bu da bir hüccettir. Çünkü oraya girecekleri kesindir."[646]

2/541) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Ahmed'e "İmanda istisnâ hakkında ne diyorsun?" diye soruldu. Ahmed "Biz bu görüşteyiz" dedi. "Adam 'Ben müminim inşâallah' diyor?" dendi. Ahmed "Doğru yapıyor" dedi.[647]

3/542) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî ve Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî haber verdi. Söylediklerinin manası birbirine yakındır. Harb

---

645) Bu kitabın aslının 3. babında bu babda zikredilenlerin benzeri geçmişti.

646) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1050) rivâyet etmiştir.

647) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1051) rivâyet etmiştir.

dedi ki: Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Süfyân'ı işittim.

Süleymân ise şöyle dedi: Ahmed'i işittim, dedi ki: Süfyân'ı şöyle derken işittim: "Kişiye 'Sen mümin misin?' diye sorulduğu zaman dilerse cevap vermez. 'Bana (bunu) sorman bidattir ve ben imanımdan şüphe etmiyorum' (der)."

(Yine Süfyân) şöyle dedi: "Ayrıca inşâallah (demek) mekruh değildir. Şüphe manasına da gelmez."[648]

648) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1070) rivâyet etmiştir.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Bizi Aldatan Bizden Değildir" Hadisinin Tefsîri Babı[649]

4/543) Ahmed'e "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in

مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا.

'Bizi aldatan bizden değildir' hadisinin manası nedir?" diye soruldu. Buna bir cevap vermedi. "Bazı kimseler bunun tefsîrinin 'Bizi aldatan bizim gibi değildir' olduğunu söylüyorlar?" dendi. Bunun üzerine Ahmed buna karşı çıktı ve şöyle dedi: "Bu Mis'ar'ın ve Abdulkerîm b. Ebî Ümeyye'nin tefsîridir. Mürcie'nin sözüdür."

Yine Ahmed şöyle dedi: Bu Abdurrahmân b. Mehdî'nin kulağına da gitti de o da buna karşı çıktı ve şöyle dedi: "Bir adam bütün haseneleri işlese bile Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi olabilir mi ki?"[650]

5/544) Bize Muhammed b. Câmi' tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Sevr b. Yezîd, İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

مَنْ رَمَانَا بِالنَّبْلِ فَلَيْسَ مِنَّا، وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا.

649) Bu babı Harb el-Kirmânî *rahimehullah* "el-Mesâil" kitabının "Kitâbu'l Âdâb" bölümünde (2/965) açmıştır. Sünnet bablarıyla ve Mürcie'ye reddiyeyle alâkalı olduğundan dolayı buraya ekledim.

650) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (994) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

"Bize ok atan bizden değildir. Bizi aldatan da bizden değildir."[651]

651) Bunu et-Taberânî "el-Kebîr"de (11/221/11553) rivâyet etmiş, el-Heysemî (4/79) "Ricâli sahih ricâlidir" demiştir.

Bunu ayrıca Müslim (196) Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle rivâyet etmiştir: "Bize karşı silah taşıyan bizden değildir. Bizi aldatan da bizden değildir."

Kur'ân Hakkında Bab[652]

6/545) el-Hallâl dedi ki: Harb dedi ki: Bize Ahmed b. Hanbel ve Beşşâr b. Mûsâ tahdis etti, dediler ki: Bize Cerîr, Mansûr- Hilâl b. Yesâf kanalıyla Ferve b. Nevfel el-Eşcaî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ben el-Habbâb'ın bir komşusuydum. Dedi ki: "Be adam! Allah *azze ve celle*'ye elinden geldiğince yakınlaş. Sen Allah'a O'na kelâmından daha sevimli bir şeyle yakınlaşamazsın!"[653]

7/546) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize İshâk b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bize Eksem b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. Ubeyde er-Rabezî, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "İnsanlar Kur'ân'ı Rahmân'ın ağzından, O onu kendilerine okurken dinledikleri zaman onu daha önce hiç işitmemiş gibi olacaklardır."[654]

8/547) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb b. İsmâîl el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Bize Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Humeyr tahdis etti, dedi ki: Bana Şuayb b. Ebi'l Eş'as, Hişâm b. Urve- babası- Ebû Seleme- Ebû Hureyre kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti:

مِرَاءٌ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ.

652) Bu kitabın aslının 28. babında bu babda zikredilenlerin benzeri geçmişti.
653) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1961) ve Abdullah "es-Sünne"de (93) rivâyet etmiştir.
654) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2075) ve Abdullah "es-Sünne"de (104) rivâyet etmiştir.

"Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."[655]

9/548) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mubârek'in, Hammâd b. Zeyd- Eyyûb- Abdullah b. Ebî Muleyke kanalıyla İkrime b. Ebî Cehl'den tahdis ettiğine göre o mushafı okur, ağlar ve onu yüzüne koyup "Rabbimin kelâmı, Rabbimin kelâmı!" derdi.[656]

10/549) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd, Mâlik b. Enes'ten onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana Nâfi' tahdis etti, dedi ki: "İbn Ömer Kur'ân'ı ancak abdestli olarak okurdu."[657]

11/550) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Leys b. Sa'd'in Nâfi' kanalıyla İbn Ömer'den tahdis ettiğine göre o Kur'ân'ı ancak abdestli olarak okurdu.[658]

12/551) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb b. İsmâîl haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Takiyy Hişâm b. Abdulmelik tahdis etti, dedi ki: Bize Osmân b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Bana Selm b. Sâlim, Nûh b. Ebî Meryem- Ebû Şeybe- Mekhûl kanalıyla İbn Abbâs'tan tahdis ettiğine göre o bir levhayı ayağıyla silen bir adam gördü de onu bundan sakındırıp "Kur'ân'ı ayağınla silme!" dedi.[659]

13/552) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Ahmed b. Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ebân tahdis etti, dedi ki: Bize Osmân b. Abdurrahmân tahdis etti, dedi ki: Bize Ömer b. Mûsâ, Amr b. Şuayb- babası kanalıyla dedesinden onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Kur'ân'ın yere yazılmasından nehyetti."[660]

14/553) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Ma'n er-Rakkâşî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî'nin Muhammed b. ez-Zubeyr'den tahdis ettiğine göre Ömer b.

---

655) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1959) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir.

656) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2077) ve Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (92) rivâyet etmiştir.

657) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2080) rivâyet etmiştir.

658) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2084) rivâyet etmiştir.

659) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1950) rivâyet etmiştir.

660) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2075) rivâyet etmiştir.

Abdulazîz duvara Kur'ân'dan bir şey yazan bir adam gördü de onu bundan sakındırıp ona vurdu.[661]

15/554) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb b. İsmâîl haber verdi, dedi ki: İshâk'a -yani İbn Râhûye'ye- Kur'ân'ı levhaya yazıp onu tükürüğüyle silen çocuk hakkında sordum. Dedi ki: "Onu suyla silmelidir. Üzerine tükürmesi hoşuma gitmez."

Onu tükürüğüyle silmesini kerih gördü.[662]

16/555) Harb dedi ki: İshâk'a başka bir defa Lafzıyye soruldu da "Onlar bidatçilerdir" dedi.[663]

661) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2076) rivâyet etmiştir.
662) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (2088) rivâyet etmiştir.
663) el-Lâlekâî, 605

Kur'ân İçerikli Temîmeler ve Rukyeler Hakkında Gelenler Babı

17/556) Harb dedi ki: Ahmed'e "Peki ta'vîz (korunmak) için suya (Kur'ân) okumak?" diye sordum. Buna ruhsat verir gibi oldu.[664]

18/557) Bize Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Şerîk, Leys kanalıyla Mücâhid'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kişinin Kur'ân'ı bir kaba yazıp sonra yıkanmasında, bununla şifâ aramasında bir beis yoktur."[665]

19/558) Harb dedi ki: Ahmed'e "İçinde Kur'ân ya da başka bir şey bulunan ta'vîzeleri takmak?" diye sordum. "İbn Mes'ûd bunu şiddetli derecede kerih görürdü" dedi. Yine Ahmed, Âişe'den ve başkalarından onların bu hususta yumuşak davrandıklarını zikretti. Yani Ahmed bu hususta sert davranmadı.[666]

20/559) Bize Zeyd b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mubârek, Talha b. Ebî Saîd- Bukeyr b. Abdullah- el-Kâsım b. Muhammed kanalıyla Âişe'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Temîme belâdan sonra takılan şeylerden değildir. Temîme ancak takdir edilenleri savmak için belâdan önce takılan şeydir."[667]

21/560) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Îsâ b. Yûnus, el-

---

664) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1279) rivâyet etmiştir.

665) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1280) rivâyet etmiştir.

666) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1281) rivâyet etmiştir.

667) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1282) rivâyet etmiştir.

A'meş kanalıyla Ebû Zabyân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Huzeyfe bir hastanın yanına onu ziyâret etmek maksadıyla girmişti. Ona eliyle dokundu ve pazısında bir ta'vîz gördü. Öfkeli bir şekilde kalktı ve "Bu üzerinde olduğu hâlde ölseydin cenâze namazını kılmazdım!" dedi.[668]

22/561) Bize Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne, Muğîre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbrâhîm'e "Pazıma:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ

'Dedik ki: Ey ateş, İbrâhîm'e serin ve selâmetli ol!' (Enbiyâ, 69) âyetini takıyorum?" dedim. Bunu kerih görür gibi oldu.[669]

23/562) Bize Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz b. Muhammed, Alkame b. Ebî Alkame'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Saîd b. el-Museyyeb'e hayızlının ve cünübün Kur'ân'ı takıp taşımasını sordum. "Açık bir alandaysa bunda bir beis yoktur" dedi.[670]

24/563) Ahmed'e akrep rukyesini sordum. Bilinen bir şey ya da Kur'ân'dan bir şey olması şartıyla bunda bir beis görmedi.[671]

668) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1283) rivâyet etmiştir.
669) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1284) rivâyet etmiştir.
670)Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1285) rivâyet etmiştir.
671) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1286) rivâyet etmiştir.

Sıfatların İsbâtı ve Cehmiyye'ye Reddiye Hakkında Bab

25/564) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: İshâk b. Râhûye'yi şöyle derken işittim:

إِنَّ آدَمَ خُلِقَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمٰنِ

"Âdem Rahmân'ın sûretinde yaratılmıştır"[672] buyurduğu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahih olarak rivâyet edilmiştir.

Bize İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr, el-A'meş- Habîb b. Ebî Sâbit- Atâ- İbn Ömer kanalıyla Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den onun şöyle buyurduğunu tahdis etti:

لا تُقْبِحُوا الْوَجْهَ، فَإِنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمٰنِ.

"Yüzü çirkin görmeyin! Çünkü Allah Âdem'i Rahmân sûretinde yaratmıştır."

İshâk dedi ki: "Kişiye düşen sadece, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dile getirdiği ondan sahih olarak rivâyet edilenleri dile getirmektir."[673]

---

672) Benzerini "el-Feth" (5/183) sahibi zikretmiş ve Harb el-Kirmânî'nin "es-Sünne" kitabına nisbet etmiştir.

673) Bunu "el-Müntehabu mine'l İlel"de (168) geçtiği üzere el-Hallâl rivâyet etmiştir.

Kitabın aslının 60 numaralı fıkrasının dipnotunda da beyan ettiğim üzere bu hadisi İmam Ahmed *rahimehullah* ve başka imamlar da sahihlemiştir.

26/565) Harb "Mesâil"inde şöyle demiştir: Bize Yahyâ b. Ebî Hazm tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Muhammed Ebû Âsım el-Ibâdânî, Fadl b. Îsâ er-Rakkâşî- Muhammed b. el-Münkedir kanalıyla Câbir b. Abdullah'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

بَيْنَا أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي نَعِيمِهِمْ إِذْ سَطَعَ لَهُمْ نُورٌ فَرَفَعُوا رُؤُوسَهُمْ فَإِذَا الرَّبُّ جَلَّ جَلَالُهُ قَدْ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِهِمْ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْجَنَّةِ، وَهُوَ قَوْلُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: سَلَامٌ قَوْلًا مِن رَّبٍّ رَّحِيمٍ، فَلا يَلْتَفِتُونَ إِلَى شَيْءٍ مِمَّا هُمْ فِيهِ مِنَ النَّعِيمِ مَا دَامُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ حَتَّى يَحْتَجِبَ عَنْهُمْ، وَتَبْقَى فِيهِمْ بَرَكَتُهُ وَنُورُهُ.

"Cennet ehli nimetleri içerisindeyken birden kendilerine bir nur parlar da başlarını kaldırırlar. Görürler ki Rabb celle celâluhû üzerlerine gelmiş. 'Selâm üzerinize olsun ey cennet ehli!' buyurur. Allah azze ve celle'nin 'Merhameti bol bir Rabden söz olarak bir selâm vardır' (Yâsîn, 58) buyruğunun tevili işte budur. Artık O'na baktıkları sürece içerisinde bulundukları nimetlerin hiçbirine iltifât etmezler. Sonunda O onlardan perdelenir de bereketi ve nûru onlar arasında kalır."[674]

27/566) Harb, İshâk- Âdem b. Ebî İyâs- Hammâd b. Seleme- Atâ b. es-Sâib- eş-Şa'bî kanalıyla İbn Mes'ûd'dan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah Arş'ı öyle doldurmuştur ki Arş'ın eğerin gıcırtısı gibi bir gıcırtısı vardır."[675]

28/567) el-Hallâl dedi ki: Bize Harb haber verdi, dedi ki: Bize Muhammed b. İdrîs tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. Meysere tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b.

---

674) Bunu İbn Mâce (184) rivâyet etmiştir.

"Mısbâhu'z Zücâce"de (1/26) el-Bûsîrî ve "Mecmeu'z Zevâid"de (7/98) el-Heysemî hadisi zayıflamıştır. Bunun sebebi el-Fadl b. Îsâ b. Ebân er-Rakkâşî'nin zayıflığıdır.

Fakat İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (6/449) şunları söylemiştir: "Bunu bilinen ve Seleme b. Şebîb'e uzanan başka bir tarîkten de rivâyet etmiş bulunuyoruz: Bize Bişr b. Hucr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Ubeydullah, Muhammed b. el-Münkedir kanalıyla Câbir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki..."

Sonra benzerini zikretmiş ve şöyle demiştir: "Bu tarik, bunu sadece Fadl er-Rakkâşî'nin rivâyet etmediğini ortaya koymaktadır."

675) İbnu'l Kayyım "İctimâu'l Cuyûş"ta (s. 392) şöyle demiştir: Bunu Harb, İshâk- Âdem b. Ebî Âdem- Hammâd kanalıyla rivâyet etmiştir."

Bu eş-Şa'bî *rahimehullah*'ın sözü olarak da rivâyet edilmiştir. ed-Deştî *rahimehullah*'ın "İsbâtu'l Haddi Lillâhi Teâlâ" kitabındaki (39) ta'lîkimde beyan ettiğim üzere ikisi de sahihtir.

el-Hasen b. Şakîk tahdis etti, dedi ki: Hârice b. Mus'ab'ı şöyle derken işittim: "Cehmiyye Allah *azze ve celle*'nin kitabından bazı âyetleri inkâr etmiştir. Allah tebârake ve Teâlâ:

أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا

'Onun yemişleri ve gölgesi süreklidir' (Ra'd, 35) buyurmuştur. Onlar ise 'Son bulur' demişlerdir. Allah *azze ve celle*:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

'O gün bazı yüzler parıl parıldır, Rablerine bakar' (Kıyâme, 22-23) buyurmuştur. Onlar ise 'Bekler' demişlerdir."[676]

29/568) Harb dedi ki: İshâk'ı, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

مَنْ تَقَرَّبَ إِلَى اللهِ شِبرًا تَقَرَّبَ اللهُ إِلَيْهِ بَاعًا

"Kim Allah'a bir karış yaklaşırsa Allah ona bir kulaç yaklaşır" hadisi hakkında şöyle derken işittim: "Yani kim Allah'a bir karış amelle yaklaşırsa Allah ona bir kulaç mükâfâtla yaklaşır."[677]

30/569) Bana Alî b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulvâhid b. Ziyâd tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Sâlih tahdis etti, dedi ki: Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'ı şöyle derken işittim: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

قَالَ اللهُ: أنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأنَا مَعَهُ حَيْثُ يذْكُرُنِي، إنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَمَنْ جَاءَنِي يَمْشِي جِئْتُهُ هَرْوَلَةً.

676) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (1686) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Abdullah da "es-Sünne"de (80) rivâyet etmiştir.

677) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1533) rivâyet etmiştir.

et-Tirmizî "Sünen"inde el-A'meş'ten benzerini rivâyet etmiştir.

Bu, selefin kendisinden sakındırdığı ve kendisini yol edinenlere ta'n ettiği yerilmiş "sıfat naslarını tevil" kapsamında değildir. Bunun açıklamasını "el-İhticâcu bi'l Âsâri's Selefiyye alâ İsbâti's Sıfâti'l İlâhiyye" kitabında uzun uzun yaptım. (s. 364, Bazı Ehli Sünnet imamlarından fâsid tevil kapsamında rivâyet edilmiş olan ve câhil beyinsizlere müşkil gelen eserler hakkında bir fasıl)

"Allah şöyle buyurdu: Ben kulum Benim hakkımda nasıl zan besliyorsa öyleyim. Beni andığı zaman onunla birlikteyim. Beni içinden anarsa onu içimden anarım. Beni bir topluluğun içinde anarsa onu onlardan daha hayırlı bir topluluğun içinde anarım. Bana bir karış yaklaşana bir zirâ' yaklaşırım. Bana bir zirâ' yaklaşana bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene koşarak gelirim."[678]

31/570) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Muhammed b. Mehdî b. Mâlik tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Abdulkerîm tahdis etti, dedi ki: Bize Abdussamed b. Ma'kil tahdis etti, dedi ki: Vehb'i işittim. Allah Teâlâ'nın azametini söz konusu etti. Dedi ki: "Şüphesiz yedi gök, yedi yer ve denizler bir heykelin/büyük bir şeyin içindedir. O şey de Kürsî'dedir. O'nun iki ayağı da Kürsî'nin üzerindedir."[679]

678) Bunu Harb "Mesâil"inde (Kitâbu'l Edeb, 1535) rivâyet etmiştir.
Hadisi ayrıca el-Buhârî (7405, 7537) ve Müslim (6928-6930) rivâyet etmiştir.

679) Bunu İbn Teymiyye'nin "Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"sinde (4/15) geçtiği üzere el-Hallâl "es-Sünne"de rivâyet etmiştir. Yine bu eserde şunlar geçmektedir: "el-Hallâl şöyle demiştir: İbrâhîm el-Harbî'ye Vehb b. Münebbih'in 'Şüphesiz gökler ve yer bir heykelin içindedir' hadisini sordum. Dedi ki: 'Heykel büyük şey demektir. Sen kiliseye girdiğin zaman -onların nezdinde- büyük şeyi görürsün ya, işte onu heykel diye isimlendirirler.' 'Heykel Kürsî'dedir. Kürsî de Arş'tadır.' Dedi ki: 'Arş bunlardan daha büyüktür.'"
Bunu ayrıca Abdullah "es-Sünne"de (1070) rivâyet etmiştir.

Sahâbe Hakkında Gelenler Babı

32/571) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize İbrâhîm b. el-Münzir el-Hizâmî tahdis etti, dedi ki: Bana Muhammed b. Talha b. Abdurrahmân b. Talha b. Osmân et-Teymî tahdis etti, dedi ki: Bana Abdurrahmân b. Sâlim, babası kanalıyla dedesinden onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

إِنَّ اللهَ اخْتَارَنِي وَاخْتَارَ لِي أَصْحَابِي فَجَعَلَ لِي مِنْهُمْ وُزَرَاءَ وَأَنْصَارًا، فَمَنْ سَبَّهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لا يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُمْ صَرْفًا وَلا عَدْلًا.

"Şüphesiz Allah beni seçti. Benim için ashâbımı da seçti. Bana onlardan vezirler (destekçiler) ve yardımcılar kıldı. Şu hâlde kim onlara kötü söz söylerse Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onun üzerine olsun! Allah onun farzını da nâfilesini de kabul etmesin!"[680]

33/572) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Ahmed

---

680) Bunu Harb "Mesâil"inde (1422) rivâyet etmiştir.

Hadisi ayrıca "es-Sünne"de (1034) İbn Ebî Âsım, "el-Kebîr"de (17/140/349) et-Taberânî, el-Lâlekâî (2341) ve el-Hâkim (3/632) rivâyet etmiş; el-Hâkim "Bu isnadı sahih bir hadistir fakat (Şeyhayn) bunu tahriç etmemişlerdir" demiş, ez-Zehebî de ona muvâfakat etmiştir.

İbn Teymiyye "es-Sârimu'l Meslûl alâ Şâtimi'r Rasûl"de (3/1080) şunları söylemiştir: "Bu, bu isnad ile mahfûzdur. İbn Mâce bu isnad ile bir hadis rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim bu Muhammed hakkında şöyle demiştir: 'Mahalli sıdktır. Hadisi yazılır fakat tek kaldığı zaman onunla ihticac edilmez.' Bu sözün manası şudur: Hadisi, itibâr edilmeye ve şahid olarak getirilmeye elverişlidir. Kendisi gibi biri onu desteklediği zaman ise onunla ihticac etmek câiz olur. Tek kaldığı zaman onunla ihticac edilmez."

b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Zâide, el-A'meş- Amr b. Murra kanalıyla Ebu'l Bahterî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Alî *radiyallahu anh* dedi ki: "Benim hakkımda iki kişi helâk olur: Sevip aşırıya giden ve buğz edip iftirâ eden."[681]

34/573) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Bize Mûsâ b. Hârûn b. Ziyâd tahdis etti, dedi ki: el-Firyâbî'yi işittim. Bir adam ona Ebû Bekir'e hakâret eden kimse hakkında soruyordu. el-Firyâbî "O kâfirdir" dedi. Adam "Cenâze namazı kılınır mı?" diye sordu. el-Firyâbî "Kılınmaz" dedi. Ben "Lâ ilâhe illallâh dediği hâlde o nasıl yapılır?" diye sordum. Dedi ki: "Ona ellerinizle dokunmayın. Onu çukurunda görünmez hâle getirene kadar tahtayla kaldırın."[682]

681) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (790) ve Abdullah "es-Sünne"de (1315) rivâyet etmiştir.

682) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (794) rivâyet etmiştir.

Sultana Nasihat Hakkında Bab

35/574) Bize Şâz b. Feyyâd tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme, Ebû Ğâlib kanalıyla Ebû Umâme'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bir adam Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Ey Allah'ın Resûlü, hangi cihad daha fazîletlidir?" diye sordu. Rasulullah da şöyle buyurdu:

أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ.

"Cihadın en fazîletlisi zâlim sultânın yanında söylenen hak sözdür" buyurdu.[683]

36/575) Bize Ebû Ömer el-Havdî, Ubeyde b. Ebî Râita'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana Muâviye b. İshâk haber verdi, dedi ki: Bir adam İbn Abbâs'a gelip "Ey Ebû Abbâs, emîrime Allah'tan korkmayı tavsiye edeyim mi?" diye sordu. İbn Abbâs da dedi ki: "Seni öldürmesinden korkarsan bunu yapma. İllâ yapacaksan onunla yalnızken yap."[684]

---

683) Bunu Harb "Mesâil"inde (1513) rivâyet etmiştir.

Yine bunu İbn Mâce (4012) ve "el-Kebîr"de (8/282/no: 8081) et-Taberânî, Ebû Umâme *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiştir.

Yine bunu Ebû Dâvûd (4346), et-Tirmizî (2174) ve İbn Mâce (4011) Ebû Saîd el-Hudrî *radiyallahu anh*'tan rivâyet etmiş; et-Tirmizî şöyle demiştir: "Bu babda Ebû Umâme'den gelen bir rivâyet de vardır. Bu, bu vecihten hasen garib bir hadistir."

684) Bunu "Mesâil"inde (1514) Harb, İbn Ebî Şeybe (38462) ve "el-Emru bi'l Ma'rûfi ve'n Nehyu ani'l Münker"de (76) İbn Ebi'd Dünyâ rivâyet etmiştir.

"Tabakâtu'l Hanâbile"de (1/111) rivâyet edildiğine göre Ahmed b. Şebbûye şöyle demiştir: "Halîfenin huzuruna çıkmak, ona (mârufu) emredip onu (münkerden) sakındırmak üzere Bağdâd'a geldim. Sonra Ahmed b. Hanbel'in yanına girip onunla bu konuda istişâre ettim.

Havâric'in Zemmi, Gerek Onlara Gerekse Hırsızlara ve Yol Kesicilere Karşı Nasıl Bir Muâmelede Bulunulması Gerektiği Hakkında Bab

37/576) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî, Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini haber verdi: "Havâric kötü bir topluluktur. Yeryüzünde onlardan daha şerli bir topluluk bilmiyorum."

Yine şöyle dedi: "Onlar hakkındaki hadis Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den on vecihle sahih olarak rivâyet edilmiştir."[685]

38/577) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Ahmed b. Hanbel'e "Kişi kölesini Hâricîler'e satabilir mi?" diye sordum. "Satamaz" dedi. "Peki onlara yiyecek ve giyecek satabilir mi?" diye sordum. "Satamaz" dedi. "Onu zorlarlarsa?" diye sordum. Bunların hepsini kerih gördü. "Peki onlardan bir şey satın alabilir mi?" diye sordum. "Bir şey satın alamaz ve bir şey satamaz!" dedi.[686]

39/578) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb b. İsmâîl'in haber verdiğine göre o Ebû Abdullah'a şöyle demiş: "Bizim beldemiz her sene Hâricîler'in geldiği bir beldedir. İnsanlar da bizim o beldede ikâmet etmemiz hususunda farklı şeyler söylüyorlar?" Ebû Abdullah da o beldede ikâmet etme hususunda ruhsat 'Bunu yapamayacağından korkarım' dedi."

Ayrıca İbn Ebî Âsım'ın "es-Sünne"sine (Raiyyenin yöneticilere nasihati nasıl olmalıdır babı) bakınız.

685) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (110) rivâyet etmiştir.

686) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (132) rivâyet etmiştir.

vermiş.[687]

40/579) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Saîd b. Mansûr haber verdi, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Muhammed bana İbnu'l Eş'as -ya da İbnu'l Muhelleb- fitnesinde satmak üzere bir hurç verdi. "Onu onlara satayım mı?" diye sordum. "O silah değildir (satabilirsin)" diye cevap verdi. Sonra "Onu onlara satma" dedi.[688]

41/580) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb haber verdi, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Amr en-Nasrî tahdis etti, dedi ki: Sevvâr b. Umâra'yı Ebû Yahyâ es-Seriyy b. Yahyâ'dan onun şöyle dediğini tahdis ederken işittim: Bana Abdulkerîm b. Raşîd tahdis etti, dedi ki: Ezârika'nın Fâris'te olduğu sırada Ahvâz ahâlisi atları yürütüp onlara yönlendirmeye başladı. Bunun üzerine el-Ahnef b. Kays "Bence Ahvâz ahâlisinin esir alınması kesinlikle helâl olmuştur!" dedi.[689]

42/581) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Ebû Abdullah'a sordum, dedim ki: "Bizim bulunduğumuz yerde sahranın bir ucunda kaleler var. Müslümanlar buralarda düşmana -ki onlar Kürtler'dir- karşı ribat yapmaktadır. Onlar tevhid ehlindendir. Namazlarını da kılarlar. Bununla birlikte yol keserler. Bu yerlerde ribat tutmaya ne dersin?"

Ebû Abdullah bunu güzel buldu ve "Bu ne güzeldir!" dedi.

"Ama onlar kıble ehlindendir?" dedim. "Kıble ehlinden olurlarsa olsunlar!" dedi. "Kişi müslümanları savunmakta değil midir?"[690]

43/582) Harb dedi ki: Ahmed'e -başka bir kez- şunu sordum: "Sahrada Bâbenîz denen bir ribat yeri var. Burada gönüllü kimseler bulunuyor, kâfileleri ve düşmanı gözetliyorlar. Düşman Kürtler'dir ve onlar müslümandırlar?"

Bunu beğendi, güzel gördü ve "Onlar müslümanları savunmuyorlar mı?" dedi. Ancak "Savaş olmadığı sürece" de dedi.

---

687) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (135) rivâyet etmiştir.

688) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (139) rivâyet etmiştir.

689) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (140) rivâyet etmiştir.

690) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (141) rivâyet etmiştir.

"Bazen kâfileleri gözetliyorlar da Kürtler onlara saldırıyor" dedim. "Canlarına ve mallarına kastettikleri zaman onlarla savaşabilirler" dedi.[691]

44/583) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Ahmed'e dedim ki: "Ben bir seferdeydim. Önümde bir adam vardı. Karşısına düşman çıktı. Bunun üzerine bana seslenip benden yardım istedi?" (Ahmed) şöyle dedi: "Bilmiyorum. Mal senin malın olsaydı (karşına çıkanla savaşman hususunda sana fetvâ verirdim ve) kalbimde bir sıkıntı olmazdı. Başkasının malına gelince bilmiyorum ki."[692]

45/584) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Ahmed b. Hanbel'e "Adamın biri bir topluluğun yurduna silahla giriyor, onlar da onu öldürüyorlar?" dendi. Ahmed buna cevap vermedi.

Bana Zekeriyyâ b. Yahyâ, Ebû Tâlib'in kendilerine tahdis edip şöyle dediğini haber verdi: Ebû Abdullah'a bir adamın mülküne zorla giren hırsızlar soruldu. "Adam onlarla savaşır mı yoksa onlara uyarıda mı bulunur?" dendi. Dedi ki: "Adamın mahremine girmişler! Onları uyarmaz. Onlarla savaşır. Kendisini savunur. Fakat öldürmeye niyetlenmez."

(Biri) "Peki onlara kılıçla vurur mu?" diye sordu. "Kılıçla olsun başka bir şeyle olsun, elinden geldiğince kendisini savunur fakat karşısındakini öldürmeye niyetlenmez" dedi. Yine "Ona vurup da onu öldürürse ona bir şey gerekmez" dedi.

Ona "Peki sultân ona bir yaptırım uygulamaz mı?" diye sordum. Dedi ki: "İnsanlar bildiği ve onu evinde öldürdüğü takdirde ona bir şey gerekmez. Zira o malı için, canı ve mahremi için savaşmaktadır." Yine "Arkasını dönüp giderse onu bırakmalıdır, takip etmemelidir" dedi.

Ona "Peki bir miktar mal alıp da gitmişse onu takip edebilir mi?" diye sordum. Dedi ki: "Malını almışsa onu takip et. Çünkü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* *'Malı için öldürülen...'* buyurmuştur. Sen malının peşinde olursun. Malını sana bırakırsa artık onu takip etme ve ona vurma. Bırak gitsin. Malını sana bırakmazsa, sen de ona vurursan, bunu yaparken onu öldürmeyi amaçlamazsan, ancak malını almayı ve kendini savunmayı amaçlarsan; öldüğü takdirde sana bir şey gerekmez. Çünkü sen malın için savaşıyorsun. İmrân b.

691) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (142) rivâyet etmiştir.

692) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (155) rivâyet etmiştir.

Husayn'ın hırsız hakkındaki hadisi var ya."

Yani hırsızı öldüren için bir beis görmedi. Bu hadisi zikretti. Yine şöyle dedi: "İbn Ömer'in evine de bir hırsız girmişti. O da sıyrılmış kılıçla koşa koşa dışarıçıkmıştı."[693]

46/585) el-Hallâl dedi ki: Bana Harb el-Kirmânî haber verdi, dedi ki: Bize Abbâs yani el-Anberî tahdis etti, dedi ki: İbn Dâvûd dedi ki: el-Hasen b. Sâlih, Osmân söz konusu edildiğinde susardı. -Yani ona rahmet okumazdı.- Yine el-Hasen b. Sâlih yedi sene boyunca Cuma kılmadı.

Bana Ebû Bekr el-Merrûzî, Ebû Abdullah'ın el-Hasen b. Sâlih'i söz konusu edip şöyle dediğini haber verdi: "Kılıcı (isyan etmeyi) caiz görürdü. Mezhebi hoş karşılanmıyordu. Süfyân bize ondan daha sevimlidir. (el-Hasen b. Sâlih) İbn Hayy son zamanlarda Cuma'yı terk etti. Susması ve verasıyla insanları fitneye düşürmüştü."

Yine o -başka bir kez- el-Hasen b. Sâlih'i söz konusu etti. Dedi ki: "Ebû Fulân -ki Kûfeli olan bu şahsın ismini verdi- Ebu's Serâyâ ve ashâbı ile birlikte isyan etmişti." Sonra çirkin bir olay anlattı.

"Buna nasıl tahammül ettiler?" dedim. Bir şey söylemedi.[694]

693) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (177) rivâyet etmiştir.

694) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (93) rivâyet etmiştir.

Sünnet'in ve Sünnet'e İttibânın Fazîleti Hakkında Bab[695]

47/586) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Abbâs b. Abdulazîm tahdis etti, dedi ki: Bize Ravh tahdis etti, dedi ki: Bize el-Evzâî, Yahyâ b. Ebî Kesîr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sünnet Kitâb üzerinde kâdıdır ama Kitab Sünnet üzerindekâdıdeğildir."[696]

48/587) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Ravh tahdis etti, dedi ki: Bize el-Evzâî tahdis etti, dedi ki: Mekhûl şöyle dedi: "Sünnet'in Kur'ân'a muhtaç olduğundançok Kur'ân Sünnet'e muhtaçtır."[697]

49/588) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Muhammed b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Mus'ab tahdis etti, dedi ki: Bize el-Evzâî, Hassân b. Atıyye'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Cibrîl *aleyhisselam* Kur'ân'ı ve Sünnet'i indiriyor, ona Kur'ân'ı öğrettiği gibi Sünnet'i de öğretiyordu."[698]

50/ 589) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Ebû Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulğaffâr b. el-Velîd, Ebû Ca'fer er-Râzî- el-Alâ b. el-Museyyeb kanalıyla babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: "Biz (Sünnet'e ve selefe) ittibâ

---

695) Bu kitabın aslının 37. babında bu babda zikredilenlerin benzeri geçmişti.

696) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (219) Harb el-Kirmânî tarîkinden rivâyet etmiştir. Tahrîcinin kalanı için "el-İbânetu's Suğrâ"daki (80) ta'lîkime bakınız.

697) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (222) Harb el-Kirmânî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca el-Mervezî "es-Sünne"de (93) rivâyet etmiştir.

698) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (224) Harb el-Kirmânî tarîkinden rivâyet etmiştir. Tahrîcinin kalanı için "el-İbânetu's Suğrâ"daki (80) ta'lîkime bakınız.

eder, bidat çıkarmayız. Uyar, yenilik ortaya atmayız. Eserlere yapıştığımız sürece de asla sapmayız."[699]

51/590) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Ebû Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize el-Firyâbî, Süfyân- el-A'meş- Mâlik b. el-Hâris- Abdurrahmân b. Yezîd kanalıyla İbn Mes'ûd'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sünnet içinde orta yollu olmak bidat içinde (ibâdette) gayretli olmaktan yeğdir."[700]

52/591) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Âmir tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be, Âsım el-Ahvel'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ebu'l Âliye bize şöyle derdi: "İslâm'ı öğrenin. İslâm'ı öğrendikten sonra Kur'ân'ı öğrenin. Kur'ân'ı öğrendikten sonra Sünnet'i öğrenin. Zira nebînizin sünneti dosdoğru bir yoldur. Aman, yoldan sağa sola sapmaktan sakının! İnsanlar arasına düşmanlık atan eziyet verici şu hevâlardan da uzak durun!"[701]

53/592) Bize Ebu'l Ezher tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Yûsuf, İbrâhîm b. el-Edhem'den onun şöyle dediğini tahdis etti: İbn Şübrüme'ye bir şey sordum. O da cevabını verdi. Başımda çetin bir mesele vardı. Bundan dolayı ona "İyice düşün, acele etme" dedim. "Eseri bulduysam ve yol belli olduysa seni neden tutayım ki?" dedi.[702]

---

699) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (336) Harb el-Kirmânî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca el-Isbehânî "el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce"de (1/222) rivâyet etmiştir.

700) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (437) Harb el-Kirmânî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu ayrıca el-Mervezî'nin "es-Sünne"sinde (77) ve et-Taberânî'nin "el-Kebîr"inde (10/207) yer almaktadır.

701) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (806) Harb el-Kirmânî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca "Câmi"inde (20758, Abdurrazzâk Musannefi) Ma'mer ve el-Lâlekâî (17) rivâyet etmiştir.

702) Mesâilu Harb, 2405

Rey ve Rey Ehlinin Zemmine Dâir Bab

54/593) Harb b. İsmâîl dedi ki: Ahmed b. Hanbel'e reye bakmak soruldu da bunu kerih gördü ve bundan sakındırdı.[703]

55/594) Harb b. İsmâîl dedi ki: Ahmed b. Hanbel'e "Adamın başına bir mesele geliyor fakat soracağı birini bulamıyor, rey ehline sorabilir mi?" diye soruldu. Ahmed "Rey ehline kesinlikle bir şey soramaz!" dedi.[704]

56/595) Harb, eş-Şa'bî'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İbn Mes'ûd *radiyallahu anh* dedi ki: "Aman 'Ne dersin, görüşün nedir?'den sakının! Zira sizden öncekiler 'Ne dersin, görüşün nedir?' sebebiyle helâk olmuştur. Bir şeyi başka bir şeyle kıyas etmeyin. Sonra ayağınız iyice bastıktan sonra kayar."[705]

---

703) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (441) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

704) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (413) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

705) İğâsetu'l Lehfân, 1/354

Hevâların ve Bidatlerin Zemmine, Hevâ ve Bidat Ehlinden ve Onların Kitaplarından Sakındırmaya Dâir Bab

57/596) Harb b. İsmâîl dedi ki: Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Mûsâ tahdis etti, dedi ki: Bize Kesîr b. Hişâm tahdis etti, dedi ki: Bize Îsâ b. İbrâhîm, Abdulğafûr b. Abdulazîz- babası kanalıyla dedesinden onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah buyurdu ki:

لِكُلِّ أُمَّةٍ آفَةٌ، وَآفَةُ أُمَّتِي الْأَهْوَاءُ.

"Her ümmetin bir âfeti vardır. Bu ümmetin âfeti de hevâlardır."[706]

58/597) Bize Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl yani İbn Zekeriyyâ, Âsım el-Ahvel kanalıyla Muhammed b. Sîrîn'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelmişti ki o zamanda hadisin isnadı sorulmuyordu. Tâ ki fitne vukû buldu da hadisin isnadı sorulmaya başladı. Ki bakılsın: Kim Ehli Sünnet'tense hadisi alınsın. Kim de bidat ehlindense hadisi terk edilsin."[707]

---

706) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (628) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

İsnadında Îsâ b. İbrâhîm vardır ki onun hakkında el-Buhârî ve en-Nesâî "Hadisi münkerdir", Yahyâ "Bir şey değildir", Ebû Hâtim "Hadisi metruktur" demiştir. (Mîzânu'l İ'tidâl, 5/371)

Yine isnadında Abdulğafûr b. Abdulazîz vardır ki onun hakkında Yahyâ b. Maîn "Hadisi bir şey değildir", İbn Hibbân "Hadis uyduranlardandı", el-Buhârî "Onu terk etmişlerdir" demiştir. (Mîzânu'l İ'tidâl, 4/480)

707) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2385) rivâyet etmiştir.

59/598) Harb dedi ki: Ahmed dedi ki: "Kaderiyye'nin, Râfıza'nın, ayrıca bir bidate çağırıp onun uğruna tartışmaya girenlerin şehâdeti geçerli değildir."[708]

60/599) Harb dedi ki: Bize Ebû Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'lâ, Talha b. Amr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Hevâ ehliyle oturmayın! Zira onlarda uyuz gibi (bulaşıcı) bir şey vardır."[709]

61/600) Harb dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Muâviye b. Amr tahdis etti, dedi ki: Bize Zâide tahdis etti, dedi ki: Bize Hişâm tahdis etti, dedi ki: el-Hasen ve Mahmûd derlerdi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın ve onlardan bir şey dinlemeyin!"[710]

62/601) Harb dedi ki: İshâk'a bidat ehline lânet etmeyi sordum. "Lâneti hakediyorlar" dedi.[711]

63/602) Harb b. İsmâîl dedi ki: İshâk b. Râhûye'ye "Adamın biri bir adamdan içerisinde Cehm'in görüşleri ya da kaderi inkâr görüşü olan bir kitabı çalıyor?" diye sordum. "Onu atmalıdır" dedi. "Kitabı yakmadan ya da atmadan önce adam onu alıyor, bu durumda elinin kesilmesi gerekir mi?" diye sordum. "Elinin kesilmesi gerekmez" dedi.

Yine İshâk'a şöyle dedim: "Adamın birinde içerisinde ircâ görüşü, kaderi inkâr görüşü ya da herhangi bir bidat olan bir kitap vardı. Kitabı ondan ödünç aldım. Kitap elime geçince onu yaktım ya da parçaladım. (Bu durumda bana bir şey gerekir mi?"

"Sana bir şey gerekmez" dedi.[712]

64/603) Bize Ahmed b. Saîd, Saîd b. Âmir'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Harb, Huveyl'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Yûnus b. Ubeyd'in yanına girmiştik. O sırada bir adam geldi. "Ey Ebû Abdullah, bizi Amr b. Ubeyd'in halkasına katılmaktan sakındırıyorsun ama oğlunun onun meclisinde bulunmuşluğu vardır!" dedi. Yûnus "Oğlum mu?!" dedi. Adam "Evet" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Yûnus çok öfkelendi. Biz o hâldeyken Yûdiye karşılık verdi.

---

708) et-Turuku'l Hukmiyye, s. 254

709) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (1045) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

710) Bunu el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (767) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

711) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1420) rivâyet etmiştir.

712) el-Uluvv, 512

nus'un oğlu geldi. Yûnus "Oğulcuğum, Amr b. Ubeyd hakkındaki görüşümü bildiğin hâlde neden onun meclisinde bulunuyorsun?" diye sordu. Oğlu "Babacığım, falanla birlikteydim" deyip mazeret sundu. Bunun üzerine Yûnus şunları söyledi: "Seni zinadan, hırsızlıktan ve şarap içmekten sakındırıyorum fakat vallahi Allah'ın huzuruna bunlarla çıkman bana O'nun huzuruna Amr b. Ubeyd'in ve Amr'ın ashâbının görüşüyle çıkmandan daha sevimlidir."[713]

65/604) Harb dedi ki: Bağdâd kadısı Şuayb b. Sehl'in anılması üzerine Ahmed'in "Allah onu rezil etsin!" dediğini işittim. O Cehm'in görüşünü benimsiyordu.[714]

66/605) Bize Ahmed b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, Amr b. Dînâr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Tâvûs bize dedi ki: "Ma'bed'i rezil edin!"[715]

67/606) Harb dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Abdulvâris et-Tennûrî hadiste sâlih idi fakat görüşü kötü bir görüştü." Yani onun Amr b. Ubeyd'in fitnesine kapıldığını kastediyordu.[716]

68/607) Ebû Muhammed dedi ki: Bana Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki:

---

713) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2431) rivâyet etmiştir. Tahrîcini "er-Reddu ale'l Mubtedi-a"da (51) yapmış bulunuyorum.

714) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1764, 2043) ve el-Hallâl onun tarîkinden "es-Sünne"de (1764) rivâyet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim "el-Cerhu ve't Ta'dîl"de (4/347) şöyle demiştir: Bize Harb b. İsmâîl -bana yazdıkları içerisinde- haber verdi, dedi ki: Bağdad kadısı Şuayb b. Sehl'in anılması üzerine Ahmed b. Hanbel'in "Allah onu rezil etsin!" dediğini işittim. O Cehm'in görüşünü benimsiyordu.

"Târîhu Bağdâd"da (9/243) şu geçmektedir: "...Şa'bûye olarak bilinir. Ca'fer b. Îsâ el-Hasenî'nin ölmesi üzerine el-Mu'tasım döneminde Rasâfe'nin kadılığına getirilmiştir..."

Sonra isnadıyla el-Hâris b. Ebî Usâme'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İki yüz yirmi yedi yılında Rebîulevvel ayının bitmesine üç gece varken bir topluluk Cuma günü Rasâfe Mescidi'nde Cehmiyye'den iki adamın üzerine çullandılar. Onları dövüp perişan ettiler. Sonra Kadı Şuayb b. Sehl'in mescidine yürüdüler. Maksatları onun mescidinde yazdığı ve içerisinde Kur'ân'ın yaratılmış olduğu zikredilen bir kitabı yok etmekti. Karşılarına Şuayb'ın bir hizmetçisi çıktı ve onlara ok attı. Onlar da galeyâna gelip Şuayb'ın kapısını yaktılar. İnsanlar onun evini yağmaladı. Canına kastettiler. Fakat Şuayb onlardan kaçtı. Bize ulaştığı kadarıyla kapısı yakılan ve evi yağmalanan ilk kadı odur. Cehm'in görüşünü savunuyordu. Ehli Sünnet'i sevmiyor, onlara güçlerinin yettiğinden fazlasını yüklüyor, onları küçümsüyor, ne farzlarını ne de nâfilelerini kabul ediyordu."

715) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1421) rivâyet etmiştir.

716) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2038) rivâyet etmiştir.

Haccâc b. el-Minhâl'in şöyle dediğini işittim: Hammâd b. Zeyd, Yezîd b. Zurey', Bişr b. el-Mufaddal ve hadis ashâbından birçok kişi bir cenâzedeydi. Hammâd'a "Bizimle gel de Abdulvâris'e onun hakkında kulağımıza gelenleri soralım" dediler. Hammâd "Ben gelmem" dedi. Bunun üzerine onlardan birkaç kişi gidip onun yanına girdiler. "Ey Ebû Ubeyd, kulağımıza geldiğine göre sen 'Amr b. Ubeyd Alkame'den ve el-Esved'den daha fakihtir' diyormuşsun?" diye sordular. Abdulvâris şöyle dedi: "'O bu ikisinin hocasından daha fakihtir' deseydim yine doğru söylemiş olurdum."[717]

69/608) Ebû Ma'n dedi ki: İnsanları şöyle derken işittim: "Abdulvâris cuma kılmazdı."[718]

70/609) (Harb) dedi ki: Ebû Ma'n dedi ki: Bana Abdussamed b. Abdulvâris'i şöyle derken işiten biri haber verdi: Hişâm ed-Destuvâî'nin yanına gittim. "Sen kimin oğlusun?" diye sordu. "Abdulvâris'in oğluyum" dedim. Bunun üzerine "O zaman sen küçük mutezilîsin!" dedi.[719]

71/610) Harb dedi ki: Muhammed b. Ebî Bekr'i "Süfyân b. Habîb Mutezile'yi severdi" derken işittim. Yine o "Abdulvâris çok daha beterdi" dedi. "Peki Abdussamed?" diye sordum. Dedi ki: "O münâfıklık ederdi. Ehli Sünnet'e Ehli Sünnet'tenmiş gibi, onlara da onlardanmış gibi görünürdü."[720]

72/611) Ebû Ma'n'ı şöyle derken işittim: Abdulvâris et-Tennûrî, Ebû Alî el-Esverî, Abbâd b. Suheyb el-Kelbî, Bişr b. İbrâhîm el-Ensârî, Abdulvâhid b. Zeyd, Hamza b. Necîh, Süfyân b. Habîb, Mehdî b. Hilâl, Sâlih b. Amr, Osmân el-Berrî, Halîl b. Murra ve Ömer... hepsi kaderi inkâr görüşünü benimsiyor ve itham ediliyordu. Allah'tan âfiyet dileriz."[721]

73/612) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Hişâm b. el-Kâsım tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Talha, Seleme b. Kuheyl'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Zerr -ki ircâ hakkında konuşan ilk kimsedir- ircâyı ortaya koydu, sonra "Ben bunun din edinilmesinden endişe ediyorum" dedi. Uzak

---

717) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2039) rivâyet etmiştir.
Onun İbn Mes'ûd *radiyallahu anh*'tan daha fakih olduğunu söylemek istemektedir. Allah, Amr b. Ubeyd'i de onu övenleri de rezil etsin!
718) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2040) rivâyet etmiştir.
719) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2041) rivâyet etmiştir.
720) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2260) rivâyet etmiştir.
721) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2042) rivâyet etmiştir.

bölgelerden kendisine kitaplar gelince onu "Bundan başka bir şey mi olacaktı?" derken işittim.[722]

74/613) Ahmed'i şöyle derken işittim: "Ebû Lebîd kaderi inkâr görüşünü benimsiyordu fakat hadisi sâlihti."[723]

75/614) Bize Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be b. el-Hakem tahdis etti, dedi ki: "Yahyâ b. el-Cezzâr aşırıya giderdi." Yani şiilikte aşırıya giderdi.[724]

76/615) Ebû Muhammed dedi ki: İshâk'ı şöyle derken işittim: Ubeyd'in oğulları üçtü. Hepsi de birbirinden farklıydı. Muhammed b. Ubeyd sünnet ehliydi. Ya'lâ katıksız şiiydi. (Kaderi inkâr görüşünü benimseyen) Amr b. Ubeyd ise en büyükleriydi."[725]

77/616) Ebû Abdullah dedi ki: "İbrâhîm b. Tahmân'ın hadisi sâlihtir." Onu öven sözler söyledi ve şunu ekledi: "Fakat o ircâ hakkında konuşmaktadır."[726]

78/617) Yine o dedi ki: "Beşîr b. Muhâcir'in mürciî olduğunu söylemektedirler fakat onun hadisi sâlihtir."[727]

79/618) Ebû Muhammed (yani Harb) dedi ki: Bize ayrıca Ahmed b. Saîd ed-Dârimî tahdis etti, dedi ki: "Hammâd'ın, Zerr'in ve Ömer b. Zerr'in ircâyı savunduklarını ve ircâda aşırıya gittiklerini söylerlerdi. Ebû Hanîfe de ircâyı savunur ve ircâda aşırıya giderdi. Mis'ar da ircâyı savunur fakat o kadar aşırıya gitmezdi. Alkame b. Mersed, Kays b. Müslim ve Amr b. Murra da ircâyı savunur fakat aşırıya gitmezlerdi. Abdulazîz b. Ebî Ravvâd da Mekke'de ircâyı savunur ve aşırıya giderdi. Sâlim el-Eftas da ircâyı savunurdu. İbrâhîm et-Teymî de Kûfe'de ircâyı savunurdu. Talk b. Habîb de Basralıdır ve ircâyı savunurdu."[728]

80/619) Ebû Abdullah'a Alî b. Zeyd soruldu da "İnsanlar ondan rivâyette

---

722) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2050) rivâyet etmiştir.
723) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2053) rivâyet etmiştir.
724) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2065) rivâyet etmiştir.
725) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2070) rivâyet etmiştir.
726) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2083) rivâyet etmiştir.
727) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2084) rivâyet etmiştir.
728) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2085) rivâyet etmiştir.

bulunmuştur" diye cevap verdi. "Ey Ebû Abdullah, o şiiliği benimsemez miydi?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, hem de şiddetli biçimde. Aşırıya giderdi. Ammâr ed-Duhnî de aşırıya giderdi. Yûnus b. Şebâb en şedidleriydi."[729]

81/620) Harb dedi ki: İshâk'ı şöyle derken işittim: Ebû Vehb'i İbnu'l Mubârek'ten şunu aktarırken işittim: O bir gün Ebû Hanîfe'yi andı ve "Gerçekten o hadiste yetimdi" dedi.[730]

82/621) Bize Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Kudâme tahdis etti, dedi ki: Seleme b. Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: Bir adam İbnu'l Mubârek'e "Ebû Hanîfe hadisi bilen biri miydi?" diye sordu. İbnu'l Mubârek dedi ki: "Buna ehil değildi. Nâfi'yi bıraktı da Ebu'l Atûf'tan rivâyette bulundu."[731]

83/622) Ahmed dedi ki: "Amr b. Murra son zamanlarında ircâyı dillendirmiştir."[732]

84/623) Ahmed'e "el-Hasen b. Sâlih'in hadisi nasıldır?" diye sordum. "O mu! Onun hadisi ne güzeldir!" dedi ve onun sika olduğunu söyledi. "Ama onun şiiliği benimsediği söylenmektedir" dedim. "Öyleydi" dedi.[733]

85/624) Ebû Ma'n'ın şöyle dediğini işittim: "Süfyân b. Habîb kaderî idi."[734]

86/625) Bize Ebu'r Rabî' tahdis etti, dedi ki: Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'un şöyle dediğini aktardı: Saîd b. Cubeyr beni Talk b. Habîb ile birlikte gördü de "Seni Talk ile gördüm değil mi, sakın onunla oturma!" dedi. Yine dedi ki:

729) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2121) rivâyet etmiştir.

730) Bunu Harb "el-Mesâil"de (63) rivâyet etmiştir.

731) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2127) rivâyet etmiştir.

"el-Mecrûhîn"de (1/218) şunlar zikredilmiştir: "el-Cerrâh b. el-Minhâl el-Cezerî. Harrân ehlindendir. Künyesi Ebu'l Atûf'tur ki bununla bilinir. ez-Zuhrî'den ve el-Hakem'den rivâyette bulunmuştur. Ondan da Ebû Hanîfe ve Yezîd b. Hârûn rivâyette bulunmuştur. Ebu'l Atûf kötü bir adamdı. Şarap içer ve hadiste yalan söylerdi. Yüz altmış sekiz yılında vefat etmiştir. el-Hanbelî'yi şöyle derken işittim: Ahmed b. Zuheyr'i işittim de Yahyâ b. Maîn'den onun şöyle dediğini aktardı: 'Ebu'l Atûf el-Cezerî'nin hadisi bir şey değildir.'"

Ayrıca el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de (2/228) onun hakkında "Hadisi münkerdir" demiştir.

732) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2144) rivâyet etmiştir.

733) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2150) rivâyet etmiştir.

734) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2261) rivâyet etmiştir.

"Basra'da anne babasına ondan daha iyi davranan ve daha çok ibâdet eden birini görmedim."[735]

87/626) Harb dedi ki: Ahmed b. Saîd'e "Mâlik İkrime'nin hadislerini neden terk etti?" diye sordum. "Görüşünden dolayı" dedi. "Görüşü neydi?" diye sordum. Dedi ki: "Hâricîlerin görüşünün bir benzeriydi. Yalana gelince (ona bunu nisbet etmekten) Allah'a sığınırım!"[736]

88/627) Harb dedi ki: Ahmed'e, Osmân Ebu'l Yakzân'ı sordum. Dedi ki: "O Osmân b. Umeyr'dir. Ondan Şerîk ve Süfyân rivâyette bulunmuştur. Münker hadisler rivâyet etmiştir. Ayrıca onda bir miktar şiilik vardı."[737]

89/628) Harb dedi ki: Ahmed'e Katâde soruldu. Açık konuşmadı fakat onun kaderi inkâr görüşüne sahip olduğunu düşünüyordu. Yine dedi ki: "Hasen'in, Hemmâm'ın ve Hişâm'ın ashâbının geneli kader meselesinden dolayı zayıflanıyordu."[738]

90/629) Bize Abbâs tahdis etti, dedi ki: Ebû Âsım'ın şöyle dediğini işittim: Süfyân'a Züfer b. el-Huzeyl'in ölüm haberini getirdim. Dedi ki: "Allah'a hamd olsun! Bizi, kendisiyle birçok insanı sınadığı şeyden âfiyette kıldı."[739]

---

735) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2386) rivâyet etmiştir.
736) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1970) rivâyet etmiştir.
737) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1970) rivâyet etmiştir.
738) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1992) rivâyet etmiştir.
739) Bunu Harb "el-Mesâil"de (2409) rivâyet etmiştir.

Kaderiyye'nin ve Diğer Bidat Ehlinin Arkasında Namaz Hakkında Bab[740]

91/630) İshâk'a Kaderiyye'nin arkasında namazı sordum. Dedi ki: "Kaderî olduğunu bile bile kasten onun arkasında namaz kılma. Fakat kılarsan bu câiz/geçerlidir. Namazını iâde etmen gerekmez." Yani (onun kaderî olduğunu) bilmediğin takdirde.

92/631) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bir adamın Süfyân es-Sevrî'ye "Adam kaderi yalanlıyor, arkasında namaz kılayım mı?" diye sorduğunu işittim. Süfyân "Onu öne geçirmeyin!" dedi. Adam "Ama o beldenin imamıdır, ondan başka imamları da yoktur?" diye sordu. Süfyân yine "Onu öne geçirmeyin, onu öne geçirmeyin!" dedi.

93/632) Bize Sehl b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize el-Asmaî tahdis etti, dedi ki: Bana Ömer b. el-Heysem tahdis etti, dedi ki: es-Sevrî'ye "Bir kaderînin arkasında namaz kılan kimse hakkında ne diyorsun?" diye soruldu. es-Sevrî "Dört yıl olsa bile (arkasında kıldığın) namazları iâde et!" dedi.

94/633) Muhammed b. el-Vezîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mervân tahdis etti, dedi ki: el-Evzâî dedi ki: "Mecbûr kalınması durumu haricinde kaderînin arkasında namaz kılınmaz."

95/634) Bize Ebû Hafs Amr b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye

740) Harb *rahimehullah* "Mesâil"indeki namaz ile ilgili bablar arasında böyle bir bab açmıştır. (et-Tahâratu ve's Salât, 1/522) Ayrıca bu kitabın 5 numaralı babında mürciînin arkasında namaz söz konusu edilmişti. Ayrıca 11 numaralı babda (Cehmînin ve Râfızînin Arkasında Namaz Babı) bidat ehlinin arkasında namaz ile ilgili daha fazla açıklama vardır.

tahdis etti, dedi ki: ez-Zebîdî'ye "Bidat ehlinin ya da inkârcının arkasında namaz kılınır mı?" diye sordum. Dedi ki: "Yönetici ise senin bir sorumluluğun yoktur. Mazeret sahibi olursun. Yönetici değilse arkasında namaz kılma."

96/635) Bize Abde b. Abdurrahîm tahdis etti, dedi ki: Bakıyye b. el-Velîd dedi ki: Habîb b. Ömer el-Ensârî, babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Vâsile b. el-Eska'ı şöyle derken işittim: "Kaderînin arkasında namaz kılmış olursam namazımı iâde ederim."

97/636) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hasen b. Habîb tahdis etti, dedi ki: Bize Nûh b. Ceûne tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulkerîm tahdis etti, dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: "Eşek leşinin arkasında namaz kılmam bana kaderînin arkasında namaz kılmamdan daha sevimlidir."

98/637) Bize Ebû Takıyy Hişâm b. Abdulmelik tahdis etti, dedi ki: Yahyâ b. Saîd el-Attâr dedi ki: Bize Îsâ b. Sâlih, Harb b. Sureyc'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Muhammed b. Alî'ye "Bizim kaderî bir imamımız var ve arkasında namaz kılıyoruz?" dedim. "Ne zamandan beri arkasında namaz kılıyorsun?" diye sordu. "Üç yıldır" diye cevap verdim. Bunun üzerine "Otuz senedir kılıyor olsan bile (arkasında kıldığın) namazlarını iâde et!" dedi.

99/638) İshâk'ı "Kim 'Ben müminim' derse mürciîdir" derken işittim. "Arkasında namaz kılınır mı?" diye sordum. "Hayır" dedi.

100/639) Bize İbrâhîm b. Abdullah el-Ensârî, Ebû Ubeyd'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kaderînin, hâricînin ve mürciînin arkasında namaza gelince bunu hoş görmem. Doğru da bulmam. Fakat bir adam (bunların arkasında) namaz kılmış olursa namazının fâsid olduğunu söylemem ve ona namazını iâde etmesini emretmem."

101/640) Bize Ahmed b. Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bize Mu'temir b. Süleymân, Leys kanalıyla Nuaym b. Ebî Hind'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* dedi ki: "Mümin olduğunu söyleyen kâfirdir. Âlim olduğunu söyleyen câhildir. Cennetlik olduğunu söyleyen cehennemliktir."

Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'in Önüne Geçirenin Arkasında Namaz Hakkında Bab[741]

102/641) Ahmed b. Hanbel'e "Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'in önüne geçiren kimsenin arkasında namaz?" diye sordum. "Onun arkasında namaz kılınmaz" dedi.

103/642) Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Zâide'yi şöyle derken işittim: "Râfizî olsaydı arkasında namaz kılmazdım."

104/643) Bize İbrâhîm b. Abdullah el-Ensârî tahdis etti, dedi ki: [Bana Ebu'l Abbâs tahdis etti, dedi ki:][742] Ebû Ubeyd'i şöyle derken işittim: "Ha cehmînin ve râfizînin arkasında namaz kılmışım ha yahudinin ve hristiyanın arkasında namaz kılmışım, benim için birdir."

(Ebu'l Abbâs) dedi ki: Yine Ebû Ubeyd'i şöyle derken işittim: "Ebû Bekir'i Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra bütün insanların önüne geçirmeyen kimsenin arkasında namaz kılınmaz."

---

741) Harb *rahimehullah* "Mesâil"indeki namaz ile ilgili bablar arasında böyle bir bab açmıştır. (et-Tahâratu ve's Salât, 1/524) Ayrıca bir önceki baba bakınız.

742) Asılda böyle geçmektedir fakat 287 ve 639 numaralı eserlerde bu yer almamaktadır.

Yine Bidat Ehli Hakkında Bir Bab[743]

105/644) Harb dedi ki: Ahmed'e "Yani bidat ehlinin tamamının arkasında namaz kılmayı kerih görüyor musun?" diye sordum. "Hepsi bir değildir" dedi.[744]

---

743) Harb *rahimehullah* "Mesâil"indeki namaz ile ilgili bablar arasında böyle bir bab açmıştır. (et-Tahâratu ve's Salât, 1/525)

744) Fethu'l Bârî, İbn Receb, 6/192

İbn Receb "Fethu'l Bârî"de (6/191) şunları söylemiştir: "Bir tâife bidat ehlinin katıları ile katı olmayanları arasında ayrıma gitmiştir. Örneğin Ebû Ubeyd cehmînin ya da râfızînin arkasında namaz kılan kimse hakkında 'İâde etmelidir' demişken kaderînin, mürciînin ya da hâricînin arkasında namaz kılan kimse hakkında 'Onu iâdeyi emretmem' demiştir. Aynı şekilde İmam Ahmed Cehmiyye'nin arkasında kılınan namaz hakkında 'İâde edilmelidir' demiştir. Onun nezdinde cehmî 'Kur'ân yaratılmıştır' diyen kimsedir. O kâfirdir. Ya da duraksayıp ne 'yaratılmış' ne de 'yaratılmamış' diyen kimsedir. Ahmed bu kimsenin arkasında kılınan namazın da iâde edilmesi gerektiğini açıkça ifâde etmiştir. Yine o '"Kur'ân'ı telaffuzum yaratılmıştır" diyenin arkasında namaz kılınmaz, o cehmîdir' demiştir. Yine o şöyle demiştir: '"(Allah) bir şey olana kadar onun olacağını bilmez" dediği takdirde kaderînin arkasında namaz kılınmaz. Zira o kâfirdir. Kişi (onun arkasında) namaz kılmış olursa iâde eder.' Yine o kaderî hakkında 'Davetçi olup tartışmalara girdiği takdirde arkasında kılınan namaz iâde edilir' demiştir. Bu onlardan ezelî ilmi inkâr etmeyenlere hamledilir. Yine o Havâric hakkında 'Bir beldeye hâkim oldukları takdirde arkalarında namaz kılınır' demiştir. Başka bir defa 'Arkalarında Cuma kılınır, nitekim İbn Ömer Necde el-Harûrî'nin arkasında namaz kılmıştır' demiştir. Yine o Sahâbe'ye dil uzatan râfızî hakkında 'Arkasında namaz kılınmaz' demiştir. Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'in önüne geçiren kimse hakkında şöyle demiştir: 'İlmi olmayan bir câhilse arkasında namaz kıl. Bunda bir beis olmayacağını ümit ederim. Şâyet bunu din ediniyorsa arkasında namaz kılma.' Yine o -amelleri imanın kapsamına sokmayan kimse olan- mürciî hakkında 'Davetçiyse arkasında namaz kılınmaz' demiştir. Yine o (genel olarak) hevâ ehlinin arkasında namaz hakkında şöyle demiştir: 'Davetçi olduğu ve bidatini savunmak için tartışmaya girdiği takdirde arkasında namaz kılınmaz. Böyle değilse bir beis yoktur.' Bu, sâhibi kâfir olmayan bidatler hakkında yorumlanır. Sâhibi kâfir olan bidatlere

106/645) Bize Saîd b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mubârek'in Hişâm b. Hassân kanalıyla el-Hasen'den tahdis ettiğine göre ona bidat ehlinin arkasında namaz soruldu. Dedi ki: "Onun arkasında namaz kıl. Bidati kendinedir. Bidatinin zilleti ve pası kendinedir."

107/646) Bize Ebû Umeyye Muhammed b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Kesîr b. Hişâm, Ca'fer b. Birkân'dan onun şöyle dediğini nakletti: Meymûn b. Mihrân'a "Havâric'den olduğu söylenen bir adamın arkasında namaz kılmak hakkındaki görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Sen namazı ona kılmıyorsun. Namazı ancak Allah'a kılıyorsun. Biz harûrî ve ezrakî olan el-Haccâc'ın arkasında namaz kılardık." Bunun üzerine (anlamadığımı belli ederek) ona baktım. Dedi ki: "Sen harûrînin ve ezrakînin ne olduğunu bilir misin? O, bir âyete aykırı davrandığın zaman seni kâfir olan isimlendiren ve kanını helâl sayan kişidir. el-Haccâc öyleydi."

108/647) Bize Ebû Umeyye tahdis etti, dedi ki: Bize Kabîsa tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân, Ukbe el-Esedî kanalıyla Yezîd b. Ebî Süleymân'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Ebû Vâil, el-Muhtâr ile birlikte namaz kılıp Cuma namazını eda ederdi."

109/648) İshâk'a rey ashâbının arkasında namaz soruldu. "Sâlih olduğu takdirde bir beis yoktur" dedi.

110/649) Bize İshâk tahdis etti, dedi ki: Yahyâ b. Âdem'i şöyle derken işittim: "Muhammed b. el-Hasen'in arkasında namaz kıldım da kötü kıldırdığından dolayı namazımı iâde ettim."

111/650) [Ahmed'e "Bismillâhirrahmânirrahîm'i açıktan okuyan imamın arkasında namaz?" diye sordum. "Bidat ehli olmadığı takdirde bir beis yoktur" dedi.][745]

gelince bu bidatlerin ehillerinin arkasında kılınan namaz iâde edilir. Nitekim bu ondan (yani Ahmed'den) aktarılmıştı."

745) el-Mesâil, et-Tahâratu ve's Salât, 1/413

Bidat Ehlinin Gıybeti Hakkında Bab

112/651) Harb dedi ki: Ahmed'i şöyle derken işittim: "Kişi bidat ehliyse ve bunu gizlemiyorsa ya da açıktan fısk işleyen biriyse onun gıybeti olmaz."[746]

113/652) İshâk'a bidat ehlinin gıybetini sordum. "Onların hürmeti olmaz" dedi. İbnu'l Mubârek'ten onun şöyle dediğini aktardı: "Onların gıybeti olmaz. Fakat kişinin dilini buna alıştırmasını hoş görmem. Şirk ehli de böyledir." (İshâk) İbn Sîrîn'den de bunun mekruh olduğunu aktardı.[747]

114/653) Muhammed b. Beşşâr'a "Kişi bidat ehlinin gıybetini yapabilir mi?" diye sordum. Dedi ki: "Onların gıybeti olmaz. Fakat bu hoşuma gitmez. 'Falan bidat ehlidir' demene gelince bu gıybet değildir. Aynı şekilde hadis hususunda 'Falan hata yapar, falanca falancadan daha sebttir' gibi şeyler söylemen de gıybet değildir. İnsanlara açıklaman gereken bir şeydir."

"Bir adam 'Amr b. Ubeyd kötü bir adamdı, Abbâd b. Suhayb kötü bir adamdı' derse?" diye sordum. Buna ruhsat verir gibi oldu.[748]

115/654) Bize Yahyâ b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye haber verdi, dedi ki: el-Evzâî'ye sordum, dedim ki: "Kendisiyle uğraşmamam gereken kişi kimdir? Meselâ adamı sarhoşken, zina ederken ve kendisine helâl olma-

---

746) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1405) rivâyet etmiştir. Yine bunu "el-Âdâbu'ş Şer'iyye"de (1/261) geçtiği üzere el-Hallâl Harb tarîkinden rivâyet etmiştir.

747) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1406) rivâyet etmiştir.

748) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1407) rivâyet etmiştir.

yan işler yaparken görüyorum."

Dedi ki: "Gizli yapıyorsa bunları söz konusu etmen doğru değildir. Fakat bunları yapan kendisini kimin gördüğüne aldırmıyor ve gizlenmiyorsa onun gıybeti olmaz."[749]

116/655) Bize Ahmed b. Nasr tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Ğâlib ve Ömer b. Hârûn, er-Rabî' b. Sabîh kanalıyla el-Hasen'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bidat ehlinin gıybeti olmaz."[750]

117/656) Bize Abdullah b. Abdulvehhâb tahdis etti, dedi ki: Bize Ziyâd b. er-Rabî', Abdurrahmân b. Uzeyne'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize şeyhlerimiz tahdis etti, dediler ki: "Üç kişinin hürmeti de gıybeti de yoktur: Zulmedip haksızlık yapan yönetici, fıskını açıktan işleyen fâsık ve bidat ehli."[751]

118/657) Bize Abdullah tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne, Katâde kanalıyla el-Hasen'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Fâsıkla aranda hürmet yoktur."[752]

119/658) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Muâz b. Hişâm tahdis etti, dedi ki: Bana babamın Katâde kanalıyla el-Hasen'den tahdis ettiğine göre o "Fâcirin hürmeti yoktur" derdi.[753]

Katâde dedi ki: "Sanki o namaz kılan fâcirin gıybetinin yapıldığı takdirde bunda bir beis olmadığı görüşündeydi."[754]

---

749) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1408) rivâyet etmiştir.

750) Bunu "el-Mesâil"de (1409) Harb ve el-Lâlekâî (280) rivâyet etmiştir.
Yine el-Lâlekâî'nin (278) rivâyet ettiğine göre el-Hasen el-Basrî şöyle demiştir: "Üç kişi vardır ki gıybet yönünden hürmetleri yoktur: Bunlardan biri bidatinde aşırıya giden bidat ehlidir."
Yine el-Lâlekâî'nin (279) rivâyet ettiğine göre el-Hasen şöyle demiştir: "Bidat ehlinin ve fıskını açıktan işleyen fâsığın gıybeti olmaz."

751) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1410) rivâyet etmiştir.
"es-Samtu ve Âdâbu'l Lisân" isimli eserde (234) el-Hasen'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Üç kişi vardır ki gıybetleri olmaz: Hevâ ehli, açıktan fısk işleyen fâsık ve zâlim sultan."

752) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1412) rivâyet etmiştir.

753) "es-Samt"ta (231) es-Salt b. Tarîf'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: el-Hasen'e "Fücûrunu açıktan işleyen fâcir adamı kendisinde bulunan hasletlerle anmam gıybet olur mu?" diye sordum. "Hayır, bunun bir değeri yoktur" dedi.

754) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1413) rivâyet etmiştir.

120/659) Bize Muhammed b. Râfi' tahdis etti, dedi ki: Bize el-Cârûd b. Yezîd tahdis etti, dedi ki: Bize Behz b. Hakîm, babası kanalıyla dedesinden onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

أَتَرْعَوُونَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ؟ مَتَى يَعْرِفُهُ النَّاسُ؟ اُذْكُرُوهُ بِمَا فِيهِ يَحْذَرْهُ النَّاسُ.

"Fâciri söz konusu etmekten mi geri duruyorsunuz? İnsanlar onu ne zaman tanıyacak ya? Onu onda bulunanlarla söz konusu edin ki insanlar ondan sakınsın."[755]

121/660) İshâk'a zâlim sultânın gıybetini sordum. Dedi ki: "Onların gıybeti olmaz. Şu kadar var ki insanın dilini buna alıştırması mekruhtur."[756]

122/661) Bize el-Ahdar tahdis etti, dedi ki: Bize Ârim tahdis etti, dedi ki: Bize Vuheyb b. Hâlid tahdis etti, dedi ki: Ubeydullah'ı Havâric'in ve açıktan (zulüm ya da fısk) işleyen sultânın gıybetini yapmak hakkında konuşurken işittim de onlar hakkında konuşmayı gıybet görmedi. Yalnız günahkâr olduğunu bilen ve günahını gizli işlemek isteyen kimse hakkında konuşmayı gıybet gördü.[757]

123/662) İshâk'a şirk ehlinin gıybetini sordum. "Bunu kerih görmüyorum ama kişinin dilini buna alıştırmasını kerih görüyorum" dedi.[758]

124/663) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Muâz b. Hişâm tahdis etti, dedi ki: Bana babamın Katâde kanalıyla Muhammed b. Sîrîn'den tahdis

---

755) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1414) rivâyet etmiştir.

Yine bunu el-Ukaylî "ed-Duafâ"da (977), İbn Ebi'd Dünyâ "Zemmu'l Ğîbe" (38) ve "es-Samt"ta (220), et-Taberânî "el-Kebîr"de (7/577/no: 1010) ve el-Beyhakî "el-Kubrâ"da (10/210) rivâyet etmiş; el-Beyhakî şunları söylemiştir: "Bu, el-Cârûd b. Yezîd en-Neysâbûrî ile bilinen bir hadistir. Hadis ilmini bilen kimseler (bunu münker kabul edip) bu hususta ona karşı çıkmışlardır. Hâfız Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: Hâfız Ebû Abdullah Muhammed b. Ya'kûb'u birçok kez şöyle derken işittim: 'Ebû Bekr el-Cârûdî dedesinin el-Huseyn b. Muâz kabristanındaki kabrine uğradığı zaman "Atacığım, Behz b. Hakîm'in hadisini aktarmamış olsaydın seni ziyâret etmezdim" derdi.' Zayıflardan bir topluluk bunu ondan çalıp Behz b. Hakîm'den rivâyet etmiştir. Bu hususta hiçbir şey sahih değildir."

İmam Ahmed ve el-Ukaylî "Bunun bir aslı yoktur" demiştir. Ayrıca "el-Âdâbu'ş Şer'iyye"ye (1/262) bakınız.

756) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1415) rivâyet etmiştir.

757) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1416) rivâyet etmiştir.

758) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1417) rivâyet etmiştir.

ettiğine göre o kişinin hristiyanın gıybetini yapmasını kerih görürdü.[759]

759) Bunu Harb "el-Mesâil"de (1418) rivâyet etmiştir.

Fâsıklarla ve Hevâ Ehliyle Nikâhlanmak Hakkında Bab[760]

125/664) Harb dedi ki: Ahmed'e fâsıkla, sarhoşluk veren içecekler içen kimseyle ve hevâ ehliyle nikâhlanmak soruldu da Ahmed bunu şiddetle kerih gördü. Yine onu şöyle derken işittim: "Küfür olan şu sözü dile getirdiği takdirde onunla nikâhlanılmaz."

126/665) Bize Ahmed b. el-Abbâs el-Ahvâzî tahdis etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Ebi'l Esved haber verdi, dedi ki: Abdurrahmân b. Mehdî'yi şöyle derken işittim: "Cehmiyye'den bir adam bana câriyesini vermek istese onunla evlenmem."

127/666) Ebû Bekr Muhammed b. Beşşâr'a "Kaderiyye'ye kız verip kızlarıyla evlenebilir miyim?" diye sordum. "Allah muhâfaza buyursun!" dedi.

128/667) Bize Alî b. Osmân tahdis etti, dedi ki: Bize Avn, Mûsâ'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Muâviye b. Kurra, razı olunan biri olmadığı takdirde kız isteyeni kabul etmekten bizi sakındırırdı."

---

760) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* bu babı "el-Mesâil" kitabının "Kitâbu'n Nikâh" bölümünde (1/366-368) açmıştır. Sünnet ve itikad bablarıyla alâkası olduğundan dolayı eke dâhil ettim.

Allah Teâlâ'ya ve Nebîsi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Hakâret Eden Hakkında Bab

129/668) Harb "Mesâil"inde Leys b. Süleym kanalıyla Mücâhid'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ömer'e Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hakâret eden bir adam getirildi de Ömer onu öldürdü. Sonra Ömer şöyle dedi: "Kim Allah'a hakâret eder ya da nebîlerden birine hakâret ederse onu öldürün!"

Leys dedi ki: Bana Mücâhid, İbn Abbâs'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Hangi müslüman Allah'a hakâret eder ya da nebîlerden birine hakâret ederse Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlamış olur. Bu bir riddettir. Tevbeye davet edilir. Dönerse ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür. Hangi anlaşmalı inatçılık edip Allah'a ya da nebîlerden birine hakâret eder veya bunu açıktan yaparsa ahdini bozmuş olur. Onu öldürün."[761]

130/669) Huleyd'den rivâyet edildiğine göre bir adam Ömer b. Abdulazîz'e hakâret etti. Bunun üzerine Ömer (görevlisine) şunu yazdı: "Ancak Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hakâret eden kimse öldürülür. Sen onun kafasına birkaç kırbaç vur. Bunun onun için daha hayırlı olacağını bilmeseydim bunu da yapmazdım."[762]

---

761) Zâdu'l Meâd, 5/60

762) İbn Teymiyye "es-Sârimu'l Meslûl alâ Şâtimi'r Resûl"de (2/388) şunları söylemiştir: "Bunu Harb rivâyet etmiş ve İmam Ahmed zikretmiştir. Bu Ömer b. Abdulazîz'den meşhûr bir kavildir. O; râşid, Sünnet'i bilen ve ona ittibâ eden bir halîfedir."

Müşriğin Velâyeti Olur Mu Babı[763]

131/670) Harb dedi ki: Ahmed'e "Babası hristiyan, kardeşi müslüman olan kızı kim evlendirir?" diye sordum. "Kardeşi" dedi. "Müşriğin herhangi bir velâyeti var mıdır?" diye sordum. "Hayır, kesinlikle" dedi.[764]

132/671) Harb dedi ki: İshâk'a "Mecûsî bir adamın müslüman bir kızı var, onu babası evlendirebilir mi?" diye sordum. Dedi ki: "Onu babası evlendiremez. Ancak müslüman olan akrabaları, örneğin amcasının oğulları evlendirebilir."

133/672) Bize Ebû Hişâm tahdis etti, dedi ki: Bize Hassân b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Süfyân'ın; kızını küçükken onun rızasıyla evlendiren fakat (müslüman) velîlerinin nikâhın geçerliliğini reddettiği müşrik bir adam hakkında şöyle dediğini işittim: "Babası onu bülûğa ermiş olduğu hâlde rızasıyla ona denk olan biriyle evlendirmişse nikâh geçerli olur. Velîlerinin bunu reddetme hakları olmaz. Kızını küçükken evlendirmişse bu geçerlidir."

134/673) Bize Muhammed tahdis etti, dedi ki: Bize Hassân tahdis etti, dedi ki: Süfyân, müslüman olan kızını rızasıyla evlendiren fakat kızın müslüman velîlerinin nikâhın geçerliliğini reddettiği bir müşrik hakkında şöyle dedi: "Babası onu bülûğa ermiş olduğu hâlde rızasıyla ona denk olan biriyle evlendirmişse nikâh geçerli olur. Velîlerinin bunu reddetme hakları ol-

---

763) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* bu babı "el-Mesâil" kitabının "Kitâbu'n Nikâh" bölümünde (1/305-306) açmıştır. Sünnet ve itikâd bablarıyla alâkası olduğundan dolayı eke dâhil ettim.

764) Ahkâmu Ehli'l Milel, el-Hallâl, 434

maz."

135/674) Bize Ebû Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Bekr el-Hanefî tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd, Katâde'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Müslüman daha hak sahibidir. Onun nikâhı daha geçerlidir. Kızı hristiyan evlendirirse kişi bunu da kabul eder."

136/675) İshâk'a şunu sordum: "Kızını evlendirmek isteyen bir müşrik var. Müslüman bir adam (onların yanında) oturuyor. Onlara hutbe irad edip (ya da dünürcülük yapıp) (kızı) evlendiriyor?"

Dedi ki: "Şehâdet hususunda olsun başka bir şey hususunda olsun onlara yardım edilmesi doğru değildir."

Şirk Ehlinin Talâkı[765]

137/676) İshâk'a şirk ehlinin talâkını sordum. "Geçerlidir" dedi.

138/677) Bize el-Museyyeb b. Vâdıh tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Mubârek'in Saîd kanalıyla el-Hakem'den ve Hammâd'dan tahdis ettiğine göre onlar şirki içindeyken karısını boşayan müşrik hakkında "(Talâkı) geçerlidir" demişlerdir.[766]

765) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* bu babı "el-Mesâil" kitabının "Kitâbu'n Nikâh" bölümünde (1/521) açmıştır. Sünnet ve itikad bablarıyla alâkası olduğundan dolayı eke dâhil ettim.

766) İbn Ebî Şeybe, 19437; el-Evsat, 9/311, Şirk Ehlinin Talâkının Zikri

Müşriklerin Çocukları Hakkında Bab[767]

139/678) İshâk'a kâfirlerin çocuklarını sordum. "Onların işini Allah'a bırak, Allah ne amel işleyeceklerini en iyi bilendir" dedi. Yine o "Müslümanların çocukları cennettedir" dedi.

Yine İshâk şöyle dedi: "Biriniz ölen bir çocuk hakkında 'Ben bunun cennetlik olduğuna şehâdet ediyorum' diye şehâdette bulunmasın."

(Yine İshâk) şöyle dedi: "İbn Abbâs'a çocukların cennetlik olup olmadığı sorulmuştu da o 'Mûsâ ve Hızır'ın kendisi hususunda tartıştığı şey sana yeter!' demişti."

140/679) Bize İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye b. el-Velîd haber verdi, dedi ki: Bana Muhammed b. Ziyâd tahdis etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Ebî Kays tahdis etti, dedi ki: Bana Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Âişe tahdis etti. Ona müşriklerin ve müslümanların çoluk çocuğu hakkında sormuştum. Dedi ki: Ben de Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e onlar hakkında sordum. "مَعَ آبَائِهِمْ" *"Babalarıyla beraberdirler"* buyurdu. "Ey Allah'ın Resûlü, hiçbir amel işlemedikleri hâlde mi?" dedim. "اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ" *"Allah ne amel işleyeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu.[768]

---

767) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* bu babı "el-Mesâil" kitabının "Kitâbu'l Âdâb" bölümünde (2/957) açmıştır. Sünnet ve itikâd bablarıyla alâkası olduğundan dolayı eke dâhil ettim.

768) Bunu "Müsned"inde (1671) ve Ebû Dâvûd (4714) rivâyet etmiştir.

Bunu ayrıca el-Buhârî (6598) ve Müslim (6858) Ebû Hureyre *radiyallahu anh*'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e müşriklerin çocukları soruldu. Bunun üzerine o "Allah ne amel işleyeceklerini en iyi bilendir" buyurdu.

141/680) Bana İshâk tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr haber verdi, dedi ki: Bize el-Alâ b. el-Museyyeb, el-Fudayl b. Amr el-Fukaymî- Âişe bint Talha kanalıyla müminlerin annesi Âişe'den onun şöyle dediğini tahdis etti:

تُوُفِّيَ صَبِيٌّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: طُوبَى لَهُ، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَائِشَةُ! أَوَلَا تَدْرِينَ أَنَّ اللهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ النَّارَ فَخَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلاً، وَخَلَقَ لِلنَّارِأَهْلًا

Ensâr'dan bir çocuk vefât etmişti. Dedim ki: "Ne mutlu ona! Cennet kuşlarından bir kuş!" Bunun üzerine Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Ey Âişe! Bilmez misin ki Allah cenneti de yaratmış, cehennemi de yaratmış, sonra cennet için bir ehil yaratmış, cehennem için de bir ehil yaratmıştır."*[769]

Benzeri İbn Abbâs *radiyallahu anhuma*'dan da rivâyet edilmiştir. (el-Buhârî, 6598)

769) Bunu "Müsned"inde (2/448) İshâk ve Müslim (6861) rivâyet etmiştir.

Kalplerin Vesvesesi Hakkında Bab[770]

142/681) İshâk'ın; Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, onun ashâbının ve Tâbiîn'in vesvese hakkındaki *"O katıksız imandır"* ya da *"apaçık imandır"* hadisi hakkında şöyle dediğini işittim: "Kişi vesveseyi nefsinden attığı zaman işte bu katıksız imandır. Vesvesenin kendisi katıksız iman değildir. Vesvesenin atılması katıksız imandır. Vesvese kalbe düşer de kişi onu atmazsa bu helâkın ta kendisidir."

Yine o şöyle dedi: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından onların kendilerinde vesvese bulamadıkları zaman bunu bir eksiklik saymakta olmalarına gelince onlar bizzat vesvesenin yokluğunu eksiklik saymıyorlardı. Fakat onlar kendilerine vesvese geldiği zaman onu nefislerinden atıyorlardı. İşte kendilerine bu isâbet etmediği zaman bunu bir eksiklik sayıyorlardı. Çünkü bunu atmak onların nezdinde bir fazîletti." Ya da böyle bir şey söyledi.

143/682) Bize Ebû Sehl Bişr b. Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize Yûsuf b. Atıyye tahdis etti, dedi ki: Bize Sâbit el-Bünânî'nin Enes b. Mâlik'ten tahdis ettiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından bazıları ona göğüslerinde buldukları şu vesveseden yakındılar. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، ذَاكَ مَحْضُ الإِيمَانِ!

---

770) Harb el-Kirmânî *rahimehullah* "el-Mesâil" kitabının "Kitâbu'l Âdâb" bölümünde (2/959) böyle bir bab açmıştır. Sünnet ve itikâd bablarıyla alâkası olduğundan dolayı eke dâhil ettim.

"Allahu Ekber! Allahu Ekber! O katıksız imandır."[771]

144/683) Ebû Sehl dedi ki: el-Utbî'ye dedim ki: "Abdurrahmân ki ondan övgüyle söz etti...[772] *'O katıksız imandır'* buyruğuyla neyi kastetmiştir?" Dedi ki: "Bununla kastettiği Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kendisinden yakındıkları ve göğüslerinde buldukları korkudur. İşte o katıksız imandır."[773]

145/684) Harb b. İsmâîl el-Kirmânî dedi ki: İshâk'a -yani İbn Râhûye'ye- "Biriniz immea olmasın!" sözünün manasının ne olduğunu sordum. Dedi ki: "Şöyle demektedir: İnsanlar saparsa ben de saparım. Onlar doğru yola girerse ben de girerim."[774]

146/685) Harb dedi ki: İshâk'a "Adam müşrik hakkında 'O akıllı bir adamdır' diyor?" diye sordum. Dedi ki: "Onlar hakkında böyle denmesi doğru değildir. Çünkü onların akılları yoktur."[775]

---

771) Bunu Ebû Ya'lâ (4128) ve "el-Kâmil"de (6/324) İbn Adiyy rivâyet etmiştir.

Müslim'in (259) rivâyet ettiğine göre Abdullah b. Mes'ûd *radiyallahu anh* şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e vesvese soruldu da o "O katıksız imandır" buyurdu.

Yine Müslim'in (257) rivâyet ettiğine göre Ebû Hureyre *radiyallahu anh* şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından bazı insanlar gelip ona "Biz içlerimizde öyle şeyler buluyoruz ki birimiz bunları dile getirmeyi büyük görür?" diye sordular. Nebî "Bunu gerçekten buldunuz mu?" dedi. "Evet" dediler. Bunun üzerine Nebî "O katıksız imandır" buyurdu.

772) "el-Mesâil"in muhakkikinin de söylediği üzere burada neyin anlatılmak istendiği tam anlaşılamamaktadır. Sakt/düşük var gibidir. (Mütercimin Notu)

773) el-Mervezî *rahimehullah* "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (s. 482) şunları söylemiştir: "Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* burada bizâtihi vesvesenin sarih iman olduğunu kastetmemiştir. O ancak Allah *azze ve celle*'den korktuklarından dolayı ızhar ettikleri rahatsızlığın sarih iman olduğunu kastetmiştir. Zira onlar gökten düşmeyi o şeyi ağızlarına almaya tercih etmişlerdir. Şiddetli bir korku duymuyor olsa, hiç kimse gökten yere çakılmaya ve küle dönmeye râzı olmaz. İşte bu korku sarih imandır. Çünkü kişi içerisinde şirk içeren bir vesvese bulduğu zaman Allah'ın şirk ehline hazırladığı azapları gözünün önüne getirir ve gönlü küle dönme hususunda hoş olur. Zira yakînen Allah'ın azaplarından birini gören kimse ondan başkasını daha katlanılabilir ve daha hafif bulur."

774) Bunu el-Hallâl "es-Sünne"de (944) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir.

775) Ahkâmu Ehli'z Zimme, İbnu'l Kayyım, 3/1325

"Mesâilu Harb b. İsmâîl el-Kirmânî" kitabı değeri büyük ve faydası bol bir kitaptır. Musannifi bu kitapta iki imamdan yani Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye'den işittiği meseleleri bir araya getirmiştir. Sonra o bu derlemeye; Sahâbe'den, Tâbiîn'den ve onlardan sonra gelenlerden olan diğer sünnet ve hadis imamlarından yaptığı rivâyetleri eklemiştir.

Kitaba her bir beldede kendilerini gördüğü ve kendilerinden ilim aldığı Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Saîd b. Mansûr ve el-Humeydî gibi sünnet ve eser ehli imamların itikâdının özetiyle başlamış, onların itikâdının özetini sünnet ve itikâd bablarında en güzel şekilde aktarmıştır.

Bu özetten sonra mücmel olarak zikrettiği ve kendisi hakkında icmâ naklettiği akîdelerden her biri hususunda ayrı bir bab açmış, sonra bunlara işittiği müsned hadisleri, Sahâbe (rhum)'dan, Tâbiîn'den, onlardan sonra gelip de görmüş olduğu sünnet ve ilim ehli kimselerden rivâyet edilen eserleri delil getirmiştir. Kitabın adının akıllara getirdiğinin aksine bu kitapta iki imam Ahmed ve İshâk'tan işittikleriyle yetinmemiştir.

Böylece onun bu kitabı; merfû rivâyetlerden, mevkûf eserlerden ve sünnet imamlarının itikâd bablarında söylemiş oldukları sözlerden birçoğunu bir araya getiren bir kitap olmuştur. Bunlardan bir kısmını bu kitaptan başka bir yerde göremezsin.

ISBN 978-6-0574172-1-3